

ახალი და უახლესი
ისტორიის საკითხები

2(10) 2011

გამომცემლობა „ნაციონალი“
თბილისი 2011

Ivane Javakhsishvili Tbilisi State University

Ivane Javakhsishvili Institute of History and Ethnology

ISSN 1512-3154

Studies in Modern and Contemporary History

2(10)

„UNIVERSAL“

Tbilisi 2011

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი

ივანე ჯავახიშვილის ისტორიის და ეთნოლოგიის ინსტიტუტი

ISSN 1512-3154

ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები

2(10)

გამომცემლობა „ენიკერსალი“

თბილისი 2011

უაკ (UDC) 94(100) „15/18“ + 94(100) „1918/...“
ა-984

სარედაქციო კოლეგია:

გია გელაშვილი
შოთა ვადაჭკორია
ვასილ კაჭარავა
იგორ კვესელავა
ვაჟა კიკნაძე
ლუიჯი მაგაროტო
(ვენეციის უნივერსიტეტი)
ვოიციხ მატერსკი
(პოლონეთის მეცნიერებათა
აკადემია)
გელა საითიძე
(რედაქტორის მოადგილე)
ავთანდილ სონღულაშვილი
(რედაქტორი)
ხათუნა ქოქრაშვილი
(პასუხისმგებელი მდივანი)
დოდო ჭუმბურიძე
(რედაქტორის მოადგილე)
ნიკო ჯავახიშვილი

EDITORIAL BOARD:

Gia Gelashvili
Shota Vadachkoria
Vasil Kacharava
Igor Kveselava
Vazha Kiknadze
Luiji Magaroto
(Venice University)
Wojciech Materski
(Academy
of sciences of Poland)
Gela Saitidze
(Deputy editor)
Avtandil Songulashvili
(Editor)
Khatuna Kokrashvili
(Executive secretary)
Dodo Chumburidze
(Deputy editor)
Niko Javakhishvili

გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2011

თბილისი, 0179, თ. შავჭავჭავაძის გამზ. 19, ☎: 22 36 09, 8(99) 17 22 30
E-mail: universal@internet.ge

შ ი ნ ა ა რ ს ი
Contents

ს ა ქ ა ზ ტ ე კ ე ლ ს ი ს ტ ო ზ ი ა

The History of the Georgia

დავით ჯავახიშვილი..... 11
ექვსი ეტიუდი ბაგრატიონთა კახეთის შტოს
წარმომადგენელთა ქორწინებების ისტორიიდან
(XVII-XVIII საუკუნეები)

Davit Javakhishvili

Six Episodes From the History of Marriages of Kakhetian Branch Bagrationis

თეიმურაზ ვახტანგიშვილი..... 22
თელავის საქალაქო მმართველობის ისტორიიდან

Teimuraz Vakhtangishvili

From The History of Telavi Municipal Management

მზია ტყავაშვილი 35
ლეონ იუზონის ქე ბაგრატიონის პოლიტიკური
პორტრეტისთვის

Mzia Tkavashvili

Political Portrait of Leon Bagrationi

ლელა მიქიაშვილი..... 48
პლატონ იოსელიანი დავით ბატონიშვილის შესახებ
(„ცხოვრება გიორგი მეცამეტისა“-ს მიხედვით)

Lela Mikiashvili

*The Historical Portrait of the Prince David in the Works of Platon Ioseliani
(According to „The Life of the King Giorgi XIII“)*

დოდო ჭუმბურიძე 63
ნიკო ხიზანაშვილის ღვაწლის შესახებ

Dodo Chumberidze

About the Merits of Niko Khizanashvili

ოთარ გოგოლიშვილი 78
პოლიტიკური პარტიები ბათუმში მეოცე საუკუნის
დასაწყისში (1905 წელი)

Otar Gogolishvili

Political Parties in Batumi (1905)

შოთა ვადაჭორია 85
საქართველოს ტერიტორიის მიტაცებით ოსური საბჭოური
ავტონომიის შექმნა და ქართული სინამდვილე (წერილი I)

Shota Vadachkoria

*Creating of the Ossetian Soviet Autonomy by Capturing Georgian Territories
and Georgian Reality (First Letter)*

ლელა სარალიძე..... 114
კოლიტიკური სიტუაცია შიდა ქართლში ავტონომიური
ოლქის შექმნის შემდეგ

Lela Saralidze

Political Situation in Shida Kartli after Autonomous Oblast (Region) Formation

ს ა ქ ა ნ თ ე ე ლ თ დ ა მ ს თ ფ ლ ი თ

Georgia and the World

მადონა ბედინაშვილი 131
ალფონს დოდეის ნოველების ილია ჭავჭავაძისეული
თარგმანები

Madona Bedinashvili

Iliia Chavchavadze's Translations of Alphonse Daudet's Short Stories

გელა საითიძე..... 137
საპარტიველოს წარმომადგენელთა პირველი გამოსვლები
ბაეროს ტრიბუნაზე

Gela Saitidze,

Maiden Speeches of the Representatives of Georgia from the Tribune of the United Nations

ბადრი ცხადაძე..... 152
სომხურ-თურქული კონფლიქტის გამომსახილი ქართველი
მწერლების ნააზრევში (წერილი პირველი: გრიგოლ რობაქიძე)

Badri Tskhadadze

The Echo of Armenian-Turkish Conflict in Georgian Writers' Thinking (Letter 1: Grigol Robakidze)

მ ს თ ფ ლ ი თ ი ს ტ თ ნ ი ა

The History of the World

ნიკო ჯავახიშვილი..... 157
ქართულ-ბალტიური სოლიდარობის ისტორიიდან (XX საუკუნის
მეორე ნახევარი)

Niko Javakhishvili

From the History of Georgian-Baltic Solidarity (2nd half of XX century)

ეპიფანე (ედისერ) გვენეტაძე, მაია ყიფიანი 178
1967 წლის ისრაელ-არაბეთის ექვსდღიან ომში
ისრაელის გამარჯვების ფაქტორები

Epifan (Edisher) Gvenetadze, Maia Kipiani

The Factor of Israel's Victory in Israel-Arabia Six Day War in 1967

ზურაბ კვეტენაძე..... 190
რუსეთის თანამედროვე „ევროპული კურსი“ (გამონწევები
და პერსპექტივები)

Zurab Kvetenadze

Russia's Contemporary 'European Couse' (Challenges and Prospects)

გელა ცაავა 197

„გაყინული კონფლიქტი“ აფხაზეთში და საქართველო-რუსეთის პოლიტიკური ურთიერთობების მომდევნო ეტაპების ფაქტორები

Gela Tsaava

„Frozen Conflict“ in Abkhazia and Georgia - Russia Relations and the Settlement of the Political Factors

მაია ამირგულაშვილი 209

სამოქალაქო საზოგადოების პრობლემები

Maia Amirgulashvili

The Problem of Social Society

ქეთი ჯიჯეიშვილი, გიორგი ჩხიკვიშვილი 216

ქალაქის ფუნქციების ფსიქოლოგია

Qeti Jijeishvili, Giorgi Chkhikvishvili

Psychology of Power

იგორ კვესელავა 226

უცხო ქალის გამოყენების საკითხი საქართველოს და ქართულ პოლიტიკაში

Igor Kveselava

Subject of the Usage of Foreign Forces in the International and Georgian Policy

თამარ დარჩია 239

„ვარსკვლავური ომები“-ს ამერიკული იდეა და განდარბალების პროცესი

Tamar Darchia

„Star Wars“ – Beginning of the Disarmament Process Between the United States of America and the Soviet Union

ხათუნა ქოქრაშვილი 254

ნატო-საქართველოს ურთიერთობის ძირითადი მომენტები

Khatuna Kokrashvili

The Main Points of NATO - Georgia Relations

ზ ე ლ ი გ ი ა . ე კ ლ ე ს ი ი ს ი ს ტ ო ზ ი ა

Religion. The History of the Church

თემო ჯოჯუა 272

თბილისის (კალას) წმ. თომა მოციქულის (კვირაცხოვლის) ეკლესია (ტაძრის ადგილმდებარეობა და ისტორია)

Temo Jojua

Church of St. Thomas the Disciple (Kviratskhoveli) in Tbilisi (Kala) (The location of the church and its history)

ცაცა ჩხარტიშვილი 292
მღვდელ იოსებ ჩიჯავაძის უცნობი წერილები ეპისკოპოს
კირიონისადმი (საარქივო მასალების მიხედვით)

Tsatsa Chkhartishvili

Unknown Letters of the Monk Iosef Chijavadze to Bishop Kirion (According to archive materials)

ირინა არაბიძე 303

მოსკოვში არსებული ქართული ეროვნული
ორგანიზაციების აღმასკომი და საქართველოს
ეკლესიის ავტოკეფალიის საკითხი (1917 წ.)

Irina Arabidze

*The Executive Committee of Georgian National Organizations in
Moscow and the Autocephaly Problems of the Church of Georgia (1917)*

ისტორიოგრაფია

Historiography

მერაბ კალანდაძე 322
ამერიკის აღმოჩენა და ქართული ისტორიოგრაფია

Merab Kalandadze

Discover of the America and Georgian Historiography

ეთნოლოგია

Ethnology

გიორგი გოცირიძე 335
ბიორბი ჩიტაიას მეცნიერული აღზრდის მეთოდები (სამინარეები)

Giorgi Gotsiridze

Giorgi Chitaiia's Methods of Scientific Upbringing (Seminars)

წყაროთმცოდნეობა

Source-Studies

მზია მგალობლიშვილი, ლელა მიქიაშვილი 344
ქუთაისი და მისი მოსახლეობა (ფრედერიკ დიუბუა დე
მონპერეს ნაშრომიდან „მოგზაურობა კავკასიაში“)

Mzia Mgaloblishvili, Lela Mikiashvili

*Kutaisi and Its Population (From „Travel in The Caucasus“ by Frederic
Dubois de Monpere)*

გია გელაშვილი 381

ლაზისტანის სანჯაყი

Gia Gelashvili

Lazistan and Batumi

გია გელაშვილი 398
ინგლისელი ჟურნალისტი ბეჩჰოფერი ბათუმის შესახებ
(1919-1920 წლები)

Gia Gelashvili

English Journalist Bechhofer about Batumi (1919-1920)

კ რ ი ტ ი კ ა ღ ა ბ ი ბ ლ ი თ გ რ ა ფ ი ა

Criticism and Bibliography

ავთანდილ სონღულაშვილი..... 415

მნიშვნელოვანი გამოკვლევა სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს
შესახებ, რეცენზია ო. თურმანიძის მონოგრაფიაზე „სადავლია-
მულო ურთიერთობანი და აბრარული მოძრაობა სამხრეთ-დასავ-
ლეთ საქართველოში (1878-1928 წწ.)“, ბათუმი, 2009

Avtandil Songulashvili

*Review on Otar Turmanidze's Monograph: „Land Relations and Agrarian
Movement in The South – West Georgia (1878 - 1928)“, Batumi, 2009*

დოდო ჭუმბურიძე..... 420

ახალი გამოკვლევა ილია ჭავჭავაძის მკვლელობაზე

Dodo Chumburidze

The New Study About Ilia Chavchavadze's Murder

გელა საითიძე, ავთანდილ სონღულაშვილი..... 423

გულდასმით წასაკითხი წიგნი

Gela Saitidze, Avtandil Songulashvili

A Book that Should Be Red Thoroughly

თ ე ა ლ ს ა ზ რ ი ს ი

View Point

ნოდარ ლატიბაშვილი..... 431

ბრძოლა საქართველოში პირველი მრავალპარტიული
არჩევნებისთვის

Nodar Latibashvili

Struggle for Multi-party Elections in Georgia

ი ნ ფ თ რ ქ ა ტ ი ა

The Information

ინსტიტუტის თანამშრომელთა სამეცნიერო

მივლინება შვედეთში 437

პროფესორ ნიკო ჯავახიშვილის სამეცნიერო

მივლინება პოლონეთში..... 439

კრებულთა: „ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები“

Collection: „Studies in Modern and Contemporary History“

2007-2011 წლებში გამოქვეყნებული ნაშრომების

ბიბლიოგრაფია..... 441

The Bibliography of Scientific Works are Published in 2007-2011

კრებული გამოდის წელიწადში ორჯერ

კრებულის სარედაქციო კოლეგია ხელმძღვანელობს კანონით პრესის შესახებ. გამოქვეყნებული მასალების სიზუსტეზე და შინაარსზე პასუხისმგებელია ავტორი.

რედაქციის მისამართი:

ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტი,
ახალი და უახლესი ისტორიის განყოფილება

თბილისი, პეტრე მელიქიშვილის ქ. № 10, III სართული
ტელეფონი: 93 41 37

საქართველოს ისტორია

დავით ჯავახიშვილი

ისტორიის დოქტორი, იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ექვსი ეტიუდი ბაგრატიონთა კახეთის შტოს წარმომადგენელთა ქორწინებების ისტორიიდან (XVII-XVIII საუკუნეები)

საქართველოს ერთიანი სამეფოს არსებობის პერიოდში ბაგრატიონთა სამეფო სახლის წარმომადგენლები ძირითადად უცხო ქვეყნების მმართველი დინასტიების წარმომადგენლებზე ქორწინდებოდნენ. ერთიანი სამეფოს დაშლის (1466 წ.) შემდეგ, ბაგრატიონთა სამივე სამეფო სახლის – კახეთის, ქართლისა და იმერეთის წარმომადგენლები ქორწინდებოდნენ ძირითადად ქართველ წარჩინებულებზე, იშვიათად კი უცხოტომელებზეც.

ბაგრატიონთა კახეთის შტოს დემოგრაფიული განვითარების ისტორიის საკითხებზე გამოვსახეყენეთ ათი სამეცნიერო სტატია როგორც საქართველოში [15-21; 25], ასევე საზღვარგარეთის ქვეყნებშიც [23-24]. აქვე დავსძენთ, რომ ზემოხსენებული პრობლემა მონოგრაფიულად შევისწავლეთ ჩვენს სადოქტორო დისერტაციაში [22].

ბაგრატიონთა ზემოხსენებული შტოს წარმომადგენელთა უცხოტომელებზე ქორწინებების ისტორია განხილული გვაქვს ჩვენს სტატიებში [23-24], რის გამოც ამ საკითხს აქ აღარ შევეხებით.

ქართველი ხელმწიფენი (და მათ შორის ბაგრატიონთა კახეთის შტოდან გამოსულნიც) ცდილობდნენ დანათესავებას არა მხოლოდ მეზობელი ქვეყნების მმართველ დინასტიებთან, არამედ გავლენიან ქართველ ფეოდალებთანაც, რაც განსაკუთრებით XVI-XVIII საუკუნეებში შეინიშნებოდა. ისტორიიდან ცნობილია ამის არაერთი მაგალითი, რომელთა ნაწილსაც ქვემოთ განვიხილავთ.

წინამდებარე გამოკვლევა ქრონოლოგიური თანამიმდევრობით დალაგებული ექვსი ეტიუდისაგან შედგება. მასში ყურადღებას გავამახვილებთ რამდენიმე კონკრეტულ ისტორიულ ფაქტზე, საიდანაც ნათლად ჩანს, თუ რა დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა ქართველ ბატონიშვილთა ქორწინებებს, რომ არსებულ პოლიტიკურ ვითარებას, ანდა მეფე-დედოფალთა ობიექტურ თუ სუბიექტურ მოსაზრებებს

არცთუ იშვიათად ეწირებოდა მათი შვილების პირადი ცხოვრება (ბაგრატიონთა სამეფო დინასტიის კახეთის შტოს მაგალითზე).

აღსანიშნავია, რომ ზემოხსენებულის ანალოგიური ვითარება იყო მსოფლიოს სხვა ქვეყნების მმართველ სამეფო დინასტიებშიც.

I. მეფე თეიმურაზ I-ის ასული – ნესტან-დარეჯან ბატონიშვილი

კახეთის მეფის თეიმურაზ I-ის (მეფობდა 1606-1648 წლებში დროგამოშვებით) ასული – ნესტან-დარეჯანი (?-1668) სამჯერ გათხოვდა. მისი პირველი ქმარი იყო ზურაბ არაგვის ერისთავი, მეორე – იმერეთის მეფე ალექსანდრე III (1639-1660), ხოლო მესამე – ბაგრატიონთა სამეფო დინასტიის იმერეთის შტოს შორეული ნათესავი ვახტანგი (ჭუჭუნაშვილად წოდებული). აქვე დავსძენთ, რომ პირველად და მეორედ ნესტან-დარეჯანი მამის სურვილით გაათხოვეს, ხოლო მესამეჯერ იგი თავისი ინიციატივით გათხოვდა.

ნესტან-დარეჯანის პირველი ქმარი ზურაბ არაგვის ერისთავი – დიდად გავლენიან ფეოდალს წარმოადგენდა. 1625 წელს, სპარსელ დამპყრობთა წინააღმდეგ წარმოებულ ბრძოლებში იგი მხარში ედგა თავის სიძეს (დის ქმარს) – გიორგი სააკაძეს. მას შემდეგ კი, რაც გ. სააკაძესა და თეიმურაზ I-ს შორის შუღლი ჩამოვარდა, ზურაბ არაგვის ერისთავი მეფეს მიემხრო. ამ კავშირის განმტკიცების მიზნით, თეიმურაზმა ზურაბს თავისი ასული მიათხოვა.

ზ. ერისთავს თავისი პირადი ინტერესები ამოძრავებდა. იგი ცდილობდა, რომ კახეთში ემეფა მის სიმამრს – თეიმურაზ I-ს, ხოლო ქართლში – სვიმონ II-ს, რათა ორივე მეფე მისგან მუდმივად დავალებული და მადლიერი ყოფილიყო.

საგულისხმოა, რომ თეიმურაზ I-მა თავის მზაკვარ და ორპირ სიძესთან ბრძოლის ფარული გზა მონახა. 1630 წელს თეიმურაზმა ზურაბს მოაკვლევინა თავისი კონკურენტი ქართლში – გამაჰმადიანებული მეფე სვიმონ II, ხოლო შემდეგ, თავის გასამართლებლად და იმავდროულად ურჩი ფეოდალის მოსაცილებლად, იმავე წელს ზურაბიც მოაკვლევინა [2, 543].

ფარსადან გორგიჯანიძის ცნობით, სპარსეთის ახალი შაჰინშაჰის – სეფი I-ის (მეფობდა 1629-1642 წლებში) რისხვის თავიდან ასაცილებლად, მეფე თეიმურაზ I-მა, თავის ერთგულ დიდებულებთან ერთად, შემდეგი გადაწყვეტილება მიიღო: „ზურაბ მოვჰკლათო და თავი ყაენს გაუჰზავნოთო და მეფის სიმონის სიკვდილი იმას დავა-

ბრალოთო და ქართლის მეფის სისხლი და ერანის ხელმწიფის რისხვა ამით ავიცდინოთ“ [7, 237].

ამის შემდეგ, თეიმურაზ I-მა თავისი დაქვრივებული ასული მიათხოვა იმერეთის უფლისწულს ალექსანდრე გიორგის ძეს (მომავალ მეფე ალექსანდრე III-ს). მათი ქორწინება შედგა 1631 წლის 14 მაისს, გორიდან ერთი დღის სავალ გზაზე – საპორწელში.

გულქან ჟორჯოლიანის მართებული შეფასებით, „თეიმურაზმა თავისი ასული დარეჯანი, ზურაბ ერისთავის ქვრივი, იმერეთის ბატონიშვილ ალექსანდრე გიორგის ძეზე დააქორწინა და ამ აქტით დასავლეთ საქართველო მოკავშირედ გაიხადა“ [8, 16].

აქვე უნდა ითქვას, რომ თავისი ასულის აღნიშნულ ქორწინებაში, მეფეს მიაართვეს წყალობის სიგელი, გაცემული სპარსეთის შაჰინშაჰის სეფი I-ის მიერ, რომელიც ადასტურებდა ქართლ-კახეთის მეფედ თეიმურაზ I-ის დამტკიცებას [7, 238].

ამრიგად, ორივე ზემოხსენებულ შემთხვევაში, მეფე თეიმურაზ I-მა თავისი ასული – ნესტან-დარეჯან ბატონიშვილი პირადი პოლიტიკური მიზნის მისაღწევად გამოიყენა, ხოლო პირველ შემთხვევაში თვით მისი დაქვრივებაც კი არაფრად ჩათვალა.

II. მეფე ერეკლე I-ის ძე – თეიმურაზ ბატონიშვილი

მეფე ერეკლე I-ის ძე – თეიმურაზ ბატონიშვილი (მომავალი მეფე თეიმურაზ II) ჯერ კიდევ ყმანვილობისას დანიშნეს გავლენიანი ფეოდალის, არაგვის ერისთავ ბაინდურ ოთარის ძის ასულზე – ანაზე, თუმცა მათი დაქორწინება აღარ მოხდა.

პროფესორი ივანე სურგულაძე წერდა: „თეიმურაზ II – 12 წლის ბატონიშვილი, პოლიტიკური მიზნით ბაინდურ ერისთავის ქალზე დანიშნეს. ასევე პოლიტიკური მიზნით, ერისთავის ქალის მაგიერ, ის ვახტანგ VI-ის ასულ თამარზე დააქორწინეს. ამ ქორწინებით განზრახული იყო ქართლისა და კახეთის მეფეების დაკავშირება“ [11, 223].

აქვე უნდა ითქვას, რომ სწორედ აღნიშნული ქორწინების წყალობით, კახეთის მეფე თეიმურაზ II 1744 წლიდან ქართლის მეფე გახდა, რითაც მყარი საფუძველი მოუმზადა თავისი უფროსი ვაჟის – ერეკლეს (მომავალი მეფე ერეკლე II) ქართლ-კახეთში გამეფებას.

III. მეფე თეიმურაზ II-ის ასული – ელისაბედ ბატონიშვილი

თეიმურაზ II-ის მეორე ცოლის ანა-ხანუმ ბეჟანის ასულ ბარათაშვილისაგან (გარდაიცვალა 1788 წელს) შეძენილი ასული ელისა-

ბედ ბატონიშვილი (1750-1770) ცოლად ჰყავდა ქართლის გავლენიანი ფეოდალის, თავად დიმიტრი ამილახვრის ძეს – გივი (გიორგი) ამილახვარს (ჩანს 1750-1802 წლებში).

ალექსანდრე ამილახვარი მოგვითხრობს: „ელისაბედი ერთი წლისა იყო, როდესაც ქართული ჩვეულების თანახმად, ჩემს უფროს ძმაზე – გიორგიზე დანიშნეს, რათა ჩვენს ოჯახებს შორის მოყვრობა და ზავი დამყარებულიყო... როცა ჩემს ძმას ცხრა წელი შეუსრულდა, მას ჯვარი დასწერეს ქართული ჩვეულების მიხედვით... ჯვრისწერის შემდეგაც, ჩემი რძალი ერთხანს თავის დედ-მამასთან ცხოვრობდა, სადაც ჩემი ძმაც ათევდა ღამეს... მეფემ შემოგვითვალა – ჩემი და შინ წაიყვანეთო. ჩვენი რძალი შინ მოვიყვანეთ და იგი ცხრა თვეს ცხოვრობდა ჩვენს მამულში“ [1, 60-65].

1765 წელს გივი ამილახვარი და ელისაბედ ბატონიშვილი ერთ-მანეთს დააშორეს. ამის მიზეზი რეალურად გახდა ბაგრატიონთა კახეთის შტოს წარმომადგენელი მეფის – ერეკლე II-ის უნდობლობა ქართლელ ფეოდალთა შორის გავლენით გამორჩეული ამილახვართა სათავადო სახლის მიმართ. ყოველივე ამას მოჰყვა დიმიტრი ამილახვრის ოჯახის წევრთა მონაწილეობა მეფე ერეკლე II-ის წინააღმდეგ მოწყობილ ქართლელ ფეოდალთა შეთქმულებაში, რომელიც მიზნად ისახავდა ქართლის სამეფოს აღდგენას და იქ მეფე ვახტანგ VI-ის ვაჟის – უფლისწულ პაატას (1720-1765) გამეფებას.

ზემოთქმულის გამო, მეამბოხე ქართლელ თავადებთან – ამილახვრებთან ნათესაობა ქართლ-კახეთის მეფე ერეკლე II-ისათვის სრულიად მიუღებელი აღმოჩნდა.

ალ. ამილახვრის თხზულებაში ვკითხულობთ: „ჩვენი რძალი მის დედას (იგულისხმება დარეჯან დადიანი. დ. ჯ.) მივუყვანეთ, ხოლო ჩვენ საკუთარ სახლში დავდექით, მახლობლად მეფის სასახლისაგან. ჩემი ძმა ყოველთვის სასახლეში მიდიოდა თავის ცოლთან ღამის გასათევად... ერეკლე მეფემ... ჩემი ძმა სასახლეში აღარ შეუშვა ცოლთან ღამის გასათევად, მამაჩემს კი შემოუთვალა, აღარ მსურს შენი მოყვრობაო. ვითომდა მის თექვსმეტი წლის დას შეეჩვილა: შვილი არ მიჩნდება ქმრის მამაკაცური უძლურობის გამოო. ჩემი ძმა კი, მაშინ მხოლოდ ჩვიდმეტი წლისა იყო. თავისივე დის პატივის შეურაცხმყოფელი წერილი მან მისწერა აგრეთვე საქართველოს პატრიარქს, რათა მას ნება დაერთო მისი განქორწინებისა და სხვა ქმარზე გათხოვებისათვის...“

პატრიარქმა ერეკლეს თხოვნას განუსჯელად მოაწერა ხელი, ჩემი ძმის მამაკაცური უძლურება დაადასტურა, ცოლის განცხადების მიხედვით და მათი განქორწინების ნება დართო, აქაო და ეს ქორწი-

ნება ისედაც მოკლებული იყო ღვთის მადლს, რადგან ქალ-ვაჟი მცირეწლოვანი იყვნენ, როცა ჯვარი დაინერესო. ამიტომ, ღვთის მიერ მონიჭებული ძალაუფლებით, ვარლევ მათ ცოლ-ქმრობასო.....

როცა ლოგინში მწოლიარე მამაჩემმა ეს განაჩენი წაიკითხა, სიცილი დაიწყო: – განა დიდი ხანია თქვენმა პატრიარქმა ისეთი ძალაუფლება მიიღო, რომ ღვთის მიერ შეუღლებულ ქალ-ვაჟს სთიშავსო? განა თვით არ ცდილობდა ჩემი მცირეწლოვანი შვილის დაქორწინებას, თუმცა მე წინააღმდეგი ვიყავიო?“ [1, 65-72].

1768 წელს ელისაბედ ბატონიშვილი ცოლად გააყოლეს სამეგრელოს მთავარ კაცია II დადიანს [10, 120]. მათი ვაჟი – გრიგოლ დადიანი (გარდაიცვალა 1804 წელს) მოგვიანებით სამეგრელოს მთავარი გახდა. აქვე უნდა ითქვას, რომ ამ ქორწინების გამო, კაცია II-მ დაანგრია საკუთარი ოჯახი, კერძოდ იგი მეუღლეს გაეყარა.

ერთი ცნობით, კაცია II-ის მეუღლე იყო შარვაშიძე [14, 46], ხოლო მეორე ცნობის თანახმად – ინალ-იფა (ამ გვარის ქართული ფორმაა – ინალიშვილი).

ნიკო დადიანი მოგვითხრობს: „კაცია დადიანმა განუტევა ცოლი – ინალისშვილის ასული და მიიყვანა მეუღლეთ დიდიტა და სახელოვანითა მზითვითა საქართველოსა და კახთა ცხებულის მეფის თეიმურაზის ასული, და სახელოვანის მეფის ერეკლესი – ელისაბედ, რომლისა ქებანი წარწერებოდენ ამა სამეფოთა და სამთავროთა კიდით-კიდედმდე“ [5, 179].

ამრიგად, პოლიტიკური მოსაზრებით, მეფე თეიმურაზ II-მ თავისი ასული ელისაბედ ბატონიშვილი ყმანვილობიდან დანიშნა ქართლის გავლენიანი ფეოდალის დიმიტრი ამილახვრის ძეზე – გივი (გიორგი) ამილახვარზე. მოგვიანებით, ასევე პოლიტიკური მოსაზრებით (რასაც პირადი მოტივებიც ერთვოდა), მეფე ერეკლე II-მ დააშორა გივი ამილახვარს თავისი და – ელისაბედი, რომელიც ცოლად გააყოლეს სამეგრელოს მთავარ კაცია II დადიანს. ამრიგად, გვირგვინოსანმა მამამაც და ძმამაც ელისაბედ ბატონიშვილი პირადი პოლიტიკური მიზნის მისაღწევად გამოიყენეს, ხოლო ერეკლე II თავისი დის პირველი ოჯახის დანგრევასაც კი არ მოერიდა.

IV. მეფე ერეკლე II-ის ასული – ელენე ბატონიშვილი

ერეკლე II-ისა და დარეჯან დადიანის უფროს ასულს – ელენე ბატონიშვილს (1753-1786) და თავად ზაქარია თამაზის ძე ანდრონიკაშვილს (1740-1802) ერთმანეთი თავდავინყებით უყვარდათ.

მიუხედავად ამისა, ერეკლე II-მ და დარეჯან დედოფალმა, ელენე ბატონიშვილი მიათხოვეს არა ზაქარიას, არამედ პოლიტიკური მოსაზრებიდან გამომდინარე, იმერეთის მეფის ალექსანდრე V-ის ვაჟს, მეფე სოლომონ I-ის უმცროს ძმას – არჩილ ბატონიშვილს.

აკაკი წერეთელი (1840-1915) თავის მოთხრობაში „წმინდა გიორგის რაზმი“ ასე ახასიათებს არჩილ ბატონიშვილს: „არჩილი – მაღალი ტანის კაცი იყო, ძარღვებიანი და ძვალმსხვილი. იმ დროში ვაჟკაცობით და სიმარჯვით ახალგაზრდებში მას ვერავინ შეედრებოდა; პირველი მობურთავე იყო, შესანიშნავი ცხენოსანი, მოჯირითე, მეთოფე, მეხმლე და მასთანაც, სამ ნაბადზე ასტებოდა. მეტსახელად „წმინდა გიორგის მონაფეს“ ეძახდნენ და „არჩილ გიჟს“ [13, 494].

არჩილსა და ელენეს შეეძინათ სამი შვილი: დავით არჩილის ძე, მომავალში – იმერეთის უკანასკნელი გვირგვინოსანი სოლომონ II (1772-1815), ასევე – ბარბარე (თავად დავით წულუკიძის მეუღლე) და მარიამ (თავად მალხაზ ანდრონიკაშვილის მეუღლე) არჩილის ასული ბაგრატიონები.

აქვე უნდა ითქვას, რომ იმერეთის სახელოვანმა მეფემ სოლომონ I-მა თავის მემკვიდრედ აღიარა საკუთარი ძმისწული – დავით არჩილის ძე, რომელსაც ბიძის გარდაცვალების შემთხვევაში იმერეთის სამეფო ტახტი უნდა დაეკავებინა [9, 172].

არჩილ ბატონიშვილის გარდაცვალების (1775 წ.) შემდეგ, დაქვრივებული ელენე ბატონიშვილი ცოლად გაჰყვა თავის ძველ სატრფოს – ზაქარია ანდრონიკაშვილს. მათ შეეძინათ ხორემან ზაქარიას ასული ანდრონიკაშვილი, დედა გამოჩენილი პოეტისა, საზოგადო და სამხედრო მოღვაწისა, ინფანტერიის გენერლისა – გრიგოლ ზურაბის ძე ორბელიანისა.

საგულისხმოა, რომ დარეჯან დედოფლის მცდელობის შედეგად, მეფე ერეკლე II-მ თავად რევაზ პაპუას ძე ანდრონიკაშვილს ჩამოართვა ქიზიყის მოურავობა და ეს საპატიო და საპასუხისმგებლო თანამდებობა უბოძა თავის ახალ სიძეს, ელენე ბატონიშვილის მეორე მეუღლეს – თავად ზაქარია თამაზის ძე ანდრონიკაშვილს [3, 140].

ამრიგად, პოლიტიკური მოსაზრებიდან გამომდინარე, მეფე ერეკლე II-მ თავისი ასული – ელენე ბატონიშვილი ცოლად გააყოლა ჯერ იმერეთის მეფის ალექსანდრე V-ის ვაჟს, მეფე სოლომონ I-ის უმცროს ძმას – არჩილ ბატონიშვილს, ხოლო მისი გარდაცვალების შემდეგ, ელენეს ყოფილ შეყვარებულს – თავად ზაქარია თამაზის ძე ანდრონიკაშვილს, რომელსაც ქიზიყის მოურავობაც უბოძა.

V. მეფე ერეკლე II-ის ასულები – თამარ და ქეთევან ბატონიშვილები

ერეკლე II-ისა და ანა ზაალის ასულ აბაშიძის (მეფის მეორე მეუღლის) ასული – თამარ ბატონიშვილი (1747-1786) ცოლად ჰყავდა ქართლის გავლენიან თავადს – სარდალ დავით რევაზის ძე ორბელიანს (1739-1796). მათ შესანიშნავი ოჯახი ჰქონდათ და 8 შვილი ჰყავდათ. თამარის ნაადრევი გარდაცვალების მიზეზად იქცა მისი მეუღლისათვის სახლთუხუცესობის ჩამორთმევა.

1786 წელს, მეფე ერეკლე II-მ, ზემოხსენებული თანამდებობა უბოძა დარეჯან დადიანთან ქორწინების შედეგად დაბადებული თავისი ასულის ქეთევან ბატონიშვილის მეუღლეს, გავლენიან თავადს, ბაგრატიონთა ქართლის შტოს წარმომადგენელს – იოანე კონსტანტინეს ძე მუხრანბატონს (1757-1800).

პ. ოსელიანი წერდა: „შთაგონებითა დედოფლისა და ძეთა მისთა, მეფეცა ირაკლი მიიყვანეს მას მდგომარეობასა, რომელ სიძესა მისსა სარდალსა და სახლთუხუცესსა დავით ყაფლანიშვილსა, თამარის მეუღლეს, მოუღო მეფემან სახლთუხუცესობა და მიუბოძა ესე სიძესა თვისსა მუხრანის-ბატონს იოანეს. ესრეთმან მეფის მოქცევამან მოსწყლო გული მეფის ასულის თამარისა, რომელიცა მწუხარებისა ელდითა გარდაიცვალა 1786 წელსა“ [6, 14].

მას შემდეგ, რაც ერეკლე II გარდაიცვალა და გიორგი XII გამეფდა, იოანე მუხრანბატონს ეშინოდა, რომ მეფე მას სახლთუხუცესობას ჩამოართმევდა და ამ თანამდებობას კვლავ თავის სიძეს (ლვიძლი დის ქმარს) – თავად დავით რევაზის ძე ორბელიანს დაუბრუნებდა. ამიტომ, იგი ცდილობდა მორიდებოდა ქართლ-კახეთის ახალ მეფესთან პირისპირ შეხვედრას.

არსებობს ცნობა, რომლიდანაც ირკვევა იოანე მუხრანბატონის ნაადრევი გარდაცვალების მიზეზი.

1800 წლის 1 ოქტომბერს, მცხეთობა-სვეტიცხოვლობის დღესასწაულზე, როდესაც დალესტნელთა მარბიელი ლაშქრის განდევნის შემდეგ, იოანე მუხრანბატონი სვეტიცხოვლის საკათედრო ტაძარში მივიდა, მან შეიტყო, რომ იქ სალოცავად იმყოფებოდა ქართლ-კახეთის მეფე – გიორგი XII. ეკლესიის ეზოში შესვლამდე იოანე ცხენიდან გადმოვარდა და სისხლის ჩაქცევით გარდაიცვალა.

ზოგი თვლიდა, რომ იოანეს სიკვდილი გამოიწვია დალესტნელ მოთარეშეთა დევნით გადაღლამ, ხოლო ზოგი მიიჩნევდა, რომ მუხრანბატონმა ძალიან განიცადა მეფესთან პირისპირ შეხვედრის შესაძლებლო-

ბა, რაც მისი ტაძარში შესვლის შემთხვევაში გარდაუვალი გახდებოდა [4, 113-114].

ამრიგად, მეფე ერეკლე II-ის მიერ თავისი ერთი სიძისათვის სახლთუხუცესობის თანამდებობის ჩამორთმევა და მეორესათვის ბოძება გახდა მიზეზი ჯერ თამარ ბატონიშვილის, ხოლო შემდეგ ქეთევან ბატონიშვილის მეუღლის მოულოდნელი გარდაცვალებისა.

VI. მეფე გიორგი XII-ის ვაჟები – დავით და თეიმურაზ ბატონიშვილები

ქართლ-კახეთის სამეფო ტახტის მემკვიდრე უფლისწული დავითი (1767-1819) დანიშნული იყო ქართლის გავლენიანი თავადის ოთარ ამილახვრის ასულზე – ელენეზე.

ეს ქორწინება ვერ შედგა, ვინაიდან 1800 წლის 9 იანვარს დავითმა ჯვარი დაიწერა ელენე სიმონის ასულ აბამელიქზე (1770-1836). ამის გამო, ამილახვრები განანწყენდნენ.

პ. იოსელიანის ცნობით: „ამილახვარი ოთარ, ეცინოდა მეფისა სახლსა დაწუნებისათვის მისისა ქალისა“ [6, 139].

იმავე წელსვე, თავად ოთარ ამილახვრის ოჯახის შემორიგების მიზნით, მეფე გიორგი XII-მ ელენე ამილახვარი ცოლად შერთო თავის ვაჟს, უფლისწულ დავითის უმცროს ძმას, უფლისწულ თეიმურაზს (1782-1846) – მომავალში გამოჩენილ მეცნიერს.

ამრიგად, პოლიტიკური მოსაზრებიდან გამომდინარე, მეფე გიორგი XII-ის უფროსი ძე, უფლისწული დავითი დანიშნეს ქართლის გავლენიანი ფეოდალის ოთარ ამილახვრის ასულზე – ელენეზე. მოგვიანებით, როდესაც ეს შეუძლება ვერ შედგა, მეფე გიორგი XII-მ, ასევე პოლიტიკური მოსაზრებით, თავისი ვაჟი თეიმურაზ ბატონიშვილი მისივე უფროსი ძმის დავითის ყოფილ დანიშნულზე დააქორწინა.

* * *

ზემოთ განხილული ისტორიული ფაქტებიდან ნათლად ჩანს, რომ პოლიტიკური რეალობიდან გამომდინარე, ანდა გვირგვინოსანთა ნება-სურვილის შესაბამისად, მათი შვილების ოჯახები ჯერ იქმნებოდა, შემდეგ – ინგრეოდა, ხოლო ამის შემდეგ თავიდან იქმნებოდა და ა. შ. ყოველივე ამას არცთუ იშვიათად ეწირებოდა ბატონიშვილთა და მათ მეუღლეთა პირადი ცხოვრება, ხოლო ზოგიერთ შემთხვევაში – თვით სიცოცხლეც კი.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ამილახვარი ალექსანდრე, ბრძენი აღმოსავლეთისა, გეორგიანული ისტორია; გამოსაცემად მოამზადა, შენიშნები და ბიოგრაფიული ნარკვევი დაურთო ვაჟა კიკნაძემ, თბილისი, 1997.
2. აკოფაშვილი გულჩინა, ზურაბ არაგვის ერისთავი, ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, ტ. 4, თბილისი, 1979.
3. ბერძნიშვილი მაქსიმე, მასალები XIX საუკუნის პირველი ნახევრის ქართული საზოგადოებრიობის ისტორიისათვის, ტ. I, თბილისი, 1980.
4. ბერძნიშვილი მაქსიმე, მასალები XIX საუკუნის პირველი ნახევრის ქართული საზოგადოებრიობის ისტორიისათვის, ტ. II, თბილისი, 1983.
5. დადიანი ნიკო, ქართველთ ცხოვრება, ტექსტი გამოსცა, წინასიტყვაობა, გამოკვლევა, კომენტარები, საძიებლები და ლექსიკონი დაურთო შოთა ბურჯანაძემ, თბილისი, 1962.
6. იოსელიანი პლატონ, ცხოვრება გიორგი მეცამეტისა, აკაკი განერელიას შესავალი წერილებით, რედაქციითა და შენიშვნებით, ტფილისი, 1936.
7. კაკაბაძე სარგის, ფარსადან გორგიჯანიძის ისტორია, „საისტორიო მოამბე“, წ. II, ტფილისი, 1925.
8. ჟორჯოლიანი გულქან, საქართველო XVII საუკუნის 30-50-იან წლებში, თბილისი, 1987.
9. რეზიაშვილი მიხეილ, იმერეთი XVIII საუკუნეში, თბილისი, 1982.
10. საქართველოს ისტორიის ქრონიკები XVII-XIX სს., ტექსტები გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევები, შენიშვნები და განმარტებები დაურთო ავთანდილ იოსელიანმა, თბილისი, 1980.
11. სურგულაძე ივანე, საქართველოს პოლიტიკურ მოძღვრებათა ისტორიიდან, თბილისი, 1985.
12. ქიქოძე გერონტი, ერეკლე II, თბილისი, 1983.
13. წერეთელი აკაკი, წმინდა გიორგის რაზმი, წიგნში: „ქართული პროზა“, ტ. IX, თბილისი, 1985.
14. ხორავა ბეჟან, დადიანთა სამთავრო სახლის ახალი დინასტია, თბილისი, 2001.
15. ჯავახიშვილი დავით, ქართლ-კახეთის მეფეთა ოჯახები და მათი თანამედროვე შთამომავლები, ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის ახალი და უახლესი ისტორიის განყოფილების სამეცნიერო შრომათა კრებული „ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები“, თბილისი, 2007, №2.

16. ჯავახიშვილი დავით, ქართლ-კახეთის უფლისწულთა საქორწინო ასაკი, „ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები“, 2008, №1(3).
17. ჯავახიშვილი დავით, კახეთის ბატონიშვილთა მეუღლეები, „ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები“, 2008, №1(3).
18. ჯავახიშვილი დავით, ქართველ მეფეთა მეუღლეები (ბაგრატიონთა დინასტიის კახეთის შტო), „ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები“, 2008, №2(4).
19. ჯავახიშვილი დავით, ქართველ მეფეთა შვილების რაოდენობა (ბაგრატიონთა დინასტიის კახეთის შტო), „ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები“, 2008, №2(4).
20. ჯავახიშვილი დავით, ქართლ-კახეთის უფლისწულთა შთამომავლობა (XIX-XXI საუკუნეები), „ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები“, 2009, №1(5).
21. ჯავახიშვილი დავით, უფლისწულთა რაოდენობა ქართულ სამეფო ოჯახში (ბაგრატიონთა დინასტიის კახეთის შტო), საქართველოს საპატრიარქოს სხალთის ეპარქიისა და წმ. ტბელ აბუსერისძის სახელობის უნივერსიტეტი, საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია თემაზე: „დიდაქარობა“, მასალების კრებული, 1-2 მაისი, 2010.
22. ჯავახიშვილი დავით, ბაგრატიონთა სამეფო დინასტიის კახეთის შტოს დემოგრაფიული განვითარების ისტორიიდან (XV-XX საუკუნეები), ნაშრომი ისტორიის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად (ხელნაწერის უფლებით), 2011.
23. Джавахишвили Давид, Из истории династических браков кахетинских Багратионов с представителями мусульманской знати (XVI-XVIII вв.), Сборник трудов Гянджинского государственного университета „Ученые записки“, Гянджа (Азербайджанская республика), 2010, № 2.
24. Джавахишвили Давид, Династические браки между кахетинскими Багратионами и представителями кавказской и кавказской знати, Общественно-политический и культурно-исторический научный журнал „Ахульго“, Махачкала (Дагестанская республика), 2010, № 12.
25. Джавахишвили Давид, Династические браки на службе дипломатии (на примере кахетинской ветви царской династии Багратионов), Материалы международной научной конференции: „Археология, этнология, фольклористика Кавказа“ (Тбилиси, 27-30 сентября 2010 года). Организаторы конференции: „Фонд Кавказа“, Комиссия по на-

учному сотрудничеству со странами Кавказа Национальной Академии Наук Грузии, Тбилиси, 2011.

Davit Javakhishvili

*Doctor of History, Jakob Gogebashvili Telavi
State University*

Six Episodes from the History of Marriages of Kakhetian Branch Bagrationis

Summary

Representatives of centuries old Bagrationi royal dynasty that had ruled Georgia, used to get married with the representatives of foreign ruling dynasties and Georgian noble families as well.

This research consists of 6 essays, placed in a chronological order. It emphasizes on several actual historical facts, stressing the great importance of marriages of royal family members, as the political circumstances and subjective or objective verdicts of king and queens could often inflict personal life of their children, and sometimes their lives (on an example of Kakhetian branch of Bagrationis).

თეიმურაზ ვახტანგიშვილი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის მეცნიერ-
თანამშრომელი.

თელავის საქალაქო მმართველობის ისტორიიდან

საქართველოს ქალაქებს შორის თავისი კოლორიტით და მრავალსაუკუნოვანი ისტორიით თელავს ერთ-ერთი განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს.

ცნობილია, რომ თელავი, როგორც ქალაქური ტიპის დასახლებული პუნქტი გვიან ანტიკურ ხანაში იღებს სათავეს. ქართული ისტორიული წყაროების მიხედვით, ქ. თელავი Xს-ში წარმოიშვა. [1, 548] იგი მნიშვნელოვანი ეკონომიკური და პოლიტიკური ცენტრი იყო განვითარებული და გვიანდელი ფეოდალიზმის ეპოქაში. კერძოდ, XIს-XIIIს. დასაწყისსა და XVII-XVIII საუკუნეებში კახეთის მეფეთა რეზიდენციას წარმოადგენდა. მას მეფის მიერ დანიშნული მოურავი და მისი დამხმარე სხვა მოხელენი მართავდნენ. [2, 47-48]

მიუხედავად იმისა, რომ წინამდებარე სტატიაში ჩემი კვლევის მიზანს წარმოადგენს თელავის საქალაქო თვითმმართველობის გაშუქება XIX ს. მიწურულსა და XXსაუკუნის პირველ ოცნლეულში (1917 წლამდე), საჭიროდ ჩავთვალე ზოგადად შევხებოდი ქ.თელავის მართვა-გამგეობის საკითხს, კერძოდ კი, მოურავის ინსტიტუტს, მის უფლება-მოვალეობებს. რამდენადაც ადრეული და განვითარებული ფეოდალიზმის ეპოქის ქართულ და უცხოურ ისტორიულ წყაროებში ქ. თელავის მოურავის ინსტიტუტის შესახებ მასალები ძალიან ძუნწია და, შეიძლება ითქვას, ფაქტობრივად არც მოგვეპოვება, ამიტომ, კვლევის ობიექტად გვიანდელი ფეოდალიზმის ხანის თელავი ავიღე. მის შესახებ საკმაოდ მრავალი მასალა აქვს მოტანილი აკადემიკოს შოთა მესხიას თავის ფუნდამენტურ ნაშრომში – „ფეოდალური საქართველოს ქალაქები და საქალაქო წყობილობა XVII-XVIII საუკუნეებში“. [3, 404]

საქართველოს სხვა ქალაქებისგან განსხვავებით, გვიან ფეოდალურ ხანაში

თელავის მოურავი „ბაზრის მოურავის“ ან „ტარულას“ სახელით იყო ცნობილი. თელავი, სიღნაღის მსგავსად, კახეთ-ქიზიყის საგამგებლოში შედიოდა და ბაზრის მოურავიც კახეთ-ქიზიყის მოურავს (მეფის ნაცვალს) უნდა დამორჩილებოდა.

ისტორიულმა წყაროებმა შემოგვინახეს გვიანი ფეოდალური ხანის თელავის ბაზრის მოურავთა არა მარტო ვინაობა, არამედ მათი ფუნქციები და სარგოც. როგორც ირკვევა, თელავის მოურავებად თეიმურაზ II-ის დროიდან (1740წლიდან) მოკიდებული, ერეკლე მეორისა და გიორგი XII-ის ჩათვლით, თავად გურგენიძეების გვარის წარმომადგენლები (სოლომონი, იროდიონი) ინიშნებოდნენ. მათ ფაქტობრივად ეს თანამდებობა მემკვიდრეობით ეკავათ.

ისტორიული მასალები მოწმობენ, რომ, როგორც ერთიანი საქართველოს სამეფოში, ასევე გვიანფეოდალურ ქალაქებშიც, მხოლოდ მეფის მიერ დანიშნული ერთი მოურავი უნდა ყოფილიყო. ქალაქში სხვა პირებს, ყმათა საკმაოდ დიდი რაოდენობის მფლობელ საერო თუ სასულიერო ფეოდალებს გვიანფეოდალური საქალაქო განწესების მიხედვით, არ შეიძლება თავიანთი მოურავები ჰყოლოდათ, მაგრამ ეს ნორმები ქალაქებში გაბატონების მოსურნე საერო თუ სასულიერო ფეოდალების მიერ, როგორც ჩანს ირღვეოდა და ფეოდალები ცდილობდნენ სამეფო მოურავის გვერდით მსხვილ ქალაქებში საკუთარი მოურავებიც გაეჩინათ. [3, 404]

გვიანფეოდალურ საქართველოში ფეოდალების ამგვარ ცდას ერთგვარი წარმატებაც ჰქონდა და ზოგი ქალაქი მართლაც ფაქტობრივად გაყოფილი იყო მეფესა და თავადებს შორის. მაგალითად თელავი, რომელიც თითქმის ქართლ-კახეთის მეფის ერთ-ერთი საჯდომი ქალაქი იყო. როგორც ერეკლე მეორის 1768 წლის დადგენილი თელავის ბაზრის მოურავის „სარგოდან“ ჩანს, ფაქტობრივად მეფესა და თავადებს შორის იყო განაწილებული. დებულების მიხედვით თელავის შემოსავლის ერთი ნაწილი თავადების ვახვახიშვილებისა და ყორჩიბაშვილების ყმების მიერ თელავში შემოტანილი საქონლის ბაჟსა და სხვ. წარმოადგენდა. ასე რომ, თელავი მარტო მეფის ქალაქი არ იყო, არამედ თავადებისაც. იგი მეფესა, ვახვახიშვილებსა და ყორჩიბაშვილებს შორის იყო განაწილებული. ცხადია, ამგვარ ქალაქში როგორც მეფის, ასევე თავადების მოხელეებიც მოქმედებდნენ. მაგრამ თელავი მაინც ერთგვარი გამონაკლისი იყო. საქართველოს სხვა ქალაქებს კი, როგორც აღინიშნა, მეფის მიერ დანიშნული მოხელე მოურავი მართავდა.

ქალაქის მოურავს, როგორც სათანადო დებულებიდან ჩანს, უნდა განეგო ყოველივე ის, რაც ქალაქსა და ქალაქში მეფის ბრძანების გატარებას შეეხებოდა. მეფე თავის ბრძანებებს პირველ რიგში ქალაქის მოურავს აცნობებდა, რომ მას იგი დაუყონებლივ გაეტარებინა. [3, 406-408]

ქალაქის მოურავს განსაკუთრებით ქალაქის ეკონომიკური

ცხოვრებისთვის უნდა ედევნებინა თვალყური. თავისი ხელქვეითი მოხელეების დახმარებით იგი ქალაქის ეკონომიკური ცხოვრების ყოველ საკითხში ერეოდა. მას თვალყური ეჭირა ქალაქის ბაჟზე. ქალაქის მებაჟენიც თუ ბაჟის იჯარადნიც მის მოხელეებად ითვლებოდნენ, რაკი მოურავი ბაჟსაც მეთვალყურეობდა, მას აქედან სათანადო წილი ჰქონდა განკუთვნილი. როგორც დებულებიდან ჩანს, გარკვეული რაოდენობის წილს იღებდა თელავის მოურავიც.

გვიანფეოდალურ საქართველოს ქალაქებში, დავით ბატონიშვილის ცნობით, ვაჭრობა ძირითადად მეფის და ქალაქის ხელისუფალთა მიერ დანესეხული ნიხრით წარმოებდა. [4, 421] „კახეთ-ქიზიყის სარგოს“ მიხედვით, „კახეთსა და ქიზიყში“ საერთოდ ნიხრის მიცემა „მეფის ნაცვალს“ ეხებოდა, მაგრამ თელავის ბაზარში ნიხრს, როგორც ჩანს, თელავის მოურავი ანესებდა. იროდიონ გურგენიძეს თელავის ბაზრის მოურავის სარგოთა შორის ჩანიშნული აქვს: „სანიხრო ხორცი გვერგებოდა ცხვრისა წელიწადში 50 ლიტრა“ [2; 5]. „სანიხრო ხორცი“ თელავის ბაზრის მოურავს ხორცზე ნიხრის დანესების შემთხვევაში შეიძლებოდა მისცემოდა. ნიხრი წესდებოდა ქალაქში შემოტანილ ხორცზე, ღვინოზე, თევზზე, ყურძენზე და სხვა სახის ხილზე. [6, 18-30] მოურავისა და ქალაქის მოხელეთა მიერ დანესებული ნიხრი ყველა ამქრისათვის სავალდებულო იყო: ნიხრის დაცვისთვის თვალყური თვით მოურავს უნდა ედევნებინა და ნიხრის დამრღვევიდამნაშავე უნდა დაეჯარიმებინა. ამიტომაც ჯარიმა მოურავის სასარგებლოდ მიდიოდა.

ქალაქის მოურავის მოვალეობას შეადგენდა აგრეთვე ქალაქში ხმარებული საზომ-საწყაოთა სისწორის დაცვისთვის ზრუნვა. ქალაქის მოურავის ნებართვისა და წინასწარი შემოწმების გარეშე, ზომანონის ერთეულები არ შეიძლებოდა ხმარებულიყო.

ამას გარდა, მოურავთა უშუალო მოვალეობას შეადგენდა ქალაქებში საერთო წესრიგისა და წესების დაცვა, ქურდის, საერთოდ „ავი კაცისა“ და ცუდი ზნის ქალების ძებნა. [6, 520] მათი დაჭერა მოურავის ბრძანებით ხდებოდა და სათანადო ჯარიმაც მოურავის სასარგებლოდ მიდიოდა. [6, 527] წესრიგის დაცვაში მოურავს ქალაქის პოლიციის წარმომადგენლები შეელოდნენ, საამისოდ სათანადო მოხელეები (მამასახლისი, ნაცვალი, და დაბალი ჩინის პოლიციელები) იყვნენ გამოყოფილი. მოურავს ევალებოდა აგრეთვე თვალყური ედევნებინა პოლიტიკურად საეჭვო პირებისთვის, რომ ისინი ქალაქიდან არ გასულიყვნენ.

ზოგიერთი ქალაქის, მათ შორის თელავის, მოურავის უფლებას შეადგენდა ასევე ქალაქი მოსახლის გაყრის თუ შეყრის ნიგნების

დამტკიცება, მამულთა, სახლთა თუ დუქანთა გაყიდვის წიგნების დამტკიცება და სხვა. [7, 14]

ქალაქის მოურავის მოვალეობას შეადგენდა მიელო უცხოელი სტუმრები, გამოეყო მათთვის სათანადო საცხოვრებელი ბინა; უცხოელებიც ვალდებული იყვნენ თავიანთი მოსვლა ამა თუ იმ ქალაქში მოურავისთვის ეუწყებინათ და სათანადო საჩუქრებიც მიერთმიათ.

დავით ბატონიშვილის ცნობით, ქალაქის მოურავები ვალდებული იყვნენ თუ მეფე ქალაქში იმყოფებოდა, ყოველ დილით მოესენებინათ მისთვის ქალაქის მდგომარეობის შესახებ, მაგრამ მეფე თუ ქალაქში არ იყო, თვეში ერთხელ მაინც მიეწოდებინათ მსგავსი მოხსენება მისთვის. [4, 665]. ამას გარდა ქალაქების მოურავები ვალდებული იყვნენ ქალაქის ყოველწლიური შემოსავალ-გასავლის შესახებ წლის ბოლოს სათანადო ანგარიში ჩაებარებინათ სამეფოს სახლთუხუცესისათვის. [3, 402]

ქალაქის მოურავები თავიანთი მოვალეობის შესრულებისთვის სამეფო ხელისუფლებისაგან ჯამაგირს კი არ იღებდნენ, არამედ ქალაქის შემოსავლიდან ნაწილს, სარგოს. ასე რომ, გვიანფოდალურ საქართველოში ამა თუ იმ მოურავის შენახვა მთლიანად იმ ქალაქზე იყო დაკისრებული, რომლის მოურავადაც იგი ითვლებოდა. [5, 48]

თელავის ბაზრის მოურავს თბილისისა და გორის მოურავთაგან შედარებით ნაკლები შემოსავალი ქონდა. მას წილი ედო თელავის ბაზრის იჯარაში და თუ იროდიონ გურგენიძეს დავუჯერებთ, აქედან მას ყოველწლიურად ათი თუმანი ერგებოდა. [5, 48] თელავის სამოურავო დებულებაში არაფერია ნათქვამი ვაჭართა მიერ მოურავისადმი მისართმევ ფეშქაშზე, მაგრამ თელავის ბაზარში გაყიდულ და გასაყიდ საქონელზე მოურავს თავისი ბაჟი უნდა აეღო. ასევე მას ეკუთვნოდა “ღვინის ჭაშნიკიც“, ბაჟი ხმელ თევზზე, ხიზილალაზე, ბამბაზე, და სხვა. [7, 141]

აღსანიშნავია, რომ თელავისადმი ერეკლეს მიცემული 1768 წლის განწესებით სატარულო-სამოურავო სხვაგვარი იყო, ვიდრე თბილისისა და გორში “სატარულო შეძლებულზე აბაზი და ღარიბზე ორი შაური“. XVIII ს. მიწურულს კი თელავის სატარულო გათანაბრებია სხვა ქალაქების სატარულო რაოდენობას და იროდიონ გურგენიძის ცნობით, აქაც ექვსი შაურით ყოფილა განსაზღვრული. [5, 48] ამას გარდა თელავის “ბაზრის კაცები“ მოურავის წინაშე სხვადასხვა საჩუქრებით სხვაგვარ სამსახურსაც წევდნენ. თელავის მოურავის იყო “თავის გასამტეხლო კაცზე თორმეტი მინალთუნი“, საბატონო ჯარიმის მესამედი და სხვ. თელავის ბაზრის უკანასკნელი მოურავის

იროდიონ გურგენიძის ცნობით, მისი შემოსავალი საშუალოდ 46 თუმანსა და 3 მინალთუნს (463 მანეთს) უდრიდა. [5, 84-85] თითქმის 5-ჯერ ნაკლებს, ვიდრე გორის მოურავის ოთარ ამილახვრისა, რომლის ყოველწლიური შემოსავალი 210 თუმანი (2100 მან.) იყო. [3, 417]

ამგვარად, როგორც ზემოგანხილული მასალებიდან ჩანს, ქ.თელავის მართვა-გამგეობას, ფეოდალური ხანის დამახასიათებელი ნიშან-თვისება ჰქონდა.

* * *

XIX საუკუნის დასაწყისიდან ფეოდალური საქართველო პოლიტიკური და ეკონომიკური ურთიერთობა ახალ სფეროში შევიდა. რუსეთთან ძალდატანებითი შეერთების მიუხედავად, მის შემადგენლობაში შესვლა საქართველოს განვითარების ახალ გზებს უხსნიდა. ახალმა ეკონომიკურმა და პოლიტიკურმა პირობებმა, ცარიზმის კოლონიური პოლიტიკის მიუხედავად, ხელი შეუწყო საქალაქო მეურნეობისა და საქალაქო ცხოვრების განვითარებას. ასე რომ, XIX საუკუნის დასაწყისიდან საქართველოს საქალაქო ცხოვრებაში ახალი პერიოდი იწყება.

ქ. თელავი საქართველოს სხვა ქალაქების მსგავსად გარკვეულ ცვლილებებს განიცდის. რუსეთის მიერ საქართველოს ანექსიის (1801 წ.) შემდეგ 1917 წლამდე თელავი თბილისის გუბერნიის სამაზრო ცენტრი გახდა. იგი თელავის მაზრის უფროსისა და რუსული ადმინისტრაციული სისტემის სხვა მოხელეთა რეზიდენციას წარმოადგენდა. ადგილობრივი მოსახლეობა, ბუნებრივია, პოლიციის თვითნებობას ვერ ეგუებოდა და იბრძოდა თვითმმართველობისათვის.

XIX საუკუნის 60-70-იან წლებში ბურჟუაზიული რეფორმების გატარებას მოჰყვა კაპიტალიზმის განვითარება, რომლის შედეგად მნიშვნელოვანი ცვლილებები მოხდა რუსეთის იმპერიის ეკონომიკაში, მოსახლეობის სოციალურ სტრუქტურაში. მზარდი ბურჟუაზია იმპერიის ცენტრსა და პერიფერიებშიც თავის ეკონომიკურ-სოციალურ მდგომარეობის შესაფერის ადგილს მოითხოვდა პოლიტიკურ სფეროშიც. რუსეთის აბსოლუტური მონარქია გარკვეულ დათმობაზე წავიდა, შედარებით დიდ ქალაქთა მოსახლეობის ზედაფენას შეზღუდული, კონტროლს დაქვემდებარებული თვითმმართველობა უბოძა.

1870 წალს საქალაქო დებულება საქართველოზეც გავრცელდა. თვითმმართველ ქალაქთა რიგებში ჩაენერა თანმიმდევრობით თბილისი, ქუთაისი, ახალციხე, ფოთი, ბათუმი. მუნიციპალიტეტში ორგანიზებული ადგილობრივი საზოგადოებრივი ძალები ახერხებდნენ

რამდენადმე გაენეიტრალეზინათ თვითმპყრობელობის ბიუროკრატიული აპარატის მოხელეთა კანონსა და შიშველ ძალაზე დამყარებული თვითნებობა, აელორძინებინათ კომუნალური მეურნეობა, თავისი წვლილი შეეტანათ სახალხო განათლებისა და ჯანმრთელობის დაცვის სისტემათა სრულყოფაში. ბუნებრივია, საქართველოს მცირე ქალაქების მოსახლეობაც იბრძოდა თვითმართველობის მოპოვებისათვის.

საქართველოს მცირე ქალაქებში XIX ს-ის 90-იან წლებამდე საპოლიციო მმართველობა არსებობდა. მოსახლეობის (ისიც მხოლოდ ზედაფენის) წარმომადგენლებს გადასახადთა განერა-აკრეფის საქმეში იყენებდნენ. თელავის მოსახლეობას არც პოლიცია მოსწონდა და არც მისი დიქტატის ქვეშ მყოფი “დეპუტატების” საქმიანობა. იგი თავის განწყობილებასა და სურვილს, არცთუ იშვიათად, პერიოდული პრესის მეშვეობით გამოხატავდა.

1889 წელს ვადა გაუვიდა ქ.თელავის ძველ დეპუტატებს მაზრის უფროსმა ვაჭარ-ხელოსნები შეკრიბა ახალი არჩევნების ჩასატარებლად. თელაველებმა კარგად ისარგებლეს ამ მომენტით. გაზეთ “ივერიის” კორესპონდენტი გადმოგვცემს, რომ “ხალხი ჯგუფ-ჯგუფად იყო დაყოფილი და ცხარე სჯა-ბაასი ჰქონდათ თვითმმართველობის შემოღებაზედ. ბ-ნ თათუზოვის სიტყვის შემდეგ ... მთელმა ყრილობამ ერთხმად დაამტკიცა იშუამდგომლოს მთავრობის წინაშე, რომ თელავსაც მიანიჭოს თვითმმართველობა“. [8]

რამდენიმე წლის შემდეგ ქ.თელავისათვის თვითმმართველობის ბოძების საკითხი კვლავ აღიძრა. ვინმე კახელი (ი,ციხკარიშვილის ფსევდონიმი-თ.ვ.) “ივერიის” რედაქციას აცნობებდა ქ. თელავის ფინანსური სიძნელების შესახებ და ამის მიზეზად პოლიციის თვითნებობასა და ბოროტმიქმედებას აცხადებდა. იგი შეშფოთებას გამოთქვამდა იმის გამო, რომ ქალაქს ჭეშმარიტი პატრონი არ ჰყავდა, ე.წ. “დეპუტატების” ხალხს არაფერი სჯერა, რადგან მათ არავითარი უფლება არ გააჩნიათ. . . “ვინ ჩაახედებს დეპუტატს ქალაქის კასაში?. . . თუ როგორმე მოხდა, რომ კასაში ფული შეცოტავდა, მაშინ კი დეპუტატებო, განერეთ, აკრიფეთ, შემოიტანეთ და სხვა ამგვარი ბრძანება ზედ ერთვისო“... იქვე კორესპონდენტი სინანულით აღნიშნავს, რომ ფული იხარჯება, ქალაქის ქუჩები კი გაუკეთებელ-გაუნათებელიაო. თვითმმართველობის შემოღებამ შეიძლება ხარჯი მოგვიმატოსო, “მაგრამ წესიერად საქმის მსჯელობა ყველას ანაზღაურებს და ათასგვარ ნაკლოვანება-ბოროტმოქმედებას ბოლო მოეღებო“. [9]

1892 წელს ალექსანდრე მესამემ დაამტკიცა ახალი საქალაქო დებულება და რუსეთის იმპერიაში გატარდა კონტრეფორმა. კიდევ

უფრო შეიკვეცა თვითმმართველობის უფლება-კომპეტენცია. [10, 704-705] “თვითმართვის“ უფლება უფრო ადვილი დასათმობი გახდა და მცირე ქალაქების მოსახლეობასაც მიანიჭეს. მათთვის კანონში შეიტანეს გარკვეული კორექტივი, თავს მოახვიეს თვითმმართველობის გამარტივებული სტრუქტურა. საქალაქო კრებაში ხმოსნების ნაცვლად უნდა არჩეულიყვნენ რწმუნებულები, ქალაქის თავის ნაცვლად მამასახლისები. არჩევნებში მონაწილეობის უფლება მიენიჭათ ისეთ მოქალაქეებს, რომელთა წლიური სუფთა შემოსავალი ას მანეთს აღემატებოდა და ვინც წესიერად იხდიდა გადასახადებს.

თელავის საქალაქო თვითმმართველობის რწმუნებულთა არჩევნები 1896 წლის 7 აპრილისათვის დაინიშნა. ცენზიანი მოქალაქეების დიდმა ნაწილმა პასიურობა გამოიჩინა, ბევრმა ვაჭარ-მრეწველმა და სხვა საქმოსანმა ერთი დღეც კი არ დაკარგა არჩევნებში მონაწილეობის მისაღებად. კენჭის ყრამი მონაწილეობა მიიღო სამას ოთხმოცდა ხუთი ცენზიანიდან მხოლოდ 89 ამომრჩეველმა, განსაკუთრებით აქტიურობდა ცენზიან მოქალაქეთა ერთი ჯგუფი, რომელიც ყოველწლიურად ცდილობდა რწმუნებულთა კრებაში თავის კანდიდატების გაყვანას. საარქივო მასალებიდან ჩანს, რომ საარჩევნო კომისიის თავჯდომარე მიხეილ თათუზოვი აშკარად არღვევდა ინსტრუქციას; თვით დადიოდა ყუთებს შორის, არიგებდა შარებს და თან მითითებას აძლევდა ამომრჩეველებს თუ რომელ ყუთში უნდა ჩაეგდო თეთრი თუ შავი შარები. ასევე მოქმედებდა ასისტენტი მ. ცისკაროვიც (ცისკარიშვილი-თ.ვ.). ამ აქტიურობამ, როგორც ჩანს, სათანადო ნაყოფი გამოიღო, რწმუნებულებად ძირითადად არჩეულები იქნენ სომხური წარმოშობის ვაჭარ-მრეწველები. სულ 15 რწმუნებული და 4 რწმუნებულის კანდიდატი. [11, 47]

1896 წლის 23 ივლისს თელავის რწმუნებულთა კრების მეორე სხდომაზე ქალაქის მამასახლისად არჩეულ იქნა მიხეილ თათუზოვი, მის თანაშემწედ არტემ ტერ-სარქისოვი. თბილისის გუბერნატორმა ორივე მათგანი თანამდებობაზე დაამტკიცა და წინადადება მისცა თელავის მაზრის უფროსს ქ.თელავის უძრავ- მოძრავი ქონება და საქმის წარმოება მათთვის გადაეცა. [11, 106]

თელავის თვითმმართველობამ ავად თუ კარგად საქმიანობა დაიწყო, მაგრამ მან კარგახანს ვერ შეძლო ქალაქის ცხოვრებაში არსებითი გარდატეხის მოხდენა. უფლებებსა და სახსრებს მოკლებული თვითმმართველობა გაჭირვებით ართმევდა თავს კომუნალური მეურნეობის გაძღოლის საკმაოდ რთულ საქმეს. ალბათ ამით იყო განპირობებული ის გარემოება, რომ 1898 წ. მამასახლისის თანაშემწე ვადაზე ადრე გადადგა თანამდებობიდან, თან ბოდიში მოიხადა მოუც-

ლელეობის გამო ჯეროვნად ვერ ვასრულებდი ჩემს მოვალეობასო. “ივერიის“ კორესპონდენტი “ნადიკველი“ (ფსევდონიმი ილია ზარაფიშვილისა-თ.ვ.) მიესალმა ა. ტერ-სარქისოვის გადადგომის ფაქტს და თან იმედი გამოთქვა, რომ “რჩეულთა კრება“ მომავალში თანამდებობაზე აღარ აირჩევდა ისეთ პიროვნებას, რომელსაც ანალოგიური ან სხვა მიზეზის გამო ქალაქის ინტერესებისათვის სამსახურის საშუალება არ ექნებოდა, ქალაქის გამგეობაში გაიყვანდა ღირსეულადამიანებს. [12, 190].

თელავის მამასახლისის თანაშემწის თანამდებობაზე დაუსახელებიათ ცისკარიშვილის, ყულიჯანოვის, მილდისოვის, როსტომაშვილის, ვახვახიშვილის, ზურაბიშვილის და ევანგულოვის კანდიდატურები. “ქართველ კანდიდატებს წერდა ამასთან დაკავშირებით “ივერიის“ კორესპონდენტი-განვითარებით უპირატესობა აქვთ, მაგრამ ვინ იცის კრებას უკეთესობა ექნება სახეში თუ თავისიანობა. დღეს რჩეულთა კრებაში მარტო ერთი ქართველი ბ-ნი ცისკარიშვილი ურევია და რასაკვირველია, თუ კრება “თავისიანობით“ იხელმძღვანელებს, ცხადია ვინც იქმნება არჩეული. ჯერ კი იმედი გვაქვს, რომ ამ არჩევნებში კრება, ყოველსავე უღირს მოსაზრებას მოკლებული, დაადგება კეთილგონიერების მიერ ნაჩვენებ გზასა და ამ გზას არ გადაუხვევს... ვნახოთ, სიკეთე გაიმარჯვებს, თუ ბოროტება.“[12, 190]

“ივერიის“ კორესპონდენტის ეჭვი გამართლდა. სომეხმა რწმუნებულებმა “თავისიანობით იხელმძღვანელებს და არა კეთილგონიერებით. მათ მამასახლისის თანაშემწედ ისევ სომეხი სარქის მილდისოვი აირჩიეს. ასეთსავე ტენდენციას ამჟღავნებდნენ ისინი შემდეგაც. ამიტომ იყო, რომ თელავის თვითმმართველობის თანამდებობაზე უფრო ხშირად აირჩეოდნენ ვაჭრობა-მრეწველობაში პრაქტიკული ჭკუით თავგამორჩენილი სომეხი საქმოსნები და იშვიათად ქართველი ინტელიგენტები.

თელავის საქალაქო თვითმმართველობაში შემდგომ პერიოდში ჩატარებულ არჩევნებს და სომეხთა მოძალეობას გამოეხმაურა დიდი ქართველი პედაგოგი იაკობ გოგებაშვილი. მან სპეციალური წერილი გამოაქვეყნა გაზ. „სახალხო გაზეთი“-ს ფურცლებზე- „ოროიდე სიტყვა თელავის არჩევნების გამო“. იგი სინანულს გამოთქვამს იმის შესახებ, რომ რწმუნებულთა საბჭოში არც ერთი ქართველი არ მოხვდა და იგი მთლიანად სომეხი ვაჭარ-მრეწველებით დაკომპლექტდა. დიდი პედაგოგი წერს: „როგორც უკვე უწყით, წარსულ თვეში ქალაქ თელავში სამოქალაქო არჩევნები მოხდა. ყველამ იცის, რომ თელავი იყო სატახტო ქალაქი კახეთის სამეფოსი და ეხლაც მასში დიდ უმრავლესობას მცხოვრებლებისას ქართველები შეადგენენ. ვინ მოი-

ფიქრებდა, რომ თელავის საბჭოში არც ერთი ქართველი არ იქნებოდა არჩეული? არც ერთი ძე და შვილი არ ელირსებოდა ხმოსნის ადგილს? როგორ მოხდა მოულოდნელი და დაუჯერებელი ამბავი? საბჭოს წევრებად მიჩნეულ იქნენ მარტო სომხები, მხოლოდ „იანცები“ ელირსნენ ხმოსნობას. ქართველებს კი, თვითონ იმათაც კი ვინც საესებით შეეფერებოდნენ ამ თანამდებობას განვითარებით, გამოცდილებით და საზოგადო საქმის ერთგულებით, სულ ყველას შავი კენჭი ჩაუყარეს. ნუთუ მნიშვნელობას მოკლებულია თვითონ ის ფაქტი, რომ თელავში რამდენიმე განვითარებული, მაგრამ ქართველი უკუღმართი არჩევნების გამო მოაკლდა ცხოვრებისა და საქვეყნო არსებობის სახსარს და ეს სახსარი მთლად ხელში იგდეს იმათ, ვისაც უიმი-სოდაც უზრუნველი ცხოვრება აქვს....და განა ეს განმარტოვებული შემთხვევითი ფაქტია? განა ყველას ნაბიჭვრად ვხედავთ, რომ ქართველობას ხელს უკრავენ ღირსეული ღონისძიებით იპოვონ ცხოვრება და მოქმედების სახსარი? ქართველების ცარიელზე დასმა, ყოველივე ასპარეზიდან განდევნა ჩვეულებრივ მოვლენად გადაიქცა. ამ ანტიქართველის პროცესს აწარმოებდნენ ერთის მხრივ ჩრდილოელი (რუსი-თ.ვ.) ერთმორწმუნენი, მეორეს მხრივ სამხრეთელი (სომეხი-თ.ვ.) მეზობელნი. რაც ისე ცხადად ჰყვეს ბრძოლისთვისაც კი თელავური ოინია...“ [13]

ახლად ჩამოყალიბებული თელავის თვითმმართველობის წინაშე დასმულ გადასაწყვეტ საკითხთა შორის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი იყო ქალაქის საზღვრების დადგენის საკითხი.

ჯერ კიდევ XIX-ს-70 იან წლებში, როცა მეფის ნაცვალმა მიხეილ რომანოვმა თელავის გეგმა დაამტკიცა, ქალაქის ფარგლებში მოჰყვა რამდენიმე თავადაზნაურის მამული. მალე ამის შემდეგ დაიწყო მამულის საყოველთაო გამიჯვნა, რომლის დროსაც ერთი მხრივ თელავის მოქალაქეთა და მეორეს მხრივ თავად ვახვახიშვილებისა და ყორჩიბაშ-რუსიშვილებს შორის ატყდა დავა. „თელაველები საქალაქოდ დაობდნენ ადგილ-მამულს, თავადნი საკუთრებად, რადგან ამ გორების გასადევარი ადგილი დასახლებული იყო თვით ამავე თავადების ნაყმევებით და რადგანაც ეს იწოდებოდა კურდღელაურად, დავის გასარჩევად, ის სათავადო ადგილები (ვახვახიშვილებისა და ყორჩიბაშვილებისა), რომლებიც თელავშია, მოუნათლავთ კურდღელაურად... რაც უდაოდ ქალაქს აკუთვნეს, მას თელავის აგარაკი ეწოდა“.[12, 271]

საადგილმამულო დავა ოც წელზე მეტი გაგრძელდა. როცა თელავში თვითმმართველობა იქნა შემოღებული, მის ტერიტორიაზე არსებულ ყველა სახელს, მათ შორის თავადების სახლებსაც შეფასები-

თი გადასახადი დაედო. ამით უკმაყოფილო თავადაზნაურობამ მთავრობაში შეიტანა საჩივარი. ისინი „ამტკიცებდნენ“, ჩვენ თელაველები არა ვართ, კურდღელაურის დაჩაში ვცხოვრობთ და ამდენად საქალაქო გადასახადი ტყუილად შემოგვანერესო. საჩივარმა მრავალი ინსტანცია გაიარა და ბოლოს სენატში მოხვდა. სენატმა მომჩივართა მამული და კარმიდამო სოფ. კურდღელაურად ჩათვალა და საქალაქო გამოსაღებისაგან გაათავისუფლა. ამ გადანყვეტილების შედეგად, „შემოევლო ხაზი ქ. თელავს. ამ ხაზს გარეთ დარჩა ათასამდე მცხოვრებელი, რომელთაგან მცირე რიცხვი თავადაზნაურთა და სხვანი თელავის მოქალაქეთა რიცხვში მყოფნი მამა-პაპათა; ამასთან ხაზის გარეთ დარჩენილთა 90% ქართველობაა“.[12, 271] მათ უმრავლესობას თითქმის არავითარი კავშირი არ ჰქონდა სოფლის მეურნეობასთან, მათი ინტერესი მჭიდროდ იყო დაკავშირებული საქალაქო ცხოვრებასთან. ბუნებრივია, ხელოვნურად ქალაქგარეთ დატოვებულ ამ მოქალაქეებს არ მოეწონათ შექმნილი არანორმალური მდგომარეობა. მათ თავადაზნაურთა წინააღმდეგობის მუხიხდავად, საჩივარი აღძრეს, ქალაქის ფარგლებში დაბრუნება მოითხოვეს.

თითქმის ყველა თელაველი ამ აზრისა იყო, რომ თვითმმართველობა მხარს დაუჭერდა ე.წ. „კურდღელაურელ“ მოქალაქეთა საჩივარს, იბრძოლებდა ფაქტიურად ქალაქის ამ ტერიტორიის ფორმალურად შემოერთებისათვის, მაგრამ ეს მოლოდინი არ გამართლდა. ამის შემდეგ ქალაქის ფარგლებიდან გაყვანილმა მოქალაქეებმა თბილისის გუბერნატორს მიმართეს. გუბერნატორმა გაუგებრობად მიიჩნია ქალაქის ხელოვნურად გაყოფა და თელავის მაზრის უფროსს დაავალა, რომ ქალაქის მამასახლისთან შეთანხმებით თელავისათვის ახალი მიჯნა შემოევლო. ამ მიჯნის შიგნით მოეხვედრებინა „კურდღელაურელ მოქალაქეთა სახლებიც. მამასახლისმა მ. თათუზოვმა დასახელებულ მოქალაქეთა თელავის ფარგლებში მოქცევის წინაპირობად გამოაცხადა მათ მიერ ბოქაულისა და 7 სტრაჟნიკის ჯამაგირის გადახდა და თავის ხარჯით ქალაქის ამ ნაწილის მოკირწყვლა. „ივერიის“ კორესპონდენტმა („ნადიკვერელი“-ილია ზარაფიშვილი) ყოფილ თელაველთათვის ასეთი ულტიმატუმის წაყენება უსამართლობად მიიჩნია. მისი აზრით, მ. თათუზოვის ასეთ პოზიციას თელაველები იმით ხსნიდნენ, რომ „ხაზს გარეთ დარჩენილებში, ჯერ ერთი, საკმაოდ იყვნენ სამამასახლისო კაცები და მათი შიშით ისე გასდიდებია თვალები, რომ სანყალ მოქალაქეებს ვეღარ ხედავსო; მეორე-ხაზს გარეთ დარჩენილი მოქალაქენი თითქმის მთლიანად ქართველები არიან და მათი შემოერთებით თვითმმართველობაც გაქართველდებაო.“

„ბ-მა გუბერნატორმა, – გამაგრძობს კორესპონდენტი, – რასაკვირველია, უწყის დამოკიდებულება ადგილობრივ მკვიდრთა და იმედია, არ მიიღებს იმ საბუთებს, რომლებითაც დაჩრდილულია ქვემარტივი მიზეზი უარყოფისა. იმედია, გუბერნატორი შევა ამ მამა-პაპით მოქალაქეთა მდგომარეობაში, მიიღებს მხედველობაში რომ მათ გასოფლდება.... არ შეუძლიათ... და ისე დასდებს თავის მსჯავრსა“.
[12, 272]

მაგრამ გუბერნატორმა, როგორც ჩანს, ვერ დასდო სწორი „მსჯავრი“ ქალაქის გაერთიანების საკითხი XX-ს. დასაწყისში გადაუჭრელი იყო, ბევრი თელაველი ისევ კურდღელაურელად იწოდებოდა. ქალაქის ქართული მოსახლეობა ხელოვნურად იყო ჩამოცილებული თვითმმართველობას, რაც სომხურ ბურჟუაზიას თავის სასარგებლო საქმიანობას უადვილებდა.

სხვადასხვა ხასიათის მასალა ცხადყოფს, რომ თელავის საქალაქო მმართველობის მესვეურები ვინრო კლასობრივ პოლიტიკას ატარებდნენ, მხოლოდ ბურჟუაზიის ინტერესთა დაცვაზე ზრუნავდნენ. ამიტომ მოსახლეობის დაბალმა და საშუალო ფენებმა გული აიყარეს თვითმმართველობაზე, ბოიკოტს უცხადებდნენ მას. აშკარა უკმაყოფილებას გამოთქვამდა ცენზიანთა ნაწილი. ბევრი მათგანი არჩევნებშიც კი არ მონაწილეობდა.

თელავის თვითმმართველობამ ფეხი აიდგა, საქმიანობა დაიწყო, მაგრამ კარგა ხანს ვერ შეძლო ქალაქის ცხოვრებაში გარდატეხა შეეტანა. გაჭირვებით ართმევდა თავს კომუნალური მეურნეობის გაძღოლის საკმაოდ რთულ საქმეს, ვერ ახერხებდა სკოლებისა და სამკურნალო დაწესებულებათა დაფინანსებას. ამის ძირითადი მიზეზი იყო მუნიციპალიტეტის შეზღუდულობა საბიუჯეტო-ფინანსური უფლებების სფეროში. დებულების თანახმად საქალაქო თვითმმართველობას უფლება ჰქონდა დაედო გადასახადები უძრავ ქონებაზე (საცხოვრებელი სახლები და სამეურნეო დანიშნულების შენობებისა, სავაჭრო-სამრეწველო დაწესებულებების, სასაკლაოზე და სხვ. შეფასებითი გამოსაღების ოდენობას განსაზღვრავდა საქალაქო თვითმმართველობა, მაგრამ იგი არ უნდა ასცილებოდა დასაბეგრი ობიექტის 1% და სუფთა შემოსავალის 10%-ს.

საქალაქო რეფორმის გატარებამდე ქ. თელავის ბიუჯეტის შემოსავლის ნაწილს შეადგენდა: 1894 წელს – 9427 მან; 1895 წელს – 9177 მან, 1896 წელს – 8087 მანეთს. გასავალი დაახლოებით შემოსავლს ემთხვეოდა.

რეფორმის შემდეგ ქალაქის ბიუჯეტის შედგენის უფლება თელავის თვითმმართველობის ხელში გადავიდა, მაგრამ გადასახადებს

ძველებურად მთავრობის პოლიცია კრებდა. იგი განაწყენებული იყო ბიუჯეტის დახარჯვის უფლების დაკარგვით და თავს მაინცდამაინც არ ინუხებდა, ზოგჯერ კი აღებული თანხის ნაწილს თვითონ ითვისებდა. ამიტომ იყო, რომ თელავის ბიუჯეტი შემოსავლის ნაწილში ხშირად არ სრულდებოდა. 1897 წელს, მაგალითად, საშემოსავლო ბიუჯეტი განისაზღვრა 11451 მან. ოდენობით, ფაქტიურად შემოვიდა 8939 მანეთი, 1898 წელს ნამდვილი შემოსავალი უდრიდა 10752 მან. 1901 წელს – 11473 მანეთს. [14, 22-24]

თელავის თვითმმართველობა ბიუჯეტის ხარჯვაშიც არ იყო მთლიანად თავისუფალი, იგი ვალდებული იყო თანხის გარკვეული ნაწილი მთავრობის მითითებით დაეხარჯა. 1900 წელს თელავის თვითმმართველობამ დახარჯა: მთავრობის პოლიციასა და ჯარზე-3 ათასი მან, თვითმმართველობის აპარატზე-3364 მან., კომუნალურ მეურნეობაზე – 2000 მანეთი. 1910 წლის ბიუჯეტიდან პოლიციაზე და ჯარზე დაიხარჯა 3108 მან, თვითმმართველობის აპარატზე-4864 მან., ქალაქის კეთილგანწყობაზე-8923 მანეთი.[15, 143-150]

პოლიცია თავს არ ინუხებდა ქ. თელავის კეთილმოწყობისათვის. 1896 წელს თელავის თვითმმართველობამ ბევრი დანგრეული და მოუკირწყლავი ქუჩა, მოუვლელი ბაღი, მოუწესრიგებელი განათების სისტემა გადაიბარა. კომუნალურ მეურნეობაში გარდატეხა უცბად არ მომხდარა. უკეთესობა ქალაქს დაეტყო თვითმმართველობის შემოღებიდან 10-15 წლის თავზე. 1902 წელს ქალაქის კეთილმოწყობაზე (ქუჩა-მოედნების მოკირწყვლა, ხიდების შეკეთება, წყალსადენი, განათება და სხვ.) დაიხარჯა 3683 მან, 1910წ. -1995 მან, 1911წ.-1954 მან, 1913წ.-2168 მანეთი. [15, 155] ქალაქის სანიტარულ-სამედიცინო მომსახურებაზე თვითმმართველობა ყოველწლიურად საშუალოდ ათას მანეთს ხარჯავდა.

საფუძველი გვაქვს დავასკვნათ, რომ თელავის საქალაქო თვითმმართველობა ცდილობდა გაეუმჯობესებინა კომუნალური მეურნეობა, თავისი წვლილი შეეტანა სკოლების ქსელის გაზრდისა და სამედიცინო მომსახურების გაფართოების საქმეში. საპოლიციო მმართველობასთან შედარებით თვითმმართველობა უფრო ნაყოფიერად საქმიანობდა, მაგრამ რეაქციული კანონმდებლობის მოქმედებისა და ფინანსური სახსრების სიმცირის პირობებში იგი ვერ ახერხებდა დროის მოთხოვნების შესაბამისად გარდაექმნა საქალაქო ცხოვრება.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ბატონიშვილი ვახუშტი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, ქართლის ცხოვრება, ტ. IV, თბილისი, 1973.

2. შ. მესხია, მასალები ქართლ-კახეთის სამეფოს სამოხელეო წყობის ისტორიისათვის, თბილისი, 1948.
3. შოთა მესხია, ფეოდალური საქართველოს ქალაქები და საქალაქო წყობილება XVII-XVIII სს, საისტორიო ძიებანი, ტ. II, თბილისი, 1983.
4. Царевич Давид, Обзорение Грузии, пригатовил к изд. Ениколофов, Тбилиси, 1942.
5. საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი, ფ. 229, საქ. 34.
6. საქართველოს სიძველენი, ტ. 2, ტფილისი, 1909.
7. საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი, ფ. 229, საქმე 34.
8. გაზ. „ივერია“, 1889, №5.
9. გაზ. „ივერია“, 1893, №273.
10. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. V, თბილისი, 1970.
11. საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი, ფონდი 29, საქმე 105.
12. გაზ. „ივერია“, 1898, №190.
13. „სახალხო გაზეთი“, 1911, №261.
14. საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი, ფ. 29. საქ. 180.
15. ჰ. დათიშვილი, საქართველოს სოციალურ-ეკონომიური განვითარება და მშრომელთა განმათავისუფლებელი ბრძოლა XX ს. პირველ ოცნლეულში, თბილისი, 1976.

TeimurazVakhtangishvili
IakobGogebashviliTelavi State
University, research scientist

From The History of Telavi Municipal Management

Summary

The activity of Telavi Municipal Management at the end of the 19th century and in the beginning of the 20th century is discussed in the article. On the basis of new materials communal economy, the school and other cultural and social organizations, the level of medical service etc. is studied in the article.

მზია ცყავაშვილი

ისტორიის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის ახალი და უახლესი ისტორიის განყოფილების მეცნიერ-თანამშრომელი

ლეონ იულონის ქა ბაგრატიონის პოლიტიკური პორტრეტისთვის

ქვეყნის პოლიტიკური დამოუკიდებლობის დაკარგვა და ეროვნული მმართველობის გაუქმება უდიდესი ტრაგედიაა ნებისმიერი ერისთვის. ასეთი საბედისწერო პერიოდი ქართველ ერს XIX საუკუნის დასაწყისში დაუდგა. ერთმორწმუნე და საუკუნეების განმავლობაში ქართლ-კახეთის პოლიტიკურ მოკავშირედ მიჩნეულმა რუსეთის საიმპერატორო კარმა ქვეყნის დამოუკიდებლობა მაშინ გააუქმა, როდესაც რეალური მოკავშირის გარეშე დარჩენილი ქართველი ერის მიერ საკუთარი ძალებით დამოუკიდებლობისთვის ბრძოლა უპერსპექტივო ჩანდა.

ქვეყანაში ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა დაიწყო. რუსეთის წინააღმდეგ ქართველი ხალხის დარაზმვა ტრადიციულად ბაგრატიონებმა ითავეს. ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის შესუსტების მიზნით რუსეთის ხელისუფლება 1803 წლიდან სამეფო საგვარეულოს წევრთა რუსეთში გადასახლებას შეუდგა. რუსეთის წინააღმდეგ შეუპოვარი მებრძოლები: იულონ და ფარნაოზ ბატონიშვილები ოჯახებიანად 1805 წელს რუსეთის გზას გაუყვნენ. ეს უდიდესი დარტყმა იყო ეროვნული ძალებისთვის.

მთიულეთის აჯანყების (1804 წ.) ჩახშობის და რუსეთის მოწინააღმდეგე ბატონიშვილების ქვეყნიდან გადასახლების შემდეგ რუსეთმა ამიერკავკასიაში პოზიციები გაიმყარა. თუმცა ქართველ ერს ფარხმალი არ დაუყრია. ისინი ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ორგანიზატორებად სპარსეთში მყოფ ბატონიშვილებს: ალექსანდრე ერეკლეს ძეს, თეიმურაზ გიორგის ძეს და ლეონ (იგივე ლევან) იულონის ძეს მოიაზრებდნენ. ამის შესანიშნავი მაგალითია ბარამისა და გედეონის წერილი მირმანოზ ერისთავისადმი: „გებრძანათ ამის უარესად თქვენ თავს ნუ გაიუბედურებთო და ფუ, ჩვენს კაცობასა, რომ თუ ფარნაოზ მეფის ძე გაუბედურდება, ჩვენთვის სიკვდილი სახატრელი არ იყოს... თუ ფარნაოზ დაიჭირეს, – ალექსანდრე, თეიმუ-

რაზ და ლევან ხომ ისევ არიან“ [2, 145]. ერეკლე II-ის ვაჟი – ალექსანდრე სიკვდილის ბოლომდე დარჩა რუსეთის შეურიგებელ მებრძოლად. მას კარგად იცნობს ქართული საზოგადოებრიობა. თეიმურაზ გიორგის ძე ბაგრატიონი 1803 წელს გაიქცა სპარსეთში. იგი 1810 წლის სექტემბრის შუა რიცხვებში საკუთარი ნებით ჩაბარდა რუსებს. იგი არის ავტორი საისტორიო თხზულების „ახალი ისტორია“.

ქართული ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ღირსეული და სრულიად გამორჩეული წარმომადგენელია ლეონ იულონის ძე ბატონიშვილი. მან რუსეთის წინააღმდეგ ბრძოლა ადრეული ასაკიდან დაიწყო და სიცოცხლის ბოლომდე გააგრძელა. მისი სახელი უსამართლოდ არის მივიწყებული. ლეონი დაკავშირებულია ოსების 1810-1811 წლების აჯანყებასთან, რომელსაც განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს ქართველების მიერ რუსების წინააღმდეგ წარმოებულ ეროვნულ-განმათავისუფლებელ ბრძოლაში. ამ ამბოხებამ განსაკუთრებული მნიშვნელობა შეიძინა დღევანდელი დაძაბული პოლიტიკური ვითარების პირობებში, რადგანაც მის ფონზე სრულიად განსხვავებულად წარმოჩინდება ქართველებისა და ოსების ურთიერთობა.

ლეონის შესახებ პირველი საგაზეთო სტატია 1883 წელს გაზეთ „დროებაში“ დაიბეჭდა [18, 2-3]. მისი ავტორი გ. ჩოჩიშვილია. 30 წლის შემდეგ, 1913 წლის 25 დეკემბერს გაზ. „სახალხო გაზეთმა“ (№1077) კვლავ გამოაქვეყნა აკ. აბესაძის სტატია „ლევან ბატონიშვილი ოსეთში და ოსეთის ამბოხება (1810-1811 წ.)“. ლეონ ბატონიშვილის ხელმძღვანელობით მოწყობილ აჯანყებას საისტორიო ნაშრომებში გარკვეული ადგილი დაუთმეს მეფის რუსეთის დროინდელმა ისტორიკოსებმა: ნ. დუბროვინმა [6, 371-390], პ. ბუტკოვმა [8, 393, 395], პ. კოვალევსკიმ [7,] და ა. შ. ჩვენი აზრით, ყოველი ზემოთ მოხსენიებული პუბლიკაციის საფუძველი კავკასიის არქეოგრაფიული კომისიის აქტების IV და V ტომების გამოსვლა (1872, 1873 წლები) და ამ საკითხზე აქ განთავსებული მდიდარი დოკუმენტური მასალა გახდა. ლეონის ხელმძღვანელობით მიმდინარე ოსების აჯანყებას უყურადღებოდ არ ტოვებენ, თუმცა ფრაგმენტულად განიხილავენ ოსი საბჭოთა ისტორიკოსები: ს. გაბარაევი [9, 111-114], ზ. ვანევი [10, 150-162], გ. თოგოშვილი [11, 10] და ა. შ. ლეონს ნამდვილად არ სწყალობს ქართული ისტორიოგრაფია. პირველ რიგში ვგულისხმობთ, უმაღლეს სასწავლებლებისთვის თუ საშუალო სკოლებისთვის განკუთვნილი სახელმძღვანელოების ავტორების მიერ აღნიშნული საკითხის მიმართ გამორჩეულ სრულ გულგრილობას. გარკვეულწილად ეს განპირობებულია იმითაც, რომ ქართველი ისტორიკოსები თავიანთ სამეცნიერო ნაშრომებში ლეონის და 1810-1811 წლების ამ-

ბოხების შესახებ მხოლოდ მოკლე ინფორმაციას სჯერდებიან. ლეონის, ან თუნდაც ისეთი მნიშვნელოვანი პოლიტიკური მოვლენის შესახებ, როგორსაც წარმოადგენდა ოსების 1810-1811 წლების ამბოხება, 2008 წლამდე [13, 69-94] არ არსებობდა არათუ მონოგრაფიული ნაშრომი, სამეცნიერო სტატიაც კი. ქართველი ისტორიკოსები, რა თქმა უნდა, იცნობდნენ იმ მდიდარ დოკუმენტურ მასალას, რომელიც კავკასიის არქეოგრაფიული კომისიის მიერ შედგენილ აქტებშია გამოქვეყნებული და ლეონს და აღნიშნულ პოლიტიკურ მოვლენას ეხება, თუმცა მათ დუმისლ ერთადერთი ახსნა შეიძლება მოვუძებნოთ. არავისთვის საიდუმლოებას არ წარმოადგენს, რომ საბჭოთა იდეოლოგიის პირობებში, არ იყო აღნიშნული მოვლენის ობიექტური გაშუქებისა და სწორი დასკვნების გაკეთების შესაძლებლობა. ამ საკითხზე ყალბი ისტორიის დანერგას და ქართველი საზოგადოებრიობის შეცდომაში შეყვანას ქართველ ისტორიკოსთა უმრავლესობამ, როგორც ჩანს, თავი შეგნებულად აარიდა.

ვინ იყო ლეონ ბატონიშვილი? ლეონი ერეკლე II-ისა და დარეჯან დედოფლის შვილიშვილი, მათი უფროსი ვაჟის – იულონის უფროსი შვილია. დედა – სალომე, რევაზ ამილახვარის ასული იყო. ლეონს ჰყავდა ორი უმცროსი ძმა: ლუარსაბი (13 წლის 1801 წელს) და დიმიტრი და ორი და: თამარი (11 წლის 1801 წელს) და ერთიც მცირეწლოვანი (რომლის სახელი უცნობია) [1, 199-200]. ლეონ ბატონიშვილის დაბადების თარიღად, სავარაუდოდ, 1786 წელი უნდა იქნას მიჩნეული. ამ შემთხვევაში ჩვენ ვეყრდნობით ერთ-ერთ რუსულ ოფიციალურ წყაროს, რომელშიც ლეონის ასაკად 15 წელია მითითებული. დოკუმენტი დათარიღებული არ არის, თუმცა იგი მთელი რიგი მონაცემების მიხედვით 1801 წელს მიეკუთვნება [1, 199-200]. ეს კი გვაძლევს საფუძველს, ლეონის დაბადების თარიღის გამოსათვლელად ათვლის წერტილად სწორედ ეს წელი მივიჩნიოთ. ამ მოსაზრებას სხვა წყაროების არაპირდაპირი მონაცემებიც უჭერს მხარს. ჯერჯერობით ჩვენთვის უცნობია ლეონის დაბადების ადგილიც. ტრადიციულად სახელის დარქმევისას ითვალისწინებდნენ ქრისტიანული წმინდანების ხსენების დღეებს [21, 3]. ჩვენი აზრით, სწორედ ამასთან გვაქვს საქმე ლეონის შემთხვევაშიც. თუმცა არ გამოირიცხება ისიც, რომ ლეონისთვის სახელი, ერეკლე II-ის ნაადრევად გარდაცვლილი ვაჟის — ლეონის საპატივსაცემოდაც დაერქმიათ.

იულონის ოჯახი ლეონის დაბადების მომენტში თბილისში ცხოვრობდა. არსებული საისტორიო წყაროები მიუთითებენ, რომ სამეფო საგვარეულოს წევრთა სახლები ავლაბარში, ერთმანეთის სიახლოვეს იყო განლაგებული. მათ ხშირი ურთიერთობა ჰქონდათ ერ-

თმანეთთან, რაც გვაძლევს იმის თქმის უფლებას, რომ ლეონი ფაქტიურად სამეფო კარზე იზრდებოდა. ეს კი აუცილებლად გულისხმობდა კარგ განათლებას, ურყევ ქრისტიანულ რწმენას და საუკეთესო ზნეობრიობას (კაცთმოყვარეობას, თავმდაბლობას, გაჭირვებულის დახმარებას, თავგანწირვას, მოყვასის სიყვარულს და ა. შ).

სამეფო საგვარეულოს წარმომადგენლების სწავლა-განათლება მცირე ასაკიდან იწყებოდა, რომელიც ქართული წერა-კითხვის სწავლებასა და სწორი მეტყველების ჩამოყალიბებასთან ერთად ორიენტირებული იყო უცხო ენების ცოდნაზეც (უპირველესად იგულისხმება მეზობელი ხალხების ენების ცოდნა: სომხურის, თათრულის, ბერძნულის). შვიდი წლის ასაკიდან მოზარდის სწავლება სერიოზულ საფეხურზე გადადიოდა – მას, უპირველეს ყოვლისა, უნდა შეესწავლა ქართული სასულიერო და საერო მწერლობა [21, 5-7]. მართლაც, 1794 წელს მამას — იულონს, ლეონისთვის მასწავლებლად აუყვანია მთელს საქართველოში თავისი ცოდნითა და სიბრძნით განთქმული დეკანოზი იოანე ქართველიშვილი. აღნიშნული პიროვნების საყოველთაო განსწავლულობას ერთხმად აღნიშნავდნენ რუსი ოფიციალური პირებიც. იოანე ქართველიშვილი ლეონის მოძღვარიც იყო და ამდენად დიდ როლს ასრულებდა მისი ზნეობრივი სახის ჩამოყალიბებაში. იგი იულონის ოჯახში 1802 წლამდე (იანვრამდე) დარჩა, რაც გულისხმობს, რომ მისი უშუალო მონაწილეობით ლეონის სწავლა-განათლება ამ დრომდე გაგრძელდა. შექმნილი პოლიტიკური ვითარებიდან გამომდინარე, იოანე იძულებული გახდა იულონის ოჯახი დაეტოვებინა. სავარაუდოდ, ამ დროსვე დასრულდა ლეონის სწავლა-განათლებაც [12, 403-404].

იულონის ოჯახმა თბილისი 1795 წელს, კრწანისის ომში ქართველების დამარცხების შემდეგ, რიგით მოქალაქეებთან ერთად, დატოვა. იულონმა ოჯახი ჯერ დუშეთში, შემდეგ კი მთიულეთში გახიზნა, მცირე ხნის შემდეგ (ამავე წლის ოქტომბერში) კი ქართლში (ჯერ გორში, შემდეგ კი პატარა ლიახვის ხეობაში) გადაიყვანა [22, 73, 76]. ამ დროს ლეონი 9 წლის ყმანვილი იყო. პატარა ლიახვის ხეობაში იულონის ოჯახი სოფელ ბელოთში ცხოვრობდა. აქ იულონს ჰქონდა ციხე-სიმაგრე და სამსართულიანი სახლი. აღნიშნული სამფლობელო იულონს 1777 წელს, სამეფო დარბაზის გადაწყვეტილებით, ქსნის ერისთავებისთვის მამულის ჩამორთმევის შემდეგ, გადაეცა. ამ პერიოდში ბელოთში ქართველები ცხოვრობდნენ, თუმცა დიდი და პატარა ლიახვის ზემო წელი უკვე ოსებით იყო დასახლებული. იულონს მათთან ყოველდღიური ურთიერთობა ჰქონდა. იგი აგვარებდა მათ შორის არსებულ დავებს და სხვა ყოფით პრობლემებს. გიორგი XII-ის

გარდაცვალების შემდეგ, 1801 წლის აპრილში, იულონი ოჯახიანად იმერეთს გადავიდა და სოლომონ II-ეს შეეკედლა. მას ერთი წუთითაც არ შეუწყვეტია ბრძოლა ქართლ-კახეთის სამეფოსა და ბაგრატიონთა დინასტიის აღდგენისთვის. ამ დროს ლეონი 15 წლის იყო. იმერეთის მეფის კარზე ქვეყნის სვე-ბედზე მიმდინარე ბჭობა დიდი პოლიტიკურ-რი სკოლა იყო ლეონისთვის.

ლეონის აქტიური და უშუალო ჩაბმა პოლიტიკურ პროცესებსა და რუსეთის სანინააღმდეგო სამხედრო მოქმედებებში მთიულეთის აჯანყებას უკავშირდება. 1804 წელს ლეონი 18 წლის გახდა, ესე იგი, ქართული ტრადიციის მიხედვით, უკვე სრულწლოვანი იყო. 1804 წლის მაისში ციციანოვმა ერევანზე გაილაშქრა, რასაც მთიულეთის აჯანყება მოჰყვა. იმერეთში მყოფი იულონი და ფარნაოზი ივნისის ბოლოს ქართლში გადმოვიდნენ. რუსებმა იულონი რამდენიმე მხლებელთან ერთად შეიპყრეს. ამ დროს მასთან ფარნაოზის გარდა იმყოფებოდნენ მისი შვილებიც (ლეონი და ლუარსაბი) [2, 129, 133], რომლებმაც მოახერხეს ალყიდან თავის დაღწევა. ლუარსაბი კვლავ იმერეთში დაბრუნდა, ლეონი კი ფარნაოზთან ერთად სპარსეთში, იქ მყოფ ალექსანდრე ბატონიშვილთან, გადავიდა.

სპარსეთში ლეონი უკვე მნიშვნელოვანი პოლიტიკური ფიგურა გახდა და სახიფათო პოლიტიკურ თამაშებში ჩაება. შესაძლო იყო რუსეთ-სპარსეთის ურთიერთობის დარეგულირების შემთხვევაში (რომლის ცდებიც იყო XIX საუკუნის დასაწყისში) იგი ადვილად გაენირა სპარსეთის სამეფო კარს და გარიგების ობიექტი გამხდარიყო. ლეონს ხიფათი იმ შემთხვევაშიც მოელოდა, თუ სპარსეთისთვის მიუღებელ ნაბიჯს გადადგამდა. ერთი სიტყვით, ლეონის ბედი მთლიანად სპარსეთის მხარეზე იყო დამოკიდებული. ეს კარგად იცოდა მამამ – იულონი ბაგრატიონმა, რომელიც, ლეონის სპარსეთიდან გადმოყვანის და მასთან გაგზავნის მოთხოვნით, წერილს წერილზე აგზავნიდა რუსეთის საიმპერატორო კარზე და კავკასიურ ადმინისტრაციასთან [4, 110]. როგორც ჩანს, მან კარგად იცოდა თავისი ვაჟის ლეონის შეუპოვარი ხასიათი და მისი შეურიგებელი დამოკიდებულება რუსების მიმართ – ოჯახის და მამის გარეშე საქართველოში მარტო დარჩენილი ლეონი აუცილებლად ჩაებმებოდა რუსეთის წინააღმდეგ ბრძოლაში – ეს კი კარგს არაფერს უქადდა ახალგაზრდა ბატონიშვილს. იულონს უნდოდა იგი თავისთან ჰყოლოდა და ასე აერიდებინა მისთვის ხიფათი. იულონი ერეკლეს ძის შიში გამართლდა. 1804 წლის ივლისის ბოლოს და აგვისტოს დასაწყისში სპარსელებმა ციციანოვი ერევნის ბალებთან ალყაში მოაქციეს. რუსების არმია უიმედო მდგომარეობაში აღმოჩნდა. ერევანთან სპარსელების რიგებში ალექსანდრე

ბაგრატიონის გვერდით ლეონ ბატონიშვილსაც ვხედავთ. ამავე დროს ალექსანდრეს, ფარნაოზისა და ლეონისთვის ბაბა-ხანს მიუცია 6000 რიკაბეკის მეომარი, ასევე, ყაზახების, ბორჩალოელების, შამშადილელებისა და ფამბაკელებისგან შემდგარი ჯარი და „საქართველოში მყოფი რუსების წინააღმდეგ გამოლაშქრების ნება დაურთავს“ [2, 397]. ერევანთან რუსები სასწაულმა, თუ რუსული დიპლომატიის წარმატებულმა მუშაობამ იხსნა – სპარსეთის სამეფო კარზე არეულობა დაიწყო, რის გამოც აბას-მირზამ ერევანს ალყა მოხსნა და თეირანისკენ გაემურა. რუსებმა ამიერკავკასიაში პოზიციები კვლავ გაიმყარეს, ქართლ-კახეთის განთავისუფლება კი მომავლისთვის გადაიდო.

1805 წლის ივნისში ციციანოვი უკვე სპარსეთის დედაქალაქზე ლაშქრობით და ირანული ქალაქების: მაზანდერანის და გილიანის დაპყრობით იმუქრებოდა, თუმცა ზავილევსკისთან მიწერილ წერილში აღნიშნავდა, რომ თანახმა იყო დაგეგმილი ოპერაცია შეეჩერებინა, თუკი ბაბა-ხანი რუსეთის ხელისუფლებას ალექსანდრე ერეკლეს ძეს, თეიმურაზ გიორგის ძესა და მათ ნათესავ – ლეონ იულონის ძეს გადასცემდა [2, 702, 832]. კავკასიის რუსული ადმინისტრაცია არც თუ უსაფუძვლოდ შიშობდა, რომ სპარსეთი შეეცდებოდა ლეონი მის წინააღმდეგ ქართველი ხალხის დასარაზმავად გამოეყენებინა. აქედან ირკვევა, რომ ლეონი მეტად მნიშვნელოვანი ფიგურა იყო როგორც სპარსეთის, ასევე რუსეთის მხარისთვისაც. თეიმურაზ გიორგის ძის ლეონისადმი 1810 წლის ზაფხულში მიწერილი წერილიდან ირკვევა, რომ რუსი მოხელეები კვლავ აქტიურად ცდილობდნენ ლეონის გადამბირებას. თეიმურაზი ლეონს აფრთხილებდა, რომ არავითარ შემთხვევაში არ შემცდარიყო და არ ჩაბარებოდა რუსებს [5, 40].

1805 წლის შემდეგ ლეონის შესახებ ცნობები ფაქტიურად არ არსებობს. ჩვენ მხოლოდ ის შეგვიძლია ვთქვათ, რომ იგი სპარსეთის შაჰის კარზე მყოფ ალექსანდრე ერეკლეს ძისა და თეიმურაზ გიორგის ძის მუდმივი ყურადღებისა და მფარველობის ქვეშ იქნებოდა. ამ უკანასკნელებს საკმაოდ მაღალი თანამდებობები ეკავათ სპარსეთის სამხედრო სტრუქტურებში. რაიმე სამხედრო თანამდებობა ჰქონდა თუ არა ლეონს, ჩვენთვის უცნობია. თუმცა ის ფაქტი, რომ ამ პერიოდში სპარსეთის ჯარებს ევროპულ ყაიდაზე, თანამედროვე მოთხოვნების შესაბამისად, წვრთნიდნენ ჯერ საფრანგეთის (1807 წლამდე), შემდგომ კი ინგლისის სამხედრო ოფიცრები და აღნიშნული ქვეყნების ბიუჯეტიდან საკმაოდ სოლიდური თანხები იხარჯებოდა სპარსელთა შეიარაღებისთვისაც [14, 100-111; 135-149], გვაძლევს უფლებას, დავასკვნათ, რომ ლეონი კარგ სამხედრო გამოცდილებას შეი-

ძენდა. ამაზე იზრუნებდნენ ალექსანდრე და თეიმურაზიც, სპარსეთის სამეფო კარიც და ევროპული სახელმწიფოების მისიებიც. მონაწილეობდა თუ არა ლეონი ამ პერიოდში მიმდინარე რუსეთსა და სპარსეთს შორის მიმდინარე საბრძოლო ოპერაციებში, ჩვენთვის უცნობია. ქართველ ბატონიშვილებს სპარსეთშიც და ოსმალეთშიც განსაკუთრებით უფრო ხილდებოდნენ.

ირანისა და ოსმალეთის მმართველი წრეები ხვდებოდნენ, რომ რუსეთთან ბრძოლაში გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა მათ მიერ დაპყრობილი ხალხის პოზიციას – კერძოდ, კი იმას ქართველები გააგრძელებდნენ რუს ოკუპანტთა წინააღმდეგ ბრძოლას, თუ დაყრიდნენ ფარ-ხმალს და შეეგუებოდნენ ბედს. სერიოზული საკითხი იყო – მოისურვებდა თუ არა საუკუნეების განმავლობაში ირანისა და ოსმალეთის აგრესიით შეწუხებული საქართველოს მოსახლეობა მათთან გაერთიანებას და რუსების წინააღმდეგ ერთობლივი გამოსვლების მოწყობას. ირანმა და ოსმალეთმა კარგად იცოდნენ ისიც, რომ რუსების წინააღმდეგ მათ სამხედრო მოქმედებას მხოლოდ და მხოლოდ ბაგრატიონი ბატონიშვილების მონაწილეობა შესძენდა ქართველების თვალში განმათავისუფლებელ ხასიათს და მხოლოდ ასე გახდებოდა შესაძლებელი ქართველი ხალხის ჩართვა ამ ბრძოლებში [13, 72]. ამის გამო სპარსეთსა და თურქეთში ქართველ ბატონიშვილებს კარგად იღებდნენ და საჭირო დახმარებასაც პირდებოდნენ.

1810 წელს ირან-თურქეთს შორის მიღწეულ იქნა შეთანხმება რუსების წინააღმდეგ ერთობლივი საბრძოლო მოქმედების შესახებ. ამ საქმეში ჯერ საფრანგეთმა, შემდგომ კი ინგლისმა ითამაშა გადამწყვეტი როლი. [1, 753-54]. შედეგად სამოქმედო გეგმაც, რომლის მიხედვითაც ამიერკავკასიაში მყოფი რუსეთის ჯარებისთვის ოთხივე მხრიდან უნდა შეეტიათ [1, 76].

1810 წლის ივლისში აჯანყებულ იმერეთში ახალციხიდან დაბრუნდა სოლომონ II და სათავეში ჩაუდგა აჯანყებას. მან საათაბაგოდან ჩამოიყვანა 24 წლის ლეონ იულონის ძე ბაგრატიონი და ქართლის ჩრდილო რაიონებში შეგზავნა. მეტად მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ ოსმალეთმა და სპარსეთმა სამი ბაგრატიონიდან ლეონ იულონის ძე ამოირჩიეს და საკმაოდ ახალგაზრდა ბატონიშვილს დააკისრეს ისეთი მნიშვნელოვანი ფუნქცია, როგორც ქართველი ხალხის აჯანყების ხელმძღვანელობა იყო.

1810 წლის 26 ივნისს ლეონი უკვე ქართლში, კერძოდ კი სოფელ კეხვში იმყოფებოდა. იგი ჩასვლისთანავე შეუდგა აჯანყების სამზადისს; მან დაიწყო პროკლამაციების გავრცელება მთელ აღმოსავლეთ საქართველოში, რომლებითაც აჯანყებისკენ მოუწოდებდა

მოსახლეობის ყველა ფენის წარმომადგენელს. ლეონმა საკმაოდ სწრაფად შეძლო აჯანყებულთა შეკრება, მისი ხელმძღვანელობით აჯანყებულები ცხინვალში მდგომ რუსულ გარნიზონს დაესხნენ თავს [23, 77].

1810 წლის 5 სექტემბერს ახალქალაქთან რუსებმა სასტიკად დაამარცხეს ოსმალთა ჯარი. სექტემბერში ხანისწყალთან სოლომონ II-ეც დამარცხდა. სოლომონი ახალციხეში გადავიდა. ამის შემდეგ ლეონი ფაქტიურად მარტო აგრძელებდა ბრძოლას რუსეთის წინააღმდეგ. რუსებს ხელ-ფეხი გაეხსნათ ქართლის ჩრდილოეთ რაიონებზე შეტევისთვის. 1810 წლის სექტემბრის ბოლოს რუსეთის კავკასიურმა ადმინისტრაციამ ლეონის და აჯანყებული ოსების დასასჯელად გაგზავნა პოლკოვნიკი სტალი. 30 სექტემბერს პატარა ლიახვის ხეობაში მოხდა სისხლისმღვრელი ბრძოლა რუსთა ჯარსა და 2000 ოსს შორის, რომელიც ამ უკანასკნელთა დამარცხებით დამთავრდა [4, 648]. ოსები ჯავის ხეობაშიც დამარცხდნენ. მოხდა სასტიკი ანგარიშსწორება. რუსებმა ოცი სოფელი დაწვეს, დაანგრეს საგვარეულო კომპლექსები. რუსების შესაჩერებლად ამ ხეობის მოსახლეობამ გაგზავნა 12 უხუცესი, მათ მიესაჯათ თბილისის ქუჩებში ყელზე ხმალჩამოკიდებულიებს გაეგლოთ, რის შემდეგაც ტორმასოვმა შეიწყალა ისინი [4, 648]. რუსებმა ქართველი თავადებიც დასაჯეს: ლუარსაბ მაჩაბელი რუსეთში გაგზავნეს. ბაადურ ბორტიშვილი კი თბილისის საპყრობილეში მოკვდა [23, 77]. 1811 წლის 7 თებერვალს გორში ჩამოახრჩვეს თოხ და ბიბო სანაკოშვილები და კასია, მათი ოჯახები კი ციმბირში გადაასახლეს. 1810 წლის ოქტომბერში საქართველოს მთავარმმართველმა ტორმასოვმა უბრძანა პოლკოვნიკ სიმონოვიჩს, რომ შეეკრა იმერეთისა და ქართლის ჩრდილოეთი რაიონების დამაკავშირებელი გზები. ლეონი იძულებული გახდა დვალეთში წარსა ხეობაში გადასულიყო [23, 77].

ახალგაზრდობის მიუხედავად ლეონი გასაოცარ პოლიტიკურ სიმწიფეს იჩენდა. ეს პირველ რიგში ვლინდებოდა მისი დამოკიდებულებიდან იმ საკითხების მიმართ, რომელიც ქვეყნის ინტერესებს ეხებოდა. როდესაც მის წინაშე დადგა არჩევანი ოჯახი, თუ ქვეყნის ინტერესები, მან უყოყმანოდ მეორე აირჩია. ნიშანდობლივია, რომ მან ახლობლებთან კავშირი მაშინვე განწყვიტა, როგორც კი იულონი ტყვედ ჩავარდა. ლეონი, ალბათ, არ იწონებდა მამის და ბიძის მიერ ოჯახების რუსეთში წაყვანასაც. იგი არ პასუხობდა მამის წერილებს, ცივად ხვდებოდა და უპასუხოდ ტოვებდა მასთან მისული ახლობლების ნებისმიერ შეთავაზებას მისი რუსეთის მხარეს გადასვლის შესახებ. ლეონისთვის რუსეთთან მოლაპარაკება ყოვლად მიუღებელი იყო

და ქართველი ერისთვის იმის მანიშნებელი იქნებოდა, რომ მათ ქვეყნის დამოუკიდებლობისთვის ბრძოლა შეენწყვიტათ და რუსების ბატონობას შეგუებოდნენ.

ადამიანური სისუსტეებიდან ლეონისთვის განსაკუთრებით მიუღებელი ღალატი და ორპირობა იყო. შექმნილ პოლიტიკურ სიტუაციაში აღნიშნულ მანკიერებებს განსაკუთრებით მძიმე შედეგების მოტანა შეეძლო. მაშინ როდესაც ქვეყნის გადარჩენის ერთადერთი გზა ქართველი ერის ერთიანობა იყო, ღალატის ერთეულ შემთხვევასაც ერში უნდობლობა და გათიშულობა შეეძლო დაეთესა. ლეონმა იცოდა, რომ მის საქციელს მაგალითის ძალა ჰქონდა, ამიტომ იგი განსაკუთრებით სასტიკად ექცეოდა მოღალატეებს. ლეონის საქართველოში გადმოსვლის შემდეგ რუსეთის ხელისუფლება მის შეპყრობას სწორედ მასთან დაახლოვებული პირების მოსყიდვით ცდილობდა. ცნობილია ლეონის მიერ დასჯილი იერემია ბაგრატიონის ისტორია, რომელიც ღალატისთვის ჩერქეზეთში იქნა გაყიდული [4, 119-120].

ლეონის ბიოგრაფიაში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქის – ანტონ II-ის რუსეთში გამგზავრებასთან დაკავშირებულ მოვლენებს. ანტონ II-ის რუსეთში გამგზავრებას რუსეთის საიმპერატორო კარი 1810 წლის ზაფხულისთვის გეგმავდა. საქართველოს მთავარსარდალ ტორმასოვისთვის ცნობილი გახდა, რომ ლეონ იულონის ძეს გზიდან მისი გატაცება ჰქონდა განზრახული. ამის გამო რუსეთის კავკასიურმა ადმინისტრაციამ სიფრთხილის განსაკუთრებულ ზომებს მიმართა. შემუშავდა მთელი რიგი პუნქტები. რუსებს უნდა გადაემონებინათ აღნიშნული ხმები. საბოლოოდ, ანტონ II თბილისიდან პეტერბურღს 1810 წლის 3 ნოემბერს გაემგზავრა. ლეონ ბატონიშვილის მხრიდან მისი გატაცების შიშით რუსეთის ხელისუფლებამ იგი კაზაკთა გაძლიერებული დაცვით გაცილა. ანტონ II რუსეთში აღესრულა [4, 161-162; 15].

ლეონი სპარსეთისა და ოსმალეთის წარმოგზავნილი და მათ მიერ დაფინანსებული იყო. მიუხედავად ამისა იგი მაინც ახერხებდა დამოუკიდებელ მოქმედებას. დოკუმენტური მასალიდან ირკვევა, რომ ლეონი, რა თქმა უნდა, ანგარიშს უწევდა ირანსაც და ოსმალეთსაც. თუმცა ის ფაქტი, რომ აჯანყების რამდენიმე გზის დამარცხების შემდეგ სპარსეთის შაჰისა და ახალციხის ფაშის არაერთი თხოვნა, – დაეტოვებინა საქართველო, – ლეონმა უპასუხოდ დატოვა და საქართველოში დარჩა, მიუთითებს იმაზე, რომ ლეონი საკმაოდ ნეგატიურად იყო განწყობილი ამ სახელმწიფოების მიმართ და არ ენდობა მათ მესვეურებს.

ლეონი არ უშინდებოდა გაჭირვებას. მას დიდი ხნის განმავლობაში უკიდურესი გაჭირვების ატანა უწევდა [4, 115], თუმცა სხვა სახელმწიფოში ფუფუნებაში და უზრუნველად ცხოვრებას თავის ქვეყანაში სიღუფტირეში ყოფნას არჩევდა.

ლეონი ხალხში სიყვარულითა და ერთგულებით სარგებლობდა. ამის დადასტურებაა ის ფაქტი, რომ იგი ალყიდან ყოველთვის ახერხებდა თავის დაღწევას და რუსები მრავალი მცდელობის მიუხედავად ვერ ახერხებდნენ მის შეპყრობას. დოკუმენტური წყაროები მოწმობენ, რომ რუსეთის ხელისუფლების მხრიდან საკმაოდ სერიოზული სასჯელის მიუხედავად, როგორც მაღალი, ასევე დაბალი სოციალური ფენის წარმომადგენლები, უყოყმანოდ, აშკარად თუ ფარულად, ეხმარებოდნენ და ერთგულობდნენ მას.

ერთგულებას ლეონიც საპასუხო გრძნობით პასუხობდა. იგი ითვალისწინებდა ოსი ხალხის მდგომარეობასაც, რომლის წინააღმდეგაც რუსები სასტიკ ზომებს მიმართავენ: ამყოფებენ ეკონომიკურ იზოლაციაში, ფიზიკურად უსწორდებოდნენ, ოჯახიანად ასახლებდნენ ციმბირში, აპატიმრებდნენ მათ და მათი ოჯახის წევრებს. დასჯის ერთ-ერთ ზომას ჩამოხრჩობა წარმოადგენდა. ოს მოსახლეობას განსაკუთრებულ ზიანს სადამსჯელო ექსპედიციები აყენებდა, რომლის დროსაც რუსები ცეცხლს უკიდებდნენ ოსების სოფლებს და ნათესებს, ანგრევდნენ საგვარეულო კოშკებს... ლეონმა საქართველო მხოლოდ მაშინ დატოვა, როდესაც მისი აქ ყოფნა ფაქტიურად შეუძლებელი და ძალიან საშიში გახდა როგორც მისთვის, ასევე ოსებისთვის. რუსებისგან შევიწროვებულმა ლეონ იულონის ძემ ახალციხეში წასვლა გადაწყვიტა. გზად ბორჯომის ხეობაში, გოგიას ციხესთან, შეისვენა, სადაც ქართლს სათარეშოდ მომავალი ლეკების მსხვერპლი გახდა.

ლევანის აღსასრულის შესახებ ბაგრატი ბატონიშვილი წერს: „წელსა 1812, ოკდომბრის 26, წარემართა ახალციხეს... ძე იულონისა ლეონ. მისრულნი ესე ხეობაში პეტრესა ციხესა, ისტუმრეს ლეკთა. რა ლეონს არა ჰყვა კაცი გარნა სამისა და რა განუსვენეს, მძინარე ლეონ მოკლა ლეკმან და სხვანიცა მისთანა მყოფნი მოსწყვიტნეს... განძარცვეს იგი და წარიღეს ახალციხეს. მხილველმან მეფემან სოლომან იცნა იარალი მისი. ჰკითხა ლეკთა და სცნა სიკვდილი მისი. დიდად დამძიმდა მეფე სოლომან სმენისა ამისთვის და აუნყა ესე ფაშასა ახალციხისასა. მაშინ ფაშამან შეიპყრნა ლეკნი იგი და მოაშთო ძელთა“ [17, 117-118; 16, 43].

ბაგრატიონთა სამეფო სახლის წარმომადგენლის მკვლელობა არც დაღესტნელებმა აპატიეს თავიანთ თანამემამულეებს. ბაგრატი

ბატონიშვილი წერდა: „მსმენელთა დაღესტანსა შინა ლეკთა იწყინეს ესე, რეცა დადებად სისხლისა სამეფოსა სახლისა საქართველოსა. სოფლის მის კაცთა ჰქმნეს აზოხი და სრულიად მოსწყვიტნეს სახლეულნი მათ ლეკთანი, რომელთა მოეკლათ ლეონ“ [16, 43].

ლეონი უკანასკნელ გზაზე გააცილა ციციშვილების ხვედურეთელმა ყმამ დიონოსიმ, რომელმაც „მეფის ასულისა მარიამის თხოვით დაასაფლავა ყინცვისის წმინდის ნიკოლოზის გაუქმებულსა მონასტერში“, მძოვრეთის ხეობაში [21, 159].

1810-1811 წლების ანტირუსული აჯანყება დამარცხდა. რუსებმა თავისი პოზიციები კავკასიაში გააფართოვეს, გავლენა კი განიმტკიცეს. გაუქმდა იმერეთის სამეფოც. ქართველი ხალხის ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობას განუმეორებელი ელფერი შესძინა ახალგაზრდა ლეონ იულონის ძე ბაგრატიონმა. მისი ტრაგიკული აღსასრული განსაკუთრებულ შარავანდედს მატებს მის სახელს.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. Акты собранной Кавказской Археографической комиссией, ред. Ад. Берже, т. I, Тифлис, 1866.
2. Акты собранной Кавказской Археографической комиссией, ред. Ад. Берже, т. II, Тифлис, 1868.
3. Акты собранной Кавказской Археографической комиссией, ред. Ад. Берже, т. III, Тифлис, 1869.
4. Акты собранной Кавказской Археографической комиссией, ред. Ад. Берже, т. IV, Тифлис, 1870.
5. Акты собранной Кавказской Археографической комиссией, ред. Ад. Берже, т. V, Тифлис, 1873
6. Н. Дубровин, История войны и владычества русских на кавказе, т. V, Тифлис, 1887.
7. К. Ковалевский, Покоренный Кавказ, Санкт-Петербург, 1914.
8. П. Г. Бутков, Материалы для новой истории Кавказа, с 1722 по 1803 год, ч. III, Санкт-Петербург, 1869.
9. С. Габараев, Очерки истории юго-Осетии, ч. I, Цхинвали, 1969.
10. З. Ванеев, Крестьянский вопрос и крестьянское движение Юго-Осетий в XIX веке, Сталинир, 1989.
11. გ. თოგოშვილი, ქართველი და ოსი ხალხების ურთიერთობა, 1801-1921 წწ., თბილისი, 1969.

- 12 ლ. მიქიაშვილი, იოანე ქართველიშვილის „მემუარების“ მნიშვნელობა ქართულ ისტორიოგრაფიაში, კრ: ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები, II (4), რედ. ავ. სონღულაშვილი, თბილისი, 2008.
- 13 მ. ტყავაშვილი, ოსების 1810-11 წლების აჯანყება ლეონ ბატონიშვილის ხელმძღვანელობით, კრებულში: ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები, რედ. ავ. სონღულაშვილი, II (4), 2008.
- 14 ზ. შარაშენიძე, ირანის შინაპოლიტიკური ვითარება და საგარეო ურთიერთობანი XIX საუკუნის დასაწყისში, თბილისი, 1984.
- 15 ვ. გურული, საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმება (1811-1814), <http://burusi.files.wordpress.com/2009/06/p1000977.jpg>
- 16 ნ. ჯავახიშვილი, გრიგოლ I – უკანასკნელი ქართველი მეფე, თბილისი, 2008.
- 17 დავით ბატონიშვილი, ახალი ისტორია, ბაგრატ ბატონიშვილი, ახალი მოთხრობა, თ. ლომოურის გამოცემა, თბილისი, 1941.
- 18 გ. ჩოჩიშვილი, გაზ. „დროება“, 1883, XI, 20, №234.
- 19 აკ. აბესაძე, ლევან ბატონიშვილი ოსეთში და ოსეთის ამბოხება (1810-1811 წ.), გაზეთი „სახალხო გაზეთი“, 1913, 25 დეკემბერი, №1077.
- 20 ალ. ბენდიანიშვილი, ქართული ეროვნული სახელმწიფოს განვითარების ეტაპები, თბილისი, 2006.
- 21 პლ. იოსელიანი, ცხოვრება გიორგი მეცამეტისა, რედ. აკ. განურელია, თბილისი, 1978.
- 22 იოანე ქართველიშვილის მემუარები, ტექსტი გამოსცა ა. იოსელიანი, თბ., 1952.
- 23 თეიმურაზ ბაგრატიონი, ახალი ისტორია, ტექსტი გამოსაცემლად მოამზადა და საძიებლები დაურთო ლ. მიქიაშვილმა, თბილისი, 1983.

Mzia Tkavashvili

Doctor of History, Ivane Javarhishvili Tbilisi State University, Ivane Javarhishvili Institute of History and Ethnology, Researcher Scientist of the Department Modern and Contemporary History

Political Portrait of Leon Bagrationi

Summary

In the beginning of XIX c. Russian Emperor Alexander I abolished Old Georgian State structure and the Bagrationis royal dynasty.

The Georgian people have never put up with this event and continued their fighting against the Russian management. They were led by Bagrationi Princes.

In 1810 rebellion seized Imereti and Northern part of Kartli. Imereti rebellion seized was led by Solomon II, and Kartli rebellion by 24-year-old Leon Iulonis-dze Bagrationi.

Leon Iulonis-dze Bagrationi was born approximately in 1786. He was well educated. Leon was in Persia in 1804-1810 years.

1810-1811 anti-Russian movements took place in the Northern Caucasus as well. At the same period Iran and Turkey began attacks. The Russians managed to stop them. Solomon II was also defeated.

Rebellion was still going on in northern region of Kartli. At the end of July the rebels majority of which were represented by the Ossetians, attacked the Russian garrison in Tskhinvali, then they retreated and strengthen themselves in Kartli mountains. The Russians organized military expedition against them.

In summer of 1811 Leon made his way to Akhaltsikhe. But on the way he was killed by a Lek who came to Kartli for robbery. Akhaltsikhe Pasha punished the murderer unmercifully.

Leon was buried in Kintsvisi, in St. Nikiloz monastery.

ლელა მიქიაშვილი

ისტორიის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის ახალი და უახლესი ისტორიის განყოფილების უფროსი მეცნიერ-თანამშრომელი

პლატონ იოსელიანი დავით ბატონიშვილის შესახებ

(„ცხოვრება გიორგი მეცამეტისა“-ს მიხედვით)

პერსონაჟთა მრავალრიცხოვან გალერეაში, რომელიც აღნიშნულ მონოგრაფიაშია წარმოდგენილი, მნიშვნელოვანი ადგილი ეთმობა ქართლ-კახეთის სამეფო ტახტის უკანასკნელ მემკვიდრეს, გიორგი XII-ის ძეს დავით ბატონიშვილს, რაც სავსებით კანონზომიერად გვეჩვენება: გარდა იმისა, რომ ეს უკანასკნელი, თავისი სტატუსიდან გამომდინარე, XVIII-XIX სს-თა მიჯნაზე განვითარებული პოლიტიკური მოვლენების ერთ-ერთი მთავარი გმირია, ამავედროულად იგი თავისთავად ძალზე საინტერესო და მრავალმხრივი პიროვნებაა: საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მოღვაწე, სამხედრო საქმის სპეციალისტი და საბრძოლო ნიჭით დაჯილდოებული ჯარის წინამძღოლი, სამართალმცოდნე და კანონმემოქმედი, მწერალი და მთარგმნელი.

სანამ უშუალოდ დავით ბატონიშვილის პიროვნების პლატონ იოსელიანისეული დახასიათების განხილვას შევედგებოდეთ, სასურველია, მის მოკლე ბიოგრაფიას გავეცნოთ; სამეფო ოჯახში დაბადებულმა დავითმა იმ დროისათვის ქართულთან ერთად ევროპული სწავლა-განათლება მიიღო: ერეკლეს მიერ ამ მიზნით მოწვეულ იქნენ ჯერ ავსტრიელი გეტინგი (1789 წ.), შემდეგ კი იაკობ რეინეგსი. სწორედ მათ აზიარეს უფლისწული დასავლეთ ევროპულ ლიტერატურასაც და პოლიტიკურ ისტორიასაც. თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ყველაზე დიდი გავლენა მის პიროვნებაზე მაინც ქართველ სწავლულს – დავით რექტორს მოუხდენია: მან ჩაუწერა ტახტის მემკვიდრეს ქართული კულტურის, მწერლობისა და ისტორიის სიყვარული. ამიტომ იყო რომ სიცოცხლის ბოლომდე დავითს მასთან კავშირი არ გაუწყვეტია და მუდამ დიდი პატივისცემით ეპყრობოდა (ამის საწინამუშოდ გამოდგება მისივე წიგნები წარწერით: „მიიღე, ლალაო ჩემო, შრომა ესე გაზრდილისა შენისა, ნიშნად სიყვარულისა ჩემისა“ [1, 126].

დავითი ყმანვილობიდანვე, ხშირად თავისი პაპის – ერეკლეს დავალებით, აქტიურად მონაწილეობდა ქართლ-კახეთის სახელმწიფო ცხოვრებაში, განსაკუთრებით – სამხედრო, საგანმანათლებლო და სამართლის ხაზით. საგანგებო აღნიშვნის ღირსია მისი სამხედრო დამსახურებები: იგი ერეკლეს ნდობით სარგებლობდა, 1789 წლიდან უშუალოდ მონაწილეობდა სამხედრო ოპერაციებში და ამ მხრივ თვალსაჩინო წარმატებებიც ჰქონდა. ამის შესახებ საკმაოდ დიდი მასალა მოიპოვება ისტორიულ წყაროებში, მათ შორის, საგანგებოდ მისდამი მიძღვნილ მისივე უმცროსი ძმის – თეიმურაზ ბაგრატიონის ნაშრომში „დავით ბაგრატიონის ისტორია“ [2], ამიტომ აქ სიტყვას აღარ გავაგრძელებთ.

ბუნებრივია, ასეთივე აქტიურ მოღვაწეობას ეწეოდა იგი თავისი მამის გიორგი XII-ს ხანმოკლე მეფობის პერიოდშიც. ამ უკანასკნელის გარდაცვალების შემდეგ დავითი, როგორც ცნობილია, ქართლ-კახეთის სამეფოს გამგებლად დანიშნეს (1801 წლის იანვრიდან ივნისამდე) რუსეთიდან გადაწყვეტილების მიღების მოლოდინში. თუმცა მეფობას მაინც ვერ ეღიბა: ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმების შემდეგ რუსეთის მთავრობის განკარგულებით სხვა ბატონიშვილებთან ერთად დავითიც საქართველოდან რუსეთში გადაასახლეს. ამრიგად, სიცოცხლის უკანასკნელი პერიოდი 1803 წლიდან 1819 წლამდე (გარდაცვალებამდე) დავითმა პეტერბურგში გაატარა. აქვე ისიც უნდა ითქვას, რომ იგი რუსეთში 1803 წლამდეც იმყოფებოდა: ჯერ კიდევ 1787-1789 წლებში ერეკლემ მიაღწინა რუსეთის სამეფო კარის გასაცნობად და „ევროპული“ განათლების გასაღრმავებლად; ორი წლის მანძილზე იგი სწავლობდა და მსახურობდა. მოგვიანებით, 1797-1798 წლებში დავით ბატონიშვილი უკვე სამხედრო სამსახურშია პეტერბურგში, პრეობრაჟენსკის პოლკში. 1798 წ. მეორე ნახევარში იგი სამშობლოში ბრუნდება გენერალ-მაიორის წოდებით [3, 8]. 1800 წლიდან იგი გენერალ-ლეიტენანტია, ხოლო მოგვიანებით, რუსეთში ჩასვლისას, მას სენატორობა უბოძეს და მატერიალურადაც სათანადოდ უზრუნველყვეს (იყო წმ. ანას და წმ. ალექსანდრე ნეველის ორდენების კავალერი).

აქვე ძალიან მოკლედ მიმოვიხილოთ, თუ როგორ განვითარდა მოვლენები 1800 წლის 28 დეკემბრის შემდეგ, კერძოდ გიორგი XII-ს გარდაცვალების შემდეგ: ჯერ კიდევ 1800 წ. 18 დეკემბერს პავლე I-მა ხელი მოაწერა მანიფესტს ქართლ-კახეთის სამეფოს რუსეთთან შეერთების თაობაზე და საიდუმლოდ გამოუფხავნა იგი კნორინგს. ამ უკანასკნელს, მიღებული ინსტრუქციის თანახმად, უნდა „უზრუნველყო“ ქართველი ხალხის შემზადება „მფარველი“ იმპერიის მიერ სა-

ხელმწიფოებრიობის გაუქმების აქტისადმი და მეფის გარდაცვალებისთანავე უნდა გამოექვეყნებინა იგი. თუმცა, შექმნილი ვითარებიდან გამომდინარე, კნორინგმა ეს ვერ გაბედა და გადაწყვიტა უფრო ხელსაყრელ სიტუაციას დალოდებოდა. ერთ-ერთი გადამწყვეტი ფაქტორი, რომელზეც იგი იმპერატორისადმი გაგზავნილ წერილში მიუთითებდა, იყო ისიც, რომ ზამთრის პირობებში საქართველოს ოკუპაციისათვის საჭირო ჯარის დარიალის გზით გადმოყვანა შეუძლებელია, ამიტომ ურჩევდა, გაზაფხულს დალოდებოდნენ (1801 წლის 12 მარტს პავლე I შეთქმულებმა მოკლეს, თუმცა საქართველოს მომავალზე ამას დიდად არ უმოქმედია: სამეფო ტახტის ბედი უკვე განწყვეტილი იყო).

ამასობაში აქტიურად მოქმედებდა ლაზარევი (მის შესახებ უფრო ვრცლად იხ. ქვემოთ), რომელმაც გიორგი XII-ს გარდაცვალებისთანავე სამხედრო ძალების მობილიზება მოახდინა, ქართველი თავადები შეკრიბა და საკმაოდ ბუნდოვნად და ორაზროვნად გააცნო „იმპერატორის სურვილები“, კერძოდ, განუცხადა, რომ ქართლ-კახეთის სამეფოს მომავალს იმპერატორი გადაწყვეტდა, თუმცა ტახტის მემკვიდრის დადგინების თაობაზე მის გამოსვლაში გარკვევით არაფერი იყო ნათქვამი. გენერლის სიტყვებს მისივე ნდობით აღჭურვილი თარჯიმანი თარგმნიდა, მაგრამ იქვე მყოფმა სოლომონ ლიონიძემ, რომელმაც მშვენივრად აულო ალლო რუსეთის მზაკვრულ პოლიტიკას, შეკრებილთ გამოუცხადა, გენ. ლაზარევი დავით ბატონიშვილს მეფობას ულოცავსო, რაზეც გაგულსებული ლაზარევის პასუხი მიიღო: «В переводы не вмешиваться!» სწორედ ამ ფაქტის გამო სოლომონ ლიონიძე ოდნავ მოგვიანებით დააპატიმრეს (ქვემოთ ამ ეპიზოდს კვლავ დაუზღუბრუნდებით) [4, 812-813].

ამრიგად, დავით ბატონიშვილი საქართველოს „მემკვიდრედ და მმართველად“ გამოცხადდა, დაპირების თანახმად იგი უნდა დალოდებოდა იმპერატორის მიერ ტახტზე დამტკიცებას. 1801 წ. თებერვლიდან 1802 წ. მაისამდე ქართლ-კახეთში დაისადგურა ე.წ. შუალედურმა ხანამ დამოუკიდებელი სახელმწიფოდან რუსეთის პროვინციამდე: რუსეთის ხელისუფლებამ არ დაუშვა ახალი მეფის გამოცხადება, თუმცა დავით ბატონიშვილს, როგორც ტახტის მემკვიდრეს, მმართველის უფლებაზეც უარი ვერ უთხრა. მაგრამ ქართული სახელმწიფოებრიობის გაუქმება უკვე მხოლოდ დროის საკითხი იყო და 1802 წლის მაისში იგი ალექსანდრე I-ს ხელით განხორციელდა: თბილისში ჩამოსულმა კნორინგმა დავითი ჩამოაშორა მართვა-გამგეობას და იმპერატორის მითითების თანახმად, ჩამოაყალიბა დროებითი უმაღლესი მმართველობა გენერალ-მაიორ ლაზარევის მეთაურობით

(შემადგენლობა – ქართველი მდივანბეგები: ზაალ ბარათაშვილი, ეგნატე თუმანიშვილი, იოანე ჩოლოყაშვილი, სულხან თუმანიშვილი და თბილისის მელიქი დარჩია ბებუთოვი) [5, 27]. ამის თაობაზე დავით ბატონიშვილი გულისტკივილით აღნიშნავდა: „Лазарев, выбрав четырех плутов, определил их в грузинское правительство: Игнатий (князь Туманов) как может управлять Грузиею?“ [6,125]; ან კიდევ: «Четыре плута и один дурак (ლაზარევი — ლ. მ.) правят всю здешнюю землю“ [7, 297].

სწორედ გამგებლობის დღიდან იწყება ურთულესი პერიოდი დავით ბატონიშვილის ცხოვრებაში: იმის ნაცვლად, რომ მოსალოდნელი საფრთხის წინაშე ერთიანი ბრძოლა გამოეცხადებინათ, თავს იჩენს სამეფო ოჯახის წევრთა ურთიერთშორის დაპირისპირება, ასპარეზზე გამოდიან გიორგის ძმები (დარეჯან დედოფლის შვილები), რომლებიც დაუინებით ითხოვენ ერეკლეს ე. წ. „პირვანდელი ანდერძის“ შესრულებას და სამეფო ტახტის მემკვიდრეობის წესის შეცვლას, ეს დაპირისპირება თითქმის აშკარა ბრძოლაშიც კი გადადის. საგარეო საფრთხის პარალელურად დავითს უწევს შინაურ მონინააღმდეგეთა გამკლავებაზეც იზრუნოს: საზოგადოების ნაწილი დაიყო იულონისა და დავითის მომხრეებად. შექმნილ ვითარებას თვალსაჩინოდ წარმოაჩინეს ჩვენამდე მოღწეული ორი საბუთი: საქმე ეხება ერეკლესაგან ოდესღაც შერისხული ქსნის ერისთავებისათვის მამულების დაბრუნებას, რის თაობაზეც თითქმის ერთდროულად გაცემულია ორი სიგელი – 1801 წ. 17 იანვრით დათარიღებული – იულონ ბატონიშვილის მიერ [8] და ამავე წლის 20 თებერვალს – დავითის მიერ [9]. როგორც ჩანს, ამ ფაქტის შესახებ დავითს 9 თებერვალს შეუტყვია და ამის თაობაზე წერილითაც მიუმართავს იულონისათვის: „გავიგე, რომ ლიხვი მიგიცია შენი სიძისათვის – რევაზ ერისთავისთვის“ და მოუწოდებს, რომ ამგვარი საქციელით კიდევ უფრო ამძიმებს თავის მდგომარეობას. ამავე დროს, „როგორც ჭეშმარიტი ქრისტიანი“, სთავაზობს მიიღოს ერთგულების ფიცი და ამით ყველაფერი მიეტყვება [10, 300]. ლიტერატურაში საკმაოდ კარგად არის გაშუქებული ერთის მხრივ დარეჯან დედოფლისა და მისი შვილების, მეორე მხრივ კი დავითისა და მისი მომხრეების დაპირისპირების ამსახველი მასალა, ამიტომ აქ სიტყვას აღარ გავაგრძელებთ.

ამ ყველაფერს ემატებოდა რუსეთის ხელისუფლების წარმომადგენელთა საზიანო ქმედებები; პირველყოვლისა ეს ეხება გენ. ლაზარევს, რომელსაც დავითზე უშუალო მეთვალყურეობა ჰქონდა დაწესებული და მისი ყოველი ნაბიჯის შესახებ სათანადო მოხსენებით ბარათებით აუწყებდა რუსეთში. ამის თაობაზე, როგორც მისივე წე-

რილიდან ირკვევა, დავითმა მშვენივრად უწყის (საილუსტრაციოდ მხოლოდ ერთ ნაწყვეტს მოვიყვანთ ლაზარევის „პატაკიდან“: «Есть у него в приближенных князь Соломон Тарханов, который, сказывали мне, будто весьма при царевиче порочил произведенное в действие покойным царем и старался развращать царевича; но так как здесь все друг другу злобствуют, то может быть и сие клевета. Потому формально В-му Пр-ству не представляю, а имею около него двух надежных шпионов и что далее узнаю, Вам донести не премину... Еще счастье, что имеет малую доверенность ко мне, но и сей боюсь, что скоро потеряю» [10, 329]. ეს ის ლაზარევი, რომელიც ლამის რუსეთის იმპერატორზე მეტად არის მონადინებული ქართული სახელმწიფოებრიობის დასასამარებლად და საამისოდ თავის მოსხენებით ბარათებში არსებული ვითარების აშკარა გაყალბებასაც არ ერიდება: «Живучи здесь полтора года, еще не видал такого совершенного удовольствия, как нынче существует. Со дня получения манифеста все как снова переродилось и ожило; даже можно сказать, что сердятся, если их назовут грузинами, а не говорят, что они русские!» [7, 201].

ასეთი, საკმაოდ რთული ვითარების ფონზე დავითის პიროვნების გარშემო რა თქმა უნდა არაერთგვაროვანი აზრი უნდა შექმნილიყო. ვფიქრობთ, ამის თვალსაჩინო გამოძახილია პლ. იოსელიანის თხზულებაში დაცული ზოგიერთი ცნობაც. ზემოთ ჩვენ ვახსენეთ დავითის ლიტერატურული მოღვაწეობა. მასში დიდი ადგილი უჭირავს თარგმანებს, მათ შორის – იმ დროისათვის მონინავე დასავლეთ ევროპელ ავტორთა, როგორებიც იყვნენ მონტესკიე („კანონთა რჯულის შესახებ“), ვოლტერი („შობისათვის“), ანსილიონი („ესტეტიკებრნი განსჯანი“), და სხვ. ეს თხზულებები უმეტესად რუსულიდან არის თარგმნილი. ამავე დროს დავითს იმ დონეზე სცოდნია ფრანგულიც, რომ ორი ნაწარმოები ნაწილობრივ დედნიდან უთარგმნია (მონტესკიე და ვოლტერი) [11, 022]; ბუნებრივია, ფრანგ განმანათლებელთა, განსაკუთრებით – ვოლტერის, იდეებით დავითის გატაცებას თანამედროვეთა შორის არაერთგვაროვანი შეფასებები მოჰყოლია, რასაც პლ. იოსელიანი გიორგი XII პირით არაერთხელ ახმოვანებს: როგორც ღრმადმორწმუნე ქრისტიანი, ეს უკანასკნელი უკიდურესად შეშფოთებულია ტახტის მემკვიდრის „ურწმუნოებით“: „დიდად ენუხებოდა, რომ დავით ბატონიშვილი არ იქცეოდა ისე, როგორც მამას იამებოდა, რადგან დავით მემკვიდრე რუსეთში იყო გაზრდილი (როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, საქართველოდან იძულებით გადასახლებაზე დავით ბატონიშვილი მხოლოდ ორჯერ იმყოფებოდა რუსეთში, თუმც ვფიქრობთ, ეს გარემოება მისი „რუსეთში გაზრდილობის“ სა-

ბუთად ვერ გამოდგება — ლ. მ.) მარხვას სჭამდა და სარწმუნოება-ზედ სუსტად იყო. გაუგზავნა მეფემ მოციქულად ელიაზარ მდივანი ფალავანდოვი და შეუთვალა, თუ ჩემი სიამოვნება გინდაო, მარხვის ჭამაზედ ხელი აიღეო და ეკლესიაშიც ხშირად იარეო. იმან შემოუთვალა: რაც მე მწამს, ის შენ გაგინყრესო და შენ რაცა გწამს, მე გამინყრესო. ამ სიტყვას ვერ უბედავდა ელიაზარ მეფესა, მაგრამ ძალით ათქმევინა. მაშინ ბრძანა ფსალმუნი ესე: „დადგა იგი ყოველსა გზასა არა კეთილსა და ბოროტი მას არა მოეწყინაო“. ან კიდევ: „დავით მოსრული რუსეთით, ვერ იქცეოდა სურვილისამებრ მამისა. ამისთვის სწუხდა ურწმუნოებისათვის მისისა წესისამებრ წმინდისა ეკლესიისა“ და შემდეგ მოჰყავს გიორგი მეფის საუბარი პატრ ნიკოლასთან და მისი რეაქცია ვოლტერის სახელის ხსენებაზე: „ვოლტერი! მეგობარი ჩემის შვილისა დავითისა, ჩემის მემკვიდრისა! ვაი შენსა გიორგისა! რუსეთში მყოფმან შეისწავა მისი ურჯულო სწავლა, მოიტანა აქა მისი სახე, რომელიცა სამართლიანად დავსწვი ცეცხლსა... ღმერთო და მაცხოვარო ჩემო, შენ აპატიე შვილსა ჩემსა დავითს დანაშაული მისი. შენ მოაქციე ჭეშმარიტსა გზაზედ და დაამკვიდრე შენსა სიყვარულზე“ [12, 70-71]. იგივე საკითხებს ასეთივე შემართებით განიხილავს ალ. ჯამბაკურ-ორბელიანიც, თუმცა აქ სულ სხვა მიზეზებია სავარაუდო [13, 42-43].

დავითის მიმართ ავტორის არცთუ ობიექტურ განწყობაზე მონობს მის მიერ მოყვანილი ორი ეპიზოდი სოლომონ ლიონიძესთან და თეიმურაზ ბატონიშვილთან დაკავშირებით: ზემოთ უკვე ვახსენეთ სოლომონ ლიონიძის დაპირისპირება ლაზარევთან იმპერატორ პავლე I-ის მანიფესტის გაცნობისას, რის შემდეგაც სოლომონ ლიონიძე დაპატიმრებულ იქნა. ჩვენამდე მოღწეულია ამ უკანასკნელის მიერ საპრობილიდან კნორინგისადმი გაგზავნილი წერილი, რომელშიც იგი თავის უდანაშაულობას ამტკიცებს. რაოდენ გასაოცარიც უნდა იყოს, პლ. იოსელიანი ლიონიძის დატყვევებაში დავით ბატონიშვილს სდებს ბრალს, რაც სიმართლეს არ შეესაბამება: „მეფის ძე და მემკვიდრე დავით, ვითარცა რეგენტი ანუ განმგე საქართველოსა, ელოდა წერილთა თვისთა მიწერილთა იმპერატორისადმი პავლესა, პასუხთა. შესული რეცა სრულსა განმგეობითსა ძალსა, იქმოდა სამართალსა, მიიღებდა მოჩივართა და უძღვიდა სამეფოსა. განრისხებულმან ვიეთთამე გვამთა ზედა ვითამცა ურჩთა, ბრძანა და მისცა საპრობილესა სარდალი ოთარ ამილახვარი და სხვანიცა, ამათ შორის იყო თვით უუგონიერესი სოლომონ ლიონიძე“, მაგრამ როგორც ცნობილია, სოლ. ლიონიძის გათავისუფლებაში დავითს თავად მიუღია მონაწილეობა; გარდა ამისა, რით შეიძლება ავხსნათ, რომ თავად ლიონიძე

კნორინგისადმი მიწერილ წერილში არსად ახსენებს დავითს და თავის უბედურების მიზეზად ვინმე სომეხ „ოქივატერს“ ასახელებს [10, 323].

რაც შეეხება ოთარ ამილახვარს, რომელიც მართლაც დავითის მოწინააღმდეგეთა ბანაკში იყო (მის ბიძებს ემხრობოდა) და ამავე დროს მისი უსაყვარლესი ძმის თეიმურაზის სიმაპრიც გახლდათ, აქ არც ისე მარტივად იყო საქმე: ერთის მხრივ, პლატონ იოსელიანი გარკვეულწილად საყვედურობს დავითს, რომ ამ უკანასკნელმა, მიუხედავად არაერთი შეგონებისა (იგივე სოლ. ლიონიდის სიტყვები მოჰყავს: „დასამშვიდებლად მეფობისა და აღრეულობისა დასაცხრომელად, მიიღეთ ზომა მტკიცე, ჰქმენით, რაცა არს საქმნელი, აჩვენეთ ძალი და ძლიერება თქვენი... დუმილი თქვენი და სისუსტე რაცალათა აძლიერებს თქვენთა მეტოქეთა, დაეც ზარი და მეხი“ და ა.შ.), არ მიიღო მკაცრი ზომები მოწინააღმდეგეთა ასალაგმად, მეორეს მხრივ, – როგორც კი დავითმა გამოიჩინა სიმტკიცე და შესაბამისი ნაბიჯებიც გადადგა, იქვე საყვედურობს, რომ ოთარ ამილახვრის დაკავების გამო (რომლის ქალიშვილზეც დავითი ადრე ყოფილა დანიშნული და ეს ქორწინება არ შედგა) ესრე იქმნა მიზეზად, რომელ მეფის ძე თეიმურაზ, სიძე ოთარისა, გაიქცა სპარსეთად და ეახლა ყეენს“ [12, 223]. მაგრამ სინამდვილეში თეიმურაზი 1803 წლის 25 თებერვლამდე (ანუ დავითის რუსეთში გადასახლების დღემდე) თბილისში იმყოფებოდა და მხოლოდ ციციშვილის მიერ დავით და ფარნაოზ ბატონიშვილების რუსეთს გასახლების ღამეს გაიპარა ალექსანდრე ბატონიშვილთან და 1810 წლამდე ირანის შაჰის კარზე ცხოვრობდა.

ცალკე განხილვის საგანია დავითის პირადი ცხოვრების პრობლემები:

„მეფის ძემან და მემკვიდრემან დავით რუსეთსა ყოფნისა დროსა გაიცნა და მოინება შერთვა ცოლად რომლისღაცა ტატისჩევის ქალისა. ... მეფესა გიორგის დიდად სურდა შერთვა ქალისა მის რუსთა გვარისა... რათა მაგალითითა ამით დაკავშირდეს რუსეთთან თვით და ერიცა მისი და რათა მოაშოროს არანმინდებით ცხოვრებასა ბაყალ ავეტიქას ქალთან დაუმაღველად“ [12, 135]. და მეორეგან კი წერს: „1799 წელსა მეფის ძე და მემკვიდრე დავით, **ურჩი მამისა, თვითონება და მგონებელი ბრძნად თავისა თვისისა...** შევიდა განსაცდელსა ძნელსა; სიხარბემან ფულისა და ნივთთა მოლოდებამან, სწეულებასა გამო მამისა თვისისა უკუურნებელისა, მეფობისა, რომლისა ძალითა ადვილად დახსნიდა ქორწინებასა, – აქმნევინა ესე, რომ არღა ინება შერთვა დანიშნულისა მასზედა ელენე ამილახვრის სარდლის ოთარის ქალისა, არცა ტატიშჩევის ქალისა რუსეთს, და შეერთო სურვილისამებრ მამისა სვიმონ ალად წოდებულისა აბი მელიქის ქა-

ლი სამეფრვან ... გარნა თვით დავით, მოსული გონებასა, შევიდა სინანულსა: არცა გვარი თავადობისა, არცა სიძველე და ჩინებულება, არცა მეფობითი აღზრდა ჰაზრითა და ქცევითა – არა აქვნდა მეფის რძალსა და მეგვიდრისა ცოლსა სადედოფლოდ ბაგრატიონის ტახტისათვის მომზადებულსა“ [12, 138-139].

აღსანიშნავია, რომ ამ შემთხვევაში პლატონ იოსელიანი საკუთარ თავს ეწინააღმდეგება, რადგან იმავე გვერდზე (ოდნავ ზემოთ) ვკითხულობთ: „მეფე თვით დაესწრა რძლისა თვისისა მირონცხებასა სასახლისა წმინდის გიორგის ეკლესიასა შინა. თანაშემწეთა აღსრულებისათვის ესრეთისა საქმისა იოანე ანდრონიკაშვილსა, დუცალ ბარათაშვილსა და ეგნატი იოსელიანსა... უბრძანებდა მეფე, იდუმალ დაახლოვონ მისდა შვილი მისი დავით. დღესა მესამესა ქორწილისა მეფემან, რათა მტერთა არა მისცეს მეტად მიზეზი დღესასწაულობისა, დასუსტებისათვის მეფობითისა ღირსებისა, – თვით წარვიდა, ნახა რძალი თვისი, ამბორსუყო და აკურთხა და უბოძა პირის სანახავად ქარვასლა სახასო ქ. თფილისს... და სოფელი გურჯაანი სახასო ყმებითა და მამულითა... ჰგონებდა მეფე, რომელ ესრეთითა ქორწინებითა ძე მისი დავით გამოვიდოდა ცოდვიდამ და განუტევებდა ბაყალ ავეტიქას ქალსა, შეყვარებულსა ადრითვე...“ [12, 138]. როგორც ვხედავთ, „ურჩი და თვითნება“ დავითის ქორწინება სულაც არ შემდგარა მამის ნების საწინააღმდეგოდ, პირიქით – მოყვანილი ამონარიდის მიხედვით გიორგი XII თვითონვე ყოფილა ამ კავშირის მომხრე. სავარაუდოდ, პლატონ იოსელიანის ამგვარი ურთიერთგამომრიცხავი მსჯელობა სრულიად კონკრეტული მიზეზით არის გამოწვეული; კერძოდ, „ახალი ისტორიის“ თეიმურაზ ბატონიშვილისეული ხელნაწერის ერთ ნუსხაში [14], რომელიც ბაგრატი ბატონიშვილს გადაუწერია, ვკითხულობთ: „გარნა ვინაითგან იყო ესე დავით ფრიად დედათა მოყვარე, ესე შეაცთუნა თანა აღზრდილმან მის თანა მთავარ-დიაკონმან ეგნატემ, ონისიმეს ძემან, მარტყოფელმან, რომელიცა იყო ფრიად ფილასოფოს და ესწავათ ერთადცა ამას და დავითსა, რომელიცა იყო ფრიად მისანდო მისი. ამან მოიბირა და შეაუღლა ქალსა სომხისა მოქალაქისასა ალა ტერ სიმონაშვილის ასულსა ზედა ელენეს, რომლისა გამო გულნაკლულ იქმნენ ვითარცა ძმანი, ეგრეთვე ჩინებულნიცა ქართველთანი“ [15, 67-68]. აქ ნახსენები „მთავარ-დიაკონი ეგნატი“ პლატონ იოსელიანის მამა — გიორგი XII-ს მოძღვარი ეგნატი ონისიმეს ძე იოსელიანია [16, 57]. აქედან გამომდინარე, სავსებით ბუნებრივია ჩვენი ავტორის პოზიცია: ცდილობს რა გააქარწყლოს სამეფო ოჯახის წევრთა ბრალდება საკუთარი მამის წინააღმდეგ, იგი არცთუ ისე სახარბიელოდ აღწერს ტახტის მემკვიდრის

საქციელს. ნიშანდობლივია ისიც, რომ ეგნატე და პლატონ იოსელიანებს ახლო ურთიერთობა ჰქონდათ დავითის მეუღლესთან, რასაც ადასტურებს ამ უკანასკნელის წერილები ეგნატე იოსელიანისადმი და თავად პლატონ იოსელიანის სიტყვები: „თვით ელენე მეფის რძალი და მემკვიდრისა ცოლი იყო ემბაზით მიმქმელი ჩემი. ამისთვის ვიცნობდი მოკლედ მას, მოარული მასთან 4 წელსა სანკტ-პეტერბურგს (1831-1835)...“ და ა.შ. [12, 140-143].

უნდა ითქვას, რომ დავით ბატონიშვილის პირადი ცხოვრება მისი სიცოცხლის ბოლომდე ერთგვარად პოლიტიზირებული იყო: გიორგი XII-ს გარდაცვალების შემდეგ მან აღძრა საქმე განქორწინებაზე და თხოვნით მიმართა სასულიერო დიკასტერიას, მაგრამ უარი ეთქვა, რაზეც, სავარაუდოდ, სათანადოდ „იზრუნა“ პ. ციციანოვმა (იხ. ქვემოთ). რუსეთში გადასახლებისას მას მეუღლე თან არ წაუყვანია, ეს უკანასკნელი 1810 წ. ჩავიდა პეტერბურგში და ქმრისგან განცალკევებით ცხოვრობდა (გარდაიცვალა 1836 წ.). მიუხედავად არაერთგზის მცდელობისა, უკვე რუსეთში მცხოვრებმა დავით ბატონიშვილმა ვერ მიიღო განქორწინების ნებართვა, თუმცა საბაბი, რომელიც საფუძვლად ედო ამგვარ გადაწყვეტილებას და რომელიც მოყვანილია პ. ციციანოვის წერილში სინოდის ობერ-პროკურორ გოლიცინისადმი (1805 წლის 28 თებერვალს), არადამაჯერებლად უღერს: «На отношение ко мне от 17-го сентября 1804 г. ... о доставлении письма вашего первенствующему архиепископу Грузинскому, называемому католикосу, Антонию, о рассмотрении просьбы царевича Давида о разводе с его женою и о содействовании с моей стороны в скорейшем и законном окончании сего дела, имею честь препроводить к вам, м. г. мой, отношение со вложением копий с определения учиненнаго по сему предмету в его дикастерии... **Надеюсь, что не отречетесь защищать сказанную царевну, сколько потому, что она умными доводами доказала свою правоту, столько и для того, что в земле набожности полный развод сей произвести может неприятности и черта, почитающая русских малосохраняющими предания церковные, еще более удостоверится столь явным нарушением брака без всяких причин... Наконец долгом звания моего считаю повторить, что развод сего недостойного царевича с его супругой много повредит в умах здешних жителей, христианской верою исполненных и удаленных от вольнодумства, относительно Российского правления, едва в оную землю внесенного, когда и то, что многие русские едят по постам мясо**

неблагонамеренными растолковано было народу при возмущении прошлого лета» [17, 179-181].

ალბათ პარადოქსია ისიც, რომ მიუხედავად პ. იოსელიანის გამოკვეთილად კრიტიკული განწყობისა, ამავე მონოგრაფიაში გვხვდება დავითის ქება-დიდებაც: „მეფესა დიდად უყვარდა შვილი თვისი დავით, ყოველთა შვილთა და ძმათა შორის უუგონიერესი, ცქვიტი, ფხიზელი და მარჯვე სიტყვითა და საქმითა. მეფის ძენი ორნივე – დავით და იოანე იყვნენ გონიერნი, მხნენი და საქმისა კაცნი; თვით მეფე ირაკლისთან დიდად თამამად და თავისუფლად შევიდოდნენ და დიდად უყვარდა ესენი პაპასა მათსა“ [12, 69]; ვფიქრობთ, დავით ბატონიშვილის პიროვნების შეფასებისას ერთი უკიდურესობიდან მეორეში გადასვლა არა მხოლოდ პლ. იოსელიანისთვის არის დამახასიათებელი (რომელიც დავითის სიკვდილამდე ათიოდე წლით ადრე დაიბადა): არსებული ვითარებიდან გამომდინარე, ბატონიშვილს ბევრი შინაური მტერი ჰყავდა, რამაც განაპირობა მის შესახებ ურთიერთსაწინააღმდეგო ცნობების სიუხვე, მაგ. მისი რეგენტობის პერიოდიდან არსებობს ცნობები, ლამის ყოველდღიური საჩივრები კნორინგთან იმის თაობაზე, რომ დავითი ავიწროებდა, კონფისკაციას ახდენდა, მამულების ჩამორთმევით სჯიდა გარკვეულ ადამიანებს, თუმცა ამის საწინააღმდეგოდ შეხვდებით ცნობას იმის თაობაზეც, რომ იგივე დავითმა რეგენტობისას იმდენი წყალობის სიგელი გასცა, რომ შემდეგ მათი გაუქმებაც კი მოუხდათ [1, 127].

სამწუხაროდ, დავითის მიმართ არაობიექტურ შეფასებას ბევრი სხვა, მათ შორის ზოგიერთი თანამედროვე მკვლევრის ნაშრომშიც შეხვდებით, რასაც საფუძვლად დაედო ერთი ფრაზა მისი წერილიდან გენ. ლაზარევისადმი (1801 წლის 18 იანვარი): **Е. В.-ву благоугодно было, чтобы я, будучи признан наследником, управлял в сем звании Грузиєю, и как я есмь раб Государя, то и повиновался совершенно, и ныне известно В. Пр.-ву, что Грузия ныне уже не есть Грузия, а Россия, и жители оной суть отныне подданные Империи** (ხაზგასმა ჩვენია – ლ. მ.). **Как они теперь дерзают прямо бунтовать и разорять селения грузинския, когда Вы здесь находитесь, то нужно и необходимо им – дядям моим – увещание и прямое запрещение для их усмирения»** [10, 298]. კონტექსტიდან ამოგლეჯილი ჩვენს მიერ ხაზგასმული ეს ფრაზა, რა თქმა უნდა, მთლიანად შეცვლიდა წერილის აზრს.

უდავოდ დავითის მრავალმხრივობისა და არაორდინალურობის დამსახურებად უნდა მივიჩნიოთ ისიც, რომ მისი პიროვნებით თავის დროზე დაინტერესდა ქართველი პოეტი გ. ლეონიძე, რომელმაც 1938 წელს (!) „ლიტერატურულ საქართველოში“ მის მოღვაწეობას

საკმაოდ კარგი ანალიტიკური წერილი მიუძღვნა. სავსებით მისაღებია პოეტის შემდეგი შეფასება: „დავითი ხარბად ეწაფებოდა და სწრაფად ითვისებდა ახალ აზრებს, შექმნილი ცოდნა თუ შეხედულებანი მას უმაღლვე და ზოგჯერ – გარემოს ანგარიშგაუწვევლად სასაშკარაოზე გამოჰქონდა, ამასთანავე, საკმაოდ მოურიდებელი იყო თავის ჩვევა-საქციელში. ამიტომ საკვირველი როდია, თუ დავითს მაშინდელ ქართულ საზოგადოებაში უფრო რადიკალური მოაზროვნის სახელი გაეთქვა, ვიდრე ის ნამდვილად იყო, ხოლო ამ საზოგადოების კონსერვატიულ ნაწილში ზერელე ადამიანის რეპუტაციაც კი შეექმნა“. მართლაც სრულიად შეუთავსებელია, რომ თანამედროვეთაგან „ვოლტერიანობის“ გამო ლამის ურწმუნოდ შერაცხული ბატონიშვილი ჩვეული გულმოდგინებით თარგმნის და ამუშავებს სასულიერო ხასიათის თხზულებებს: „სიმვოლო ქრისტიანული სარწმუნოებისა“ 1800 წელს დაინერა იმ მიზნით, რომ „სიმვოლო ანუ აღსარება უნდა ჰქონდეს ჩვენს ხალხს აღმოსავლეთის ეკლესიის ყაიდაზე შედგენილი“ და ეს წიგნი მამამისს მიართვა; „ხელხლება ანუ განგებითი ღვთისმეტყველება“ და „ჰინდთა ღვთისმეტყველება“ [18].

დაბოლოს, ბატონიშვილი, რომელიც ზერელედ და უგულისყუროდ უყურებდა ცხოვრებას, წლების მანძილზე დაძაბული შრომის ფასად არ შექმნიდა (გარდა ზემოთ აღნიშნული თარგმანებისა) ისეთ სერიოზულ ნაშრომებს სამართლისა და ისტორიის დარგებში („სამართალი ბატონიშვილის დავითისა“, საქართველოს სამართლისა და კანონმცოდნეობის მიმოხილვა“, „ნარკუევი“, «Краткая история Грузии» და სხვ.), გარდა ამისა მასვე ეკუთვნის არაერთი ლიტერატურული ნაწარმოებიც (ლექსები, პროზა).

ჩვენთვის განსაკუთრებით საინტერესოა დავით ბატონიშვილის შეფასება მის პოლიტიკურ მოწინააღმდეგეთა მიერ, მაგ. აი, როგორ ახასიათებს მას გაცნობისთანავე (1784 წელს) პ. პოტიომკინი: «Старший сын Георгия, Давид, был 17-ти лет, казался неглуп, и при свойстве яром, он являет быстроту ума, особую сметливость и охоту к войне» [19, 326]. როგორც ჩანს, დავითის პიროვნებაში მართლაც იყო რალაც ისეთი, რაც ასე აფრთხობდა რუსებს და აიძულებდა მათ, მუდმივად ფხიზლად ყოფილიყვნენ მისი ყოველი ნაბიჯის მიმართ; ავიღოთ თუნდაც დავითის სურვილი ევროპაში მოგზაურობის თაობაზე: ტახტის დაკარგვის შემდეგ დავით ბატონიშვილს ოცნებად გადაექცა რევოლუციური საფრანგეთის – ვოლტერისა და მონტესკიეს სამშობლოს ხილვა; 1802 წელს, რუსეთში გადასახლების მოლოდინში, ჯერ კიდევ არ ჰკარგავდა ამის იმედს, თუმცა რუსეთის ხელისუფლების მხრიდან ამასაც კი დიდი სიფრთხილით მოეკიდნენ და საკმაოდ სე-

რიოზული საიდუმლო მიმოწერის შემდეგ (В разговорах его весьма заметен восторг его к Бонапарту, к коему он исполнен почтительного удивления) ამაზეც უარი ეთქვა [17, 58].

დაბოლოს, ასევე ნაკლებად სარწმუნოა პლ. იოსელიანის აზრი იმის თაობაზე, რომ რუსეთს გადასახლებული დავითი „საქართველოს საქმეთა შინა არღარა ერეოდა“ და მორიდებულ, მშვიდ ცხოვრებას ეწეოდა (თავი დავანებოთ იმას, რომ სწორედ რუსეთში დაასრულა ორი დიდი ნაშრომის – მონტესკიესა და ვოლტერის თხზულებების თარგმნა). ფაქტები სულ სხვას მეტყველებენ: დავითის შემოქმედებას ამ დროს აქტიური პოლიტიკური ზრახვების კვალი დაჰყვება; რა თქმა უნდა, მას უბრალო საკითხავ წიგნად არ შეუქმნია არც «Обозрение Грузии по части прав и законовещения» და არც ამავე თხზულების საწყისი, ქართულად დამუშავებული ვარიანტი „სამართლის“ სახით. იგი პეტერბურგში დღენიადაგ პროექტებზე მუშაობს, 1812 წელს იმპერატორ ალექსანდრე I-ის სახელზე შეაქვს მოხსენება „საქართველოს უკეთ მოწყობისათვის, რომელშიც დასახულია ღონისძიებანი საშინაო მმართველობასა და სამეურნეო დარგებში. მის სხვა ღონისძიებებს სარჩულად უდევს დაჟინებული მტკიცება იმის თაობაზე, რომ ბატონიშვილთა ქვეყნიდან გაძევება საქართველოსათვის უაღრესად საზიანოა და მის მმართველს **აუცილებლად უნდა მიეჩინოს დამხმარედ ერთ-ერთი ბატონიშვილი**. ეს მოხსენებითი ბარათი დასკვნისათვის გადაეცა საქართველოს ყოფილ მთავარსარდალს პაულუჩის, რომლის გამოხმაურებაც, რა თქმა უნდა, ფრიად არასახარბიელო და ზოგადად, ქართველთათვის შეურაცხმყოფელიც კია, თუმცა ერთში იგი ნამდვილად მართალია, როცა წერს, რომ: «...Обширные затеи царевича Давида Георгиевича, который под предлогом лучшего устройства Грузинского края наклоняет все сие единственно к восстановлению там по-прежнему царя...

... Он давно уверяет, что русские не умеют управлять Грузиею...

...таковым замыслом своим (он) делает теперь пробу... есть ли воспримут проекты его желаемый успех, то никому более неприлично воспользоваться сей честью, как ему – пользовавшемуся некогда титулом наследника и менее участвовавшему в бунтах» [20, 131-132, 139].

1817 წელს, სიკვდილამდე ორიოდე წლით ადრე, დავით ბატონიშვილი კვლავ დაჟინებით იმეორებს სენატის სხდომებზე თავის შეხედულებებს, მოითხოვს გრაქტატის პირობების შესრულებას და ღიად აცხადებს, რომ ქართული სამეფო სახლი ელის, რომ ალექსანდრე I მას აღადგენსო [11, 042], რასაც შედეგად მოჰყოლია არაკრევეის

ცნობილი მუქარა: «...Просьбы вовсе неосновательные... если и после сего не будет жить спокойно, тогда последует уже повеление, чтобы отставить его от службы и выслать из Петербурга».

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ტრ. რუხაძე, დავით ბატონიშვილი და მისი ლიტერატურული მემკვიდრეობა, ლიტერატურული ძიებანი, I, თბილისი, 1943.
2. თეიმურაზ ბაგრატიონი, დავით ბაგრატიონის ისტორია, ტექსტი გამოსცა თ. ენუქიძემ, თბილისი, 1972.
3. დავით ბაგრატიონი – საქართველოს სამართლისა და კანონმცოდნეობის მიმოხილვა, აპ. როგავას რედაქციით, თბილისი, 1959.
4. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, IV, თბილისი, 1973.
5. ალ. ბენდიანიშვილი, ეროვნული საკითხი საქართველოში 1801-1921, თბილისი, 1980.
6. Н. Дубровин, Закавказье от 1803-1806 гг., Тифл., 1866.
7. Н. Дубровин, Георгий XII – последний царь Грузии, Тифлиси, 1897.
8. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, Sd-1701.
9. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, Sd-1702.
10. Акты собранной Кавказской Археографической комиссией, I, Тифлиси, 1866.
11. სამართალი ბატონიშვილის დავითისა, დ. ფურცელაძის გამოც., თბილისი, 1964.
12. პლატონ იოსელიანი, ცხოვრება გიორგი მეცამეტისა, ა. განერელიას რედაქციით, თბილისი, 1936.
13. ალ. ჯამბაკურ-ორბელიანი, მეფის ირაკლის დროის ცოცოტა ანბები, (იხ. სარგის კაკაბაძის „წერილები და მასალები საქართველოს ისტორიისათვის, წ. I, თბილისი, 1914).
14. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, A-1766.
15. თეიმურაზ ბაგრატიონი, ახალი ისტორია, გამოსცა ლ. მიქიაშვილმა, თბილისი, 1983.
16. მ. ბერძნიშვილი, მასალები XIX საუკუნის პირველი ნახევრის ქართული საზოგადოებრიობის ისტორიისათვის, II, თბილისი, 1983.
17. Акты собранной Кавказской Археографической комиссией, II, Тифлиси, 1868.
18. ლიტერატურული საქართველო, 1938, 10, X.

19. Ал. Хаханов, Очерки по истории грузинской словесности, вып. III, Тифл., 1901.
20. И. К. Ениколопов, Две записки царевича Давида „О лучшем устройстве Грузии», – მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის, თბილისი, 1942, ნაკვ. I.

Lela Mikiashvili

Doctor of History, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Ivane Javakhishvili Institute of History and Ethnology, Research scientist of the Department of Modern and Contemporary History

**The Historical Portrait of the Prince David in the Works of Platon Ioseliani
(According to „The Life of the King Giorgi XIII“)**

Summary

The last heir of the Kartl-Kaheti throne –the Prince David as many sided and interesting person left a significant trace in the history of Georgia. He was a political and public figure, specialist of military affairs, talented military leader, jurist and legislator, writer and translator.

At the end of the 18th and the beginning of the 19th centuries on the background of the extremely difficult situation in Kartl-Kalkheti (the annulling and annexing of the principality by Russia) the attitude towards the prince David, the mere witness of which are some data preserved in Platon Ioseliani’s work, was not simple and similar.

Based on the historical materials the important aspects of the prince David’s political activity, his legislative and literary heritage are analyzed in the article. On the basis of the factual material it is proved that Platon Ioseliani’s attitude to the heir of the throne is not often objective and that is why the information often is contradictory and not clarified in the work.

One of the most difficult periods in the Prince David’s life began when he was appointed as a ruler of the country. Instead of consolidation and fighting against the possible threats the members of the royal family opposed each other. The brothers of the king Giorgi XII appeared on the political stage (sons of the queen Darejan) who insisted on fulfilling king Erekle’s so called

„original last will“ and on changing the rule of handing down the throne. This opposition nearly became an obvious fight. Besides the foreign threat David had to resist the opposition in the country. The whole society divided into: adherents of Iulon and David. That is why it was natural that David gained a name of a more radical politician in the society than he really was and an enviable person among the conservative part of the same society.

დოდო ქუმბურიძე

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტი, ახალი და უახლესი ისტორიის განყოფილების მთავარი მეცნიერ თანამშრომელი

ნიკო ხიზანაშვილის ღვანლის შესახებ

XIX საუკუნის II ნახევრის ქართული პრესა სავსეა იმ დროისათვის აქტუალურ ისტორიულ და სამართლებრივ თემებზე დაწერილი სტატიებით, რომელთა ავტორი თანამედროვეთა შორის კარგად ცნობილი, ავტორიტეტული იურისტი და საზოგადო მოღვაწე ნიკო ხიზანაშვილი იყო. ის სხვადასხვა ფსევდონიმებით წერდა, რომელთა შორის ყველაზე ცნობილია ნ. ურბნელი, პლებსი, ნ. ხიზანოვი, ნ.ხ.ლი, პ. ს...

ნიკო ხიზანაშვილის ერთგომეული იურიდიული ნაწერების კრებულს წარმოადგენს, პუბლიცისტს აქვს მრავალი ისტორიული და ეთნოგრაფიული სტატია, რასაც თავის დროზე დიდი გამოხმაურება ჰქონდა და დღესაც არ დაუკარგავს მნიშვნელობა, თუმცა ყველა მათგანი ცალკე წიგნად ჯერაც არ გამოქვეყნებულა. ეს სტატიები ძირითადად ილიას „ივერიაში“, ასევე ივანე მაჩაბლის „დროებასა“ და ჟურნალ „იმედში“ ქვეყნდებოდა 1882-1902 წლებში. ამ ნაწერებიდან აღსანიშნავია: „წოდებათა ისტორია საქართველოში“, „იმუნიტეტი საქართველოში“, „ლიპარიტ მესამე ორბელიანი“, „გიორგი ბრწყინვალე, მეფე საქართველოსი“, „დავით აღმაშენებელი და მისი დრო“, „ჩვენი ცხოვრების ევოლუცია“, „გუჯრები აღ. ხაზანაშვილისა“ და სხვა. მას განსაკუთრებულად ილია აფასებდა. როდესაც, 1885 წელს „ივერია“ ყოველდღიურ გაზეთად გადაკეთდა, მისმა რედაქტორმა იმდროინდელი საზოგადოების გამორჩეულ წევრებს, მხოლოდ მისგან გამორჩეულებს, მიმართა თხოვნით, – ეთანამშრომლათ მის გაზეთში. მათ შორის ნ. ხიზანაშვილიც იყო. „ივერიაში“ მუშაობისას იგი კიდევ უფრო დაუახლოვდა დიდ მწერალს. ხიზანაშვილი მისი ხშირი სტუმარი ყოფილა საგურამოში. ივანე მანსვეტაშვილის მოგონებებში ვკითხულობთ: „ჩემს დროს ყველაზე მეტად შელაზღანდარებული ილია ჭავჭავაძესთან იყო ნიკო ხიზანაშვილი, კაცი ენაწყლიანი, სიტყვამოსწრებული, კარგი მოსაუბრე, ოხუნჯი, ამასთან ჭკვიანი, კარგად განათლებული და ბევრად ნაკითხი. სხვებისგან თუ ილია ნკიპურტს არ მიიკარებდა, ამისგან ბევრს ითმენდა“ [1, 119-124]. ცნობილი საზოგა-

დო მოღვაწე გიგა ყიფშიძეც ახასიათებს მას, როგორც გონებაგახსნილსა და სიტყვამოსწრებულ ადამიანს [2, 10-11].

ნიკოლოზ თადეოზის ძე ხიზანაშვილი დაიბადა 1851 წელს შიდა ქართლის სოფელ მალლა დოვლეთში, სოფლის მღვდლის ოჯახში. მამის საქმიანობის გამო ოჯახს რამდენჯერმე მოუხდა საცხოვრებელი ადგილის შეცვლა. ყმაწვილობის გატარებამ მას სოფელ ცერონისში მოუწია, სადაც ქართლის მომხიბლავი ბუნების სიყვარული, ხალხური ზეპირსიტყვიერების შესწავლის ინტერესი გასჩენია. მას ზეპირად უსწავლია ფოლკლორული ნიმუშები, ცოტა მოზრდილს კი რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანი“.

გორის სასულიერო სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ ნ. ხიზანაშვილი შევიდა თბილისის სასულიერო სემინარიაში, რომლის კურსი 1870 წელს დაასრულა. ბერძნულ და ლათინურ ენებში სპეციალური მომზადების შემდეგ მან ჩააბარა გამოცდები და 1871 წელს ჩაერიცხა ოდესის უნივერსიტეტის იურიდიულ ფაკულტეტზე. ამ უნივერსიტეტში, რომელიც ახალი დაარსებული იყო, მამინ რუსეთის მნიშვნელოვანი სამეცნიერო ძალები მოღვაწეობდნენ. მაგალითად: სენენოვი, მეჩნიკოვი, კოვალევსკი, ვოლსკი, პავლოვი, პეტრე მელიქიშვილი, ვასილ პეტრიაშვილი და სხვები. იურიდიულ ფაკულტეტზე მას ლექციებს უკითხავდა ამ დარგში გამორჩეული სპეციალისტი ლეონტოვიჩი, რომელიც კავკასიის მთიელთა ადათ-წესებს ასწავლიდა და შემდეგში, 1882 წელს, ამ საკითხზე, კოვალევსკიზე ადრე გამოაქვეყნა ნაშრომი. 1876 წელს ნიკო ხიზანაშვილმა წარჩინებით დამთავრა ოდესის უნივერსიტეტი და სამშობლოში დაბრუნდა. სამსახური ჯერ ზანგეზურში დაიწყო, შემდეგ ცხინვალში გადმოვიდა. ცხინვალიდან იგი ჯერ სურამში, აქედან კი თიანეთში გადაიყვანეს გამომძიებლად. ცოლად ჰყავდა ცნობილი საზოგადო მოღვაწე და მსახიობი ელისაბედ ჩერქეზიშვილი. 1903 წელს ის ავად გახდა, აღმოაჩნდა მძიმე ასთმური მდგომარეობა და სამკურნალოდ მეუღლესთან ერთად ევროპაში გაემგზავრა. ჯერ ბერლინში იმკურნალა, ამის შემდეგ კი, ცოლ-ქმარმა პარიზი, ლოზანა, ჟენევა და ვენა მოინახულა [3, 12].

პროვინციაში მუშაობის დროს ნ. ხიზანაშვილი გულმოდგინედ აკვირდებოდა ხალხის ზნე-ჩვეულებებს, ჰკრებდა მასალებს და იკვლევდა მათ. ეს ინტერესი უნივერსიტეტიდან გამოჰყვა. ამ მხრივ განსაკუთრებით ნაყოფიერი მისი თიანეთში მუშაობის პერიოდი იყო. მას სამსახურეობრივი მოვალეობის გამო ხშირად უწევდა თიანეთის სოფლებში ჩასვლა, სარგებლობდა შემთხვევით და ხალხისგან ეთნოგრაფიული ყოფის ამსახველ მასალებს იწერდა. ნ. ხიზანაშვილის

პირველი სტატია – „კორესპონდენცია ცხინვალიდან“ დაიბეჭდა „დროებაში“, ამას მოჰყვა მისი აქტიური პუბლიცისტური მოღვაწეობა.

ყველა თანამედროვე, ვინც კარგად იცნობდა ამ მოღვაწისა და შემოქმედის მრავალმხრივ ინტერესებს, ერთხმად აღნიშნავდა მის ნიჭიერებას, ფართო განათლებას, მკვლევრისთვის აუცილებელ ალღოსა და პოლემიკის საოცარ უნარს. ჟურნალისტი და ლიტერატურის კრიტიკოსი რომანოზ ფანცხავა (ხომლელი) მას „ახალი ქართული ლიტერატურის მნათობს“ უწოდებდა და ილიას, აკაკისა და ნიკო ნიკოლაძის გვერდით ასახელებდა. დღევანდელი გადასახედიდან ეს შეფასება ცოტა გაზვიადებული ჩანს, მაგრამ თუ იმ ეპოქაში გადავინაცვლებთ და თვალს დაკვირვებით გავადევნებთ ნიკოლოზ ურბნელის ცხოვრებასა და მოღვაწეობას, მივხვდებით, რომ სწორედ ამ ბუმბერაზთა გვერდით იდგა ყოველთვის ეს, თავად მოკრძალებული და საქართველოსთვის თავდადებული ადამიანი. ხომლელის მოგონებებში ვკითხულობთ: „1894 წლის იანვრის თვიდან ჩვენს მიერ დაარსებულმა „ქართული წიგნის გამომცემელმა ამხანაგობამ“ დაიწყო თბილისში თვიური ჟურნალის–„მოამბის“ გამოცემა. 1885 წელს რომ ილიას ჟურნალი „ივერია“ მოისპო, მას შემდეგ ქართველებს თვიური ჟურნალი არ ღირსებია 8 წლის განმავლობაში, 1894 წლამდე, ახალ ჟურნალს ქართველობა შეხვდა ისე, როგორც არაბეთის უდაბნოში ქარავანი შეხვდება წყალს. ახალი ქართული ლიტერატურის დიდი მნათობნი ერთად თავმოყრილ მოგროვდნენ ამ ახალი ჟურნალის ირგვლივ. ჟურნალში დიდი ხალისით დაიწყეს თანამშრომლობა: ნიკო ნიკოლაძემ, ილია ჭავჭავაძემ, აკაკიმ, პროფესორმა ვასილ პეტრიაშვილმა. ნიკოლოზ ურბნელმა“...[4, 443].

ურბნელის, როგორც მეცნიერის მოღვაწეობას დიდი შეფასებას აძლევდა ივანე ჯავახიშვილი. თავისი „ქართული სამართლის ისტორიის“ შესავალში იგი წერდა: „ნ. ურბნელი იყო XIX საუკუნის 80-იანი წლების მოღვაწე, რომელმაც ქართული სამართლის ისტორიაში არაერთი მონოგრაფია გამოაქვეყნა. იგი ნიჭიერი დამკვირვებელი იყო. მის ნაშრომებში არაერთი საგულისხმო საკითხია გაშუქებული“ [5, 12].

დიდი შეფასება მისცა ურბნელის ეთნოგრაფიულ ნაწერებს პროფესორმა გიორგი ჩიტაიამ. მან ეს ნაწერები 1940 წელს ცალკე წიგნად გამოსცა. შესავალში ჩიტაია ურბნელს ქართული ეთნოლოგიის ყამირის გამტეხად, ნიჭიერ და გონებამახვილ მკვლევრად მიიჩნევდა. ის წერდა: „ნ. ხიზანაშვილი ქართველი ეთნოგრაფების იმ პლეადას ეკუთვნოდა, რომელმაც ილია ჭავჭავაძის ხელკურთხევით დაიწყო მოღვაწეობა და ქართული ეთნოგრაფიის გაუტეხელ ყამირს ღრმა

კვალი გაავლო. ეს ადამიანი, მისი დროის შესაფერისად კარგად მოზადებული, რომელსაც ჭკუა და ნიჭი უჭრიდა, კალამი ემორჩილებოდა, რომელიც ხალხის ზნე-ჩვეულებების ოსტატ-დამკვირვებელი და გონებამახვილი მკვლევარი იყო, ამ პლედის ყველაზე თვალსაჩინო წევრია. ამიტომ არის, რომ მის ეთნოგრაფიულ ნაწერებს, რაც დრო გადის, უფრო მეტი შეფასება ეძლევა“ [6, 7].

გიორგი ჩიტაიას აზრით, ურბნელმა პირველმა აღმოაჩინა ქართველ ტომებში წინაგვაროვნული საზოგადოებისა და მატრიარქატის არსებობის ფაქტი, ესაა ის დებულებები, რომლებიც შემდგომში რუსმა პროფესორმა კოვალევსკიმ საქართველოსა და კავკასიის შესახებ წამოაყენა და რომელიც ზოგად სამეცნიერო ლიტერატურაში კოვალევსკის აღმოჩენადაა ცნობილი.

საქართველოს ისტორიისა და ეთნოგრაფიის საკითხებით ურბნელი თავისი მოღვაწეობის მეორე ეტაპზე დაინტერესდა. თუმცა ადამიანის ცხოვრების ეტაპებად დაყოფა არცთუ გამართლებულია, მაგრამ XIX საუკუნის ბოლოს საქართველოში ისეთი შემოტევა დაიწყო უცხოური იდეოლოგიების, რომ ადამიანებს სწორი არჩევანის გაკეთება გაუჭირდათ. ის, ვინც ნაროდნიკულ მოძრაობას ემხრობოდა, მისი სრული კრახის შემდეგ ან სოციალისტურ პარტიებში გაერთიანდა, ან ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობას, თერგდალეულთა მიერ დასახულ გზას დაადგა. ამათ შორის იყო ნიკო ხიზანაშვილიც. ილია ჭავჭავაძესთან ურთიერთობამ დიდი გავლენა მოახდინა მასზე და საქართველოს ისტორიით დაინტერესება თუ სამოღვაწეო ასპარეზზე არჩეული მოქმედების მისეული პროგრამა ილიას გავლენით ჩამოუყალიბდა. ურბნელმაც კარგად გაითავისა ის აზრი, რომ თუ ისტორია არ ვიცით, „ვერ გავიგებთ რანი ვიყავით, რანი ვართ და რად შესაძლოა ვიყვნეთ კვლავადაც“, როგორც წერდა დიდი მწერალი „ივერიაში“ გამოქვეყნებულ დავით აღმაშენებლისადმი მიძღვნილ წერილში [7, 17]. ილიას აღიზიანებდა საქართველოს ისტორიული წარსულის ჩრდილში ყოფნა, მისდამი რუსი შოვინისტების დამოკიდებულება, ამიტომ ეძებდა ნიჭიერ ხალხს, რომელთა ნამოღვაწეობითაც ნათელი მოეფინებოდა საქართველოს წარსულს. ასეთ პიროვნებად მიანნდა მას ნიკოლოზ ურბნელიც. არტურ ლაისტი წერდა: „ილია დიდ პატივს სცემდა ნ. ხიზანაშვილს იმ შრომისათვის, რომელიც მან საქართველოს სიძველეთა გამოკვლევებს უძღვნა“ [8, 51].

ნაროდნიკული იდეოლოგიის ზეგავლენის პერიოდში ის სერიოზულად არ უყურებდა ისტორიულ-ეთნოლოგიურ კვლევებს, აკრიტიკებდა კიდევ დიმიტრი ბაქრაძეს ამგვარი მოღვაწეობისათვის. 1883 წელს „დროებაში“ დაბეჭდილი მისი წერილი ეხება ბაქრაძის მიერ

ქსნისა და ურბნისის ხელნაწერი სახარების ტექსტების შედარებას და ამ საკითხზე „ივერიაში“ გამოქვეყნებულ წერილს. ამ მასალას ის არაფრისმთქმელს უწოდებდა. „მკითხველისთვის ამ რეფერატს ინტერესი არა აქვს, –წერდა იგი, – და თუ იგი დაბეჭდილია ჟურნალში, ალბათ იმიტომ, რომ „ივერიას“ მასალა შემოჰკლებია.“ მიუხედავად იმისა, რომ ურბნელის ნაროდნიკობას ქართული მეცნიერება ხშირად ეჭვქვეშ აყენებს, შეუძლებელია ამ იდეოლოგიის საქართველოში არსებობა შესწავლილი იქნეს მისი იმ წერილების გარეშე, რომელებიც 1881-1883 წლებში ნაროდნიკული მიმართულების ჟურნალ „იმედში“ გამოქვეყნდა. „იმედის“ ჯგუფისა და ქართველი ნაროდნიკების როლზე ქართველი მეცნიერები, უპირველესად, ურბნელის ღვაწლით მსჯელობენ. მკვლევარი სიმონ ხუნდაძე წერდა: „იმედის“ ჯგუფმა ნათლად დაინახა ის ღრმა უფსკრული და ბრძოლა, რომელიც არსებობდა სოფლად მემამულეთა და გლეხთა შორის. ამ ბრძოლის უმთავრესი მიზეზი, ნაროდნიკების გაგებით, ეკონომიურ პირობებში ემარხა. იმ დროს, 80-იან წლებში, ნაროდნიკი ურბნელის ეკონომიკური ხასიათის ნარკვევები გარკვეულ პასუხს იძლევიან მის შესახებ, თუ საიდან, რა წყაროებიდან მომდინარეობდა წოდებათა ბრძოლა ჩვენში“ [9, 66].

ურბნელი, „იმედის“ სხვა პუბლიცისტებთან ერთად, გამოდიოდა გლეხთა ინტერესების დამცველად. ის განსაკუთრებული გულისტკივილით წერდა საქართველოში დროებითვალდებულ გლეხთა ინსტიტუტის შექმნაზე, იმ ადამიანებზე, რომელთა მდგომარეობა ბატონყმობის გაუქმებამ და თბილისის გუბერნიაში გატარებულმა 1864 წლის მანიფესტმა კიდევ უფრო დაამძიმა. იგი წერდა: „იქ, სადაც გლეხი დროებითვალდებულია თავისი ბატონისა, კანონის წინაშე თანასწორობას უფრო თეორეტიკული მნიშვნელობა აქვს, ვიდრე პრაქტიკული. იქ თანასწორობა მშვენიერი სიტყვაა და არა განხორციელებული პრინციპი. თანასწორობისათვის საჭიროა ეკონომიური და სხვაგვარი თავისუფლება“ [10].

ნ. ურბნელმა „იმედში“ გამოქვეყნებული წერილებით ნათელი გახადა, რომ საქართველოში მუდამ არსებობდა კლასობრივი ბრძოლა, რომელსაც ეკონომიკური ფაქტორი განსაზღვრავდა. . ჟურნალ „იმედის“ დახურვის შემდეგ იგი თანამშრომლობდა „დროებაში“ და რადიკალურად ილაშქრებდა თავადაზნაურობის წინააღმდეგ. მაგრამ გავიდა სულ მცირე დრო და ნ. ურბნელი სხვა ნაროდნიკ მოაზროვნეებთან ერთად ილიას „ივერიის“ თანამშრომელი გახდა. „ივერიაში“ „პლებსის“ ფსევდონიმით გამოქვეყნებულ წერილებში იგი უკვე იმას ამტკიცებდა, რომ წოდებათა არსებობა საზოგადოების განვითარების

კანონს წარმოადგენს და ბუნებრივი და მისაღებიაო. მსოფლმხედველობის ამგვარი სწრაფი ცვლილება, ერთი მხრივ, საერთოდ იყო დამახასიათებელი იმდროინდელი ქართველი ხალხოსანი ინტელიგენციისთვის. მეორე მხრივ კი, დიდი ილიას სიახლოვე და „ივერიაში“ მისი გადასვლა არ შეიძლებოდა ამგვარი ცვლილებით არ დაგვირგვინებულყო.

ნ. ურბნელი წინააღმდეგი იყო უცხოური მეცნიერული აზროვნების თუ ტრადიციების უკრიტიკოდ მიღება-გაზიარების, საქართველოს სინამდვილისთვის შეუფერებელი საზოგადოებრივი მოვლენების მექანიკურად გადმოტანა – „შემოღების“. მისი აზრით, ქართველ მეცნიერს, უპირველესად უნდა შეენარჩუნებინა ქართული ისტორიულ-კულტურული ტრადიციები, უცხოურიდან მხოლოდ ის გადმოეტანა, რაც ეროვნულ ტრადიციას შეინარჩუნებდა. „ევროპული მეცნიერება, – წერდა იგი, – მიუცილებლად საჭიროა, მაგრამ მარტო ასეთი მეცნიერებით ჩვენებური მკვლევარი საქართველოს სოციალურ ევოლუციას ვერც თავს გაუგებს და ვერც ბოლოს...“ და იქვე დასძენდა, რომ „დიდად საჭიროა ჩვენი წარსული და აწმყო ცხოვრების შესწავლა და ცოდნაო“ [11].

ეროვნული კულტურის აღორძინების უპირველეს პირობად თავის ისტორიულ და ეთნოგრაფიულ ნაწერებში ნ. ურბნელი თვლიდა იმ ქართული ტრადიციებისა და ადათების შენარჩუნებას, რაც ქართველს სხვა ერებისგან განასხვებდა და რასაც პროგრესული შედეგების მოტანა შეუძლია. „ეთნოგრაფიულ ნაწერებში“ იგი აღნიშნავდა: „იქნება გეგონოთ, რომ ჩვენ გვსურს ყველა ჩვეულების დაცვა, არა, ჩვეულებასაც თავისი აზრი და მნიშვნელობა აქვს და, თუ იგი ხალხის ვინაობის გამომხატველია და ამასთანავე ზნეობითს კანონს არ ეწინააღმდეგება, მისი დაცვა ყოვლად საჭიროა. სხვათა შორის, სწორედ ასეთი ჩვეულება აძლევს ხალხს განსაკუთრებულ ფერს, ხასიათს. როგორც ყველა ცალკე პირისათვის საჭიროა მისი პიროვნული თავისებურება, ვინაობა, ისე ხალხისათვის საჭიროა გონივრული ხალხოსნური ჩვეულება. სადაც ასე არ არის, იქ არც პროგრესია შესაძლო.“

ადამიანის ჩამოყალიბებაში, მის სულიერ და ფიზიკურ ფორმირებაში იგი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა **ისტორიულ-გეოგრაფიულ გარემოს**. მთიელისა და ბარის მცხოვრები ადამიანები, მისი აზრით, სრულიად განსხვავდება ერთმანეთისაგან და ამ თვისებებს გეოგრაფიული გარემო განაპირობებს. როგორც იურისტი და კავკასიელი ხალხების სამართლებრივი ტრადიციების მკვლევარი, ის დიდ ყურადღებას უთმობდა საქართველოს მთის მოსახლეობის სოციალურ და სამართლებრივ აზროვნებას, არ იზღუდებოდა მხოლოდ ფაქტებით,

ანალიზისა და სინთეზის მეთოდით ცდილობდა მიზეზ-შედეგობრივი კავშირების მონახვას და მათი ცხოვრების შესწავლას. ისტორიული მეცნიერების განვითარება მას კომპლექსურად ესახებოდა ეთნოლოგიის, არქეოლოგიის, სამართლის, ლინგვისტიკის, პალეოგრაფიის და სხვა დარგების მიღწევების გათვალისწინებით. მაშინ, როდესაც ეს დარგები საქართველოში ჯერ არ იყო განვითარებული, ის თავად ეძებდა სიახლეს და ხშირად მეთაურ სიტყვასაც ამბობდა ჯერაც უცნობ სხვადასხვა სფეროში. ისტორიკოსისაგან ურბნელი საზოგადოებრივი ცხოვრებისა და მეცნიერების მრავალი დარგის ცოდნას მოითხოვდა და ამას აღნიშნავდა კიდევ 1892 წელს „ივერიაში“ გამოქვეყნებულ წერილში – „გუჯრები ალექსანდრე ხახანაშვილისა“ [12].

იგი ამტკიცებს, რომ ისტორიკოსმა მოვლენები კი არ უნდა **გადმოსცეს** მხოლოდ, არამედ უნდა **გაანალიზოს** და ამას სწორად და ღრმად მხოლოდ დიდი ცოდნის შედეგად თუ შეძლებს. წყაროების გამოყენებას მისთვის უბრალო, პუბლიცისტური წერილის დაწერის დროსაც დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა, ზოგჯერ არც ასახელებდა წყაროს, მაგრამ იმდენად დეტალურად აღწერდა ისტორიულ პიროვნებასა თუ მოვლენას, რომ ეჭვი აღარ რჩება ავტორის საგანგებოდ ინფორმირებულობაზე. მაგალითისთვის ერთი სტატიაც იკმარებს, რომელიც ურბნელმა კრწანისის ბრძოლის ას წლისთავზე გამოაქვეყნა „ივერიაში“. აქ მან თითქმის მწერლის ოსტატობით დახატა ალა-მაჰმად-ხანის პორტრეტი. მისი აღწერა ემთხვევა ინგლისელი ისტორიკოსის – მალკოლმის მიერ აღწერილ სპარსი სარდლის სახეს. ეს ტექსტი იასე ცინცაძემ საგანგებოდ მოიტანა თავის წიგნში – „ალა მაჰმად-ხანის თავდასხმა საქართველოზე“, რომელიც 1959 წელსაა გამოცემული. ჩანს, ურბნელმა იცოდა ეს ტექსტი. ამაში გასაკვირი არაფერია, თუ წარმოვიდგენთ, რომ იგი ილიასთან არა მარტო მუშაობდა, არამედ მეგობრობდა კიდევ. ყველა უცხოური სამეცნიერო ინფორმაცია, რაც საქართველოს ისტორიულ წარსულს ეხებოდა, ამ ადამიანებისთვის რომ ნაცნობი იყო, ეს ილიას „ქვათა ღალადიდან“ თუ სხვა წერილებიდანაც კარგად ჩანს. მითუმეტეს, ურბნელმა იცოდა ევროპული ენები და განათლებით თავის თანამედროვეებში გამოირჩეოდა. ურბნელისეული ალა მაჰმად-ხანის პორტრეტი ძალზე ჰგავს ცინცაძის ნაშრომში მოტანილ ინგლისელი ისტორიკოსის პორტრეტს. „წარმოიდგინეთ სახე, გამხდარი, დაღმანჭული, უწვერულვაშო, თოთხმეტ-თხუთმეტი წლის ბავშვის მსგავსი მოხუცი, ყმანვილობითვე დასაჭურისებული, მუდამ ბრაზიანი, გულალრენილი....ამას ზედ დაურთეთ უსაზღვრო თავმოყვარეობა, უზომო ბატონობის სურ-

ვილი, სიფლიდე, ყოველგვარი სიმზაკვრე და თქვენ ნინ ალა მაჰმად-ხანის ნამდვილი სურათი იქნება“[13, 194].

წყაროების გამოყენება აძლევს ურბნელის ისტორიულ თემაზე დაწერილ ნაშრომებს დამაჯერებლობას და მათში მოტანილი ფაქტებისადმი მეცნიერ-მკვლევართა ნდობას იწვევს.

ნ. ხიზანაშვილი თავგამოდებული იცავდა საზოგადოების განვითარებაში ახალი იდეების როლს, პროგრესული იდეები, მისი აზრით, შობენ დიდ საზოგადოებრივ მოვლენებს. მას საფრანგეთის რევოლუცია „ფრანგული ფილოსოფიის მემკვიდრედ და ღვიძლ ნაყოფად“ მიაჩნდა [14]. მისი აზრით, საზოგადოებაში მუდმივად ჩნდება სიახლე და იცვლება მოთხოვნილებანი, ახალი იდეები მხოლოდ მაშინაა მისაღები და გასაზიარებელი, როდესაც ისინი გამიზნულია სრულყოფილი სოციალური ურთიერთობის დასამყარებლად. თავად ყოველი ახალი თაობა, მისი ახალი იდეები „მიუცილებელი შედეგია ცხოვრების ცვლილებისა“[15].

სხვა სამოციანელთა მსგავსად, **მან არა მარტო საზოგადოებრივი პრობლემებისა და პრაქტიკული მოღვაწეობის შერწყმის იდეა წამოაყენა, არამედ აღიარებდა ამ იდეების აქტიურ უკუქმედებით როლს მათ წარმომშობ საზოგადოებრივ ცხოვრებაზე.** ურბნელის აზრით, საზოგადოებრივ ცხოვრებას თავისი კანონები გააჩნია და ცხოვრების განვითარება ამ კანონებს ემორჩილება.

ქართული საზოგადოებისათვის საჭირობოროტო საკითხების გაშუქებისას ხიზანაშვილი წარმატებით სარგებლობდა დასავლეთ ევროპის ქვეყნების მაგალითებით. როდესაც ის აყენებდა ეკონომიკური განვითარების უპირატესობის კონცეფციას, მოჰყავდა ინგლისის მაგალითი, სადაც იურიდიული თავისუფლება იყო, მაგრამ რეალურად ადამიანები არ იყვნენ თავისუფალნი ეკონომიკური უთანასწორობის გამო. ეს მაგალითები მას ჭირდებოდა რეფორმის შემდგომი ქართველი გლეხის ცხოვრების შესაფასებლად. მისი თეზისი იყო: იურიდიული თავისუფლება ძალას კარგავს ეკონომიკური უთანასწორობის პირობებში, ამიტომ, საზოგადოების მოწინავე ნაწილმა უნდა იბრძოლოს სოციალური განვითარებისათვის. უმინო გლეხი სოფლის მეურნეობაში ახალი ტექნიკის დასანერგად თუ მეურნეობის გასაუმჯობესებლად ვერ იზრუნებს. 1883 წელს „დროებაში“ ურბნელი შეეხო ერთ ფაქტს: ცხინვალის მაზრის ერთ-ერთმა მებატონემ სულხანიშვილმა შემოიტანა ახალი გუთანის და გლეხები მის გასინჯვაზე მიიპატიჟა. მას სურდა დაემტკიცებინა ახლის უპირატესობა ძველთან, თუმცა გლეხობა უინტერესოდ შეხვედრია ამ ფაქტს. ამის მიზეზად სტატიის ავტორს – ურბნელს გლეხთა უმინობა მიაჩნდა. „ამ გულგრილობით,

– წერდა იგი, – გლეხი პირდაპირ აცხადებს, ოღონდაც მამული საკ-
მაო მქონდეს და ახალი გუთანი საჭირო არ არისო“[16].

ნ. ურბნელი თავის ისტორიულ ნაწერებში ეხება **პიროვნების**
როლს. იგი დიდ მისიას აკისრებს პიროვნებას, მაგრამ მის მოქმედე-
ბასა და წარმატებას არსებული ისტორიულ-პოლიტიკური მომენტით
ხსნის და აცხადებს, რომ „მეფისა თუ სხვა საზოგადოებრივი მოღვა-
ნის საქმეთა განხილვა და განსჯა შესაძლოა ისტორიულ გარემოება-
თა მიხედვით. დროთა ვითარებას დიდი გავლენა აქვს საზოგადო
ცხოვრების ბრუნვაზე.“ ისტორიულ მოვლენებს საფუძვლად უდევს
შესაფერი „დროთა ვითარება“. მისი აზრით, დიდი პიროვნება ისაა,
ვისი მოღვაწეობაც და იდეებიც პროგრესს ემსახურება, საკუთარი
ქვეყნის წინსვლასა და თავისუფლებას ითვალისწინებს. ამიტომ აკრი-
ტიკებდა იგი ნაპოლეონ ბონაპარტეს, რომელმაც, ურბნელის აზრით,
„დაამსხვრია საფრანგეთის დემოკრატია და დააარსა ისეთი პოლიტი-
კური სისულელე, როგორც ცეზარიზმი იყო“. მართალია, დემოკრა-
ტიას ჩვენი მკვლევარი ზოგადად ხოტბას ასხამს, მაგრამ ყოველთვის
გამართლებულად არ მიიჩნევს. მაგალითად, დავით აღმაშენებლისად-
მი მიძღვნილ ნაშრომში ის მიუთითებს, რომ მეფის მტკიცე და ძლი-
ერმა ერთპიროვნული მმართველობის პოლიტიკამ XII საუკუნეში სა-
ქართველოს შინაური და გარეშე მტრების დამარცხება განაპირობა.
დავით აღმაშენებელს ის სამაგალითო, ერის გამორჩეულ გმირად მი-
იჩნევდა და ახალგაზრდობის აღზრდაში მისი მაგალითის გამოყენე-
ბისკენ მოუწოდებდა. საერთოდ, მიაჩნდა, რომ ისტორია ახალგაზრდა
თაობების პატრიოტული სულისკვეთებით აღზრდის საშუალებად უნ-
და ქცეულიყო. კრწანისის გმირებზე „ივერიაში“ წერდა: „ჩვენთვის
ღირსსანატრელი და სამარადისოდ მოსაგონებელია ის თავგანწირუ-
ლი, აღფრთოვანებული წმინდა მამულიძეობა, რომელიც ჩვენმა
წინაპრებმა კრწანისის ველზედ გამოიჩინეს და სათაკილოდ უნდა
მიგვაჩნდეს მხოლოდ, როცა დუმილნი ფარავენ ერთგულთა ძეთა“.
წერილში ის აკრიტიკებდა თანადროულ საზოგადოებას, უაზრო ქე-
იფსა და დროსტარებაში გართულს ასი წლის წინანდელი ტრაგედია
რომ დავიწყებოდა და ახლა ამავე ადგილზე დროს ატარებდა.

ნ. ურბნელს საკუთარი აზრი აქვს **სამართლიან და უსამართლო,**
გამარჯვებულ და დამარცხებულ ომებზე. ისტორია მართო გამარჯვე-
ბულებს არ აჯილდოებს, წერს იგი, გამარჯვება მხოლოდ მაშინ არის
ღირსეული, როდესაც ბრძოლის მიზანი ჰუმანური და სამართლიანია.
მისი აზრით, ზოგჯერ დამარცხებაც კი საპატიოა და მას ისტორია
შარავანდით მოსავს, გამარჯვებულს კი იგივე ისტორია კიცხავს, ვი-
ნაიდან მის მოქმედებას არაჰუმანურობა განაპირობებს. „თქვენ მიპა-

სუბზეთ, რომ კრწანისის ველზედ საქართველოს გამირობა შთაინთქა და დამარცხდა, თაყვანსაცემი აქ რა არისო. მაგრამ ამისთანა პასუხი ხომ უგნურება იქნება. დამარცხებაც სხვადასხვაგვარია, ზოგჯერ დამარცხება უფრო შარავანდედს ჰფენს თვით დამარცხებულს, ვიდრე გამარჯვებულს“, – წერდა იგი.

საბჭოთა დროის მკვლევრები ხშირად აკრიტიკებდნენ ურბნელის მიერ დავით აღმაშენებელზე დაწერილ სტატიებში გამოთქმულ თვალსაზრისს, სადაც ის თამართან შედარებით მალლა აყენებდა აღმაშენებლის პიროვნებას. ამგვარი კრიტიკა არასწორია, რადგან ურბნელი თამარის პიროვნებას კი არ ამცირებდა, არამედ ფაქტს აღნიშნავდა, რომ დავითმა მიწასთან გასწორებული ქვეყანა ჩაიბარა, გაათავისუფლა მტრებისგან, გააერთიანა და განავრცო და ისე გადასცა პოლიტიკურ მემკვიდრეებს. ურბნელს მიაჩნდა, რომ თამარ მეფის კულტი იყო საზოგადოებაში და დავით აღმაშენებელს ნაკლები პატივისცემა ჰქონდა, რასაც არასწორად თვლიდა. საქართველოს სახელმწიფოს შენობა დავითმა ააგო და მისმა მემკვიდრეებმა მხოლოდ მისი დაცვა იტვირთესო. აღმაშენებლის ღვაწლის წინ წამოწევა ილიამ დაიწყო და სამოციანელებმა ეს ტრადიცია გაშალეს. XIX საუკუნის მამათა და შვილთა დაპირისპირება ამ საკითხითაც გაცხადდა. ჩვენ გვახსოვს, რომ **„უფროსი თაობის შემოქმედებაში ქართველ მეფეთა შორის თამარის სახე იყო გამოკვეთილი, ილიამ და მისმა გუნდმა კი წინ აღმაშენებლის პიროვნება წამოსწიეს. ურბნელის ეს შრომაც ამ მიზანს ისახავდა.**

ურბნელის ბევრი ისტორიული მოსაზრება სწორია და დღესაც მისეული ინტერპრეტაციითაა მიღებული ჩვენს ისტორიოგრაფიაში, მაგალითად **დემეტრე მეფის ბრძოლა ტახტის მემკვიდრეობისათვის ძმა – ვახტანგთან და უფროს ძესთან–დავითთან.**

ურბნელი მიიჩნევს, რომ ვახტანგ-ცვატა დემეტრემ სამეფო კარს 30-იან წლებში ჩამოაშორა, ურბნელს აკრიტიკებს მკვლევარი გიორგი ნადირაძე და მიიჩნევს, რომ ისტორიაში მიღებული დავითის აჯანყებები მამის წინააღმდეგ, რომელიც 50-იანი წლების დასაწყისს არის მიკუთვნებული, სინამდვილეში იყო ვახტანგის გამოსვლები ტახტის დასაკავებლად და 1145 წლისათვის უნდა დამარცხებულიყო დემეტრეს მოწინააღმდეგე ვახტანგი. თანამედროვე საისტორიო კონცეფციას ურბნელის შეხედულება უფრო შეესაბამება.

ურბნელმა გააკრიტიკა პლატონ იოსელიანის თვალსაზრისი, რომ **რუის-ურბნისის საეკლესიო კრება იყო „ერტიკოსთა“** წინააღმდეგ მიმართული. მისი აზრით, დავით აღმაშენებელმა ის მოიწვია ურჩი ფეოდალური არისტოკრატის ასალაგმავად, რომელიც ეკლესიას

ცენტრალიზებული სახელმწიფოს წინააღმდეგ, მის დასასუსტებლად და თავიანთი მოლაღატური გეგმების განსახორციელებლად იყენებდნენ. ურბნელი ამ ფაქტს საეკლესიო სჯულმდებლობის საუკეთესო ცოდნით გვიმტკიცებს. მართალია, „ძეგლისწერაში“ ხატის შეგინება მოიხსენიება, მაგრამ მკვლევარს მიაჩნია, რომ ეს არ იყო დოკუმენტის მთავარი სათქმელი. ამ დროს გავრცელებული ნესტორიანელობის დოგმატური დედააზრი, რასაც ეს კრება უნდა შებრძოლებოდა, არ იყო ხატის შეგინება. მეფეს უფრო დიდი პოლიტიკური ზრახვა ჰქონდა და ეს იყო ეკლესიის ეროვნული, ერთიანი სახელმწიფოს სამსახურში ჩაყენების სურვილი და არა „სქოლასტიკური ვარჯიში და სჯა სხვადასხვა დოგმატზე“.

ურბნელს თავისებური მოსაზრება აქვს **ყივჩალთა მონაწილეობაზე დიდგორის ომში**. მისი აზრით, მეფემ იმიტომ არ გამოიყენა ყივჩალთა 25 ათასიანი რეზერვი და მარტო 15 ათასი მეომარი შეიყვანა ბრძოლაში, რადგან იცოდა, რომ ისინი აყალ-მაცალსა და უნესივრობას იყვნენ მიჩვეულნი და ომის დროსაც ვერ ელეოდნენ ამ თვისებას. მეფეს მკაცრი წესრიგი უყვარდა და ამ საპასუხისმგებლო ჟამს ამიტომ არ გამოიყენა სრულად მათი ჯარიო. სხვაგან ეს თვალსაზრისი არ გაჟღერებულა, დღეს სხვა კონცეფციაა ამ ფაქტთან დაკავშირებით, თუმცა, მეჩვენება, რომ ამ კონცეპტსაც აქვს თავისი არგუმენტი, თუნდაც ის, რომ ყივჩალები მონღოლური წარმოშობის ტომები იყვნენ და მონღოლური საბრძოლო წესები სპეციალურად ითვალისწინებდა ყვირილსა და ხმაურს მონინააღმდეგის დასაბნევად. ეს კი მათთან მებრძოლ ქართველებს (მათი მოკავშირეები იყვნენ თუ მონინააღმდეგენი), რომლებიც სხვა სამხედრო წესრიგს იყვნენ მიჩვეულნი, საოცრად აბნევდათ.

ურბნელს აქვს მოსაზრება, რომ აღმაშენებლის მიერ დაარსებული **ქსენონი იყო არა საავადმყოფო, არამედ სამედიცინო აკადემია**. ამის დამამტკიცებლად მოაქვს მაშინდელ პერიოდში ამგვარ საავადმყოფოთა არსებობა ბევრ ქალაქსა და სახელმწიფოში, მემატინანე კი წერს, რომ მეფემ „კულად სხუა მოიგონა საქმეო“. ანუ ის გააკეთა, რაც არსად იყო გაკეთებულიო. ესეც ჰიპოთეზაა და დამაფიქრებელი.

ურბნელი საუბრობს XI საუკუნეში აღმაშენებლის მიერ ქრისტიანობის ფართოდ გავრცელებაზე კავკასიის მთიანეთში, ყივჩალების გაქრისტიანებაზე, ახალი ქრისტიანული დღესასწაულების დანერგვაზე, ქართული კულტურის ევროპულთან დაახლოებაზე, ახალი ქართული, ერთიანი სამწერლობო ენის წარმოშობაზე, რაც თბილისის აღებამ და ქუთაისიდან სამეფოს ცენტრის გადმოტანამ განაპირობა. ბევრი ეს მოსაზრება დღესაც ანგარიშგასანევი და მისაღებია.

ურბნელს ეკუთვნის მნიშვნელოვანი მოსაზრებანი და დაკვირვებები **მონღოლთა სახელმწიფოსა და სამართლის შესახებ**. მითუმეტეს, რომ კანონმდებლობა, რომელიც მონღოლებმა მე-13 საუკუნეში შემოიღეს ჩინგიზ-ყაენის მიერ შემუშავებული კანონების მიხედვით, დაიკარგა და მონღოლებზე მსჯელობას მსოფლიოს ისტორიკოსები მათ მიერ დაპყრობილი ხალხების ისტორიკოსთა ნაწერებით ახერხებენ, განსაკუთრებით, ჩინური ცნობებით. ურბნელიც ამგვარ ცნობებს ეყრდნობოდა და საინტერესო დასკვნებს იძლეოდა მონღოლთა ლაშქრობების, საგადასახადო სისტემის, საზოგადოებრივი ცხოვრების შესასწავლად. ევროპელ ისტორიკოსთა გარდა, იგი ეყრდნობოდა არაბი ისტორიკოსების – იბნ ალ-ასირის, ახმედ ან ნესევის, გამუსლიმანებული ებრაელი წარმოშობის სპარსი ისტორიკოსის რაშიდ-ადდინის, სომეხი ისტორიკოსების – ვარდან დიდის და კირაკოს განძაკელის ცნობებს.

საინტერესოა ურბნელის მიერ მეფე **დავით VI-ის შეფასება**. **დე-მეტრე II-ის ვაჟს** – მეფე დავით VIII-ს ის VI-დ მოიხსენიებს და სრულიად უარყოფითად ახასიათებს მის როლს ქართველი ხალხისა და სახელმწიფოს წინაშე. მისი აზრით, ურჩობა იმ დროს, როდესაც მონღოლები თავიანთი სიძლიერის მწვერვალზე იყვნენ, ქართველი ხალხის ღალატს უდრიდა, რადგან მისი ურჩობის გამო მტერმა უამრავჯერ ააწიოკა უდანაშაულო მოსახლეობა. აქაც არის ისტორიული ლოგიკა და მკვლევარს აქვს თავისი ლოგიკური სიმართლე.

ნიკო ხიზანაშვილი აუცილებლობად თვლიდა, მაგრამ ყოველმხრივ ეწინააღმდეგებოდა წყაროების, მათ შორის „ქართლის ცხოვრების“ უკრიტიკოდ გამოყენების ფაქტს. ამ საკითხზე სწავლული ფართოდ მსჯელობდა ნაშრომში – „გუჯრები ალ. ხახანაშვილისა“.

ურბნელის თვალსაზრისს **წოდებათა შორის დაპირისპირებაზე** ასევე ემთხვევა ივანე ჯავახიშვილის მოსაზრება ამ საკითხზე. XIX საუკუნეში გაჩნდა აზრი, რომ საქართველოში წოდებათა შორის ბრძოლა არ ყოფილა, რასაც ურბნელი არ იზიარებდა, 1904 წელს გამოქვეყნებულ წერილში „მამულიშვილობა და მეცნიერება“ ეს თვალსაზრისი დაიცვა ივანე ჯავახიშვილმაც. ის მიიჩნევდა, რომ ასეთი რამ, კიდევ რომ ყოფილიყო, საქებარი არ იქნებოდა ქართული სახელმწიფოსთვის. ურბნელი ხედავდა წარსულში წოდებათა შორის კონფლიქტს, როცა ბეჟა და ალბულას სამართლის შესახებ მსჯელობდა, ის ასკვნიდა, რომ ყმისა და ბატონის დამოკიდებულება ისე განწვევებულა, საჭირო გამხდარა „უამთა სიავისათვის“ ყურადღება მიექციათ. სწორედ ამიტომ დაურთო ალბულამ პაპის სამართალს „სხვადასხვა უწესოთა საქმეთა სამართალი“. ურბნელს სწორად ესმოდა

საკითხი, რომ წოდებათა შორის ბრძოლა, სოციალური დაპირისპირება ქვეყნის განვითარების მაჩვენებელი იყო და არა პირიქით, თავის მოსაზრებელი და ქართული სახელმწიფოს განსაკუთრებული ნიშანი, როგორც ამას ალექსანდრე ორბელიანი და სხვა XIX საუკუნის მოღვაწეები აღნიშნავდნენ.

სანამ ილიას „ივერიაში“ მოხვდებოდა, ურბნელი წინააღმდეგი იყო სხვადასხვა წოდების ერთი დროშის ქვეშ დარაზმვისა, აკრიტიკებდა სერგეი მესხს, რომელიც აქეთკენ მოუწოდებდა. არსებულ ვითარებაში, როდესაც რუსეთის იმპერიული შავრაზმული ძალები ებრძოდნენ ქართულ ენასა და კულტურას, ქართველი ხალხი ერთიანი ძალით უნდა გაერთიანებულიყო ეროვნულ ინტერესთა დასაცავად, ერთმანეთთან არ უნდა ეკამათათ, ერთ აზრზე უნდა დამდგარიყვნენ. ურბნელმა მაშინ ან ვერ გაიგო თერგდალეულთა „საერთო ნიჟადაგის თეორია“, ან ჯერ კიდევ ხალხოსნური აზროვნების ტყვეობაში იყო. ის წერდა: „არა ბატონებო, ამგვარი ბრძოლა არავის არ დაასუსტებს, არამედ უფრო გაგვადლიერებს და აგვამაღლებს, სულითა და გრძნობით განგვაგვითარებს. სასტიკი ლიტერატურული ბრძოლა შედეგია ხალხის გონების წარმატებისა და საჭიროა ეს ბრძოლა ჩვენშიც მალე გაჩაღდეს, ვინც ამ ბრძოლის აღორძინებას ხელს უშლის, ის მტერია ლოგიკისა“ [17].

ამავე პერიოდში თავისი სტატიებით მან დაუნდობელი ბრძოლა გააჩაღა იანოვსკის ანტიქართული საგანმანათლებლო პოლიტიკის წინააღმდეგ. წერილში–„საფუძვლები სახალხო განათლებისა“– ის წერდა, რომ სკოლების სიმრავლე სულაც არ მეტყველებს ერის განათლებაზე. თუ სკოლებში ჰუმანური სწავლების პრინციპი არ არის, მაშინ ასეთი განათლება ბევრს ვერაფერს შესძენს ვერც ერს და ვერც კაცობრიობას. ურბნელის სიტყვით, კულტურულს და განათლებულს ვერ დავარქმევთ ადამიანს, რომელსაც კეთილშობილება ღალატობს, განათლება მაშინ იძენს ცხოველმყოფელ ძალას, როცა ზნეობრივი სინმინდე ახლავს. სკოლა, სადაც სახელმწიფოს გავლენაა, სადაც პოლიტიკური იდეოლოგია გაბატონდება, „გონების ციხედ“ იქცევა და ვერასოდეს უზრუნველყოფს კეთილშობილი მოქალაქეების აღზრდას. ასე მსჯელობდა პუბლიცისტი ურბნელი და თავისი სტატიებით იმდროინდელ ყურნალ-გაზეთებში იბრძოდა განათლების რუსული და პრუსიული წესების წინააღმდეგ, სადაც ჰუმანიზმის ნაცვლად სამხედრო ძალადობა იყო გაბატონებული.

ურბნელისათვის დამახასიათებელი იყო ლოგიკური აზროვნება, ჭეშმარიტების დადგენის სურვილი. მას მიაჩნდა, რომ მოაზროვნე ჭეშმარიტებას მხოლოდ მაშინ მიწვდება, თუ დიდ განათლებასთან

ერთად პატიოსანი, ზნეობრივად ამალელებული და შინაგანად თავისუფალი პიროვნება იქნება. მისი ისტორიული ნააზრევი იმდენად არის მნიშვნელოვანი, რომ იმ დროს, ცალკეული წერილების გარდა, ჯერ კიდევ არ არსებობდა ვრცელი ისტორიული გამოკვლევები, ქართული ისტორიოგრაფია თითქმის ჩანასახში იმყოფებოდა. მეორეც, ის თერგდალეულთა თვალსაზრისს ადგა და ისტორიისა და საზოგადოებრივი განვითარების პროცესებს მთლიანად ეროვნულ ჭრილში განიხილავდა; მესამეც: მას მიღებული ჰქონდა თავისი დროისათვის კარგი განათლება, ტრიალებდა ქათული საზოგადოების ყველაზე მოწინავე წრეში, იცნობდა და მრავალ ენაზე კითხულობდა მისთვის საჭირო და საინტერესო მეცნიერულ ნაშრომებს. ყველაფერმა ამან მის ნააზრევს სიცოცხლე გაუხანგრძლივა და ჩვენ დროშიც აქტუალობა შეუნარჩუნა.

ნიკო ხიზანაშვილი 1906 წელს, ავადმყოფობას გადარჩენილი და ევროპიდან სამშობლოში დაბრუნებული, მკვლელის მიერ ნასროლ ტყვიას ემსხვერპლა. იგი დიდუბის პანთეონშია დაკრძალული.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ივანე მანსვეტაშვილი, მოგონებები, თბილისი, 2006.
2. გიგა ყიფშიძე, „ხიზანაშვილი და მისი სალიტერატურო მოღვაწეობა“, აღმანახი „ქართველი ერი“, 1909.
3. ელისაბედ ჩერქეზიშვილი, მოგონებები, თბილისი, 1967.
4. ხომელელი, რჩეული ნაწერები, თბილისი, 1963.
5. ივანე ჯავახიშვილი, „ქართული სამართლის ისტორია“, 1928.
6. ნ. ხიზანაშვილი, ეთნოგრაფიული ნაწერები, თბილისი, 1940.
7. ილია ჭავჭავაძე, „დავით აღმაშენებელი“, გაზეთი „ივერია“, 1885.
8. არტურ ლაისტი, საქართველოს გული, თბილისი, 1963.
9. ს. ხუნდაძე, სოციალიზმის ისტორიისათვის საქართველოში, ტ. II, თბილისი, 1927.
10. ნ. ურბნელი, „ჩვენი გლეხკაცობა და ახალი სამართალი“, ჟ. „იმედი“, 1883, №3.
11. ნ. ურბნელი, ჩვენი ცხოვრების ევოლუცია, „ივერია“, №11 1902.
12. ნ. ურბნელი, „გუჯრები ალექსანდრე ხახანაშვილისა“, „ივერია“, 1892, №68.
13. ნ. ურბნელი, „კრწანისის ბრძოლა“, გაზეთი „ივერია“, 1895.
14. ნ. ურბნელი, საფუძვლები სახალხო განათლებისა, ჟ. „იმედი“, 1881 №7.

15. ნ. ურბნელი, ძველი და ახალი თაობა, გაზეთი „დროება“, 1883, №94.
16. ნ. ურბნელი, ეკონომია თუ აგრონომია? „დროება“, 1883, №248.
17. ნ. ურბნელი, ჩვენს ლიტერატურულ კეთილსინდისიერებაზედ, გაზ. „დროება“, 1883, №99.

Dodo Chumburidze

*Doctor of Historical Sciences, Ivane Javakhishvili
Tbilisi State University, Ivane Javakhishvili
Institute of History and Ethnology, Chief research
scientist of the Department of Modern and
Contemporary History*

About the Merits of Niko Khizanashvili

Summary

Niko Khizanashvili's letters of historical character are discussed in the article and analysed in comparison with modern scientific viewpoints. It is said that like other representatives of the 60-es he not only put forward the idea of joining the social ideas and practical activities, but also believed that these ideas actively counteract, effect reality, the real social life which gave a birth to these ideas. In the opinion of Niko Khizanashvili social life has its own rules and the development of life is determined by them.

When evaluating current problems of the Georgian society, Niko Khizanashvili was successfully using the examples of western European countries. When he was putting forward the priority of economic development, was using an example of England, where there was juridical independence, but people were not independent factually because of economic inequality. He needed these examples to show and evaluate the life of a Georgian peasant after reform. His thesis was following: juridical independence lapse, loses its meaning in the conditions of economic inequality. That is why elite should fight for social development.

The author of the article comes to a conclusion that the opinions of Khizanishvili about the merits of David the Builder, the role of Kipchaks in the battles of Didgori and Krtsanisi, the rank oppositions in Georgia etc. is topical and worth of interest.

ოთარ გოგოლიშვილი

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის, ისტორიის,
არქეოლოგიისა და ეთნოლოგიის დეპარტა-
მენტის პროფესორი

პოლიტიკური პარტიები ბათუმში მეოცე საუკუნის დასაწყისში (1905 წელი)

ცარიზმის მმართველობის პერიოდში ქალაქ ბათუმისათვის განსაკუთრებით მშფოთვარე და დაძაბული იყო 1905 წელი. ქალაქში 1900 წელს დაწყებული მუშათა დემონსტრაციები, გაფიცვები და გამოსვლები, რომელთაც ტონს აძლევდნენ იქ არსებული პოლიტიკური პარტიები კულმინაციას აღწევს 1905 წელს.

იმ დროისთვის ეთნიკურად და სოციალურად ჭრელ ქალაქში არსებობდა რუსეთის იმპერიის მასშტაბით საკმაოდ მრავალრიცხოვანი პოლიტიკური პარტიები და მოძრაობები.

ჩვენ შევეცდებით წარმოვაჩინოთ ორგანიზაციული სიძლიერისა და მოსახლეობაში გავლენის მიხედვით, ბათუმში 1905 წელს არსებული პოლიტიკური სპექტრი.

ისტორიოგრაფიული, საარქივო და სამუზეუმო მასალებიდან ირკვევა, რომ 1905 წელს ბათუმში ფუნქციონირებდა რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის ბათუმის კომიტეტი ორი ფრაქციით – მენშევიკებით და ბოლშევიკებით, სოციალისტ-ფედერალისტური პარტიის ბათუმის ბიურო, სოციალისტ-რევოლუციური პარტიის ბათუმის ორგანიზაცია, ეროვნულ-დემოკრატიული მოძრაობა, ანარქისტული პარტიის პატარა ჯგუფი, სომხური პოლიტიკური პარტიები „დაშნაკუთიუნი“, „ჰნაკი“, „დროშაკი“, ებრაული პოლიტიკური ორგანიზაცია „ბუნდი“, რუსული ულტრანაციონალისტური პარტია „რუსი ხალხის კავშირი“.

პოლიტიკური პარტიების მიერ განხორციელებული მთავრობის სანიანალმდეგო გამოსვლების შედეგად 1905 წელს ბათუმში ფაბრიკა-ქარხნების უმრავლესობა დაიხურა, ვაჭრობა ჩაკვდა, დაცარიელდა ნავსადგური და მაღაზიები, ნავთობი იშვიათ შემთხვევებში იგზავნებოდა გემებით უცხოეთში, შეწყდა სამგზავრო რეისები, მოიშალა რკინიგზის მუშაობა. რევოლუციურ პოლიტიკურ პარტიებს მიტმასნილი პირები ეწეოდნენ ფულის გამოძალვასა და მოსახლეობის დატერორებას. [13, 327].

1905 წელს ბათუმში არსებული პოლიტიკური პარტიებიდან ყველაზე ძლიერი ორგანიზაცია ჰქონდათ სოციალ-დემოკრატებს, რომლებიც ფრაქციულ დისკუსიებში იყვნენ ჩაფლული. [12, 27] რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის ბათუმის ორგანიზაციაში იმ დროს ათასხუთასამდე წევრი ირიცხებოდა. [3, 33]

ფრაქციულ დისკუსიებში 1905 წლის აპრილამდე დომინირებდნენ ბოლშევიკები, ხოლო აპრილის ბოლოს ბათუმში ჩატარდა სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ბათუმის კომიტეტის არჩევნები, რომელიც უალრესად დაძაბულ სიტუაციაში მიმდინარეობდა. ბათუმში ჩამოვიდნენ ნოე რამიშვილი და იოსებ ჯულაშვილი, რომლებმაც სამი დღის განმავლობაში უშეღავათო დებატები გამართეს ქალაქის მუშათა კლასის კრებებზე. შიდაპარტიული დისკუსია ხელჩართულ ჩხუბში გადაიზარდა. [15, 42] მენშევიკების გამარჯვება ბათუმის კომიტეტში მათ სასარგებლოდ გადაიხარა, ნოე ჟორდანიას ჩასვლის შემდეგ, რომელიც ბათუმში ორი კვირის განმავლობაში იმყოფებოდა. ბათუმის ათას ხუთასკაციანმა სოციალ-დემოკრატიულმა ორგანიზაციამ ნოე ჟორდანიას ხელმძღვანელობით აირჩია შვიდკაციანი მენშევიკური კომიტეტი. [6, 193-194]

1905 წლის აპრილიდან სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ბათუმის ორგანიზაციამ მიიღო მენშევიზმის იდეური და ორგანიზაციული პრინციპები.

მენშევიკური ბათუმის კომიტეტი კარლო ჩხეიძის ხელმძღვანელობით (რომელიც კომიტეტში არ იყო არჩეული მაგრამ მათ აღიარებულ ლიდერად ითვლებოდა) წინა პლანზე აყენებდა მიტინგებისა და დემონსტრაციების ჩატარებას მთავრობის წინააღმდეგ და აქედან გამომდინარე უპირისპირდებოდა ბოლშევიკების მოთხოვნას შეიარაღებული აჯანყების დაწყების თაობაზე. 1905 წლის აპრილიდან ბათუმში მიმდინარე პროცესებმა ნათლად წარმოაჩინა მენშევიკების სტრატეგიისა და ტაქტიკის პოპულარობა.

პოლიტიკურმა ტერორმა რუსეთის იმპერიაში იმ დროს მაღალ დონეს მიაღწია. რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიაც ტერორით ცდილობდა ხელისუფლების დეზორგანიზაციას. სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ბათუმის ორგანიზაციაში ტერორისტული სისტემის მიმართ ორი განსხვავებული შეხედულება არსებობდა. მენშევიკები უარყოფდნენ ტერორის ამოქმედებას, ხოლო ბოლშევიკები მას მიიჩნევდნენ მიზნის მიღწევის უალტერნატივო საშუალებად. [7, 558]

მიუხედავად ფრაქციების განსხვავებული შეხედულებისა სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ბათუმის ორგანიზაციამ 1905 წლის

განმავლობაში მოაწყო 30-ზე მეტი ტერორისტული აქტი ცარიზმის მოხელეების წინააღმდეგ. [18, 144]

სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ბათუმის ორგანიზაციამ რევოლუციის აღმავლობის წელს (1905) „ბარცხანის გუბერნატორის“ ხელმძღვანელობით ბათუმში მოაწყო 25 იანვრის, 20 თებერვლის, 8 მაისის, 23 ოქტომბრის მუშათა მიტინგები და 28 ნოემბერ 1 დეკემბრის შეიარაღებული გამოსვლა კაზაკებისაგან ქალაქის დასაცავად. (თუმცა 28 ნოემბერ – 1 დეკემბრის შეიარაღებული აჯანყება ინტერპარტიული ხასიათის იყო). [19, 173]

1904 წლის ზაფხულში ბათუმში ჩამოყალიბდა სოციალისტ-ფედერალისტური პარტიის ბიურო, რომლის შემადგენლობაში შევიდნენ სვიმონ მდივანი, მემედ აბაშიძე, პარმენ საბაშვილი, ვასილ წერეთელი, ზია აბაშიძე და სხვები. [10, 15] 1905 წელს ისინი ბათუმში გამოსცემდნენ გაზეთ „გოლოს ბათუმას“. [8, 13-14]

სოციალისტ-ფედერალისტური პარტიის ბათუმის ბიუროსთან ახლო ურთიერთობაში იმყოფებოდნენ ნესტორ კალანდარიშვილი, გრიგოლ ქიქოძე და სევასტი ჭელიძე. [11, 377]

სოციალისტ-ფედერალისტური პარტია სოციალ-დემოკრატების შემდეგ ბათუმში 1905 წელს ყველაზე მძლავრ ორგანიზაციად ჩამოყალიბდა. [16, 294]

1905 წლის რევოლუციის დროს ბათუმში ოპოზიციის მიერ ჩატარებულ მიტინგებზე ერთ-ერთი ყველაზე აქტიური ორატორი იყო სოციალისტ-ფედერალისტი სვიმონ მდივანი. [9, 140-141]

1905 წლის 15 ნოემბერს ოდესიდან ბათუმში ჩამოასვენეს რუსი შავრაზმელების მიერ მოკლული მეცნიერი საბა კლდიაშვილი. „აზი-ზიეს“ მოედანზე ჩატარდა გრანდიოზული ანტისამთავრობო დემონსტრაცია. ამ დემონსტრაციაში მონაწილეობას იღებდა სოციალისტ-ფედერალისტური პარტიის ბათუმის ბიურო. [11, 380-381]

სოციალისტ-ფედერალისტური პარტიის ბათუმის ბიურო ემხრობოდა ცარიზმის წინააღმდეგ დემონსტრაციებისა და მიტინგების ჩატარებას, თუმცა მათ სამოქმედო არეალში ასევე შედიოდა ტერორისტული აქტების განხორციელებაც. მაგალითად ბათუმში ხშირად ჩამოდიოდნენ სოციალისტ-ფედერალისტი ტერორისტი ძმები ქიქავები, რომლებმაც რამდენჯერმე განახორციელეს ტერორისტული აქტი ადგილობრივი ხელისუფლების ჩინოვნიკთა წინააღმდეგ. [18, 13]

სოციალისტ-ფედერალისტური პარტიის ბათუმის ბიურო აქტიურ მონაწილეობას იღებდა 29 ნოემბერ – 1 დეკემბრის შეიარაღებულ გამოსვლაში. სოციალისტ-ფედერალისტური პარტიის წარმომადგენელი ხელმძღვანელობდა 400 კაციან შეიარაღებულ რაზმს, რომელიც

ჩადგა ბათუმის ქუჩებში ბათუმელების ჯარისკაცებისა და კაზაკებისაგან დასაცავად. [5]

სოციალისტ-რევოლუციური პარტიის ბათუმის კომიტეტი დაარსდა 1904 წელს. მას ჰქონდა არალეგალური სტამბა. კომიტეტში გაწევრიანებული იყვნენ ინტელიგენტები და მოსწავლე ახალგაზრდობა. სოციალისტ-რევოლუციური პარტიის ბათუმის კომიტეტი მიზნად ისახავდა მუშათა და გლეხთა რევოლუციური მოძრაობის ორგანიზებას, თუმცა მათი გავლენა ბათუმის მოსახლეობაზე 1905 წლისათვის სუსტი იყო. [11, 374]

1905 წლის იანვარში სოციალისტ-რევოლუციური პარტიის ბათუმის კომიტეტის წევრები იყვნენ საკარა (კომიტეტის ხელმძღვანელი), შტიმპელი, მიხაილოვი, გინკულოვი, ფეფელოვი და სხვა. [11, 376]

სოციალისტ-რევოლუციური პარტიის ბათუმის კომიტეტს ჰყავდა ტერორისტთა რაზმი, რომელიც შედგებოდა კრიმინალური ელემენტებისაგან. ისინი ასრულებდნენ კომიტეტის დავალებებს ტერორისტული აქტების მოსაწყობად.

1905 წლის 30 აგვისტოს სოციალისტ-რევოლუციური პარტიის ბათუმის კომიტეტი ორასი მომხრით გაემგზავრა ქობულეთში და რკინიგზის სადგურში ჩაატარა მიტინგი ცარიზმის წინააღმდეგ გამოსვლების მოწოდებით. [2, 23-24]

საქართველოში 1905 წელს არსებობდნენ ეროვნულ-დემოკრატიული მოძრაობის ჯგუფები. ბათუმში ეროვნულ-დემოკრატიები თავს იყრიდნენ ივანე ანდრონიკაშვილის, ივანე მესხის და გრიგოლ ვოლსკის გარშემო. [4, 21] 1905 წელს ქალაქში გახშირებული უწესრიგობების გამო, ივანე ანდრონიკაშვილი და მისი ჯგუფი, თვითმმართველობის სახელით, ბათუმის გენერალ-გუბერნატორისგან ჯარისა და კაზაკების უმსგავსო მოქმედებების აღკვეთას მოითხოვდნენ. [5]

ბათუმის ქალაქისთავმა ივანე ანდრონიკაშვილმა 1905 წლის 2 მარტის საბჭოს სხდომაზე წარმოადგინა საკუთარი აზრი ცარიზმის „დამყარებული სახელმწიფო წყობილების“ შესაცვლელად. მან ხელისუფლებისაგან მოითხოვა სიტყვის, სინდისის, საწმენდის, კრებების, პრესისა და პიროვნების ხელშეუხებლობის უფლებები. [4, 21]

1905 წელს ბათუმში არსებობდა ანარქისტების მცირერიცხოვანი ჯგუფი, რომელთა შორის გამოირჩეოდნენ გ. გვაზავა, ი. სიხარულიძე, ი. დიხამინჯია, ს. გამსახურდია. ბათუმელი ანარქისტები სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ბათუმის კომიტეტის წევრებს ყაჩაღებს უწოდებდნენ, რის გამოც ხშირად იმართებოდა მათ შორის არა მარტო დისკუსიები, არემედ ხელჩართული ჩხუბიც. [8, 32]

ბათუმში 1905 წელს ფუნქციონირებდა სამი სომხური პოლიტიკური პარტია „დაშნაკუტიუნი“, „დროშაკი“ და „ჰნჩაკი“. ბათუმში იმ დროს ცხოვრობდა დაახლოებით 30 ათასამდე კაცი, მათ შორის 5200 სული სომეხი, რაც შეადგენდა მოსახლეობის 17%. [14,115] საკმაოდ მრავალრიცხოვანი ბათუმელი სომეხების უმრავლესობა „დაშნაკუტიუნს“ უჭერდა მხარს, შემდეგ „ჰნჩაკი“ მოდიოდა, ხოლო ბოლოს „დროშაკი“. [1, 18-20]

„დაშნაკუტიუნის“ პოლიტიკური ლიდერები დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ ბათუმში მძლავრი პოლიტიკური ორგანიზაციის ჩამოყალიბებას, რის გამოც ხშირად ჩამოდიოდნენ პარტიის ლიდერები სტეფანე ზორიანი და ანდრანიკ ოზანიანი. [17, 90]

1905 წელს „დაშნაკუტიუნის“ ბათუმის კომიტეტში შედიოდნენ: სარიბეკ არუთიუნიანი (თავმჯდომარე), სუმბათ არუთიუნიანი, არზუმან ავაკოვი, გრიგოლ დანიელოვი, პარინ დარმანიანი, გრაცია ადამიანი, ქრისტეფორე დანიელიანი. [11, 377]

1903 წელს ბათუმში დაარსდა ებრაული პოლიტიკური პარტია „ბუნდი“, რომლის შემადგენლობაში ებრაელი მუშები იყვნენ გაერთიანებული. [1, 18]

1905 წელს „ბუნდის“ ლიდერები ბათუმში იყვნენ: დინინი (თავმჯდომარე), ჩერტკოვი, შმავესკი, ფეიგინი, გერტზონი, ჩერელკინი. [11, 377]

1903 წლიდან ბათუმში მოქმედებდა რუსული პოლიტიკური ორგანიზაცია „რუსი ხალხის კავშირი“. ეს იყო ტიპური ნაციონალისტურ-შოვინისტური პარტია, რომლის წევრები ცდილობდნენ გაეღვივებინათ შუილი ქრისტიანებსა და მუსულმანებს შორის. ისინი განსაკუთრებით აგრესიულები იყვნენ ქრისტიანი ქართველების მიმართ. [1, 18]

1905 წლის იანვარ-მაისისა და ოქტომბერ-დეკემბრის ბათუმის რევოლუციური პროცესების ძირითადი მამოძრავებელი ძალები იყვნენ იქ არსებული პოლიტიკური პარტიები. ეთნიკური და სოციალური სიჭრელე ბათუმში განაპირობებდა სხვადასხვა ეროვნული და სოციალური ინტერესების გამომხატველი პოლიტიკური პარტიების არსებობას.

დამონებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. აჭარის სახელმწიფო მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდი, საქ. 1520.
2. აჭარის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონდი 1, საქ. 17.

3. ახვლედიანი ხ., 1905-1907 წლების რევოლუციის გამოცხილი აჭარაში, ბათუმი 1987.
4. გაზ. „ივერია“, 1905, 6 მარტი, №21.
5. გაზ. „ცნობის ფურცელი“, 1905, 4 დეკემბერი, № 2968.
6. გურული ვ., ვაჩნაძე მ., ქართული სოციალ-დემოკრატიის ისტორია, თბილისი, 1999.
7. გიორგაძე გრ., საზოგადოებრივი ურთიერთობა საქართველოში ბატონყმობის გადავარდნიდან პირველი რევოლუციამდე (1861-1905), თბილისი, 1928.
8. გოგოლიშვილი ო., საზოგადოებრივ პოლიტიკური ვითარება ბათუმის ოლქში რუსეთის პირველი რევოლუციის პერიოდში (1905-1907) თბილისი, 1994.
9. კლდიაშვილი დ., ჩემი ცხოვრების გზაზე, ბათუმი, 1984.
10. კომახიძე თ., მემედ აბაშიძე, ბათუმი, 1993.
11. მახარაძე ფ., ამიერკავკასია 1905 წელს, თბილისი, 1929.
12. საქართველოს ისტორია, XX საუკუნე, თბილისი, 2003.
13. სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, აჭარა III, ბათუმი, 2008.
14. სიჭინავა ვლ., ბათუმის ისტორიიდან, ბათუმი, 1958.
15. შარაძე გ., უცხოეთის ცის ქვეშ, ნ. III, თბილისი, 1994.
16. შველიძე დ., პოლიტიკური პარტიების წარმოშობა საქართველოში, ფედერალისტები, თბილისი, 1993.
17. ჩაჩხიანი ა., დაშნაკთა ნაციონალისტურ-ექსპანსიონისტური იდეოლოგია და სომხეთ-საქართველოს 1918-1919 წლების ომი, თბილისი, 2007.
18. Чулок И. очерк истории Батумской коммунистической партии, Батуми, 1970.
19. ცქვიტარია პ., აჭარაში რევოლუციური მოძრაობის ისტორიის ნარკვევები (1890- 1914), ბათუმი, 1959.

Otar Gogolishvili

*Doctor of History, Professor of the Georgian
Patriaechate saint Tbel Abuseridze University*

Political Parties in Batumi (1905)

Summary

In 1905 in Batumi was functioning Russian Social Democratic Working Class Committee of Batumi, Socialist- Federalist Party Batumi Bureau, Social Revolutionary Party Batumi Committee, Group of National Democratic Movement, Anarchists Small Group, Armenian Political Parties „dashnaksution“, „hachaki“, „droshak“ Jewish political Party „bundi“ and Russian Ultra National Chauvinistic Party „Union of Russian People“.

Among these political Parties in Batumi, The most influential was rsdwp Batumi Committee, which was divided into two factions.

Social Democratic Party Batumi Committee was the current revolutionary processes main ruling Opposition Political party in Batumi, in 1905.

Among the Georgian Political parties at that time in Batumi existed Socialist Federalist Party Batumi Bureau.

It couldn't have been formed like political party, but in Batumi functioned the group of national democrats led by Ivane Andronikashvili holding the same views as Ilia Chavchavadze .

Socialist Revolutionary Organization Batumi Committee influence at that time was insignificant.

In Batumi was also functioning Anarchist Small Group.

Armenian population interests in Batumi protected Political parties „dashnaksution“, „hachaki“, „droshak“.

From 1903 in Batumi existed Jewish political organization „bundi“.

A Tsarism interest in Batumi, in 1905 was protected by Ultra National Chauvinistic Party, „Union of Russian People“.

შოთა ვადაჭკორია

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის მთავარი მეცნიერ-თანამშრომელი

საქართველოს ტერიტორიის მიტაცებით ოსური საზოგადოებრივი ავტონომიის შიდა და ქართული სინამდვილე

(ნარილი I)

გასაბჭოებული საქართველოს ხელისუფლების მიერ ოსებთან მიმართებაში აღებული პოლიტიკური კურსი, „სამხრეთ ოსეთის“ რეკომის, შიდა ქართლის ჩრდილოეთი ნაწილის ტერიტორიის მიტაცების რეალურ შესაძლებლობას უქმნიდა. აშკარად იყო გამოკვეთილი ის ხელშემწყობი კონტურები, რომელიც ოსების უფროსი თაობის მიერ ჩაფიქრებულ „ისტორიულ მისიას“ – ოსების მთიდან ბარში ჩამოსახლებას და საქართველოს ტერიტორიის ხარჯზე ოსური სახელმწიფო წარმონაქმნის შექმნას განაპირობებდა. ამ მიმართულებით „სამხრეთ ოსეთის“ რეკომის წინასწარი მოსამზადებელი საუშაო ჩატარებული ქონდა. მხედველობაში მაქვს გორის მაზრის მთიან ზონაში და მომიჯნავე მაზრების (დუშეთი, რაჭა, შორაპანი) გარკვეულ ტერიტორიაზე გავლენის სფეროების თვითნებურად გაფართოება, თემებისა და სოფლების ოსური რეკომის იურისდიქციისადმი დაქვემდებარება. ეს პროცესი იმდენად აშკარად და სწრაფი ტემპით მიმდინარეობდა, რომ „სამხრეთ ოსეთის“ რეკომის დროულად შეჩერება და სამართლებრივ ჩარჩოში მოქცევა აუცილებლობას წარმოადგენდა. როგორც სარქივო მასალებიდან ირკვევა, მაშინდელი საქართველოს რეკომი, ცენტრალური კომიტეტი და კავბიურო, ამ მიმართულებით კონკრეტული გადაწყვეტილებების მიღებისგან თავს იკავებდა. არადა, დროის ფაქტორი შიდა ქართლის ქართველთა საზიანოდ მოქმედებდა. შექმნილი სიტუაცია პრობლემის საღი გონებით შეფასებას და სწორი გადაწყვეტილების მიღების აუცილებლობას საჭიროებდა. მითუმეტეს, „სამხრეთ ოსეთის“ რეკომის თავმჯდომარის მოადგილის ნ.გადიევის მიერ, საქართველოს რეკომისადმი 1921 წლის 5 ივლის წარდგენილი მოხსენების მეოთხე პუნქტში, სპეციალური კომისიის შექმნისა და სამართლებრივად არარსებული „სამხრეთ ოსეთის“ ადმი-

ნისტრაციული ერთეულის საზღვრის სასწრაფოდ დადგენის მოთხოვნა იყო დაყენებული. [1, 72^ა] აღნიშნულის გათვალისწინებიდან გამომდინარე, „სამხრეთ ოსეთის“ რევეკომის ხელმძღვანელობისადმი რაიმე საბაზის არმიცემის და მათი სამოქმედო სივრცის გარკვეულ ჩარჩოში სამართლებრივად მოქცევის მიზნით, მიმდინარე პოლიტიკური პროცესები პრაგმატული ხასიათის გადაწყვეტილების მიღების აუცილებლობას სჭირდებოდა. მითუმეტეს, ამას პირველ რიგში შიდა ქართლის ქართველთა ინტერესები მოითხოვდა. ამ მხრივ, გაბედული ნაბიჯი შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატმა გადადგა. მხედველობაში მაქვს, იმავე კომისარიატის მიერ 1921 წლის 20 ივლისს მიღებული დადგენილება – „სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის შექმნის შესახებ.“ ტერიტორიის თვალსაზრისით თუ რა ფარგლებში ითვალისწინებდა აღნიშნული დოკუმენტი ოსური საკითხის გადაწყვეტას და მისი პრაქტიკულად გატარება რამდენად მომგებიანი აღმოჩნდებოდა საქართველოსათვის, ამის საილუსტრაციოდ დადგენილების სრულ ტექსტს მოვიტან და დღევანდელი გადასახედიდან მისი ავკარგიანობა თავად მკითხველმა განსაჯოს. „1) შეიქმნას ავტონომიური სამხრეთ ოსეთის ოლქი შემდეგი შვიდი ყოფილი საზოგადოებისაგან: ა) როკის, წუნარის, ყორნისის, ჯავის, ყემულთის, ორტევის და ბელოთის; ბ) ის სოფლები, რომლებშიაც მოსახლეობენ ქართველები; ვანათი, ანრისხევი, საცხენეთი, ხოშორი, ხადურიანთკარი, დვანი, ზემო ავნევი და ქვემო ავნევი, დარჩებიან გორის მაზრის ცხინვალის რაიონში; 2) სამხრეთ ოსეთის საბჭოთა პირველი ყრილობის მოწვევამდის მთელი ხელისუფლება მინიჭებული აქვს სამხრეთ ოსეთის რევეკომს, რომლის ცენტრად დროებით აღიარებული იქნას ქალ. ცხინვალი; 3) საბჭოთა ყრილობა აირჩევს აღმასრულებელ კომიტეტს, რომელსაც მიენიჭება მაზრის აღმასრულებელი კომიტეტის უფლება; 4) დაევალოს შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატს შექმნას შერეული კომისია სამხრეთ ოსეთის საზღვრების დადგენისათვის; 5) დაევალოს გორის რევეკომს დაუყოვნებლივ გადასცეს სამხრეთ ოსეთის რევეკომს ყველა საქმეები, რომელიც ეხება სამხრეთ ოსეთის ტერიტორიას და მის მცხოვრებლებს.“ ეს დოკუმენტი მრავალმხრივად საყურადღებო: 1) „სამხრეთ ოსეთის“ ადმინისტრაციული საზღვარი მხოლოდ გორის მაზრის ჩრდილოეთი ნაწილის 7 სასოფლო-საზოგადოებით იფარგლებოდა და იგი დუშეთის, რაჭისა და შორაპნის მაზრის საზღვრებში არ იჭრებოდა. თუკი ამ დოკუმენტს გორის მაზრის ადმინისტრაციულ ერთეულებად დამყოფი კომისიის მიერ შედგენილ პროექტს შევუდარებთ, დავრწმუნდებით, რომ სასოფლო საზოგადოებების თვალსაზრისით, ისინი იდენტურია. აქედან გამომდინარე, სრული საფუძველი მაქვს განვაცხადო, რომ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისა-

რიატის 1921 წლის 20 ივლისის დადგენილების ამოსავალ საფუძველს, გორის სამაზრო კომისიის პროექტი წარმოადგენდა; 2) მართალია, დადგენილების მეორე მუხლის მიხედვით „სამხრეთ ოსეთის“ რევკომის დროებით რეზიდენციად ქ. ცხინვალია დასახელებული, მაგრამ, იმავე დოკუმენტის პირველი მუხლის ბ პუნქტი, ქ. ცხინვალია და მის გარშემო არსებულ ქართულ სოფლებს, გორის მაზრის შემადგენელ ნაწილად აცხადებდა. აქედან გამომდინარე, ეს დადგენილება „სამხრეთ ოსეთის“ ცენტრად ქ. ცხინვალს სათავეშივე გამორიცხავდა; 3) „სამხრეთ ოსეთის“ საბჭოების ყრილობის მიერ არჩეული ხელისუფლების უმაღლესი ორგანო – აღმასრულებელი კომიტეტი, სამაზრო აღმასრულებელი კომიტეტის უფლებებით ისარგებლებდა; 4) „სამხრეთ ოსეთის“ საზღვრის საბოლოოდ დასადგენად, შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატთან შერეული კომისია უნდა შექმნილიყო, რომელსაც მხოლოდ ზემოთ ჩამოთვლილი 7 სასოფლო-საზოგადოების ფარგლებში უნდა ემოქმედა. აღნიშნული დოკუმენტი ოსური საკითხის გადაწყვეტას შიდა ქართლში იმ ეტაპზე შექმნილი ურთულესი სიტუაციის მაქსიმალურად გათვალისწინების საფუძველზე ახდენდა. იმ შემთხვევაში, თუკი ამ დადგენილებას საქართველოს რევკომი სამოქმედო პროგრამად აღიარებდა, ადმინისტრაციული საზღვრების დამდგენი შერეული კომისია ფაქტის წინაშე აღმოჩნდებოდა და საზღვრებთან მიმართებაში მხოლოდ „კოსმეტიკური“ ცვლილებების შეტანის შესაძლებლობა მიეცემოდა. ჩემს მიერ ზემოთ მოტანილ დოკუმენტს, დამოუკიდებელი საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს 1919 წლის პროექტთან მიმართებაში ის უპირატესობა გააჩნდა, რომ რაჭისა და შორაპნის მაზრების ტერიტორიებს არ ეხებოდა. „სამხრეთ ოსეთის“ შემადგენლობაში დასახელებილი მაზრებიდან არცერთი სასოფლო საზოგადოება და სოფელი არ შეყავდა. ამ ფაქტის გათვალისწინებიდან გამომდინარე, ეს დადგენილება ოსურ სეპარატიზმს ფრთებს მაქსიმალურად უკვეცავდა, საქართველოს წინაშე წამოჭრილ შიდა ქართლის მთიანი ზოლის არსებულ ოსურ პრობლემას, გორის მაზრის ჩრდილოეთ ნაწილში ქართული მოსახლეობის ტერიტორიული შევიწროების გარეშე, ძირითადად ქართველთა სასარგებლოდ წყვეტდა. მანამდე მიღებული დადგენილებების ფონზე, იგი უდაოდ წინგადადგმულ ნაბიჯად ჩაითვლებოდა იმ შემთხვევაში, თუკი მას საქართველოს რევკომი დაამტკიცებდა, კანონის დატვირთვის ფუნქციას შექცენდა და რეალურად აამოქმედებდა.

დოკუმენტური მასალით ირკვევა, რომ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატს, ოსური პრობლემის აღნიშნული ფორმით გადაწყვეტა იმ ეტაპზე ერთადერთ გამოსავალ საშუალებად მიაჩნდა. იგი

დადგენილების პრაქტიკულად განხორციელებას და საქართველოს რევკომის ფაქტის წინაშე დაყენებას ყოველმხრივ ცდილობდა. ამის საუკეთესო ნიმუშად 20 ივლისის დადგენილების მიხედვით „სამხრეთ ოსეთის“ ავტონომიური ოლქის საზღვრების რუკის შესადგენად მიღებული გადაწყვეტილება გამოდგება. დასახული მიზნის განსახორციელებლად, შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარი ბ.კვირკველია, საქმეთა მმართველი ივ.ყიფიანი და ადმინისტრაციულ ერთეულთა განყოფილების გამგე გრ.გველესიანი, რესპუბლიკის მთავარი შტაბის ტოპოგრაფიული განყოფილებისადმი გაგზავნილი ოფიციალური წერილით (1921 წლის 8 აგვისტო), საქართველოს ხუთ ვერსტიანი ტოპოგრაფიული და ფიზიკური რუკის ახალი გამოცემის ადმინისტრაციულ ერთეულთა განყოფილებისადმი გაგზავნას მოითხოვდა. ჯერ-ჯერობით შეუძლებელი ხდება იმის დადგენა, აღნიშნული მოთხოვნა დაკმაყოფილებილი იქნა თუ არა. დაბეჯითებით შეიძლება იმის თქმა, რომ „სამხრეთ ოსეთის“ ავტონომიის ტერიტორიისა და მისი რევკომის მოქმედების საზღვრების გარკვევით, საქართველოს უმაღლესი სახელისუფლებო ორგანოების მთელი რიგი უწყებებიც იყო დაინტერესებული. ამის დადასტურებას ჯანმრთელობის სახალხო კომისარიატის სამკურნალო განყოფილებისა და იუსტიციის სახალხო კომისარიატის მიერ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატისადმი შეკითხვის სახით გაგზავნილი წერილები (1921 წლის 28 ივლისი №1850; 1921 წლის 15 აგვისტო №253) წარმოადგენს. ამ დოკუმენტებში საზღვრების თაობაზე იყო მითითებული, რომ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატს ზემოაღნიშნული უწყებებისადმი ეცნობებინა; რა ტერიტორიას მოიცავდა „სამხრეთ ოსეთის“ სამაზრო ერთეული და იმავე „სამხრეთ ოსეთის“ რევკომს რა საზღვრებში ჰქონდა მოქმედების უფლება. ამ საკითხთან დაკავშირებით, შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარის, საქმეთა მმართველის და ადმინისტრაციულ ერთეულთა განყოფილების გამგის ხელმოწერით გაგზავნილი საპასუხო წერილები (1921 წლის 10 აგვისტო №23; 1921 წლის 20 აგვისტო №29), 1921 წლის 20 ივლისის დადგენილების პირველ მუხლს ემყარებოდა და შემდეგი ფორმულირებით იყო წარმოდგენილი: „გაცნობებთ, რომ თანახმად დროებით სახელმძღვანელოდ მიღებული დადგენილებისა (ამა წლის 20 ივლისის დადგენილება შინ. საქ. სახ. კომისარიატისა) სამხრეთ ოსეთის რევკომის მოქმედების ფარგლები ისაზღვრება შვიდი შემდეგი სოფლის საზოგადოებით: 1) ორტევით, 2) ბელოთით, 3) ყორნისით, 4) ჯავით, 5) ყემულთით, 6) როკით და 7) წუნარით. ამასთანავე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ორტევის, ბელოთის და წუნარის საზოგადოებაში შედის რვა წმინდა ქართული სოფლები (ვანათი, აწრისხევი,

საცხენეთი, ხოშურა, ხადურიანთკარი, დვანი, ზემო ავნევი და ქვემო ავნევი), რომელნიც დროებით, ვიდრე საკითხი მათ შესახებ საბოლოოდ გადაწყდებოდეს, ზემოთ აღნიშნული დადგენილების თანახმად დატოვებულნი არიან ადმინისტრაციულად ცხინვალის რაიონში და მაშასადამე სამხრეთ ოსეთის რეგკომს არ ექვემდებარება.“

საარქივო მასლის შესწავლის შედეგად ირკვევა, რომ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის დონეზე შექმნილი ასეთი სახის ოფიციალური დოკუმენტების მიუხედავად, საქართველოს მაშინდელი მმართველი ხელისუფლებისა და კავშიუროს ძალისხმევით, შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის 1921 წლის 20 ივლისის დადგენილებას პრაქტიკულად არ უშუშავია. ამის დადასტურებას, შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარის მიერ, საქართველოს რეგკომის თავმჯდომარისადმი 1921 წლის ნოემბერში გაგზავნილი შუამდგომლობა წარმოადგენს. შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარი, რეგკომის თავმჯდომარეს თხოვნით მიმართავდა; ქართველთა და ოსთა შორის ურთიერთობის მოწესრიგებამდე, რევოლუციური კომიტეტის ხელმძღვანელობას, „სამხრეთ ოსეთის“ ადმინისტრაციული ერთეულის შექმნის საკითხზე დროებით თავი შეეკავებინა და ძალაში 1921 წლის 20 ივლისის დადგენილება დაეტოვებინა. ამ წინადადების მიღება, „სამხრეთ ოსეთის“ რეგკომის უსაზღვრო პრეტენზიების შეკვეცას და კონკრეტულ სამართლებრივ საზღვრებში მოქცევას ნიშნავდა. სამწუხაროდ, ეს კანონიერი თხოვნა იმ ეტაპზე გათვალისწინებული არ იქნა. ამ ფაქტმა, „სამხრეთ ოსეთის“ რეგკომსა და საერთოდ, ოს სეპარატისტებს აქტიურად ამოქმედების სტიმული მისცა. **მხედველობაში მაქვს, ოსი სეპარატისტების მიერ ჩაფიქრებულ საზღვრებში „სამხრეთ ოსეთის“ ტერიტორიის სამართლებრივად დაკანონების თავგამოდებული მცდელობა.** ამ მიმართულებით, ოსების პარტიული ელიტა, დროის ფაქტორისა და პოლიტიკური სიტუაციის გათვალისწინებით, კოორდინირებულად შესაშური ენრგიით მოქმედებდა. ამის საუკეთესო დადასტურებას, „სამხრეთ ოსეთის“ რეგკომის, პარტკომისა და პასუხისმგებელი პარტიული მუშაკების 1921 წლის 6-8 სექტემბრის გაერთიანებული სხდომის მასალები წარმოადგენს. მიღებული დოკუმენტებიდან, ამჯერად ყურადღებას „სამხრეთ ოსეთის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის საზღვრების პროექტზე“ შევაჩერებ. მასში, „სამხრეთ ოსეთის“ სასაზღვრო ზავი მთების (სიმაღლეების ჩვენებით), ბორცვების, ხევების, მდინარეების და სოფლების დასახელებითაა წარმოდგენილი. ამ პროექტის მიხედვით, რაჭის, შორაპნის, გორისა და დუშეთის მაზრებიდან „სამხრეთ ოსეთის“ შემადგენლობაში 1 ქალაქი (ცხინვალი) 21 სოფლის საზოგადოება და მხოლოდ ის 47 სოფელია დასახელებული, რომლის

მოსახლეობა ძირითადად ქართული იყო და „სამხრეთ ოსეთის“ შემადგენლობაში შეყვანაზე ხელისუფლებას შეიძლება უარი ეთქვა. რაც შეეხება ჩამოთვლილი სოფლების ბოლოში დართულ – სხვას, ძნელი სათქმელია, ამ ცნებაში ოსი სეპარატისტები კიდევ რამდენ სოფელს გულისხმობდა.

თუკი ოსების ეროვნული საბჭოს მიერ 1918 წლის 10 იანვარს ამიერკავკასიის კომისარიატისადმი წარდგენილ პროექტში და ოსი სოციალ-დემოკრატების 1919 წლის აპრილში მიღებულ დადგენილებაში გაცხადებულ პრეტენზიებს „სამხრეთ ოსეთის“ რეკომისია და პარტკომის 1921 წლის 6, 8 სექტემბერის სხდომაზე მიღებულ ერთობლივ პროექტს შევადარებთ, დავრწმუნდებით, რომ ამჯერად, ოსი სეპარატისტების მხრიდან ქართული ტერიტორიების მიტაცებისა და მისი „სამხრეთ ოსეთად“ დაკანონების მადა თითქმის იდენტური იყო. ოსების ასეთ მიზანმიმართულ სწრაფვას, საქართველოში იმ ეტაპზე სამთავრობო დონეზე შექმნილი პოლიტიკური სიტუაციაც უწყობდა ხელს. დოკუმენტური მასალის საფუძველზე დგინდება, რომ აღნიშნული პროექტის ავტორებმა, მხოლოდ ის სოფლები დაასახელა, რომლებიც გეოგრაფიული, ეკონომიკური და მოსახლეობის ეროვნული შემადგენლობის თვალსაზრისით, „სამხრეთ ოსეთის“ საზღვრებში მოსალოდნელ მოხვედრას, სამთავრობო კომისიის მხრიდან კითხვითი ნიშნის ქვეშ აყენებდა. ასეთი სვლით, ოსი სეპარატისტები თავს წინასწარ იზღვევდა იმ თვალსაზრისით, რომ საზღვრების დამდგენი კომისიის სხდომებზე წარმოქმნილი დისკუსიის დროს, უკიდურეს შემთხვევაში „დამთმობლის“ სცენარი გაეთამაშებინა და „კომპრომისული“ ვარიანტის შეთავაზების შესაძლებლობა მისცემოდა. ასეთი პოლიტიკური ეშმაკობით ფიქრობდნენ „სამხრეთ ოსეთის“ ტერიტორიის მათ მიერ ჩაფიქრებულ ძირითად საზღვრებში შენარჩუნებას. ისიც ანგარიშგასანევია, რომ ეს პროექტი, სამთავრობო კომისიის შექმნასა და მის მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებებს უძლოდა წინ. ამ ფაქტით, ოსი სეპარატისტები მთავრობას არა მარტო თავის პოზიციას სთავაზობდა, არამედ „სამხრეთ ოსეთის“ მოსალოდნელი ტერიტორიული საზღვრების წინასწარ აფიქრებას აკეთებდა. ხელისუფლებაზე და მისგან შექმნილი კომისიის წევრებზე გარკვეული ზემოქმედების მოხდენას ცდილობდა. როგორც საარქივო მასალებიდან ირკვევა, აღნიშნული დოკუმენტი ოსებმა საქართველოს რევკომს წარუდგინა. იგი რევკომის 1921 წლის 16 ნოემბრის პრეზიდიუმის სხდომამ განიხილა და მიღებულ დადგენილებას შემდეგი სახის ფორმულირება მისცა: „საზღვრების საკითხის გადაწყვეტა მანამ გადაიდოს, ვიდრე ადგილობრივ მომუშავე კომისია სათანადო მოხსენებას წარმოადგენს.“ [1, 92, 106] დადგე-

ნილებაში ნახსენებ „ადგილობრივ მომუშავე კომისიაში“ – გორისა და შორაპნის მაზრებში ადგილებზე საქმის შესასწავლად შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის მიერ გაგზავნილი კომისიები (კომისიის თავმჯდომარეები: იობიძე, რატიშვილი, ხოველიძე, შველიძე) უნდა იგულისხმებოდეს. სწორედ მათ მიერ შეკრებილი მასალები დაედო საფუძვლად იმ მოხსენებას, რომელიც შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის საქმეთა სამმართველომ საქართველოს რევკომს 1921 წელს გადაუგზავნა.

საქართველოს რევკომის დადგენილებიდან ჩვენს მიერ მოტანილი ამონაწერის მიხედვით, „სამხრეთ ოსეთის“ საზღვრის საკითხის გადანწყვეტა, ადგილებზე მომუშავე კომისიების მოხსენებებზე დაყრდნობით გაკეთებული განმარტებადებული დასკვნის შექმნამდე უნდა გადადებულიყო. მიუხედავად ამისა, ზემოაღნიშნული დადგენილების მიღებიდან მეორე დღეს (17 ნოემბერი), საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პრეზიდიუმმა, ა.ჯატიევისა და მ.ორახელაშვილის მოხსენებების საფუძველზე, სანინარმდგომ ხასიათის დადგენილება მიიღო. ამ დოკუმენტის მიხედვით, ქალაქი ცხინვალი ჯერ კიდევ არარსებული „სამხრეთ ოსეთის“ ავტონომიური ოლქის ცენტრად იქნა გამოცხადებული.[2, 67] ამ ფაქტით, საქართველოს რევკომის 16 ნოემბრის დადგენილების ანუღირება მოხდა. ცენტრალური კომიტეტის პრეზიდიუმის 17 ნოემბრის დადგენილებას რომ სამართლებრივი სახე შეეძინა, „სამხრეთ ოსეთის“ პოლიტიკური ერთეულის სასაზღვრო ხაზის გავლება ისეთი კომისიისათვის უნდა დაევალებინათ, რომელიც საბოლოო დასკვნაში მმართველი პარტიის პოზიციას გაიზიარებდა. მითუმეტეს, „სამხრეთ ოსეთის“ საზღვრის გამორკვევასთან დაკავშირებით, კავბიუროს 1921 წლის 31 ოქტომბრის დადგენილება, საქართველოს რევკომისა და „სამხრეთ ოსეთის“ აღმასრულებელი კომიტეტის წარმომადგენლებისგან ერთობლივი კომისიის შექმნას ითვალისწინებდა. [2, 67] ცნობილი ფაქტია, რომ ამ მიმართულებით პრაქტიკული ნაბიჯი საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის პრეზიდიუმის 1921 წლის 23 ნოემბრის დადგენილებით გადაიდგა. ამ შემთხვევაში, „სამხრეთ ოსეთის“ საზღვრების გამიჯნავი „შერეული“ კომისიის (კ. კაკაბაძე – თავმჯდომარე, ელერდოვი, შოტი, ა.ჯატიევი, ს.გაგლოვი) შექმნა მაქვს მხედველობაში. თუკი კომისიის ეროვნულ შემადგენლობას გადავხედავთ, პარტიეტის პრინციპის დარღვევა (ერთი ქართველი და 4 არაქართველი) აშკარად წარმოჩნდება. არადა, საკითხის მოგვარება, მხოლოდ ოს-ქართველთა შემადგენლობით შექმნილი კომისიისათვის უნდა მიენდოთ. თუკი ეს არ გაკეთდა, წინასწარ გამიზნული ქმედებით იყო განპირობებული, რადგან კომისიის

სხდომებზე ნებისმიერი სადაო საკითხის მიღება-არმიღება, ხმათა უმრავლესობით წყდებოდა.

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, შეკვეთის ფორმით წინასწარ იქნა განსაზღვრული თუ როგორი სახის დადგენილება უნდა მიეღო კომისიას. ამის დამადასტურებლად, იმავე კომისიის პირველ სხდომაზე (მომხსენებელი ელერდოვი), მიღებულ დადგენილებაში ვკითხულობთ: „უზრუნველყოფილი იქნას საქართველოს ცენტრალური კომიტეტის დადგენილების (1921 წ. 17 ნოემბერი შ.ვ.) ცხოვრებაში განხორციელება, რომლითაც ცხინვალი სამხრეთ ოსეთის ადმინისტრაციულ ცენტრად იქნა ცნობილი.“ [1, 3, 168] დოკუმენტს კომისიის სამი წევრი და მდივანი აწერდა ხელს. ეს იმას ნიშნავდა, რომ კომისიის მიერ შემოხაზულ „სამხრეთ ოსეთის“ საზღვრებში ცხინვალი აუცილებლად უნდა შესულიყო. თუკი ეს მითითება შესრულდებოდა, ბუნებრივია, ცხინვალის ჩრდილოეთით მდებარე 51 წმინდა ქართული სოფელი „სამხრეთ ოსეთის“ შემადგენლობაში მოექცეოდა. დასახული ამოცანის განხორციელება გარკვეულ სირთულეებთან იყო დაკავშირებული იმ თვალსაზრისით, რომ „სამხრეთ ოსეთის“ რევეკომისა და მისადმი დაქვემდებარებული მილიციის განყოფილებებისაგან განანამები ქართული მოსახლეობის პოზიციის გარკვევა აუცილებლობას წარმოადგენდა. ამის საჭიროება კ.კაკაბაძის კომისიის წევრებს კარგად ესმოდათ. მითუმეტეს, შიდა ქართლის ქართველთა დაცაბულობის მშვილდი იმდენად იყო დაჭიმული, რომ მის არგათვალისწინებას შეიძლება უბედურების ტალღის აგორება მოყოლოდა. ამ შემთხვევაში, კომისიამ გულშემატკივრის ნილაბი აიფარა და მოსალოდნელი აალებადი ცეცხლის განელების მიზნით, ცხინვალში ექვსკაციანი შემადგენლობით ჩავიდა. მას ხალხისთვის გარეგნულად უნდა ეჩვენებინა, რომ გამოკითხვისა და პრობლემის საფუძვლიანად შესწავლის შედეგად ობიექტური დასკვნა გაკეთდებოდა. ეს იყო ცხინვალის რაიონის ქართული სოფლების მოსახლეობისათვის წინასწარგათვალისწინებული სატყუარი ბადე. ასეთი განცხადების გაკეთების შესაძლებლობას ის საარქივო დოკუმენტური მასალები იძლევა, რომელიც კ.კაკაბაძის კომისიის მხილებას შეიცავს. მხედველობაში მაქვს ქართული სოფლის მოსახლეობის მიერ მთავრობისადმი გაგზავნილი საპროტესტო წერილები. ამ მასალებიდან ირკვევა, რომ 1921 წლის 5 დეკემბერს ცხინვალში გამართული ქართული სოფლების წარმომადგენელთა კრებას, ცხინვალის ჩრდილოეთით არსებული 45 ქართული სოფლის 5-5 წარმომადგენელი ე.ი. 225 კაცი ესწრებოდა. განსახილველად დღის წესრიგში ერთადერთი საკითხი იყო შეტანილი; ცხინვალის და მისი რაიონის „სამხრეთ ოსეთის“ ადმინისტრაციულ მმართველობაში მოსა-

ლოდნელი გადასვლის შესახებ – მოხსენება ელერდოვმა გააკეთა. მისი აზრით, „სამხრეთ ოსეთისადმი“ ცხინვალის გადაცემაზე და ავტონომიური ოლქის ადმინისტრაციულ ცენტრად გამოცხადებაზე ქართველები წინააღმდეგნი არ უნდა ყოფილიყვნენ. აქედან გამომდინარე, პრინციპულად დააყენა საკითხი, რათა ეს პოზიცია კრების მონაწილე დელეგატებსაც ოფიციალურად დაედასტურებინა. ელერდოვის მიერ შეთავაზებული წინადადება ქართველების მიერ უარყოფილი იქნა. ამ გადაწყვეტილების მიღებაში ისინი ერთსულოვანი იყვნენ. ამის შესახებ ერთ-ერთ დოკუმენტში ვკითხულობთ: „რაც შეეხება... ქ.ცხინვალი თავისი რაიონით გადაეცეს სამხრეთ ოსეთს, ასეთი მოთხოვნითაა კრებამ მიზანშეუწონლად და უკანონოდ სცნო, რადგან იგი გამოიწვევს ჩვენი ერის პოლიტიკურად და ზნე-ჩვეულებრივ დაჩაგვრა-დამონაგვებას. კრებამ დიდი პროტესტი ერთხმად განუცხადა კომისიას ცხინვალის და მისი რაიონის სამხრეთ ოსეთის მართვა-გამგეობაში გადაცემის შესახებ.“ ეს იმას ნიშნავდა, რომ ცხინვალი და მის ჩრდილოეთ ნაწილში მდებარე 45 ქართული სოფელი, „სამხრეთ ოსეთის“ შემადგენლობაში არ უნდა შესულიყო და ოფიციალურად გორის მაზრას დაქვემდებარებოდა. მომხდარი ფაქტით, კ. კაკაბაძემ და ელერდოვმა, შესაბამისი უწყებისაგან მიღებული დავალება ვერ შეასრულა. ამიტომ იყო, რომ კომისიის ხელმძღვანელობამ, კრების მონაწილეთა ნების გამომხატველი რეზოლიუციის იმ დღესვე წაკითხვისაგან თავი შეიკავა. კრებაზე წარმოდგენილ დელეგატებს განუცხადა, რომ რეზოლიუციის ტექსტს მეორე დღეს გააცნობდა, ხოლო რამდენიმე დღეში შესაბამის დოკუმენტს თითოეული სოფლის რეკომს წერილობით გადაუგზავნიდა. ამ ხერხით, კრების მონაწილე 225 ქართველი დელეგატი ექსცესების გარეშე დაითხოვა. იმავე დელეგატებიდან, თითო წარმომადგენელი – 45 კაცი მეორე დღესაც ცხინვალში დარჩა და კომისიისაგან რეზოლიუციის ტექსტის მიღებას ელოდებოდა. ამასთან დაკავშირებით, სოფელ ტირძინის თემის მცხოვრებთა 26 დეკემბრით დათარიღებულ განცხადებაში ვკითხულობთ: „საგამომძიებლო კომისიას დელეგატებმა მოსთხოვეს წერილობით ეცნობებინათ... გამოძიების შედეგები და მიღებული რეზოლიუცია. პასუხს მეორე დღემდის უცადეს... მაგრამ ამაოდ. მათ ვერა გაიგეს რა და თავიანთ სახლებში დაბრუნდნენ. ეგონათ, სიმართლეს რეკომის შემწეობით გავიგებთო, მაგრამ ვერა გაიგეს რა და დარჩნენ მოტყუებულნი. დღემდისაც ველოდით – გავიგებთ რამესო, მაგრამ ტყუილად.“ კ.კაკაბაძის კომისიის ამ ქმედებამ, ცხინვალის რაიონის ქართული სოფლების მოსახლეობის საფუძვლიანი გულისწყრომა და პროტესტი გამოიწვია. ამის უდაო დადასტურებას 1921 წლის 24

დეკემბრიდან 31 დეკემბრის ჩათვლით, საქართველოს მთავრობის სახელზე გაგზავნილი წერილები წარმოადგენს. ქართული სოფლის მოსახლეობა კატეგორიული ფორმით მოითხოვდა: ა) „გაგვაცვინონ შინაარსი იმ გადაწყვეტილებისა, რაც გადაწყდა მთავრობის კომისიის მიერ დაბა ცხინვალში სახალხო ყრილობის დროს, რომელი ყრილობაც მოწვეული იყო კომისიის მიერ დეკემბრის პირველ რიცხვებში.“ ბ) „თუ რამდენად გაუნია ანგარიში კომისიამ ხალხის პროტესტს, ან რანაირი რეზოლიუცია გამოიტანა, არის თუ არა იგი ხალხის სურვილის დამაკმაყოფილებელი, დღევანდლამდის ამ კომისიის დადგენილების შინაარსის შესახებ ჩვენ არაფერი არ გავკვივია. ამიტომ ამაზედ მივმართავთ ს.ს.რ. მთავრობას, რათა ჩვენ მიერ ამორჩეული დელეგატების პირით გვაცნობოს ვითარება ამ ფრიად საჭირო საკითხის შესახებ.“ გ) „კომისიის მიერ დაბა ცხინვალში მოწვეული რაიონის სოფლების წარმომადგენელთა ყრილობაზე გამოირკვა, რომ ხალხი ერთხმად წინააღმდეგია საქართველოს რესპუბლიკას ჩამოშორდეს ცხინვალის რაიონი და მიენეროს ოსეთის რესპუბლიკას. მიუხედავად ასეთი აშკარა პროტესტისა, ყრილობაზე ოფიციალურად არ იყო გამოტანილი რეზოლიუცია... ასეთი მოპყრობა მშრომელი ხალხისადმი სრულიად უსამართლოდ მიგვაჩნია, ვინაიდან ხალხმა არ იცის, კომისია რა აზრით და გადაწყვეტილებით წარსდგება ს.ს.რ. მთავრობასთან ამ ფრიად მწვავე და მნიშვნელოვანი საკითხის შესახებ.“ იმავე დოკუმენტებით ირკვევა, რომ ცხინვალის რაიონის სოფლების ქართველობამ, ყოველი სოფლიდან ნდობით აღჭურვილი თითო წარმომადგენელი აირჩია და 40 კაციანი დელეგაცია, აღნიშნულ საპროტესტო წერილებთან ერთად, თბილისში საქართველოს მთავრობისა და შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის წინაშე წარსდგა. ამ ფაქტმა, კ.კაკაბაძის კომისია იძულებული გახდა, ცხინვალის ქართული სოფლების 1921 წლის 5 დეკემბრის კრების რეზოლიუცია ოფიციალურად შეედგინა. იძულებული გახდა იმიტომ ვამბობთ, რომ ამის თქმის შესაძლებლობას თვით იმავე რეზოლიუციის ტექსტი იძლევა. მართალია, ამ დოკუმენტით „სამხრეთ ოსეთისადმი“ ცხინვალის გადაცემის საკითხთან მიმართებაში კრების მონაწილეთა პროტესტია დადასტურებული, მაგრამ, იქვე აღნიშნულია, რომ კრების უმრავლესობა კულაკურ-მენშევიკურ ელემენტს წარმოადგენდა, რომლებმაც ადგილობრივ კომუნისტებს, თითქოს მათ წინააღმდეგ სიტყვით გამოსვლის შესაძლებლობა არ მისცა. [3, 69, 174] ამ დოკუმენტიდან ისე გამოდის, რომ ცხინვალის ჩრდილოეთით მდებარე 45 ქართული სოფლის მიერ წარგზავნილი 225 დელეგატი, კულაკები და მენშევიკები იყვნენ მხოლოდ იმის გამო, რომ ცხინვალისა და 45 ქართული სოფლის „სამხრეთ ოსეთისადმი“ გადაცე-

მას მხარი არ დაუჭირა. რეზოლუციის მეორე ნაწილის ფორმა ამ შემთხვევაში აშკარად დარღვეულია. მხედველობაში მაქვს კულაკურ-მენშევიკური ელემენტების მხრიდან კომუნისტებისადმი სიტყვის არმიცემაზე ყურადღების გამახვილება. რამდენადაც საქმე ქართველთა კრების მიერ მიღებულ რეზოლუციასთან გვაქვს, დაბეჯითებით შეიძლება იმის თქმა, რომ ცხინვალის ქართველთა კრებაზე, კომისიის წევრები რეზოლუციის ასეთი სახის ტექსტის წარდგენას ვერ გაბედავდნენ. უკიდურეს შემთხვევაში, კრების მონაწილეთა შეურაცმყოფელი (კულაკურ-მენშევიკური ელემენტები) რეზოლუციის ბოლო ნაწილს, იგივე კრება ნამდვილად არ დაამტკიცებდა. მეორე მხრივ, მომხდარი ფაქტი გარკვეული ფორმით შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატისადმი გაგზავნილ საპროტესტო წერილებშიაც აისახებოდა. ზემოაღნიშნული რეზოლუციისადმი კომისიის მხრიდან იდეოლოგიური დატვირთვის მიცემა, რომელიც უწყების წინაშე თავის მართლების მცდელობას წარმოადგენდა. ამის ერთ-ერთ საფუძველს იმავე კომისიის მიერ 5 დეკემბერს ცხინვალში ჩატარებული ქართული სოფლების კომუნისტური უჯრედების კრების მიერ მიღებული დადგენილება იძლევა. ამ დოკუმენტით, ცხინვალის, ჯერ კიდევ არარსებული „სამხრეთ ოსეთის“ ავტონომიური ოლქის ცენტრად იქნა გამოცხადებული. [1, 3, 169]

ჩვენს მიერ მოტანილი ფაქტებით აშკარად იკვეთება, რომ ეს დოკუმენტი, ცხინვალის ქართველთა კრების გადაწყვეტილების საპირისპიროდ იქნა მიღებული. კომისიის წევრებს მათი დამკვეთისადმი უნდა დაედასტურებინა, რომ, თუკი ცხინვალის რაიონის „კულაკურ-მენშევიკური“ ნაწილი „სამხრეთ ოსეთისადმი“ ცხინვალისა და 45 ქართული სოფლის გადაცემის წინააღმდეგ გამოდიოდა, იმავე რაიონის კომუნისტური უჯრედების წარმომადგენლები (რაოდენობა დასახელებული არ არის) განსხვავებულ პოზიციაზე იდგა და „სამხრეთ ოსეთის“ რეკომის ინტერესებს იცავდა. ხელისუფლების მხრიდან ქართველთა საწინააღმდეგოდ გამიზნული ჩანაფიქრი, კომისიამ მხოლოდ ნაწილობრივად შეასრულა. მიუხედავად ამისა, შემდეგი ნაბიჯის გადასადგმელად მან გარკვეული საფეხური მოამზადა. ამ შემთხვევაში „სამხრეთ ოსეთის“ საზღვრის გამმიჯნავი კომისიის 1921 წლის 8 დეკემბრის სხდომის № 4 ოქმი მაქვს მხედველობაში. ეს დოკუმენტი ორი ნაწილისგან შედგება. პირველი, უშუალოდ „სამხრეთ ოსეთის“ საზღვარს ეხება. ამ დოკუმენტში სასაზღვრო ხაზი მთების, მაღლობების, უღელტეხილების (სიმაღლეების ჩვენებით), მდინარეების, ხევების და სოფლების დასახელებით არის წარმოდგენილი. თუკი მას ოსების მიერ 1921 წლის 6-8 სექტემბერს მიღებულ პროექტს შევადარებთ, აღმოჩნდება რომ მასში მხოლოდ უმნიშვნელო „კოსმე-

ტიკური“ ცვლილებაა შეტანილი. როგორც ჩანს, მთავრობის წინაშე პირნათლად გამოსვლის მიზნით, კ.კაკაბაძის კომისიამ, პრობლემის საფუძვლიან შესწავლას თავი აარიდა, ოსების მიერ შედგენილ პროექტს დაეყრდნო და სასაზღვრო ხაზის აღმნიშვნელი მთების, უღელტეხილების (სიმაღლეების ჩვენებით), ხეების, მდინარეებისა და დასახლებული პუნქტების გეოგრაფიული სახელწოდებები უცვლელი თანმიმდევრობით გაიმეორა. გამოტოვებულია მხოლოდ სიმაღლე – 7,234 და სოფელი მრტკადჟინი. ჩვენს მიერ ზემოთ მოტანილი ფაქტებიდან ირკვევა, რომ შიდა ქართლის ტერიტორიის მისატაცებლად და „სამხრეთ ოსეთად“ გასათავისებლად, საქართველოს მთავრობა და მის მიერ შექმნილი კ. კაკაბაძის კომისია ოს სეპარატისტებს აშკარად უწყობდა ხელს. ამ დანაშაულებრივი ქმედების და ტენდენციურობის შენიღბვის მიზნით, იმავე ოქმის მეორე ნაწილს კომისიამ შემდეგი სახის ფორმულირება მისცა: 1) სასაზღვრო ხაზის შესახებ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატისა და „სამხრეთ ოსეთის“ რეკომის ნარმომადგენლებს შორის, კომისიის სხდომაზე თითქოს რაიმე სახის ურთიერთსაწინააღმდეგო პრეტენზია არ გამოთქმულა; 2) სადაო საკითხების გამოკვლევას, არსებული მასალების დამატებითი შემოწმების საფუძველზე კომისია ადგილებზე მოახდენდა. დოკუმენტის ეს მეორე ნაწილი, წინააღმდეგობაში მოდის პირველთან იმ თვალსაზრისით, რომ ა) „სამხრეთ ოსეთის“ სასაზღვრო ხაზი, კომისიის მიერ ნაჩქარევად მიღებული დადგენილებით ფაქტიურად იქნა დაადასტურებული, რის გამოც მისი საფუძვლიანად გადასინჯვის შესაძლებლობა სათავეშივე გამოირიცხა; ბ) კომისიის მიერ „სამხრეთ ოსეთის“ ტერიტორიის შემოფარგვლის ეს პროცედურა, არსებული მასალების დამატებითი გადამოწმებისა და სადაოდ ქცეული საზღვრის საკითხის ადგილებზე გამოკვლევის გვერდის ავლით განხორციელდა. ასეთი ლოგიკური წინააღმდეგობის შემცველ ოქმს, ხელს კომისიის თავმჯდომარე კ.კაკაბაძე აწერდა. მისი ერთი პირი საქართველოს რეკომის, ხოლო მეორე შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის ადმინისტრაციულ ერთეულთა განყოფილებას გადაეგზავნა.

საარქივო მასალებიდან ირკვევა, რომ კ.კაკაბაძის კომისიის მიერ შედგენილი ეს დოკუმენტი, შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატთან არსებული ადმინისტრაციულ ერთეულთა განყოფილების ხელმძღვანელის გრ.გველესიანის საგანგებო განხილვის საგანი გახდა. ამის დამადასტურებლად, შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის სახელზე მის მიერ გაგზავნილი მოხსენება გამოდგება. თუ რა პოზიცია დაიჭირა გრ.გველესიანმა ამ პროოსურ და ანტიქართულ დადგენილებასთან მიმართებაში, ამის საილუსტრაციოდ იმავე მოხსენ-

ნებიდან შესაბამის ამონაწერს მოვიტან და შიდა ქართლის ქართული სოფლების ინტერესებიდან გამომდინარე, კ.კაკაბაძის კომისიის საქმიანობას თავად მკითხველმა გამოუტანოს განაჩენი. „1) კომისიის მიერ საზღვრების შესახებ მიღებულ დადგენილებას – წერს გრ.გველესიანი –პარტიისა და მთავრობის სანქცია არ აქვს, ამიტომ, დეკრეტის შედგენის დროს მას არავითარი სავალდებულო და სახელმძღვანელო მნიშვნელობის ძალა არ ექნება, რადგან კომისიის ეს ოქმი დამტკიცებული და დადასტურებული არ არის მთავრობისა და პარტიის ცენტრალური კომიტეტის მიერ. ეს სხვათა შორის იქედანაც ჩანს, რომ პარტიის 12 დეკემბრის და მთავრობის 20 დეკემბრის დადგენილებებში ნათქვამი არ არის იმის შესახებ, რომ კომისიის ამ დადგენილებას სავალდებულო ძალა ეძლეოდეს. პირიქით, მეორე მუხლი ორივე დადგენილებისა საჭიროდ სცნობს საზღვრების დეტალიზაციას. ცხადია, ეს ოქმი ჩვენ შეგვიძლია გავსინჯოთ როგორც მარტო მასალა საზღვრების საკითხში; 2) და როგორც მასალა რომ გავსინჯოთ, კომისიის დადგენილება რადიკალურად ეწინააღმდეგება პარტიისა და მთავრობის ზემოთ აღნიშნულ დადგენილებებს: ა) სამხრეთ ოსეთის ავტონომიურ ოლქში შეტანილია დასავლეთით რაჭისა და შორაპნის მაზრის ნაწილები; ბ) აღმოსავლეთით დიდი ნაწილი დუშეთის მაზრისა; გ) სამხრეთით, სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის ტერიტორიაში შეტანილია მთელი წყება სოფლებისა, რომელნიც პარტიისა და მთავრობის ზემოთ აღნიშნულ დადგენილებათა თანახმად (მუხლი მე-სამე), შეტანილი უნდა იქნას ამ ტერიტორიაში მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ გორის მაზრის ოსთა შორის ქართული მოსახლეობა თუ მეზობლად მცხოვრები, გამოთქვამს თავის კატეგორიულ სურვილს – დადგეს ოსთა ავტონომიური ხელისუფლების ქვეშ. მანამდე კი ეს ქართველი მოსახლეობა ექვემდებარება გორის მაზრის ხელისუფლებას.“ მართალია, გრ.გველესიანის ეს პოზიცია დოკუმენტურ მასალას ემყარებოდა და საფუძვლიან არგუმენტებს შეიცავდა, მაგრამ, კ.კაკაბაძის კომისიის საქმიანობასთან და მის მიერ შექმნილ პროექტთან მიმართებაში, უარყოფითი დამოკიდებულება ხელისუფლებას გამოკვეთილი ფორმით არ დაუფიქსირებია. ყოველ შემთხვევაში, „სამხრეთ ოსეთის“ საზღვრების საკითხზე მიღებულ დადგენილებებში ასეთი რამ არ დასტურდება. ისეთი შთაბეჭდილება იქმნება, რომ საქართველოს რევკომი და ცენტრალური კომიტეტი, მის მიერ შექმნილი კომისიისაგან (კ.კაკაბაძის კომისია) შემუშავებული ანტიქართული პროექტის ოფიციალურ კრიტიკას შეგნებულად გაურბოდა. ასეთი შეხედულებების გამოთქმის საფუძველს, საქართველოს კომპარტიის პლენუმის, პოლიტბიუროს და ორგბიუროს 1921 წლის 12 დეკემბრის და სა-

ქართველოს რევკომის პრეზიდიუმის იმავე წლის 20 დეკემბრის დადგენილებები (№ 39, № 94) იძლევა. მართალია, 12 დეკემბრის სხდომებზე კ. კაკაბაძის, გ.გაგლოვის და ბ.კვიციანიას მოხსენებები იქნა მოსმენილი, მაგრამ, მისი მიკვლევა შეუძლებელი გახდა. არადა, დღევანდელი გადასახედიდან ამ მასალების განსაკუთრებული ღირებულება იმაში მდგომარეობს, რომ მისი მეშვეობით შესაძლებლობა მოგვეცემოდა გავვერკვია: 1) რა პოზიციაზე იდგა თითოეული მომხსენებელი და ითვალისწინებდნენ თუ არა ქართული სახელმწიფოს ინტერესებს; 2) ამა თუ იმ დებულების გასამყარებლად რა არგუმენტებს იშველიებდნენ და რამდენად შეესატყვისებოდა იგი შიდა ქართლის ქართული მოსახლეობის მოთხოვნებს; 3) ეს მოხსენებები იმითაც იქნებოდა საინტერესო, რომ ეროვნულ სახელმწიფოსთან მიმართებაში, იმ ეტაპზე ქართული პოლიტიკური აზროვნების დონესაც წარმოაჩენდა. სამწუხაროდ, იმავე სხდომების სტენოგრაფიული ჩანაწერებიც არ არსებობს. თუკი საბჭოთა ხელისუფლების ჩინოვნიკთა საქმის წარმოების სპეციფიკას გავითვალისწინებთ, სამთავრობო დონეზე ჩატარებული მნიშვნელოვანი სხდომის სტენოგრამა ყოველთვის იქმნებოდა. მოსმენილ მოხსენებასთან ერთად, ამ დოკუმენტს მიღებულ დადგენილებას ურთავდნენ. როგორც ჩანს, გარკვეული პოლიტიკური მოსაზრებებიდან, ან საარქივო საქმის არმცოდნეთა დაუდევრობიდან გამომდინარე, ეს მასალები შემდგომ ეტაპზე „მეორეხარისხოვნად“ იქნა მიჩნეული და განადგურდა. დატოვეს მხოლოდ დადგენილებები, რომელთა მეშვეობით საკითხის სიღრმისეული შესწავლა და სრულყოფილი სურათის აღდგენა შეუძლებელი ხდება. **არსებული დოკუმენტების მიხედვით, კ.კაკაბაძის კომისიის პროექტში გარკვეული ცვლილებები იქნა შეტანილი. მხედველობაში მაქვს: 1) ჩასავლის საზოგადოების რაჭის მაზრის შემადგენლობაში დატოვება; 2) დუშეთის მაზრისადმი ჩამოსაჭრელი ტერიტორიიდან, მისი ჩრდილოეთი ნაწილის – კობი – თრუსოს რაიონის ისევ დუშეთის მაზრისადმი გადაცემა. აღნიშნული ცვლილებების გათვალისწინებით, იმავე დადგენილების მეორე მუხლით, „სამხრეთ ოსეთის“ საზღვრის დანვრილებითი გამოკვლევა, შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატსა და კ. კაკაბაძის კომისიას ერთობლივად დაევალა. რაც შეეხება მესამე მუხლს, იგი ცხინვალის კუთვნილების საკითხს ეხებოდა. არჩევანი ორი მიმართულებით – „სამხრეთ ოსეთი“ ან გორის მაზრა – უნდა გაკეთებულიყო. საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის პრეზიდიუმის 1921 წლის 17 ნოემბრის, კ. კაკაბაძის კომისიის 5 დეკემბრის და იმავე დღეს ცხინვალის რაიონის ქართული სოფლების კომუნისტური უჯრედების მიერ მიღებული დადგენილებები, რამდენადაც ცხინვალს „სამხრეთ ოსეთის“**

ცენტრად აცხადებდა, ამ ფონზე, 1921 წლის 12 და 20 დეკემბრის დადგენილებები წინგადადგმულ ნაბიჯს წარმოადგენდა. მხედველობაში მაქვს ამ დოკუმენტების მესამე პუნქტი, რომელიც ცხინვალის კუთვნილების საკითხთან დაკავშირებით, ზემოაღნიშნული დადგენილებების ანულირებას ახდენდა. „იმ დრომდე- ვკითხულობთ დოკუმენტში – სანამ ცხინვალის რაიონის ქართველი მოსახლეობის სულიერი მდგომარეობა არ შეიცვლება ქ. ცხინვალის რაიონის ავტონომიური ოსეთის ტერიტორიის მიჩნევის სასარგებლოდ, ქ.ცხინვალში და მის ირგვლივ არსებული ქართული მოსახლეობის სოფლებში ძალაუფლება დაუტოვოს სარაიონო რევეკომს, რომელიც შედის გორის მაზრაში.“

დადგენილების ამ მუხლს იმ ეტაპზე განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა იმ თვალსაზრისით, რომ იგი, ცხინვალისა და მის გარშემო არსებული ქართული სოფლების სამომავლო ბედის გადანყვევტას, ცხინვალის რაიონის მოსახლეობის პლებისციტის შედეგებს უკავშირებდა. თუკი ამ მიმართულებით ხელისუფლების მხრიდან პრაგმატული ნაბიჯი გადაიდგმებოდა და მოსახლეობის ინტერესების გათვალისწინება მოხდებოდა, შიდა ქართლის ოსებსა და ქართველებს შორის წამოჭრილი ურთულესი პრობლემის ამ ფონზე მოგვარება სამართლებრივ სახეს მიიღებდა. სამწუხაროდ, მაშინდელი საქართველოს ხელისუფლება და კავშიურო, ოფიციალურად მიღებული დადგენილებების საწინააღმდეგო პრაქტიკულ საქმიანობას ეწეოდა. ასეთი განცხადების გაკეთების შესაძლებლობას 20 დეკემბრის დადგენილების პირველი ვარიანტის მეოთხე მუხლი იძლევა. „დაევალოს ადგილობრივ პარტიულ ორგანიზაციებს– ვკითხულობთ მასში – აწარმოონ მუშაობა (პროპაგანდა, აგიტაცია, კამპანიები), რომ საჭიროა ქალ. ცხინვალი და მახლობელი რაიონი შევიდეს ავტონომიურ სამხრეთ ოსეთის ოლქის შემადგენლობაში.“ ეს მუხლი, დადგენილების მესამე მუხლს ეწინააღმდეგება და ფაქტიურად ხელისუფლების წინასწარგამიზნულ პროოსურ პოზიციას ადასტურებს. ამიტომ, იდეოლოგიური და პოლიტიკური მოსაზრებიდან – შიდა ქართლის ქართულ მოსახლეობაში მთავრობისადმი უნდობლობის არშექმნიდან გამომდინარე, იგი დადგენილების ოფიციალური ტექსტიდან იქნა ამოღებული. მიუხედავად ამისა, საქართველოს ხელისუფლების შესაბამისი ორგანოები პრაქტიკულ საქმიანობას დადგენილებიდან ამოღებული მეოთხე მუხლის მიხედვით ანხორციელებდა. მხედველობაში მაქვს ხელისუფლების მიერ ოსური ავტონომიის სასარგებლოდ დაწყებული კამპანია. შესაბამისი საარქივო მასალით დასტურდება, რომ გარკვეული უწყებები ამ მიმართულებით სათანადო დოკუმენტური მასალის შექმნას ცდილობდა. რამდენადაც კ. კაკაბაძის კომისიამ მთავრობის მაღალჩინოსანთა

დაკვეთა ვერ შეასრულა, საქმეში საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტი ჩაერთო. ამის ერთ-ერთ საუკეთესო ნიმუშს ლევან დოკაძის ხელმძღვანელობით 1921 წლის 30 დეკემბერს სოფელ აჩაბეთში მოწვეული „მიტინგის“ დამადასტურებელი ოქმი წარმოადგენს. ამ დოკუმენტიდან ირკვევა, რომ ლონისძიებას ცხინვალის რაიონის 15 ქართული სოფლიდან 2000 კაცი დასწრებია. მოხსენება – „სამხრეთ ოსეთის“ ავტონომიური ოლქის შექმნა ქალაქ ცხინვალით,“ საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის თავმჯდომარემ კ.კოკოშაძემ გააკეთა. თანამოხსენებით გორის სამაზრო პარტიული კომიტეტის მდივანი ა.გორგაძე გამოვიდა. მიღებულ დადგენილებაში მითითებულია, რომ „მიტინგის“ მონაწილენი ერთხმად მესალმებთან საქართველოს მუშათა და გლეხთა ცენტრალური ხელისუფლების დადგენილებას ქალაქ ცხინვალის ცენტრით „სამხრეთ ოსეთის“ ავტონომიური ოლქის შექმნას. იქვე აღნიშნულია, რომ საკითხის ამ ფორმით გადანყვევა, მშრომელი გლეხობის მშვიდობიანი ერთობლივი ცხოვრების მტკიცე ფუნდამენტი გახდებოდა „სამხრეთ ოსეთში.“

ამ დოკუმენტიდან ყურადღება შემდეგ ძირითად საკითხებზე უნდა იქნას გამახვილებული: 1) ოქმში ზოგადადაა აღნიშნული „საქართველოს მუშათა და გლეხთა ცენტრალური ხელისუფლების დადგენილება.“ ამ შემთხვევაში, გაურკვეველი რჩება, რომელი რიცხვით მიღებულ დადგენილებაზეა საუბარი. თუ გავითვალისწინებთ, რომ საკითხი ცხინვალის „სამხრეთ ოსეთის“ ადმინისტრაციულ ცენტრად აღიარებას ეხებოდა, ამ მხრივ, სამეცნიერო წრეებისათვის მხოლოდ საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის პრეზიდიუმის 1921 წლის 17 ნოემბრის დადგენილებაა ცნობილი. მაგრამ, მისი ანუ-ლირება, როგორც ზემოთაც გვქონდა მითითებული, საქართველოს კომპარტიის პლენუმის, პოლიტბიუროს, ორგბიუროს 12 დეკემბრის და საქართველოს რევკომის 20 დეკემბრის დადგენილებებმა მოახდინა. ასეთი სახის დოკუმენტების მიღებიდან 10 დღის შემდეგ, 17 ნოემბრის დადგენილების ისევ წინამოწევა, ხელისუფლების მზაკვრული ჩანაფიქრით უნდა ყოფილიყო განპირობებული; 2) ყურადღება უნდა მივაქციოთ იმ გარემოებასაც, რომ 12 და 20 დეკემბრის დადგენილებების მესამე მუხლი, საკითხის გადანყვევას პლებისციტის შედეგებს უკავშირებდა. საფიქრებელია, რომ ამ „მიტინგისათვის“ ხელისუფლებას, პლებისციტის ფუნქციის დაკისრება ქონდა მიზნად დასახული. თუკი ამ მოსაზრებას ოპონენტები გამოუჩნდებიან, კეთილი ინებონ და პასუხი გასცენ კითხვას: ა) 1921 წლის 12 და 20 დეკემბრის დადგენილებების მესამე მუხლს, პარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა რატომ გაუკეთა იგნორირება. მითუმეტეს, შინაგან საქმეთა

სახალხო კომისარიატთან და რეკომთან შექმნილ კომისიას, „სამხრეთ ოსეთის“ საზღვრების საკითხთან დაკავშირებით იმ ეტაპზე მუშაობა სრულყოფილად დამთავრებული არ ქონდა; ბ) „სამხრეთ ოსეთის“ საკითხის ფორსირებული ტემპით გადანყვევტას რატომ ჩქარობდა საქართველოს ცენტრალური კომიტეტი. ვისი მითითებით ჩაატარა ლ.დოკაძემ 1921 წლის 30 დეკემბერს „მიტინგი.“ რა უფლებით მოახდინა ცხინვალის რაიონის საკითხთან მიმართებაში 1921 წლის 17 ნოემბრის ანულირებული დადგენილების ისევ წინ წამოწევა და მისი მხარდამჭერი დოკუმენტის მიღება; 3) დოკუმენტური მასალით დასტურდება, რომ აღნიშნულ „მიტინგთან“ მიმართებაში ოქმის შემდგენლები, უაღრესად წინააღმდეგობრივ მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ იმ თვალსაზრისით, რომ მათი მხრიდან, შიდა ქართლის ქართული მოსახლეობის პოლიტიკური ნება ნაწილობრივადაც არ იქნა გათვალისწინებული. მხედველობაში მაქვს: ა) ოქმის მიხედვით, 30 დეკემბერს სოფ. აჩაბეთში გამართული მიტინგის მონაწილეთა შორის ის 15 ქართული სოფელია დასახელებული, რომლებმაც საპროტესტო წერილებთან ერთად თავიანთი წარმომადგენლები ხელისუფლებას თბილისში გაუგზავნა. კურიოზული სიტუაცია იქმნება სოფლების-თამარაშენსა და დგვრისთან მიმართებაში. ლ.დოკაძის მიერ შედგენილი დოკუმენტის მიხედვით, მის მიერ მოწვეული „მიტინგის“ მუშაობაში თამარაშენისა და დგვრისის მოსახლეობაც მონაწილეობდა, რომელმაც თითქოს მხარი ცხინვალის „სამხრეთ ოსეთის“ ადმინისტრაციულ ცენტრად გამოცხადებას დაუჭირა. საარქივო მასალებით დასტურდება, რომ მომხდარი ფაქტიდან მეორე დღეს – 31 დეკემბერს, იმავე თამარაშენის (52 კომლი) და დგვრისის (277 კომლი) მოსახლეობა, ცხინვალის „სამხრეთ ოსეთისადმი“ მოსალოდნელი გადაცემის გამო, საქართველოს მთავრობას საპროტესტო წერილთან ერთად, 40 ქართული სოფლის 40 კაცთან დელეგაციაში თავის წარმომადგენელსაც აგზავნის. ისე გამოდის, რომ თამარაშენისა და დგვრისის მოსახლეობამ, 30 დეკემბერს თითქოს ლ. დოკაძის მიერ შეთავაზებულ დადგენილებას დაუჭირა მხარი, ხოლო 31 დეკემბერს მოწვეულ სოფლის ყრილობაზე სანაწილადმდეგო დადგენილება მიიღო. ანალოგიური მდგომარეობა გვაქვს სხვა ქართულ სოფლებთან მიმართებაშიაც. ოსების მიერ განაწამება ქართული სოფლის მოსახლეობისაგან ასეთი ორპირი თამაში გამოიციხული იყო. ამას ხელისუფლებისადმი გაგზავნილ წერილებში მკაცრი და კატეგორიული ფორმით გამოთქმული პროტესტიც ადასტურებს; ბ) თუკი ცხინვალის რაიონის „სამხრეთ ოსეთისადმი“ გადაცემის საკითხთან მიმართებაში, ცხინვალის ჩრდილოეთით მდებარე ქართული სოფლების შეურიგებელ და უკომპრო-

მისო პოზიციას გავითვალისწინებთ, ლ.დოკაძის ხელმძღვანელობით „მიტინგის“ მოწვევა და ქართული სოფლის მოსახლეობის მხარდაჭერის ნამდვილობა ეჭვქვეშ დგება. ეს მიტინგი მართლაც რომ ჩატარებულიყო და ზემოაღნიშნული სახის დადგენილება მიელო, იდეოლოგიური და პოლიტიკური თვალსაზრისით, ხელისუფლება მას შიდა ქართლის ქართული მოსახლეობის საპროტესტო წერილებისა და დელეგაციის საწინააღმდეგოდ აუცილებლად გამოიყენებდა. მეორე მხრივ, აღნიშნული ფაქტი შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის და მასთან არსებული შესაბამისი კომისიების მოხსენებებში, რეკომისა და პარტიის ცენტრალური კომიტეტის დადგენილებებში სხვა დოკუმენტების მსგავსად გარკვეული ფორმით აისახებოდა. საარქივო ფონდებზე ჩემს მიერ გულდასმით ჩატარებული მუშაობის მიუხედავად, ასეთი სახის დოკუმენტს ჯერჯერობით ვერ მივაკვლიეთ.

ცხინვალისა და მის ჩრდილოეთით მდებარე ქართული სოფლების მოსახლეობა ხელისუფლებასთან გარიგებას რომ არ აწარმოებდა და გორის მაზრის შემადგენლობაში დარჩენას დაბეჯითებით მოითხოვდა, ამის უტყუარ დადასტურებას 1921 წლის 24 დეკემბრიდან 1922 წლის ოქტომბრის ჩათვლით საქართველოს მთავრობისადმი გაგზავნილი ქართველთა წერილები წარმოადგენს. ეს მასალები, შიდა ქართლის ქართული მოსახლეობის პოზიციის არა მარტო დადასტურებას, არამედ არსებული ხელისუფლების მხილებასაც შეიცავს. ეროვნული ცნობიერების მქონე ნებისმიერი პიროვნება, ვისაც ერის გასაჭირი გათავისებულ აქვს, ამ დოკუმენტების გაცნობისას შეუძლებელია აღშფოთება არ გამოხატოს იმ უსამართლობის გამო, რასაც გასაბჭოებული საქართველოს მარიონეტული მთავრობა და კავშიურო იჩენდა ცხინვალის რაიონის ქართულ მოსახლეობასთან მიმართებაში. რამდენადაც, ცხინვალისა და მისი ჩრდილოეთით მდებარე ქართული სოფლების ტერიტორიულად მიწერის საკითხის გადაწყვეტა 12 და 20 დეკემბრის დადგენილებების შესაბამისად მოსახლეობის ნების გამოვლინებას უნდა განესაზღვრა, ქართველობამ, მომავლის განჭვრეტის თვალსაზრისით შესაშური სიფხიზლე, წინდახედულება, ერთსულოვნება და მაღალი დონის ორგანიზებულობა გამოამყლავნა. მხედველობაში ქართული სოფლების ყრილობებზე მიღებული ის დადგენილებები მაქვს, რომლებიც წერილობით რამდენიმე ნაკადად ხელისუფლების შესაბამის უწყებებს გაეგზავნა. მისი ავტორები და ხელისმომწერები არა მარტო ცხინვალის რაიონის „სამხრეთ ოსეთის“ შემადგენლობაში მოქცევას აპროტესტებდნენ, არამედ, აღნიშნულ საკითხზე მთავრობის წინაშე კონკრეტულ კითხვებსაც სვამდნენ და კატეგორიული ფორმით მისგან პასუხს მოითხოვდნენ. ამასთან დაკავშირებით რამდენიმე მაგალითს მოვიტან: სოფ. სვერისა

და ქემერტის მცხოვრებთა მიერ შედგენილ წერილში ვკითხულობთ: „ეროვნებათა თვითგამორკვევის აღსასრულებლად რაისთვის უნდა ვიქნეთ მოქცეულნი ოსების თვითგამორკვევის ფარგლებში?“ ასეთი სახის შეკითხვაზე ქართულ მოსახლეობას ოფიციალური პასუხი სამწუხაროდ არ მიუღია. ხელისუფლების მხრიდან პრობლემისადმი ასეთი გულგრილი დამოკიდებულების გამო, საპროტესტო მუხტი ქართულ მოსახლეობაში ძლიერდებოდა. სოფელ ბრონლეთის 60 კომლის მიერ სოფლის ყრილობაზე მიღებულ დოკუმენტში ხაზგასმით იყო მითითებული: „განმეორებით ვაცხადებთ პროტესტს ცხინვალისა და მისი რაიონის ოსების ხელში გადაცემის შესახებ.“ „ჩვენ სოფ. ქორდბის მცხოვრებნი – 100 კომლი, განმეორებით ვუცხადებთ პროტესტს ოსების ხელში ცხინვალის გადაცემის შესახებ მიღებულ გადაწყვეტილებას.“ „ჩვენ 120 კომლი მცხოვრებნი სოფ. მელვრეკისისანი განმეორებით ვაცხადებთ პროტესტს ცხინვალისა და მისი რაიონის ოსებზე გადაცემის შესახებ.“ ამ ამონაწერებიდან კარგად ჩანს, რომ შიდა ქართლის ქართული სოფლის მოსახლეობა არსებულ ხელისუფლებას პროტესტით მეორედ მიმართავდა. იმავე წერილებში კატეგორიული ფორმით იყო საკითხი დასმული, – ცხინვალისა და მის ჩრდილოეთით მდებარე ქართული სოფლების გორის მაზრის შემადგენლობაში დარჩენის აუცილებლობაზე. ამ მასალის განსაკუთრებული მნიშვნელობა იმაში მდგომარეობს, რომ ქართული მოსახლეობა უნდობლობას უცხადებდა კ.კაკაბაძის კომისიას და ხალხის დასაკითხად ცხინვალში ახალი კომისიის გაგზავნას მოითხოვდა. იმავდროულად ხაზგასმით მიუთითებდა: „საქართველოს მთავრობა თუ მოისურვებს დანამდვილებით გაიგოს ჩვენი გულის პასუხი, ჩვენი გულის ნადები და ამ ჩვენის ოქმით ვერ დაკმაყოფილდება,... მაშინ ჩვენ დელეგატების მაგიერ თუნდაც ქუდზე კაცს გამოვაგზავნით. ჩვენ ვაცხადებთ, ცხინვალი თავისი რაიონით დარჩეს ისე, როგორც იყო აქამდე, ე.ი. ს.ს.ს. რესპუბლიკის ფარგლებში.“ ამ საკითხთან დაკავშირებით, სოფლების: ზემო და ქვემო ნიქოზის, ზემო და ქვემო ხვითის მცხოვრებთა 1921 წლის 27 დეკემბრით დათარიღებულ დადგენილებაში ვკითხულობთ: „ცხინვალი უხსოვარი დროიდან, როგორც ისტორიულად ისე ეთნოგრაფიულად შეადგენდა და შეადგენს საქართველოს გულს – საქართველოს განუყოფელ ნაწილს. მას ჩრდილოეთით, თორმეტი ვერსის მანძილზე, ე.ი. სოფ. სვერის თავამდე, ჩრდილო – აღმოსავლეთის მხრივ 25-30 ვერსის მანძილზე, ე.ი. სოფ. აწრისხევის თავამდე, აღმოსავლეთით მეჭურის ხევის ზონის მიდგამდე, სამხრეთით 16 ვერსის მანძილით და დასავლეთით 8-12 ვერსზედ შემორტყმული აქვს წმინდა ქართული მოსახლეობით დასახლებული 42 ქართული სოფე-

ლი, რომელთა კომლთა რაოდენობა უდრის 5500 და შეადგენს ცხინვალის რაიონს. თვით ქ.ცხინვალის უმრავლეს ნაწილს მოსახლეობისას... შეადგენს ნამდვილ ქართველ ებრაელთა მოსახლეობა. ამიტომ, ერთხმად ვადგენთ: ეთხოვოს საქართველოს ს.ს. რესპუბლიკის მთავრობას... მიიღოს ჩვენი თხოვნა და ქ. ცხინვალი თავისი რაიონით დატოვოს ქართველთა ერის– საქართველოს მთავრობის მართვა– გამგეობაში და არავითარ შემთხვევაში ნება არ მისცეს სამხრეთ ოსეთის რეგკომს იქონიოს რაიმე ადმინისტრაციული ცენტრი არც ცხინვალში და არც მის რაიონში, თუ მთავრობას არ უნდა ჩვენსა და ოსებს შორის გაითხაროს საშვილიშვილო უფსკრული.“

ამ დოკუმენტში გამოთქმულ ანგარიშგასაწევ მოსაზრებასთან ერთად, უაღრესად საყურადღებო ფაქტებიცაა მოტანილი: 1) ქართული სოფლების ჩათვლით დაზუსტებულია ცხინვალის რაიონის საზღვრები; 2) კონკრეტული ციფრითაა წარმოდგენილი ცხინვალის რაიონის ქართული მოსახლეობის კომლთა რაოდენობა; 3) შესაბამისი ფაქტების გათვალისწინებით, „სამხრეთ ოსეთის“ რეგკომი, თვითნებური ქმედებებიდან გამომდინარე უცხო სახელმწიფოს მმართველ ორგანოსთანაა ასოცირებული. 4) სავსებით კანონზომიერადაა დასმული საკითხი, ცხინვალის რაიონში „სამხრეთ ოსეთის“ რეგკომის არგანთავსებისა და იმავე რაიონის საქართველოს მთავრობის – ანუ გორის მაზრის იურისდიქციის შემადგენლობაში მოქცევის აუცილებლობის შესახებ. აღნიშნული მოთხოვნის ფარგლებში საკითხის გადაწყვეტა, ცხინვალის რაიონის 42 ქართულ სოფელს გორის მაზრას სამართლებრივად დაუქვემდებარებდა, და რაც მთავარია, ოსებსა და ქართველებს შორის „საშვილიშვილო უფსკრულის“ სამომავლოდ შექმნის ალბათობა მინიმუმამდე იქნებოდა დაყვანილი. სწორი გადაწყვეტილების მიღება მხოლოდ იმ შემთხვევაში განდებოდა შესაძლებელი, თუკი ამოსავალ საფუძველად, ეროვნული სახელმწიფოსა და ქართველთა ინტერესების დაცვა ხელისუფლების მიერ პრიორიტეტად გამოცხადდებოდა. არც ის იყო გამორიცხული, რომ საბჭოური იდეოლოგიიდან გამომდინარე, ინტერნაციონალიზმისადმი უპირატესობის მიცემა და ოსური სეპარატიზმის მტაცებლური მადის დაკმაყოფილება, მმართველ პოლიტიკურ პარტიას პირველხარისხოვან ამოცანად მიეჩნია. რამდენადაც საქართველოს მართონეტიული ხელისუფლება არჩევანის წინაშე იდგა, არსებული პრობლემის ოსების სასარგებლოდ გადაწყვეტის დიდი ალბათობა არსებობდა. ეს ფაქტი, შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატთან შექმნილი კომისიის (გრ. გველესიანი – თავმჯდომარე, დ.კარიჭაშვილი, ს. გორგაძე) წევრებს ყურადღების მიღმა არ დარჩენია და ცხინვალის რაიონის შესახებ ნამოჭრილი საკითხის სიღრმისეულ შესწავლას მაქსიმალურად

ცდილობდნენ. ამის უტყუარ დადასტურებას იმავე კომისიის მიერ მომზადებული მოხსენება წარმოადგენს. დოკუმენტურ მასალაზე დაყრდნობით კომისიის წევრები ქვეყნის ხელისუფლებას შეახსენებდა, რომ შიდა ქართლის „მთელი ქართული მოსახლეობა ოსთა მოსაზღვრე, არაერთხელ გამოთქვამს თავის კატეგორიულ და ურყევ სურვილს დარჩეს გორის მაზრის ხელისუფლების ქვეშ. მათ ასეთ სურვილს ნათელს ჰყოფს... იმ დროის საბუთები, როდესაც სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ტერიტორია ჯერ კიდევ... საბოლოოდ შემოფარგლული არ იყო. მოგვყავს ამ საბუთების ნუსხა შინაარსის სქემატურად გადმოცემით: ა) გასული წლის ოქტომბერ–ნოემბრის თვეებში, როდესაც ხმები გავრცელდა, რომ ცხინვალის რაიონი ქალაქითურთ უნდა გადავიდეს სამხრეთ ოსეთის ხელისუფლებაზე, მთელმა ქართველმა მოსახლეობამ ცხინვალის რაიონისა, სახელდობრ სოფლებმა; კეხემა, ქვემო აჩაბეთმა, ზემო აჩაბეთმა, არბომ, დიცმა, ქორდმა, ქვემო ნიქოზმა, ზემო ნიქოზმა, ავნევა, ქარნემმა, დგვრისმა, ნულმა, ზემო ხვითმა, ყელქცეულმა, ქურთამ, თამარაშენმა და თვით ცხინვალმა, ესე იგი, 20 სოფელმა გამოგზავნა შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატში თავისი წერილობითი დადგენილებანი, რომლებითაც ისინი თხოულობდნენ ძველ ადმინისტრაციულ ე.ი. გორის მაზრის ფარგლებში დარჩენას. შუამდგომლობა ამათი იმდენად კატეგორიული ფორმით იყო გამოთქმული, რომ არავის ეჭვი არ შეპარვია მათი ასეთი ნება–სურვილის სინამდვილესა და გულწრფელობაში.“ იმავე დოკუმენტით ირკვევა, რომ გორის მაზრაში დარჩენას, ქართველებთან ერთად ცხინვალის რაიონის სომეხი და ებრაელი მოსახლეობაც ითხოვდა. ამის შესახებ კომისიის დასკვნაში ვკითხულობთ: „ა) ამა წლის (1922 წელი შ.ვ.) იანვრის თარიღით კომისარიატმა მიიღო ქალ. ცხინვალის ქართველ, სომეხ და ებრაელთა საზოგადო დადგენილება, რომლითაც მოითხოვდნენ ცხინვალის და მისი რაიონის კვლავ ისტორიულ საზღვრებში დარჩენას; ბ) იგივე სურვილი გამოთქვეს ცხინვალის რაიონის მცხოვრებლებმა პირადად გადმოცემით, სპეციალური დელეგაციის თბილისში წარმოგზავნის საშუალებით, რომლებშიაც ამ რაიონის თითქმის ყველა სოფლის წარმომადგენელი შედიოდა (რიცხვით 40 კაცი) და წელს წარუდგა როგორც საქართველოს მთავრობას, ისე შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარს და მთელი საქმის ვითარება აუხსნა. ამასთან წარუდგინა სოფლების განაჩენი, რომლებითაც ისინი შუამდგომლობდნენ მათი სოფლების გორის მაზრის ტერიტორიის ფარგლებში დატოვებას.“ იმავე კომისიის დასკვნიდან ისიც ირკვევა, რომ მთელ რიგ სოფლებში მცხოვრები ოსები, ოსური რეკომისიისგან ჩამოშორებას და გორის მაზრაზე მიწერას მოითხოვდნენ. „ბევრია იმისთანა მაგალითები– ვკითხულობთ

დოკუმენტში, – რომ სხვადასხვა რაიონებში ოსები აცხადებენ სურვილს, რათა ისინი ჩამოვამოროთ ოსეთის რევეკომს, რადგან მათ სურთ ქართველებთან ერთად ცხოვრება.“ ამის დამადასტურებლად ხურვალეთის თემის სოფ. წინაგარის ოსების მიერ 1922 წლის 13 მარტით დათარიღებული დადგენილებაა მოტანილი, რომლის მიხედვითაც ისინი უერთდებოდნენ ქვემო ჭალის თემში შემავალი სოფლების (ქვემო ბალები, ზემო ბალები, გუდიაანთკარი, სალორეთი, ბიჩიანთკარი, მეტესმანი, ღვდუღეთი) 1922 წლის 12 მარტის დადგენილებას. „ჩვენ ხურვალეთის თემის სოფ. წინაგარის მცხოვრებთა წარმომადგენელი: ხუბულური და ბიჩანაშვილი (ოსებია) – ვკითხულობთ დოკუმენტში, – ჩვენი სოფლის მცხოვრებთა დავალებით ვაცხადებთ სურვილს შემოხსენებულ დადგენილებაში აღნიშნულ სოფლებთან ერთად... შეუერთდეთ ქვემო ჭალის რაიონს, როგორც ვყოფილვართ მამაპაპურად, რადგან უფრო ახლო და მოხერხებულია ჩვენთვის.“ ამ ფაქტთან დაკავშირებით, იმავე კომისიის დასკვნაში ვკითხულობთ; „რას გვიჩვენებს ეს საინტერესო დოკუმენტი? ა) რვა სოფლის ოსობა თხოვლობს ქართველთაგან ნუ გამოგვითმავთ და ქვემო ჭალის ხელისუფლების ქვეშ დაგვტოვებთ; ბ) ეს რვა სოფელი ისე ეკუთვნის უდაო წმინდა ქართულ ტერიტორიას, როგორც არის ხურვალეთის თემი; გ) პრეტენზიას ძალაუფლების გავრცელებისას ამ რვა ქართულ სოფელზე აცხადებს, როგორც ჩანს არწევის უფრო ჩრდილოეთით მდებარე სოფლის აღმასკომი, სადაც ავტონომიური ოსეთის ხელისუფლება გაჩენილა.“ ამ და სხვა სახის მასალებზე დაყრდნობით, კომისია აკეთებდა დასკვნას: „ამგვარად, ქართველი მოსახლეობა გორის მაზრისა დაჟინებით, კატეგორიულად ერთსა და იმავეს ითხოვს. არა ერთხელ და სხვა დროს, სხვადასხვა სახით (წერილობით თუ პირადი დეპუტაციის საშუალებით) ერთსა და იმავე სურვილს გამოთქვამს ოთხჯერ, არ დაუმორჩილონ იგი ოსთა ხელისუფლებას. ასეთივე სურვილს გამოთქვამს რაჭის და ღუშეთის მოსახლეობა. მაშასადამე, ჩვენ სრული საფუძველი გვაქვს ვსთქვათ, რომ შეკითხვა ამ მოსახლეობისა, რასაც... მთავრობისა და კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის 12 და 20 დეკემბრის დადგენილებათა მე-3 მუხლი გულისხმობს, ფაქტიურად უკვე მოხდა, და რომ ამ შემთხვევამ ცხადად გვიჩვენა; – გორის მაზრის და კერძოდ ცხინვალის რაიონის ქართველობა, აგრეთვე რაჭის და ღუშეთის მაზრებისა, წინააღმდეგია იმისა, რომ ქართული სოფლები და რაიონები გორის მაზრისა, კერძოდ ქალ. ცხინვალი და მისი რაიონი, აგრეთვე ღუშეთის და რაჭის მაზრების ნაწილები შეუერთდეს სამხრეთ ოსეთის ავტონომიურ ოლქს.“

კომისიის დასკვნიდან ჩვენს მიერ მოტანილი ამ ამონაწერიდან კარგად ჩანს: 1) ცხინვალის რაიონის ქართულმა მოსახლეობამ, 1921 წლის მაისიდან 1922 წლის იანვრის ჩათვლით, ცხინვალის რაიონის „სამხრეთ ოსეთთან“ შეერთების დასმის საკითხი ოთხჯერ გააპროტესტა და გორის მაზრაში დარჩენა კატეგორიული ფორმით მოითხოვა; 2) კომისიის მიერ ჩატარებული გამოკვლევისა და შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატში შესული ქართველთა საპროტესტო წერილებზე დაყრდნობით გაკეთებული დასკვნის მიხედვით, კომისიამ პლებისციტი ჩატარებულად ჩათვალა. აქედან გამომდინარე, 12 და 20 დეკემბრის დადგენილებათა გათვალისწინების საფუძველზე, არსებული პრობლემის საკვებით კანონზომიერად ქართველთა სასარგებლოდ გადაწყვეტა მოითხოვა. შიდა ქართლის ქართული მოსახლეობის მაღალი ეროვნული თვითშეგნების ფაქტორმა, სახელისუფლებო პიარკამპანინის რამდენიმე ღონისძიების ჩავარდნამ, საქართველოს ხელისუფლება გამოუვალ მდგომარეობაში ჩააყენა. გარკვეული მცდელობის მიუხედავად, ხელისუფლებამ საზოგადოებაში ისეთი ფონი ვერ შექმნა, რომელიც პროოსური პოლიტიკური კურსის სასარგებლოდ, ხალხის სახელით ჩაფიქრებული ოფიციალური დოკუმენტის მიღებას შეუწყობდა ხელს. პირიქით, ქართული მოსახლეობა მთავრობას მერამდენედ შეახსენებდა: „ჩვენ თუ გვეკითხებიან ამ საგანზე,.... ცხადად და გულახდით ვამბობთ: ჩვენ გვსურს ვიცხოვროთ საქართველოს რესპუბლიკის ფარგლებში... ჩვენ ვაცხადებთ: ცხინვალი თავისი რაიონით უნდა დარჩეს ისე, როგორც იყო აქობამდე.“ ე.ი. გორის მაზრის შემადგენლობაში. ყურადღება უნდა მივაქციოთ იმ გარემოებას, რომ ქართველთა ამ სამართლიანი პრეტენზიის პარალელურად, მეორე მნიშვნელოვანი საკითხი იყო წინ წამოწეული. მხედველობაში მაქვს „სამხრეთ ოსეთის“ რეეკომის ჯავაში გადატანის მოთხოვნა. ამასთან დაკავშირებით, სოფელ ბრონლეთის მცხოვრებნი სოფლის ყრილობაზე მიღებულ დადგენილებაში წერდნენ: „მოვითხოვთ, რომ ოსეთის რეეკომმა იზრუნოს თავისი ბინა დაიდოს დ.ჯავაში.“ სოფ. ქორდბის მცხოვრებლების მიერ საქართველოს მთავრობისადმი გაგზავნილ დოკუმენტში ვკითხულობთ: „ს.ს.რ. მთავრობისაგან კიდევ მოვითხოვთ, რომ სამხრეთ ოსეთის რეეკომს და მათ ხელქვეით ოსებს ამცნოს, რომ იზრუნონ, რათა თავიანთი ბინა დაიდონ დ.ჯავაში, რომელიც არის მათთვის შუა ადგილი.“ სოფ. ტირძინის მცხოვრებნი ხელისუფლებას შეახსენებდა: „ოსების რეეკომმა იზრუნოს, თავისი რეეკომი გადაიტანოს დ. ჯავაში. იქ აწარმოოს თავისი საქმეები ისე, როგორც თითონა სურთ. აი ეს არის ჩვენი გულის პასუხი.“ ასეთი სახის კატეგორიული ფორმით გამოთქმული პრეტენზიებია დაფიქსირებული ცხინვალის რაიონის ქართული

სოფლების მოსახლეობის ყრილობებზე მიღებულ იმ უამრავ განცხადებებსა და დადგენილებებში, რომლებიც ქვეყნის შენაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატსა და რევკომში შევიდა. ყველა ამ დოკუმენტურ მასალაში ქართველთა ოპტიმიზმნარევი რწმენა იყო გამოთქმული. „გამოვთქვამთ იმედს, რომ მუშურ– გლეხური მთავრობა ანგარიშს გაუნევს ხალხის სამართლიან მოთხოვნას.“ იმ შემთხვევაში, თუკი საქართველოს ხელისუფლება საკითხს ქართველთა სასარგებლოდ არ გადაწყვეტდა, შიდა ქართლის ქართული სოფლების მოსახლეობა მამაპაპეული საცხოვრისიდან ასახლებას და საქართველოს სხვა რეგიონში დასახლებას მოითხოვდა. „ვთხოვთ საქართველოს მთავრობას: მოგვცენ სხვა ადგილას საცხოვრებელი ბინა და დაგვასახლონ ს.ს. რესპუბლიკის ფარგლებში ისეთ ადგილას, საიდანაც ვერც ჩვენი თვალი და ვერც გული ვერ მისწვდეს ჩვენს მიერ დატოვებულ მიდამოებს.“ **რა დონის ბოროტება უნდა ჩაედინა ოსებს ქართულ მოსახლეობასთან მიმართებაში, რომ ქართველ კაცს, წინაპრისაგან მემკვიდრეობით მიღებული საცხოვრისისა და გამართული მეურნეობის დატოვების, სხვაგან გადასახლებისა და ყველაფრის თავიდან დაწყების მოთხოვნის სურვილი გასჩენოდა. ქართველთა ამ დონემდე მიყვანა, შიდა ქართლში ოსების მიერ ხელოვნურად შექმნილი ურთულესი პოლიტიკური სიტუაციისადმი საქართველოს მთავრობის მიზანმიმართულ სიყრუეზე, ქართული მოსახლეობის ინტერესების იგნორირებაზე და მისი დამცავი მექანიზმის არამოქმედებაზე მეტყველებს. ეს ტენდენცია, საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველი დღიდანვე შეინიშნებოდა და იგი დროთა განმავლობაში თანდათანობით ღრმავდებოდა. ამ პროცესს ოსი სეპარატისტები „გამადიდებელი შუშით“ შეჰყურებდა და ნებისმიერი ხელსაყრელი მომენტის გამოყენებას მაქსიმალურად ცდილობდა. გრ.გველესიანის სიტყვებით რომ ვთქვათ, თავიანთი ინტერესების წინ წამოწევის საფუძველზე, ოსები „ქართველი ერის ხარჯზე ტერიტორიულ გამდიდრებას, მთლიანი ოსური ტერიტორიის შექმნას“ და მის სამართლებრივად დაკანონებას ცდილობდა. ამის დადასტურებას, „სამხრეთ ოსეთის“ რევკომის, პარტკომისა და პასუხისმგებელი პარტიული მუშაკების 1921 წლის 6- 8 სექტემბრის გაერთიანებულ სხდომაზე მიღებული „სამხრეთ ოსეთის“ საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის კონსტიტუციის პროექტი წარმოადგენს. ეს დოკუმენტი 15 მუხლისგან შედგება და შიდა ქართლში „სამხრეთ ოსეთის“ საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის შექმნის საკითხს დედაქალაქი ცხინვალით აყენებდა. იმავე დოკუმენტის მეორე და მესამე მუხლის მიხედვით, „სამხრეთ ოსეთის“ საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა, საქართველოს შემადგენლობაში ფედერაციული პრინციპით უნდა**

შესულიყო და მისი ხელისუფლების მოწყობა საბჭოთა რუსეთის ფედერაციული რესპუბლიკის კონსტიტუციის საფუძველზე მომხდარიყო. ამ შემთხვევაში, საქართველოს სახელმწიფოს ინტერესების იგნორირება ხდებოდა იმ თვალსაზრისით, რომ კონსტიტუციის ეს პროექტი, „სამხრეთ ოსეთის“ პოლიტიკური ერთეულის მმართველობით სტრუქტურას არა ადგილობრივი, არამედ უცხო ქვეყნის (დამპყრობლის) სახელმწიფოს მოდელის მიხედვით აგებდა. ეს ფაქტი იმაზედაც მიგვანიშნებს, რომ ოსი სეპარატისტები არა მარტო რუსეთისაკენ სწრაფვის ტენდენციას ინარჩუნებდნენ, არამედ, საქართველოს ხელისუფლებას გარკვეული ფორმით ქვეყნის მოწყობის რუსეთის ფედერაციის მოდელს სთავაზობდნენ.

რაც შეეხება კონსტიტუციის პროექტის მეოთხე და მეხუთე მუხლებს, „სამხრეთ ოსეთის“ საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის მმართველ ორგანოდ ადგილობრივ საბჭოებს, ცენტრალურ აღმასრულებელ კომიტეტს (25 კაცის რაოდენობით) და სახალხო კომისართა საბჭოს აცხადებდა. ყურადსაღებია ის ფაქტი, რომ კონსტიტუციის პროექტის არცერთ მუხლში არ ფიგურირებს, ქართველთა რა რაოდენობის წარმომადგენლობა იქნებოდა დამკვეთი ზემოთ დასახელებულ მმართველობით ორგანოებში. იმავე დოკუმენტის მეექვსე მუხლი, „სამხრეთ ოსეთის“ 9 სახალხო კომისარიატის (შინაგან საქმეთა – ფოსტა-ტელეგრაფის სამმართველოთი, იუსტიციის, განათლების, ჯანმრთელობის დაცვის, სოციალური უზრუნველყოფის, სასურსათო, მინათმოქმედების, ფინანსთა, შრომის, სახალხო მეურნეობის საბჭო – გზათა მიმოსვლის განყოფილებით, მუშათა და გლეხთა ინსპექცია) შექმნას ითვალისწინებდა. აქედან, 6 მათგანი (შინაგან საქმეთა, იუსტიციის, ვაჭრობის, ჯანმრთელობის დაცვის, სოციალური უზრუნველყოფის, სახალხო მეურნეობის) თავიანთ საქმანობაში საქართველოს მთავრობისაგან დამოუკიდებელნი იყვნენ (მუხლი 9). იმავე დოკუმენტში გაკეთებული შენიშვნის მიხედვით, საგარეო საქმეები და ვაჭრობა, საქართველოს შესაბამისი კომისარიატების დაქვემდებარებაში რჩებოდა იმ პირობით, რომ ისინი „სამხრეთ ოსეთის“ საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის წინაშე იქნებოდნენ ანგარიშვალდებულნი. ეს იმას ნიშნავს, რომ გასაბჭოებული საქართველოს შესაბამის უწყებებს, საგარეო საქმეებისა და საგარეო ვაჭრობის საკითხებთან მიმართებაში გატარებული ღონისძიებების შედეგების შესახებ, ანგარიში „სამხრეთ ოსეთის“ საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის ხელმძღვანელობისათვის უნდა ჩაებარებინა.

ახლადშექმნილი პოლიტიკური სუბიექტის ტერიტორიაზე სამხედრო საქმის ხელმძღვანელობა (მუხლი 10), ოსურ სამხედრო კომი-

სარიატს ევალეზოდა. მართალია, იგი საქართველოს სახალხო სამხედრო კომისარიატის დაქვემდებარებაში შედიოდა, მაგრამ მისი ხელმძღვანელის დანიშვნა „სამხრეთ ოსეთის“ სახალხო კომისარიატთან შეთანხმებით უნდა მომხდარიყო. აღნიშნული ფორმულირება, საქართველოს ხელისუფლებას ავალდებულებდა – ოსების მიერ წარდგენილი კანდიდატისათვის, თუნდაც იგი ქართველთა მოძულე და შიდა ქართლის ქართული მოსახლეობისათვის მიუღებელი ყოფილიყო – ანგარიში გაენია. ქართული სახელმწიფოს ინტერესების სანინააღმდეგო მოთხოვნაა დასმული იმავე კონსტიტუციის პროექტის მეთერთმეტე მუხლში. მხედველობაში მაქვს კონტრრევოლუციასთან ბრძოლის საბაბით „სამხრეთ ოსეთის“ საგანგებო ცხენოსანი სამხედრო ნაწილის შექმნის აუცილებლობა. თუკი, ქართულ მოსახლეობასთან მიმართებაში ოსების ნამოქმედარის წარმოსაჩენად ჩვენს მიერ მოტანილ დოკუმენტურ მასალას გავითვალისწინებთ, სრული შესაძლებლობა გვეძლევა განვაცხადოთ, რომ სიტყვა – „კონტრრევოლუციასთან ბრძოლა,“ ოსი სეპარატისტების ნიღაბს წარმოადგენდა. ამის საფუძველს, „სამხრეთ ოსეთის“ რევკომის მიერ საქართველოს ცენტრალური კომიტეტისადმი გაგზავნილი მოხსენება (1921 წლის 12 მაისი) იძლევა. ამ დოკუმენტში გარკვევითაა აღნიშნული, რომ „სამხრეთ ოსეთის“ ქართულ სოფლებში ხელისუფლებას არ დაეშვა ქართველი გლეხების ბნელი და შეუგნებელი ელემენტების ამბოხება. მითუმეტეს, ოსი „დევნილების“ წინააღმდეგ პროვოკაციას და მომაკვდინებელ შოვინისტურ აგიტაციას თითქოს მენშევიკები ეწეოდა. ასეთი ფონის შექმნით, იმავე მოხსენების მეხუთე მუხლი, კონტრრევოლუციონერებისა და აქტიური აგიტატორების წინააღმდეგ, საქართველოს ცენტრალური კომიტეტისაგან კატეგორიული ფორმით რეპრესიული ღონისძიებების დაუყოვნებლივ გატარებას მოითხოვდა.[4. 167] ოსი სეპარატისტები ამ მოტივით თუკი საგანგებო ცხენოსანი ოსური სამხედრო ნაწილის შექმნის და კონსტიტუციურად დაკანონების ნებართვას მიიღებდა, ეს სამხედრო ძალა მათ მიერ შიდა ქართლის იმ ქართული სოფლების მოსახლეობის დასაშინებლად, დასარბევად და ისტორიული საცხოვრისიდან გამოსადევნად იქნებოდა გამოყენებული, რომლებიც „სამხრეთ ოსეთის“ რევკომს არ ემორჩილებოდა და გორის მაზრაში დარჩენას კატეგორიული ფორმით მოითხოვდა. მითუმეტეს, ქართული სოფლების ეს მოსახლეობა, ოსი სეპარატისტების მხრიდან უკვე კონტრრევოლუციონერებად იყო გამოცხადებული. ამ მიმართულებით მათი მხრიდან რაპრესიების გატარება სრულ რეალობას წარმოადგენდა, რადგან ქართული სოფლის მოსახლეობის შეუპოვარი წინააღმდეგობა და სიმტკიცე, ოსებს ყელზე

ჰქონდა მიბჯენილი. მითუმეტეს, იმავე კონსტიტუციის პროექტის 15 პუნქტიან დოკუმენტში ერთი სიტყვიტაც არ იყო ნახსენები მათ მიერ „სამხრეთ ოსეთად“ მოაზრებული ტერიტორიის ფარგლებში მცხოვრები ქართველების უფლებების დაცვის გარანტიის შესახებ. ეს დოკუმენტი თავიდან ბოლომდე ოსური სეპარატიზმის სახეს ატარებს და ისეთ შთაბეჭდილებას ტოვებს, რომ „სამხრეთ ოსეთის“ რესპუბლიკის შექმნის შემთხვევაში, იმ პოლიტიკური ერთეულის საზღვრებში მცხოვრებთა შემადგენლობა თითქოს წმინდა ოსური მოსახლეობა იქნებოდა. ეს ყალბი თვალსაზრისი კონსტიტუციის პროექტისადმი დართულ „მოკლე განმარტებით ბარათშია“ ჩადებული.

ამრიგად, ჩვენს მიერ მოტანილი დოკუმენტური მასალის ანალიზიდან გამომდინარე, შემდეგი დასკვნის გაკეთების შესაძლებლობა გვეძლევა: 1) საქართველოს ტერიტორიის ხარჯზე, „სამხრეთ ოსეთის“ რეკომის მხრიდან ოსური სახელმწიფო წარმონაქმნის შექმნის მცდელობით განპირობებული ურთულესი სიტუაციის დარეგულირებას, შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის 1921 წლის 20 ივლისის დადგენილება ითვალისწინებდა. იგი ოსური სეპარატიზმისადმი ფრთების შეკვეცას, „სამხრეთ ოსეთის“ რეკომის სამართლებრივ ჩარჩოში მოქცევას და შიდა ქართლის ქართული მოსახლეობის ინტერესების დაცვას ისახავდა მიზნად. ამ დოკუმენტის ღირსება იმაშია მდგომარეობდა, რომ „სამხრეთ ოსეთის“ ავტონომიურ ოლქს ცხინვალისა და მის გარშემო არსებული 51 ქართული სოფელის გარეშე, გორის მაზრის ჩრდილოეთი ნაწილის მხოლოდ 7 სასოფლო საზოგადოებით შემოფარგლავდა. ახლად დაარსებულ ადმინისტრაციულ ერთეულს, სამაზრო უფლებებს აძლევდა. საქართველოს რეკომის მიერ ამ დოკუმენტის თავის დროზე არდამტკიცებით დაშვებული შეცდომის გამოსწორების მცდელობას, იმავე დადგენილების მიხედვით, რეკომის მიერ „სამხრეთ ოსეთის“ ავტონომიური ოლქის შექმნის შესახებ მომზადებული დეკრეტის პროექტი (1922 წ. 20 მარტი) წარმოადგენდა. საქართველოს ხელისუფლების მიერ ამ დოკუმენტის მიღების შემთხვევაში; ა) შიდა ქართლის ქართული მოსახლეობის მოთხოვნები სრულად იქნებოდა გათვალისწინებული, ხოლო მისი უსაფრთხოება – დაცული; ბ) ეროვნული სახელმწიფოს ინტერესებიდან გამომდინარე, საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის შენარჩუნების მყარი გარანტია შეიქმნებოდა; 2) „სამხრეთ ოსეთის“ რეკომის, პარტკომისა და პასუხისმგებელი პარტიული მუშაკების გაერთიანებულ სხდომაზე (1921 წლის 6–8 სექტემბერი) მიღებული „სამხრეთ ოსეთის“ საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის საზღვრების პროექტი, მტაცებლურ ხასიათს ატარებდა. იგი გორის, დუშეთის, რაჭისა და შორაპნის მაზრებისადმი ჩამოჭრილი ტერიტორიების ხარჯზე (1 ქალა-

ქი- ცხინვალი, 21 სოფლის საზოგადოება და 47 ქართული სოფელი) ოსების ადმინისტრაციული ერთეულის შექმნას ითვალისწინებდა. „სამხრეთ ოსეთის“ საზღვრების შესახებ საქართველოს ცენტრალურ კომიტეტთან არსებული კ.კაკაბაძის კომისიის 1921 წლის 8 დეკემბერის დადგენილება (ოქმი №4), ოსების ზემოაღნიშნული პროექტის გამოვლენას წარმოადგენდა. შიდა ქართლის ქართული მოსახლეობის საპროტესტო წერილებიდან გამომდინარე, საქართველოს ცენტრალური კომიტეტის და რევკომის 1921 წლის 12 და 20 დეკემბერს მიღებულმა დადგენილებებმა, კ.კაკაბაძის კომისიის დადგენილების ანულირება მოახდინა და ქართული სოფლები გორის მაზრის შემადგენლობაში დატოვა.

დამონემებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური არქივი, ფ. 281, აღნ. 1, საქ. 50.
2. ლ. თოიძე. როგორ შეიქმნა სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი, თბილისი, 1991.
3. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური არქივი, ფ. 281, აღნ. 2, საქ. 3.
4. შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი, ფ. 14. აღნ. 1. საქ. 48. ფურც. 167

Shota Vadachkoria

Doctor of Historical Sciences, Ivane Javakishvili Institute of History and Ethnology of Javakishvili Tbilisi State University, senior research scientist of the Department of Modern and Contemporary History

Creating of the Ossetian Soviet Autonomy by Capturing Georgian Territories and Georgian Reality (First Letter)

Summary

On the basis of documentary material in the work is stated that: 1) extremely difficult situation determined by the attempt of creating Ossetian state unity at the expense of Georgian territory was to be regulated by resolution of

people's commissariat of July, 20, 1921. The aim of the resolution was to prevent Ossetian separatism, to put „Revolutionary Committee of Ossetia“ in the frames of law regulations and defend the interests of Shida Kartly population. According to this document South Ossetian autonomous republic was embracing only 7 village communities in the North of Goriuyezd (district), the territory without Tskhinvali and 51 Georgian villages round it. It was giving newly established administrative unit the right of a district (uyezd). The decree project prepared by revolutionary committee of Georgia about formation of the „South Ossetia“ autonomous region (oblast) in March, 20, 1922 was an attempt to correct a mistake when the committee did not receive the mentioned document. If the document should have been received: a) the demands of Shida Kartly Georgian population should have been completely taken into consideration and security defended; b) from the point of view of national state interests, it should have been the guarantee of the whole county unity. 2) On the united meeting of the revolutionary committee, party committee and high-ranking party members of the „South Ossetia“ (September, 2-8, 1921) the received project on the borders of the „South Ossetia“ Socialist Republic was of „capturing“ character. On the account of territories cut from Gori, Dusheti, Racha, Shorapani districts (uyezds) (one town-Tskhinvali, 21 village communities and 47 Georgian villages) the formation of the administrative unit of Ossetians was planned.

ლელა სარალიძე

ისტორიის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ივანე ჯავახიშვილის ისტორიის და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის ახალი და უახლესი ისტორიის განყოფილების უფროსი მეცნიერ-თანამშრომელი

პოლიტიკური სიტუაცია შიდა ქართლში ავტონომიური ოლქის შექმნის შემდეგ

1922 წლის 20 აპრილს სრულიად საქართველოს საბჭოთა ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტისა და საქართველოს სახალხო კომისართა საბჭოს დეკრეტი №2-ით ისტორიული შიდა ქართლის ტერიტორიაზე შეიქმნა ე. წ. „სამხრეთ ოსეთის“ ავტონომიური ოლქი საბჭოთა საქართველოს შემადგენლობაში [1,78]. ამ ფაქტმა მნიშვნელოვანი დაპირისპირება გამოიწვია ადგილობრივ მცხოვრებლებს შორის, რომელთა უმეტესობა მკვიდრი ქართული მოსახლეობა იყო. ე. წ. „სამხრეთ ოსეთის“ ავტონომიური ოლქი მრავალი ქართული სოფლის ხელოვნური გაერთიანებით შეიქმნა. ასე მივიღეთ „სამხრეთ ოსეთი“ ცენტრალურ საქართველოში [2, 17].

საქართველოს ძალით გასაბჭოების შემდეგ, რუსეთის ხელისუფლება ამზადებდა პირობებს ოს სეპარატისტთა მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად. 1921 წლის 5 მაისს, საქართველოს საბჭოთა რესპუბლიკის რევოლუციური კომიტეტის პრეზიდიუმმა, ე. წ. „სამხრეთ ოსეთის“ რევკომის ფუნქციის განსაზღვრის მიზნით, მიიღო გადაწყვეტილება შიდა ქართლში სპეციალური კომისიის გაგზავნის შესახებ. გადაწყდა XI არმიის ორასი ცხენოსნისაგან შემდგარი ნაწილი ცხინვალში გაეგზავნათ. ოსებსა და ქართველებს შორის დამოკიდებულების მოსაგვარებლად, პრეზიდიუმმა მიიღო დადგენილება, ცხინვალში ამხანაგ ხუტულაშვილის გაგზავნასთან დაკავშირებით. იგი დაინიშნა შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის კოლეგიის წევრად და სახალხო კომისრის მოადგილედ [3, 21]. აქედან ნათლად ჩანს, თუ როგორ ცდილობდნენ საბჭოთა ხელისუფლების მესვეურები, თავიდან აეცილებინათ მოსალოდნელი გართულება, რაც, ბუნებრივია, უკანონო ოლქის შექმნას მოჰყვებოდა.

ე. წ. „სამხრეთ ოსეთისთვის“ ავტონომიის მინიჭების საკითხმა საბჭოთა მთავრობა თავიდანვე რთული ამოცანის წინაშე დააყენა, რაც ობიექტური მიზეზებით იყო გამოწვეული. გასარკვევი იყო რო-

მელ ტერიტორიაზე და რა სახის ავტონომია უნდა მიენიჭებინათ ოსებისთვის, რადგან შიდა ქართლი ოსებით დასახლებული ძირძველი ქართული მიწა იყო. რკპ (ბ) ცენტრალური კომიტეტის კავბიუროს, საქართველოს კომპარტიის ცენტრალურ კომიტეტს და რევოლუციურ კომიტეტს, თავდაპირველად გაუჭირდათ ე. წ. „სამხრეთ ოსეთის“ რევოლუციური კომიტეტისა და პარტიული კომიტეტის მიერ ავტონომიის საკითხთან დაკავშირებული მოთხოვნების დაკმაყოფილება.

საბჭოთა საქართველოს რევოლუციურმა კომიტეტმა, ოსებისათვის ავტონომიის მინიჭების საკითხის დადებითად გადაწყვეტის მიზნით, რათა თავიდან აეცილებინა შიდა ქართლის რეგიონში მოსალოდნელი დაპირისპირებები, კონტრ-რევოლუციასთან, შპიონაჟთან, სპეკულაციასთან და ბანდიტიზმთან საბრძოლველად საგანგებო კომისია შექმნა. 1921 წლის 6 ოქტომბრით დათარიღებულ ერთ-ერთ დოკუმენტში საბჭოთა საქართველოს საგანგებო კომიტეტის თავმჯდომარემ ცენტრალურ კომიტეტს გაუგზავნა შემდეგი შინაარსის წერილი: „ჩემს მიერ მიპოვებული მონაცემების მიხედვით, ცხინვალის რაიონში ურთიერთდამოკიდებულება ოსურ და ქართულ სოფლებს შორის ჯერ კიდევ არ არის დარეგულირებული. ადგილი აქვს ნებისმიერ პროვოკაციას. ორივე მხარე დაძაბულ მდგომარეობაში იმყოფება. განსაკუთრებით გაურკვეველია ურთიერთობები ქალაქის მაზრასა და ცხინვალის რევიკომებს შორის, შესაბამისი რაიონები არ არის გამიჯნული. ხშირად ხდება გაურკვეველობები იმის საფუძველზე, თუ ვინ უნდა მართოს ესა თუ ის რაიონი, ნებისმიერი მოქალაქის ყოველი დაპატიმრება ამ ორი ხელისუფლების განხეთქილების ვაშლი ხდება. იგივე ხდება საქართველოს სამხედრო გზაზე კობის რაიონში. შეტაკებების საფუძველი ხშირად არის ის, რომ თავდასხმების დროს, ოსები ართმევენ ქართველებს თითქოსდა მოპარულ შინაურ პირუტყვს. ამ საკითხში ტყუის როგორც ერთი, ისე მეორე მხარე. საჭიროა მიღებულ იქნას რაიმე ზომები ასეთი მდგომარეობის ლიკვიდაციისთვის. მე შემოგთავაზებდით შექმნილიყო შერეული კომისია, თუნდაც ორი კარდინალური საკითხის დასარეგულირებლად: 1) ხელისუფლების გავლენის სფეროების გამიჯნვა და 2) შინაური პირუტყვის წართმევასთან დაკავშირებული პრობლემების მოსაგვარებლად, თუ ცკ ისურვებს გავაკეთებ უფრო დაწვრილებით მოხსენებას. წერილს ხელს აწერს საქართველოს საგანგებო კომისიის თავმჯდომარე [4, 123].

შიდა ქართლში პოლიტიკური სიტუაციის გამწვავება ხელოვნურად შეკონინებული ე. წ. „სამხრეთ ოსეთის“ საზღვრების უკანონოდ დადგენამ გამოიწვია. საქართველოს ძალით გასაბჭოების და საბჭო-

თა ხელისუფლების დამყარების პირველ დღეებში საბჭოთა მთავრობა საერთოდ არ იყენებდა ტერმინს – „სამხრეთ ოსეთი“, რასაც ადასტურებს 1921 წლის 9 აგვისტოს შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის დადგენილება, სადაც ნახსენებია, მხოლოდ გორის მაზრის ცხინვალის რაიონი. დადგენილებაში ვკითხულობთ: „ოცდახუთი სოფლის რევკომის წარმომადგენელთა ყრილობის შუამდგომლობის თანახმად, შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატმა, მიიღო რა მხედველობაში საბჭოთა ხელისუფლების მართვა-გამგეობის და ადგილობრივი მოსახლეობის ინტერესები, დაადგინა: გორის მაზრის ცხინვალის რაიონში დაწესდეს ხუთი სათემო რევკომი შემდეგ ქვემოთ დასახელებულ სოფლებში: ა) ქვემო აჩაბეთში, ბ) ზემო აჩაბეთში, გ) დიცში, დ) ძარნემში, ე) ვანათში. ქვემო აჩაბეთის თემს შეადგენს სოფლები: დგვრისი, თამარაშენი, ზემო აჩაბეთი, ქურთა, კეხვი, კვერნეთი და მონასტერი. ზემო ნიქოზის თემს: ქვემო ნიქოზი, ზემო ხვითი, დვანი, ავნევი და ნული. დიცის თემს შეადგენს სოფლები: კოდი, არბო, ერედვი, ბჟოლეთი, ტირძნისი, მეღვრეკისი და ერგნეთი. ძარნემის თემს, სოფლები: ქემერტი, ხეითი, სვერი. ვანათის თემს – სოფლები: საცხენეთი, ბელოთი და აწყურისხევი. ამ დადგენილების ასლი გაეგზავნოს გორის მაზრის რევკომს და აგრეთვე რესპუბლიკის მთავარ მილიციის სამმართველოს სათანადო განკარგულების მოსახდენად“ [5, 14]. დადგენილებას ხელს აწერენ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარი ბესარიონ კვირკველია და ადმინისტრაციულ ერთეულთა განყოფილების გამგე გრ. გველესიანი.

ავტონომიური ოლქის შექმნას წინ უძღოდა შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის დასკვნა. მოხსენებით ბარათში, რომელსაც ხელი მოაწერეს შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარმა ბესარიონ კვირკველიამ და შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის საქმეთა მმართველმა ვ. ხახანაშვილმა, საკითხის დეტალური ანალიზის საფუძველზე აღნიშნული იყო, რომ ოსების რაოდენობა ქართულ სოფლებში იმდენად მცირეა, მათი ცალკე მაზრად გამოყოფაც კი შეუძლებელი ხდებოდა [6, 121]. მიუხედავად უარყოფისა, საქართველოს შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარის დასკვნამ, მაინც ერთგვარი გავლენა მოახდინა რკპ (ბ) ცენტრალური კომიტეტის კავბიუროს 1921 წლის 31 ოქტომბრის გადაწყვეტილებაზე. კავბიურომ გარკვეულწილად კომპრომისული დადგენილება მიიღო, როცა ე. წ. „სამხრეთ ოსეთს“, რევოლუციური კომიტეტის მიერ მოთხოვნილი საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის ნაცვლად, ავტონომიური ოლქის სტატუსი მიანიჭა [7, 285].

ე.წ. „სამხრეთ ოსეთის“ ავტონომიური ოლქის შექმნის შესახებ დეკრეტი №2-ის გამოქვეყნებამდე, 1921 წლის ოქტომბერ-ნოემბერში, როდესაც გავრცელდა ხმები, რომ ცხინვალის რაიონი ქალაქითურთ ე.წ. „სამხრეთ ოსეთის“ ავტონომიური ოლქის ხელისუფლებას უნდა გადასცემოდა, ოცი ქართული სოფელი: 1. კეხვი, 2. ქვემო აჩაბეთი, 3. ზემო აჩაბეთი, 4. არბო, 5. დიცი, 6. კორდი, 7. ქვემო ნიქოზი, 8. ავნევი, 9. ძარწემი, 10. დვგრისი, 11. ნული, 12. ზემო ხვითი, 13. ქვემო ხვითი, 14. ზემო ნიქოზი, 15. ყელქცეული, 16. ქემერტა, 17. ქურთა, 18. თამარაშენი, 19. ვანათი, 20. ცხინვალი, ნინ აღუდგა ამ უსამართლო გადაწყვეტილებას და საქართველოს შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატისგან კატეგორიულად მოითხოვა ძველ ადმინისტრაციულ, ანუ გორის მაზრის ფარგლებში დარჩენა. ამ ფაქტს გამოეხმაურა თვით ცხინვალის რევიკომი, რომელიც ზედმინწვნით ფლობდა ინფორმაციას რაიონში არსებული დაძაბული სიტუაციის შესახებ და საქართველოს შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატს მოუწოდებდა დროებით შეეჩერებინა ამ საკითხის საბოლოო გადაწყვეტა, წინააღმდეგ შემთხვევაში სისხლისღვრა გარდაუვალი იქნებოდა. თავის მხრივ, შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატმა 1921 წლის ნოემბერში საქართველოს რევიკომს წარუდგინა შუამდგომლობა, რომლითაც კატეგორიულად მოითხოვა ე.წ. „სამხრეთ ოსეთისთვის“ ადმინისტრაციული ერთეულის შექმნის საკითხის რევიკომის მსჯელობიდან დროებით მოხსნა, ვიდრე არ მოწესრიგდებოდა დაძაბული ურთიერთობა ქართველებსა და ოსებს შორის.

საბჭოთა მთავრობის გადაწყვეტილებამ ე. წ. „სამხრეთ ოსეთის“ ავტონომიური ოლქის შემადგენლობაში ცხინვალის მოსალოდნელი გადაცემის შესახებ, როგორც ქართველი, ასევე ოსი მოსახლეობის სამართლიანი გულისწყრომა გამოიწვია. ცხინვალის რაიონის და ახლომახლო მდებარე ქართული სოფლების მცხოვრებნი კვლავ გორის მაზრის შემადგენლობაში ითხოვდნენ დარჩენას. მიუხედავად მოსახლეობის აღშფოთებისა, ჯერ კიდევ 1921 წლის 8 დეკემბერს, შერეულმა კომისიამ გამოიტანა დადგენილება ე. წ. „სამხრეთ ოსეთის“ ავტონომიური ოლქის საზღვრების დამტკიცების შესახებ. კომისიაში საზღვრების დადგენის დროს პრინციპული ხასიათის წინააღმდეგობებს ადგილი არ ჰქონია. მხოლოდ ზოგიერთი ქართული სოფლის ე. წ. „სამხრეთ ოსეთის“ ავტონომიური ოლქის შემადგენლობაში შესვლის წინააღმდეგ გაილაშქრეს კომისიის წევრებმა – შოტმა და ელერდოვმა, თუმცა კომისიის უმრავლესობამ მათი აზრი არ გაიზიარა. რადგან უკვე არსებობდა საქართველოს კპ (ბ) ცკ-ის 1921 წლის 17 ნოემბრის დადგენილება, ე. წ. „სამხრეთ ოსეთის“ ავტონომიური

ოლქის შექმნის შესახებ ცენტრით ცხინვალში, კომისიამ შესაძლებლად სცნო გაეწეო სასაზღვრო ხაზი ე. წ. „სამხრეთ ოსეთს“ და გორის მაზრას შორის ცხინვალის და სოფ. ერგეთის ზევით, რის გამოც ე. წ. „სამხრეთ ოსეთის“ შემადგენლობაში, ცხინვალის გარდა მოექცა ქართული სოფლები: დგვირისი, თამარაშენი, აჩაბეთი, ქურთა, კეხვი, ქემერთა, ზარცემი, სკვერი, ხეთი. მიუხედავად ასეთი სერიოზული დარღვევებისა, დადგენილებას ე. წ. „სამხრეთ ოსეთის“ საზღვრების შესახებ, კომისიის ყველა წევრმა მოაწერა ხელი. ამის შემდეგ, საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცკ-ის 1921 წლის 17 ნოემბრის დადგენილების თანახმად, შერეულმა კომისიამ ყველა ეს მასალა იმავე წლის 11 დეკემბერს გადაუგზავნა პარტიის ცენტრალურ კომიტეტს.

საკითხი ე. წ. „სამხრეთ ოსეთის“ ავტონომიური ოლქის შექმნის შესახებ ცენტრით ქ. ცხინვალში საბჭოთა ხელისუფლების მიერ გადანყვეტილი ფაქტი იყო. ცხინვალისა და მომიჯნავე ქართული სოფლების ე. წ. „სამხრეთ ოსეთისთვის“ უსამართლოდ გადაცემას, ბუნებრივია, მოსახლეობის არა ერთი პროტესტი მოჰყვა. საბჭოთა მთავრობა იძულებული გახდა დროებით უკან დაეხია და ანგარიში გაენია ადგილობრივი მოსახლეობის მოთხოვნებისთვის.

საქართველოს რევოლუციურმა კომიტეტმა, ასევე კომუნისტურმა პარტიამ თავიანთი დადგენილებით (კომპარტიის პლენუმის დადგენილება №39, 1921 წლის 12 დეკემბრის და საქ. რევ. კომიტეტის 1921 წლის 20 დეკემბრის №94), ქ. ცხინვალში (1804 წელს ცხინვალში ოსების 12 კომლი ცხოვრობდა, 1900 წ. -0, 1922 წ. - 623). ე. წ. „სამხრეთ ოსეთის“ ავტონომიური ოლქის ადმინისტრაციულ ცენტრად აღიარეს, მაგრამ ეს აღიარება პირობითი იყო და არა კატეგორიული. საბჭოთა მთავრობის გადანყვეტილებიდან ნათელი იყო, რომ ცხინვალის რაიონი იმ დრომდე, ვიდრე რაიონის ქართული მოსახლეობა არ მოისურვებდა შეერთებოდა ე. წ. „სამხრეთ ოსეთის“ ავტონომიურ ოლქს, უნდა დაქვემდებარებოდა გორის მაზრის ხელისუფლებას.

1921 წლის 20 დეკემბერს, საქართველოს რევკომმა, მოისმინა ე. წ. „სამხრეთ ოსეთის“ ავტონომიური ოლქის საზღვრების გამომრკვევი შერეული კომისიის მოხსენება გორის მაზრაში შექმნილი ვითარების თაობაზე და მიიღო შემდეგი დადგენილება: 1. „სამხრეთ ოსეთის“ ავტონომიური მხარის ადმინისტრაციულ ცენტრად ჩაითვალოს ქ. ცხინვალი, ავტონომიური ხელისუფლების იმ ტერიტორიაზე გავრცელებით, სადაც ოსები არიან დასახლებული, გარდა ჩასავლის საზოგადოებისა და კობის რაიონისა, რომელთაგან პირველი უნდა

დარჩეს რაჭის მაზრაში, ხოლო მეორე დუშეთის მაზრაში. 2. მიენდოს შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატს ავტონომიური ოსეთის საზღვრების დაწვრილებით გამოკვლევა საზღვრების გამომრკვევ არსებულ კომისიასთან ერთად. 3. იმ დრომდე, სანამ ცხინვალის რაიონის ქართული მოსახლეობის სულიერი მდგომარეობა შეიცვლება ქ. ცხინვალის რაიონის ავტონომიური ოსეთის ტერიტორიად მიჩნევის სასარგებლოდ, ქ. ცხინვალში და მის ირგვლივ არსებულ ქართულ სოფლებში, ძალაუფლება დატოვებულ იქნას სარაიონო რეკომისის ხელში, რომელიც შედის გორის მაზრაში“ [8, 123].

საბჭოთა საქართველოს მესვეურებმა, ყოველგვარი სამართლებრივი ნორმების გვერდის ავლით, შექმნეს ე. წ. „სამხრეთ ოსეთის“ ავტონომიური ოლქი და მის შემადგენლობაში სრულიად უკანონოდ შეიყვანეს 40 ქართული სოფელი და ერთი ქალაქი, სადაც 20.000-მდე ქართველი ცხოვრობდა, ხოლო ოსების რაოდენობა 1.100 სულს შეადგენდა. საქართველოს სსრ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის სპეციალურმა კომისიამ (თავმჯდომარე გრ. გველესიანი, წევრები: დ. კარიჭაშვილი, ს. გიორგაძე) შეადგინა იმ ქართული სოფლების სია და სოფელთა ეროვნული შემადგენლობა, რომლებიც საქართველოს სახალხო კომისართა საბჭოს 1922 წლის 20 აპრილის დეკრეტით (№2) ე. წ. „სამხრეთ ოსეთის“ ავტონომიურ ოლქს გადაეცა. ავტონომიური ოლქი ისე შეიქმნა, რომ საზღვრების საკითხი საბოლოოდ გარკვეული არ ყოფილა, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ საკითხის გადაწყვეტა საბჭოთა საქართველოს ხელისუფლებასთან გარიგებით წყდებოდა, რომელსაც ფაქტიურად საბჭოთა რუსეთი კარნახობდა მისთვის სასურველ გეგმას [9, 358]. სრულიად საქართველოს ცაკ-მა შერეული კომისია გამოყო, რომელმაც დიდი მუშაობა ჩაატარა ე. წ. „სამხრეთ ოსეთისათვის“ სადავო ტერიტორიების საკითხის მოსაწესრიგებლად. კომისიამ მუშაობა მხოლოდ 1922 წლის სექტემბერში დაამთავრა. 1922 წლის 29 სექტემბერს მოწვეული იქნა ე. წ. „სამხრეთ ოსეთის“ პარტიის საოლქო კომიტეტის პრეზიდიუმის სხდომა, სადაც მოისმინეს შერეული კომისიის წევრის ს. გაგლოვეის მოხსენება: „სამხრეთ ოსეთის“ ავტონომიური ოლქის საზღვრების განმსაზღვრელი კომისიის მიერ მუშაობის დამთავრებისა და ოლქის ადმინისტრაციული მოწყობის შესახებ.

ე. წ. „სამხრეთ ოსეთის“ უკანონო ავტონომიური ოლქის შექმნამ, შიდა ქართლში კიდევ უფრო გაამწვავა პოლიტიკური სიტუაცია. ადგილობრივი მოსახლეობა უარყოფითად შეხვდა ოლქის შექმნას, რადგან ეთნიკური განსხვავებულობა და საქართველოს მიწაწყალზე ოსების კომპაქტური დასახლება, მათთვის პოლიტიკური ავ-

ტონომიის მინიჭების არავითარ საფუძველს არ ქმნიდა, რადგან ტერიტორია, სადაც ოსები სახლობდნენ საქართველოს არ დაუპყრია და არც ამ ეროვნული უმცირესობებისთვის წაურთმევია. ეს მინა-წყალი ისტორიულად საქართველოს ეკუთვნოდა, რომელიც გარკვეული პოლიტიკური მოვლენების შემდეგ, დროთა განმავლობაში ოსებმა დაიკავეს, როდესაც იქ ჩასახლდნენ.

პოლიტიკურ სიტუაციას ამწვავებდა ისიც, რომ ოსების მიერ, სრულიად უკანონოდ შექმნილი ოლქისთვის, თვითნებურად ხდებოდა საზღვრების დადგენა. 1922 წლის 2 ივლისს, ქალაქ ცხინვალში, სამხარეო პარტიული კომიტეტის და ე. წ. „სამხრეთ ოსეთის“ ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის გაერთიანებულ სხდომაზე, რომელსაც თავმჯდომარეობდა კ. ჯატიევი, ნ. გასიევი (მდივანი), მიიღეს დადგენილება, რომლის ძალითაც ადმინისტრაციული ურთიერთობის თვალსაზრისით ე. წ. „სამხრეთ ოსეთის“ ავტონომიური ოლქი გაიყო 3 კანტონად: 1) ჯავის, ცენტრით ჯავაში, 2) ცხინვალის, ცენტრით – ცხინვალში და 3) ქსნის ცენტრით – ახალგორში. თავის მხრივ, ცხინვალის კანტონში შედიოდა: ა) წუნარის, ბ) ყორნისის, გ) ოქონის, დ) ცხინვალის, ე) ორთევის, ვ) ბელოთის, ზ) ანდორეთის რაიონები.

ქსნის კანტონში – ა) ლეხურის, ბ) ახალგორის, გ) მონასტრის რაიონები. საბოლოო ჯამში ოლქი სამ კანტონად და 14 რაიონად იყოფოდა. დადგენილების მიხედვით, მმართველობის ორგანოები უნდა ყოფილიყო: ოლქის ცენტრში ე. წ. „სამხრეთ ოსეთის“ ავტონომიური ოლქის ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტი, სამ კანტონში მუშათა და გლეხთა დეპუტატების საკონტროლო აღმასრულებელი კომიტეტები, რაიონებში – რაიონების აღმასრულებელი კომიტეტები. ჯავაში, ცხინვალში და ახალგორში რაიალმასკომის ფუნქციები საკონტროლო აღმასრულებელი კომიტეტის ხელში გადადიოდა [10, 18].

მოსალოდნელი დაპირისპირების თავიდან აცილების მიზნით, 1922 წლის 16 ივლისს, შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარმა ალექსანდრე გეგეჭკორმა ოფიციალური წერილით მიმართა სრულიად საქართველოს ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის პრეზიდიუმს. წერილში ნათქვამი იყო: „ვადგენ რა ამასთანავე შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატთან არსებულ სპეციალური კომისიის მოხსენებას, ფაქტიური მასალით დასაბუთებულს და მიმაჩნია რა საჭიროდ, რომ ორ მეზობელ ერთა შორის ერთხელ და სამუდამოდ მოეღოს ბოლო ყოველივე უთანხმოება-კონფლიქტებს, ტერიტორიალურ ნიადაგზე აღმოცენებულს და დამყარდეს მათ შორის მშვიდობიანი ურთიერთობა და თანამშრომლობა, ვმუშამდგომლობ სრულიად საქართველოს საბჭოთა ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის პრეზიდიუმის წინაშე, რა-

თა მიღებულ იქმნას ჯერჯერობით პრინციპიალური გადაწყვეტილება – გადასინჯულ იქნას დეკრეტი №2, რაც შეეხება იმ საკითხის დეტალურ გარკვევას, თუ რა ცვლილებანი იქნას შეტანილი ამ დეკრეტში, ეს მიენდოს შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატს, რომელსაც დავალოს საკითხის განხილვა სპეციალურ კომისიაში სამხრეთ ოსეთის წარმომადგენლის მონაწილეობით“ [11, 79].

საბჭოთა საქართველოს შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატმა, 1922 წლის 20 ივლისს, ერთიანი წესრიგის და უფლებრივი მდგომარეობის განსაზღვრის მიზნით, ვიდრე დეტალურად დამუშავდებოდა მწვავე საკითხი საზღვრების შესახებ, ქართველებითა და ოსებით დასახლებულ რაიონებში დროებითი დადგენილება მიიღო, რომლის თანახმად, ე. წ. „სამხრეთ ოსეთის“ ადმინისტრაციული ერთეული შვიდ ყოფილ სოფლის საზოგადოებას შეიცავდა გორის მაზრაში: 1. ორთევის 2. ბელოთის, 3. ყემულთის, 4. ყორნისის, 5. როკის, 6. ჯავის, 7. წუნარისის. აღნიშნული ერთეულების ადმინისტრაციულ ცენტრად გამოცხადდა სოფელი ჯავა. საკითხი ორთევის, ბელოთის და წუნარის საზოგადოებებიდან ცხრა წმინდა ქართული სოფლის გამოყოფის შესახებ, გორის სამაზრო რეკომის დასკვნის თანახმად, საზღვრების გამომრკვევი კომისიის მუშაობის დამთავრებამდე ღიად იქნა დატოვებული. საუბარი იყო შემდეგ ქართულ სოფლებზე: ვანათი, ბელოთი, აწყურისხევი, საცხენეთი, ხაშურა, ხადურიანთ კარი, დვანი; ზემო ავნევი და ქვემო ავნევი, რომლებიც ცხინვალის რაიონს მიაწერეს. დადგენილების თანახმად, ოსთა პრობლემების ირგვლივ მუშაობას, საქართველოს შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის ადმინისტრაციულ ერთეულთა განყოფილება და მასთან დაარსებული სპეციალური მუდმივი კომისია ხელმძღვანელობდა.

საქართველოს ადმინისტრაციულ ერთეულთა განყოფილება სტატისტიკურ აღრიცხვას დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა. ცენტრალური სტატისტიკური სამმართველოს მიერ, ძველი აღწერის მიხედვით, შედგენილი იქნა დეტალური ნუსხა ოსი მოსახლეობის რაოდენობის შესახებ მთელ საქართველოში, რომელშიც ნაჩვენებია იყო ყოველი სოფლის მცხოვრებთა რაოდენობა, დადგენილი იქნა პროცენტულად, როგორც ქართველი, ისე ოსი მოსახლეობა. აუცილებელი გახდა ასევე, ოსი მოსახლეობის ახალი სტატისტიკური აღწერა ყველა იმ მაზრებში, სადაც ისინი ცხოვრობდნენ. ამასთანავე, მიღებული იქნა გადაწყვეტილება სიებში არ შეეტანათ ოსი მოსახლეობის ის ნაწილი, რომელთაც მხოლოდ ოდესმე ჰყავდათ ოსი შთამომავლობის წინაპრები, რეალურად კი სავსებით გაქართველებულნი იყვნენ, როგორც ენით, სარწმუნოებით, ზნე-ჩვეულებით, კულტურით და სხვა ტრადიციებით. გარდა

ამისა, ისინი სრულიად არაფრით არ განსხვავდებოდნენ ქართველებისგან, რომლებთანაც ერთადაც იყვნენ ჭირსა და ლხინში და რაც მთავარია ყველა სფეროში ქართულ სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკურ და საზოგადოებრივ-კულტურულ ორიენტაციას იზიარებდნენ. ისინი თავიანთ თავს თვითონვე ქართველებად აღიარებდნენ, როდესაც მათ წინაშე ეროვნული თვითგამორკვევის საკითხი იდგა.

ადმინისტრაციული განყოფილება ჯერ კიდევ მუშაობის პროცესში იყო, როდესაც ცხინვალისგან ჩასულმა ოსთა დელეგაციამ საბჭოთა საქართველოს მთავრობის წინაშე კიდევ ერთხელ დააყენა საკითხი „სამხრეთ ოსეთის“ ოლქისთვის ავტონომიური უფლების მინიჭებაზე, ასევე, ადმინისტრაციული საზღვრის დაწესებაზე. აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით, ოსებმა შუამდგომლობით მიმართეს საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალურ კომიტეტს და რუსეთის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის კავკასიის ბიუროს (კავბიურო).

შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის სპეციალური კომისიის დასკვნაში დეტალურად იყო აღწერილი შიდა ქართლში შექმნილი მდგომარეობა. №2 დეკრეტით გორის მაზრის მრავალი ქართული სოფელი თუ რაიონი უნდა მიეზომათ ხელოვნურად შექმნილი ავტონომიური ოლქისთვის, რასაც ადგილობრივი ქართველი მოსახლეობის სამართლიანი აღშფოთება მოჰყვა.

შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატში არაერთი საჩივრის წერილი შევიდა, საიდანაც ნათლად ჩანდა, რომ ოსებსა და ქართველებს შორის ურთიერთობა უფრო და უფრო მწვავედებოდა ძირძველი ქართული სოფლების ე.წ. „სამხრეთ ოსეთის“ ავტონომიურ ოლქზე ხელოვნურად მიწერის გამო. უკმაყოფილების მიზეზი ძირითადად გამოწვეული იყო: ეკონომიკური მიზეზებით, ზნე-ჩვეულებათა სხვადასხვაობის, ენის უცოდინრობის, ხელისუფლების შეცვლით გამოწვეული მიმოსვლის გართულებით, კულტურული სხვაობით და სხვა მიზეზებით. ქართველი მოსახლეობა დაჟინებით მოითხოვდა გორის მაზრის ხელისუფლების ფარგლებში დარჩენას.

1922 წლის იანვარში საქართველოს შინსახკომს გადაეცა ქალაქ ცხინვალის ქართველთა, სომეხთა და ებრაელთა ერთობლივი დადგენილება, რომლითაც ისინი ცხინვალისა და მისი რაიონის თავის ბუნებრივ ისტორიულ საზღვრებში დარჩენას მოითხოვდნენ. მსგავსი მოთხოვნით გამოვიდნენ, ასევე, სოფელ ნედლეტის, ხუნდისუბნის, შინდარის, თიღვის, ალაბარის, საცხენეთის, ზემო და ქვემო ოქონის მცხოვრებნი. აღნიშნული სოფლები გომის რაიონს ეკუთვნოდა, რომელიც ყოველთვის უდავო ქართულ რაიონად ითვლებოდა და ქარ-

თველებით იყო დასახლებული. დეკრეტის მიხედვით, ე.წ. „სამხრეთ ოსეთის“ ავტონომიური ოლქის საზღვრებში მოყვა სოფლები თიღვა, ოქონა, სუნისი, ნაბაკევი, ტყისუბანი, შინდარისი, ნედლათი, ალიბარი, ახალშენი და ხუნდისუბანი. ამ სოფლების მცხოვრებთა საჩივარში ნათქვამი იყო: „სამხრეთ ოსეთის საზღვრის გავლების დროს მოვყევით მის ფარგლებში, რაც წარმოადგენს ეკონომიკური თვალსაზრისით დიდ უზერხულობას: 1. ცხინვალში სიარული არ გვეხერხება, ძველთაგან ჩვეულებით ვართ გომში, სურამში და გორში სიარულს, რომელთა ბაზრითაც ვსარგებლობდით მუდამ და სადაც სალდება ყოველი ჩვენი ნაწარმი; 2. ცხინვალის მხრის გზები იმდენად ძნელი სასიარულოა, რომ ყოვლად აუტანელია ჩვენთვის და ჩვენი საქონლისათვის; 3. დაწესებულებებში სიარულის დროს, ჩვენი საქმეებისა გამო, მიგვაქვს იმავე დროს გასასყიდლად ყოველი ჩვენი ნაწარმი და ამით ვიმატებდით სამუშაო დღეებს... დავადგინეთ: ვინაიდან სამხრეთ ოსეთის ოლქზე მიწერა გამოიწვევს ჩვენს დაღუპვას, კატეგორიულად მოვითხოვთ, რათა ჩვენი სოფლები დარჩეს გორის მაზრის ფარგლებში და მიენეროს მახლობელ საციხურის თემს“ [12, 82].

შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის სახელზე მრავალი ისეთი განცხადებაც იყო შესული, რომლითაც სხვადასხვა რაიონებში მცხოვრები ოსები ე. წ. „სამხრეთ ოსეთის“ რეკომისიასგან ჩამოშორებას და ქართველებთან ერთად ცხოვრების სურვილს გამოთქვამდნენ. ისინი თვლიდნენ, რომ ქართველებთან არაფერი ჰქონდათ გასაყოფი. 1922 წლის 12 მარტს სოფ. ხურვალეთის მცხოვრებლებმა ასეთი შინაარსის წერილი გაუგზავნეს შინსახკომს: „ჩვენ ქვემო ჭალის რაიონის სოფლების: 1) ზემო ბალების, 2) ქვემო ბალების, 3) გუდიანთ კარის, 4) სალორეთის, 5) ჩანანთ კარის, 6) მეტესმანის და 7) ღვდუღეთის წარმომადგენლებმა დავადგინეთ: რადგანაც არწევის მე-3 რაიონის აღმასკომი ძალით მოითხოვს ამ სოფლების მცხოვრებთაგან მათთან შეერთებას ადმინისტრაციულად და ახდენს ჩვენს მიმართ სხვადასხვა განკარგულებებს, ჩვენ კი მათთან კავშირი არ გვსურს, უგზავნის დადგენილებას უმაღლეს მთავრობას, რათა მან წინადადება მისცეს მე-3 რაიონის სოფ. არწევის აღმასკომს (ოსური აღმასკომია), რომ იგი ჩამოგვეხსნას, რადგან ჩვენი ღრმა სურვილია ვექვემდებარებოდეთ ქვემო ჭალის რაიონის აღმასკომს (ქართული აღმასკომია), როგორც ეს მთავრობისაგან არის დაწესებული“ [12, 84]. დადგენილებას ხელს აწერდა ზემოთ დასახელებული სოფლების 14 წარმომადგენელი. მათ ხელმოწერას ადასტურებს ქვემო ჭალის აღმასკომის თავმჯდომარე საკუთარი ხელის მოწერით და ბეჭდის დასმით. დადგენილებას ამასთანავე ერთვოდა შემდეგი შინაარსის დამა-

ტება: „1922 წლის 13 მარტი, ქვემოჭალა. ჩვენ, ხურვალეთის თემის სოფ. წინაგარის მცხოვრებთა წარმომადგენელი, ხუბულური და ბიჩანაშვილი (ოსებია), ჩვენი სოფლის მცხოვრებთა დავალებით, ვაცხადებთ სურვილს ზემოხსენებულ დადგენილებაში აღნიშნულ სოფლებთან ერთად შევუერთდეთ ქვემო ჭალის რაიონს, როგორც ვყოფილვართ მამაპაპურად, რადგან ასე უფრო ახლო და მოხერხებულია ჩვენთვის“ [12, 84]. ადგილობრივ მცხოვრებთა ხელმოწერებს ადასტურებდა ქვემო ჭალის აღმასკომის თავმჯდომარე. დოკუმენტიდან, რომელიც, ასევე, ასახულია შინაგან საქმეთა სახალხო კომისრის მოხსენებაში, ნათლად ჩანს, რომ რვა სოფლის ოსური მოსახლეობა დაჟინებით მოითხოვდა, რათა ქართველებისგან არ გამოეთიშათ და ქვემო ჭალის ხელისუფლების ქვეშ დაეტოვებინათ, რადგან ეს რვა სოფელი ეკუთვნოდა ისეთ უდავო წმინდა ქართულ ტერიტორიას, როგორიც იყო ხურვალეთის თემი. ამ რვა სოფელზე ძალაუფლების გავრცელებაზე, 1922 წლის 20 აპრილის №2 დეკრეტის გამოცხადების შემდეგ, პრეტენზიას აცხადებდა არწევის ჩრდილოეთით მდებარე სოფლის აღმასკომი, სადაც ე. წ. „სამხრეთ ოსეთის“ ავტონომიური ოლქის მმართველობა ვრცელდებოდა.

1922 წლის 5 ივნისს სოფ. ძვილეთის მცხოვრებლებმა შემდეგი თხოვნით მიმართეს შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატს: „სოფ. ძვილეთი აღმოსავლეთით, დასავლეთით და სამხრეთით გარსშემორტყმულია ქართული სოფლებით და ეს სოფლები და თვით ძვილეთი ეკუთვნიან ზემო ქართლს. წინათ დირბის საზოგადოებაზე ვიყავით მიწერილი, ანუ შემდეგ დირბის თემზე, ახლა მიგვანერეს სამხრეთ ოსეთის ოლქზე. ჩვენ პიტალო ქართველები ვართ, ოსური ენა სრულიად არ ვიცით; დირბის სასამართლო ჩვენგან სამ ვერსზეა, ხოლო თუ სამხრეთ ოსეთის ფარგლებში დავრჩით, მაშინ წუნარში 15 ვერსზე მოგვიხდება სიარული. ამასთანავე, სოფ. დვანის მდინარე ფრონე დიდია და ჩვენთვის ძალიან ძნელია იქ სიარული, ამიტომ გთხოვთ მიგვანეროთ ისევ დირბის თემზე, გორის მაზრაზე“ [12, 83].

რაჭის მაზრის აღმასრულებელი კომიტეტი, 1922 წლის 20 აგვისტოს, საქართველოს შინაგანკომს ატყობინებდა: „რაჭის მაზრის ქართველი გლეხობის საბუთებით შექმნილი უძრავი ქონება, სახნავი, საძოვარი მიწები და ტყეები მოჰყვა სამხრეთ ოსეთის ოლქში და დღეს თითქმის სადავო ხდება ეს მათი საკუთრება, რადგან ამ ადგილებს ოსები თავიანთ საკუთრებად მიიჩნევენ ... გლეხობისათვის ტყით სარგებლობა იმ მხრითაც უხერხული ხდება, რომ ნებართვის ასაღებად ისინი ცხინვალში უნდა წავიდნენ, რომელიც 70 ვერსის მანძილზეა... აღმ. კომიტეტი თხოულობს: შეჩერებულ იქნას ოსეთის

ფარგლებში შეტანა იმ ტყეებისა, რომლებიც ქართველი გლეხების საკუთრებას შეადგენენ, წინააღმდეგ შემთხვევაში, კონფლიქტი ოსებსა და ქართველებს შორის მოსალოდნელია“ [12, 83].

ტყვიავის თემის სოფელ დისევის და კულბითის მოსახლეობა 1922 წლის 21 აგვისტოს განაჩენით სამართლიანად მოითხოვდა: „სამხრეთ ოსეთზე ჩვენი მიწერა არც ისტორიულად, არც გეოგრაფიულად, არც ეთნოგრაფიულად და არც ეკონომიკურად მიზანშეწონილად და სამართლიანად არ მიგვაჩნია, ამიტომ იმედი გვაქვს, რომ მთავრობა ჩვენ ქართველებს გვარტომობით, უცხო ტომის ხელში არ გადაგვცემს, რომელთანაც ჩვენ არ გვაკავშირებს როგორც ზემოხსენებული გარემოებანი, ისე არც ენა და არც ზნე-ჩვეულებანი„[12, 83].

თავის მხრივ, სოფელ ჭარების მცხოვრებნი 1922 წლის 23 აგვისტოს დადგენილებით მოითხოვდნენ: „ჭარები გადადის ოსების, სახელდობრ, ცხინვალის აღმასკომზე, რომელიც დაშორებულია ჩვენგან 30 ვერსით, ჩამოდის მდინარე პატარა ლიხავი, რომელმაც მოდიდება იცის პირველი თებერვლიდან სექტემბრის გასვლამდე, ასე, რომ ამ მიზეზით კაცი ვერ გადის ... გარდა ამისა ჩვენ ქართველები ვართ და არ ვიცით ოსური ენა ... ამ მოსაზრებათა გამო, გვინდა არა ოსების, არამედ ტყვიავის რაიონის აღმასკომზე ვიყოთ მიწერილნი, რომელიც ჩვენთან ახლოა“ [12, 83].

ასევე სამართლიანი პრეტენზიებით გამოვიდნენ რაჭის მაზრის წედისის თემის სოფ. წედისის, ქვედის და ირას მცხოვრებთა წარმომადგენლები. ისინი, 1922 წლის 6 სექტემბერს, საქ. ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტისადმი გაგზავნილ განცხადებაში წერდნენ: „ოსების საზღვრებში მოხვდა ზემო რაჭის თითქმის ყველა სატყეო აგარაკები, სათიბები და სახნავი ყანები, რომელთა შორის უფრო საყურადღებოა წედისის თემის სატყეო აგარაკი, სახნავი და სათიბი ადგილები, რაც ზემოაღნიშნული სოფლების საკუთრებას შეადგენს, ახლა კი ოსეთის განკარგულებაში გადავიდა. უნდა მოვახსენოთ ცენტრალურ აღმასკომს, რომ თუ ის არ მიაქცევს ყურადღებას ასეთს მნიშვნელოვან საკითხს, იძულებული გავხდებით ყველამ თავები დავიხოცოთ და ჩვენი ოჯახები წყალში ჩაგყაროთ, მაგრამ ჩვენ იმედი გვაქვს, ჩვენს აგარაკს, სათიბებს, სახნავ მიწებს ისევ ჩვენ დაგვიბრუნებთ...“ [12, 83-84].

ქსნის თემის წარმომადგენლები, 1922 წლის 21 ოქტომბრის, საჩივარში აღნიშნავდნენ: „გამოგვეცხადა რა, რომ ქსნის თემი გადადის სამხრეთ ოსეთზე, ჩვენ ეს ყოველად შეუძლებლად მიგვაჩნია: ა) ცხინვალის დაშორებულია ჩვენს თემზე 50 ვერსით მეტზე და ამ სიშორეზე სიარული საჩივრებისა თუ სხვადასხვა საქმისა გამო შეუძ-

ლებელია, რადგან მოითხოვს მუშა კაცისაგან მოცდენას, წასვლა-წამოსვლაში არა ნაკლებ 3-4 დღისა, რაც დამღუპველი იქნება ჩვენი მეურნეობისათვის; ზამთარში ხომ შეუძლებელი იქნება იქ სიარული, მაშინ როდესაც დუშეთი ჩვენგან 18 ვერსის მანძილზეა... რაც უნდა გაგვიჭირდეს ჩვენ ცხინვალში ვერ ვივლით და ბევრი უსამართლობა და ჩვენი გაჭირვება დარჩება მთავრობას გაუგებარი. ძლიერ მნიშვნელოვანია ისიც, რომ ჩვენ მეზობელ სოფლებთან, რომლებიც მდებარეობენ დუშეთისაკენ, გვაქვს ახლო დამოკიდებულება მამულის და სხვა საქმეებისა გამო და ამათთან საქმის მოსაგვარებლად უნდა ვიაროთ დუშეთში და ისინი კი თუ ჩვენზე საჩივარი ექნებათ – ცხინვალში. ამნაირად, სულ აგვეწინება საქმე, ამიტომ ვთხოვთ მთავრობას მიგვანეროს ისევ დუშეთს და აგვაცდინოს მრავალი გაჭირვება და უსიამოვნება...“ [12, 84].

ამგვარად, შიდა ქართლის მოსახლეობა დაჟინებით, კატეგორიულად ერთსა და იმავეს ითხოვდა, არ... დაექვემდებარებინათ ისინი ოსთა უკანონო ხელისუფლებისთვის. იგივე პრეტენზიებით გამოვიდა რაჭის და დუშეთის მოსახლეობა.

1923 წლის მარტში საქართველოს შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატმა მიიღო დადგენილება გორის მაზრის ადმინისტრაციულ ერთეულებად დაყოფის შესახებ, რომელშიც აღნიშნულია: „შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატმა, განიხილა რა გორის მაზრის აღმასრულებელი კომიტეტის მიერ წარმოდგენილი ნუსხა მაზრის ადმინისტრაციულ ერთეულებად (თემებად) დაყოფისა და მიიღო რა მხედველობაში: ა) რომ ნუსხაში გათვალისწინებულია მხოლოდ ის თემები, რომელნიც გორის მაზრის ფარგლებშია დატოვებული, შედეგად სამხრეთ ოსეთისათვის ავტონომიური ოლქის მოწყობის შესახებ გამოცემული დეკრეტი №2-ისა; ბ) რომ ნუსხაში ჩამოთვლილ თემთა შორის მოხსენებულია აგრეთვე ბორჯომის თემი, მიუხედავად სრულიად საქართველოს ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის მეორე სესიის მიერ წარსულ წელს მიღებული დადგენილებისა, რომლითაც ბორჯომის რაიონი ცალკე ადმინისტრაციულ ერთეულადაა გამოცხადებული; გ) რომ სოფელი რეხა (თბილისის მაზრა) ნუსხით შეტანილი არ არის გორის მაზრის ფარგლებში, წინააღმდეგ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის მიერ 1922 წლის 20 ნოემბერს მიღებული დადგენილებისა, რომლითაც სოფელი რეხა გამორიცხულ იქმნა თბილისის მაზრიდან და მიწერილი გორის მაზრაზე და სოფელი გუჯაბაური (ცხინვალის მახლობლად) ნაჩვენები არ არის გორის მაზრის ფარგლებში, რაც არ ეთანხმება №2-ით გამოცემული დეკრეტის ტექსტს სამხრეთ ოსეთის საზღვრების შესახებ, რომლის მეორე მუხ-

ლი ამბობს, რომ სამხრეთით საზღვარი გაივლის „დვანი-გუჯაბაურის გზის პარალელურად ჩრდილო-დასავლეთის მხრით“, მიიღო რა მხედველობაში ყველა ეს მოსაზრება დაადგინა: 1) გორის მაზრის აღმასრულებელი კომიტეტის მიერ წარმოდგენილი ნუსხა მაზრის ადმინისტრაციულ ერთეულად დაყოფისა დამტკიცდეს მასში შემდეგ შესწორებათა შეტანით: ა) ნაცვლად „ბორჯომის თემისა“ ნუსხაში შეტანილი იქმნას „ბორჯომის რაიონი“ და მაშასადამე, თემთა რიცხვი შემცირდეს ერთით ე. ი. მაზრა უნდა შეიცავდეს არა 17-ს, არამედ 16 თემს და 1 რაიონს, ბ) სოფელი რეხა მიენეროს გორის მაზრის ატენის თემს და გ) სოფელი გუჯაბაური შეტანილი იქნას გორის მაზრის ფარგლებში და 2) პირი ამ დადგენილებისა გაეგზავნოს ყველა სახალხო კომისარიატს, გორის მაზრის აღმასრულებელ კომიტეტს, ამავე მაზრის მილიციის უფროსს, გადასახადთა სამმართველოს და შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის სამილიციო, საერთო საინსტრუქტორო-საინფორმაციო, საფინანსო და მომარაგების განყოფილებებს, აგრეთვე, ჟურნალ „მოამბეს“ (შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის ყოველკვირეული ორგანო – ლ.ს.) რედაქციას“ [13]. დადგენილებას გორის მაზრის ადმინისტრაციულ ერთეულებად დაყოფის შესახებ ხელს აწერდნენ: საბჭოთა საქართველოს შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარი ა. გეგეჭკორი, საქმეთა მმართველი დ. ჩიქოვანი და ადმინისტრაციული გადანაწილების საკითხთა შესახებ კონსულტანტი გრ. გველეხიანი.

ამრიგად, საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ, გორის მაზრის ფარგლებში ფაქტიურად სავსებით უკანონოდ დაარსდა ე.წ. „სამხრეთ ოსეთის“ ცალკე ადმინისტრაციული ერთეული ისე, რომ აღნიშნული ერთეულის საზღვრები რეალურად დადგენილი არ ყოფილა. მიუხედავად მოსახლეობის საჩივრებისა და შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის მიერ მიღებული არაერთი დადგენილებისა, გორის მაზრის მრავალი ქართული სოფელი და რაიონი უკანონოდ შექმნილ ავტონომიურ ოლქს დაუქვემდებარეს. სწორედ, საბჭოთა ხელისუფლების მიერ განხორციელებული უსამართლო გადაწყვეტილების გამო, ისტორიული შიდა ქართლი, პოლიტიკური პროცესების შედეგად, დღესაც დროებით არის მოწყვეტილი ქართულ მიწა-წყალს.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. აფხაზეთის და სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური რეგიონების სტატუსი საქართველოს შემადგენლობაში (1917-1988), პოლიტიკურ-

- სამართლებრივი აქტების კრებული, კრებულის შემდგენელი და მთავარი რედაქტორი თამაზ დიასამიძე, თბილისი, 2004.
2. ითონიშვილი ვახტანგ, ქართულ-ოსურ ურთიერთობათა ისტორიიდან, გამომცემლობა „ლეგია“, თბილისი, 1995.
 3. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი (სუიცსა), ფონდი 281, აღწერა 1, საქმე №23.
 4. შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი, (ყოფილი მლისფპა), ფონდი 14 აღწერა 1, საქმე №309.
 5. დადგენილება №30, ჟურნალი მოამბე (შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის ყოველკვირეული ორგანო), 1921, №15, 10 სექტემბერი.
 6. შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი, (ყოფილი მლისფპა), ფონდი 14, აღწერა 1, საქმე №10, კვირკველია ბესარიონ (შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარი), ვ. ხახანაშვილი (შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის საქმეთა მმართველი), მოხსენებითი ბარათი სამხრეთ ოსეთის ცალკე ადმინისტრაციულ ერთეულად გამოყოფის შესახებ (1921 წ.).
 7. თოიძე ლევან, საქართველოს პოლიტიკური ისტორია (1921-1923 წლები), თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 1999.
 8. შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი, (ყოფ. მლისფპა), ფონდი 14 აღწერა 1, საქმე №10.
 9. სარალიძე ლელა, ე. წ. „სამხრეთ ოსეთის“ ავტონომიური ოლქის საზღვრების საკითხისათვის (1922 წ.). კრებულში: ისტორიულ-ეთნოლოგიური ძიებანი, XI, თბილისი, 2009.
 10. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური არქივი (სუიცსა), ფონდი 14, აღწერა 1, საქმე №278.
 11. შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი, (ყოფილი მლისფპა), ფონდი 14, აღწერა 1, საქმე № 263.
 12. საქართველოს უახლესი ისტორიის არქივი (სუიცსა), ფონდი, 284, აღწერა 1, საქმე №62.
 13. დადგენილება გორის მაზრის ადმინისტრაციულ ერთეულებად დაყოფის შესახებ, ჟურნალი „მოამბე“ (შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის ყოველკვირეული ორგანო), №49, 29 მარტი, 1923.
 14. სონლულაშვილი ავთანდილ, „სამხრეთ ოსეთი საქართველოში?!“, „უნივერსალი“, თბილისი, 2009.
 15. შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი, (ყოფილი მლისფპა), ფონდი 14, აღწერა 1, საქმე № 48.

Lela Saralidze

Doctor of History, Ivane Javakhishvili Tbilisi state University, Ivane Javakhishvili Institute of History and Ethnology, Senior scientist-researcher of the Department of Modern and Contemporary History

Political Situation in Shida Kartli after Autonomous Oblast (Region) Formation

Summary

On the basis of the archive documents and scientific literature analyses the political situation that took place after establishing autonomous oblast in Shida Kartli is studied in the article. It is mentioned that autonomous oblast of so called „South Ossetia“ was formed with artificial union of many Georgian villages. From the very beginning the Soviet government was facing difficult aim to form so called „South Ossetia“. The difficulties were determined by objective reasons. It should have been worked out on which territory and what kind of autonomy should have to be given to Ossetians, as Shida Kartli, populated with Ossetians as well, was ancient Georgian territory. It is underlined in the article that after forced Sovietisation of Georgia and in the first days of establishing Soviet rule Soviet government did not use the term „South Ossetia“. It is also mentioned that the formation of the autonomous oblast was against the will of the native population as well as the resolution of the People’s Commissariat of the Ministry of Internal Affairs where obviously was written that the amount of Ossetians in Georgian villages was so small that it was impossible to form it as a separate uyezd.

It is also mentioned in the work that the decision of the Soviet government of possible attaching Tskhinvali to the so called „South Ossetia“ autonomous oblast, caused fair anger of Georgian as well as Ossetian population. Georgian population living in the villages of Tskhinvali region and nearby was asking to stay again in Gori uyezd.

On the basis of the archive documents the resolutions of the village council are showing the protest of the Georgian and Ossetian population that was caused by forming illegal autonomous oblast. More than one complaint was sent to People’s Commissariat of the Internal Affairs of Georgia, by

which Georgian, Jewish and Ossetian population of Tskhinvali and Shida Kartli villages (Nedleti, Khundisubani, Tighva, Satskheneti, Higher and Lower Okona, Nabakevi, Tkisubani, Akhalsheni etc.) were demanding to stay in natural historical borders. Illegal borders caused great economical as well as administrative problems for the population that is well reflected and seen in their complaints. Because the real history was falsified, these documents for many ears were inaccessible for Georgian scientists.

მადონა ბედინაშვილი

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
დოქტორანტი

**ალფონს დოდას ნოველების ილია ჭავჭავაძისეული
თარგმანები**

მთარგმნელობით საქმიანობას საქართველოში დიდი და ხანგრძლივი ისტორია აქვს. ჯერ კიდევ ათას ხუთასი წლის წინათ ითარგმნა სახარება, წმიდა მოციქულთა და მოწამეთა ჰაგიოგრაფიული ტექსტები და სხვა საეკლესიო თხზულებანი. საფიქრებელია, მანამდეც, წარმართობის ხანაშიც, გვექონოდა მთარგმნელობითი ხასიათის ტექსტები და ტრადიცია. ამას გვაფიქრებინებს ფარნავაზის დროინდელი ქართლის სამეფო კარის საქმიან-მნიგნობრობითი მიმონერის ჩვეულება, სამეფო კარზე რამდენიმე ენისა და ანბანის თავისუფლად ფლობა-გამოყენება (სომხური, ლათინური, ხაზარული, ასურული, ბერძნული..., ქართულთან ერთად).

ამრიგად, მთარგმნელობითი ტრადიცია ძველთაგანვე აქტიუალური ყოფილა. ჩვენი წინაპრები ტრადიციულად დიდ ყურადღებას აქცევდნენ უცხოეთში მიმდინარე კულტურულ-ალმშენებლობით და მნიგნობრულ პროცესებს. ამ კუთხით აქტიუალური მოვლენებისადმი ყურადღება XIX საუკუნეშიც გამოირჩა, რადგან სწორედ ამ დროიდან სამწერლო ასპარეზზე გამოდიან ე. წ. „ქართველი სამოციანელები“ ანუ „თერგდალეულები“.

ახალი თაობის ლიდერმა ილია ჭავჭავაძემ, მრავალ სასიკეთო საქმესთან ერთად, დიდი ყურადღება დაუთმო მთარგმნელობით მოღვაწეობასაც. იგი, ბევრ სხვა ღირსშესანიშნავ რამესთან ერთად, წინაპართაგან დანერგილ მნიგნობრულ-მთარგმნელობითი ტრადიციების თვალსაჩინო გამაგრძელებლადაც მოგვევლინა.

ახალგაზრდობის წლებშივე ილია ჭავჭავაძე აქტიუარად ეცნობოდა რუს და ევროპელ მწერლებს, ცდილობდა მათ მიერ გამოთქმული პროგრესული იდეები გაეცნო ქართული საზოგადოებისათვის. ივანე მანაბელთან ერთად შექსპირის ქართულად თარგმნას მოგვიანებით სწორედ ილია ჭავჭავაძემ ჩაუყარა საფუძველი. საყოველთაოდ ცნობილია „ქართული შექსპირიანა“, რომლის სათავეებთან ილია ჭავჭა-

ვადე მოიაზრება ივანე მაჩაბელთან ერთად. სწორედ მათ თარგმნეს ერთობლივად, პირველებმა, უილიამ შექსპირის „მეფე ლირი“.

„ივერიის“ ფურცლებზე XIX ს. 70-იან წლებში გამოქვეყნდა ალფონს დოდეს ისტორიული თარგმანები, რომლებშიც ძალიან კარგად არის ასახული ეროვნული ან პიროვნული ჩაგვრის მოტივები.

აღსანიშნავია ალფონს დოდეს მოთხრობების ილიასეული თარგმანები. დოდეს „უკანასკნელი გასაკვეთი“ და „თურკოსი კომმუნელთა შორის“ გამოიჩინა მკვეთრი პოლიტიკური შეფერილობით, რომელსაც საფუძვლად ეროვნული თვითშეგნების გამოღვიძება და მძაფრი პროტესტი უდევს.

ალფონს დოდეს „უკანასკნელი გასაკვეთი“ და „თურკოსი კომმუნელთა შორის“ ქართული თარგმანი ილიამ „ივერიაში“ გამოაქვეყნა (1877-1879 წწ.). სათანადო ყურადღება მიიქცია თავად ალფონს დოდეს თემატიკამ, რაც ასევე ახლობელი და მისაღები აღმოჩნდა ქართული სინამდვილისათვის.

გამოჩენილი ფრანგი მწერალი ალფონს დოდე „უკანასკნელ გასაკვეთში“ მწვავე პოლიტიკურ მომენტს აღწერს; პატარა მოსწავლის თვალთ გადამოგვცემს უმნიშვნელოვანეს მოვლენას – პრუსიის მიერ ელზასის მიერთებას და ფრანგების დამარცხებას. მეორე ნოველა „თურკოსი კომმუნელთა შორის“ არანაკლები სიმწვავის მქონე ნაწარმოებია, სადაც პატარა ადამიანის უაზრო ცხოვრება და აღსასრულია მოცემული. თურკოსი ალჟირელი ჯარისკაცების ზოგადი სახელია, ხოლო ნოველის გმირი ერთ-ერთი მცირეწლოვანი ალჟირელია, რომელიც ფრანგებს მედაფდაფედ ჰყავდათ. ალფონს დოდეს ყურადღების ცენტრში ალჟირელი მოზარდის ხანმოკლე და გაუაზრებელი ცხოვრება მოხვდა, რომელიც ეროვნული ჩაგვრის ობიექტია, იგი ვერ გაიაზრებს თავის მდგომარეობას და პიროვნულ უიღბლობას შეეწირება. ილია ჭავჭავაძემ საგანგებოდ შეარჩია ალფონს დოდეს ორივე ნოველა, რადგან მათში სწორედ ის პრობლემებია მხატვრულად გადმოცემული, რომელიც საქართველოსთვის ნაცნობი და მნიშვნელოვანი იყო. ეროვნულ ჩაგვრას და პიროვნულ გაურკვევლობას რუსეთის იმპერიაში მრავალი ერი გრძნობდა; საქართველო და ქართველი ხალხი მწვავედ განიცდიდა როგორც ეროვნულ, ისე სოციალურ უთანასწორობას. ილია ჭავჭავაძე მთელი შეგნებით ცდილობდა თავისი ხალხის ხვედრის შემსუბუქებას. იგი ასევე ესწრაფვოდა ევროპულ ხალხთა ცხოვრებაში არსებული პრობლემები გაეცნო ქართველებისათვის და ცოტათი გაემხნევებინა ჩაგრული ერი.

„უკანასკნელი გასაკვეთის“ ქვესათაურში წერია: „ნაამბობი პატარა ელზასელისა“, ხოლო თავად ილიასეული განმარტება ასეთია:

„ელზასი ის ქვეყანაა, რომელიც პერუსიამ წაართო საფრანგეთს ამ უკანასკნელ დროს და რომლისაც სული და გული დღესაც საფრანგეთისაკენ არის“ [1, 71]. პრუსია-საფრანგეთის ურთიერთობა XIX საუკუნის 70-იან წლებში ძალიან ჰგავდა რუსეთისა და მისი მეზობლების ურთიერთობას. პრუსია ყოველმხრივ ცდილობდა შემოეერთებინა ტერიტორიები, რომელთა მოსახლეობა მისას ესაზღვრებოდა. ალფონს დოდემ საფრანგეთის ოკუპაციას, მის მძიმე პოლიტიკურ მდგომარეობას მრავალი ნაწარმოები მიუძღვნა, რომელთა ნაწილი შევიდა მის ცნობილ კრებულში – „წერილები ჩემი წისქვილიდან“. ალფონს დოდეს „ბოლო გაკვეთილი“ ილია ჭავჭავაძემ თარგმნა, როგორც „უკანასკნელი გასაკვეთი“. მასში მთავარია ეროვნულ-პატრიოტული გრძნობის ჩასახვა და გაღვივება ფრანგ ხალხში. მწერალი პატარა ფრანგი მოსწავლის განცდებს გადმოგვცემს, დეტალურად გვიჩვენებს მოსახლეობის სასონარკვეთას, მასწავლებლის ძალისხმევას, მისი ბოლო გაკვეთილის ზნეობრივ მაგალითს.

„უკანასკნელი გასაკვეთი“ პირველივე სურათიდან შეიცავს დრამატულ განწყობას. პატარა ფრანგი შინაგან მოუსვენრობას გრძნობს და სკოლისაკენ გასწევს, მიუხედავად იმისა, რომ ტყეში საგანგებოდ წავიდა გასართობად და დროის გასატარებლად. გზაზე პრუსიელების წვრთნას შეესწრო. ამით ალფონს დოდემ მიგვანიშნებს, რომ ყველაფერი ისე მშვიდად როდია, როგორც ეს პატარა უდარდელ ფრანგს ჰგონია. ქალაქის ცენტრში ყველაფერი გასაგები ხდება, სადაც ორი წელია ერთიმეორეზე ცუდ ამბებს აგებინებენ მცხოვრებლებს: „სულ ცუდი ამბები გვესმოდა: ხან ის, რომ აი ამა და ამ ადგილას ჩვენი ჯარი დამარცხდაო, ხან ის, რომ პრუსიელებმა დაგვარბიესო, ხან ეს ბრძანება გამოვიდა პრუსიელებთაგანო, ხან ისაო და სხვა ამგვარი“ [1, 72]. ნაწარმოები აგებულია მთავარ ლერძზე, რაც პრუსიელების ახალ ბრძანებას ითვალისწინებს. მასწავლებელი გამელი ამცნობს მოსწავლეებს: „ყმანვილებო! დღეს ჩემი უკანასკნელი სწავლების დღეა. ბერლინიდამ ბრძანება მოვიდა, რომ ელზას-ლოტარინგიაში მარტო გერმანულია უნდა ასწავლონ. ხვალ სხვა ახალი მასწავლებელი გეყოლებათ. დღეს უკანასკნელად უნდა გაიკვეთოთ ფრანგული ენა. გთხოვთ, ყურადღებით, ყურადღებით იყვნეთ“ [1, 73].

მასწავლებელი გამელი ტრაგიკულ სიტუაციაში გარეგნულ სიმშვიდეს ინარჩუნებს, იგი ცდილობს არ შეიმჩნიოს შექმნილი მდგომარეობის მთელი ტრაგიზმი. ალფონს დოდემ საგანგებო ყურადღება დაუთმო მასწავლებლის პერსონაჟს. მწერალმა საგანგებოდ გაუსვა ხაზი მასწავლებლის ჩაცმულობას, მის საუბარს, მის ქცევებს. ალფონს დოდემ მასწავლებელი მტკიცე და თავდაჭერილ კაცად დახატა, რო-

მელიც სევდას და მწუხარებას არ იმჩნევს, ცდილობს მაგალითი მისცეს სხვებს და მომავლის რწმენაც არ დაუკარგოს.

ილია ჭავჭავაძის ყურადღებას ალფონს დოდეს „უკანასკნელი გასაკვეთი“ მასწავლებლის ამგვარი ამაღლებული და ტრაგიკული სახის გამოც მიიქცევდა. ილიას მთელი შემოქმედება მოძღვრის, ოსტატის მნიშვნელობის ხაზგასმას ეძღვნება, ეროვნული თვითმყოფადობის შენარჩუნების აუცილებლობას ჰქადაგებს. ალფონს დოდეს მასწავლებელი გამელი სწორედ იმგვარი პერსონაჟია, რომელიც თავისი ხალხის სულიერ სიძლიერეს ემსახურება და წარმართავს.

„უკანასკნელი გასაკვეთი“ წარმოადგენს ეროვნული ჩაგვრის სურათს, სადაც ადამიანთა განცდები სასწავლო დაწესებულებაში მყლანდება. ამგვარი ეროვნულ-პატრიოტული პათოსის გამო „უკანასკნელი გასაკვეთი“ ახლობელი და მისაღებია მთელი საქართველოს ერისთვის და მისი საუკეთესო შვილის, ილია ჭავჭავაძისათვის, რომელიც ყოველთვის ისწრაფვოდა ეროვნული თვითშეგნების სტიმულაციისათვის რუსეთის მიერ უკიდურესად შევიწროებულ საქართველოში.

„თურკოსი კომმუნელთა შორის“ ალფონს დოდემ, როგორც ზემოთ, დასაწყისშივე აღვნიშნეთ, მიუძღვნა ალჟირელ პატარა ბიჭუნას, რომელიც გაუაზრებლად გამოჰყვა ფრანგების ლაშქარს საფრანგეთში და თავისი სამშობლო მიატოვა. მედაფე (მედოლე) აფრიკელი ბიჭი მარტოდმარტოა და ვერ ერკვევა საფრანგეთის დედაქალაქში მომხდარ ამბებში. საფრანგეთის კოლონიად ქცეულ ალჟირში კადური შეუერთდა ფრანგ ჯარისკაცებს, მან არ იცის ფრანგული ენა და ვერაფერს იგებს, მისთვის მარტო ბრძოლის ყიყინა, ფრანგი ჯარისკაცები და ტყვია-წამლის ზუზუნი არსებობს. შემთხვევით აჯანყებულ ხალხს შეუერთდება პატარა თურკოს კადური და მათ წინააღმდეგ მოსული დამსჯელი ჯარი მაშველი ძალა ჰგონია. კადური სიხარულით ჩაბარდება ფრანგ ჯარისკაცებს, რომლებიც მას კლდესთან მიაცენებენ და დახვრეტენ: „ისე მოკვდა, ვერ გაიგო, რა, რა ამბავი იყო“ [1, 323].

თურკოსის ბედი მრავალი დამპრობელი ქვეყნის მკვიდრის ბედს მოგვაგონებს. სხვადასხვა ერის შვილები ხშირად გაუაზრებლად იხოცებოდნენ ომებში, რომლებიც მათთვის სრულიად უცხო მიზნებისათვის წარმოებდა. დაპყრობილი და დაჩაგრული ქვეყნის შვილების ტკივილი, მათ მიერ გაღებული მსხვერპლი და მათი არაფრად ჩაგდება პატარა ერის შვილების ტრაგედიაა. ალფონს დოდემ იგრძნო და აღწერა ამგვარი მდგომარეობა, მისმა დიდსულოვნებამ მრავალი ადამიანი ჩააფიქრა ამგვარ პრობლემაზე.

როგორც ზემოთ ვახსენეთ, ილია ჭავჭავაძემ ეს მოთხრობა („თურქოსი კომმუნელთა შორის“), „ივერიაში“ 1879 წელს დაბეჭდა. ალფონს დოდეს ამ ნოველის მეშვეობით მან თავის თანამემამულეებს შეახსენა, რომ სხვათა სისხლის ღვრას და უაზრო სიკვდილს არავის-თვის მოაქვს სიკეთე.

ილია ჭავჭავაძის მდიდარ მთრგმნელობით საქმიანობაში ალფონს დოდეს ნოველებს არცთუ უმნიშველო ადგილი უკავიათ, მათი მეშვეობით დიდმა მწერალმა თავის ერს შეახსენა ეროვნულ-პატრიოტილი სულისკვეთების გაღვივების აუცილებლობა და დაანახა, რომ მარტო საქართველო არ იჩაგრებოდა ეროვნული და სოციალური ნიშნით.

„თურქოსი კომმუნელთა შორის“ საგანგებოდ ღირსი ნაწარმოებია, რადგან პარიზის კომუნის თემა ილია ჭავჭავაძემ თავადაც კარგად გაისიგრძეგანა და დაამუშავა. ბუნებრივია, რომ მან, როგორც მწერალმა, და მოქალაქემ თავად განიცადა ევროპის შუაგულში მიმდინარე რევოლუციური პროცესები. ალფონს დოდეს ამ მოთხრობის არჩევით ილიამ თავისი პირადი შეხედულებების თანმხვედრი მოვლენა შეარჩია. მიხეილ ზანდუკელის აზრით, ილიას შემოქმედებაში კომუნის მოვლენების შემდგომ შემოიჭრა „შრომის ახსნის“ თემა მთელი ძალით: „ილია ჭავჭავაძე ჩვენს ლიტერატურაში პირველია, რომელიც რევოლუციას დადებითად აფასებს, მისაღებად თვლის და აუცილებლად მიაჩნია ცხოვრების დასამშვიდებლად, დასამენდად, მოსაწესრიგებლად“ [2, 316]. რევოლუციის კონტექსტში ზის „შრომის ახსნის“ პრობლემა და ადამიანის ჩაგვრიდან გათავისუფლება, რაც ყველა პროგრესულად მოაზროვნე მწერლის მისწრაფებას წარმოადგენდა ილიას დროინდელ რუსეთსა და ევროპაში.

ილია ჭავჭავაძე მთლიანად იზიარებდა მოწინავე მოღვაწეების აზრებს, იგი აღზრდილი იყო დემოკრატიულ-პროგრესულ იდეებზე. პ. რატიანი წერს, რომ: „ილია ჭავჭავაძის ფილოსოფიის აზრი რამდენიმე სიტყვით ასე გამოითქმის: ცხოვრება ცუდად არის მოწყობილი და იგი ღირსია შეჩვენებისა, მაგრამ ადამიანმა იგი მაინც არ უნდა მიატოვოს, არამედ იმუშაოს და იბრძოლოს ცხოვრების გასაუმჯობესებლად, ქვეყნის სამართლიანობისა და კაცთა შორის ძმობის დასამყარებლად“ [3, 128]. ილიამ კარგად უწყოდა, რომ მისი თანამემამულეები მრავალგვარ წნეხს განიცდიდნენ საქართველოში. ეროვნულ ჩაგვრას თან ერთვოდა სოციალური უთანასწორობა და მასების გაუნათლებლობა, რაც ილიას და მისი თანამოაზრეების მუდმივ ყურადღებას იქცევდა. ისინი მაქსიმალურად ცდილობდნენ თან გამოეღვიძებინათ ერი და ამავე დროს გაემხნევებინათ და ეჩვენებინათ, რომ

ამის მსგავსი პრობლემები სხვა ერებსაც აქვთ, ისინი არ ნებდებიან, იბრძვიან და იმსახურებენ უკეთეს ყოფა-ცხოვრებას. ამ კუთხით მართლაც საინტერესო და ნიშანდობლივია ალფონს დოდეს გადმოქართულება, მისი ზემოთ ხსენებული ორივე ნაწარმოების შემოთავაზება ქართველი მკითხველისათვის სწორედ ამის დასტურია.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ი. ჭავჭავაძე, თხზულებანი, ტ. III, თარგმანები (თხზულებათა კრებული ოც ტომად.), თბილისი, 1988.
2. მ. ზანდუკელი, თხზულებანი, ტ. V, თბილისი, 1989.
3. პ. რატიანი, ილია ჭავჭავაძე (ფილოსოფიური და სოციალურ-პოლიტიკური შეხედულებანი), მეორე გამოცემა, თბილისი, 1954.

Madona Bedinashvili

Doctoral Student of the Sokhumi state University

Ilia Chavchavadze's Translations of Alphonse Daudet's Short Stories

Summary

Ilia Chavchavadze's translations are significant for Georgian culture. During his adolescence the author examined European writers' contemporary publications and ventured to introduce them to Georgian society. Throughout 1877-1879 Ilia Chavchavadze published essential themes of Alphonse Daudet's tales – national or personal dignity defense, in „Iveria“. With these translations Ilia Chavchavadze informed Georgian society, that even great France was facing the same problems.

გელა საითიძე

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის, ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის მთავარი მეცნიერ-თანამშრომელი, პროფესორი

საქართველოს წარმომადგენელთა პირველი გამოსვლები გაეროს ტრიბუნაზე

დე ფაქტო და დე იურედ აღიარებულმა საქართველომ, ვერ მოასწრო პირველი უნივერსალური საერთაშორისო ორგანიზაციის – ერთა ლიგის სრულუფლებიანი წევრი გამხდარიყო. ბოლშევიკურმა რუსეთმა ძალით წაართვა დამოუკიდებლობა და მისი ოკუპაცია და ანექსია მოახდინა. სსრკ-ში 70-წლიანმა ყოფნამ კი თითქოს საბოლოოდ ჩაკლა წითელი ურჩხულისგან თავის დაღწევის იმედი. თუმცა გარეგნულად ჩვენი ქვეყანაც, სხვა მოკავშირე რესპუბლიკების მსგავსად, თითქოს დამოუკიდებლობას ინარჩუნებდა, მაგრამ საერთაშორისო არენაზე გამოჩენას იმთავითვე მოკლებული იყო. რესპუბლიკას, რომელსაც არ გააჩნდა დამოუკიდებლობის მაჩვენებელი ისეთი ატრიბუტები, როგორიცაა – საკუთარი არმია, საკუთარი ფული, საკუთარი დიპლომატიური წარმომადგენლობანი, საკუთარი კავშირგაბმულობის უწყება, რა თქმა უნდა, მისი არსებობა, როგორც დამოუკიდებელი სახელმწიფოსი, ფიქცია იყო.

საქართველოს სსრ-ის საერთაშორისო ურთიერთობები მთლიანად სსრ კავშირის საგარეო საქმეთა სამინისტროს მეშვეობით ხორციელდებოდა... მართალია, ემიგრაციაში იძულებით გახიზნული დამოუკიდებელი საქართველოს მთავრობა, გარკვეული დროის განმავლობაში ცდილობდა ჩვენი ქვეყნის წარმომადგენლობა ეკისრა, მაგრამ მეორე მსოფლიო ომის დაწყების წინ, ეს ფორმალური შესაძლებლობაც საბოლოოდ ამოწურული იქნა... 700 000-მდე ომში განწვეული საქართველოს მოქალაქე მისთვის არარსებულ სამამულო ომში დაბუღობდა მონაწილეობას და წითელი რუსეთის ინტერესების დასაცავ ბრძოლებში სწირავდა სიცოცხლეს.

ფაშიზმის წინააღმდეგ გაერთიანებულმა დიდმა სამეფულმა, როგორც პირველი მსოფლიო ომის დროს, მსოფლიოს ხალხთა მშვიდობისა და უშიშროების გარანტიად – საერთაშორისო კავშირის – გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის შექმნა გადაწყვიტა. იდეის რეა-

ლურად განხორციელებისათვის უზარმაზარი ძალისხმევა იქნა განეული.

... 1941 წლის 4 დეკემბერს საბჭოთა კავშირსა და ფაშისტური გერმანიის მიერ ოკუპირებული პოლონეთის დროებით მთავრობას შორის დადებულ მეგობრობისა და ურთიერთდახმარების დეკლარაციაში, აღნიშნული იყო: „ომის გამარჯვებით დამთავრებისა და ჰიტლერულ დამნაშავეთა შესაბამისი დასჯის შემდეგ, მოკავშირე სახელმწიფოთა ამოცანა იქნება მტკიცე და სამართლიანი მშვიდობის უზრუნველყოფა. ამის მიღწევა შესაძლებელი გახდება მხოლოდ საერთაშორისო ურთიერთობათა ახალი ორგანიზაციის შექმნით, რომელიც დაეყრდნობა დემოკრატიული ქვეყნების მტკიცე კავშირში გაერთიანებას. ასეთი ორგანიზაციის შექმნისას გადამწყვეტი მომენტი უნდა იყოს საერთაშორისო სამართლის მიმართ პატივისცემა, მისი დაცვა ყველა მოკავშირე სახელმწიფოს კოლექტიური შეიარაღებული ძალებით“ [1, 6].

აქ, ისიც შეიძლება ითქვას, რომ სტალინმა, რომელიც უკმაყოფილო იყო ერთა ლიგის საქმიანობით და მისი დამოკიდებულებით სსრ კავშირთან, უფრო ძლიერი საერთაშორისო კავშირის დაარსება მიიჩნია მიზანშეწონილად. იდეის პრაქტიკული ხორცშესხმა კი მაშინ დაიწყო, როცა აშშ-ის პრეზიდენტმა ფრანკლინ რუზველტმა და დიდი ბრიტანეთის პრემიერ-მინისტრმა უინსტონ ჩერჩილმა ატლანტის ოკეანეში, საბრძოლო ხომალდ „უელსის პრინცზე“ – შეთანხმებას მოაწერეს ხელი. ამ შეთანხმების შესახებ დაუყოვნებლივ ეცნობა სხვა ქვეყნების მთავრობებს.

1942 წლის 1 იანვარს აშშ-ის დედაქალაქ ვაშინგტონში გამართულ შეკრებას 26 ქვეყნის წარმომადგენელი ესწრებოდა, რომლებმაც შეიმუშავეს და მიიღეს „გაერთიანებული ერების დეკლარაცია“. აღნიშნული დოკუმენტი ყველასთვის მისაღები აღმოჩნდა. ასე დაიწყო ანტიჰიტლერული კოალიციის იურიდიული გაფორმების პროცესი [1, 10].

სწორედ ამ პროცესის გაგრძელებას წარმოადგენდა 1943 წლის 30 ოქტომბერს მოსკოვში აშშ-ის, სსრ კავშირისა და დიდი ბრიტანეთის (მაღლე მათ ჩინეთიც შეუერთდა) საგარეო საქმეთა მინისტრების კონფერენცია, რომელზედაც ხელმოწერილი იქნა დეკლარაცია უახლოეს პერიოდში საყოველთაო უშიშროების საერთაშორისო ორგანიზაციის შექმნის შესახებ; ორგანიზაციას საფუძვლად დაედებოდა ყველა მშვიდობისმოყვარე სახელმწიფოს სუვერენული თანასწორობის პრინციპი. მისი ნევრობა, მიუხედავად ტერიტორიისა და მოსახლეობის რაოდენობისა, ყველას შეეძლებოდა. 1943 წლის ნოემბერ-

დეკემბერში სამი სახელმწიფოს მეთაურთა თეირანის კონფერენციაზე, კიდევ უფრო განმტკიცდა მოსკოვის დეკლარაციის დებულებები; 1944 წელს აშშ-ში, კერძოდ დუმბარტონ-ოქსში გამართულმა კონფერენციამ გაერო-ს საბოლოო ჩამოყალიბებისაკენ გადადგა ნაბიჯი; ხოლო 1945 წლის თებერვალში, ყირიმში (იალტა), სამი სახელმწიფოს მეთაურთა (რუზველტი, სტალინი, ჩერჩილი) შეხვედრაზე მიღებულ იქნა შეთანხმება ზოგიერთ სადავო საკითხზე და, ამასთან ერთად, იქვე გადაწყდა, რომ პროექტის საბოლოო განხილვისა და მიღებისათვის სან-ფრანცისკოში (აშშ) იმავე წლის 26 ივნისს მოწვეული ყოფილიყო საერთაშორისო კონფერენცია [1, 10].

დათქმული დროისათვის კალიფორნიის შტატში, სან-ფრანცისკოს, რედუდ გროუში, გაიმართა გაერო-ს დამფუძნებელი კრება, რომელმაც მიიღო ყველაზე უმნიშვნელოვანესი დოკუმენტი – გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდება, რომელსაც 50 სახელმწიფოს წარმომადგენელმა მოაწერა ხელი. წესდება ძალაში შევიდა 1945 წლის 24 ოქტომბერს. მას შემდეგ 24 ოქტომბერი მსოფლიოს მასშტაბით აღინიშნება, როგორც გაერო-ს შექმნის დღე.

გაერო-ს ნებას განსაზღვრავენ მისი წევრი სახელმწიფოები, რომლებიც გადაწვეტილებებს ლებულობენ კონსენსუსის, ან კენჭისყრის საფუძველზე. გაერო-ს წევრ ქვეყნებს, განურჩევლად ტერიტორიის სიდიდისა, მოსახლეობის რაოდენობისა, სამხედრო თუ ეკონომიკური სიძლიერისა, მხოლოდ ერთი ხმის უფლება აქვს. გაერო-ს წესდება უმნიშვნელოვანესი საერთაშორისო ხელშეკრულებაა.

პროფ. ლევან ალექსიძის თქმით: „გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია უნივერსალური და ზოგადი ტიპის სახელმწიფოთაშორისო ორგანიზაციაა, უნიკალურია თავის კომპეტენციითა და სტრუქტურით; იგი არ არის „ზესახელმწიფოებრივი“ დაწესებულება, რაიმე „მსოფლიოს მთავრობის“ მსგავსი ინსტიტუტი. სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციის მსგავსად, გაერო საერთაშორისო ხელშეკრულებით (წესდებით) არის შექმნილი და ამ წესდების ფარგლებში მოქმედებს. ამავე დროს მსოფლიო მშვიდობის დაცვისა და უშიშროების სფეროში წესდებით ნაკისრი ვალდებულებები ამ ორგანიზაციას განსაკუთრებულ ხასიათს ანიჭებს. გაერო თანამედროვე საერთაშორისო ურთიერთობათა ყველა სფეროს მომცველი თანამშრომლობის ცენტრია, ათასი ძაფითაა დაკავშირებული სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციებთან, რომელნიც ცნობენ მის ხელმძღვანელ როლს და აღიარებენ მის ავტორიტეტს“ [1, 75].

იმ ორმოცდაათ სახელმწიფოსთან ერთად, რომლებსაც პატივი ხვდათ ნილად გაეროს წესდების ხელმომწერთა შორის ყოფილიყვნენ,

მხოლოდ უკრაინისა და ბელორუსიის საბჭოთა რესპუბლიკები მოხვდნენ, როგორც ყველაზე დიდი მსხვერპლის გამლებნი ჰიტლერულ ფაშისტთა წინააღმდეგ ბრძოლების დროს, ხოლო დანარჩენნი კიდეც დიდხანს აგრძელებდნენ სსრ კავშირში, ანუ „ბოროტების იმპერიაში“ ყოფნას.

XX საუკუნის 90-იან წლებში განვითარებულმა მოვლენებმა, განსაკუთრებით კი ეროვნულ-განმათავისუფლებელმა გამოსვლებმა, სსრ კავშირის დაშლა გამოიწვია. ამით დაუყოვნებლივ ისარგებლეს მოკავშირე რესპუბლიკებმა და დამოუკიდებლობები გამოაცხადეს. მათ რიცხვში ერთ-ერთი პირველი საქართველო იყო. შესაძლებელი შეიქმნა სახალხო რეფერენდუმის გზით, საქართველო დემოკრატიული განვითარების გზას დადგომოდა. რეფერენდუმში კი ქვეყნის მოსახლეობის 90%-ზე მეტმა (მათ შორის აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის მცხოვრებლებიც მონაწილეობდნენ) დამოუკიდებლობას დაუჭირა მხარი. რამდენიმე თვის შემდეგ საყოველთაო არჩევნების გზით ხელისუფლების სათავეში ზვიად გამსახურდიას მომხრეები მოვიდნენ, რომლებმაც მტკიცედ განაცხადეს დასავლეთის დემოკრატიისაკენ სვლა და რუსეთის გავლენის სფეროდან საბოლოო გამოსვლის სურვილი... მიუხედავად იმისა, რომ თავის ქვეყანაში მძიმე პოლიტიკური ვითარება ჰქონდათ, ეს მიუღებელი აღმოჩნდა რუსეთის რეაქციული წრეებისათვის; მათ მკაცრად შეახსენეს საქართველოს ხელისუფლებას – ხელი აეღოთ განვითარების არჩეულ კურსზე, თორემ პრობლემებს შეუქმნიდნენ. პრეზიდენტმა ზ. გამსახურდიამ დასავლეთის ქვეყნებს მიმართა თანადგომის აღმოსაჩენად, მაგრამ, სამწუხაროდ, ისე როგორც 1920 წლის ბოლოს, ვერავინ გაბედა მისთვის ღია მხარდაჭერა. ეს საკმარისი აღმოჩნდა იმისათვის, რომ რუსეთის ფედერაციის ხელისუფლებას „დაყოვნების ნაღმები“ აემოქმედებინა: მათი მხარდაჭერით ნაქეზებულმა ერთმა მუჟა სეპარატისტებმა სისხლიანი გამოსვლები დაიწყეს ჯერ სამხრეთ ოსეთში (ცხინვალის რეგიონში), ხოლო შემდეგ აფხაზეთში. სეპარატისტებს ზურგს უმაგრებდნენ ქვეყნის შიგნით არსებული „მეხუთე კოლონა“ და უშომროებისა და ამიერ-კავკასიის სამხედრო ოლქის ჯარები. სწორედ მათ მონაცვეს კანონიერი გზით არჩეული პრეზიდენტის და მთავრობის დამხობა და ქვეყნიდან განდევნა. რესპუბლიკის მართვის სადავეები ე. წ. „სამხედრო საბჭოს“ (ჯაბა იოსელიანი, თენგიზ კიტოვანი და თენგიზ სიგუა) ხელში გადავიდა. ქვეყანაში დაიწყო ანარქია, რასაც შედეგად სამოქალაქო ომი და ნგრევა მოჰყვა. სწორედ ამ დროს საქართველოს „მხსნელად“ და „გადამარჩენელად“ მოევილინა, იმჟამად ოფიციალური თანამდებობის გარეშე დარჩენილი, სსრ კავშირის ყოფილი საგარეო

საქმეთა მინისტრი და სკკპ ცენტრალური კომიტეტის ყოფილი პოლიტიბიუროს წევრი, ედუარდ შევარდნაძე. უნდა ითქვას, რომ მას იმ დროისათვის მართლაც იცნობდნენ მთელს მსოფლიოში, როგორც სსრ კავშირის სახელმწიფო მოღვაწეს და მიხეილ გორბაჩოვის გარდაქმნის კურსის ერთ-ერთ მთავარ მხარდამჭერს, მაგრამ მისი წარმომავლობის შესახებ მსოფლიოს ხალხებმა ბევრი არაფერი იცოდნენ.

1992 წლის მარტში საქართველოში დაბრუნებულმა შევარდნაძემ, პირველი რაც გააკეთა ის იყო, რომ „სამხედრო საბჭოს“ ნაცვლად უფრო დემოკრატიული ინსტიტუტი – სახელმწიფო საბჭო შექმნა, რომლის შემადგენლობაში ყველა მისი მხარდამჭერი პოლიტიკური პარტია და პიროვნება შეიყვანა, ხოლო სულ მალე თავისი დასაყრდენი ძალა – საქართველოს მოქალაქეთა კავშირი ჩამოაყალიბა. უპირველეს მიზნად კი რიგგარეშე საპარლამენტო არჩევნების ჩატარება დაისახა. მისი აზრით, ეს იქნებოდა „კანონიერი“ გზა საერთაშორისო ორგანიზაციებთან და დემოკრატიულ სახელმწიფოებთან კავშირის დამყარებისათვის. მართლაც, შინაური აშლილობისა და ომის მდგომარეობაში მყოფი ქვეყნისათვის ამ მიზნის მიღწევა არც ისე იოლი იყო, მაგრამ მსოფლიო წამყვანი ყვეყნების მაღალჩინოსნების შუამდგომლობამ და მხარდაჭერამ (ბეიკერი, გენშერი და სხვ.) შესაძლებელი გახადა გაეროს უშიშროების საბჭოს რეკომენდაცია მიეცა თავის მორიგი სესიის დღის წესრიგში საქართველოს მიღების საკითხიც შეეტანა. აქვე შეიძლება ითქვას, რომ ამ დროისათვის ამიერ-კავკასიის დამოუკიდებელი ქვეყნები – აზერბაიჯანი და სომხეთი, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წევრები უკვე იყვნენ.

1992 წლის 31 ივლისს გაეროს სესიამ საქართველო თავის 179-ე წევრად მიიღო. ეს იყო მართლაც ისტორიული დღე ჩვენი ყვეყნის და ხალხის ცხოვრებაში. ერთა ლიგისაკენ სწრაფვის აუხდენელი სურვილი რეალობად იქცა. მსოფლიოს ერების დიდმა ოჯახმა საქართველო თავის სრულუფლებიან წევრად აღიარა – ყველა სანესდებო მოვალეობების შესრულების გარანტიით...

* * *

1992 წლის 31 ივლისს, გაეროში საქართველოს მიღებასთან დაკავშირებით, გენერალური ასამბლეის სხდომათა დარბაზის ტრიბუნიდან მრავალმხრივ საინტერესო სიტყვა წარმოსთქვა, საქართველოს მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილემ, საგარეო საქმეთა მინისტრმა ალ. ჩიკვაიძემ. რა თქმა უნდა, გამოსვლის ტექსტი რესპუბლიკის უმაღლეს ხელმძღვანელობასთან იქნებოდა შეთანხმებული, მაგრამ თქმაზედაც ბევრი რამ იყო დამოკიდებული. ხაზგასმით შეიძ-

ლება აღინიშნოს, რომ გამოცდილმა დიპლომატმა და პატრიოტმა პირნათლად შეასრულა მასზე დაკისრებული მოვალეობა. პირველყოვლისა, მის სიტყვაში ნათლად ირეკლება გამომსვლელის მაღალი ინტელექტი და დიპლომატიური ეთიკის სრულყოფილი ფლობა.

„დღეს, 1992 წლის 31 ივლისს, საქართველოს რესპუბლიკის ხელმეორედ დაბადების დღეა. როგორც ყველა ჩვილი, ყრმა დედაენაზე აიდგამს ხოლმე ენას, ასევე, მეც თავს უფლებას ვაძლევ პირველი სიტყვები გაეროში, მსოფლიო თანამეგობრობის უმაღლეს ფორუმზე, ჩემს მშობლიურ ენაზე, ქართულად წარმოვთქვა“ [11, 338]. ასე დაიწყო თავისი გამოსვლა ალ. ჩიკვაძემ და შემდეგ დახვეწილი ინგლისურით განაგრძო თავისი სათქმელი. რეგლამენტით განსაზღვრულ დროში მან შეძლო ჩვენი ქვეყნის მრავალსაუკუნოვანი ისტორიის ძირითადი ეტაპები შეეხსენებინა ასამბლეის მონაწილეთათვის და იმ ვითარებაზეც გაემახვილებინა ყურადღება, რომელიც მაშინ საქართველოში სუფევდა... „ჩემთვის თქვენს წინაშე დამოუკიდებელი საქართველოს ისტორიაში პირველი წარმომადგენლის სტატუსით გამოსვლა, განსაკუთრებული პატივი და ღირსებაა. ჩვენი ხალხი და მთავრობა განუზომელი სიხარულითა და პასუხისმგებლობის გრძნობით შეხვდა უშიშროების საბჭოს გადაწვეტილებას, რეკომენდაცია მიეცა გენერალური ასამბლეისათვის, რათა საქართველოს რესპუბლიკა ერთა თანამეგობრობაში გაენწერიანებინა... ქვეყანათა უმეტესობას ცივილიზებული განვითარების მხოლოდ ერთი შესაძლებლობა ეძლევა... 1920-იან წლებში, გარეშე ძალთა შეიარაღებული აგრესიის შედეგად, საქართველომ დაკარგა პირველი შესაძლებლობა, მაშინ მას, პრაქტიკულად არავინ დახმარებია... დღეს, საუკუნის მიწურულს, საქართველოს ეძლევა დემოკრატიული განვითარების მეორე უიშვიათესი შესაძლებლობა... მაგრამ, როგორც საქართველოს, ისე სხვა ახალი, დამოუკიდებელი ქვეყნების ძალისხმევა ამაოდ ჩაივლის, თუ დახმარების ხელს არ გამოგვიწოდებს დემოკრატიის სიკეთეს ნაზიარები დანარჩენი სამყარო... ჩვენ არ ვითხოვთ, ჩვენი საქმე სხვამ აკეთოს, სავსებით გვესმის, რომ ქვეყანაში დემოკრატიული შენების წარმატება უპირველესად თავად საქართველოზეა დამოკიდებული...“ [11, 339].

ქართველ დიპლომატს არ დავიწყნია მადლობა გადაეხადა იმ ქვეყნების ხალხებისა და მთავრობებისათვის, რომლებმაც ჩვენს ქვეყანას ჰუმანიტარული დახმარება გაუწიეს გასული რამდენიმე თვის მანძილზე, პირველყოვლისა, მყარი ეკონომიკური ინფრასტრუქტურის შექმნისათვის, რაც დიდად დაგვეხმარება „დემოკრატიულ ცვლილებათა შეუქცევადობის უზრუნველყოფაში“. მაგრამ საქართველო

როდი აპირებდა სხვის ხელში შემყურე ქვეყნად დარჩენას, მისი გადარწმუნება „მყარი, აყვავებული და დემოკრატიული საზოგადოების“ აშენება იყო, რომელიც მსოფლიოში მშვიდობის მნიშვნელოვანი ფაქტორი გახდებოდა. რა შეეძლო საქართველოს „მრავალსაუკუნოვანი ისტორიისა და ტრადიციების მქონე ქვეყანას“, რომელმაც ქრისტიანობა მეოთხე საუკუნის დასაწყისში მიიღო, დანარჩენი მსოფლიოსათვის შეეთავაზებინა? ორატორის თქმით, ეს იყო „იმის შესაძლებლობა, რომ საქართველოს თავის გეოპოლიტიკური მდებარეობა საერთაშორისო საქმეებში მნიშვნელოვან დადებით ფაქტორად ექცია“ ვინაიდან „ეს ასპექტი განსაკუთრებულ დატვირთვას იძენს, რადგან საქართველო არა მხოლოდ ევროპასა და აზიას, არამედ ჩრდილოეთსაც და სამხრეთსაც აკავშირებს“, რომ ეს იყო „ახალი პოლიტიკური რეალობა მსოფლიო თანამეგობრობისათვის“ [11, 340].

ამის შემდეგ ალ. ჩიკვაიძე საჯაროდ აცხადებდა იმ ოფიციალურ კურსს, რომელსაც სამომავლოდ მსოფლიოს ერთა დიდ ოჯახში განწევრიანებული საქართველო დაადგებოდა. ამის მისაღწევად კი – საქართველოს რესპუბლიკა იხელმძღვანელებდა გაეროს ქარტიით, ჰელსინკის საბოლოო დოკუმენტისა და პარიზის ქარტიაში მოცემული ვალდებულებებით, რომლებიც დემოკრატიული ინსტიტუტების განვითარებასა და ადამიანის უფლებებს ეხებოდა:

- საქართველოს რესპუბლიკა, რომელსაც სურდა წვლილი შეეტანა საერთაშორისო სტაბილურობაში, შეუერთდებოდა საერთაშორისო შეთანხმებებს გაერთიანების თაობაზე;

- საქართველოს რესპუბლიკა ძალის გამოყენებას ან მის მუქარას არ განიხილავდა პოლიტიკის კანონიერ იარაღად და ნებისმიერი რეგიონული თუ სხვა კონფლიქტის შემთხვევაში იბრძოლებდა მხოლოდ მოლაპარაკების გზით მის გადასაწყრელად;

- საქართველოს რესპუბლიკა, ევროთათბირის პროცესის შეთანხმების საფუძველზე, დაიცავდა თავის ტერიტორიაზე მცხოვრები ეროვნულ უმცირესობათა ინტერესებს (უფლებებს).“

ამ ბოლო დებულებას ალ. ჩიკვაიძე ასეთ კომენტარს უკეთებდა: „უდავოა ეროვნულ უმცირესობათა უფლებების დაცვის აუცილებლობა, მაგრამ ეს არ შეიძლება და არ უნდა ხდებოდეს ძირძველი მოსახლეობის ხარჯზე, რისი ტენდენციაც, სამწუხაროდ, სწრაფი ტემპით იზრდება. მსოფლიოს ნებისმიერ რეგიონში მშვიდობის შენარჩუნებაზე თანაბრად პასუხისმგებელია ყველა, იმის მიუხედავად, თუ რა სტატუსი აქვს – ეროვნული უმცირესობისა თუ ძირძველი მოსახლეობის. სასიამოვნოა იმის შეგნება, რომ ამ პრობლემას გაეროს დადებითი გამოცხილი მოჰყვა“ [11, 341]. ამის დასტურად ორატორი

მიუთითებდა გაეროს იმჟამინდელ გენერალური მდივნის ბუტროს ბუტროს-გალის მიერ 1992 წლის 1 ივლისს გამოთქმულ მოსაზრებაზე: „თუ ყველა ეთნიკური, რელიგიური და ლინგვისტური ჯგუფი მოითხოვს დამოუკიდებლობას, მაშინ დასასრული არ ექნება დაქუცმაცებას და მშვიდობის, უშიშროებისა და ეკონომიკური კეთილდღეობის მიღწევა ყველასათვის გაცილებით გაძნელებად“ [11, 341].

თავის მხრივ, ალ. ჩიკვაიძე უმატებდა, რომ „ეროვნული უმცირესობისა და ეთნიკური ჯგუფების მოთხოვნები ბიოლოგიური ნაციონალიზმის დამანგრეველი ძალის ხელში საშიში იარაღი გახდებოდა“ და მაგალითი მოჰყავდა ჩვენი ქვეყნის სინამდვილიდან, როცა საქართველოს ტერიტორიაზე მცხოვრებმა ეროვნულმა უმცირესობამ, ოსებმა, გარეშე ძალის ნაქეზებით, სისხლიანი შეტაკებები დაიწყეს...

იქვე ყურადღებას ამახვილებდა, საქართველოს რესპუბლიკის საზღვრების ურღვევობაზე, რაც მხოლოდ მშვიდობიანი მოლაპარაკების გზით შეიძლებოდა მოგვარებულიყო და საქვეყნოდ აცხადებდა, რომ „სახელმწიფოებრიობის ორ ათასწლეულს აღმატებული ისტორიის მანძილზე საქართველოს არასოდეს მიუტაცნია სხვა ხალხთა მიწები და ამის გაკეთებას არც მომავალში აპირებს... საქართველოში არაქართული მიწის არც ერთი გოჯი არ არის და ჩვენ გადაჭრით აღვკვეთთ ქართულ მიწაზე ყოველგვარ პრეტენზიას“ [11, 342].

სიტყვის დასასრულს ქართველმა დიპლომატმა კიდევ ერთხელ გაამახვილა ყურადღება გაეროს როლზე მსოფლიოს ერებს შორის ურთიერთდამოკიდებულებების დარეგულირების საქმეში და აღნიშნა: „ნახევარი საუკუნის წინ დიდი სამეულის თაოსნობით შექმნილი გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია დღეს ახალი ამოცანების წინაშე დგას. მათ შორისაა დემოკრატიისაკენ სიარული და ხანდახან საკამათო გზით მიმავალი ახალი დამოუკიდებელი სახელმწიფოების მხარდაჭერა და აგრესიისაგან დაცვა. გვნამს, რომ გაეროში საქართველოს განევრიანებით ჩვენს წინააღმდეგ ამკარა აგრესიის შესაძლებლობა დიდად შემცირდება... გაეროს, როგორც უნივერსალური საერთაშორისო ორგანიზაციის მოქმედება სრულიად გამართლებულია, როცა თანაბრად ებრძვის ნებისმიერ აგრესიას, როგორც გარეშე ძალის მიერ, ისე შიგნიდან ინსპირირებულს“, ხოლო ჩვენი ქვეყნის სახელით კისრულობდა თავის წილ პასუხისმგებლობას ერებს შორის კონფლიქტების მოგვარების საქმეში... და იქ დამსწრეებს არწმუნებდა, რომ „საქართველოს შეუძლია გახდეს ასეთი ქვეყანა“ თუკი საერთაშორისო თანამეგობრობა საქართველოსთვისაც გამოძენის ადგილს ასეთი მისიის შესასრულებლად“ [11, 342].

„ჩვენ თბილი და გულლია ხალხი ვართ. ჩვენი დედაქალაქის სახელიც „თბილს“ ნიშნავს ქართულად... მსურს გულითადი მადლობა გითხრათ ყველას, ვინც მხარი დაუჭირა საქართველოს მისწარფებას, გამხდარიყო გაეროს წევრი. ჩემი ქვეყნისა და პირადად ჩემთვის ამ ღირსასხოვარ დღეს არ შემეძლია არ გავიხსენო ალორძინების ხანის დიდი ქართველი პოეტის შოთა რუსთაველის სიტყვები, რომელმაც თავის უკვდავ „ვეფხისტყაოსანში“ თქვა: „ბოროტსა სძლია კეთილმან, არსება მისი გრძელია“. დაე, ეს სიტყვები მუდამ უღერდეს ამ ორგანიზაციის კედლებში. ჩემი გამოსვლის დასასრულს, ნება მიბოძეთ, რუსთაველის სიტყვები ქართულად გავიმეორო: „ბოროტსა სძლია კეთილმან, არსება მისი გრძელია“ [11, 343].

ამ ჭკვიანი მოღვაწის სხვა ადგილას ნათქვამი სიტყვის შესხენებაც არ იქნება უადგილო მათთვის, ვინც ქართველობის ყალბი გაგებით, ბაქი-ბუქითა და ფუჭსიტყვაობით ცდილობენ საზოგადოების ყურადღების მიქცევას და სამშობლოზე გამუდმებით მოფიქრალ მამულიშვილებად თავის წარმოჩენას: „21-ე საუკუნის დასაწყისში 12-ე საუკუნის ფასეულობებით ცხოვრება წარმოუდგენელია... ხალხს უნდა ვუთხრათ, ვინ ვართ და რანი ვართ, უნდა მივანოდოთ ნამდვილი ისტორია, უნდა განვუმარტოთ, რომ მსოფლიოში სხვა ერებიც არიან, ვისაც აქვთ დიდი ისტორია და კულტურა, მაგრამ ამით ისინი გამუდმებით არ ამაცობენ; რომ გუშინდელი დღე ხვალ ვერ გადაგვარჩენს; რომ მხოლოდ შრომას, სხვისადმი პატივისცემას და არა მონურ თავყვანისცემას შეუძლია ჩვენი ხსნა. განათლებული, თავის საქმის მცოდნე, მუყაითი, შრომისმოყვარე და არა ყოყორა ქართველი მალე მოიპოვებს პატივისცემას, როგორც საკუთარ ქვეყანაში, ისე მის ფარგლებს გარეთ. მარტო დეკლარირებით და მონოდებებით შეუძლებელია ამის მიღწევა“ [11, 345].

გაეროში საქართველოს ეროვნული დროშის აღმართვის საზეიმო ცერემონიაზე სიტყვით გამოსვლისას გენერალურმა მდივანმა ბუტროს გალიმ განაცხადა: „მივესალმებით ერთა ოჯახის ახალ წევრს – საქართველოს რესპუბლიკას. ჩვენს ორგანიზაციაში ყოველ ახალ წევრს თან მოაქვს რაღაც განსაკუთრებული – ნოვატორული იდეები და კულტურული ღირებულებანი, რომელიც ჩვენს საერთო კულტურულ ღირებულებებს ამდიდრებს. დარწმუნებული ვარ, რომ ჩვენი ორგანიზაციის საქმიანობაში ღრმა და მნიშვნელოვანი იქნება საქართველოს წვლილი, ისეთი, როგორც ამ ქვეყნის რთულ და მღელვარე ისტორიას, მის მდიდარ და მრავალფეროვან კულტურას შეეფერება... ჩვენ მივესალმებით საქართველოს რესპუბლიკის ახალ ვალდებულებას – გაიზიაროს გაეროს წესდება და მისი პრინციპები

კონფლიქტის მშვიდობიანი გზით გადაწყვეტის, ადამიანთა უფლებების დაცვისა და მსოფლიოს ხალხთა კეთილდღეობისათვის ზრუნვის შესახებ. მსურს ქართველი ერი და საქართველოს მთავრობა დავარწმუნო, რომ გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია მისი სრული თანამდგომი იქნება ყველა იმ პრობლემის გადაწყვეტაში, რომელთა დაძლევის, მჯერა რომ შეეძლებოთ“ [13].

საქართველოს, გაეროს ახალი წევრი ქვეყნის მდგომარეობით, მსოფლიოს ხალხების და მათი მთავრობების დაინტერესების საქმეში, დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ედ. შევარდნაძის გამოსვლას გაეროს გენერალური ასამბლეის 47-ე სესიაზე, 1992 წლის 25 სექტემბერს, ნიუ-იორკში.

გაეროს წევრად საქართველოს მიღებიდან ორიოდე თვის თავზე მისი ტრიბუნიდან წარმოთქმულ სიტყვას, უფრო მეტი საერთაშორისო დატვირთვა ჰქონდა, ვიდრე ურთულეს მდგომარეობაში მყოფი პატარა ქვეყნის ლიდერისას. იგი ერთგვარ მენტორად, ჭკუის დამრიგებლად მოვევლინა მთელი მსოფლიოს ხალხებს და, უპირველესად, გაეროს საქმიანობის ავ-კარგის შემფასებლის როლიც იკისრა. ე. შევარდნაძემ თავის მოხსენებაში გაეროს საქმიანობის 7 მუხლიანი მოსაზრება წარუდგინა გენერალური ასამბლეის მონაწილეებს, რათა აღნიშნული ორგანიზაციის საქმიანობის გაუკეთებლობა მომხდარიყო. არაერთხელ შეახსენა მათ, რომ მას დიდი გამოცდილება ჰქონდა გაეროში და მის უშიშროების საბჭოში მუშაობისა, როგორც სსრ კავშირის უპირველეს დიპლომატს... მან ისიც ხაზგასმით აღნიშნა, რომ გაეროში მისი ჩასვლა და მისი ტრიბუნიდან გამოსვლა, მიმართული იყო იქით, **„რათა საქართველოსთვის არ დაეკარგა დღესდღეობით ერთად-ერთი შანსი – ეცნო მსოფლიოსათვის თავისი ქვეყნის იმედები და ზრახვანი, ეთქვა სიმართლე და უარეყო სიცრუე“** [14].

მის გამოსვლაში მორიდებული, არა-მკვეთრი მინიშნებები იყო გაკეთებული, სსრ კავშირის სამართალმემკვიდრის – რუსეთის ფედერაციის როლზე, ახლადდამოუკიდებლობა მოპოვებულ სახელმწიფოებზე, რომლებიც დაყოვნებული მოქმედების ბომბებზე ისხდნენ... „ჩვენს მომავალს ჯერ კიდევ როდის უდებდნენ დაყოვნებული მოქმედების ბომბებს. სანამ იდეოლოგიისა და რეპრესიული იძულებების ძალა-უფლება ამ ნაირგვარ ერთობას (ანუ სსრკ-ს – გ. ს.) ადუღაბებდა – ბომბები სდუმდნენ. მაგრამ როგორც კი ეს ძალაუფლება აღიკვეთა – მათ იფეთქეს. დღეს უდიდესი სიძლიერის აფეთქების ტალღა ანგრევს მთელ სახელმწიფოებს.

ეს ემუქრება საქართველოსაც“ [14].

შემდეგ ედ. შევარდნაძე, მოკლედ აცნობდა ასამბლეის სესიის მონაწილეებს საქართველოს მიერ განვლილ ისტორიულ გზას, მის წვლილს მსოფლიოს ცივილიზაციის განვითარებაში, რომელიც „თავისი ყოფიერების კანონად ამკვიდრებდა რასობრივ და რელიგიურ შეუწყნარებლობას“. თუმცა ბოლო ხანს იგი გარედან მოქმედების შედეგად ირღვევა და არა მარტო მისთვის, არამედ კავკასიის მთელი რეგიონისათვის და სამომავლოდ საერთაშორისო დაძაბულობის ფაქტორად იქცევა.

„ამ ახალი უბედურებების წყარო მოედინება თანამედროვე გეოპოლიტიკური წყობისათვის დამახასიათებელი ტენდენციის კალაპოტით, სადაც გლობალურ დაპირისპირებას ენაცვლება კონფრონტაცია რეგიონულ დონეზე. ამ კონფრონტაციას მიენიჭა ისეთი ფართო მასშტაბის შეიარაღებული კონფლიქტების ხასიათი, რომლებსაც ჩვენ ვხედავთ ევროპის ზოგიერთ ქვეყანაში, დნესტრისპირეთში, ჩვენში – საქართველოსა და ამიერკავკასიაში, შუა აზიაში“ [14].

ედ. შევარდნაძის აზრით, „სპეციალური მიზეზებით წარმოშობილ ახალ კონფლიქტებს აქვთ რალაც საერთო ნიშან-თვისებები... ეს გახლავთ ეროვნულ-ეთნიკური სიჭრელე, რელიგიებისა და კონფესიების მრავალფეროვნება, ხალხთა სოციალურ-ეკონომიკური უთანასწორობა, მძიმე ისტორიული და პოლიტიკური წარსული“.

სიტყვის დასასრულს იგი აღნიშნავდა:

„აქ ჩემი ახლანდელი ამოსვლა (გულისხმობდა გაეროს ასამბლეის ტრიბუნას – გ. ს.) მნიშვნელოვან რისკთან არის დაკავშირებული. ერთობ შფოთიანი ვითარებაა ჩვენს ოჯახში. ერთობ ხშირია საქართველოში სიძულვილის ჭურვების აფეთქება, რომლებსაც გულში უმიზნებენ ჩვენს პოლიტიკას – დემოკრატიული აღმშენებლობის, პატიოსანი, ალაღმართალი, მსოფლიოსათვის კარგახსნილი სახელმწიფოს მშენებლობის პოლიტიკას“ [14].

იმ დროს, როცა ედ. შევარდნაძე გაეროს ასამბლეის სესიის მონაწილეებს მოძღვრავდა, მოსკოვში, რუსეთის ფედერაციის უზენაესი საბჭოს მეხუთე სესიის სხდომამ განიხილა საკითხი „აფხაზეთის ამბებთან დაკავშირებით ჩრდილოეთ კავკასიაში შექმნილი მდგომარეობის შესახებ“ და მიიღო სათანადო დადგენილება-განცხადება, რაც პრაქტიკულად სუვერენული საქართველოს შინაურ საქმეებში უცერემონიო ჩარევას ნიშნავდა და რამაც შეაშფოთა ჩვენი საზოგადოებრიობა... ეს გახდა მიზეზი ედ. შევარდნაძის ვიზიტის შეწყვეტისა აშშ-ში, გაეროში და მოსკოვში გადმოფრენისა, ელცინთან პირისპირ მოსალაპარაკებლად... ასეც მოხდა. შეხვედრა თითქმის ერთ საათს გაგრძელდა, სადაც საუბარი შეეხო აფხაზეთში ეთნოკონფლიქტსა და

სეპარატისტულ გამოსვლებს, ამასთან საქართველო-რუსეთის შემდგომი ურთიერთობის საკითხებს...

28 სექტემბერს საქართველოს დელეგაცია თბილისში დაბრუნდა... [14].

* * *

ჩვენი ქვეყნის მრავალსაუკუნოვან ისტორიაში გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის დიდი ოჯახის წევრად მიღება საქართველოს რეალური პოლიტიკური დამოუკიდებლობის, მისი საერთაშორისო აღიარების გვირგვინი გახლდათ. გაერო-ს სრულუფლებიან წევრად საქართველოს მიღებამ, ახალი ეტაპი დაიწყო ჩვენი ქვეყნის ცხოვრებაში.

ამ ფაქტთან დაკავშირებით არაერთი საინტერესო მასალა გამოქვეყნდა იმდროინდელ ქართულ და უცხოენოვან პრესაში. გაიხსენეს ისიც, რომ დამოუკიდებელი საქართველოს ხელისუფლებამ ყველაფერი იღონა ერთა ლიგაში ჩვენი ქვეყნის მიღებისათვის, მაგრამ სხვადასხვა მიზეზთა გამო მაშინ ეს ვერ მოხერხდა. საერთაშორისო თანამეგობრობამ, ბოლშევიკური რუსეთის ზენოლით, ვერ გაბედა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის თავისი ოჯახის შემადგენლობაში მიღება. ეს იყო ისტორიული უსამართლობა, რომელმაც ეროვნული კატასტროფა გამოიწვია და 70 წელი მოდერნიზებულ რუსეთის იმპერიაში – სსრ კავშირში, გვამყოფა.

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, საქართველოს დამოუკიდებლობის საერთაშორისო აღიარება 90-იანი წლების დასაწყისში ჩვენს რესპუბლიკაში განვითარებულმა შიგა აშლილობებმა გამოიწვია. ლეგიტიმური, ხალხის მიერ არჩეული ხელისუფლების ძალით დამხობა, იყო იმის მიზეზი, რომ ყოფილ საბჭოთა კავშირის სხვა რესპუბლიკებზე გვიან მოხდა საქართველოს გაეროში განწევრიანება. საინტერესოა ერთ პრეცედენტზე ყურადღების გამახვილება: გაეროს არსებობის ისტორიაში, საქართველო იყო ერთადერთი სახელმწიფო, რომელსაც მიღების მომენტში სათავეში არ ედგა ლეგიტიმური ხელისუფლება. ამ სიძნელის გადალახვაში გარკვეული როლი ითამაშა ედ. შევარდნაძის პიროვნულმა ფაქტორმა და მისმა პოპულარობამ იმდროინდელ მსოფლიო ლიდერთა შორის. სწორედ მათ – ევროპისა და ამერიკის თვალსაჩინო სახელმწიფო მოღვაწეებმა (ბეიკერი, გენშერი და სხვ.) ინტენსიური დიპლომატიური მუშაობა გასწიეს, რათა საქართველო ევროპის უშიშროებისა და თანამშრომლობის თათბირის წევრი გამხდარიყო, ხოლო შემდეგ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციაში შესულიყო.

გაეროში შესვლა საქართველოსთვის ძალიან ბევრს ნიშნავდა. პირველყოვლისა ეს იყო ისტორიული სამართლიანობის აღდგენა; საქართველოს უფლებისა და ადგილის დამკვიდრება მსოფლიო თანამეგობრობაში, როგორც თანასწორისა – თანასწორთა შორის. საქართველოს გაეროში შესვლა ნიშნავდა მსოფლიო ტრიბუნის მოპოვების უფლებას, საიდანაც შესაძლებელი იქნებოდა ხმის განწვევნა და ჩვენი სიმართლის დაცვა; გაეროს წევრობა ნიშნავდა საქართველოს დამოუკიდებლობის აღიარების პროცესის დასრულებას და მსოფლიო თანამეგობრობის მიერ ჩვენი ქვეყნის დაცვის უფლების მოპოვებას. ამასთან ერთად, გაეროს წევრობა ჩვენს რესპუბლიკას ანიჭებდა უფლებას მონაწილეობა მიეღო იდეების, ღირებულებების მსოფლიო გაცვლა-გამოცვლისას, ადამიანის გონითა და გამოცდილებით გაემდიდრებინა თავისი შესაძლებლობანი... გაეროს წევრობა, პირველყოვლისა, ნიშნავდა უდიდეს პასუხისმგებლობასაც საერთაშორისო თანამეგობრობის წინაშე და მის მიერ აღიარებული საშინაო თუ საგარეო ურთიერთშორისი ნორმების დაცვას... იმ დღეს, 1992 წლის 31 ივლისს, გაეროს ახალმა წევრმა – საქართველოს რესპუბლიკამ, აღიარა ეს უფლება-მოვალეობანი.

საქართველოსათვის მნიშვნელოვანი და მისაღები იყო, რა თქმა უნდა, გაეროს წესდებით გათვალისწინებული უფლება-მოვალეობანი, მაგრამ იმხანად ახალგაზრდა რესპუბლიკისათვის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენდა სუვერენული თანასწორობის და ტერიტორიული მთლიანობის პატივისცემისა და საშინაო საქმეებში ჩაურევლობის პრინციპის აღიარება.

„ამ პირობების რამდენადმე დამაკმაყოფილებელი დაცვა მოითხოვდა რესპუბლიკაში პოლიტიკური სიტუაციის სტაბილიზებას, საერთო ეროვნულ შერიგებას, ეთნოკონფლიქტების მშვიდობიან და სამართლიან მოგვარებას; ჩამოყალიბების პროცესში მყოფი დემოკრატიული ინსტიტუტების კონსოლიდაციას“ [15].

ამგვარად, გაეროში შესვლა უკანასკნელი მიჯნა კი არ იყო, არამედ დასაწყისი დემოკრატიული და პლურალისტური საზოგადოების შექმნის გზაზე... მსოფლიო საზოგადოებრიობამ ერთსულოვნად დაუჭირა რა მხარი საქართველოს რესპუბლიკის გაეროს წევრად მიღებას, ამით გამოხატა თავისი მტკიცე რწმენა, რომ საქართველო შეძლებდა იმ სიძნელეების გადალახვას, რომლებიც დაკავშირებული იყო დემოკრატიისა და საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლასთან.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ალექსიძე ლ., გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია. თბილისი, 1985.
2. [1, 46].
3. გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია (გაერო), დამხმარე სახელმძღვანელო. გამოცემა მეორე. თბილისი, 2003.
4. Дурденевский В. Н., Крылов С. Б., Организация Объединенных Наций, Сборник документов, М. 1956.
5. ჟვანია გივი. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის როლი საერთაშორისო სამართლის განვითარებაში. „მეცნიერება“, თბილისი, 1974.
6. საითიძე გელა. პირველი საერთაშორისო უნივერსალური ორგანიზაცია – ერთა ლიგა და დამოუკიდებელი საქართველო (1919-1921), თბილისი, 2011.
7. Улахов В. Е., Международные организации... М.-Минск, 2005.
8. Сборник документов Генерального секретаря ООН о положении в Абхазии, Грузия с 1992-по 1999 годов, Тб., 1999.
9. უისტონი ადამ, თანამედროვე საერთაშორისო საზოგადოება, ნიგშმი: საერთაშორისო ურთიერთობების თეორია, თბილისი, 2004.
10. ჩერჩილი უინსტონ, მოახლოებული ქარიშხალი (თარგმანი ნ. მახათაძისა), თბილისი, 2006.
11. ჩიკვაიძე ალ. პოლიტიკური ჭადრაკი სამი სხვადასხვა ქვეყნის ელჩის თვალით. გამომც. „ლოგოს პრესი“, თბილისი, 2004.
12. ჟურნ. „ერი“, №1, 1909.
13. გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, №149, 1992 წლის 7 აგვისტო.
14. გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, №194-195, 1992 წლის 29 სექტემბერი.
15. გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, №145-146, 1992 წლის 4 აგვისტო.

Gela Saitidze,

Doctor of Historical Sciences, Professor, Ivane Javakishvili Institute of History and Ethnology, Main research scientist of the Department of Modern and Contemporary History.

Maiden Speeches of the Representatives of Georgia from the Tribune of the United Nations

Summary

In our history, rooted far beyond centuries, the membership of the United Nations organization was a crown of Georgia's real political independence, its international recognition. After this (July, 31, 1992) a new historical period started in the life of our country. It also was of great importance whoshould have been the first speaker and what he was going to tell the audiencein the name of the independent Georgia, the new country member of the organization. This was the lot of those days deputy head of the State of Georgia and the minister of foreign affairs AlexsandreChikvaidze, who successfully fulfilled this mission. He, as an educated and professional diplomat with great experience, could manage to tell world nations impressively that Georgia was not going to stay as a country waiting for mercy. Georgia, as an ancient, traditional country with long history, with the help of its geopolitical location could always manage to connect not only the East and the West but the North and the South. This was "a new reality for the world commonwealth".

A bit later, at the session of the United Nations Organizationgeneral assembly the speech of the head of the State of Georgia Eduard Shevsardnadze, was telling the audience not only about the future perspectives of our country, but about the steps UN should make to become better in its activity.

**სომხურ-თურქული კონფლიქტის გამომავალი
ქართვლი მნარლები ნაზრევი
(წერილი პირველი: გრიგოლ რობეჯიძე)**

კონფლიქტები, ლოკალური თუ გლობალურ-მასშტაბური... კა-
ცობრიობის თანამდევნი სენია. ცხადია, სხვადასხვაგვარია კონფლიქ-
ტების გამომწვევი მიზეზები, წარმოშობის წყაროები და აღმოფხვრის
გზებიც. ამ მხრივ, სხვა საუკუნეთაგან, ჩვენი რეგიონისათვის (კავკა-
სიისათვის) XX საუკუნის 20-იანი და 90-იანი წლები გამოირჩა, რომ-
ლის „მოსავალს“ ახლაც ვიმკით. ქართველი სპეციალისტები ერთგვა-
რი არაორაზროვანი და არარიტორიკული შეძახილით ხშირად გვაფ-
რთხილებენ და შეგვახსენებენ: „ჩვენთვის ახლაც სამიში და თავსატე-
ხია XX საუკუნის I მეოთხედის თურქეთ-საქართველოს ურთიერთო-
ბის „პიკის“ ამსახველი დოკუმენტი – „ყარსის ხელშეკრულება“ – წინ-
დაუხედავი შეთანხმების შედეგი (ასევე ბრესტ-ლიტოვსკის საზავო
ხელშეკრულების მე-4 სპეციალური მუხლი) იმდროინდელი საქარ-
თველოსა („ეროვნული საბჭო“) და ამიერკავკასიის ქვეყნების (სეიმის)
„გამყიდვლური“ ქვეყნის მართვა-გამგებლობა „დამოკლეს მახვილი-
ვით“ რომ აღგვმართვია თავზე“ [1, 12]. მართლაც, მაშინ ბაქოელმა
მუსავატელებმა პროთურქული ორიენტაციით თავი გამოიჩინეს,
იმავდროულად „თურქეთის არმიები კი, რადგანაც წინააღმდეგობას
ალარავინ უწევდა, წინ მოდიოდნენ და სომხეთისა და საქართველოს
მინებს ზედიზედ იკავებდნენ“ [2, 4].

პირველმა მსოფლიო ომმა, რუსეთის ცარისტული იმპერიის
„ბოლშევიკურად“ დაშლა-გარდასახვამ, აგრეთვე ეთნიკურ-სეპარა-
ტისტულმა განწყობამ, წარმოშვა სამხრეთ კავკასიელთა (საქართვე-
ლო, აზერბაიჯანი, სომხეთი) თითქმის „მკვდრადშობილი“, დროები-
თისახელმწიფო წარმონაქმნი, უკეთ, ერთობილი სახელმწიფო „კავკა-
სიის სეიმი“. თურქულ-აზერბაიჯანულ-სომხურ-ქართულმა პოლიტი-
კურმა „ნაჯექ-უკუჯექობის“ თავჩენამ უარყოფითად იმოქმედა ამ
ქვეყნების შემდგომ ურთიერთობებზე, მეტიც: სომხურ-თურქულმა
დაპირისპირებამ (რაშიც წვლილი სომხებისა და თურქების გარდა
გერმანიას, მაშინდელი ანტანტის... ქვეყნებს, განსაკუთრებით რუ-
სეთს, მიუძღვის), ზოგი მკვლევრის ახსნით, გენოციდის სახეც კი მი-
იღო [3, 73; 4]. ჩვენი აზრით, „თქმა იმისა, რომ ეს თურქეთაგან სო-

მეხთა გენოციდი იყო თუ არა, არც ისე ადვილი გამოსარკვევია. ამ საკითხს სპეციალური კვლევა, ფაქტების (სარწმუნო!) ყოველგვარი შემონიშნება-შეფხერება სჭირდება“ [5, 360].

საეკლესიო თუ სახელმწიფო სამეცნიერო უთანხმოებანი, „პოლიტიკური აბრაკადაბრა“ დღესაც გრძელდება. სამწუხაროა, რომ ზოგიერთი სომეხი ისტორიკოსი თუ მკვლევარი არაიშვიათად ისტორიული სინამდვილის გამყალბების როლში გვევლინება. ასეთები არად დაგიდევნ ქართველ-სომეხთა ისტორიულ და ნათესაურ ერთობას. ქართველებისადმი განსაკუთრებულ და გამორჩეულ სიავეს სომხები ქართველების ეთნოყოფითი და ლინგვოკულტუროლოგიური ფაქტების მიმართ ავლენენ. გვეცილიებიან ყველას და ყველაფერს, რაც ჩვენია ისტორიულად თუ ეთნიკურად. მათთვის რუსთაველი სომეხია, სტალინიც – სომეხი, თბილისიც – სომხების ქალაქი, კიდევ უფრო მეტიც: აღმოსავლეთ საქართველო სომხების ტერიტორიაა, თვით ზუგდიდის ეკლესიაც კი სომხური ყოფილა [6, 28] და ა. შ.

მიუხედავად ასეთი არაერთი ძველი თუ თანამედროვე აბრუნდისა, „ოდითგანვე უდიდესი ძმობა და ურთიერთპატივისცემა აკავშირებდა ქართველ და სომეხ ხალხებს, ერთის სიხარული მეორის სიხარული იყო, ერთის გაჭირვება მეორის ტკივილი.... უჩვეულოდ რანდიული და თბილი დამოკიდებულება ჰქონდათ ყოველთვის ქართველ და სომეხ მწერლებს – ერთიანი მიზანი, ჭირი თუ დალხინება“, წერს მწერალი ავთანდილ ჩხიკვიშვილი 1990 წელს გაზეთ „თბილისის“ ფურცლებზე [7, 4].

ქართველები რომ ტოლერანტები ვართ, ეს დიდიხანია ყველასათვის ცნობილია. ქართველთა გონიერ ნაწილს არასდროს დაუკარგავს რეალობისა და რეალურობის შეგრძნება, წონასწორობა, განსჯა-მედიტაცია და ობიექტური შეფასება.

ამ მხრივ, თურქულ-სომხურ კონფლიქტთან თუ გენოციდთან დაკავშირებით, საინტერესოა ქართველი მწერლების დამოკიდებულება – როგორ განიცდიან და აფასებენ ისინი ეთნოკონფლიქტით, ომით გამოწვეულ ტრაგიკულ სინამდვილეს.

დიდი ქართველი მწერალი და მოაზროვნე გრიგოლ რობაქიძე გამორჩეულად მეგობრობდა ქართველ, ებრაელ, ავსტრიელ, გერმანელ, ბერძენ, რუს, აზერბაიჯანელ, სომეხ კოლეგებს; სომეხთაგან განსაკუთრებული მეგობრული ურთიერთობა ჰქონდა ოვანეს თუმანიანთან.

გრიგოლ რობაქიძემ მხატვრულ-ლიტერატურული ნარკვევი „ჰაიასტან“ პირველად 1929 წელს „ქართულ მწერლობაში“ (№6) გამოაქვეყნა. დიდი მწერალი და მოაზროვნე ერთ ადგილას თურქეთიდან

გადმოხვეწილი სომხების შესახებ წერს: „ეჩმიადინთან ტყე იყო. ეს ტყე ლტოლვილებმა გაანადგურეს 11 წლის წინად. ხოლო ლტოლვილებიც განადგურდნენ. 30.000 ლტოლვილი დაიხოცა აქ: უკარო, უმწეო, სწეული, დამშეული“.

მწერლის შეფასებით, ეს „ისტორიის საშინელება“ [8, 4]. იქვე გრ. რობაქიძე თურქეთიდან დევნილობაში მყოფიერთ-ერთი სომეხი ლტოლვილის უკიდურესი ყოფითი შეჭირვების გამო დიდი გულისტკივილით აღნიშნავს: „ერევნის ახლო, ათი წლის წინად, დასახლდა ერთი ლტოლვილი. ოჯახი სადღაც დაიკარგა, თვითონ დარჩა: მარტოდ მარტო. მასთან ორი პატარა ბავშვი იყო მხოლოდ, მაგრამ „დასახლდა“ კი? მან აიღო პატარა ნაჭერი მინა. შავი ქვებისაგან ქოხი ააგო. გამართა კერა. ცეცხლი აანთო, მაგრამ ხარი? მაგრამ ცხენი? მაგრამ ძროხა? სად ჰყავდა მას ხარი ან ცხენი, ან ძროხა? „სახლს“, „კერას“ კი ბევრი რამ უნდა.

ლტოლვილი მიდის ბაზარში. ჯიბეში ორიოდ გროში უდევს. კატას დაეძებს: სურს იყიდოს. შემხვედრნი იღიმებიან. ხოლო ლტოლვილს დიდი ხანია არ უღიმიან. არც ახლა იღიმის. მას სურს კატა იყიდოს. რისთვის? მოჩვენება რომ მაინც შექმნას მოწყობისა (чтобы завестись). კატა კერასთან იქნება. მას არ მოსცილდება.

ეს ნამდვილი ამბავია.

ტრაგიკულობა აქ უკანასკნელ სიმარტივემდეა დასული.

ეს კატა საშექსპირო სახეა.

როცა ეხლანდელ ამშენებლობას ვხედავ სომხეთში, ეს კატა მაგონდება. რამხელა მანძილი გაუვლია სომხეთს ამ კატიდან დღევანდლამდე? მშენებლობა დღეს რკინიულ მაჯისცემით მიდის იქ“. მწერლის საბოლოო დასკვნით: „საბჭოთა ხელისუფლებას ხალხი გადაურჩენია ფიზიკურად. იგივე ხელისუფლება შეძლებას აძლევს ხალხს ფეხზე წამოდგეს და მუხლი მოიმაგროს.

ეს ფაქტი აღიარებულ უნდა იქნას პირწმინდათ.

„მიკიბულ-მოკიბულობა“ აქ დანაშაულობად ჩაითვლება“ [8, 4].

შენიშვნა: განახორციელა თუ არა მწერალმა ეს „საშექსპირო ჩანაფიქრი“ – დრამად, ლექსად თუ პროზაულ ტექსტად ან პერსონულ სახედ, ჩვენთვის უცნობია. გამორიცხული აქ არაფერია.

შეიძლება დავასკვნათ: საბჭოურ მწერალთა დელეგაციაში მყოფი გრიგოლ რობაქიძე ქართველ, სომეხ, აზერბაიჯანელ კოლეგებთან და კოლეგებში მყოფი, სომეხური სიძველეების ხილვა-მიმოხილვისას მწარედ განიცდის სომეხურ-თურქული ეთნოკონფლიქტიდან მომდინარე ლტოლვილების ბედს, თითოეული სომეხი ადგილნაცვალი პირის სულიერ თუ ფიზიკურ ტრაგედიას. ეს კონფლიქტურ-გენოციდური

ისტორიული საშინელება, სამწუხაროდ, XX საუკუნის მიწურულის სამხრეთ (ასევე ჩრდილო) კავკასიაშიც განმეორდა რუსთა ნაქეზებითა და ხელშეწყობით ყარაბაღის (ყარაბაღელი სომხებისა და ყარაბაღელი აზერბაიჯანელების), აფხაზეთისა (აფხუა-სეპარატისტების) და სამაჩაბლოელი სეპარატისტულად განწყობილი ცხინვალელი და ჯაველ-ზნაურელი ოსების მიერ. როგორც ჩანს, გამოცდილების მიუხედავად, ისტორიული კატაკლიზმები მაინც მეორდება. მეორდება შეცდომებიც და ტრაგიკულად გადადგმული ნაბიჯებიც, რომელთა გამოსწორება სხვადასხვა თაობისაგან ხანგრძლივ, უწყვეტ გონით განსჯას, მსოფლიო დიპლომატიურ რუდუნებას და დიდ დროს მოითხოვს.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ლ. ურუშაძე, XX საუკუნის I მეოთხედის თურქეთ-საქართველოს ურთიერთობათა ისტორიიდან. გაზ. „საქართველოს სამრეკლო“, 1993, 17 თებერვალი
2. რ. ჯაფარიძე, ერის ისტორიის ბრწყინვალე ფურცელი, გაზ. „თბილისი“, 1988, 25 მაისი
3. Ж. ДеМалевил, Армянская трагедия 1915 года, Перевод Аймен Кязимовой. Баку, 1990
4. Джастин Маккарტი, Каролин Маккарტი. Тюркии армяне. Руководство по армянскому вопросу. Перевод санглийского. Перевод осуществлен под руководством Рауфа Асадова. Ответственный выпуск Идаят Оруджев. Послесловие Проф. Ю. Б. Юсупова, Баку, 1996
5. ბ. ცხადაძე, უცხოელი ავტორები სომხურ-თურქული გენოციდის შესახებ. კრებულში: „ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები“, 1 (9), 2011
6. ინტერვიუ არმენოლოგ, პროფ. ბონდო არველაძესთან. „სომეხი ვაი-მეცნიერები ზუგდიდის ეკლესიასაც კი სომხურად აცხადებენ“ – გაზ. „ასავალ-დასავალი“ 2011, (№4(851)), 24-30 იანვარი.
7. ა. ჩხიკვიშვილი, წინასიტყვა გრ. რობაქიძის პუბლიკაციური ნარკვევისა: „ჰაიასტან“, გაზ. „თბილისი“, 1990, 13 იანვარი.
8. გრ. რობაქიძე, ჰაიასტან, „ქართული მწერლობა“, თბილისი, 1929, №6 გადმობეჭდილია გაზ.: „თბილისი“, 1990 წლის 13 იანვარი. ვსარგებლობთ ამ უკანასკნელით.

Badri Tskhadadze

Professor of Georgian Technical University

**The Echo of Armenian-Turkish Conflict in Georgian Writers' Thinking
(Letter 1: Grigol Robakidze)**

Summary

According to the author's conclusions based on his travel to Armenia, where he studied Armenian antiquities, while observing-reviewing Armenia of the first two decades of the 20th century Grigol Robakidze in his journalistic essay „Hayastan“ feels deeply „the brutality of time“ as a result of Armenian-Turkish ethnic conflict, sympathizes with the refugees' evil fortune, spiritual and physical tragedy of each displaced person.

Such historical ethnic conflict and separatist-genocidal horror was repeated at the end of the 20th century in Transcaucasia (and North Caucasia), so the writer's deep feeling and sympathy for the Armenian refugees, objectivity and empathy based on humanistic ideals are still perceived as a sympathizing, topical and contemporary act.

ნიკო ჯავახიშვილი

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის ახალი და უახლესი ისტორიის განყოფილების მთავარი მეცნიერთანამშრომელი

ქართულ-ბალტიური სოლიდარობის ისტორიიდან (XX საუკუნის მეორე ნახევარი)

ქართულ-ბალტიურ ურთიერთობებს ათ საუკუნეზე მეტი ხნის ისტორია გააჩნია. ეს ურთიერთობანი ცვალებადი ინტენსივობით ვითარდებოდა. ამ საკითხს უკანასკნელი სამი წლის განმავლობაში ვიკვლევთ, რასაც მივუძღვენით რამდენიმე სტატია [15-21; 28; 30] და აგრეთვე, მონოგრაფია სახელწოდებით: „ნარკვევები ქართულ-ბალტიური ურთიერთობის ისტორიიდან“ [22], რომელიც 2011 წელს გამოსცა ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობამ.

სსრ კავშირში თანამიმდევრულად გატარებულ რუსიფიკაციის პოლიტიკას ყველაზე შეუპოვრად ეწინააღმდეგებოდა პროგრესულად მოაზროვნე ნაწილი ქართველი და ბალტიელი, კერძოდ, ლატვიელი, ლიტველი და ესტონელი ერებისა. აღნიშნული იმპერიალისტური პოლიტიკის გატარებაში კრემლს შეძლებისდაგვარად ხელს უშლიდნენ მეცნიერების, ლიტერატურისა და კულტურის სფეროში მოღვაწე პიროვნებანი.

ქართველებსა და ბალტიელ ხალხებს შორის ჩამოყალიბდა ერთგვარი შინაგანი სოლიდარობის გრძნობა, რომელიც საკმაოდ ხშირად ვლინდებოდა.

წინამდებარე სტატიაში მოყვანილია ქართულ-ბალტიური სოლიდარობის ისტორიის რამდენიმე საყურადღებო ფაქტი, რომელთა გარკვეული ნაწილიც არ შესულა ჩვენს ზემოხსენებულ მონოგრაფიაში.

ცნობილი თეატრმცოდნის, პროფესორ ვასილ კიკნაძის მოგონებებში მოთხრობილია, რომ გამოჩენილი კომპოზიტორი, დირიჟორი და პედაგოგი, მრავალი პრემიის ლაურეატი ოთარ თაქთაქიშვილი (1924-1989), რომელიც 1965-1984 წლებში საქართველოს კულტურის მინისტრად მუშაობდა, განსაკუთრებით მეგობრობდა ბალტიისპირელ კოლეგებთან და, მათ შორის, ესტონელებთან.

ვ. კიკნაძე წერს: „ცნობილი ფაქტია, რომ ტრიუმფით დამთავრდა გერმანიის დემოკრატიულ რესპუბლიკაში ქართული კულტურის დღეები. ბატონმა ოთარმა იქ თავი გამოიჩინა, როგორც დიდი კულტურის მქონე მინისტრმა. მან თარჯიმნებად ქართველი გერმანისტები წაიყვანა. მაშინ ეს ძალიან დიდი გაბედულება და უნიკალური შემთხვევა იყო. როგორც წესი, თარჯიმნებად მიჰყავდათ რუსები, რადგან რუსული უნდა ყოფილიყო ურთიერთობის ენა. ამ შემთხვევაში კი რუსული არცერთ მხარეს არ დასჭირდებოდა.

ქართული კულტურის დღეების შემდეგ, პოლიტიკურად მ. სუსლოვის მეთაურობით საგანგებოდ განიხილა მოძმე რესპუბლიკების კულტურის დღეების საკითხი. მიიღეს მათთვის ჩვეული, იმპერიული გადანყვეტილება. არამცთუ დემოკრატიულ ქვეყნებში, არამედ მოკავშირე რესპუბლიკებსაც ერთმანეთთან კულტურის დღეები ასეთი ფორმით აღარ უნდა ჩაეტარებინათ. შემოიღეს „საბჭოთა კულტურის დღეები“, რაც ნიშნავდა რუსეთის მონაწილეობას ყველა რესპუბლიკის კულტურულ დეკადაში. ამ დროს, საქართველოს და ესტონეთს უკვე ჰქონდათ გადანყვეტილი, რომ ესტონეთში ჩატარებულიყო ქართული კულტურის დღეები. ბრეჟნევის საქართველოში ყოფნისას შევარდნაძის სიტყვაშიც გაიჟღერა ამ ფაქტმა, მაგრამ დადგენილების შემდეგ, ყველაფერი შეიცვალა. როგორც ვთქვი, აიკრძალა მოძმე რესპუბლიკების წარმომადგენელთა ერთი-ერთზე შეხვედრა.

– აი, ახლა, რა უნდა ვქნათ. აგვიკრძალეს ესტონეთში მარტო წასვლა. რაღაც უნდა მოვიფიქროთ – ამბობს ბატონი ოთარი და „ვეჩეთი“ რეკავს მოსკოვში, ცეკაში. დაუკავშირდა ერთ-ერთ მდივანს, მგონი დემიჩევს. დემიჩევი პასუხობს, გადმორეკეთ ნახევარი საათის შემდეგ, საკითხზე სუსლოვს დაველაპარაკებო.

ბატონი ოთარი იმწამსვე რეკავს ესტონეთის ცეკას მესამე მდივანთან. ესტონეთს ძალიან უნდოდა ქართული კულტურის დღეების ჩატარება. რუსეთისადმი საოცარი სიძულვილი ჰქონდათ. ბატონი ოთარი მდივანს ისე ელაპარაკება, რომ მიახვედროს, თუ როგორ უნდა ჩატარდეს ეს ღონისძიება.

– ხომ გახსოვთ, ქართული კულტურის დღეები ესტონეთში პოლიტიკურად დადგენილებამდე იყო გადანყვებილი. თქვენ ხომ უკვე გამოაცხადეთ ამის შესახებ. ალბათ, რადიოშიც იქნებოდა, ყველგან. აბა, ხალხის მოტყუება როგორ შეიძლება, რას იტყვის საყვარელი ესტონელი ხალხი... მე ნახევარ საათში კიდევ უნდა დავურეკო ამხ. დემირევს და აი, ვეტყვი, რომ ესტონეთში დიდი სამზადისია უკვე ჩატარებული. თანაც ბრეჟნევი იცის, შევარდნაძემ თავის სტატიაში ხომ ახსენა ესტონეთში ჩვენი კულტურის დღეები... ასე როგორ შეიძლება ხალხის გაბითურება!”

მივხვდი, რომ ესტონეთის მდივანს მთელი სამოქმედო ინფორმაცია გადასცა. გააგებინა, თუ როგორ უნდა ემოქმედათ. მე კაბინეტიდან გამოსასვლელად წამოვდექი.

– ნუ მიდიხარ, დარჩი, არ გაინტერესებს?

ათი წუთის შემდეგ რეკავს ესტონეთის ცეკას მდივანი და ბატონ ოთარს ეუბნება: ესტონეთის რადიომ ეს-ეს არის გადმოსცა მასალა ქართული კულტურის დღეების შესახებ. ჩვენ უკვე დავუკავშირდით მოსკოვში ცეკას, ყველამ იცის ქართული კულტურის დღეების შესახებ. ხალხი ვერ გაგვიგებს, ხალხში უკმაყოფილება იქნება, თუ ჩაიშლება ღონისძიება.

ბატონი ოთარი იცინის:

– აი, ვასო, რა ჭკვიანი ხალხია ესტონელები. ხელად მიხვდა ჩემს საუბარს. ათ წუთში ყველაფერი გააკეთეს. ახლა მე დავურეკავ ამხ. დემირევს. დარეკა. ამხ. დემირევმა უთხრა, რომ ესტონეთი შემოფოთებულია ღონისძიების ჩაშლით. რაკი ბრეჟნევი ინფორმირებულია, დეკადა უნდა ჩატარდეს.

ბატონმა ოთარმა პირდაპირ დემონსტრაციულად მაჩვენა, თუ როგორ უნდა გაკეთდეს ეროვნული საქმე. ამ მხრივ ის ხომ მართლაც დიდი პატრიოტი იყო – საქმით პატრიოტი“ [8, 94-96].

მწერალ ფრიდონ ხალვაშის (1924-2010) ცნობით, 1964 წლის შემოდგომაზე, ჩინეთსა და ვიეტნამში მოგზაურობისას, მათი დელეგაციის ხელმძღვანელმა მაკსაკოვმა, რომელიც ვერ ფარავდა თავის შოვინისტურ დამოკიდებულებას არარუსთა მიმართ, ნასვამ მდგომარეობაში ყოფნისას გაიხსენა, თუ როგორ მონაწილეობდა მათი დივიზია დამოუკიდებელი ლატვიის რესპუბლიკის ოკუპაციაში.

ფ. ხალვაში იგონებდა: „მაკსაკოვმა რატომღაც ომის დღეები გაიხსენა. იგი, პოლკოვნიკი, თურმე დივიზიის პოლიტსამმართველოს უფროსი ყოფილა ფრონტზე. ბალტიისპირეთს „ვათავისუფლებდით“ – გვიყვება. ბოლოს, როცა ის აღწერა, თუ როგორ დაუშინეს ლატვიელმა ქალებმა ფანჯრებიდან „განმათავისუფლებელ“ რუს ოფიც-

რებს... დიახ, დიახ, – რუსებს, როგორც თავადვე გვიხსნიდა... ინ-
დობდნენო ქართველებს და სხვა არარუსებს რატომღაც“.

მაშინ უკვე ვეღარ მოვიტომინე და მივახალე:

– იცი, ლატვიელებმა რატომ გესროლეს მაშინ თქვენ? – იმის
გამო გესროლეს, რომ გუშინ, ჰაიფონში, მე, სიტყვა არ მათქმევი-
ნეთ!“ [14, 160].

აქ ფ. ხალვაში გულისხმობდა იმას, რომ მაქსაკოვმა მას, რო-
გორც არარუსს, საზეიმო შეხვედრაზე სიტყვით გამოსვლის შესაძ-
ლებლობა არ მისცა.

1975 წელს მოსკოვში მომხდარ ქართულ-ბალტიური სოლიდა-
რობის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფაქტს აკადემიკოსი მარიამ ლორ-
თქიფანიძე (დაბადებული 1922 წელს) ასე იგონებს: „60-იანი წლები-
დან დაიწყო თითქოს ტაქტიანი, მაგრამ გეგმაზომიერი ბრძოლა ერო-
ვნული ისტორიებისა და ეროვნული ენების წინააღმდეგ. შემუშავდა
თვალსაზრისი: სსრკ ერთი სახელმწიფოა და მისი ისტორია შერწყმუ-
ლად უნდა იყოს წარმოდგენილი, ე. ი. იყოს ერთი „История СССР“ და
მასში იყოს შესული ყველა რესპუბლიკის ისტორია. ისეთი წიგნები
არსებობდა (მაგალითად, ოთხტომიანი, პანკრატოვას რედაქციით),
რომელშიც საქართველოს ისტორიას სულ 15-მდე გვერდი ჰქონდა
დათმობილი. ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლებში მხოლოდ ასეთი
„შერწყმული“ ისტორია უნდოდათ ესწავლებინათ და ზედმეტად
თვლიდნენ ცალკე ეროვნული ისტორიების სწავლებას.

დაინიშნა მოსკოვში საკავშირო და რუსეთის განათლების სამი-
ნისტროების სხდომა, სადაც მიიწვიეს ყველა რესპუბლიკათა წარმო-
მადგენლები... განათლების მინისტრმა, ქალბატონმა თამარ ლაშქა-
რაშვილმა მთხოვა, რომ სხვებთან ერთად მეც წავსულიყავი მოსკო-
ვის თათბირზე. ეროვნული ისტორიის პოზიციას ვიცავდით სომხები,
ჩვენ და ბალტიისპირელები. დანარჩენი ყველა ჩვენი წინააღმდეგი
იყო. ერთი დებულება, რომ ამ ხალხების ისტორია სხვადასხვა დროს
იწყება, როგორ ვასწავლოთ შერწყმულად, – დიდ უკმაყოფილებას
ინვევდა.

ბელორუსიის განათლების მინისტრმა ბრძანა, რომ „მათ არა-
ვისთან და საკუთრივ რუსეთთან გასაყოფი არაფერი აქვთ“, ხოლო
ჩემ რეპლიკაზე – „თქვენი საქმე თქვენ იცი“, გაბრაზებულმა ბრძა-
ნა, რომ „ქართველებს და სომხებს თავიანთი თავი და ისტორია დიდი
რალაცა ჰგონიათ და ეს უნდა ამოიძირკვოსო“.

კამათი გამწვავდა...

სიტყვა ითხოვა ლატვიის განათლების მინისტრმა და განაცხადა:

– „მე სახელმწიფო მოხელე ვარ, გავატარებ იმას, რასაც აქ დადგენთ, მაგრამ თუ სკოლებში ამოვიღებთ ეროვნული ისტორიის კურსს, ორი დღის შემდეგ რიგაში გაჩნდება იატაკქვეშა სკოლები საკუთარი ისტორიის შესასწავლად“.

სიტუაცია დაიძაბა. ჩამოვარდა სიჩუმე. თავმჯდომარემ (რუსეთის განათლების მინისტრი) შესვენება გამოაცხადა, ხოლო შესვენების შემდეგ ბრძანა, რომ თათბირი ამჟამად დამთავრებულია და განწყვეტილებას ადგილზე შეგატყობინებთ...

შემდეგი სხდომა, რამდენიმე თვის შემდეგ, რეგიონული პრინციპით მოიწვიეს, ამიერკავკასია – ცალკე, ალბათ იმიტომ, რომ ჩვენ და ბალტიისპირელები საერთო ფრონტით არ გამოვსულიყავით...

საქართველოს ისტორია (და ასევე ყველა რესპუბლიკის, ვისაც ეს სურდა), როგორც დამოუკიდებელი საგანი, ვერ ამოიღეს საშუალო სკოლის პროგრამიდან, კომუნისტური რეჟიმის პირობებში“ [10, 29-31].

ქართულ-ბალტიური ურთიერთსოლიდარობა სისტემატურად ვლინდებოდა როგორც მეცნიერების, ასევე კულტურის სხვადასხვა სფეროში, მათ შორის სპორტშიც.

1960 წელს რომში გამართულ XVII ოლიმპიადაზე სსრ კავშირის საკალათბურთო ნაკრების შემადგენლობაში ერთად მოუწიათ თამაში ქართველ და ლატვიელ სახელოვან კალათბურთელებს: გურამ მინაშვილს, ვლადიმერ უგრეხელიძეს, მაიგონის ვალდმანისს, იანის კრუმინშსა და ვალდის მუიჟნიეკს. მათ ვერცხლის მედლები მოიპოვეს, ხოლო საკავშირო გუნდი მეორე ადგილზე გავიდა (აშშ-ის ნაკრების შემდეგ).

გურამ მინაშვილი (დაბადებული 1936 წელს) იხსენებს: „როგორც პერსპექტიული მოთამაშე, „დინამოდან“ საბჭოთა კავშირის ნაკრებში მოვხვდი. კარგად მახსოვს რომის ოლიმპიადა. ბოლო თამაში იტალიელებთან გვექონდა. ამერიკელებთან წავაგეთ და მათ პირველი ადგილი გაინაღდეს. თუ იტალიელებს მოვუგებდით, მეორე ადგილი გარანტირებული გვექნებოდა, თუ წავაგებდით, მაშინ მეოთხეზე გავიდოდით. იმათაც ასეთივე მდგომარეობა ჰქონდათ.“

თამაშები იმართებოდა პატარა დარბაზში, სადაც 5.000 კაცი ეტეოდა. რატომღაც ჩვენი თამაში გადაიტანეს დიდ დარბაზში. 12.000 იტალიელი ტიფოზი – ხომ წარმოგიდგენიათ, რა იქნებოდა, მაგრამ არც ჩვენ ვიყავით ჯაბანნი.

მე კარგი დამცველი ვიყავი. მოწინააღმდეგე გუნდიდან ყველაზე ძლიერ თავდამსხმელს „ვიყვანდი“ ხოლმე. იტალიის ნაკრებში ასეთი იყო ალეზინი. ის ისე „მოვყრონჭე“, რომ ვერაფერს აკეთებდა. ჩემს

ფუნქციებში ბურთის გათამაშებაც შედიოდა. ერთი იტალიელი გადა-
მეკიდა. ბურთის წართმევა უნდოდა და კინალამ ბურთიანად შემჭამა.
მონინალმდეგეს კი უნდა აართვა ბურთი, მაგრამ სოლიდურად უნდა
ითამაშო. ის კი გადამეკიდა. ველარ მოვითმინე, ნერვები ამეშალა, ვი-
თომ ბურთი დავატრიალე და იდაყვი სახეში ჩავარტყი. ცხვირი გაუს-
კდა, წამოუფიდა სისხლი. ატყდა ერთი ამბავი. იტალიელმა ტიფოზებ-
მა დაიწყეს ყვირილი, თან ასლირიან მონეტებს ისროდნენ. მთელი ია-
ტაკი გაივსო, ცოცხებით ხვეტავდნენ, ან სად ჰქონდათ ამდენი...

ნაკრების მწვრთნელი იყო სპანდარიანი. მან ჭკუა იხმარა და
მოედნიდან გამიყვანა. ამ დროს ალეზინმა გაიჯეჯილა, 9 ქულა გაა-
კეთა. ჩემს გვერდით, სკამზე იჯდა ჩემი სამი ლატვიელი თანაგუნდე-
ლი. მათ ერთმანეთში ლატვიურად დაიწყეს საუბარი. შემდეგ გუნდის
კაპიტანი ვალდმანისი ადგა, მივიდა სპანდარიანთან და რუსულად
უთხრა:

– თუ არ შეიყვანთ თამაშში მინაშვილს, იცოდე, წავაგებთო.

6-7 ქულას ვაგებდით. ძალიან მესიამოვნა. ასეთი რამ კალათ-
ბურთში არ ხდება. კალათბურთელს უფლება არ აქვს, რომ თამაშის
დროს მივიდეს მწვრთნელთან და თავისი აზრი უთხრას.

მოკლედ, შემიყვანეს თამაშში. ისევ „ავიყვანე“ ალეზინი და მო-
ვიგეთ“ [7, 64-65].

ქართულ-ბალტიური სოლიდარობის გამოვლინების მორიგ
ფაქტს მისთვის დამახასიათებელ იუმორისტულ სტილში მოგვით-
ხრობს ცნობილი ქართველი მსახიობი გივი ბერიკაშვილი: „მოსკოვში
ვართ, რესტორანში, გიგა ლორთქიფანიძე, ირაკლი უჩანეიშვილი,
თენგიზ არჩვაძე, გურამ ფირცხალავა, ნანი ბრეგვაძე და სხვები. ხო-
ლო ჩვენს იქით სხედან რიგელი კალათბურთელები, როგორც იტყვი-
ან, ნამყენები, ცას თავებით რომ ამტვრევენ. ისინი მხოლოდ წვენებს
წრუპავენ. რიგელების ახლოს კიდეც მაგიდას „პუჭურა“ იაპონელები
უსხედან.

ერთი იაპონელი გაგვივლის და გამოგვივლის ხოლმე. ამ დროს,
ჩემს აქეთ-იქით ნანი და ერთი ქალი უცებ შეხტებიან... ასე განმეორ-
და რამდენჯერმე. შევამჩნიე, ჩქმეტს ჩვენს ქალებს.

თუ კიდეც გამოიარა, მე ვაჩვენებ, ჩქმეტა როგორ უნდა-მეთქი.
მართლაც გამოიარა, მაგრამ გურამ ფირცხალავამ დამასწრო და ია-
პონელს ყელში სტაცა ხელი. არა, არ ახრჩობს, კანი გამოუნია და
მოუჭირა თითები... ეს ჩქმეტას ჰგავს, მაგრამ ჩქმეტაზე ცხრაჯერ
მწარეა. თანაც გურამ ფირცხალავამ რაკი ჩაიჭირა, ხელი აღარ გაუშ-
ვა.

„პუჭურა“ გამწარებული აყვირდა. მიეშველნენ იაპონელები, უმალ მოვარდნენ მილიციელებიც და ექომაგებთან იაპონელებს. გურამ ფირცხალავას იჭერენ...

წამოხტნენ კალათბურთელები და ზოგმა მილიციელებს დაავლო ხელი, ზოგმაც იაპონელებს, ააკონწიალეს და ასე, ციმციმ გაიყვანეს გარეთ. ისინი ისევ შემოვიდნენ, მეტი მილიციელით. კვლავ ააკონწიალეს კალათბურთელებმა. გვეგონა, დამთავრდა განამანია-მეთქი. გაგიგონია? ერთად მოგვადგა ათი მილიციელი. რიგელმა კალათბურთელებმა ისინიც ააკონწიალეს და ასე გაიყვანეს გარეთ.

სუფრამ ეშხი დაკარგა. მაგრამ მოვიდა ერთი კალათბურთელი ჩვენთან და გვითხრა:

– ჩვენ აქ საქეიფოდ კი არ შემოვსულვართ. ვზივართ და ველოდებით, ნანი ბრეგვაძე როდის იმღერებსო.

მაშინვე ავიდა ნანი ესტრადაზე და გაჩაღდა სიმღერა. ნანი ირაკლი უჩანეიშვილმა შეცვალა, ირაკლი – ისევ ნანიმ...

მილიციელები კვლავ შემოვიდნენ, მაგრამ... ახლა უკვე მხოლოდ ტაშის დასაკვრელად. ნანის მომაჯადოებელმა სიმღერამ, თითქოს გრძნეულების კვერთხი გადაჰკრაო, მილიციელთა გაბოროტებაც კი სიკეთის ზეიმად აქცია“ [3, 128].

XX საუკუნის 80-იანი წლების შუა ხანებიდან ბალტიის რესპუბლიკებში ფართო მასშტაბები მიიღო ეროვნულ-განმათავისუფლებელმა მოძრაობამ, რომელიც სსრ კავშირის მიერ ამ ქვეყნების მეორე ოკუპაციის (1945 წ.) შემდეგ, ცვალებადი ინტენსივობით ხასიათდებოდა. ეს უმნიშვნელოვანესი პერიოდი საკმაოდ დეტალურად არის შესწავლილი ბალტიის ქვეყნების ისტორიოგრაფიაში [26; 27; 29; 31].

საქართველოს და ბალტიის რესპუბლიკების ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის მონაწილენი ერთმანეთთან საკმაოდ მჭიდროდ თანამშრომლობდნენ.

1989 წლის 11 მარტს თბილისში მუშაობას შეუდგა საქართველოს სახალხო ფრონტის კონფერენცია, რომელშიც მონაწილეობდა 450 დელეგატი სხვადასხვა პოლიტიკური და საზოგადოებრივი ორგანიზაციიდან. კონფერენციის მონაწილეებმა მიიღეს მიმართვა, რომელშიც გამოხატეს მხარდაჭერა ლატვიის სახალხო ფრონტისა და ლატვიელი ხალხის სამართლიანი მოთხოვნებისადმი. მიმართვაში დაგმოხილ იქნა ინტერფრონტის შოვინისტური საქმიანობა ლატვიაში. იმავდროულად, კონფერენციაზე მიღებულ იქნა გადაწყვეტილება ბალტიის რესპუბლიკების სახალხო ფრონტების მხარდაჭერისა და მათთან კოორდინირებული თანამშრომლობის შესახებ [23, 1].

ბალტიისპირელ პატრიოტებთან გარკვეული ურთიერთობა ჰქონდათ როგორც ქართველ პოლიტიკურ და საზოგადო მოღვაწეებს, ასევე მეცნიერებსაც, მათ შორის შოთა რუსთაველის საზოგადოების პრეზიდენტს, კრიტიკოსს, ლიტერატურათმცოდნეს და პუბლიცისტ აკაკი ბაქრაძეს (1928-1999), აკადემიკოს თამაზ გამყრელიძეს (ამჟამად – საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის პრეზიდენტს) და სხვებს.

თ. გამყრელიძე, რომელიც 1989 წელს სსრკ-ის უმაღლესი საბჭოს დეპუტატი იყო, იგონებდა: „ეროვნული მოძრაობის აღმავლობის დროს, 1989 წლის 9 აპრილის მოვლენების შემდეგ, როდესაც საჭირო გახდა განსაკუთრებული აქტივობა ტრაგიკული შედეგების ლიკვიდაციისა და ქვეყნის მონესრიგებისათვის, აკაკი ბაქრაძე მაშინ ეროვნული მოძრაობის ერთ-ერთი გამორჩეული ლიდერთაგანი იყო... განსაკუთრებით მჭიდრო გახდა ჩვენი თანამშრომლობა 1989 წლის მაისში, სახალხო დეპუტატთა I ყრილობაზე მოსკოვში, რომელიც, შეიძლება ითქვას, თითქმის 9 აპრილის მოვლენათა ნიშნით ჩატარდა.

ყრილობა ბალტიისპირელი დეპუტატის, ტალვეჟნიკოვის მონო-დებით დაიწყო, რომელიც მოულოდნელად გაიჭრა ტრიბუნისაკენ და მოითხოვა ფეხზე ადგომით ეცათ პატივი 9 აპრილს თბილისში დაღუპულთა ხსოვნისათვის. ეს იმდენად მოულოდნელი იყო პრეზიდენტში მსხდომი საბჭოთა კავშირის ხელმძღვანელებისათვის, რომ ზოგი მათგანი დაბნეულობისაგან ფეხზე წამოდგა.

ამ ფაქტის დამსწრე აკაკი ბაქრაძემ, რომელიც ყრილობაზე წარგზავნილ ქართველთა საკმაოდ მრავალრიცხოვანი დეპუტატის წევრი გახლდათ, აღნიშნა, რომ ბალტიისპირელებმა გააკეთეს, რაც ჩვენ – ქართველებს უნდა გაგვეკეთებინა, მაგრამ ამასთანავე დასძინა, რომ არაქართველის ასეთი გამოსვლა ჩვენთვის პოლიტიკურად ალბათ, უფრო მომგებიანიც კი იყო“ [2, 55-56].

საგულისხმოა, რომ ლატვიაში 1988 წლიდან არაოფიციალურად მოქმედი ქართველთა საზოგადოება ამ ქვეყნის დამოუკიდებლობის მიმართ მხარდაჭერას გამოხატავდა და ადგილობრივ ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობასთან თანამშრომლობდა. მათ შორის გამოირჩეოდნენ ჩოგბურთელი ნუგზარ მძინარიშვილი, ექიმი ზურაბ ქეცბაია და ბიზნესმენი ბესარიონ ბერაძე.

1989 წლის 23 აგვისტოს ბალტიის სამივე რესპუბლიკაში მონაწილე მასშტაბურ სამშვიდობო აქციაში „ბალტიური ჯაჭვი“ მონაწილეობდა ამ ქვეყნების მილიონამდე მცხოვრები. ამით მათ საჯაროდ დაგმეს სსრ კავშირსა და გერმანიას შორის 50 წლის წინათ გაფორმებული დოკუმენტი (ე. წ. „მოლოტოვ-რიბენტროპის პაქტი“) გავლენის

სფეროთა განაწილების შესახებ და იმავდროულად გამოხატეს სწრაფვა იმ პერიოდში დაკარგული სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენისაკენ.

საგულისხმოა, რომ ამ აქციაში მონაწილეობდნენ საქართველოდან საგანგებოდ ჩასული პოლიტიკოსებიც, კერძოდ, სახალხო ფრონტის ლიდერი ნოდარ ნათაძე, ასევე, ირაკლი შენგელაია და მიხეილ ნანეიშვილი. ისინი ქართული, ეროვნული დროშით იდგნენ ლატიველ და ლიტველ დემონსტრანტებს შორის, რითაც ამ ეპოქალური მოვლენისადმი ქართველი ერის პროგრესული ნაწილის სოლიდარობა საჯაროდ დააფიქსირეს.

საქართველოს ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობასთან აქტიურად თანამშრომლობდნენ ლატვიის ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის აქტივისტები, მათ შორის, ინგუნა ებელე და მისი მეუღლე რომუაღდს რაჟუკსი, რომლებიც საქართველოში სისტემატურად ჩამოდიოდნენ.

ი. ებელე იყო ლატვიის სახალხო ფრონტის ნდობით აღჭურვილი პირი საქართველოში და ჩვენს ქვეყანაში მიმდინარე პროცესების შესახებ ბალტიისპირეთის პრესაში სტატიებს აქვეყნებდა. განსაკუთრებით აღსანიშნავია მისი წერილები სახელწოდებით: „Дни пробуждения Грузии“, „25 февраля – день траура в Грузии“, „Постигнет ли убийца расплата?“, „26 мая – день независимости Грузии“ და სხვები, რომლებიც სხვადასხვა დროს გამოქვეყნდა ლატვიის სახალხო ფრონტის რუსულ ენაზე გამოშვებულ საინფორმაციო ბიულეტენში „ატმოდა“ („გამოღვიძება“) [23-25].

ჟურნალისტი ელგუჯა ლებანიძე, რომელიც 1989 წლის განმავლობაში ორჯერ იმყოფებოდა ლატვიაში, იგონებდა: „ინგუნა ებელე პირველად თბილისში, აკაკი ბაქრაძის ლექციაზე ვნახე. სავსე დარბაზი სულგანაბული უსმენდა შორეული ლატვიიდან ჩამოსულ სტუმარს, რომელიც მათ მშობლიურ რესპუბლიკაში მიმდინარე პროცესზე მოუთხრობდა. მას შემდეგ დიდი დრო გავიდა. თანდათან საქართველოში ფართო ხასიათი მიიღო მოძრაობამ, რომელსაც ახლა საყოველთაო გამოღვიძებას ვეძახით. ჩვენთან არ ყოფილა არც ერთი მნიშვნელოვანი მოვლენა, ქალბატონ ინგუნას რომ თავისი აქტიური დამოკიდებულება არ გამოეხატა. ლატვიურ პრესაში სულ უფრო ხშირად იბეჭდებოდა მისი ნარკვევები და ჩანახატები საქართველოზე, მრისხანებით სავსე კორესპონდენციები უსამართლობის ცალკეულ შემთხვევებზე. ინგუნა ერთ-ერთი პირველთაგანი იყო, ვინც ლატვიელ ხალხს უტყუარი ცნობები მიანოდა თბილისის 9 აპრილის ტრაგედიის შესახებ...“

შემოდგომაზე ბედმა ისევ მომახვედრა ლატვიაში. აქ უკვე მელოდა მივლინებაში მყოფი მეგობარი, ლატვიური ენის სპეციალისტი უშანგი სახლთხუციშვილი. სწორედ მისი მეშვეობით დავაზუსტე ინგუნას ტელეფონის ნომერი...

– თქვენზე უკვე მელაპარაკა უშანგი, – მითხრა ინგუნამ, – ხვალ ლაჩულესის – დაუგავაზე ლატვიელი ხალხის გამარჯვების აღსანიშნავი ზეიმია, მეც იქ ვიქნები.

სალამოს ლატვიის რადიოსთან ისე შევხვდით ერთმანეთს, როგორც ძველი მეგობრები. ინგუნამ სანთელი შემომთავაზა და ჟურნალისტ აივარ ბერიკისთან ერთად შევეუერთდით ხალხის ზღვას, რომელიც ეროვნული დროშების ფრიალით მდინარე დაუგავას სანაპიროსაკენ დაემგა. ეს მართლაც გრანდიოზული, ზღაპრული სანახაობა იყო. ჭარმოიდგინეთ ათეულ ათასობით ანთებული სანთელი, დაუგავას ზედაპირზე მოციაგე ვარსკვლავები, მინიატურულ ნავებს რომ მოჰქონდათ...

ამდენი ღიმილიანი სახე დიდი ხანია არ მინახავს. ყოველი მხრიდან ვგრძნობდი მადლიერებით მოპყრობილ მზერას ქართველი ჟურნალისტისადმი, რომელიც სხვებთან ერთად ყვიროდა: „ბრივიბა ლატვიაი“ – თავისუფლება ლატვიას...

იმ საღამოს თავისუფლების ძეგლთან შემდგარ მიტინგზე ინგუნა ებელემ მგზნებარე სიტყვა წარმოთქვა. მართალია, ლატვიურისა არაფერი გამეგებოდა, მაგრამ ისე ხშირად მესმოდა „გრუზია“, რომ ყველაფერს მივხვდი – ინგუნა ისევ საქართველოზე, მის გაჭირვებაზე ლაპარაკობდა...

დღეს რომ ყოველ მეორე-მესამე ლატვიელს პირზე საქართველო აკერია და პრესაში გამოქვეყნებულ ცნობას ხარბად ენაფება, უპირველესად, ინგუნა ებელეს დამსახურებაა“ [9, 14-15].

აქვე დავსძენთ, რომ ზემოხსენებული რ. რაჟუკსი წლების განმავლობაში მუშაობდა უკვე დამოუკიდებელ საქართველოში „ნატოს“ ხაზით, როგორც მეკავშირე ოფიცერი კავკასიაში. მან საკმაოდ ბევრი გააკეთა აღნიშნულ ორგანიზაციასთან ჩვენი ქვეყნის თანამშრომლობის გასაღრმავებლად.

1989 წლის აგვისტოდან დეკემბრამდე ლატვიის რესპუბლიკურ საავადმყოფოში მუშაობდა ექიმი რამაზ მიხეილის ძე შენგელია. ამჟამად, იგი არის მედიცინის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, თბილისის სახელმწიფო სამედიცინო უნივერსიტეტის მედიცინის ისტორიისა და ბიოეთიკის დეპარტამენტის ხელმძღვანელი, საქართველოს მედიცინის მეცნიერებათა აკადემიისა და ვაშინგტონის მეცნიერებათა აკადემიის წევრი.

ლატვიის რესპუბლიკურ საავადმყოფოში მივლინებული რ. შენგელია მუშაობდა პროფესორ ვ. უტკინთან. ამისპარალელურად, ვ. უტკინისა და პროფესორ ვახტანგ ფიფიას ერთობლივი ხელმძღვანელობით, იგი სადოქტორო დისერტაციაზეც მუშაობდა.

რ. შენგელია იგონებდა: „რიგაში ჩემს ჩასვლას დაემთხვა ლატვიის პირველი პრეზიდენტის იან ჩაკსტეს დაბადების დღე, რომელსაც ადგილობრივი მოსახლეობა საზეიმოდ აღნიშნავდა. მეუღლესთან ერთად ვენვიე პრეზიდენტის საფლავს და იგი ყვავილების თაიგულით შევამკე. მოხდა ისე, რომ, როდესაც მასმედიის საშუალებებმა გააშუქეს ეს მოვლენა, ყველგან წინა პლანზე ვჩანდი. ამან განაპირობა ჩემს ნაცნობ ლატვიელთა განსაკუთრებული პატივისცემა ჩემს მიმართ.

იმ პერიოდში ლატვიაში თანდათან ფართო მასშტაბებს იძენდა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა, რომლის წევრებსაც დავუახლოვდი. მათ შორის განსაკუთრებით დავუმეგობრდი ინგუნა ებელეს და მის მეუღლეს რომუალდს რაჟუქსს, რომლებიც აქტიურად თანამშრომლობდნენ საქართველოს ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ლიდერებთან. ამ ცოლ-ქმრის მეშვეობით შევხვდი ლატვიის ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის თვალსაჩინო ფიგურებს, მათ შორის სახალხო ფრონტის თავმჯდომარეს დაინის ივანსს, იმავე ორგანიზაციის ხელმძღვანელ პირებს – ცალიტისსა და შკაპარსს, იურისტთა საზოგადოების პრეზიდენტს ვალდის ბირკავსს და სხვებს.

1989 წლის 13 ოქტომბერს ტრაგიკულად დაიღუპა მერაბ კოსტავა. ამასთან დაკავშირებით, რიგაში რამდენიმე მეგობართან ერთად დავაარსე მისი სახელობის ქართველთა საზოგადოება, რომელშიც ძირითადად იქაური ქართველი სტუდენტობა გაერთიანდა. ჩვენი საზოგადოება საკმაოდ აქტიურობდა. სისტემატურად ვხვდებოდით მასმედიის საშუალებების წარმომადგენლებს, რომლებიც საქართველოსა და კავკასიაში მიმდინარე მოვლენებთან დაკავშირებით ძირითადად დეზორიენტირებულნი იყვნენ. გვინდოდა, რომ მათ ეს პროცესები ობიექტურად გაეშუქებინათ, რაც არაერთხელ შევძელით კიდევაც.

„ლაჩაულის“ სახალხო დღესასწაულთან დაკავშირებით, შევაკერინეთ ქართული ეროვნული დროშები და მონაწილეობის მისაღებად შევეურთდით რიგის ქუჩებში დაწყებულ ლატვიელთა გრანდიოზულ დემონსტრაციას. ჩვენმა მისვლამ იქ მყოფთა საყოველთაო აღფრთოვანება გამოიწვია. გაისმოდა ხმამაღალი შეძახილები:

– „გრუზია! გრუზია! გრუზია!“

შემოდგომაზე ჩატარდა ლატვიის სახალხო ფრონტის ყრილობა, რომელშიც სხვებთან ერთად მონაწილეობდნენ საქართველოს ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის წარმომადგენლებიც, მათ შორის – ავთანდილ იმნაძე და ალექო ქობულაშვილი. ყრილობის მონაწილეთა წინაშე საყურადღებო მოხსენებით წარსდგა ა. იმნაძე, რომელსაც ტაშით შეეგებნენ.

იმხანად, ბალტიის რესპუბლიკები ხმაშენყობილნი იბრძოდნენ თავისუფლებისათვის, რაც სამხრეთ კავკასიის რესპუბლიკებზე არ ითქმოდა. გვინდოდა გვეჩვენებინა, რომ კავკასიელებიც ერთად ვიბრძვით სსრ კავშირიდან გამოსვლისათვის. ამ მიზნით, რიგაში მოვანყვეთ საქართველოს, სომხეთისა და აზერბაიჯანის ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის მონაწილეთა ერთობლივი პრესკონფერენცია, რომელშიც ქართველთა მხრიდან მე ვმონაწილეობდი. მე ვცდილობდი მედიატორის როლის შესრულებას ურთიერთდაპირისპირებულ სომხებსა და აზერბაიჯანელებს შორის, რაც იმ დღეს მეტნაკლებად მოვახერხე. ჩემი გამოსვლის დედააზრი იყო კავკასიელთა გაერთიანება და დარაზმვა თავისუფლებისათვის ბრძოლაში, მსგავსად ბალტიისპირელებისა.

მეორე დღეს, საღამოს, როდესაც რესპუბლიკური საავადმყოფოდან სახლში ავტობუსით ვბრუნდებოდი, მძლოლს რადიო მაღალ ხმაზე ჰქონდა ჩართული. გადმოსცემდნენ ინფორმაციას ჩვენს გუშინდელ პრესკონფერენციაზე. ჩემი ვრცელი გამოსვლა თითქმის სრულად გადმოსცეს. გადაღლილი ვიყავი და იმდენად მივეჯაჭვე რადიოს, რომ ავტობუსმა იმ პერიოდში რამდენიმე წრე გააკეთა... მძლოლმა ეს შემახსენა.

მე ვუთხარი, რომ რადიოთი ჩემს გამოსვლას გადმოსცემდნენ და მინდოდა ბოლომდე მომესმინა. ეს იმდენად მოულოდნელი აღმოჩნდა ლატვიელი მძლოლისათვის, რომელსაც, ჩემი გამოსვლა, თურმე, ძალიან მოეწონა, რომ მან, ჩემდამი პატივისცემის ნიშნად, ცარიელი ავტობუსი მოაბრუნა და სახლამდე მიმიყვანა, თან თელი ამ ხნის განმავლობაში აქებდა საქართველოს და ქართველებს“.

1989 წლის ოქტომბრის მიწურულს, რიგაში დაარსებულ მერაბ კოსტავას საზოგადოებას სათავეში ჩაუდგა ბესარიონ ბერაძე. ამ ორგანიზაციაში გაერთიანებულნი იყვნენ ქართველი სტუდენტები, რომლებიც იმხანად რიგაში სწავლობდნენ: ნონა დევაძე, ინგა პაიჭაძე, გოჩა ცქიფურიშვილი, მაგდა კუპატაშვილი, მარინე ჯანელიძე, ლევან მჭედლიშვილი, ბესიკ ჟღენტი, გია სიჭინავა, ავთანდილ აქირთავა და სხვები.

1990 წლის თებერვალში ხსენებული საზოგადოების თავმჯდომარედ აირჩიეს რიგაში მცხოვრები ქირურგი ზურაბ ქეცბაია.

საზოგადოების მიზანი იყო საქართველოს საკითხის, ქართული კულტურის პოპულარიზაცია ლატვიაში, ასევე მასმედიისათვის ობიექტური ინფორმაციის მიწოდება. 1990 წელს საზოგადოებამ გამოსცა პირველი ქართული გაზეთი ლატვიაში, სახელწოდებით – „თბილისის ფურცელი“.

ქართულ და ბალტიურ არაფორმალურ ორგანიზაციებს შორის ჩამოყალიბდა მჭიდრო თანამშრომლობა და მეგობრული ურთიერთობა, რითაც ამ ქვეყნების ურთიერთობის ისტორიაში ახალი, საგულისხმო ფურცლები ჩაიწერა.

საქართველოს ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ერთ-ერთი ლიდერი აკაკი ბაქრაძე, იმავე მოძრაობის სხვა ლიდერთა მსგავსად, თავის საჯარო გამოსვლებში არ ფარავდა დიდ სიმპათიას ბალტიისპირელთა მიმართ, რომელთა პატრიოტიზმს და მაღალ სახელმწიფოებრივ შეგნებას იგი სამაგალითოდ სახავდა.

ერთ-ერთ ინტერვიუში ა. ბაქრაძე სავსებით სამართლიანად აცხადებდა: „არაფერი ისე საშიში არ არის ახლა ჩვენთვის, როგორც დაუოკებელი სურვილი – მთელი საქართველო თბილისში ცხოვრობდეს. თუკი შეიძლება ლიტვის საუკეთესო თეატრი პანია ქალაქ პანევეჟისში იყოს და არა ვილნიუსში, რატომ არ შეიძლება ამგვარი რამ საქართველოში? თუკი შეიძლება ყველაზე სახელგანთქმული კალათბურთელთა გუნდი კაუნასში იყოს და არა ვილნიუსში, რატომ არ შეიძლება ეს საქართველოში? თუკი შეიძლება მთელ მსოფლიოში სახელგანთქმული უნივერსიტეტი ტარტუში იყოს და არა ტალინში, რატომ არ შეიძლება ეს საქართველოში?“ [1, 175].

საქართველოს ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ერთ-ერთ ლიდერთან, ზურაბ ჭავჭავაძესთან (1953-1989) მეგობრობდნენ და თანამშრომლობდნენ ლიტვის თავისუფლების ლიგის წევრები და, მათ შორის, ანდრიუს ტუჩკუსი.

1989 წლის 26 მაისს, თბილისში, ლენინის (ამჟამად – თავისუფლების) მოედანზე, საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღსანიშნავად, ხალხთმრავალი მიტინგი და დემონსტრაცია გაიმართა. მიტინგზე სიტყვით გამოსულთა შორის იყვნენ ლიტველი სტუმრები ანდრიუს ტუჩკუსი და შაკალენე [6].

იმავე წლის 11 ივნისს, დამოუკიდებლობისათვის მებრძოლი ლიტველი ხალხისადმი სოლიდარობის ნიშნად, თბილისში, ოპერის ბაღში შედგა საქართველოს ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის მონაწილეთა გრანდიოზული მიტინგი [11].

1990 წლის 11 მარტს, ლიტვის პარლამენტის მიერ სახელმწიფო-ებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის დეკლარირებას, მოსკოვის მხრიდან აგრესია და ბლოკადა მოჰყვა.

საქართველოს ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ხელმძღვანელობამ გადაწყვიტა, რომ თავისუფლებისათვის მეტრძოლ ლიტველ მეგობრებს შეძლებისდაგვარად დახმარებოდა. საქართველოს წითელი ჯვრისა და მედიცინის მუშაკთა პროფკავშირების ხელმძღვანელების – ნოდარ ცქიტიშვილისა და სოსო კაციტაძის დახმარებით, თბილისში გაიხსნა საგანგებო საბანკო ანგარიში ლიტვის დასახმარებლად.

მაისში, თბილისიდან ვილნიუსში ჩაფრინდა სამი საბარგო თვითმფრინავი, რომელმაც 20 ტონა სურსათი და მედიკამენტები ჩაიტანა. ქართველთა დელეგაციის შემადგენლობაში იყვნენ სოსო კაციტაძე და შალვა ნიკლაური.

საქართველოში შეიქმნა ლიტვასთან ურთიერთობისა და მეგობრობის წარმომადგენლობა, რომელსაც სათავეში შ. ნიკლაური ჩაუდგა. იგი ხშირად ჩადიოდა ლიტვაში, სადაც დაუახლოვდა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის წარმომადგენლებს, სეიმის თავმჯდომარე ვიტაუტას ლანდსბერგისს, სეიმის წევრებს: ალგირდას ენდრიუკაიტისს, ალგირდას კატკუსს, ალფონდას ვაისნორასს, ჟურნალისტთა კავშირის თავმჯდომარეს – რიმას ეილუნავიჩუსს, საინფორმაციო ცენტრის უფროსს – ალბინას ვისოტსკისს, მფრინავ ვიტაუტას ეიდუკაიტისს, რომელიც თავის დროზე, ტარტუს დივიზიაში, ჩეჩნეთის მომავალ პრეზიდენტ ჯოჰარ დუდაევეთან ერთად მსახურობდა და სხვებს.

1991 წლის დასაწყისში ბალტიისპირეთში მიმდინარე ცნობილი პოლიტიკური მოვლენების დროს, როდესაც ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ჩანშობის მიზნით, კრემლმა რეპრესიულ ღონისძიებათა გატარება სცადა და სისხლიც კი დაღვარა, იქაურ ქართველთა გარკვეული ნაწილი, ადგილობრივი მოსახლეობის მხარდამხარ, ბარიკადებზე დადგა. მათ შორის გამოირჩეოდა ლატვიაში მცხოვრები სახელგანთქმული ჩოგბურთელი, მრავალი საპატიო საერთაშორისო ჯილდოს მფლობელი ნუგზარ მძინარიშვილი (დაბადებული 1943 წელს, თბილისში), რომელმაც ლატვიელ ხალხში დამსახურებული ავტორიტეტი მოიპოვა. 2001 წელს იგი დაჯილდოვდა მედლით ამ ქვეყნის თავისუფლების დაცვისათვის ბრძოლაში შეტანილი წვლილისათვის.

1991 წლის იანვრის დასაწყისში ვილნიუსში კვლავ ჩავიდა ზემოხსენებული შ. ნიკლაური, რომელიც იმხანად უკვე საქართველოს

რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს დეპუტატი იყო. მის მემუარებში საინტერესოდ არის მოთხრობილი 13-14 იანვარს ვილნიუსში განვითარებული მოვლენები.

მოგონებებში ვკითხულობთ: „სასტუმრო „დრაუგისტეში“ ვცხოვრობდი... 13 იანვარს, სალამოს, სასტუმროს ფანჯრიდან ვილნიუსში შემოსასვლელ გზას გავყურებდი. შებინდებისას მუხლუხების შემზარავი ჟღარუნი გაისმა. მიძიმე ტექნიკა ქალაქის ცენტრისაკენ მიემართებოდა... რამდენიმე საათში თითქმის ერთდროულად დაიწყო შეტევა სამ ობიექტზე – ბეჭდვით სახლზე, ტელეანძასა და ტელერადიოკომიტეტის შენობაზე. გრგვინვამ და ქუხილმა მოიცვა მთელი ქალაქი... სროლები მთელი ღამე გრძელდებოდა.

დილით მთავრობის სახლთან ჩავედი. მთავრობის სახლის მიმდებარე ტერიტორიასა და გედიმინას გამზირზე ხალხის ტევა არ იყო... შეუპოვარი, შემოფოთებული და განწირული სახეები ერთმანეთში ირეოდა. ჩანდა, რომ თუნდაც სიცოცხლის ფასად არ დათმობდნენ ლიტველები მოპოვებულ თავისუფლებას...

მოედანზე ლიტვის ეროვნული დროშების ჯარი იდგა, მათ შორის იყო ლატვიის, ესტონეთის, უკრაინის და ბელორუსიის დროშებიც. არსად მოჩანდა ქართული დროშა. ოედანთან, გედიმინას გამზირის № 54 ა-ში ქართველი ქალბატონი დალი გოგეშვილი ცხოვრობდა. მას მივაკითხე, დროშა გამოვიტანეთ და მოედანზე გავშალეთ.

პოლიციამ დერეფანი გახსნა, ხალხი შეძახილებით გვხვდება, მოგვჩერებიან განუზომელი მადლიერებით გამომხატველი მზერით, თვალცრემლიანნი. გაისმის ხმაშენწყობილი შეძახილები: „გრუზია“, „გრუზია“, „გრუზია“... ბოლოს, მრავალათასიანმა მიტინგმა „სულიკო“ იმღერა. ჩვენს დროშას დამატებითი ტარი მიამაგრეს და ყველაზე მაღლა ასწიეს, რასაც მქუხარე ტაში მოჰყვა.

ლიტველები მოედანს არ ტოვებდნენ. გამოცხადდა სადღელამისო მორიგეობა რაიონების მიხედვით, რაც თვეობით გაგრძელდა. ჩემი მორიგეობა განრიგის გარეშე იყო. მეც მათთან ერთად ვათენებდი...

14 იანვარს ლანდსბერგისი შენობიდან გამოვიდა და ხალხს მოუწოდებდა სიმშვიდისაკენ, რათა არ აჰყოლოდნენ პროვოკაციებს, რაც მოსალოდნელი იყო...

მთავრობის დამცველთა შორის ძირითადში შერჩეული ახალგაზრდები იყვნენ. ფართო, მინებიანი შენობის პირველ სართულზე ბარიკადები მოეწყობა. გასული წლის მაისში მოსალოდნელი თავდასხმის დროს თუ სანადირო თოფებით იყვნენ შეიარაღებულნი, ახლა უკვე თანამედროვე იარაღით იყვნენ აღჭურვილნი. გარედან ხალხის

შეძახილები ისმოდა, ცენტრალურ შემოსასვლელთან ლიტვის, ლატვიის, ესტონეთის, უკრაინის, ბელორუსიის და აზერბაიჯანის დროშებთან ერთად ირწეოდა საქართველოს ეროვნული დროშა... სეიმის შენობაში რომ შევედი, თან მახლდა ჟურნალისტი ელენა ვეისკუტე. მას ვთხოვე, მოეცათ ჩემთვის იარაღი. მისი პასუხი იყო:

– „ჩვენ სტუმრებს არ ვაომებთ“ [13, 29-35].

ხსენებულ მემუარებში ასეა აღწერილი თავისუფლებისათვის ბრძოლაში დაცემულ ლიტველ გმირთა დაკრძალვა: „16 იანვარი დადგა – დღე ტრაგიკულად დაღუპულთა გასვენებისა. კათედრალურ მოედანზე ცამეტი ცხედარი ასვენია. ორატორები ერთმანეთს სცვლიან. ლიტველი ხალხი ეთხოვება დამოუკიდებლობისათვის დაღუპულ შვილებს. მოთქვამენ ზარები სამრეკლოზე და მათი ხმები შვილმკვდარი დედის გოდებად ჩამესმის. ნისლი აბრეშუმის სუდარასავით დაჰფენია გაფითრებულ სახეებს. ქალაქში ყველა ფანჯარაში სანთლები ანთია. კათედრალური მოედნიდან სასაფლაომდე ორი კილომეტრია. გზის ორივე მხარეს სანთლებით ხელში ჭირისუფალნი დგანან უძრავად. წინ ბავშვები ჩაუყენებიათ, მათაც სანთლები უკავიათ პანია ხელეებით. პროცესმა საათზე მეტხანს გასტანა. ბავშვები არ განძრეულან. მაოცებს მათი ნებისყოფა და გამძლეობა, ვაკვირდები მათ სახეებს, რაც კედლის ფრესკებზე გაცოცხლებულ ანგელოზებს მაგონებს. იდგნენ დუმილით, ზღვისფერ თვალებში სევდა ჩასდგომოდათ – სევდა და არა სიძულვილი, მხოლოდ მორჩილება ღვთისადმი. ციდან სამძიმარზე ჩამოფრენილ ანგელოზებს ჰგავდნენ, მშობლების მწუხრი უცვლელად ასახოდათ პატარა და ლამაზ სახეებზე...“

ერთ მთლიან თაიგულად ქცეულიყო ყოფილი საბჭოთა კავშირის რესპუბლიკების ეროვნული დროშები. მათთან ერთად, თანაგრძნობით თავი დაეხარათ საქართველოსა და აზერბაიჯანის დროშებს, რომელთაც ჯერ კიდევ არ შეშრობოდათ იგივე რუსეთის იმპერიის მიერ 1989 წლის 9 აპრილს თბილისში და 1990 წლის 20 იანვარს ბაქოში დახოცილ პატრიოტთა სისხლი...“

რეკდნენ ზარები და მათ ხმებში იჭედებოდა ლიტვის მომავალი. თავდახრილნი მადლობას სწირავდნენ შეწირულთ დაღვრილი სისხლისათვის, რომელი სისხლიც გაზაფხულზე ტიტებს ამოჰყვება და თავისუფალი ლიტვის ნათელ გზას დაეფინება“ [13, 34-35].

ლიტვის რესპუბლიკის ხელისუფლებამ პოლიტიკური თავშესაფარი შესთავაზა საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს დეპუტატებსა და მთავრობის წევრებს, რომელთა გარკვეული ნაწილიც, 1992 წლის იანვარში თბილისში მომხდარი სახელმწიფო გადატრიალების შემდეგ, ემიგრანტად იქცა. საქართველოს დევნილი ხელისუფ-

ლების ნევრთა ნაწილი (მთავრობის თავმჯდომარე ბესარიონ გუგუშვილი, დეპუტატი მერაბ კიკნაძე და სხვ.) ვილნიუსიდან გაემგზავრა დასავლეთ ევროპაში, ხოლო დეპუტატები შალვა წიკლაური, ავთანდილ კვეტენაძე და სხვები ლიტვაში რამდენიმე წლის განმავლობაში ცხოვრობდნენ და გარემოცულნი იყვნენ ლიტველ მეგობართა ყურადღებით.

ბალტიის რესპუბლიკების ეროვნული მთავრობები თანადგომას უცხადებდნენ როგორც დამოუკიდებლობისათვის მებრძოლ საქართველოს, ასევე ჩეჩნეთსაც.

პრეზიდენტ ჯოჰარ დუდაევის მეუღლე ალა დუდაევა იგონებს: „თავდადებული და მიზანსწრაფული ადამიანები აღმოჩნდნენ ჩვენი ლიტველი მეგობრები – ვიტაუტას ლანდსბერგისი და მისი თანამოსაზრდეები: ალგირდას ენდრიუკაიტისი, ალგირდას პოტაცკასი, რომუალდას გოფერტენე და „ცენტრისტების“ პარტიის ლიდერი რომუალდას ოზოლასი. ჩვენი მეგობრობა თანდათანობით მეტ სიმტკიცეს იძენდა. ჩეჩნეთის რესპუბლიკის საერთაშორისო ასპარეზზე წარსადგენად სამივე ბალტიისპირა ქვეყანა ერთად იღვწოდა, განსაკუთრებით ლიტვა და ესტონეთი“ [4, 178].

1994 წლის თებერვლის შუა რიცხვებში გროზნოდან საქართველოში ჩამოვიდა საგანგებო დელეგაცია, რომლის შემადგენლობაშიც, ჩეჩნეთის ვიცე-პრეზიდენტ ზელიმხან იანდარბიევთან (ხელმძღვანელი) და სხვა ჩეჩენ დელეგატებთან ერთად, შედიოდნენ ლიტვის ხელისუფლების წარმომადგენლები: რ. გოფერტენე, ა. პოტაცკასი და ვ. ედუკაიტისი. დელეგაციის მიზანი იყო საქართველოს პირველი პრეზიდენტის, ზვიად გამსახურდიას ნეშტის მოკვლევა და გროზნოში გადასვენება, რაც მათ განახორციელეს [4, 185].

სსრ კავშირის დაშლისა და მასში შემაჯავლი რესპუბლიკების სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ, საქართველოსა და ბალტიის რესპუბლიკებს შორის დიპლომატიური ურთიერთობები დამყარდა.

საქართველოსა და თავისუფლებისმოყვარე ქართველი ხალხისადმი სიმპათია ბალტიელ მწერალთა შემოქმედებაშიც აისახა.

ლატვიური ლიტერატურისა და კულტურის პოპულარიზატორის, პროფესორ უშნაგი სახლთხუცივილის (1939-2005) მიერ თარგმნილი ლატვიური ლიტერატურის ნიმუშებიდან ქართველი მკითხველი საზოგადოების განსაკუთრებული დაინტერესება გამოიწვია ანდრის იაკუბანის სევდიანმა მოთხრობამ „თბილისო, თბილისო, თბილისო“ [5]. ამ ნაწარმოების მთავარ მოქმედ პერსონაჟს, ლატვიელ დისიდენტ იან ზემნიეკს უზომოდ მოსწონს კომპოზიტორ რევაზ ლალიძის შედევრი

– „თბილისო“, რომელიც დაინერა პოეტ პეტრე ბაგრატიონ-გრუზინსკის ლექსის ტექსტზე.

ლიტერატურათმცოდნისა და კრიტიკოსის, ნინო ჩხიკვიშვილის შეფასებით: „ამ მოთხრობას ლაიტმოტივად სწორედ რევაზ ლალიძის „თბილისო“ მელოდია გასდევს, როგორც ერისა და პიროვნების თავისუფლების, ბედნიერებისა და სრულყოფილების სიმბოლო. იან ზემნიეკის, ამ დისიდენტი, ახლა უკვე ცხოვრებისაგან განზილებული კაცის ნოსტალგიაც ეს არის, ამიტომ ენატრება საქართველო და ქართველები, ამიტომ ქცეულა მისთვის თბილისი ოცნების ქალაქად, ამიტომ უკვეთავს ასე დაჟინებით მთელი საღამო რესტორან „სევერში“ მხოლოდ „თბილისოს“, ამიტომაც ითხოვს თვითმკვლელობის წინ ისევე ამ სიმღერის გაგონებას... და ამ სიმღერა-სიმბოლოთი აერთიანებს ლატვიელი მწერალი ორი პატარა, თვითმყოფადი ერის ისტორიულ ბედისწერასაც“ [12, 87].

ამრიგად, სსრ კავშირის შემადგელობაში იძულებით მოქცეული ქართველი და ბალტიელი, კერძოდ, ლატვიელი, ლიტველი და ესტონელი ხალხების პროგრესულად მოაზროვნე ნაწილს შორის ჩამოყალიბდა ერთგვარი შინაგანი სოლიდარობის გრძნობა, რომელიც საკმაოდ ხშირად ვლინდებოდა.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ბაქრაძე აკაკი, გვიანლა იქნება (ინტერვიუ). აკაკი ბაქრაძის ხსოვნისადმი მიძღვნილი კრებული „და აღვამალე რჩეული ერისაგან ჩემისა“, შემდგენელ-რედაქტორი თინათინ კობალაძე, თბილისი, 2002.
2. გამყრელიძე თამაზ, შეხვედრები აკაკი ბაქრაძესთან. აკაკი ბაქრაძის ხსოვნისადმი მიძღვნილი კრებული „და აღვამალე რჩეული ერისაგან ჩემისა“, შემდგენელ-რედაქტორი თინათინ კობალაძე, თბილისი, 2002.
3. გივი ბერიკაშვილის ნაამბობი, საქართველოს სატირიკოსთა და იუმორისტთა ასოციაციის კრებული „სალაღობო კალენდარი ანუ 366 ღიმილზე მეტი“, შეადგინეს აკაკი გენაძემ და ვალერიან მამუკელაშვილმა, რევაზ მიშველაძის რედაქციით, თბილისი, 1992.
4. დუდაევა ალა, მილიონ მეერთე, წიგნი 1, რუსულიდან თარგმნა ასმათ ლეკიაშვილმა, თბილისი, 2010.

5. თბილისო, თბილისო, თბილისო. ლატვიური მოთხრობები და რომანი, ლატვიურიდან თარგმნა უმანგ სახლთხუციშვილმა, თბილისი, 1997.
6. „ივერია“, ილია ჭავჭავაძის საზოგადოების გაზეთი, 1989, № 8.
7. ინტერვიუ გურამ მინაშვილთან, ჩაინერა ნათია უტიაშვილმა, ჟურნალი „თბილისელები“, 2006, № 27 (288).
8. კიკნაძე ვასილ, გამოთხოვება მოგონებებთან (მემუარები), თბ., 2007.
9. ლებანიძე ელგუჯა, ჩვენი შორეული ახლობლები, ჟურნალი „საქართველოს ქალი“, 1990, № 1.
10. ლორთქიფანიძე მარიამ, ჩემი გზა (ზოგი რამ, რაც გამახსენდა), შემდგენელი ლევან კიკვიძე, თბილისი, 2007.
11. ღმერთო სამშობლო უცოცხლე (ედღვება ზურაბ ჭავჭავაძის ხსოვნას), შემდგენელი ანზორ აბუანდაძე, თბილისი, 1993.
12. ჩხიკვიშვილი ნინო, ის კაცი იყო და ჰანგად იქცა, საზოგადოებრივი ჟურნალი „ომეგა“, 2000, № 4.
13. წიკლაური შალვა, ემიგრანტის დღიურები (ლიტვა-ნიდერლანდე-ბი), თბილისი, 2006.
14. ხალვაში ფრიდონ, ომრი (მოგონებები), თბილისი, 2007.
15. ჯავახიშვილი ნიკო, ქართულ-ლატვიური ურთიერთობის ისტორიიდან, „ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები“, 2009, №1(5).
16. ჯავახიშვილი ნიკო, ოთხი ეტიუდი ბალტიის ქვეყნებთან საქართველოს ურთიერთობის ისტორიიდან, „ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები“, 2009, №2(6).
17. ჯავახიშვილი ნიკო, ქართველთა კვალი ბალტიისპირეთში (XVII საუკუნის მიწურულიდან – XIX საუკუნის შუა ხანებამდე), „ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები“, 2010, №1(7).
18. ჯავახიშვილი ნიკო, ქართულ-ბალტიური ურთიერთობის ისტორიიდან (XIX საუკუნის დასაწყისიდან – XX საუკუნის დასაწყისამდე), „ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები“, 2010, №2(8).
19. ჯავახიშვილი ნიკო, ქართულ-ბალტიური ურთიერთობა ემიგრაციაში. ბალტიის ქვეყნები ქართველ ემიგრანტთა თვალსაწიერში (1921-1991 წწ.), „ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები“, 2010, №2(8).
20. ჯავახიშვილი ნიკო, ქართველი გენერლები ბალტიისპირეთში (XVIII საუკუნის მიწურულიდან – XX საუკუნის ოციან წლებამდე), „ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები“, 2011, №1(9).

21. ჯავახიშვილი ნიკო, ქართულ-ბალტიური ურთიერთობა II მსოფ-ლიო ომის დროს, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტის შრომები, ტ. I, თბილისი, 2011.
22. ჯავახიშვილი ნიკო, ნარკვევები ქართულ-ბალტიური ურთიერთობის ისტორიიდან, თბილისი, 2011.
23. „Атмода“, информационный бюллетень Народного фронта Латвии „Пробуждение“, Рига, 27. II. 1989.
24. „Атмода“, информационный бюллетень Народного фронта Латвии „Пробуждение“, Рига, 27. III. 1989.
25. „Атмода“, информационный бюллетень Народного фронта Латвии „Пробуждение“, Рига, 15. V. 1989.
26. Блейере Д., Бутулис И., Зунда А., Странга А., Фелдманис И., История Латвии. XX век, Рига, 2005.
27. Бутулис И. Зунда А., История Латвии, Перевод – Р. Добровенский, Рига, 2010.
28. Джавахишвили Н., Малоизвестные страницы истории грузино-балтийских взаимоотношений (X-XVIII вв.), „Кавказ и глобализация“, Журнал социально-политических и экономических исследований, Институт стратегических исследований Кавказа, CA&CC Press, Швеция, т. 4, выпуск 3-4, 2010.
29. Bluzma V., Jundzis T., Riekstins J., Sharp G., Strods H., Regaining Independence: Non-violent Resistance in Latvia 1945-1991, Riga, 2009.
30. Javakhishvili N., Little-known pages of the history of Georgian-Baltic relations in the 10th-18th centuries, „The Caucasus and globalization“, Journal of Social, Political and Economic Studies, Institute of strategic studies of the Caucasus, CA&CC Press, Sweden, volume 4, issue 3-4, 2010.
31. The Latvian Saga, by U. Germanis, Editor O. Kalnins, Translated from the Latvian by K. Streips, Riga, 2007.

Niko Javakhishvili

Doctor of Historical sciences, Professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Chief scientist-researcher of the Modern and Contemporary History Department of the Ivane Javakhishvili Institute of History and Ethnology

**From the History of Georgian-Baltic Solidarity
(2nd half of XX century)**

Summary

Russification policy, consistently pursued by the Soviet Union, was obstinately opposed by the progressive part of the Georgian and Baltic people, in particular, Latvian, Lithuanian and Estonian nations. Scientists, Literary and cultural figures resisted to the abovementioned imperialist policy of the Kremlin as much as they could.

Georgians and Baltic people developed a kind of inner feeling of solidarity between each other, which was manifested in many occasions. This article cites several important facts from the history of Georgian - Baltic solidarity.

ეპიფანე (ედიშერ) გვენეტაძე

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტე-
ტის ასოცირებული პროფესორი

მაია ყიფიანი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტე-
ტის ასისტენტ-პროფესორი

1967 წლის ისრაელ-არაბეთის ექვსდღიან ომში ისრაელის გამარჯვების ფაქტორები

ახლო აღმოსავლეთი ისტორიის მანძილზე ყოველთვის მნიშვნე-
ლოვან რეგიონს წარმოადგენდა, აქ მიმდინარე მოვლენები დიდად
განსაზღვრავდა და გავლენას ახდენდა დანარჩენ მსოფლიოში მიმდი-
ნარე პოლიტიკურ პროცესებზე. შეიძლება ითქვას, რომ ახლო აღმო-
სავლეთი თანამედროვე მსოფლიოშიც ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი
კვანძია, სადაც მუდმივად არსებობდა დაპირისპირება და კონფლიქ-
ტები, რომლებიც დღესაც გრძელდება და მათი მოგვარების საკითხი
მუდმივად აქტუალურია. თუ გავითვალისწინებთ რეგიონში მომხდარ
ბოლოდროინდელ მოვლენებს, რომლებიც დღემდე გრძელდება-გგუ-
ლისხმობთ არაბული რევოლუციების ტალღას-არ არის გამორიცხუ-
ლი ეს მოვლენები რეგიონში ახალი მასობრივი კონფლიქტების გა-
მომწვევი მიზეზი გახდეს.

მე-20 საუკუნეში რეგიონში ვითარება განსაკუთრებით მაშინ
დაიძაბა, როდესაც პალესტინაზე 1947 წელს დამთავრდა ბრიტანე-
თის მანდატი და ამავე წლის 29 ნოემბერს გაეროს გენერალურმა
ასამბლეამ მიიღო რეზოლუცია 181, რომლითაც რეკომენდაცია მის-
ცა პალესტინის ორ სახელმწიფოდ გაყოფას, იერუსალიმს კი ცალკე
რაიონად გამოყოფას [2, 442]. ებრაელებმა პალესტინის გაყოფის
გეგმა მიიღეს. არაბებმა კი მასზე სასტიკი უარი განაცხადეს. მათ სა-
ერთოდ არ უნდოდათ რეგიონში ებრაული სახელმწიფოს ხილვა. [2,
445]

საერთოდ უნდა აღინიშნოს, რომ ისრაელის სახელმწიფოს წარ-
მოშობა მრავალწლიად განაპირობა საბჭოთა კავშირის იმდროინდელ-
მა პოლიტიკამ ახლო აღმოსავლეთის რეგიონში. კერძოდ, მოსკოვის
ინტერესებში შედიოდა ახლო აღმოსავლეთში ებრაული სახელმწიფოს
ჩამოყალიბება, რომელიც რეგიონში მისი დასაყრდენი უნდა ყოფილი-
ყო [3, 217]. ამით კრემლი გამოდევნიდა არაბული სამყაროდან ინ-
გლისს და ერთგვარ „სოლს არჭობდა“ აშშ-სა და დიდი ბრიტანეთის
ურთიერთობებს შორის.

ისრაელის სახელმწიფოს ჩამოყალიბების მოვლენას არაბები "ნაკბას" უწოდებენ, რაც არაბულად "კატასტროფას" ნიშნავს. ამიტომ, როდესაც 1948 წლის 14 მაისს ებრაულმა სახელმწიფომ დამოუკიდებლობა გამოაცხადა, ეს ფაქტი იმთავითვე გახდა რეგიონში ვითარების ესკალაციისა და ახალი კონფლიქტების მიზეზი. ისრაელის სახელმწიფო წარმოქმნისთანავე არაბული ქვეყნებით იქნა გარშემორტყმული. ისრაელის დამოუკიდებლობის გამოცხადებიდან მეორე დღეს, 15 მაისს ისრაელის სახელმწიფოს წინააღმდეგ ომი დაიწყო არაბული ქვეყნების ლიგამ, რომელშიც შედიოდა ეგვიპტე, სირია, ლიბანი, ტრანსიორდანიისა და ერაყი. თუმცა ეს ომი ისრაელის სრული გამარჯვებით დასრულდა. ამ ომში ისრაელს საბჭოთა კავშირი ეხმარებოდა ტექნიკის და სპეციალისტების მხრივ.

მეორე კონფლიქტი 1956 წლის სუეცის კრიზისი იყო, სადაც ეგვიპტის წინააღმდეგ ისრაელის მხარეს დიდი ბრიტანეთი და საფრანგეთი იბრძოდნენ. „სინას კამპანიის შემდგომი პერიოდი ისრაელ-ეგვიპტის საზღვარზე შედარებით მშვიდი იყო ძირითადად, გაეროს წარმომადგენლობის გამო, თუმცა ეს არ ნიშნავდა იმას, რომ ახლო აღმოსავლეთის რეგიონში სიმშვიდემ ხანგრძლივი დროით დაისადგურა“ [1, 213]. ისრაელს მიეცა საერთაშორისო გარანტიები იმისა, რომ თავისუფლად გაეტარებინა თავისი გემები ტირანის სრუტეში. მაგრამ ამას ეწინააღმდეგებოდა ეგვიპტე. ის ფაქტობრივად ატარებდა სრუტის ბლოკადას. ამიტომ ისრაელი აცხადებდა, რომ ეგვიპტის ეს მოქმედება შიძლება მომავალში გამხდარიყო სრულმასშტაბიანი ომის საბაზი. ეგვიპტისა და გაერო-ს ხელმძღვანელები სხვადასხვანაირად განიხილავდნენ იქ მყოფ სამხედროთა სტატუსს. კაიროს მიაჩნდა, რომ გაერო-ს შეიარაღებული ძალები მისი მოთხოვნისთანავე უნდა გაეყვანა, ხოლო გაერო-ს გენერალური მდივანი კი თვლიდა, რომ ეს საკითხი საბოლოო გადაწყვეტილების მისაღებად უნდა უნდა განეხილა უშიშროების საბჭოს. სარგებლობდა რა ეგვიპტის პრეზიდენტი ნასერი მოსკოვის მხარდაჭერით, მან წერილიც კი მისწერა გაერო-ს ჯარების მეთაურს-გენერალ ფავზის, რათა მას ჯარები გაეყვანა. ფავზიმ უპასუხა: „მე ვარ სამხედრო პროვინება და ვიღებ ბრძანებებს არა ეგვიპტედან, არამედ გაეროდან“.

1964 წელს კაიროში ჩატარებულ არაბული ქვეყნების კონფერენციაზე გადანყდა, რომ გატარებულიყო იორდანის წყლების დაქსაქსვის პოლიტიკა, რითაც ისრაელს იორდანის წყლის ორი მესამედი მოაკლდებოდა. ისრაელმა არაერთხელ განაცხადა, რომ ტირანის სრუტის დახურვა ან იორდანის წყლებისათვის მიმართულების შეცვლა მათ მიერ საომარ მოქმედებებად აღიქმებოდა. ამიტომ ისრაელ-

მა წყლებისათვის მიმართულების შეცვლის ოპერაციების საპასუხოდ, არტილერიის და ტანკების მეშვეობით ცეცხლი გაუხსნა არხების მშენებლობის სამუშაოებს. ამის შემდგომ კვლავ გრძელდებოდა სირიის მხრიდან ისრაელის შევიწროება, რასაც თან მოყვა ისრაელის საპასუხო რეაქციები [1, 215; 217]. 1966 წლის 4 ნოემბერს სირიამ და ეგვიპტემ დადეს სამხედრო კავშირი.

1967 წლის „ექვსდღიან ომს“ ახლო აღმოსავლეთის უახლეს ისტორიაში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს. მან შეცვალა მთელი რეგიონის გეოპოლიტიკური ბალანსი და დიდი გავლენა მოახდინა მსოფლიო პოლიტიკაზე [2, 448]. ფაქტიურად დღემდე ეს რეგიონი ამ ომის შედეგებით მოქმედებს.

1967 წლის აპრილში სირიის მხრიდან სასტიკი შეტევები განხორციელდა ისრაელის სოფლების წინააღმდეგ რასაც ისრაელმა საჰაერო იერიშით უპასუხა. ისრაელმა სირიის კუთვნილი 6 თვითმფრინავი ჩამოაგდო და მკაცრი კომენტარი გააკეთა, რომ ისრაელი არ დატოვებდა არც ერთ შეტევას და პროვოკაციას პასუხგაუცემლად [1, 218].

სიტუაციის გამწვავებას ხელს უწყობდა საბჭოთა დელეგაციის მიერ კაიროში წარმოთქმული სიტყვა, როცა მათ ეგვიპტელებს შეატყობინეს, რომ ისრაელმა სირიის საზღვარზე განალაგა 11 ბრიგადა, და ამის გამო საბჭოთა ელჩმა განაცხადა პროტესტი რაც სინამდვილეში სიცრუე იყო. „საბჭოთა კავშირის რეგიონში თავისი ინტერესები ჰქონდა, მას აინტერესებდა სირიაში არსებული რეჟიმის გაძლიერება, რაც მას ახლო აღმოსავლეთში სერიოზულ დასაყრდენს უქმნიდა. ეგვიპტეზე გავლენის მოხდენით რუსები ზრუნავდნენ ისრაელის სამხრეთიდან განდევნაზე, სირიის უსაფრთხოებასა და დამასკოს მთავრობის გაძლიერებაზე [1, 219].

ეგვიპტის პრეზიდენტმა ნასერმა 17 მაისს მოითხოვა გაეროს ჯარების გაყვანა გარკვეული ტერიტორიიდან. გაეროს გენერალური მდივანი იუ სანთი ორ დღეში დაემორჩილა მოთხოვნას.

22 მაისს ნასერმა ისრაელის გემებისათვის ჩაკეტა წითელ ზღვაში გასასვლელი ტირანის სრუტე. 23-ში დაიწყო ეგვიპტეში მობილიზაცია. ომის დასაწყისისათვის ხმელთაშუა ზღვაში კონცენტრირებული იყო 40-ზე მეტი საბჭოთა სამხედრო გემი და 16 წყალქვეშა ნავი. მათ შორის სამი ატომური.

30 მაისს ეგვიპტემ და იორდანამ ხელი მოწერეს თავდაცვით პაქტს, რომლის შემდეგ ნასერმა განაცხადა-„ეგვიპტის, იორდანის, სირიის, ლიბანის არმიები იმყოფებიან ისრაელის საზღვართან... ჩვენს უკან არის ერაყის, ალჟირის, კუვეიტის, სუდანის არმიები და

მთელი არაბული სამყარო. ეს უნდა იცოდეს მთელმა მსოფლიომ.“
ერაყის პრეზიდენტმა კი მეტი სიცხადე შეიტანა არაბული სამყაროს
ზრახვებში: „ისრაელი ეს არის შეცდომა, რომელიც აუცილებლად უნ-
და გამოსწორდეს... ჩვენი მიზანი ნათელია აღვავოთ პირისაგან მი-
ნისა ისრაელი“. [5, 125]

ისრაელი სერიოზული საფრთხის წინაშე აღმოჩნდა. არაბული
ქვეყნების ეგვიპტის, სირიის, იორდანის სამხედრო ძალები მზად იყ-
ვნენ შეტევაზე გადასასვლელად. ისრაელის მთავრობა აცნობიერებდა
შექმნილ ვითარებას და გადაწყვიტა დაესწრო იერიშის მიტანა,

მას შემდეგ რაც თელ-ავივისათვის ნათელი გახდა, რომ იგი
ომის ზღურბლზე იმყოფებოდა ებრაელმა პოლიტიკოსებმა გადაწყვი-
ტეს დიპლომატიური ბრძოლა იმისათვის, რომ მოეპოვებინათ დასავ-
ლეთის ლიდერთა მხარდაჭერა და თავის მხარეზე მიემხროთ მსოფ-
ლიო საზოგადოებრივი აზრი. ამიტომ ისრაელი დიპლომატიური გზით
შეეცადა კრიზისის დაძლევის და საგარეო საქმეთა მინისტრი აბა
ეზანი დასავლეთის დიდი ქვეყნების მეთაურებთან საგანგებო მისიით
გააგზავნა. იგი თავდაპირველად ჩავიდა პარიზში, სადაც შეხვდა პრე-
ზიდენტ შარლ დე გოლს, რომელმაც მოკლედ განუცხადა მინისტრს:
„Ne faites la guerre“ (არ გააკეთოთ ომი)-ყოველი შემთხვევისათვის არ
ისროლოთ პირველებმა. თუ ისრაელი დაიწყებს შეტევას ეს იქნება
კატასტროფა“. ვერ მოიპოვა რა ებრაელმა დიპლომატმა საფრანგე-
თის მხარდაჭერა ეზანი გაემგზავრა ლონდონში. ინგლისის პრემიერ-
მინისტრი ვილსონი თელ-ავივის პოზიციებს შედარებით გაგებით შეხ-
ვდა. მან მინისტრს განუცხადა-„თუ აუცილებლობა იქნება ინგლისი
შეუერთდება სრუტის გასახსნელად დანარჩენებს“. თუმცა ამჟამად
იყო, რომ ისიც ფრთხილობდა.

ეხლა ისრაელისათვის მთავარი იყო თუ რა პოზიციას დაიჭერდა
ვაშინგტონი. აშშ-ში ჩასულ ა. ეზანს აეროპორტში დახვდა თავისი
ქვეყნის ელჩი აბრაამ ჰარმანი, რომელმაც გადასცა წერილი და თან
დააყოლა: „თელ-ავივიდან გადმოგვცეს, რომ თქვენ აშშ-ს ნებისმიერ
ოფიციალურ პირთან მოლაპარაკებების დაწყებამდე გაეცნოთ ამ დო-
კუმენტს“ [4, 245]. მინისტრმა გახსნა წერილი. მასში იყო დეპეშის
ტექსტი, რომელიც გამოგზავნილი იყო წინა საღამოს. მისი მიხედვით
უახლოეს პერიოდში არსებობდა რეალური საშიშროება ისრაელზე
ეგვიპტის და სირიის ერთობლივი თავდასხმისა. ამიტომ საგარეო
საქმეთა მინისტრს ევალებოდა სასწრაფოდ შეხვედოდა აშშ პრეზი-
დენტს და მიეღო მისგან ზეპირი განცხადება იმის შესახებ, რომ ის-
რაელზე თავდასხმა ვაშინგტონის მიერ განიხილებოდა, როგორც აშშ-
სა და მის შეიარაღებულ ძალებზე თავდასხმად და ებრძანებინა

ხმელთაშუა ზღვაში მყოფი აშშ-ს შეიარაღებული ძალებისათვის ემოქმედათ ისრაელის ძალებთან ერთად კოორდინირებულად. დეპეშას ხელს აწერდა ისრაელის პრემიერ-მინისტრი ეშკოლი. ებანი გაოგნდა. მას ამერიკელებისათვის უნდა განეცხადებინა ის, რისიც თავად არ სჯეროდა. ვინაიდან ამ დროისათვის ვაშინგტონი ვიეტნამის ომში იყო ჩაბმული, რომელიც აშშ-ს საზოგადოებრიობის მხრიდან არ სარგებლობდა მხარდაჭერით. ამიტომ მინისტრი შებრუნდა გაერო-ში ისრაელის ელჩ გ. რაფაელიუსაკენ და უთხრა-„ის ადამიანი ვინც ეს დეპეშა შეადგინა გინდ პრემიერი იყოს გინდ არა, არის სულელი...“-ცოცხა ხნის შემდეგ კი დაუმატა: „მაგრამ მე ვალდებული ვარ შევასრულო დავალება...“ .

თეთრ სახლში პრეზიდენტმა ჯონსონმა ებრაელ დიპლომატს განუცხადა-„ჩვენ არ ვფიქრობთ, რომ არაბები დაესხმიან თავს ისრაელს-თუ ეს მოხდება თქვენ მოკლევადიან ომში გაანადგურებთ მათ“. ბოლოს დაუმატა: „თქვენ არ ხართ საფრთხის წინაშე... თქვენ უბრალოდ მძიმე მდგომარეობაში იმყოფებით“. როდესაც ებანი წავიდა პრეზიდენტმა თავდაცვის მინისტრ რ. მაკნამარას უთხრა: „მე განვიცადე წარუმატებლობა, ისინი ემზადებიან ომისათვის“. [4, 257]

საგარეო საქმეთა მინისტრმა დიპლომატიური მისიის შედეგები მოახსენა თელ-ავივს და განაცხადა, რომ აშშ-ის პრეზიდენტმა მთელი პასუხისმგებლობა დააკისრა ისრაელის სახელმწიფოს.

თელ-ავივში მინისტრთა კაბინეტის სხდომაზე ცხარე დისკუსია გაიმართა. ისრაელი გამოუვალ სიტუაციაში იყო. საჭირო იყო მთავრობას უმოკლეს დროში ემოქმედა გონივრულად, ეფექტურად და გაბედულად. ამას უმაღლეს მიხვდა კაბინეტის ზოგიერთი წევრი. შრომის მინისტრმა ი. ალონმა(რომელიც 1948 წლის ომში მონაწილეობდა) საკითხის განხილვის დროს კაბინეტის წევრებს მიმართა მხოლოდ ორი სიტყვით: „იმოქმედეთ ხვალ“. მას დაეთანხმა მინისტრი ხ. გივატი. იგი ამბობდა: „თუ ჩვენ არ დავარტყამთ პირველი... ნასერი დაგვასრულებს ყველას“. გენერალმა ხ. ვაიცმანმა განაცხადა: „ომი იქნება ძნელი, მაგრამ სხვა გამოსავალი არა გვაქვს უნდა ვიომოთ. მათ ჩვენ გავანადგურებთ, იმიტომ რომ მათზე უკეთესები ვართ“. სხდომაზე მოვლენები ისე განვითარდა, რომ თვით პრემიერ-მინისტრი ლ. ეშკოლი რომელიც ცდილობდა ომის დაწყებაში სხვების შეჩერებასა და დამუხრუჭებას თავად გახდა ომის მომხრე. მასზე გავლენა მოახდინა ორმა ფაქტორმა. 1. სამხედროების არაორაზროვანმა დაწოლამ პრემიერზე, რომელნიც მოითხოვდნენ ინიციატივას. 2. ერი არ შეიძლებოდა ყოფილიყო მუდმივი მობილიზების ქვეშ. ეს გამოიწვევდა ისრაელის ეკონომიკის ნგრევას [5, 215]. სხდომა დამთავრდა დილის ოთხ

საათზე. ჩატარდა ხმის მიცემის პროცედურა. კაბინეტის წევრთაგან-
ცხრა(პრემიერის ჩათვლით) მომხრე იყო ომის, ცხრა წინააღმდეგი.

მომდევნო დღეებში მოვლენები ისრაელის პოლიტიკურ წრეებში
დრამატულად მიმდინარეობდა. 1967 წლის 28 მაისს ისრაელის მინისტ-
რთა კაბინეტის სხდომაზე, რომელიც გაიმართა დილის ათ საათზე,
ემკოლმა პოზიცია შეიცვალა და განაცხადა: „უნდა დაველოდოთ
მოვლენათა განვითარებას ერთი ან ორი კვირა“. როგორც ჩანს პრე-
მიერზე გავლენა მოახდინა აშშ პრეზიდენტ ჯონსონის წერილმა, რო-
მელიც მან დილით მიიღო. სადაც იგი მოითხოვდა-„ისრაელს გამოე-
ჩინა თავშეკავება და არ დაერთყა“. ემკოლი კარგად აცნობიერებდა
იმას, რომ ამერიკელთა მხარდაჭერა უმნიშვნელოვანესი იქნებოდა
კრიტიკულ მომენტებში, კერძოდ საბჭოთა კავშირის ნეიტრალიზაცი-
ისათვის. ამიტომ ემკოლს ვაშინგტონის მოთხოვნები უნდა გაეთვა-
ლისწინებინა. ამის პარალელურად ცსს რეზიდენტი ჯ. ხადონი ღამით
ენვია „მოსადის“ ხელმძღვანელ მეირ ამიტის. იგი მკაცრი ტონით
ესაუბრა მას და მოსთხოვა ძალზე ფრთხილად მოკიდებოდნენ ომის
საკითხს. ამიტი სერიოზულად შეშფოთდა. ვინაიდან ხადონის სიტყვე-
ბი ფაქტიურად ვაშინგტონის პოზიცია იყო და ამის შესახებ მოახსენა
ემკოლს.

საქმეში ჩაერთო მოსკოვიც. საბჭოთა ელჩი ლ. ჩუვიაკოვი ღამის
ორ საათზე შეხვდა ისრაელის პრემიერს და გააფრთხილა: „ძალიან
ადვილია ხანძრის გაჩაღება, მაგრამ ალი რომ გააქრო არც ისე ადვი-
ლი“ [4, 95]. ეს შეხვედრა გრძელდებოდა დაახლოებით ორი საათი.

პრემიერ-მინისტრ ემკოლის პოზიციის გამო ისრაელში ომისწინა
პერიოდში დაიწყო სამთავრობო პოლიტიკური კრიზისი. გარკვეულ
ძალებს სურდათ გადაეყენებინათ ემკოლი და პრემიერ-მინისტრის
პოსტზე დაებრუნებინათ ბენ-გურიონი, რომელიც ამ დროს 81 წლის
იყო. საბოლოოდ საღმა აზრმა გაიმარჯვა და მიიღეს კომპრომისული
ვარიანტი. ემკოლმა შეინარჩუნა პოსტი, ხოლო თავდაცვის მინისტრი
გახდა 52 წლის მოშე დაიანი.

ისრაელის მთავრობის აზრით, არსებული სიტუაცია მათ ფარ-
თო არჩევანის უფლებას აღარ უტოვებდა, ამიტომ ისრაელმა პირ-
ველმა გახსნა ცეცხლი. 1967 წლის 5 ივნისს დილით ისრაელის საჰაე-
რო შეიარაღებული ძალები მოულოდნელად თავს დაესხა თავის საზ-
ღვარზე განლაგებულ ეგვიპტის არმიას. ისრაელის დაზვერვამ დაად-
გინა, რომ ყველაზე ხელსაყრელი დრო შეტევისათვის იყო დილის 7
საათი და 45 წუთი (შესაბამისი მეტეოროლოგიური პირობები-ნისლი,
ეგვიპტელი მფრინავები ამ დროისათვის მხოლოდ მიემართებიან სა-
უზმიდან ხომალდებისაკენ, ჰაერში არ არის არცერთი ეგვიპტელთა

მორიგე გამანადგურებელი. ისრაელის თვითმფრინავები ძალიან დაბლა ფრენდნენ და შეუმჩნეველი იყვნენ ხმელთაშუა ზღვაში საბჭოთა გემებზე განლაგებული რადარებისათვის) ისრაელის საჰაერო ძალებმა 07:45 საათზე გენერალ-მაიორ მორდეხაი ჰოდის ხელმძღვანელობით პირველი დარტყმითი შეტევა წამოიწყო ეგვიპტის საჰაერო ძალების და მისი სივრცის გასანადგურებლად. საბჭოთა კავშირმა ელვისებურად შეაფასა ისრაელის მოქმედება და მას უწოდა „აშკარა აგრესია“. შეტევა სამ საათს გაგრძელდა და ისრაელმა თავისი იერიშებით თითქმის მთლიანად გაანადგურა ეგვიპტის საჰაერო ძალები, 340 საბრძოლო თვითმფრინავიდან და ვერტმფრენიდან 309 გაანადგურა, მათ შორის 30 შორეული ბომბდამშენი ტუ-16. ამაში მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა იმან, რომ ისრაელის თვითმფრინავებს დაბომბვისა და უკან სანავის აღებისათვის სჭირდებოდათ 57 წუთი, მაშინ როდესაც ამისათვის ეგვიპტელები კარგავდნენ ორი საათს.

იმავე დღეს სირიის ავიაციამ შეუტია ისრაელის მოდელირებულ აეროდრომებს სადაც ებრაელებს განლაგებული ჰყავდათ შენიღბული თვითმფრინავების მაკეტები. ისრაელის ავიაციამ დღის ბოლოს სირიის 60 თვითმფრინავი გაანადგურა. პარალელურად ისრაელმა დარტყმები განახორციელა იორდანიისა და დედამიწაზე აუფეთქა 40 თვითმფრინავი. ებრაელმა მფრინავებმა საჰაერო ბრძოლებში ჩამოაგდეს ეგვიპტელთა 50 საბჭოური წარმოების „მიგ“. ფაქტიურად ისრაელის სამხედრო-საჰაერო ძალების ბრწყინვალე მოქმედებებმა განაპირობეს ომის ბედი. [6, 185]

ექვს დღიანმა ომმა ძირითადად სამი ფრონტი მოიცვა-ეგვიპტის, იორდანიისა და სირიის. მოულოდნელი საჰაერო დაბომბვების შემდეგ ისრაელის ქვეითმა ძალებმა წარმატებული მასშტაბური მრავალმხრივი შეტევები განახორციელეს სინას ნახევარკუნძულზე და ლაზას სექტორზე. ომის განვითარებასთან ერთად გაჩაღდა ეგვიპტური პროპაგანდა, არაბული ქვეყნები მათი ჯარების მიერ მიღწეული გამარჯვებების ისტორიებს ავრცელებდნენ. [1, 237]

სინამდვილეში კი სრულიად საპირისპირო ხდებოდა, 8 ივნისის დილისთვის ისრაელის ტანკებმა დაიკავეს სინას ნახევარკუნძული, მიუახლოვდნენ სუეცის არხს და დაიკავეს ლაზას სექტორი. ისრაელის შეფასებით, ექვსდღიან ომში ეგვიპტის ჯარმა 15000 კაცი დაკარგა. ამასთან ებრაელებმა 5000 ჯარისკაცი და 500 ოფიცერი შეიპყრეს. სინაში 800-მდე ეგვიპტური ტანკი ჩაიგდეს ხელში. მოგვიანებით ნასერმა აღიარა, რომ სინას ბრძოლებში ეგვიპტემ სამხედრო აღჭურვილობის 80% დაკარგა. ისრაელის დანაკარგები კი 300 დაღუპული და 1000 დაჭრილი ჯარისკაცი იყო. [1, 247]

ისრაელმა იორდანის ფრონტზე დრამატული ბრძოლების შედეგად დიდ წარმატებას მიაღწია და იორდანის სატანკო ნაწილები მთლიანად გაანადგურა.

1967 წლის 22 ნოემბერს გაეროს უშიშროების საბჭომ ერთხმად მიიღო 242 რეზოლუცია, რომელიც მოითხოვდა ახლო აღმოსავლეთში სამართლიანობის აღდგენას და ხანგრძლივ მშვიდობას. რომელიც უნდა დამყარებულიყო შემდეგ პრინციპებზე: 1. ისრაელის შეიარაღებული ძალების გამოყვანას მის მიერ ოკუპირებული ტერიტორიებიდან. 2. რეგიონის სახელმწიფოების მიერ ერთმანეთის მიმართ ყველა ტერიტორიული პრეტენზიების შეწყვეტა, ერთმანეთის სუვერენიტეტის პატივისცემა. აღიარებულ იქნას რეგიონის სახელმწიფოთა მიერ მათი ტერიტორიული მთლიანობა და პოლიტიკური დამოუკიდებლობა. არ მიმართონ ერთმანეთის მიმართ ძალის გამოყენებას. [9]. ისრაელმა ეს რეზოლუცია არ შეასრულა და ჯარები ოკუპირებული ტერიტორიებიდან დღემდე არ გაუყვანია. უფრო მეტიც, თავის მონაპოვრები თელ-ავივმა იმითაც განამტკიცა, რომ ქვეყნის უმაღლესმა საკანონმდებლო ორგანომ ქნესეთმა 1972 წლის 16 მარტს მიიღო რეზოლუცია, რომელიც ამტკიცებდა „ებრაელი ხალხის ისტორიულ უფლებებს ისრაელის ბიბლიურ მიწაზე“. [9]

სულ რაღაც ექვსი დღის განმავლობაში ისრაელის ტერიტორია 3-ჯერ გაიზარდა. ისრაელმა სინას ნახევარკუნძული და ლაზას სექტორი წაართვა ეგვიპტეს, მდინარე იორდანეს დასავლეთ ნაპირი იორდანისა და გოლანის მაღლობები სირიას. სსრკ-ს მოკავშირე არაბმა ნაციონალისტებმა გამანადგურებელი მარცხი იწვნის. ისრაელი სამხედრო თვალსაზრისით ახლო აღმოსავლეთის რეგიონის მნიშვნელოვან ანგარიშ გასაწევ ძალად გადაიქცა. „ექვსდღიან ომში გამარჯვება სამართლიანადაა მიჩნეული ებრაელი ხალხის ისტორიაში უდიდეს წარმატებად“. [2, 449]

ისმის კითხვა-რა ფაქტორებმა შეუწყო ხელი ომში ისრაელის ელვისებურ გამარჯვებას?

უპირველესად მთავრობის მიერ სწორად გათვლილმა ჭკვიანურმა სტრატეგიამ, საშუალება მისცა ისრაელს დაემარცხებინა მასზე უფრო ძლიერი მტერი.

არაბული ჯარების ასეთი მარცხი რამდენიმე ფაქტორით შეიძლება აიხსნას: ეგვიპტის ავიაციის მოულოდნელი განადგურება, რომელიც ყოველგვარი თავდაცვითი სისტემების გარეშე ღია უდაბნოში ბაზირებდა. არაბების მიერ ისრაელის ჯარების შესაძლებლობისა და მათი მოქმედების ხასიათის არასწორი შეფასება. მიუხედავად იმისა რომ ეგვიპტისა და სირიის შეიარაღებული ძალები ფლობდნენ პირ-

ველხარისხოვან საბჭოთა სამხედრო ტექნიკას [7, 317] ისინი სრულიად უსუსურნი აღმოჩნდნენ ისრაელთან ომში. არაბულ არმიებზე დიდი გავლენა იქონა სამხედრო ტაქტიკური და ტექნიკური მომზადების დაბალმა დონემ. რომელიც განპირობებული იყო უმთავრესად პირადი შემადგენლობის განათლების უაღრესად დაბალი დონით. მათ ვერ შეძლეს თანამედროვე ტექნიკის ათვისება და მართვა.

ეგვიპტის არმიის ოფიცერთა ძირითად მასას შეადგენდა ნასერის ნაციონალიზაციის პოლიტიკით უკმაყოფილონი.

უდიდესი როლი შეასრულა „მოსადმა“-მ. დაიანი მოგვიანებით წერდა: „ისრაელის დაზვერვას ავიაციასა და სატანკო არმიაზე ნაკლები როლი არ უთამაშია გამარჯვებაში“. რაც მათ მიერ გამოიხატებოდა არაბული ქვეყნების არმიების ელექტრონული კომუნიკაციების მოშლასა და მათ დეზორგანიზაციაში.

არაბთა არმიების სუსტი ბრძოლისუნარიანობა კარგად იყო ცნობილი ისრაელის დაზვერვისათვის, რამაც გაუადვილა ისრაელის ხელმძღვანელობას ბრძოლის გადანყვეტილების მიღება.

ტიპიური არაბული ბრძოლის მანერიდან გამოირკვა, რომ ცალკეული არაბული ფორმირებები უარს აცხადებდნენ ბრძოლის გადამწყვეტ მომენტებში აგრესიულ ქმედებებზე.

დიდი როლი შეასრულა ისრაელის უბადლო და იუველური სიზუსტით გათვლილმა დიპლომატიამ, რომელმაც ფაქტიურად თამაშგარე მდგომარეობაში დატოვა საბჭოთა კავშირი და სხვა ე. წ. სოციალისტური ბანაკის ქვეყნები.

მსოფლიო ებრაული პროპაგანდა და ფინანსები აღმოჩნდა უფრო მეტად ეფექტური ვიდრე არაბული სამყარო. მთელი მსოფლიო გააოცა ებრაელთა მიერ ერთმანეთის მიმართ გამოჩენილმა სოლიდარობამ და თავიანთი ისტორიული სამშობლოს მიმართ უდიდესმა პატრიოტიზმმა. ისინი მთელი ომის განმავლობაში სხვადასხვა ქვეყნებში საელჩოებთან უწყვეტ რიგებად იდგნენ და ითხოვდნენ ფრონტზე მოხალისეებად წასვლას.

ისრაელმა ამერიკისაგან 1.6 მილიარდი დოლარის სამხედრო დახმარებაც მიიღო. გერმანიის ფედერაციულმა რესპუბლიკამ მის მიერ გამოყოფილ 3.45 მილიარდი მარკის დახმარებას მეორე მსოფლიო ომის დროს ფაშისტური გენოციდის მსხვერპლთათვის გამოყოფილი კომპენსაცია დაარქვა. ისრაელს ფინანსურ დახმარებას სხვა ქვეყნებიც უწევდნენ. თავად ისრაელი სამხედრო ოპერაციებში ქვეყნის ბიუჯეტის 40-46%-ს ხარჯავდა. ქვეყნის ყველა უფროსი ასაკის მოსახლეობა, მათ შორის ქალებიც, განვეულნი იყვნენ სამხედრო სამსა-

ხურში, ხოლო 14-16 წლის მოზარდები საბრძოლო მომზადებას გადი-
ოდნენ სპეციალიზირებულ რაზმში "პადნა". [8]

საბრძოლო ოპერაციების დროს ისრაელის ხელისუფლებამ იგ-
ნორირება გაუკეთა გაეროს უშიშროების საბჭოს 6, 7 და 9 ივნისის
რეზოლუციებს, რომელიც საბრძოლო ოპერაციების დაუყოვნებლივ
შენწყვეტას მოითხოვდა. ისრაელმა სწორი და მიზანმიმართული პო-
ლიტიკის შედეგად შეძლო დასავლეთის ნამყვანი სახელმწიფოების
მიმხრობა. უფრო სწორად თელ-ავივმა მოხერხებულად შეძლო აშშ-სა
და სსრკ-ს შორის არსებული წინააღმდეგობის სათავისოდ გამოყენე-
ბა.

აღსანიშნავია ასევე სხვა ფაქტორებიც, რომლებმაც თავისი
წვლილი შეიტანა ისრაელის გამარჯვებაში, ის იყო ისრაელის შეიარა-
ღებული ძალების მიერ ეფექტურად დაგეგმილი სამხედრო მოქმედე-
ბები, ომში ებრაელ ჯარისკაცთა და ოფიცერთა მიერ გამოჩენილი
უმაგალითო სიმამაცე. ებრაელი ოფიცრები, ჯარისკაცებზე წინ იბ-
რძოდნენ, რაც ადულაბებდა მათ საბრძოლო მეგობრობას და ამალ-
ლებდა არმიის მებრძოლ სულს. ასევე მნიშვნელოვანი იყო ის ფაქტი,
რომ არაბთა მხრიდან ადგილი ჰქონდა არასწორ კოორდინაციას და
ხელმძღვანელობას. არაბულმა სამყარომ ომის დაგეგმვისას არასათა-
ნადოდ შეაფასა ისრაელის შესაძლებლობები.

ისრაელის მიერ განხორციელებულ ქმედებებს ექვსდღიან ომში
და მის შედეგებს ადასტურებს ის, რომ სახელმწიფოებისათვის მუდ-
მივი საზრუნავი ეროვნული ინტერესია, ამ შემთხვევაში ისრაელისათ-
ვის ეს იყო თვითგადარჩენა და სუვერენიტეტის შენარჩუნება. ექ-
ვსდღიან ომში გამარჯვებით ისრაელი გახდა რეგიონში ჰეგემონი
სამხედრო ძალა, რამაც გამოიწვია მისი უსაფრთხოების ზრდა. ომის
შედეგად ისრაელის ტერიტორია სამჯერ გაიზარდა. მისი ფარდობითი
მოგება არაბული ქვეყნების მიმართ საგრძნობლად გაიზარდა, რაც
გამონეუელი იყო როგორც ისრაელის ტერიტორიების გაფართოებით
ისე იმ სამხედრო, პოლიტიკური თუ ეკონომიკური დანაკარგების და
მოგების განსხვავებით რაც ისრაელსა და არაბულ ქვეყნებს შორის
იყო. ომის შედეგად ახლო აღმოსავლეთში ისრაელი ჩამოყალიბდა,
როგორც ძლიერი სამხედრო ძალა და რეგიონული ჰეგემონი.

1967 წლის ისრაელ-არაბების ომი იყო საბჭოთა კავშირის პო-
ლიტიკის მარცხი რეგიონში. ამ კონფლიქტმა უდიდესი სამხედრო-პო-
ლიტიკური გავლენა მოახდინა კრემლის ავტორიტეტზე მთელ მსოფ-
ლიოში.

აქედან შეიძლება გავაკეთოთ დასკვნა, რომ სახელმწიფოები
მუდმივად ანარქიის პირობებში არსებობენ და არ არსებობს ზესა-

ხელმწიფოებრივი უზენაესი ორგანო, რომელიც მათ უსაფრთხოებას და სუვერენიტეტს დაიცავს. ასეთ ვითარებაში ისრაელმა მთელ მსოფლიოს უჩვენა მაგალითი იმისა, თუ როგორ შეიძლება მიაღწიოს პატარა სახელმწიფომ წარმატებას იმ ურთულეს პირობებშიც კი თუ ის მოქცეულია მტრულ სახელმწიფოთა გარემოცვაში.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ხ. ჰერცოგი, ისრაელ-არაბეთის ომები, თბილისი, 2007.
2. რ. გაჩეჩილაძე, ახლო აღმოსავლეთი: სივრცე, ხალხი და პოლიტიკა, მეორე შევსებული გამოცემა, თბილისი, 2008.
3. ე. გვენეტაძე, ისრაელის სახელმწიფოს ჩამოყალიბების ისტორიიდან, კრებულში: ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები, 2010 № 2(8).
4. Benny Morris, Righteous Victims-Vintage books, 2001.
5. Черчилль Р.С. и У., Шестидневная война, Иерусалим, "Библиотека-Алия", 1989.
6. Тененбаум Б., Знаменитая арабо-израильская война 1967 года, Иерусалим, "Библиотека-Алия", 2005.
7. Хигер Л., Шестидневная война, К истории одного мифа. Иерусалим, "Библиотека-Алия", 2002.
8. <http://www.open.ge/index.php?m=94&y=2002&art=12812>.
9. <http://www.open.ge/index.php?m=94&y=2002&art=12812>.

Epifan (Edisher) Gvenetadze

Professor of the Georgia Technical University

Maia Kipiani

Professor of the Georgia Technical University

The Factor of Israel's Victory in Israel-Arabia Six Day War in 1967

Summary

The paper discusses the 1967 Israel - Israeli Arabs in the war, winning factors. Notes that Israel's victory in the war caused the Tel - Aviv and the Israeli army's remarkable diplomacy training. As well as the world's support.

Israel's lightning victory in the war, the reasons were. The energetic and forward-looking policy. Patriotism in its historic homeland of the Jewish peo-

ple. Jewish soldiers and officers of courage. The entire Jewish world, the world's solidarity.

From here you can make a conclusion that states the conditions of anarchy, there is always something of an authority that they defend the sovereignty and security. In such circumstances, Israel showed the world how to defend its sovereignty over a small country surrounded by hostile states.

რუსეთის თანამედროვე „ევროპული კურსი“ (გამონვევები და პერსპექტივები)

რუსეთისა და ევროპის ურთიერთობები უკვე კარგა ხანია ინ-
ვეს პოლიტიკური აზრის მკვლევართა ცხოველ ინტერესს. აქ გასაკ-
ვირი არაფერია, რადგან ევროპის ისტორია რუსეთის მონაწილეობის
გარეშე წარმოდგენილია. ყველა დიდ ევროპულ პოლიტიკურ გარ-
დაქმნაში რუსეთი აქტიურად მონაწილეობდა. იყო დრო, როცა მისი
მონაწილეობა პოზიტიურ ხასიათს ატარებდა, ზოგჯერ მას „ევროპის
ჟანდარმს“ უწოდებდნენ, ზოგჯერ კი დიდი პოლიტიკური ბალანსის
სახელმწიფოს ფუნქციაც ეკისრა.

ორ მსოფლიო ომში რუსეთმა თავისი განსაკუთრებული სიტყვა
თქვა და ახალ მსოფლიო წესრიგს ჩაუყარა საფუძველი. „ცივი ომის“
დასრულების შემდეგ კი იგი ახალი გამონვევების წინაშე დადგა და
რეფორმების გატარება დაიწყო. შემდეგ ისევ ზესახელმწიფოს ამბი-
ცია გაუჩნდა, მისმა პოლიტიკურმა ლიდერმა სსრკ-ს დაშლას XX სა-
უკუნის მთავარი გეოპოლიტიკური კატასტროფა უწოდა და ახალი
ევრაზიული კავშირის შექმნაზე ალაპარაკდა.

განვითარების ასეთმა წინააღმდეგობრივმა გზამ რუსეთის პო-
ლიტიკური შეფასების განსხვავებული აზრი განაპირობა. ზოგიერთი
რადიკალი მას არაპროგნოზირებად სახელმწიფოსაც კი უწოდებს და
ფიქრობს, რომ ეს სახელმწიფო კვლავ იმპერიალიზმის გზას ადგას.
ამ აზრს რამდენადმე ამყარებს 2008 წლის აგვისტოს რუსეთ-საქარ-
თველოს ომი, როცა რუსეთმა საქართველოს ოცი პროცენტი ტერი-
ტორია მიიტაცა, გამოიყენა რა სეპარატისტული განწყობა აფხაზეთ-
სა და ე.წ. სამხრეთ ოსეთში. მკვლევართა ძირითადი ნაწილი კი მა-
ინც ორ ნაწილადაა გაყოფილი: ერთნი ფიქრობენ, რომ რუსეთი სა-
ერთოდ არ არის ევროპული ცივილიზაცია, მეორენი კი თვლიან, რომ
რუსეთი ევროპის ნაწილია, ჩვეულებრივი ევროპული ქვეყანაა,
ოღონდ არასაკმარისად განვითარებული, ხოლო რომ განვითარდეს
მან მკვეთრად გამოკვეთილი პროდასავლური კურსი უნდა აირჩიოს.

უფიქრობთ ორივე მიდგომას აქვს თავისი დადებითი და ნაკლო-
ვანი მხარეები. ჩვენი აზრით, რუსეთი არის თავისთავადი, თვითმყო-
ფადი ცივილიზაცია, რომელსაც გააჩნია ბევრი საერთო ევროპასთან-
ნაც და აზიასთანაც. რუსეთის ევროპული ტერიტორია თითქმის იმ-

დენივეა ვიდრე დანარჩენი ევროპა. თუნდაც ეს ფაქტი ბევრ რამეზე მეტყველებს.

დღეისათვის რუსეთი გეოგრაფიული და პოლიტიკური თვალსაზრისით ევრაზიული სახელმწიფოა. დემოგრაფიული და გეოეკონომიკური თვალსაზრისით კი – ევროპული. რუსეთისათვის XXI საუკუნეში უდიდესი გამოწვევა იქნება აზიის, პირველ ყოვლისა, აზია-წყნარი ოკეანის რეგიონის მძლავრი ეკონომიკური აღმავლობა. (თუმცა იაპონიაში 2011 წლის მარტში მომხდარმა ძლიერმა მიწისძვრამ და ცუნამმა ოდნავ შეაფერხა ეს წინსვლა) თუ რუსეთს სურს რომ ამ რეგიონში მის ნაციონალურ ინტერესებს არ შეექმნას საფრთხე ფეხი უფრო უნდა აუწყოს აზია-წყნარი ოკეანის აუზში მიმდინარე ეკონომიკურ აღმავლობას, ის უნდა ჩაერთოს აქ მიმდინარე გეოეკონომიკურ რევილუციაში. დღეს უზარმაზარი სივრცე ურალიდან შორეულ აღმოსავლეთამდე რუსულ გეოპოლიტიკური და გეოეკონომიკური სტრუქტურის ერთ-ერთი ყველაზე სუსტი ადგილია. სუპერსახელმწიფო ჩინეთი თავის მხრივ წარმოადგენს „საერთო ჩინურ ბაზარს“, რომელიც აერთიანებს კორეის სახალხო რესპუბლიკას, ტაივანს, სიანგანს, (ჰონკონგს), აომენს (მაკაო), სინგაპურს. საერთო ნაციონალურ და კულტურულ საფუძვლებზე ამ ქვეყნებს შორის ყალიბდება მჭიდრო ეკონომიკური და წარმოებითი კავშირები. ჩინეთი აერთიანებს პლანეტის მოსახლეობის ერთ მეოთხედს. ამგვარმა ეკონომიკურმა კავშირებმა დროთა განმავლობაში შეიძლება გამოიწვიოს მძლავრი ეკონომიკური სუპერსახელმწიფოს შექმნა, რომელსაც შეიძლება მოჰყვეს მსოფლიოში პოლიტიკური და ეკონომიკური სიტუაციის ცვლილება.

XXI ს-ის დასაწყისში რუსეთის აღმოსავლეთის საზღვრებთან ამოიზარდა ეკონომიკური კოლოსები. აზია-წყნარი ოკეანის რეგიონის ეკონომიკური ზრდა გრძელდება, რამაც რიგ მკვლევართა აზრით, შეიძლება ხელი შეუწყოს ახალი აზიურ-წყნარი ოკეანისეული ცივილიზაციის ჩამოყალიბებას, რომლის საფუძველიც იქნება ჩინეთისა და ინდოჩინეთის ცივილიზაციათა შერწყმა იაპონურ და ამერიკულ ცივილიზაციასთან რამაც რუსეთის სახელმწიფოებრიობას აზიურ ნაწილში შეიძლება საფრთხე შეუქმნას [2,137]. ამგვარ აზრს ბევრი პოლიტიკური ექსპერტი გამოთქვამს, მაგრამ როგორია თავად რუსეთის ფედერაციის ხელისუფალთა პოზიცია ამ საკითხთან დაკავშირებით?

მიმდინარე წლის 17 ოქტომბერს რუსეთის ფედერაციის მთავრობის თავმჯდომარემ ვლადიმერ პუტინმა სატელევიზიო ინტერვიუში ჟურნალისტის კითხვაზე ჩინეთი პარტნიორია თუ საფრთხე შემდეგი უპასუხა: „მათ ვინც ცდილობს შეგვაშინოს ჩინური საფრთხით

ჩვენ არაერთხელ გავეცით პასუხი. (ისინი კი როგორც წესი ჩვენი დასავლელი პარტნიორები არიან): თანამედროვე მსოფლიოში, რაოდენ მიმზიდველიც უნდა იყოს აღმოსავლეთ ციმბირისა და შორეული აღმოსავლეთის მინერალური რესურსები მთავარი ბრძოლა მისთვის მაინც არ მიმდინარეობს. მთავარი ბრძოლა მიდის მსოფლიო ლიდერობისათვის და ჩვენ ამ საკითხზე ჩინეთთან დავას არ ვაპირებთ. ჩინეთს აქ სხვა კონკურენტები ჰყავს.დაე მათ ერთმანეთთან არკვიონ ურთიერთობა. ჩვენთვის ჩინეთი პარტნიორია, საიმედო პარტნიორი. ჩვენ ვხედავთ ჩინეთის ხელმძღვანელობისა და ჩინელი ხალხის მზადყოფნას ააგოს ჩვენთან მეგობრული, კეთილმეზობლური ურთიერთობა, და ეძებოს კომპრომისი შედარებით რთულ საკითხებთან დაკავშირებით. ჩვენ ვხედავთ ამ მზადყოფნას და ჩვენის მხრივ ასევე ვმოქმედებთ, და როგორც წესი შეხების ნერტილებს ვპოულობთ. დარწმუნებული ვართ ვიპოვით მას მომავალშიც“ [6, 5].

რუსეთის სხვა პოლიტიკური ხელმძღვანელების შეფასებები, ცხადია, მათი უპირველესი პოლიტიკური ლიდერის ანალოგიურია. ამის საფუძველს რუსეთ-ჩინეთის ისტორიული ურთიერთობებიც იძლევა, თუმცა საბჭოთა კავშირის სტალინის შემდგომმა სუსტმა პოლიტიკურმა ლიდერებმა ჩინეთთან ურთიერთობა მნიშვნელოვნად გააფუჭეს. ამის მთავარი მიზეზი ის იყო, რომ ჩინეთი დააღდა რეფორმების გზას, საბჭოთა კავშირი კი „მსოფლიო რევოლუციის“ გზას აგრძელებდა, რომელსაც საბოლოო ჯამში კრახი ელოდა.

უმთავრესად, როდესაც რუსეთისათვის ჩინურ საფრთხეზე საუბრობენ ციმბირის პრობლემა აქვთ მხედველობაში. ბევრი ფიქრობს, რომ რუსეთს არა აქვს ნათლად გამოკვეთილი სახელმწიფოებრივი პოლიტიკა ამ საკითხთან დაკავშირებით. მართლაც, ერთი შეხედვით აბსურდულია ის სიტუაცია, რომ ურალის გადაღმა ცხოვრობს სულ 30-35 მილიონი ადამიანი, მაშინ, როდესაც ციმბირის და შორეული აღმოსავლეთის უკიდუგანო სივრცეებს თავისუფლად შეუძლია დაიტვირთოს და რესურსებით უზრუნველყოს 300 მილიონი ადამიანი. ამას ემატება ისიც, რომ აქ მცხოვრებ ბევრ ხალხს ჩინელებს, კორეელებს, გერმანელებს და ა.შ. საზღვარგარეთ თავიანთი ისტორიული სამშობლო აქვთ. ამ ხალხებში მიმდინარე საზოგადოებრივ-პოლიტიკური პროცესები კი მეცნიერული თვალსაზრისით საკმაოდ სუსტადაა შესწავლილი. თუმცა რუსეთის საშინაო და საგარეო პოლიტიკურ კონცეფციებში მას მნიშვნელოვანი ადგილი აქვს დათმობილი. ცხადია არ უნდა დაგვაიწყდეს, რომ ციმბირი არის არა რუსეთის განაპირა ტერიტორია, არამედ ცენტრი. ამიტომაც რუსეთის ფედერაციის თანამედროვე პოლიტიკური ხელმძღვანელობა მიიჩნევს, რომ ცენტრით

ციმბირი ისინი ააგებენ თავიანთ „ახალ ევროპას“ მინსკიდან დასავლეთით და კამჩატკამდე აღმოსავლეთით, ასევე ჩრდილოეთიდან ამურისპირეთამდე. ეს კი მრავალპოლარული მსოფლიოს ფორმირების გზაზე მნიშვნელოვანი ნაბიჯი იქნება. ამ მხრივ კი უმნიშვნელოვანესია რუსეთისა და დასავლეთის, რუსეთისა და აშშ-ს თანამედროვე ურთიერთობები.

საერთაშორისო პოლიტიკაში თანამედროვე საფრთხეების თავიდან ასაცილებლად რუსეთსა და აშშ-ს გააჩნიათ როგორც საერთო, ისე წინააღმდეგობრივი ინტერესები. ამიტომაც რუსეთ-აშშ-ს ურთიერთობებში შენარჩუნებული იქნება როგორც თანამშრომლობის, ისე გარკვეული დაპირისპირების ელემენტები. ისეთ ძირეულ საკითხებში როგორცაა საერთაშორისო უსაფრთხოება, მასობრივი განადგურების იარაღის გაუფრცვლებლობა, რეგიონალური კონფლიქტების დარეგულირება, საერთაშორისო ტერორიზმის წინააღმდეგ ბრძოლა რუსეთსა და ამერიკას შეუძლიათ წარმატებით ითანამშრომლონ და თანამშრომლობენ კიდევ, თუმცა გასული საუკუნის 90-იან წლებიდან მოყოლებული როგორც ერთი, ისე მეორე სახელმწიფო რიგ შემთხვევებში მოქმედებდნენ მხოლოდ ძალის პოზიციიდან (აშშ ერაყში, იუგოსლავიაში, რუსეთი პოსტსაბჭოთა სივრცეში), აშშ-ს პოზიცია ამ შემთხვევაში უპირატესი იყო, რადგან იგი გრძნობდა, რომ მსოფლიო წესრიგის ერთადერთ სახელმწიფოდ იქცა. სუსტი რუსეთი არ შეიძლებოდა პრიორიტეტული ყოფილიყო ვაშინგტონისათვის მსოფლიო თანამედრობაში თამაშის წესების რეგულირების თვალსაზრისით. [5,17]

დღეს რეალობა სხვაგვარია. თუ სულ ცოტა ხნის წინ ვაშინგტონი რუსეთის ინტერესების იგნორირებას ახდენდა ევროპაში, ახლო აღმოსავლეთში, აზია-წყნარი ოკეანის რეგიონში, პოსტსაბჭოთა სივრცეში. დღეს შედარებით გაძლიერებულ რუსეთთან აშშ-ს დამოკიდებულება სხვაგვარია: 2011 წლის თებერვლის დასაწყისში აშშ-ს ეროვნული სამხედრო სტრატეგიის ახალ რედაქციაში ადრე წარმოდგენილი შემდეგი ფრაზა ჩაინერა: „ჩვენ მივესალმებით რუსეთის მიერ უფრო აქტიური როლის შესრულებას აზიაში უსაფრთხოებისა და სტაბილურობის შენარჩუნებაში“. [4]

აშშ-მ გარკვეულწილად დაუთმო პოზიციები რუსეთს უკრაინაში. ეს იმიტაცაა განპირობებული, რომ ერთ სახელმწიფოს არ შეიძლება ჰქონდეს „მსოფლიო კონტროლის“ რესურსი. პოლიტიკური, ეკონომიკური, საინფორმაციო და განსაკუთრებით სამხედრო თვალსაზრისით. ვფიქრობთ აშშ-ს დღევანდელი მდგომარეობა არ იძლევა იმის თქმის საფუძველს, რომ იგი მარტო გაართმევს თავს მსოფლიოში წამოჭრილ ურთულეს პრობლემებს. მას ამ საკითხების გადაჭრაში

რუსეთი უდავოდ ჭირდება. თანამედროვე ტენდენცია მრავალპოლარულ პოლიტიკურ სისტემაზეა ორიენტირებული. რუსეთი ევროპულ პოლუსშია მოაზრებული. მაგრამ გახდება თუ არა იგი „ახალი ევროპა“ ეს დამოკიდებულია საერთაშორისო სისტემის სტრუქტურულ მახასითებლებზე, იმაზე, თუ როგორ იქნება ხელი შეწყობილი ამ სტრუქტურის ფორმირებაზე ახალი რეალობის შესაბამისად.

შესაძლებელია თუ არა რუსეთი ნატოსა და ევროკავშირის წევრი გახდეს? „ცივი ომის“ წლებში აშშ-ს სახელმწიფო მდივანი, „ბირთვული დიპლომატიის“ ცნობილი ნარმომადგენელი ჰენრი კისინჯერი თავის ნაშრომში „ჭირდება თუ არა ამერიკას საგარეო პოლიტიკა“ წერს: „რუსეთის ნატოს წევრობა, ატლანტიკურ ალიანს გადააქცევს მინი-გაეროს ტიპის უსაფრთხოების იარაღად, ან პირიქით, დასავლეთის ინდუსტრიალურ, დემოკრატიული სახელმწიფოების ანტიპირიქით, ან უფრო ზუსტად ანტიჩინურ ალიანსად. რუსეთის ევროკავშირის წევრობა კი გამოიწვევდა ატლანტიკის ნაპირის ორად გაყოფას, რაც თავის მხრივ აშშ-სა და ევროპის გაუცხოების პროცესს დაიწყებდა. ინსტიტუციური ურთიერთობები რუსეთსა და ევროპას შორის უფრო დაახლოვებულია, ვიდრე ევროპასა და აშშ-ს შორის. ეს ნამდვილი გადატრიალება იქნებოდა ტრანსატლანტიკურ ურთიერთობებში. აი, ამიტომაც იჩენს ასეთ თავგამოდებულ მზრუნველობას პუტინი, ამერიკის ზოგიერთი ევროპელი მოკავშირის მიმართ“. [3, 114]

შეიძლება ნატომ საერთოდ დაკარგოს ფუნქცია, რუსეთის მასში განწევრიანების შემთხვევაში. დღეს იგი თავის არსებობას ახალი გამოწვევებით ხსნის, რომელთა შორის ტერორიზმის საფრთხე უპირველესია. მაგრამ მისი „ქვეტექსტი“ რუსული იმპერიალიზმის აღორძინების შეკავებაცაა. თუ რუსეთი ნატოს წევრი გახდება თავისთავად მოიხსნება ეს პრობლემა.

ევროკავშირთან რუსეთს მჭიდრო ეკონომიკური კავშირები გააჩნია. მასზე მოდის რუსეთის საგარეო ვაჭრობის 40%. ევროკავშირის ბევრი ქვეყანა მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული რუსულ ენერგეტიკაზე. ევროპის ქვეყნები სულ უფრო და უფრო ესწრაფვიან რუსულ ბაზარზე ფართოდ შესვლას. როგორც ევროკომისიის თავმჯდომარე რომანო პროდი აღნიშნავს: „ევროკავშირი დაინტერესებულია რუსეთთან თანამშრომლობით. ეს ძალზე გონივრული იქნება როგორც პოლიტიკური, ისე ეკონომიკური თვალსაზრისით. ჩვენთვის აუცილებელია მჭიდრო თანამშრომლობა“ [6, 78]. შემდეგ კი დაამატა: „რუსეთი და ევროკავშირი ეს არის — ვისკი სოდით. მათ ერთმანეთის გარეშე არსებობა არ შეუძლიათ“ [6, 78]. თანამშრომლობიდან უპირველესია ვაჭრობა. აქვე უნდა ითქვას ისიც, რომ რუსეთის ყვე-

ლა რეგიონი თანაბრად ვერ იქნება ევროკავშირთან ინტეგრირებული. ევროკავშირის გაფართოების შემდეგ მაგ. რუსეთის მთელი რეგიონი კალინინგრადის ოლქი ევროკავშირის სრულ გარემოცვაში ექცევა. პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ექსპერტთა უმრავლესობა ფიქრობს, რომ ჩამორჩენილობას ევროკავშირთან შედარებით კალინინგრადის ოლქი თავს დააღწევს მხოლოდ ევროკავშირთან მჭიდრო თანამშრომლობით. წინამდებე შემთხვევაში იგი იზოლაციაში აღმოჩნდება.

ამრიგად დღეს რუსეთი, ვფიქრობთ, იმყოფება ისტორიულ გზა-საყარზე, პოლიტიკური სისტემის ფორმირების პროცესში, რომელიც საბოლოოდ გამოკვეთს მის პოლიტიკურ მიზნებს. გახდება იგი „ახალი ევროპის“ შემოქმედი სახელმწიფო, შექმნის საკუთარ სისტემას და ჩაჯდება ევრაზიული ცივილიზაციის ქრილში, სადაც არც დასავლურ ფასეულობებზე იტყვის უარს და საკუთარ ისტორიულ ხელნერასაც შეინარჩუნებს ჩინეთის მსგავსად თუ მხოლოდ იმპერიული ამბიციები ექნება, ამას მომავალი გვიჩვენებს, მაგრამ რუსეთის დღევანდელი პოლიტიკური ხელმძღვანელობა, რომლის მეთაურიც როგორც ჩანს მალე ვლადიმერ პუტინი გახდება, ვფიქრობთ პრაგმატიზმით გამოირჩევა და ალბათ ზემოხსენებული პოლიტიკური სისტემის ფორმირებასთან გვექნება საქმე. რუსეთი და ევროპა ჩვენი აზრით, კიდევ უფრო დაუახლოვდება ერთმანეთს.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ტოროშელიძე ი., პუტინის საგარეო პოლიტიკა, თბილისი, 2008.
2. Кефели И.Ф., Философия геополитики, С. Петербург, 2007.
3. Киссинджер Г., Нужна ли Америке внешняя политика, К дипломатии для XXI века, перевод с английского В. Л. Иноземьева, Москва, 2002.
4. გაზ. საქართველო, 2011, 23.02-1.03.
5. Nygren, Bertil. The rebuilding of Greater Russia-Putin,s foreign policy Towards the CIS Countries. N.Y. Routledge, 2008.
6. Международное публичное право: учебник под редакцией К. А. Бекяшева. Москва, «Прспект», 2004.
7. <http://www.premier.gov.ru/evets/news..>

Zurab Kvetenadze

*Doctor of History, Georgian Technical
University, Associated Professor*

Russia's Contemporary 'European Cause' Challenges and Prospects

Summary

Relations between Russia and Europe have a long been a political interests between researchers. There is nothing surprising, because the history of Europe is impossible without Russia's participation. All the great European political transformation in Russia has been actively involved. There was a time when its participation had a positive character, sometimes it also called „Europe 'zhandarmsa', and sometimes it had a political balance of the state's function. But now Russia is in the process of political system formation. Reform of this system is complicated by the fact that Russia in a geographical and political points of view is Eurasian is European. But in terms of demographic and geoeconomical is Eurasian State. Therefore, researchers have a great interest if Russia becomes the part of the New Europe and and path the way of Eurasian civilization and imperialistic way. I think the reality is that the relation between Russia and Europe is expected

გელა ცაავა

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი

**„გაყინული კონფლიქტი“ აფხაზეთში და
საქართველო-რუსეთის პოლიტიკური
ურთიერთობების მონასრიგების
ვატორები**

ჩვენი ქვეყნის ტერიტორიაზე აფხაზეთსა და ცხინვალის რეგიონში დღეისათვის არსებობს სამხედრო დაპირისპირების შედეგად მიღებული ორი „გაყინული კონფლიქტი“.

საბჭოთა კავშირის დაშლის შედეგად წარმოქმნილმა დაძაბულობამ და წინააღმდეგობებმა კავკასიის რეგიონში კონფლიქტების პროვოცირება გამოიწვია, რაც შეიარაღებულ უკონტროლო შეტაკებაში გადაიზარდა.

მოლაპარაკებები უმეტესად დიალოგიდან ჩიხში ექცეოდა, პერიოდულად კი წყდება დაძაბულობის გამწვავების ფონზე (1998 წლის მაისში, 2001 წლის ოქტომბერში და 2004 წლის ივლისში ლამის ფართომასშტაბიან საბრძოლო მოქმედებებში გადაიზარდა).

ოფიციალურ დონეზე ხელი მოეწერა მთელ რიგ შეთანხმებებს, მაგრამ ყველა ექსპერტი თუ პოლიტოლოგი ერთპიროვნულად აღნიშნავს, რომ არსებული „გაყინული კონფლიქტის“ მოგვარების სამშვიდობო პროცესი, რომელიც მოლაპარაკების ფორმატში მიმდინარეობს, ღრმა ჩიხშია მოქცეული და ჯერჯერობით მისი მოგვარების ნებისმიერ პერსპექტივაზე საუბარი ნაადრევია.

საუბარი გვინდა წარემართოთ საქართველო-რუსეთის ურთიერთობებზე აფხაზეთის კონფლიქტის გავლენაზე.

საქართველოს ისტორიული, ძირძველი მხარე – აფხაზეთი წარმოადგენს ეკონომიკურად არამდგრად, სუსტად კონტროლირებად ტერიტორიას. დღეისათვის აფხაზეთის პრაქტიკულად ყველა მოქალაქე ფლობს რუსეთის პასპორტს, ხოლო აფხაზეთის შიდაპოლიტიკური ცხოვრება მნიშვნელოვანწილად რუსეთის ხელისუფლების ნებასურვილზეა დამოკიდებული.

აფხაზეთის დღევანდელი ეკონომიკა მთლიანად ორიენტირებულია რუსეთზე. აფხაზეთის ბანკებს აქვთ ანგარიშები რუსეთის საკრედიტო-საფინანსო დანესტრულელებში. ნარკოტიკებით ვაჭრობის, შავი და ფერადი ლითონებით უკანონო ვაჭრობა და სხვა საქმიანობათა შემცირება არსებითად ვერ მოხერხდა.

საქართველოს დღევანდელი მთავრობის სტრატეგია იქითკენაა მიმართული, რომ როგორმე შეამციროს რუსეთის გავლენა აფხაზეთში და მასზე გაავრცელოს პარტნიორი სახელმწიფოების ზეგავლენა.

დღეისათვის ფაქტობრივად არ მიმდინარეობს პირდაპირი დიალოგი მხარეებს შორის (მხოლოდ ე. წ. „უენევის ფორმატში“. თუმცა დღემდე აღნიშნულ ფორმატში დისკუსიებმა „უსაფრთხოებისა და სტაბილურობისათვის კავკასიაში“ არ გამოიღო რეალური შედეგი, არ ხერხდება შეთანხმება და კომპრომისი ძალის გამოუყენებლობის შესახებ, რომ არაფერი ვთქვათ სეპარატისტული ტერიტორიების სტატუსის შესახებ“).

იმ დროს, როცა საქართველოს მთავრობა აცხადებდა, რომ აპირებდა აფხაზური მხარისათვის შეეთავაზებინა საქართველოს მთავრობის ახალი სამშვიდობო გეგმა კონფლიქტის მშვიდობიან მონესრიგებასთან დაკავშირებით, მოულოდნელად, 2006 წლის მაისში აფხაზეთის დე ფაქტო მთავრობამ საკითხის დადებითად გადაჭრით დაინტერესებულ მხარეებს შესთავაზა კონფლიქტის მონესრიგების დე ფაქტო მთავრობის წარმომადგენელთა მიერ შემუშავებული წინადადებები. აღნიშნული პირობები გაფორმდა დოკუმენტში, სახელწოდებით „მომავლის გასაღები“. ამ ინიციატივით აფხაზურმა მხარემ გარკვეულ უპირატესობასაც კი მიაღწია.

დოკუმენტში, ჩვენი ქვეყნისთვის მიუღებელი პოზიციების გარდა (მაგ. საქართველოს მიერ აფხაზეთის დამოუკიდებლობის აღიარების წინადადება), არის რამდენიმე საკითხი, რაზეც შეიძლება აქცენტები გაკეთდეს.

მაგალითად, დოკუმენტში პრაქტიკულად უგულვებელყოფილია რუსეთის როლი. სამაგიეროდ, რამდენჯერმეა აღნიშნული, რომ აფხაზურ მხარეს სურს დაიწყოს აფხაზეთის ინტეგრაცია შავიზღვისპირეთსა და ევროპულ სივრცეში. აშკარად იკვეთება, რომ აფხაზებს სურთ რუსეთისაგან დისტანცირება და შავიზღვისპირეთისა და ევროპისაკენ თავიანთი პერსპექტივების განსაზღვრის უზრუნველყოფა.

შავი ზღვის აუზის ქვეყნების ევროპული ორიენტაციის ფონზე აფხაზეთი სრულად გაურკვეველ სიტუაციაში აღმოჩნდა და მან უნდა გააკეთოს არჩევანი — რუსეთი თუ დემოკრატიული ევროპა? „მომავლის გასაღების“ ანალიზის შედეგად შეიძლება გამოვთქვათ ვარაუდი,

რომ აფხაზეთის ინტერესები ევროპასთან ინტეგრაციას გულისხმობს და მისკენ მიისწრაფის.

„მომავლის გასაღების“ საპასუხოდ საქართველოს მთავრობამ 2006 წლის ივნისში აფხაზეთის კონფლიქტის სრულმასშტაბიანი პოლიტიკური მოწესრიგების ხუთი ძირითადი პრინციპისაგან შემდგარი გეგმა წარმოადგინა, რაც ფაქტიურად აფხაზური მხარისთვის მიუღებელი აღმოჩნდა.

აფხაზეთის კონფლიქტის დარეგულირების ძირითადი მიმართულებების შესახებ საერთაშორისო თანამეგობრობის ზოგადი ხედვა წარმოდგენილია დოკუმენტში „უფლებამოსილებათა გამიჯვნის ძირითადი პრინციპები თბილისსა და სოხუმს შორის“. მას უფრო ხშირად „ბოდენის დოკუმენტს“ უწოდებენ. მიუხედავად მისი მნიშვნელობისა, „ბოდენის დოკუმენტთან“ პრინციპული ხასიათის პრეტენზიები აქვთ როგორც აფხაზურ, ასევე ქართულ მხარესაც.

აფხაზურ მხარეს აშინებს საქართველოს სახელმწიფოში რეინტეგრირების პროცესი. ჩვენი აზრით, საქართველოს მთავრობამ საერთაშორისო გამოცდილებაზე დაყრდნობით, სეპარატისტულ რეგიონებს და აფხაზ ხალხს უნდა შესთავაზოს ტერიტორიულ-სახელმწიფოებრივი მოწყობის სპეციფიკური მოდელი, სადაც დეტალურად უნდა იყოს განხილული საქართველოს სახელმწიფოში მათი განსაკუთრებული პოლიტიკურ-სამართლებრივი სტატუსი და მდგომარეობა, ყველა უფლება და ვალდებულება.

სასურველია განისაზღვროს განსაკუთრებულ უფლებამოსილებათა კონკრეტული საკითხები, დამატებითი გარანტიები, რომლებმაც უნდა უზრუნველყონ აფხაზი ხალხის დაცვისა და განვითარების პირობები, მათ შორის – პოლიტიკურ, ფინანსურ, დემოგრაფიულ და სხვა სფეროებში. აუცილებელია, დადგინდეს მხარეთა ვალდებულებები: უპირველეს ყოვლისა კონფლიქტის შედეგად იძულებით გადაადგილებულ პირთა ზუსტი აღრიცხვა და მათი ნებაყოფლობითი დაბრუნება საკუთარ საცხოვრებელ ადგილებში; პარალელურად ეკონომიკური დახმარების განხორციელება, მათი უსაფრთხოების უზრუნველყოფა და მდგომარეობის სტაბილიზაცია.

საქართველოს მთავრობის განცხადებით, რუსი პოლიტიკოსების ბოლოდროინდელი რეაქციული განცხადებები იმაზე მიუთითებენ, რომ რუსეთის მთავრობას ბოლომდე არა აქვს გაცნობიერებული ის, რომ საქართველო დღეს დამოუკიდებელი სახელმწიფოა. გაეროს ტრიბუნლიდან საქართველოს პრეზიდენტმა მიხეილ სააკაშვილმა განაცხადა, რომ საქართველოს ტერიტორია არ იყიდება და არ ხურდავდება. მან განაცხადა, რომ „რუსეთის მცდელობა – დაუკავშიროს

აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის პრობლემა კოსოვოს პრობლემას, კრახით დასრულდება“ და დე ფაქტო რესპუბლიკებს რუსეთის მიერ ოკუპირებული ტერიტორიები უწოდა.

მთელ მსოფლიოში დემოკრატია იცავს ტერიტორიული მთლიანობის პრინციპებს, რუსეთი კი ამ ფუნდამენტურ პრინციპებს უხეშად არღვევს – განაცხადა საქართველოს პრეზიდენტმა. „აფხაზეთი და სამხრეთ ოსეთი ანექსირებულია ჩვენი ჩრდილოელი მეზობლის, რუსეთის ფედერაციის მიერ, რომელიც აქტიურად ავრცელებს რუსულ პასპორტებს ადგილობრივ მოსახლეობას შორის, აქტიურად არის ჩართული აფხაზეთიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა მიერ მიტოვებული კერძო საკუთრების პრივატიზებაში, რაც საერთაშორისო კანონმდებლობის უხეში დარღვევაა“.

ევროკავშირის პოზიციიდან აშკარად ჩანს, რომ რუსული ძალები უფრო ართულებენ კონფლიქტებს, ვიდრე ხელს უწყობენ მათი მოგვარების საკითხს. ისინი იგნორირებენ ნეიტრალიტეტის დაცვის, ნდობის, ობიექტურობისა და მიუკერძოებლობის პრინციპებს.

ქართული მხარის ძირითადი პრეტენზიები რუსეთის სამშვიდობო ძალების მიერ ნაკისრი ვალდებულებების შეუსრულებლობასაც ეხება. რუსული მხარისა და მისი სამშვიდობოების ქმედებები ვერანაირად ვერ გვარნმუნებს იმაში, რომ მათ შესწევთ უნარი კონფლიქტის ზონაში მინიმალური წესრიგი მაინც დაამყარონ. კონფლიქტების მოგვარების არსებულმა მექანიზმმა და სამშვიდობო ოპერაციებმა ამონწურეს თავიანთი შესაძლებლობები.

რუსეთს აფხაზეთი არ სჭირდება და არც აინტერესებს. რუს ჩინოვნიკებს აფხაზეთი მოსწონთ, თავიანთ ტერიტორიად მიაჩნიათ, საქართველოს სახელმწიფოდ არ აღიარებენ. ცხადი ხდება, რომ რუსების დახმარებას აფხაზეთისათვის ერთადერთი მიზანი ჰქონდა – საქართველოზე საკუთარი გავლენის აღდგენა [9].

აუცილებლად მიგვაჩნია აფხაზეთის ლეგიტიმური სტრუქტურებისა და აფხაზეთიდან დევნილი, დროებით ადგილნაცვალი მოსახლეობის მონაწილეობა აფხაზეთის საზოგადოებასთან პირდაპირ დიალოგში. მათი ხვედრითი წილი და დადებითი დამოკიდებულება ლიბერალურ აფხაზეთურ წრეებთან ეთნიკური და სისხლხორცეული ნათესაობის, ტრადიციების, ისტორიული მახსოვრობის, ერთი მშობელი მიწის, ადათებისა და საყოფაცხოვრებო ხასიათის (მნიშვნელობის) ნიშანთვისებების გამო აშკარად განაპირობებს წარმართველ როლს აფხაზეთის პრობლემებთან მიმართებაში და ამ საკითხში მათი აქტიური ჩაბმის მნიშვნელობას.

თავის დროზე ხომ დიმიტრი გულიაც წერდა: „ჩვენ ერთი ცის ქვეშ ერთ მიწაზე გვიშენებია ჩვენი კულტურა, ერთად დაგვიცავს ჩვენი ეროვნული რაობა და ჩვენი მიწა-წყალი. ჩვენ რომ ვთქვათ, „მოდმე ერები ვართ,“ – ეს ცოტაა. ჩვენ ერთი ფსიქიკის, ერთი ადათის, ერთი წესის, ერთი ფსიქოლოგიის ერები ვართ. ქართველს არა გვგონია ჰყავდეს უფრო ახლობელი ძმა, ვიდრე აფხაზი. აფხაზებსაც ასე მიაჩნიათ ქართველი და ჩვენ ამ ძმობამ შეგვიინახა და მოგვიყვანა დღემდე. ვინც ამ ძმობას ხელოვნურად შლის, შოთა რუსთაველის სიტყვებით რომ ვთქვათ, „იგი თავისა მტერია“.

საქართველო, სეპარატისტული რეგიონებისგან განსხვავებით, ევროკავშირის ლეგიტიმური პარტნიორია და მის მიერ გადადგმული ნაბიჯები აუცილებლად მოიტანენ პოზიტიურ განვითარებას კონფლიქტის მოგვარებაში. მოლაპარაკების პროცესში აფხაზეთის ხისტი პოზიცია აიხსნება იმით, რომ მათ სხვა გამოსავალი არ აქვთ, რადგანაც ისინი თავად არიან დამოკიდებულნი რუსეთის ამჟამინდელ ინტერესებზე. ევროკავშირმა რუსეთის ხელისუფლებაზე თავისი გავლენითა და ზემოქმედებით შეიძლება კონფლიქტის მოგვარება ახალ ფაზაში გადაიყვანოს. ევროკავშირს შეუძლია დაეხმაროს საქართველოს კონკრეტული წინადადებებით: თუ რა ნაბიჯები უნდა გადადგას ჩვენმა ქვეყანამ აფხაზეთის კონფლიქტის მოსაწესრიგებლად. მაგრამ გასათვალისწინებელია, რომ რუსეთს თავისი ინტერესები აქვს ევროკავშირში.

ევროკავშირი რუსეთისთვის სოლიდურ სავაჭრო პარტნიორს წარმოადგენს, ყველაზე მეტ პროდუქციას რუსეთი ყიდის ევროკავშირში და ყველაზე მეტ პროდუქციას იძენს მისგან. თუკი ევროკავშირი ერთპიროვნულად აპირებს აღნიშნულ კონფლიქტში ჩართვას და ზემოქმედებას, მაშინ სასურველი იქნებოდა, ეწარმოებინა მას მოლაპარაკებები რუსეთთან, რათა რუსეთმა შეარბილოს თავისი პოზიციები ეუთო-სა და გაერო-ში.

ვიმედოვნებთ, რომ გაერო-მ არ უნდა აღადგინოს ან გაუწიოს ადმინისტრირება დამარცხებულ ან გაყოფილ საქართველოს. რადგან ვფიქრობ, რომ საქართველოს ტერიტორიას მხოლოდ სამშვიდობო და მოთმინებით სავსე პროცესი დაიცავს. ეს მოსასმენად ძალიან რთულია, მაგრამ პრობლემის სამხედრო გადაწყვეტა არასოდეს არ ყოფილა სწრაფი და იოლი! ახლა ძალიან ადრეა ვისაუბროთ იმაზე თუ რა სახის არჩევანს გვითვებებს მომავალი, რადგანაც ახლა მხოლოდ ერთი არჩევანია — დაველოდოთ კონფლიქტის დასრულებას [1].

შესაძლებელია, დაინტერესების შემთხვევაში ევროკავშირის ხელმძღვანელობა დაელაპარაკოს რუსეთს საქართველოს რეგიონებ-

თან რეგიონული ურთიერთობების განმტკიცებაზე, მაგრამ ეს აუცილებელია, მოხდეს საქართველოს ხელისუფლებასთან შეთანხმებით. საჭიროა, შემუშავდეს ღონისძიებათა სამოქმედო გეგმა, კონცეფცია რომელიც განაპირობებს ამ პროცესის გააქტიურებას რეგიონული თანამშრომლობის ქრილში.

ევროპისათვის კონფლიქტების დარეგულირება აუცილებელად მიგვაჩნია, რომ დაცულ იქნეს ევროპის ენერგეტიკულმა უსაფრთხოება და სტაბილურად იფუნქციონიროს ენერგეტიკულმა დერეფანმა, რომელიც სამხრეთ კავკასიაზე გადის. ევროპა და აშშ დაინტერესებულნი არიან ამ დერეფნის უსაფრთხო ფუნქციონირების უზრუნველყოფით.

საქართველოს მთავრობამ აუცილებელია იზრუნოს რუსეთის გავლენის მაქსიმალურ შესუსტებაზე. ამავე დროს, რუსეთის ფაქტორზე მუშაობა არ გულისხმობს უარყოფითი და გამაღიზიანებელი რიტორიკული პოლიტიკის წარმართვას. რუსეთთან კონსულტაციების წარმართვის გზით, მიღწეულ უნდა იქნეს შეთანხმება, რათა რუსეთმა ანგარიში გაუწიოს საქართველოს ინტერესებს – ცალმხრივად კი არ დაეხმაროს აფხაზ ხალს, არამედ საქართველოსთან ერთად, რის შედეგადაც შესაძლებელი იქნება აღდგეს რუსეთ-საქართველოს პოლიტიკური და კეთილმეზობლური ურთიერთობა.

ექსპერტი პოლიტიკურ საკითხებში არჩილ გეგეშიძე ერთ-ერთ ინტერვიუში აცხადებს: „მიუხედავად პოლიტიკური ჩიხისა, ორი მხრიდან სამოქალაქო საზოგადოების წარმომადგენლები ურთიერთობას ახერხებენ, თუმცა ეს ძალიან შეზღუდული რაოდენობით ხდება, მაგრამ რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია მათგან არის მზადყოფნა“.

დღეისათვის მართალია, არსებობს ჩიხი პოლიტიკურ ურთიერთობებში, განყვეტილია დიპლომატიური ურთიერთობები ორ მეზობელ ქვეყანას შორის, მაგრამ აუცილებელია, აღნიშნული მდგომარეობიდან მოიძებნოს გამოსავალი და მოხდეს ურთიერთობების ნორმალიზაცია და რუსეთის მთავრობასთან გამოსავლის პოვნა.

კონფლიქტის გადაჭრასთან დაკავშირებით მნიშვნელოვან კომენტარს აკეთებს იგორ იურგენსი.

გენიალური იქნებოდა ისეთი გადანყვეტილებების მიღება, რომელიც ყველას დააკმაყოფილებდა, მაგრამ ამგვარი გადანყვეტილებების მიღების შესაძლებლობას ჯერ ვერ ვხედავ. ჯერ ვერ ვხედავ, რომ კონფლიქტის მონაწილე მხარეების ცენტრალური ხელისუფლებები – მხედველობაში მაქვს საქართველოსა და რუსეთის მხარეები, ამ კონფლიქტების გადანყვეტის სურვილს ავლენდნენ – განაცხადა

რუსეთის ფედერაციის თანამედროვე განვითარების ინსტიტუტის სამეთვალყურეო საბჭოს თავმჯდომარემ იგორ იურგენსმა [6].

ეროვნებით აფხაზმა, საქართველოს სტრატეგიისა და საერთაშორისო ურთიერთობების ფონდის ექსპერტმა, აფხაზეთის უნივერსიტეტის მკვლევარმა ირაკლი ხინთბამ ამერიკაში ბრიტანული ორგანიზაცია „კონსილიუმენ რისორსის“ მიერ ორგანიზებულ შეხვედრაზე (ინტერნეტ-რესურსი: www.voanews.ge) აღნიშნა: „ორი მხარის ურთიერთობები დღეს არ არსებობს. ოფიციალური კონტაქტი 2006 წელს კოდორის ხეობაში ქართული მხარის მიერ განხორციელებული ოპერაციის შემდეგ განყდა“. აფხაზი მკვლევარი დასძენს, რომ მდგომარეობა ანალოგიური დარჩა 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომის და მოგვიანებით, მოსკოვის მიერ აფხაზეთის დამოუკიდებლობის აღიარების შემდეგ. იგი ინტერვიუში აცხადებს: „ერთი შეხედვით აფხაზეთისთვის მშვიდობა უკვე არსებობს, მაშინ როდესაც რუსეთმა ჩვენ უსაფრთხოების გარანტიები მოგვანიჭა და შესაბამისად, დარწმუნებულები ვართ, რომ ომი აღარ მოხდება. მეორეს მხრივ, კონფლიქტი არ არის გადანყვტილი. ეს ამკარაა რამეთუ მხარეები ახლაც ურთიერთსანინაღმდეგო მოსაზრებებს ავითარებენ კონფლიქტთან დაკავშირებით“.

დღეს გადაუდებელ ამოცანად მიგვაჩნია აფხაზეთთან უშუალო ურთიერთთანამშრომლობის დანყება თანხმობის სტრატეგიით. პირველ ეტაპზე, აუცილებელია, გაჩნდეს ნდობის ელემენტები, ურთიერთუსაფრთხოების, ურთიერთინტერესის და ურთიერთსაჭიროების განცდა.

როგორც საქართველომ, ასევე რუსეთმა უნდა გადალახოს არსებული ბარიერები ურთიერთგაგების საკითხში და დაიწყონ მშვიდობიანი თანაარსებობის განხილვა – აცხადებს საერთაშორისო პოლიტიკის ექსპერტი, აშშ-ს არნოლდ სალცმანის ინსტიტუტის პროფესორი ლინკოლნ მიტჩელი.

დღეს პოლიტიკურ წრეებში აქტუალურია რუსულ-ქართული პოლიტიკური და დიპლომატიური ურთიერთობების აღდგენის თემა. პოლიტიკურ ჯგუფთა ერთი ნაწილი საქართველოს ხელისუფლებას რუსეთთან დიპლომატიური ურთიერთობების განყვეტას საყვედურობს.

უპირველესად თავად რუსეთის პრეზიდენტმა ჯერ კიდევ მანამდე, სანამ საქართველო მოახდენდა რუსეთთან დიპლომატიური ურთიერთობების განყვეტას, გამოაცხადა, რომ რუსეთს (მის პოლიტიკურ მმართველობას) არ ექნება არანაირი ურთიერთობა საქართველოს ხელისუფლებასთან, რომ ისინი საქართველოს ხელისუფლებას

პრაქტიკულად არ ცნობენ. შესაბამისად, რუსეთს საქართველოსთან არანაირი ურთიერთობა არ ექნება.

რუსეთის ხელისუფლება ვერ ეგუება, რომ საქართველო გამოვიდა მისი მმართველობის ორბიტიდან და ცდილობს კონტროლი შეინარჩუნოს საქართველოზე. რუსეთის პრეზიდენტმა დიმიტრი მედვედევმა განაცხადა: „ჩვენ კავკასიიდან უკან არ დავიხევთ,... არის ღირებულებები, რომლისთვისაც უნდა იბრძოლო და გაიმარჯვო, რის გარეშეც ჩვენ ვერ წარმოგვიდგენია ჩვენი ქვეყანა [5].

დიმიტრი მედვედევი დარწმუნებულია, რომ საქართველოსა და რუსეთს შორის აღდგება „კარგი, ღია და კონსტრუქციული ურთიერთობები, რომელიც კულტურული, სულიერი და ისტორიული ურთიერთობების მყარ საფუძველს დაეფუძნება“.

„რუსულ-ქართული ურთიერთობების ჩაშლის ნებისმიერი მცდელობა წარუმატებლობისთვისაა განწირული“, – ნათქვამია მედვედევის გზავნილში, რომელიც კრემლის ელ-გვერდზე გამოქვეყნდა.

გზავნილში ასევე ნათქვამია, რომ მეორე მსოფლიო ომის დროს ფაშიზმის წინააღმდეგ გვერდი-გვერდ ბრძოლას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს „რუს და ქართველ ხალხებს შორის ურთიერთობების საერთო და მრავალსაუკუნოვან ისტორიაში“.

რუსეთის პრეზიდენტი ზემოთხსენებულ გზავნილში ასევე აცხადებს, რომ ფაშიზმის წინააღმდეგ ბრძოლაში დაღუპულთა სსოვნა ავალდებულებს რუს და ქართველ ხალხს „გაუფრთხილდნენ მეგობრობის, კეთილმეზობლური ურთიერთობების და ურთიერთდახმარების ტრადიციებს“.

რუსეთ-საქართველოს ომის მესამე წლისთავზე კრიზისების საერთაშორისო ჯგუფმა (International Crisis Group) გამოაქვეყნა ახალი ანგარიში სათაურით – „ვისწავლოთ თანამეზობლური ცხოვრება“ და ორ ქვეყანას საერთო ინტერესებზე კონცენტრირებისკენ მოუწოდა. საერთაშორისო არასამთავრობო ანალიტიკური ორგანიზაცია მიიჩნევს, რომ მეზობელ სახელმწიფოებს შორის დიალოგი შესაძლებელია იმ რთული ვითარების მიუხედავადაც, რაც 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომის შემდეგ არის შექმნილი.

კრიზისების საერთაშორისო ჯგუფის რეკომენდაციით, საერთაშორისო თანამეგობრობამ უნდა მოსთხოვოს მხარეებს ინფორმაციის გაცვლა უსაფრთხოების ძალების მასშტაბის, ადმინისტრაციული საზღვრების სიახლოვეს მათი გადაადგილების შესახებ.

კრიზისების საერთაშორისო ჯგუფის რეკომენდაციების მიხედვით, იმისათვის, რომ დიალოგის დასაწყებად საჭირო ნდობა აღდგეს, რუსეთმა და საქართველომ თავი უნდა დაანებონ ერთმანეთის დადა-

ნაშაულებას ტერორიზმსა და ტერორისტებთან კავშირში და უნდა ჩაერთონ ამ მიმართულებით მიმდინარე საგამოძიებო პროცესებში.

რაც შეეხება უშუალოდ დიალოგს, რომელმაც საქართველოსა და რუსეთის სამეზობლო ურთიერთობების გაუმჯობესებას უნდა შეუწყოს ხელი, კრიზისების საერთაშორისო ჯგუფის რეკომენდაციით, ეს დიალოგი უნდა იყოს უპირობო და პირდაპირი, თუმცა, ზოგ შემთხვევაში, დიალოგის წარმართვა შესაძლებელია ორივე მხარისთვის მისაღები შუამავლის დახმარებით.

საქართველოს ინტეგრაცია ევროპულ და ევროატლანტიკურ სივრცეში კი მიგვაჩნია, მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს სამხრეთ კავკასიის რეგიონში სტაბილურობის განმტკიცებას, რაც სავარაუდოდ განაპირობებს რუსეთის სამხრეთ საზღვრების უსაფრთხოების გაუმჯობესებას.

საქართველოს ნატო-ში ინტეგრაციის პროცესების განვითარებას მნიშვნელოვნად აფერხებს ჩვენს ქვეყანაში არსებული კონფლიქტური კერები (აფხაზეთი, ცხინვალის რეგიონი). სეპარატისტული რეგიონები წარმოადგენენ უკონტროლო ტერიტორიებს და, შესაბამისად, ამ რეგიონებში მეტად ხელსაყრელი წინაპირობაა უკანონო ვაჭრობის, ნარკოტიკების უკანონო ბრუნვისათვის, ტერორისტული საქმიანობის, ფულის გათეთრებისა და სხვა კანონსაწინააღმდეგო ოპერაციების განხორციელების უზრუნველსაყოფად.

კონფლიქტების თემა საქართველოსა და ნატოს წარმომადგენლების შეხვედრებებისას წარმოადგენს მნიშვნელოვანი განხილვის საგანს, და მიუხედავად ნატოს ხელმძღვანელობის განცხადებებისა, რომ საქართველოში არსებული კონფლიქტები ხელს ვერ შეუშლიან ქვეყნის ევროპულ და ევროატლანტიკურ სტრუქტურებში ინტეგრაციას, ნატოს ერთ-ერთ მთავარ და უპირობო მოთხოვნას ინდივიდუალური პარტნიორობის სამოქმედო გეგმისა თუ ინტენსიური დიალოგის ფარგლებში კონფლიქტების მშვიდობიანი გზით დარეგულირება წარმოადგენს.

დღეისათვის საქართველო ვერ აკონტროლებს თავისი ტერიტორიის დაახლოებით 15%-ს. საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების კონტროლს არ ექვემდებარება აფხაზეთის (და ამასთანავე ყოფილი სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის) ტერიტორია. აფხაზეთის ტერიტორიაზე საქართველოს იურისდიქციის აღდგენა მშვიდობიანი მოლაპარაკებების გზით ამ ეტაპზე, სამწუხაროდ, ვერ ხერხდება, რადგან საქართველოს ხელისუფლება ამ სეპარატისტული რეგიონის დე-ფაქტო ხელმძღვანელობისაგან მოითხოვს საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის აღიარებას. მაგრამ ის მოლაპარაკებებისას

მხოლოდ დამოუკიდებლობის მოთხოვნით გამოდის და არ თანხმდება საქართველოს ტერიტორიის ნაწილად აფხაზეთის აღიარებაზე.

აფხაზეთის კონფლიქტის მოგვარება შეუძლებელია, გადაწყდეს სამხედრო გზითაც. მიუხედავად ბოლო წლების განმავლობაში საქართველოს შეიარაღებული ძალების გაძლიერებისა, ჩვენს ქვეყანას გაუჭირდება ანარმოს ფართომასშტაბიანი საბრძოლო მოქმედებები. ვითარებას ართულებს ის ფაქტი, რომ საქართველოს შეიარაღებულ ძალებს მოუწევს შეტაკება არა მხოლოდ რუსეთთან, არამედ რუსეთის ფედერაციაში შემავალი ჩრდილოკავკასიური რესპუბლიკების შეიარაღებულ ფორმირებებთან, რაც, რა თქმა უნდა, არ იძლევა ამ ომში გამარჯვების სრულ გარანტიას. ასევე, თუ გავითვალისწინებთ აფხაზეთის მთიან რელიეფს, არსებობს იმის მნიშვნელოვანი შესაძლებლობა, რომ სეპარატისტულად განწყობილი უკანონო ფორმირებები გადავიდნენ პარტიზანულ მოქმედებებზე და, აღნიშნულ შემთხვევაში ისინი უზრუნველყოფილნი იქნებიან სხვადასხვა სახის შეიარაღებით რუსეთის მხრიდან.

ის მოსაზრება, რომ აფხაზეთში გაერო-ს მე-7 მუხლი ამოქმედდება, რომელიც მშვიდობის დამყარებას საერთაშორისო ძალების მიერ ძალისმიერი გზით გულისხმობს, ჭეშმარიტებას მოკლებულია, მაგრამ გაერო-ს ჩართვაც ამ შემთხვევაში გამორიცხულია. ჩვენს ქვეყანაში კი ვითარებას ართულებს ის ფაქტი, რომ რუსეთი – როგორც უშიშროების საბჭოს მუდმივი წევრი, გამოიყენებს ვეტო-ს უფლებას აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით უშიშროების საბჭოს მიერ შესაბამისი რეზოლუციის განხილვის შემთხვევაში.

ფაქტია, რომ აუცილებელია პირდაპირი დიალოგი და იმ რაღაცის პოვნა რაშიც ჩვენც და რუსეთიც ერთნაირად დაინტერესებულნი აღმოვჩნდებით. სხვაგვარად იგი – რუსეთი, კონფლიქტურ რეგიონებს არ შეელება და ვერც ვერავინ (საერთაშორისო თანამეგობრობიდან) დაუპირისპირდება. ამისი ილუზია არც უნდა ვიქონიოთ.

დაბოლოს, დასკვნის სახით უნდა ითქვას, რომ რუსეთთან ურთიერთობები საქართველოს საგარეო პოლიტიკის მნიშვნელოვან ეროვნულ პრობლემად რჩება. შეიძლება ითქვას, რომ ორ მეზობელ ქვეყანას შორის პოლიტიკური ურთიერთობების გაუმჯობესება მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული აფხაზეთის კონფლიქტის მოწესრიგებაზე და აფხაზეთის საქართველოს იურისდიქციაში დაბრუნებაზე.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ანტონენკო ო., დისკუსია: „კავკასიის უსაფრთხოების გააზრება“ — ვირტუალური დიალოგი“, (სტრატეგიული კვლევის საერთაშორისო

- ინსტიტუტი, უფროსი მეცნიერ-თანამშრომელი, პროექტის ხელმძღვანელი, 08. 08. 2010 წ.), ინტერნეტ-რესურსი: www.netgazeti.ge.
2. გეგეშიძე ა., ინტერვიუ, გაზეთი „24 საათი“: „კონფლიქტის მოგვარება და ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენა ერთი და იგივე არ არის“, (საქართველოს სტრატეგიული და საერთაშორისო ურთიერთობების კვლევის ფონდი, უფროსი მეცნიერ-თანამშრომელი, ექსპერტი, 02. 10. 2006 წ., ინტერნეტ-რესურსი.
 3. იურგენსი ი., ინტერვიუ (რუსეთის ფედერაციის თანამედროვე განვითარების ინსტიტუტის სამეთვალყურეო საბჭო, თავმჯდომარე, 22. 06. 2010 წ.), ინტერნეტ-რესურსი.
 4. მალაშხია შ., კონფლიქტების ანატომია, თბილისი, 2011.
 5. მედვედევი დ., 2008 წლის 5 ნოემბრის ფედერალური კრებისადმი მიმართვა, იტარ-ტასის „ნოვოსტის“ მასალები, 2008 წელი, 6 ნომბერი, ინტერნეტ-რესურსი.
 6. მიმინოშვილი რ., ფანჯიკიძე გ., სიმართლე აფხაზეთზე, თბილისი, 1990.
 7. მიტჩელი ლ., ინტერვიუ: „საქართველო-რუსეთის კონფლიქტი“ (საერთაშორისო პოლიტიკის ექსპერტი, აშშ-ს არნოლდ სალცმანის ინსტიტუტი, პროფესორი), ინტერნეტ-რესურსი.
 8. ნადარეიშვილი თ., გენოციდი აფხაზეთში, ნაწ. 1, 2, თბილისი, 1996.
 9. ნოდია გ., კონფლიქტი აფხაზეთში – მიზეზები და გააზრება, თბილისი, 1999.
 10. თოიძე ა., აფხაზეთის მოსახლეობა ისტორია და თანამედროვეობა, თბილისი, 1995.
 11. ყოლბაია ვ., ლაცუგბაია დ., გელანტია რ., ჭახრაკია თ., აფხაზეთის ლაბირინთი, თბილისი, 1999.
 12. ცინცაძე ს., ინტერვიუ: „ბალაფშს ურჩევნია, რუსეთის მონა იყოს, ოღონდ პრეზიდენტი ერქვას და ფული აკეთოს“, (პოლიტოლოგი, საქართველოს დიპლომატიური აკადემიის რექტორი, 09. 21. 2010 წ.), ინტერნეტ-რესურსი: www.sana.ge.
 13. Дзидзирия Г., Анчабадзе З., Куправа А. История Абхазии, Сухуми, 1982.
 14. Ломоури Н., Абхазия в античную и раннесредневековую эпоху, Тбилиси, 1997.
 15. Маршания Л. В., Трагедия Абхазии, Тбилиси, 1995.

Gela Tsaava

*Doctoral Student of the Ivane Javakishvili
Tbilisi State University*

„Frozen Conflict“ in Abkhazia and Georgia - Russia Relations and the Settlement of the Political Factors

Summary

As a result of the collapse of the Soviet colonial system, demonstratively left the Soviet Union, the Russian government decided to punish the cruel.

According to the results of the war in Abkhazia, we can say with conviction that the war was instigated by Russian authorities, who could not adopt the empire's collapse, failed peace of - as their colonies.

Georgia – Russia's political relations in the last few years gamtsvavebulia and deadlock. The critical tension between these two neighboring countries has been going on.

Relations with Russia's national security and therefore, the most serious foreign policy problem. The Georgian political elite is trying to cope with the challenge.

So I studied and thought to be related to the ethno-political conflict and regional security issues, will be the origin of the root causes of conflict and the dynamics of development, which in turn, will enable us to make an attempt to forecast the emergence of conflict and to find optimal ways to avoid them.

მაია ამირგულაშვილი

ისტორიის დოქტორი, საქართველოს
ტექნიკური უნივერსიტეტის ასოცირე-
ბული პროფესორი

სამოქალაქო საზოგადოების პრობლემები

სამოქალაქო საზოგადოების შესახებ აზრთა სხვადასხვაობა ჩანასახის სახით სათავეს იღებს ანტიკური ხანის საბერძნეთის ფილოსოფიური სკოლის ცნობილი წარმომადგენლის პლატონის მოძღვრებაში სახელმწიფოს შესახებ, ცოტა მოგვიანებით კი ნაშრომში „პოლიტიკა.“ მის საზოგადოებრივ საკუთრებაზე აგებული საზოგადოების კრიტიკასთან დაკავშირებით, არისტოტელემ წამოაყენა კერძო საკუთრებასა და მოქალაქეთა თავისუფალ საქმიანობაზე დაფუძნებული საზოგადოების ტიპი, რომელსაც სოციოლოგები სამოქალაქო საზოგადოების პროტოტიპებად მიიჩნევენ. ზოგიერთი ავტორის მოსაზრებით ყველაზე საფუძვლიანი თვალსაზრისი სამოქალაქო საზოგადოების შესახებ ჩამოაყალიბა ჯ. ლოკმა, შემდგომ კი სამოქალაქო საზოგადოების თეორია თავისებურად განავითარეს რუსომ, ჰობსმა და სხვებმა. ამ მხრივ, აზრთა სხვადასხვაობის მიუხედავად, შეიძლება ითქვას, რომ პლატონიდან დაწყებული, საზოგადოება და სახელმწიფო ყოველთვის იყო სხვადასხვა დარგის გამოჩენილ მოაზროვნეთა განსჯის საგანი. ამიტომ სავსებით კანონზომიერია, რომ სამოქალაქო საზოგადოების შესახებ თვალსაზრისების გადმოცემას სწორედ ბერძნებიდან იწყებენ. მართალია თვითონ ტერმინი „სამოქალაქო საზოგადოება“ ახალი დროის გამოჩენილია, სასიცოცხლო მნიშვნელობა უკანასკნელ პერიოდში შეიძინა, მაინც ბუნებრივია, რომ სამოქალაქო საზოგადოების პრობლემების გადასაჭრელად წარსულის ნააზრევს სამოქალაქო საზოგადოებისა და სახელმწიფოს შესახებ მნიშვნელობა არ დაუკარგავს. [1, 256]

თანამედროვე ავტორთა უმრავლესობა სავსებით მართებულად მიიჩნევს, რომ განსაკუთრებული აქტუალობა სამოქალაქო საზოგადოების პრობლემათკამ უკანასკნელ პერიოდში შეიძინა. რა არის ამის მიზეზი? ყოველივე ეს გამოწვეულია ორი გარემოებით: თანამედროვე დასავლეთის საზოგადოება უკმაყოფილოა კულტურის კრიზისით, რაც ზოგჯერ კატასტროფადაც განიცდება; მეორე გარემოება დაკავშირებულია სოციალიზმის სახელით აშენებული საზოგადოების მანკიერებასთან და მის შემდგომ მარცხთან. სამოქალაქო საზოგადოების მიზნის არსი მდგომარეობს იმაში, თუ როგორ უნდა დაიძლიოს

დასავლური საზოგადოების, ასევე ტოტალიტალური სოციალიზმის ნაკლოვანებები. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ სოციალისტური იდეალის მარცხს ყველა არ განიცდის, როგორც მისი სრული უარყოფის, კერძოდ, ეკონომიკაზე გარკვეული გეგმაზომიერი გავლენის საჭიროების უარყოფის აუცილებლობას. უფრო მისაღებად მიიჩნევენ იმ აზრს, რომ საბაზრო ეკონომიკასაც გარკვეული კონტროლი სჭირდება, ოღონდ ამ კონტროლის ხასიათი სხვადასხვაგვარად აქვთ წარმოდგენილი. ინგლისელი მეცნიერი ერნესტ გელნერი ამბობდა, რომ თუ კონტროლს სოციალიზმთან გავაიგივებთ, მაშინ ჩვენ ყველანი სოციალისტები ვართო. ამით მას იმის თქმა უნდოდა, რომ სამოქალაქო საზოგადოებაც გარკვეული კონტროლის გარეშე ვერ აშენდება და ვერ იფუნქციონირებს. სამოქალაქო საზოგადოების ერთ-ერთი ძირითადი თავისებურება სწორედ ის არის, რომ აქ საზოგადოებრივმა ორგანიზაციებმა უნდა გააკონტროლონ სახელმწიფოსა და მისი აპარატის საქმიანობა. [2, 356]

ალსანიშნავია, რომ „სამოქალაქო საზოგადოების“ ცნების პარალელურად თანამედროვე ლიტერატურაში იხმარება ცნება – „ღია საზოგადოება“. ამ უკანასკნელს ტოტალიტარულ, „დახურულ საზოგადოებას“ უპირისპირებენ, მაგრამ დღეს ამ თვალსაზრისის მომხრეებიც მიზნად ისახავენ ხელი შეუწყონ ისეთი საზოგადოების აშენებას, რომელიც დაძლევს როგორც ტოტალიტარული საზოგადოების მანკიერებას, ასევე თანამედროვე დასავლური საზოგადოების უარყოფით ტენდენციებს, კერძოდ, ინდივიდუალიზმისათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობის მინიჭებას.

საზოგადოება, როგორც ცნობილია, სხვადასხვა ინტერესის, მოთხოვნილების, ფასეულობის მატარებელი ადამიანების, ინდივიდების ერთობლიობაა, რომელთა ურთიერთობასაც შესაბამისი კანონები და ნორმები არეგულირებენ. სამოქალაქო საზოგადოების ერთ-ერთი ფუნქცია და დანიშნულებაა ის, რომ ხელი შეუწყოს მოქალაქეთა აქტივობის ზრდას, მათი თავისუფლების გაფართოებას, თავისუფალი ასოციაციების ჩამოყალიბებას, რომლებიც არ მოექცევიან სახელმწიფო ბიუროკრატის კონტროლის ქვეშ და დაუპირისპირდებიან ავტორიტარიზმს.

ყოველი საზოგადოება ინდივიდებისაგან შედგება, რომლებიც ერთმანეთისაგან თავიანთი დამოკიდებულებებით განსხვავდებიან, მაგრამ ინდივიდები ერთიანდებიან საზოგადოებაში და ამიტომ მათ არ შეიძლება არ ჰქონდეთ საერთო ინტერესები და ღირებულებები. საზოგადოებები ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან იმით, თუ როგორ არის უზრუნველყოფილი ინდივიდუალური ინტერესების დაცვა და,

თავის მხრივ როგორ ითვალისწინებენ ინდივიდებიც საზოგადოების ინტერესებს. [3, 156]

პლატონისათვის ამოსავალი პრინციპი სახელმწიფო, მისი ძლიერება იყო. ამიტომ ის მზად იყო შეეზღუდა ინდივიდები სახელმწიფოს სასარგებლოდ. მისგან განსხვავებით, არისტოტელეს პოზიცია ზომიერი და გონივრულია, რადგანაც იგი თვლიდა, რომ სახელმწიფოს დანიშნულებაა ინდივიდებისათვის ბედნიერი ცხოვრების უზრუნველყოფა. ამ უკანასკნელმა კარგად იცოდა, რომ ინდივიდი მნიშვნელოვანწილად საზოგადოებაზე დამოკიდებული, მაგრამ საზოგადოება მისი აზრით თავისი წევრებისათვის არსებობს. არისტოტელეს კარგად ჰქონდა გააზრებული, რომ ინდივიდების თავისუფლების გარეშე საზოგადოება დაკარგავდა თავის ნამდვილ სახეს.

არისტოტელეს ამ შეხედულებას თავისებურად ეხმიანება ჯ. ლოკის თვალსაზრისი, რომლის თანახმადაც ადამიანის ბუნებრივი მდგომარეობის საპირისპიროა ადამიანთა გაერთიანება საზოგადოებებად, მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ ყოველგვარი საზოგადოება პოლიტიკური საზოგადოების იგივეობრივი იყოს. სამოქალაქო საზოგადოება ლოკის აზრით, ისეთი საზოგადოებაა, რომელსაც აქვს კანონების გამოცემის უფლება და საკუთრების ფლობა—შენარჩუნების მიზნით ზრუნავს თავისი წევრების საკეთილდღეოდ.

ჯ. ლოკის მიხედვით, ლევიათანის, ანუ სახელმწიფოს სიძლიერე ისაა, რომ იგი ადამიანთა ერთი ჯგუფის მიერ მეორისათვის თავსმობევეული რამე კი არ არის, არამედ ნებაყოფლობითი შეთანხმების, თანასწორთა შორის დადებული ხელშეკრულების შედეგია, სადაც მხოლოდ და მხოლოდ უმრავლესობის გადაწყვეტილებით დაპირისპირებისა და კონფლიქტის გარეშე ადამიანები ცხოვრობენ ერთობლივად.

გამომდინარე ზემოთქმულიდან ჩნდება კითხვა: თუ ბუნებრივ მდგომარეობაში ადამიანი თავისუფალი, დამოუკიდებელი, სხვების თანასწორი და საკუთრების მფლობელი იყო, რატომ დათმო საკუთარი თავისუფლება და რატომ მიანდო თავისი საკუთრების დაცვა სხვებს? ლოკი თვლის, რომ ეს განაპირობა რამდენიმე გარემოებამ: 1. ბუნებრივი თავისუფლება და საკუთრების ქონის უზრუნველყოფა დამყარებული იყო ინდივიდის საკუთარ ძალებზე, რაც არ იძლეოდა გარანტიას, რომ ინდივიდს დაეცვა თავისი თავისუფლება და საკუთრება სხვათა ხელყოფისაგან, რისთვისაც მას სჭირდებოდა უფრო მტკიცე გარანტიები, რაც მხოლოდ საზოგადოების გაერთიანებას შეეძლო უზრუნველყო; 2. ბუნებრივ მდგომარეობაში, როცა ყველა ინდივიდი მსაჯულიცაა და სასჯელის აღმსრულებელიც, არაა გარან-

ტია, რომ ის ამ ფუნქციას მიკერძობის გარეშე აღასრულებს; 3. ბუნებრივ მდგომარეობაში, მაშინაც როცა სამართლიანი განაჩენი გამოაქვთ, ინდივიდის ძალა არის საკმარისი განაჩენის სისრულეში მოსაყვანად, მაგრამ როცა სახელმწიფო არსებობს ამ ფუნქციას ასრულებს სპეციალურ ადამიანთა ჯგუფი. ესაა სწორედ საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების საწყისი. [2, 362]

ჯ. ლოკი სამოქალაქო საზოგადოების ფუნქციონირებას შესაძლებლად მიიჩნევს მხოლოდ დემოკრატიული მმართველობის პირობებში, სადაც გაბატონებულია უმრავლესობის ნება და გადანყვებულების მიღება ხდება უმრავლესობის მიერ. ასევე აღსანიშნავია სამოქალაქო საზოგადოების დახასიათებისას ლოკის მიერ ყურადღების გამახვილება იმაზე, რომ სამოქალაქო საზოგადოების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მახასიათებელი სამოქალაქო მშვიდობა და თანხმობა უნდა იყოს, რომლის გარანტი და უზრუნველყოფის საშუალება არის სასამართლო, რომელიც ამ საზოგადოებაში შექმნილია კანონმდებელი ორგანოს სახით. მისსავე ნააზრევში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ის მომენტი, რომ სამოქალაქო საზოგადოების ერთი ძირითადი ნიშანი და აუცილებელი მოთხოვნაა კანონის უზენაესობა – კანონის წინაშე ყველას თანასწორობა ყოველგვარი გამონაკლისის გარეშე; კანონის უზენაესობა წარმოადგენს სამოქალაქო საზოგადოების არსებობისა და ფუნქციონირების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან და განმსაზღვრელ ფუნქციას.

სამოქალაქო საზოგადოებაზე მსჯელობას მეტი სტიმული მიეცა ახალ დროში, როცა ჩამოყალიბდა ახალი სახელმწიფოები ამერიკასა და ევროპაში. ეს სახელმწიფოები იქმნებოდა პიროვნების უფლებებისა და თავისუფლების ლოზუნგებით, მაგრამ ახალ, რთულ პოლიტიკურ ვითარებაში ნათლად გამოიკვეთა, რომ პიროვნებათა უფლებები და თავისუფლებები ხშირად ერთმანეთთან წინააღმდეგობაში მოდიან და ამიტომ პოლიტოლოგები, სოციოლოგები, ფილოსოფოსები, პოლიტიკოსები და სხვები უფრო მეტად უფიქრდებიან იმას თუ როგორ უნდა შეუთავსდეს ერთმანეთს ადამიანებისა და ჯგუფების უფლებები და თავისუფლებები. ამის გადასაწყვეტად კი აუცილებელია გავიგოთ თუ რას ნიშნავს თავისუფლება. [4, 92]

თავისუფლებაზე ახალი დროის მოაზროვნეების თვალსაზრისებს თუ მიმოვიხილავთ, აღმოჩნდება, რომ ისინი თავისუფლების სამ სახეობას განასხვავებენ:

1. თავისუფლება, როგორც ადამიანის უნარი გარკვეულ გარემოში ისე მოიქცეს, როგორც ეს მას უნდა;

2. თავისუფლება, როგორც ადამიანის უნარი მოიქცეს მორალური კანონის მიხედვით ანუ იმის მიხედვით, თუ რა მიაჩნია მას ადამიანის იდეალური ბუნების შესაბამის მოქმედებად;

3. თავისუფლება, როგორც ადამიანის უნარი შეცვალოს თავისი საკუთარი ხასიათი იმის მიხედვით, თუ რა იდეალს დაუსახავს ის თავის თავს. [4, 102]

მათ უმთავრესად მხედველობაში ჰქონდათ თავისუფლების პირველი ორი გაგება. ამასთან, ყველაზე ბუნებრივი და თავისთავად გასაგები ჩანს პირველი გაგება – თავისუფლება, როგორც იმის უნარი და შესაძლებლობა აკეთო ის, რაც გინდა. თავისუფლების ამგვარი გაგება ძირითადად დამახასიათებელი იყო ბრიტანელი მოაზროვნეებისათვის. მას ემყარებოდნენ თავისუფლების პირველი დეკლარაციები ამერიკის დამოუკიდებლობის ქარტიიდან ფრანგულ „ადამიანის უფლებებამდე“ და „ადამიანის უფლებათა დეკლარაციამდე“. მას შეესაბამება უტილიტარისტული თვალსაზრისი ადამიანზე, რომლის მიხედვით ადამიანის მოქმედებას მხოლოდ მისი პიროვნული ინტერესები განსაზღვრავს; მაგრამ ვინაიდან საკუთარი ინტერესების განხორციელებისათვის აუცილებელია სხვისი ინტერესების გათვალისწინება, საჭირო ხდება თავისუფლებისათვის ახალი სფუძვლის გამოჩახვა. ეს კი სცადეს გერმანელმა მოაზროვნეებმა, უპირველეს ყოვლისა, კანტმა, რომელმაც აღიარა, რომ ადამიანი, მრთალია, თავისი სურვილების დაკმაყოფილებისაკენ მიისწრაფვის, მაგრამ ვინაიდან მისი ამგვარი მოქმედების დაკანონება საზოგადოების დანგრევას გამოიწვევდა, აუცილებელია ადამიანი ისეთ მორალურ კანონს ემორჩილებოდეს, რომელიც არ დაანგრევს საზოგადოებას.

სამოქალაქო საზოგადოების აშენების ახალი გზის გამოჩახვას ცდილობენ უახლესი დროის მოაზროვნეები, მაგრამ მათ ზოგჯერ უჭირთ მისი დანახვა, რადგან ისევ ძველი გზის ანალოგიით უნდათ გაიზონ იგი. ამერიკელი მეცნიერი ჯ. მაკლინი, რომელიც განიხილავს სამოქალაქო საზოგადოების შესახებ ძველი და ახალი დროის მოაზროვნეების თვალსაზრისებს, აცხადებს, რომ აუცილებელია შემუშავდეს სამოქალაქო საზოგადოების უფრო ადეკვატური ცნება გონებისა და თავისუფლების ახალი, უფრო მდიდარი ცნების საფუძველზე, რომელიც საშუალებას მოგვცემს ერთიანობაში გავიზროთ მორალური მგრძობელობის პიროვნული განზომილებები ადამიანური ცხოვრების ფართო კონტექსტში კულტურის ახალი ჰერმენევტიკის საშუალებით. [3, 348]

ამგვარ თვალსაზრისს საფუძვლად უდევს და ასაზრდოებს კულტურის ღირებულებითი გაგება, რომლის მიხედვით, სულიერი

კულტურის მთავარი ღერძი, მისი კვინტენსენცია არის ზნეობა, ანუ ზნეობრივი ღირებულებანი. კულტურის ასეთი გაგება მისი პროგრესის უმაღლეს კრიტერიუმად მიიჩნევა თავისუფლება–ჰუმანიზაციის დონეს, როგორც ცალკეული ინდივიდების, პიროვნებების ერთმანეთთან დამოკიდებულებაში, ასევე საზოგადოებისა და პიროვნების ურთიერთმიმართებაში. აქედან გამომდინარე კი ცხადია, რომ ის საზოგადოება უნდა ჩაითვალოს პროგრესულად, რომელიც ყველა პირობას ქმნის ადამიანთა თავისუფლება–ჰუმანიზაციის დონის ასამაღლებლად.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე შეიძლება გაკეთდეს ზოგიერთი დასკვნა სამოქალაქო საზოგადოების არსისა და მისი ძირითადი ნიშნების შესახებ. პირველ რიგში უნდა აღინიშნოს, რომ სამოქალაქო საზოგადოების არსებითი ნიშანი და განმსაზღვრელი პირობაა კანონის უზენაესობა – კანონის წინაშე ყველას თანასწორობა – გამონაკლისის გარეშე; მისი უმნიშვნელოვანესი თავისებურებაა აგრეთვე ისიც, რომ აქ თვითონ საზოგადოებამ, საზოგადოებრივმა ორგანიზაციებმა უნდა გააკონტროლონ სახელმწიფოსა და მისი ბიუროკრატიული აპარატის საქმიანობა. სამოქალაქო საზოგადოების კიდევ ერთი თავისებურებაა ის, რომ ამ საზოგადოებაში განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა საყოველთაო მშვიდობისა და თანხმობის მიღწევას. [2, 378]

ასევე უნდა ითქვას, რომ სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბება და ფუნქციონირება აუცილებლად გულისხმობს პიროვნებათა თავისუფლება–ჰუმანიზაციის დონის ამაღლებასა და სამართლებრივი და ზნეობრივი ნორმების მოთხოვნათა შესაბამისად ზოგადსაკაცობრიო ღირებულებათა რეალიზაციას, მათი დამკვიდრებისათვის ხელშემწყობი პირობების შექმნას.

სამოქალაქო საზოგადოების ერთ-ერთი უმთავრესი ნიშანი იქნება ის, რომ აქ ადამიანი მთელი თავისი სულიერი სამყაროთი გახდება ყოველგვარ ეკონომიკურ, ტექნიკურ, ტექნოლოგიურ გარდაქმნათა და სიახლეთა ერთადერთი მნიშვნელოვანი ფიგურა. ადამიანი, არა როგორც ეკონომიკური კატეგორია, როგორც უბრალოდ ფასეულობათა შემქმნელი, არამედ როგორც უმაღლესი ღირებულება, ყოველგვარი მოღვაწეობის აქტიური სუბიექტი, უნდა იქცეს ნებისმიერ საზოგადოებრივ გარდაქმნათა მთავარ მიზნად. ასევე მნიშვნელოვანია იმის აღნიშვნა, რომ კულტურა, როგორც ადამიანის სულიერ ღირებულებათა რეალიზაციის პროცესი, როგორც ადამიანის არსობრივ ძალთა გამოვლენის სარბიელი, ასახავს კულტურის სუბიექტისა და ობიექტის – ადამიანის ქმნადობას, თვითდამკვიდრებას და, შესაბამი-

სად, ადამიანთა ურთიერთობის ჰუმანიზაციის დონესაც გამოხატავს. კულტურის განვითარების უმთავრესი მაჩვენებელია საზოგადოებაში თავისუფლება-ჰუმანიზაციის დონე. სწორედ ამ უმაღლეს ზოგადსაკაცობრიო ღირებულებათა რეალიზაციისა და დამკვიდრების ასპარეზს ქმნის სამოქალაქო საზოგადოება.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ენდრიუ ჰეიუდი, პოლიტიკა, მესამე გამოცემა, თბილისი, 2008.
2. ვახტანგ ერქომაიშვილი, ადამიანი, თავისუფლება, იდეოლოგია, თბილისი, 2002.
3. Gill G., *The Dynamics of Democratization*, 2000.
4. Sorensen G., *The Transformation of the State: Beyond the Myth of Retreat*, 2004.

Maia Amirgulashvili

Doctor of History Georgian, Technical University, Associated Professor

The Problem of Social Society

Summary

The authors of the article show that one of the important features of civil society is control of state and activities of its bureaucratic bodies by social organizations. The supremacy of law is one of the essential and important features of such society. Civil society enhances growth of activity puff persons, extends their freedom.

It is, as well, extremely important to stress that in civil society special attention is achievement of universal peace and consent and this, in its turn, is a basis for spiritual (unity and progress of) the whole humanity.

ქეთი ჯიჯეიშვილი

პოლიტიკის დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

გიორგი ჩხიკვიშვილი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის დოქტორანტი

ქალაუფლების ფსიქოლოგია

„საერთაშორისო პოლიტიკა, მსგავსად სხვა ნებისმიერი პოლიტიკისა, წარმოადგენს ბრძოლას ძალაუფლებისათვის; რანაირიც არ უნდა იყოს საერთაშორისო პოლიტიკის საბოლოო მიზანი, მის უშუალო მიზანს ყოველთვის წარმოადგენს ძალაუფლება“.

3. ვ. მორგენტაუ

ხალხთა საზოგადოებრივი ურთიერთობების ისტორიაში ნაკლებად მოიძებნება ისეთი ფენომენი, რომელიც ძალაუფლებას შეედრება თავისი თვისებით გამუდმებით ბაძავდეს და თავის თავში ასახიერებდეს სოციალურ წინააღმდეგობებს. ერთის მხრივ ძალაუფლება არის მუდმივი განხეთქილების ვაშლი ხალხთა შორის, სოციალურ ჯგუფებს შორის, კლასებისა და სახელმწიფოებს შორის. მაგრამ მეორე მხრივ, ის ისევე არის ორგანიზებულობისა და წესრიგის უცილობელი პირობა საზოგადოებაში.

ნებისმიერ საზოგადოებასა თუ სახელმწიფოში შეუძლებელია ძალაუფლების თანაბრად გადანაწილება. მაგრამ, რამდენიმე ადამიანის ხელში ძალაუფლების კონცენტრირების საჭიროება მოქალაქეთა უმრავლესობაში კითხვებს და ეჭვებს ბადებს. „ვის ხელშია ძალაუფლება და გამოიყენებენ თუ არა ძალაუფლებას ეფექტიანად?“ ან „უპყრია თუ არა მმართველს პოლიტიკური ძალაუფლება კანონიერად“.

ამ და სხვა კითხვებზე პასუხი რომ გავცეთ, განვიხილოთ ძალაუფლების ქცევითი კონცეფცია (არსობრივად, ბიჰევიორისტული), რომელიც ძალაუფლების არსს უკავშირებს ინდივიდების ურთიერთქმედებას პოლიტიკურ პროცესში. ქცევითი კონცეფცია თავისი არსით გერმანელი ფოლოსოფოსის ფ. ნიცშეს თეზისს იმეორებს: „ცხოვრება ჩემთვის იგივედგება ზრდის ინსტიქტთან, ძალაუფლებასთან, ძალების დაგროვებასთან. თუ არ არსებობს ძალაუფლებისაკენ სწრაფვის ნება, პიროვნება დეგრადაციას განიცდის“. ძალაუფლები-

საკენ სწრაფვის ნება ამ შემთხვევაში სხვა არაფერია, თუ არა ძალაუფლების ძალადობრივი მოდელი, რომელიც მაკიაველიდან და ჰობსიდან მოდის. ამ კონცეფციის ფორმატში ძალაუფლება, ძალაუფლები-საკენ სწრაფვა ადამიანური ფსიქიკისა და შეგნების დომინირებუ-ლი თვისებაა.

პირველად ტერმინი „ძალაუფლების სურვილი“ („ანიმას დომინანდი“) შემოიტანა პოლიტიკური რეალიზმის თეორიის ერთ-ერთმა თვალსაჩინო წარმომადგენელმა, გერმანელმა მეცნიერმა ჰ. ჯ. მორგენტაუმ (ნაციისტების ხელისუფლებაში მოსვლის შემდეგ იგი საცხოვრებლად გადავიდა აშშ-ში). მისი აზრით, ძალაუფლებისაკენ ლტოლვა ადამიანებს დაბადებიდან ახასიათებს. „პოლიტიკური წარმატება, – წერს იგი, – იზომება იმის მიხედვით, თუ რამდენად შეუძლია ერთ ადამიანს სხვებთან მიმართებაში საკუთარი ძალაუფლების შენარჩუნება, გაზრდა ან დემონსტრირება“ [1,196]. ამ თეზისს ადასტურებს 30 წლის წინ სტენფორდის უნივერსიტეტში ჩატარებული ექსპერიმენტი, რომელშიც ფსიქოლოგების მეთვალყურეობის ქვეშ რამოდენიმე ახალგაზრდამ ციხის განაჩენის იმიტირება მოახდინა. უწყინარმა თამაშმა ლამის კატასტროფა გამოიწვია, რის გამოც ამ თამაშის პროცედურაც და შედეგიც დღემდე ბევრს აფიქრებს.

1971 წლის 14 აგვისტოს სტენფორდის უნივერსიტეტში (აშშ) დაიწყო ექსპერიმენტი, რომელმაც მსოფლიო აღიარება მოუტანა მის ორგანიზატორს ფილიპ ზიმბარდოს. რამდენიმე ახალგაზრდას, რომლებიც საუნივერსიტეტო ქალაქ პალოალტოში ცხოვრობდა, მოულოდნელად თავს დაადგება პოლიცია და დიდი ორომტრიალითა და საყვირების ხმით მიჰყავთ ახალგაზრდები განყოფილებაში. ცხადია, ამ ინციდენტით აღშფოთებული მეზობლები გაკვირვებით იცქირებიან, რადგან აქამდე ეჭვიც არ შეპარვიათ ამ ბავშვების პატიოსნებაში. რაც შეეხება თავად სტუდენტებს მათ წინასწარ იცოდნენ, რომ ექსპერიმენტის მონაწილეები იყვნენ. ამ ექსპერიმენტის შესახებ სულ ცოტა ხნის წინ, ადგილობრივ გაზეთში გამოქვეყნდა ცნობა, სადაც ექსპერიმენტში მონაწილეობისათვის ინვედნენ სტუდენტებს, დღეში 15 დოლარის ანაზღაურებით. სულ გამოეხმაურა 70 ადამიანი, რომლისგანაც შეირჩა ნაწილი. მონაწილეები პირობითად დაიყვნენ ორ ჯგუფად, ერთი ნაწილი იყო პირობითი პატიმრები, მეორე კი ზედამხედველები და მათ წინ ძალიან რთული და დაპირისპირებებით სავსე გზა ელოდათ. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ამ სტუდენტებიდან არც ერთი არ გამოირჩეოდა ცუდი თვისებებით, მათ ჩამოართვეს ხელწერილი, რომ თანახმა იყვნენ ამ ექსპერიმენტზე.

ნამდვილმა პოლიციელებმა, მათ დაადეს ბორკილები, წაიყვანეს განყოფილებაში, აიღეს თითის ანაბეჭდები, გახადეს სამოსი და ციხის უნიფორმაც მოარგეს. უნიფორმა კაბის მსგავსი უხეში ქსოვილის ჩასაცემელი იყო, პატიმრებს ეკრძალებოდათ საცვლების ტარება. ცხადია ამ ფორმის ტარება უხერხილობას ქმნიდა თუნდაც დაჯდომის დროს, რადგან მამაკაცები ჩვეულებისამებრ ვერ შლიდნენ ფართოდ ფეხებს და სიარულისას ნამდაუნუმ ისწორებდნენ კაბის კალთებს, უნდა აღინიშნოს, რომ ნამდვილ ციხეში ასეთი მოუხერხებელი უნიფორმები არა აქვთ, უბრალოდ ამ შემთხვევაში, ის საჭირო იყო პატიმართა პირობების დასამძიმებლად. თითოეულ მათგანს ასევე მკერდზე მიმაგრებული ჰქონდა ნომერი, ამიერიდან ეს ნომერი იყო მისი სახელი და ამ ნომრით მიმართავდნენ პატიმრებს.

ჩვეულებრივ ციხეებში, როგორც წესი, პატიმრებს თმებს პარსავდნენ, რათა მოახდინონ მათი გაუპიროვნება. მაგრამ ექსპერიმენტის მონაწილეებში ამგვარი მიდგომა დამცირებას გამოიწვევდა და მათ თმების შეჭრის სანაცვლოდ ქალის წინდისაგან გაკეთებული ქუდეები ჩამოაცვეს თავზე და ამით მიაღწიეს გაუპიროვნების მეთოდს, გარდა ამისა, ფეხზე დაადეს ბორკილები, რაც, როგორც წესი, მხოლოდ სასტიკი დამნაშავეების მიმართ გამოიყენება. ამ შემთხვევაში კი იგი ატარებდა ისეთ ხასიათს, პატიმრებს ძილშიაც არ დაავიწყებოდათ საკუთარი მდგომარეობა.

პატიმრები მოათავსეს სამ-სამი კაცი თითო ოთახში, ოთახები კი იყო ცუდი და კარგი, მათში პატიმრები ხვდებოდნენ დამსახურების მიხედვით. ურჩი პატიმრებისათვის არსებობდა კარცერი, რომელიც ნამდვილი ფიზიკური სატანჯველი იყო. მნიშვნელოვანია ის, რომ ბუნებრივი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება შეეძლოთ პირდაპირ კამერაში, რის გამოც ირგვლივ საშინელი სუნი იდგა, პრივილეგირებულებს კი საპირფარეშოთი სარგებლობა შეეძლოთ. რაც შეეხება ზედამხედველებს, მათ ყველაზე მარტივი დავალება ჰქონდათ, ეტარებინათ სათვალეები, მორიგეობდნენ დღისით და ღამით, ოთახებში დამონტაჟებული იყო ვიდეოკამერები, საიდანაც ფსიქოლოგები ახდენდნენ დაკვირვებას. მაგრამ გამომდინარე იქიდან, რომ დარაჯებს ეგონათ ფსიქოლოგები თვალყურს არ ადევნებდნენ, ღამით ისინი უფრო მეტ აგრესიას ამჟღავნებდნენ. ამასთან ისინი სარგებლობდნენ იმ შავი სათვალეებით, რომელიც მათ უფანჯრო ბნელ სარდაფში პრინციპში არ სჭირდებოდათ, მაგრამ ასე ისინი ინიღბებოდნენ, ისევე როგორც ამას ოდითგანვე აკეთებდნენ ჯალათები. რადგან სხვაგვარად ჩამოყალიბებული სადისტი უნდა იყო (ღიად რომ ძალადობენ).

პატიმრების დასჯის ფორმა იყო აზიდვები. ზოგჯერ ზედამხედველები სხვა პატიმრებს სვამდნენ მათ ზურგზე და ასე აიძულებდნენ აწევას. ზედამხედველებს ასევე ჰქონდათ რეზინის ხელჯოხები (რომელიც რაც მართალია არ გამოუყენებიათ) და სასტვენები. პატიმრები ორ დღე-ღამეში აბუნტდნენ, სანოლები მიაყარეს გისოსებს, ტანსაცმელებიც გაიხადეს. ბუნტის ჩახშობა ზედამხედველებმა ხანძარსა-წინააღმდეგო ჭავლით მოახერხეს, ხოლო ორგანიზატორი კარცერში ჩასვეს მთელი ერთი დღით. ცხადია ამან დიდი დაძაბულობა გამოიწვია, პატიმრები ერთმანეთს აღარ ენდობოდნენ. არც არავის უცდია დასჯილი მეგობრის კარცერიდან დახსნა.

ზიმბარდოს აინტერესებდა რამდენად ღრმად შეიჭრებოდნენ ეს ადამიანები როლებში. ექსპერიმენტის მსვლელობის მეექვსე დღიდან საჭირო იქნა მისი გაუქმება, რადგან სიტუაცია მეტად საშიში შეიქმნა. ახალგაზრდების ნაწილი მართლაც დაემსგავსა „პატიმრებს“ და „ზედამხედველებს“. მათ დაკარგეს ცხოვრების გზაზე შეძენილი ადამიანური ფასეულობები და ცხოველური სისასტიკე შეიძინეს. ექსპერიმენტის ვადამდე ადრე შეწყვეტამ პატიმრები გაახარა, ზედამხედველებს კი არასასიამოვნო გრძნობა დაეუფლათ.

ერთ-ერთმა ფსიქოლოგმა ქრისტიანა მასლანმა, რომელიც პატიმრების გამოკითხვას აპირებდა, აღშფოთებით შესძახა ფილიპ ზიმბარდოს, „ის რასაც თქვენ ამ ახალგაზრდებს უკეთებთ საშინელებაა“ და სწორედ ამ მომენტში გააცნობიერა ფილიპმა, რომ ექსპერიმენტი უნდა შეწყდეს [2,154-155].

ამ ექსპერიმენტიდან, ბუნებრივად გამოდის დასკვნა, რომ ყველა ადამიანი თავის თავში ატარებს ციხეს და ნებისმიერ დროს შეუძლია ითამამოს სასტიკი ზედამხედველის როლი. თუ ამ თეზისს განვაზოგადებთ, მივიღებთ დასკვნას ძალაუფლების ქცევითი კოცნეფციის ჩარჩოებში – რომ ადამიანის ქმედებაში დევს მოძმეებზე ძალაუფლების მოპოვების მოტივი და რომ ძალაუფლება შეიძლება განვიხილოთ, როგორც ადამიანის ბუნების იმანენტური მახასიათებელი.

პოლიტიკის შესწავლასთან დაკავშირებით პოლიტიკურ ტრადიციებში ძალაუფლების საგნად მოიაზრება „გავლენა და მისი მატარებლები“ (გ. ლასუელი), ბატონობა ან ავტორიტეტულ-გაბატონებული უფლებამოსილება (რ. დალი). აუცილებლად მიგვაჩნია ძალაუფლების ცნებაში შემავალი ძირითადი ტერმინები:

გავლენა – მოქმედი პოლიტიკური სუბიექტის უნარი მისთვის სასურველი სახის ზეგავლენა იქონიოს სხვების ქცევაზე. გავლენის წარმატებულ გამოყენებას შეუძლია გამოიწვიოს ცვლილებები (ან აღუდგეს არასასურველ ცვლილებებს) ადამიანთა მიდრეკილებებში,

შეხედულებებში და თვით უშუალოდ ქცევაშიც. თუმცა „ძალაუფლება“ და „გავლენა“ ხშირად სინონიმებად გამოდიან, ბევრი მეცნიერი გავლენას განიხილავს (რაც უკიდურესად მნიშვნელოვანია პოლიტიკური შანტაჟის პრობლემების ანალიზისათვის), უფრო ფართო მნიშვნელობით, ვიდრე მხოლოდ გავლენის ფორმას, რომელიც დაუმორჩილებლობისათვის სასტიკი სასჯელის მუქარისგან წარმოიშვა.

მოქმედი პირების უნარი იქონიონ ერთმანეთზე გავლენა დამოკიდებულია ბევრ ფაქტორზე:

- მათ განკარგულებაში არსებულ პოლიტიკურ შესაძლებლობებზე.

- მათი სასურველი გავლენის ხასიათსა და ხარისხზე.

- იმაზე, თუ რომელ სფეროში ფუნქციონირებენ ისინი.

ზოგიერთი ანალიტიკოსი ძალაუფლებასა და გავლენას შორის სხვაობის აღნიშვნისას გავლენის მნიშვნელობას უტოლებს პირდაპირი და არამატერიალური საშუალებების გამოყენებას ქცევაში ცვლილებების გამოწვევის მიზნით. სხვები, ძალაუფლებას განიხილავენ როგორც გავლენის ისეთ ფორმას, რომელიც შეიცავს დაუმორჩილებლობისათვის მკაცრი აკრძალვის საფრთხეს. მთლიანობაში, თუმცა ცნებამ „გავლენა“ ვერ მიიღო ფართო განმარტება, მას იყენებენ ყველა სახის პოლიტიკურ ანალიზში: ბიჰევიორისტულ, ისტორიულ, სამართლებრივ, ფილოსოფიურ, დესკრიპტულ და ნორმატიულში.

იძულება და ძალდატანება – გავლენის ფორმები, რომლებსაც ახასიათებთ ზენოლის მაღალი დონე. პოლიტიკური შანტაჟის მრავალრიცხოვანი მაგალითები დემონსტრირებენ, თუ როგორ შეიძლება იძულება გამოიხატოს მთელ რიგ საშუალებებსა და ეკონომიკური, სოციალური ან პოლიტიკური დაშინების ხერხებში ძალის გამოყენების მუქარამდე მისვლით (ან მისი რეალიზებით).

ზოგი ავტორი გავლენას, ძალადობასა და იძულებას შორის სხვაობის განსაზღვრის დროს, გავლენას განიხილავს როგორც უფრო მეტად მოცულობით ცნებას იმ ცნებებს შორის, რომელიც თავის თავში შეიცავს იძულების, თუ ზენოლის ყველა საშუალებას.

იძულებისა და ძალდატანების, ცნებები მიუხედავად საერთო ფუნქციებისა და მიზნებისა, სხვადასხვა შინაარსს გულისხმობენ. იძულების საშუალებებია მიზანდასახული მოქმედებანი, სამართალი, სახელმწიფო ხელისუფლების ყველა სახე (კანონმდებლობითი, ადმინისტრაციული, სასამართლო); იძულების საშუალებათა ხასიათი (ეკონომიკური, პოლიტიკური, იდეოლოგიური) განპირობებულია საბოლოო მიზნებითა და სოციალური ურთიერთობებით. იძულების არსებითი ნიშანია დაქვემდებარებული სუბიექტისათვის მატერიალური

და სულიერ ფასეულობათა ჩამორთმევა ან ჩამორთმევის მუქარა. ასეთ სიტუაციაში შეიძლება აღმოჩნდეს არა მარტო ცალკეული სუბიექტი, არამედ სოციალური ფენა, კლასი, მთლიანად ერი და ა.შ. ძალდატანებას ადგილი აქვს მაშინ, როცა დაქვემდებარებული ხელქვეითი საერთოდ კარგავს მოქმედების თავისუფლებას, ხოლო მიზნის მიღწევისათვის ხელისუფლება იყენებს ფიზიკურ ძალასაც.

ძალდატანება და იძულება პოლიტიკური ბატონობის უმთავრესი პირობაა, ამიტომაც ძალაუფლებისა და ბატონობის საკითხი უმნიშვნელოვანეს პოლიტოლოგიურ პრობლემათა რიცხვს მიეკუთვნება.

ბატონობა – არისტოტელეს გაგებით ბატონობა თავისუფალ და არათავისუფალ მოქალაქეთა ურთიერთობის განსაკუთრებული ტიპია, რომლის საშუალებითაც ერთი მეორეს ხარჯზე პირად მოთხოვნილებას იკმაყოფილებს. ბატონობის კლასიკურ მაგალითად მას მიაჩნდა ცოლქმრულ ურთიერთობაში ქმრის მდგომარეობა. მაგრამ მაშინდელ საზოგადოებრივ ურთიერთობებში ბატონობის არსის ახსნა არ უცდიათ. ავგუსტინე აღიარებდა ჩაგვრა-ბატონობის არსებობას და ცდილობდა გარკვეულწილად მის გამართლებას. თ. ჰობსი ბატონობას უშუალოდ ძალაუფლებას უკავშირებდა, რომელიც ძალდატანებასა და ჩაგვრაზე დაფუძნებული. ჰეგელმა ბატონობა საყოველთაო უნივერსალურ კატეგორიად გამოაცხადა. ბატონობა მას ესმის, როგორც შრომის, თავისუფლებისა და განათლების დიალექტური განვითარების შედეგი. მარქსიზმ-ლენინიზმში ბატონობა გაიგება, უწინარეს ყოვლისა, როგორც კლასობრივი ბატონობა, რომელიც ვლინდება ძალაუფლების განსაკუთრებული ფორმებით.

ძალა – პოლიტიკური სუბიექტის უნარი სასურველი ხერხებით ზეგავლენა მოახდინოს სხვების ქცევაზე. ჩინეთის კომუნისტური პარტიის ლიდერმა მათ ძედუნმა ერთხელ თქვა ასეთი ფრაზა: „ძალაუფლება თოფის ლულიდან მომდინარეობს“. მაგრამ მსოფლიო პოლიტიკური გამოცდილება ამტკიცებს, რომ ძალაუფლების განხორციელებისათვის მარტოდენ ძალა არასაკმარისი პირობაა.

ნაპოლეონი თავს დაესხა ესპანეთს და დაიმორჩილა იგი, მაგრამ ერთ დღესაც არ ყოფილე მისი მმართველი. ეს მოხდა მხოლოდ იმიტომ, რომ მის ზურგს უკან იდგა მხოლოდ ძალა და სხვა არაფერი. ამიტომაც იყო, რომ თავის დროზე ტალიერანმა გაბედა და ნაპოლეონს უთხრა: „ხშიტების მეშვეობით, მონყალეო ხელმწიფევ, შეიძლება ყველაფერს მიაღწიო, გარდა ერთისა, მათზე ვერ ჩამოჯდები“. [3,135]

ავტორიტეტი და ლეგიტიმურობა – ინგლისურ ენაში შესაბამისი ტერმინები „პონერ“ და „აუტჰორიტე“ ხანდახან სინონიმებადაც იხმარება. ზოგ კონტექსტში შეიძლება ვთარგმნოთ როგორც „ხელისუფ-

ლება“, ზოგან – როგორც „ავტორიტეტი“. ხელისუფლებაც ადა ავტორიტეტიც პოლიტიკური ძალაუფლების ორ სხვადასხვა განზომილებას აღნიშნავს.

რამდენადაც ხელისუფლების რეალური განხორციელებისათვის თოფის ლულა არ კმარა, მის გარდა, და შესაძლოა მასზე უფრო მეტად, მას სჭირდება **ნორმები**, რომლებიც საზოგადოების დიდ უმრავლესობას აღიარებული და გათავისებული აქვს. ეს ნორმები სხვადასხვა ზომით ფესვგადგმულია ქცევის ზნეობრივ, რელიგიურ და სამართლებრივ კოდექსებში. ხელისუფლება როგორც ავტორიტეტით აღჭურვილი ძალაუფლება გულისხმობს **ლეგიტიმურობას** – მდგომარეობას, როცა ძალაუფლების გამოყენება მისდევს გარკვეულ ინსტიტუტებს და წესებს, ხოლო ადამიანები მათ იძულების გარეშე ემორჩილებიან და სამართლიანად მიიჩნევენ.

ცნება „ლეგიტიმური ხელისუფლება“ მეცნიერულ ტერმინოლოგიაში შემოიტანა გამოჩენილმა გერმანელმა მკვლევარმა-პოლიტოლოგმა მაქს ვებერმა. მანვე განმარტა, რომ ლეგიტიმიზაცია ნიშნავს მოვლენისათვის კანონიერების მინიჭებას, მისი კანონიერების აღიარებას. ვებერმა დაასაბუთა, რომ ხელისუფლების ლეგიტიმიზაცია, ყოველთვის არ არის ერთიპიური პროცესი, რომელსაც ერთი და იგივე წყარო და საფუძველი აქვს. გარდა დემოკრატიისა მონარქია ან დიქტატურის ნაირსახეობებიც შეიძლება ლეგიტიმური იყოს. თუ გვინდა გავიგოთ, გვაქვს თუ არა საქმე ლეგიტიმურ ხელისუფლებასთან, ის კი არ უნდა ვიკითხოთ, აქვთ თუ არა ადამიანებს არჩევანში მონაწილეობის, გაფიცვის ან უკმაყოფილების საჯაროდ გამოხატვის უფლება, არამედ ის, თუ რამდენად უღირთ მათ ეს უფლებები. თუ ხალხი კმაყოფილია არსებული პოლიტიკური წესრიგით (იმის მიუხედავად, აქვს თუ არა არჩევნებში მონაწილეობის უფლება), მაშინ მმართველობა ლეგიტიმური ყოფილა.

მ. ვებერმა გამოჰყო პოლიტიკური ხელისუფლების ლეგიტიმურობის, მისი მართლზომიერების სამი ძირითადი წყარო. პირველი, ხელისუფლებამ შეიძლება ლეგიტიმურობა შეიძინოს ტრადიციის შესაბამისად. მაგალითად, მმართველობის მონარქიული ფორმის დროს ხელისუფლება ტრადიციის მიხედვით მემკვიდრეს გადაეცემა. მეორე, ხელისუფლებამ ლეგიტიმურობა შეიძლება შეიძინოს სახელმწიფო ხელისუფლების მეთაური პოლიტიკური მოღვაწის დიდი ავტორიტეტისა და პოპულარობის გამო. სწორედ ასეთ ტიპს უწოდა ვებერმა ხარიზმატული ლიდერი. მესამე, ლეგიტიმურია ხელისუფლება, რომელსაც რაციონალურ-სამართლებრივი საფუძველი გააჩნია. ეს ხელისუფლე-

ბა აღიარებულია ხალხის მიერ, რადგან იგი კანონიერი გზით, ხალხის მიერ მოწონებული წესების დაცვითაა შექმნილი.

ლეგიტიმური პოლიტიკური ხელისუფლების დასახელებული ტიპებიდან, პირველი ორი – ტრადიციულად ხარიზმატული – უმთავრესად იმ სახელმწიფოებისათვისაა დამახასიათებელი, რომელშიც ნაკლებგანვითარებული პოლიტიკური სისტემებია. თუკი ასეთ ქვეყნებში ეკონომიკური განვითარების მაღალი დონე არსებობს, იგი უფრო მეტად ბუნებრივი რესურსების და სხვა განსაკუთრებული ვითარების შედეგია და არა ეკონომიკური პროცესებისა (მაგალითად, ენერგომატარებელი რესურსების სიუხვე და სხვ.). მმართველობის ფორმით ეს სახელმწიფოები ან მონარქიებია და ან პოლიტიკური რეჟიმი ხარიზმატული ლიდერების მეთაურობით. ტერმინი „ხარიზმა“ მომდინარეობს ბერძნული სიტყვიდან „ხარიზმა“, რომელიც იმ არაჩვეულებრივ თვისებებს ნიშნავს, რომელიც პიროვნებას უნიკალურ და მაგიურ ძალას ანიჭებს. ხარიზმას წარმოშობა დაკავშირებულია, როგორც წესი, ღრმა საზოგადოებრივ გარდაქმნებთან – რევოლუციებთან, ომებთან, მსხვილმასშტაბიან სოციალურ რეფორმებთან, გარდამავალ პერიოდებთან. ამ დროს განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს დასახული „მიზნის“ მისაღწევად ხალხის მობილიზებას, მათ ამხედრებას. ხალხის მასაც, რომელსაც არ გააჩნია მაღალი პოლიტიკური კულტურა, მზადაა შეასრულოს ლიდერის ყველა დავალება და სახელმძღვანელოდ გაიხადოს მისი ყველა მოწოდება. ასეთი მასისათვის წმინდა ფსიქოლოგიური მომენტიდან გამომდინარე ცენტრალიზაცია უფრო მისაღებია, ვიდრე ძირეული რგოლების ეფექტური ფუნქციონირება. ერთი ცენტრი მაქსიმალურად ერთფეროვანია და პერსონიფიცირდება მის მმართველ პიროვნებაში.

ასეთ ლოგიკას, შედეგად მოჰყვება ადამიანთა უმრავლესობის შეგნების კონსერვატიულობა. ერთფეროვნებას მიჩვეული ადამიანი, როგორც წესი, კონსერვატორი ხდება ცხოველმყოფელობის ყველა სფეროში და მათ შორის, პოლიტიკაშიც. თუ ამ პრობლემას პოლიტიკური ქცევის დონეზე განვიხილავთ, სწორედ მას მივყავართ პოლიტიკურ, ნაციონალურ, რელიგიურ და ა.შ. ექსტრემიზმამდე.

ხარიზმატული ხელისუფლების ანალიზისას საინტერესოდ მიგვაჩნია რუსეთის ფენომენი, სადაც ავტორიტარული პოლიტიკური განწყობილების ფორმირებას ხელი შეუწყო ამ ქვეყნის ისტორიის თავისებურებამ. ამ ქვეყნის ისტორიაში, ფაქტიურად, არ მოიპოვება არც ერთი მაგალითი იმისა, რომ ავტორიტარული ხელისუფლების გარეშე რაიმე მნიშვნელოვანი, კონსტრუქციული გარდაქმნა განხორციელებულიყო. ვერ გავიხსნებთ რუსეთის ისტორიაში თვალსაჩინო

მიღწევების რომელიმე მომენტს, რომ იგი დაკავშირებული არ იყოს კონკრეტულ ავტორიტარულ პოლიტიკურ ლიდერთან: ალექსანდრე ნეველთან, ივანე მრისხანესთან, პეტრე პირველთან, ლენინთან, სტალინთან. ამ ქვეყანაში როგორც კი „სუსტი“ ხელმწიფე გამოჩნდებოდა, წარუმატებლობა და უსიამოვნებანიც მასთან ერთად მოდიოდა.

ხალხი ისტორიულ ლეგენდებს თხზავდა ივანე მრისხანეზე, პეტრე პირველზე და სხვა ავტორიტარებზე, ოღონდ კი მათი პიროვნება განედიდებინათა და ძლიერი ხელისუფლების სიკეთე დაედასტურებინათ. ისტორიულად, ამ ქვეყნის ხალხი ყოველთვის ბელადის მხარეს იჭერდა, იქნებოდა ეს ალექსანდრე ნეველი თუ იოსებ სტალინი. ხალხთან ერთად ბელადები მუდამ გამოდიოდნენ საზოგადოების რალაც საშუალო ფენის – ბოიარების, თავად-აზნაურობის, ოფიცრების, ინტელიგენციის და ა.შ. წინააღმდეგ. ბელადი რუსეთში ყოველთვის უშუალოდ „გადიოდა“ მასაზე და ამრიგად, ადამიანთა შეგნებაში მტკიცდებოდა საზოგადოების შუალედური სტრუქტურების არასაჭიროების (ან მისი ნაკლებ საჭიროების) იდეა. ამგვარად, ყალიბდებოდა სწორხაზობრივი კავშირი: ბელადი – მასა, შუალედური ფენის გარეშე. ეს კი ავტორიტარული რეჟიმის მტკიცე საფუძველია. მაგრამ მიუხედავად ასეთი რეჟიმების ლეგიტიმურობისა, ადრე თუ გვიან იგი შეიცნობოდა საზოგადოების მხრიდან, როგორც პოლიტიკური ხელისუფლების სახე, რომელიც მიუღებელია ცივილიზაციისათვის სხვა ცნობილ ფორმებთან შედარებით და ხარიზმას მმართველობა ძირითადად ტრაგიკულად მთავრდებოდა. ამას ღალადებს რუსეთის ისტორიის ორი საუკუნის სტატისტიკა, რომლის განმავლობაში მოკლეს რუსეთის 12 იმპერატორი, მხოლოდ 2 – ელისაბედი და ალექსანდრ III კვდებიან ბუნებრივი სიკვდილით. 1. პეტრეს I – მონამლეს; 2. ეკატერინე I – მონამლეს; 3. პეტრე II – გაყინეს; 4. ანა იოანეს ასული – მონამლეს; 5. იოანე VI – 1 წლის დააპატიმრეს (პეტრე I-ის ქალიშვილის ელისაბედის სატახტო გადატრიალების შედეგად) და 25 წლის პატიმრობის შემდეგ დახვრიტეს ეკატერინე II-ის ბრძანებით; 6. პეტრე III – დაახრჩვეს მისი მეუღლის ეკატერინე II-ის ბრძანებით; 7. ეკატერინე II – შუბით მოკლეს სასახლეში; 8. პავლე I – დაახრჩვეს შეთქმულებმა, რომელთა შორისაც იყო მისი მემკვიდრე ალექსანდრე I; 9. ალექსანდრე I – დაიკარგა მოგზაურობისას; 10. ნიკოლოზ I – დაიკარგა უგზო-უკვლოდ (მისი საფლავიც არ არის); 11. ალექსანდრე II – ააფეთქეს ბომბით „ნაროდოვოლცებმა“; 12. ალექსანდრე III – დაიღუპა განუწყვეტელი ლოთობით (ანუ თავისი სიკვდილით, როგორც უკვე აღვნიშნეთ); 13. ნიკოლოზ II – მთელი ოჯახით დახვრიტეს ურალში ლენინისა და სვერდლოვის ბრძანებით.

ზემოთ აღნიშნული ფსიქოლოგიურ-პოლიტიკური ტერმინი და ცნებები პოლიტოლოგიური დისკურსის განუყოფელ ნაწილად იქცნენ. ისინი ფართოდ გამოიყენებიან როგორც ნაციონალურ, ისე საერთაშორისო დონის კვლევებში.

ამრიგად ტერმინოლოგიების მრავალფეროვნება მხოლოდ ადასტურებს „ძალაუფლების სოციოლოგიურ ამორფულობას“. საბოლოო ჯამში ირკვევა, რომ პოლიტიკური ურთიერთობები მოიცავს უფრო მეტს, ვიდრე მხოლოდ თავისთავად ზეგავლენის მოხდენა“ ან ძალაუფლების განხორციელება, ხოლო ძალაუფლებრივი ურთიერთობები თავს იჩენენ ადამიანური საქმიანობის ყველა სფეროში.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. H. Morgentau, *Scientific Man versus Power Politics*, Chicago, 1946.
2. ფსიქოლოგიური ენციკლოპედია, თბილისი, 2010.
3. ხოსე ორტეგა ი-გასეტი, მასების ამბოხი, თბილისი, 1993.

Qeti Jijeishvili

Professor Georgian Technical University

Giorgi Chkhikvishvili

Doctoral student of the Georgian Technical University

Psychology of power

Summary

The article disquised the psychology of power, power theories, categories: vidence, coercion, influence, authority, legitimacy.

Analyzes the social-political and the political – psychological characteristics of power, Psicolological foundations os the power of aspirantion.

Hare are the psicho-political analisis about the power concepts of Nietrschhe, Chrome, Heklauzen, Horn, Viatry and oher prominent scicentists.

იგორ კვესელავა

ტექნიკური უნივერსიტეტის საზოგადოებრივ მეცნიერებათა დეპარტამენტის უფროსი, პროფესორი

უცხო ძალის გამოყენების საკითხი საერთაშორისო და ქართულ პოლიტიკაში

1. უცხო ძალის გამოყენება – თეორია და პრაქტიკა

უდავო ფაქტია, ძველი იდეები სიცოცხლისუნარიანობით გამოირჩევიან და დროის მოთხოვნებს უძლებენ, ამ შემთხვევაში მხედველობაში გვაქვს საკუთარ ქვეყანაში უცხო ძალის გამოყენების ტრადიცია, რაც დამახასიათებელი იყო და არის სხვადასხვა ეპოქების ისტორიული პროცესებისთვის. სამეფო ოჯახები და პოლიტიკური კლასები დაპირისპირების თავიდან ასაცილებლად ზოგჯერ ძალაუფლებას ახალ პოლიტიკურ კლასს გადასცემდნენ ან ხელისუფლებაში უცხოელები მოჰყავდათ. ეს ხშირად ხდებოდა ირანის პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივ არეალში. რუსეთში ჯერ ვარიაგები მოიწვიეს მმართველებად, შემდეგ აქ გერმანულ-პრუსიული წარმომავლობის მეფეები დომინირებდნენ. რუსეთის პოლიტიკურ ცხოვრებაში უდიდესი როლი ითამაშეს მონღოლოიდური, ებრაული და ქართული წარმომავლობის ლიდერებმა (ლენინი, კერენსკი, ტროცკი, კამენევი, ზინოვიევი, კ. ჩხეიძე, ი. სტალინი, ლ. ბერია და სხვ.).

ეროვნული სახელმწიფოებრიობის ჩამოყალიბების პროცესში ქვეყნის წინაშე მდგარ გამოწვევებზე პასუხის გაცემა მსოფლიოს ბევრ ქვეყანაში ადეკვატურად მოხდა, თუმცა ანალოგიურ გამოწვევებს სხვაგან არაადეკვატური პასუხი გაეცა. ამ მხრივ საინტერესოა რამდენიმე მაგალითი: შუასაუკუნეების ინგლისის სამეფო კარმა ხელისუფლების შესანარჩუნებლად მხარი დაუჭირა საფრანგეთის შეიარაღებული ძალების გამოყენებას, თუმცა ინგლისის ხელისუფლების სათავეში მოსულმა კრომველმა, ამის გამო სამშობლოს ღალატის ბრალდებით გაასამართლა ინგლისის მეფე ჩარლზ პირველი სტიუარტი და მას თავი მოჰკვეთეს, როგორც სამშობლოს მოღალატეს. ასეთი პასუხი გასცა საკუთარ ქვეყანაში უცხო ჯარის შემოყვანის თანხმობას ინგლისის პოლიტიკურმა ელიტამ.

150 წლის შემდეგ ავსტრიისა და პრუსიის უცხო ძალების გამოყენების მცდელობის გამო საფრანგეთის რევოლუციურმა კონვენტმა

სიკვდილის განაჩენი გამოუტანა საფრანგეთის მეფეს ლუდოვიკო XVI-ს.

ასეთი იყო უცხო ქვეყნის სამხედრო ძალის მონვევაზე საფრანგეთის პოლიტიკური ელიტის დამოკიდებულება.

„საკუთარ ქვეყანაში უცხო ქვეყნის ჯარის გამოყენების გამო ინგლისისა და საფრანგეთის მიერ გაცემული პასუხების შედეგი აღმოჩნდა ის, რომ მას შემდეგ ინგლისისა და საფრანგეთის პოლიტიკურ კლასში არასოდეს გასჩენიათ სურვილი დასახმარებლად უცხო სახელმწიფოებისათვის მიემართათ“ [2].

ნებისმიერმა ქვეყანამ, და მათ შორის საქართველომ, უარი უნდა თქვას რომელიმე სხვა სახელმწიფოზე მკვეთრად მოიმედეობის კურსზე, ანუ ცალსახად დამოკიდებული არ უნდა იყოს არც ერთ ქვეყანაზე.

ქვეყნის შინაგანი სისუსტის კომპენსირება მხოლოდ გარეშე ძალის ფაქტორით შეუძლებელია და ყოველგვარი ცდა, მოხდეს მისი გადაფარვა უცხო ძალის გამოყენებით, მარცხისათვის არის განწირული, რაც ნათლად დაადასტურა წარსულში გ. სააკაძის, შემდეგ ს. ორჯონიკიძის და ბოლოს ე. შევარდნაძის სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკურმა კურსმა.

ნიშანდობლივია, რომ უცხო ძალის გამოყენების ქართული მოდელი დამახასიათებელი აღმოჩნდა ქართული სახელმწიფოებრიობის განვლილი მთელი გზისათვის.

ჩვენს ქვეყანაში, არაერთხელ შემოუყვანიათ უცხო ქვეყნის ჯარი მეფეებს თუ მთავრებს, დიდგვაროვნებს თუ სხვა წარჩინებულებს, მათ ზოგჯერ გმირებს უწოდებდნენ, ძეგლებსაც უდგამდნენ და სიმღერებსა და ლექსებს უძღვნიდნენ.

ცხადია, უცხო ძალის გამოყენებისას აუცილებელია ამ ძალის ბუნების გათვალისწინება. თუ ის მონვევის მიზანს ამართლებს, ეს ნაბიჯი შეიძლება გამართლდეს პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივი თვალსაზრისით, მაგრამ თუ ის ანგრევს სახელმწიფოს და მიმართულია პიროვნული ძალაუფლების შენარჩუნებაზე, მაშინ ეს ქმედება დანაშაულის ტოლფასია.

ამ მიმართულებით საქართველოში უცხო ძალის გამოყენების ერთგვარი ტრადიცია დამკვიდრდა. ცნობილმა ისტორიკოსმა ნიკო ბერძენიშვილმა გაიზიარა ლეონტი მროველის კონცეფცია შინაპოლიტიკურ ბრძოლაში უცხო ძალის გამოყენების მიზანშეწონილობის შესახებ, თუ მიზანი ამართლებდა ასეთ მოქმედებას და შედეგი მიღწეული იყო.

ამ დებულების დასაბუთებისათვის ნ. ბერძენიშვილს „ქართლის ცხოვრებიდან“ და სხვა ისტორიული წყაროებიდან მოხმობილი აქვს მაგალითები, საიდანაც ჩანს, რომ ქართლოსიანთა სჯულის დამცველი ერისთავები ხელისუფლების შესანარჩუნებლად სომხებს მიმართავდნენ დახმარებისათვის. V-VI საუკუნეებში პოლიტიკური ლიდერები სპარსელებს იწვევდნენ, უფრო მოგვიანებით კი ბიზანტიელებს და თურქ-სელჯუკებს. უცხო ძალის გამოყენებით ცდილობდნენ ხელისუფლების დაუფლებას დემნა ორბელიანი და ჰერეთის ერისთავი, რომლებიც მეფის წინააღმდეგ ლეკებს და სხვა „კავკასიელებს“ თხოვდნენ დახმარებას.

უცხო ძალების მოწვევის თუ გამოყენების საკითხი ხშირად გამხდარა პრინციპული დავის საგანი მომხრეთა და მოწინააღმდეგეთა შორის. ასე იყო ეს აღმაშენებლის ეპოქაშიც, მაგრამ დავითმა შიშნავლა ყივჩაღების შესაძლებლობები, მათი სარგებლიანობის ხარისხი შინა და გარეშე მტრებთან ბრძოლაში და შემდეგ გადაწყვიტა მათი გამოყენება საქართველოს გაერთიანების სასარგებლოდ. სწორედ ამ და სხვა წარმატებული პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივი მოღვაწეობის შედეგი იყო ის, რომ დავითმა „აღმაშენებლის“ სახელი დაიმკვიდრა, განსხვავებით სხვა მოღვაწეებისაგან, რომელთა არასწორმა ქმედებებმა საქართველოს მიძიმე შედეგები მოუტანა.

საქართველოში მეფეების, მთავრების თუ თავადების მიერ უცხო ძალის მოწვევა ჩვეულებრივი ამბავი იყო გვიანფეოდალურ ხანაშიც. ბაგრატ IV, გიორგი XI, ათაბაგები, გურიელი, რაჭის ერისთავი, ქსნის ერისთავები, ალექსანდრე ბატონიშვილი, აბაშიძეები, გივი ამილახორი და სხვები თურქ-ოსმალებს იწვევდნენ, ხოლო ხელისუფლების სისუსტის გადასაფარად ალექსანდრე მეორე – კახთა მეფე, თეიმურაზ პირველი, ვახტანგ მეექვსე, ერეკლე მეორე, სოლომონ პირველი რუსებს თხოვდნენ დახმარებას.

პოლიტიკურ და სხვა ხასიათის ლიტერატურაში დღემდე დავის საგანია ქართლის გაძლიერებული აზნაურის და გამორჩეული სამხედრო პირის გიორგი სააკაძის საქმიანობა. მან ქვეყნის შინაგანი სისუსტის, ანუ ცენტრალური ხელისუფლების გაძლიერების მიზნით, უცხო ქვეყნის სამხედრო ძალა მოიწვია, ან უფრო ზუსტად ამ ძალას შემოჰყვა საქართველოში. სააკაძემ ვერ გაითვალისწინა, რომ ეს ძალა ქვეყნის გადასარჩენად და გასაძლიერებლად კი არ მიდიოდა, არამედ დასაპყრობად. სწორედ ამ პროცესს ნებით თუ უნებლიეთ ხელი შეუწყო სააკაძემ, ვერ განსაზღვრა შედეგი და ამ გადაუჭრელ წინააღმდეგობათა კასკადში დამარცხდა კიდევაც.

გ. სააკაძემ არაბუნებრივი ნაბიჯები გადადგა და საკუთარი შვილი დამპყრობელს დაუტოვა სამსხვერპლოდ, რომელიც გაუმართლებელი პოლიტიკური გზის შედეგი იყო. სხვა მხრივ ეს ნაბიჯი არ იყო ახალი თაობის შენარჩუნების მიმართულებით გადადგმული ქმედება. მან თავისი თავიც გასწირა და მომავალ თაობასაც შეუქმნა საფრთხე.

სააკაძე ამ მდგომარეობამდე პიროვნულ-პოლიტიკურმა ამბიციურობამ მიიყვანა. ვერ განსაზღვრა თავისი კუთვნილი ადგილი ქართულ-პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივ სივრცეში, იძულებული გახდა ირანულ-თურქულ ჩარჩოში მოქცეულიყო და ტრაგიკულად დაამთავრა თავისი სიცოცხლეც. ერთი ძირითადი ენისა და ერთი ეკლესიის დროშის ქვეშ გაერთიანებული ქართული სახელმწიფოებრივი ცხოვრებისათვის უცხო არ არის ქართველთა დაპირისპირებისა და ორგულობის არა ერთი ფაქტი, ლევან სანიკიძე ქართულ სირცხვილს რომ უწოდებს, მაგრამ ქართულმა მახსოვრობამ სიმამაცისა და ერთგულების ასეულობით მაგალითიც შემოგვინახა. ისიც ცხადია, რომ ქართულ სინამდვილეს სხვა ხალხების დაპყრობის ნაკლები ტრადიცია აქვს, თუმცა ეს ტოლერანტული ინტერნაციონალიზმი ბევრჯერ ბუმერანგად შემოუბრუნდა და თავსატეხი გაუხდა.

საქართველოს პოლიტიკური ისტორია იცნობს მრავალ ფაქტს, როდესაც ქვეყნის მმართველს არჩევანის გაკეთება უხდებოდა არა კეთილსა და ბოროტს, არამედ ბოროტსა და ნაკლებად ბოროტს შორის, და აქ პოლიტიკური გადაწყვეტილების მიღება მიზანშეწონილობის მრავალმხრივი განსჯისა და რეალობის გათვალისწინებით უხდებოდა. მაგალითად, ერეკლე მეორე უცხო ძალას („ტრაქტატი“ რუსეთთან), სამეფოს სარგებლობის თვალსაზრისით აფასებდა და ცდილობდა ეს სასურველ საზღვრებში ჩაეყენებინა. თუმცა „ტრაქტატის“ საშუალებით მოწვეული რუსეთი ქვეყანას დაუპირისპირდა და ქართული პოლიტიკა იძულებული გახდა „სასარგებლოდ“ მოწვეულ „მფარველს“ დაპირისპირებოდა. ე.ი. მოწვეული უცხო ძალა ბოროტებად გადაიქცა.

ცხადია, ერეკლესათვის უცნობი არ იყო უცხო ძალების მოწვევის, მისი გამოყენების, დაქირავების, შემოყვანისა თუ შემოყოლის ფაქტები, ისევე როგორც თავის მხრივ ქართველებისთვის არ ყოფილა მიუღებელი გარეშე ძალებთან თანამშრომლობა.

ქვეყნის ხელისუფლების სისუსტის გადაფარვის პრაქტიკა დამახასიათებელია მსოფლიოს ისტორიული სინამდვილისათვის, მაგრამ ასე ხშირად მისთვის თითქმის არც ერთ ქვეყანაში არ მიუმართავთ, როგორც საქართველოში, ამიტომ ბუნებრივია, ქართველმა პოლიტი-

კოსებმა შეიმუშავეს ელასტიური პოლიტიკა და წარმატებულად იყენებდნენ მას ქვეყნის ძლიერების და, შესაბამისად, ხელისუფლების გასამტკიცებლად.

ერეკლე მეორის მთელი ძალისხმევა მიმართული იყო „ტრაქტატის“ საშუალებით მოსალოდნელი მაჰმადიანური საფრთხე თავიდან აეცილებინა. ამასთანავე მეფე კარგად ხედავდა, რომ რუსეთი სწრაფად და მიზანმიმართულად მოინევედა კავკასიისაკენ და დაპყრობას ვერც ქართლ-კახეთი აცდებოდა. ამიტომ ორ ქვეყანას შორის დადებულ იურიდიულ დოკუმენტს ურთიერთობების ლეგიტიმაცია უნდა მოეხდინა. თუმცა, მოწვევა და თანამშრომლობა მაინც დაპყრობად იქცა, რომელიც თავის დროზე სტალინმა „მცირე ბოროტებად“ გამოაცხადა, ხოლო მოგვიანებით შევარდნაძემ ეს „ფორმულაც“ მოხსნა და საქართველოს მზე ჩრდილოეთიდან ამოიყვანა.

საერთოდ, უცხო ძალის გამოყენებას სხვადასხვა ინტერპრეტაცია ეძლევა: უცხო ძალების დაქირავება (ბაგრატი), მათი შემოყვანა თუ შემოყოლა (ლიპარიტი, სააკაძე), უცხო მხარეზე დადგომა, (დიდი აზნაურები, კახელი გლეხების გალეკება), უცხო დამპყრობლების გამოყენება (მონღოლები), როსტომ ხანი, თეიმურაზი) და ისინი არაერთგზის გამხდარა ქართული საზოგადოებრივ-პოლიტიკური აზრის განსჯის საგანი.

ცხადია, როდესაც ქვეყანას პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური კრიზისი ეუფლება, ამა თუ იმ ლიდერში თუ ჯგუფში ყალიბდება გარეშე ძალის გამოყენების იდეა.

1918 წელს, საქართველოს პოლიტიკურმა კლასმა კავშირი შეკრა გერმანიასთან და საქართველოს ეროვნულმა საბჭომ მიიღო გადაწყვეტილება გერმანიის მხრიდან მფარველობისა და დახმარების შესახებ, რაც მიზნად ისახავდა საქართველოში მყოფი ტყვე ოფიცრებისა და ჯარისკაცებისაგან შეედგინათ სამხედრო დაჯგუფება და გამოეყენებინათ ისინი შინაგანი წესრიგის დასამყარებლად და ანარქიასთან საბრძოლველად, თუმცა, ასეთი მოწვევა არ ჰქონდათ მიღებული ინგლისისა და იტალიის უცხო სამხედრო ძალებს, რომლებიც გერმანიის დამარცხების შემდეგ შემოვიდნენ საქართველოში, მაგრამ დამპყრობლებივით იქცეოდნენ.

დამოუკიდებელი, საქართველოს მესვეურებმა, სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ლიდერებმა, ვერაფერი დაუპირისპირეს სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ბოლშევიკური მიმართულების ძალადობას და რუსეთის საბჭოური იმპერიის გადაწყვეტილებით და ადგილობრივი ქართველი ბოლშევიკების დახმარებით განხორციელდა რუსეთის

წითელი არმიის ნაწილების მოწვევა, საქართველოს ოკუპაცია და შემდეგ ანექსია.

მოგვიანებით ამ იდეის ერთ-ერთმა მთავარმა განმახორციელებელმა ი. ჯულაშვილმა (ი. სტალინი) ახსნა საქართველოს შინაგანი სისუსტის „გადაფარვის“ გამო უცხო ძალების მოწვევის მოტივაცია და ფორმები. სტალინი ისე ლაპარაკობდა ამის შესახებ, თითქოს არავითარი კავშირი არ ჰქონდა ამ საბედისწერო მოვლენებთან.

სტალინის მიერ ქართველ ისტორიკოსებთან (ს. ჯანაშია, ნ. ბერძენიშვილი) გახმოვანებული მოსაზრება, ნებით თუ უნებლიეთ ააშკარევენ საბჭოთა რუსეთის იმპერიულ სახისმეტყველებას. „საჭიროა იმის ცოდნა, თუ რაოდენ სამიშია უცხოელების ჩარევა საკუთარი ქვეყნის დახმარების და დაცვის საქმეში: აქ ნათლად ჩანს, რომ არ არსებობს უფრო საეჭვო და სამარჩიელო ნდობა. ისინი ხომ მზად არიან, იკადრონ ყოველგვარი არამზადობა, ოღონდ მიითვისონ სხვისი სამფლობელოები“.

აქ ყოველგვარი ისტორიულ-პოლიტიკური განსჯა ზედმეტია. სტალინმა თქვა ის, რაც პრაქტიკულად განახორციელა საბჭოთა რუსეთის ბოლშევიკების პოლიტიკურმა კლასმა. ამიტომ გასაკვირი არ უნდა იყოს მისი ეს ფრაზაც: „საქართველოს სჭირდება ბოლშევიკური უთო და ის წაღმა-უკულმა უნდა გადაიხნას“.

ცნობილია, რომ სტალინის დღის რეჟიმი საქართველოდან მიღებული ინფორმაციის გაცნობით იწყებოდა. „ეს არის ყველაზე რთული რეგიონი და რთული ხალხი“, ასე ახასიათებდა სტალინი თავის სამშობლოს და კარგად იცოდა, რომ თავის დროზე რუსეთმა ამ „მოურჯულებელი“ მხარის „მოსათვინიერებლად“ „რბილი ძალის“ გამოყენების ტაქტიკა აირჩია (ვორონცოვი). ეს იყო უარი ომის გაგრძელებაზე, რადგანაც რუსეთს არც ერთ მხარეში არ უნარმოებია იმდენი ომი, რამდენიც საქართველოში.

„მშობელ დედას მოცილებულმა ქართველმა ხალხმა დედინაცვალი დედად არ შეითვისა. კავკასია, საერთოდ, და ამიერკავკასია, კერძოდ, სამიშ უზნად რჩებოდა რუსეთის საგარეო პოლიტიკაში. თვითმპყრობელობა იძულებული გახდა მებრძოლი ქართველებისთვის ყური მიეგდო, მათ მიმართ დათმობაზე წასულიყო“ (ნიკო ბერძენიშვილი).

ეს იყო იძულებითი კომპრომისი, რომელიც ქართველმა ხალხმა ბრძოლით მოიპოვა, ხოლო საქართველომ დროებით დათმო თავისუფლება, რათა პოლიტიკურად გამორკვეულიყო, ეკონომიკურად და კულტურულად გაძლიერებულიყო, რომ შემდეგ თავისუფლება აღედგინა.

უცხო ქვეყნის დახმარება ქვეყნის გასაძლიერებლად დადებითი მოვლენაა, მაგრამ, როდესაც ეს ხორციელდება საკუთარი ძალაუფლებით ტკობის მოსაპოვებლად, ეს ლალატის ტოლფასია. ამ თვალსაზრისით, მოლაღატური გამოდგა ჯერ საბჭოთა, ხოლო მოგვიანებით თანამედროვე რუსეთის ქმედებანი, რომელიც შესაბამისად ს. ორჯონიკიძის და ე. შვეარდნაძის სახელებთან არის დაკავშირებული.

თუ რა ბედი ენია მოლაღატედ გამოცხადებულ ორჯონიკიძეს და მის მიმდევრებს, საყოველთაოდ ცნობილია. ქართულმა პოლიტიკურმა სინამდვილემ მსგავსი განაჩენი უნდა გამოუტანოს შვეარდნაძეს, რომელმაც უცხო ძალები მოიწვია კანონიერი ეროვნული ხელისუფლების დასამხობად, საკუთარი ძალაუფლების მოსაპოვებლად და შესანარჩუნებლად და არა ქვეყნის ძლიერებისა და კეთილდღეობის მისაღწევად.

მაშინ ქვეყანამ იხილა უცხო ძალის მიერ საქართველოს მმართველად დასმული, ძალაუფლების შენარჩუნების განუზომელი წყურვილით შეპყრობილი, გულუხვი დაპირებების გამცემი, ნეგატიური პოლიტიკური ტექნოლოგიებით დამუხტული, გარკვეული პოლიტიკური კლასის მიერ მხარდაჭერილი ადამიანი, რომელიც გაურბოდა საგნებისა და მოვლენების რეალურად დანახვას და არასოდეს არ ყოფილა ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი გაგების სახელმწიფო მოღვაწე.

გულუბრყვილობა იქნებოდა, დაგვეჯერებინა, რომ არსებობს „გულწრფელი დიპლომატია“, მაგრამ, როდესაც პოლიტიკოსის თვითმიზანი ხდება მუდმივი სიცრუე და ის გამოიყენება თვითდამკვიდრების ინსტრუმენტად, საქმე გვაქვს თავისი ქვეყნის მოძულე, მრავალი სტანდარტით მომქმედ ავანტიურისტთან, რომელსაც მიესადაგება ტალიერანის ნათქვამი ფუშუზე: „მას ასე იმიტომ სძაგდა მთელი კაცობრიობა, რომ ძალიან კარგად იცნობდა საკუთარ თავს“.

გასაზიარებელია მოსაზრება, რომ „რუსეთს წყევლად ექცა თვალუნვდენელი სივრცე, რომელშიც რუსეთის ეროვნული სხეული სპილოს ავადმყოფობასავით ამორფული გახდა. საქართველოს წყევლად ექცა „სასიცოცხლო სივრცის“ სიმცირე, რომელსაც საკუთარ სივრცესთან თანაუხვედრელობის პრობლემით შეპყრობილი რუსეთი შაგრენის ტყავივით აპატარავეს“ [2].

ორივე შემთხვევაში „დამნაშავეები“ ქართველები აღმოჩნდნენ. რუსეთის უზარმაზარი სივრცის შექმნა სტალინის დიდი ძალისხმევით მოხდა. საქართველოს სივრცის შემცირებაში უდიდესი როლი სტალინმა, ორჯონიკიძემ და შვეარდნაძემ ითამაშეს. სწორედ ეს სამეუღლია „სირცხვილისა და დანაშაულის კულტურების“ ერთობლივი ტვირთით დამძიმებული მოღვაწეები. მითუმეტეს ისტორიული მოვ-

ლენების და პოლიტიკოსების შესაფასებლად არსებობს ერთადერთი კრიტერიუმი, – ამ მოვლენების და პიროვნებების მოღვაწეობის შედეგები.

2. შევარდნაძე – დანაშაულისა და სირცხვილის კულტურის პროდუქტი და უცხო ძალის გამოყენების სინდრომი

შევარდნაძე თავისუფლებას გაექცა და კვლავ უცხო ძალას დაემორჩილა, მაგრამ, სანაცვლოდ, ძალაუფლება მოიპოვა და ის ყველა შესაძლო საშუალებებითა და ხერხებით შეინარჩუნა. აფხაზეთის დაკარგვის შემდეგ მან რუსეთის, სომხეთისა და აზერბაიჯანის ხელისუფლებებს მოუწოდა ოფიციალურად შემოეყვანათ სამხედრო ძალები საქართველოში. ბაქომ და ერევანმა ეს წინადადება არ მიიღო, რუსეთმა კი თანხმობა განაცხადა და საქართველო დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობაშიც აღმოჩნდა.

რუსეთ-საქართველოს ომის დამთავრებას დაემთხვა ელცინის გამარჯვება პროკომუნისტურ ძალებზე. შევარდნაძე მიესალმა ელცინის მიერ მოსკოვის „თეთრი სახლის“ დაბომბვას და განაცხადა, რომ „რუსეთში დამარცხდნენ ის ძალები, რომლებმაც აფხაზეთი წაგლიჯეს საქართველოს“. ეს იყო ამკარა სიცრუე, რომელიც მიზნად ისახავდა დამარცხებულს, ე.წ. მთავარსარდლის რეაბილიტაციის მცდელობას ქართველი ხალხის წინაშე, თუმცა ცხადი იყო, რომ რუსეთის ყველა ძალამ მხარი დაუჭირა საქართველოს დანაწევრებას.

არ იყო შემთხვევითი, რომ იმ პერიოდში შევარდნაძის ერთ-ერთ ტელეინტერვიუში გაიჟღერა ფრაზამ „ადამიანებს ცხოვრება უნდათ“, ეს იყო მინიშნება იმაზე, რომ საქართველო უნდა შეგუებოდა აფხაზეთის დაკარგვას და ტაში დაეკრა შევარდნაძის იმ რეჟიმისათვის, რომელიც ადამიანებს ბედნიერ ცხოვრებას მოუტანდა, რაც სიცრუე გამოდგა. უცხო ძალის გამოყენებით შევარდნაძემ მისაკუთრა ხელისუფლება, მაგრამ სანაცვლოდ ქართველმა ერმა მიიღო ნგრევა, თვალთმქცობა, უსაზღვრო კორუფცია, დაპირისპირება, ვერშემდგარი სახელმწიფო და ა.შ.

დსთ-ის შემადგენლობაში შესვლა გადამწყვეტი და საბოლოო დარტყმა აღმოჩნდა ყოფილი ხელისუფლებისათვის, რომელსაც არავითარი ფიზიკური შესაძლებლობა არ ჰქონდა, ებრძოლა რუსეთის სამხედრო ძალის წინააღმდეგ.

სახელმწიფო გადატრიალების გზით მოსული ძალებისათვის ხელისუფლების შენარჩუნების უზომო სურვილი ნათლად არის გამოხატული ჯ. იოსელიანის მოგონებების ნიგნში „სამი განზომილება“. ავ-

ტორი წერს: „იმ დროს (1993 წლის ოქტომბერი – ი. კ.) მთავრი იყო იმის დემონსტრირება და შთაბეჭდილების შექმნა, რომ რუსები ჩვენ გვიჭერდნენ მხარს“.

უცხო ქვეყნის სამხედრო ძალების მიერ რამდენჯერმე დაიბომბა, ზვიად გამსახურდიას მომხრეების მიერ დაკავებული, სამეგრელოს ქალაქები და რაიონები (ზუგდიდი, სენაკი, აბაშა, მარტვილი, ხობი). რუსული ჯარები მონაწილეობდნენ მდ. ცხენისწყლის მიმდებარე ტერიტორიების სადამსჯელო ოპერაციებშიც.

ფილარმონიაში შეკრებილმა, შევარდნაძის მომხრე პარტიებმა და ინტელიგენციამ (ი. სარიშვილი, ა. მარგიანი, ვ. გოგუაძე, მ. ნანეიშვილი, ე. შენგელაია, რ. ჩხეიძე, რ. ჯაფარიძე, თ. კვაჭანტირაძე, თ. გოცაძე, რ. ამაშუკელი, ნ. ლომოური, ე. კვიციანიშვილი, მ. გიგინეიშვილი, გ. ბენაშვილი და სხვ.) რუსული ძალის შემოსვლას და პირველი პრეზიდენტის განადგურებას დაუჭირა მხარი. თუმცა, სწორედ რუსეთის სამხედროების შემოსვლით საბოლოოდ დაესვა წერტილი აფხაზეთის დაკარგვას. შევარდნაძე კი აღფრთოვანებული აცხადებდა: „ფოთს ოცამდე გემი მოადგა, ჯარისკაცებით და არტილერიით. თავისი პოსტები დააყენეს საკვანძო ადგილებზე – ერთი გასროლაც არ ყოფილა“.

თავის მხრივ კრემლი მუდმივად ატყუებდა მარიონეტული ხელისუფლების მმართველს. მოგვიანებით შევარდნაძე იძულებული იყო ეს ელიარებინა: „ელცინი წამოადგა და განაცხადა: გაძლევთ პირობას, „აფხაზეთის საკითხს უახლოეს მომავალში მოვაგვარებთ“. დავუჯერე, მიუხედავად იმისა, რომ ერთხელ უკვე მომატყუა — 1992 წლის 3 სექტემბერს. ამჯერადაც შევცდი“.

იმჟამად დასავლეთის პრესა („ინტერნეიშნლ ჰერალდ ტრიბუნი“, „ნიუ-იორკ ტაიმსი“, „უვენმან დუი ჟედიში“, „ფრანსი“, „ლიბრ ბელჟივი“, „ლე სუარი“, „ლე მონდი“, „ლიბერასიონი“, „ფიგარო“, „შპიგელი“, „ტაიმსი“, „ელ პაისი“, „გარდიანი“ და ა.შ.) რეგულარულად ბეჭდავდა მიმოხილვებს დასავლეთ საქართველოში მიმდინარე მოვლენებისა და საბრძოლო მოქმედებების შესახებ, რომელიც მიმართული იყო კანონიერი ხელისუფლების ძალადობრივი გზით დასამხობად.

ამრიგად, შევარდნაძის დიდი ძალისხმევით, რუსეთმა შეძლო დაემხო და ფიზიკურად გაენადგურებინა ეროვნული ხელისუფლება. დსთ-ში საქართველოს შეყვანით რუსეთმა კიდევ ერთხელ დაამტკიცა, რომ კრემლი ყოფილი საბჭოთა კავშირის რესპუბლიკებისათვის არსებობის შენარჩუნების მთავარ ფაქტორს წარმოადგენდა. შესაბამისად, რუსეთმა საქართველოს ხელისუფლება ჩააბარა პერსონას, რომლის პოლიტიკური საქმიანობა ზნეობაზე კი არა, მუდმივად პი-

რად მიზანშეწონილობაზე იყო დამყარებული და ამიტომაც შევარდნაძის ხელისუფლებამ საქართველოში მყოფ რუსეთის ჯარებს საოკუპაციო სტატუსი მოუხსნა. თუ ილიას გამოთქმას გავიმეორებთ, საქართველო „დიდი ონავრებისათვის“ მისაღები ქვეყანა გახდა. ხელისუფლების შენარჩუნების სანაცვლოდ, რუსეთმა შევარდნაძისაგან კიდევ უფრო მეტის დათმობა მოითხოვა, მითუმეტეს, ეს უკანასკნელი შემფოთებული იყო ელცინის მანევრით საქართველოს ხელისუფლების ორად გაყოფის შესახებ. დასავლეთ საქართველოში ძალაუფლებას ზვიად გამსახურდია უნდა დაუფლებოდა, აღმოსავლეთ საქართველოში კი შევარდნაძე.

ირაკლი ბათიაშვილი თავის პუბლიკაციაში „ემშაკები საქართველოში“ წერდა: „1993 წლის მინჭრულს რუსეთის დაზვერვის მოქმედებით მოკლეს საქართველოს პირველი პრეზიდენტი – ზვიად გამსახურდია. ეს იყო თავისებური გარიგება: დსთ-ში შესვლაზე სახელმწიფოს მეთაურის (ედუარდ შევარდნაძის) თანხმობის სანაცვლოდ, რუსეთმა იკისრა აქტიური დახმარება, ე.წ. ზვიადისტური პრობლემის მოხსნაში. სახელდობრ, სამოქალაქო ომში ჩაერთვნენ რუსეთის სამხედრო ძალები, რაც შევარდნაძის გამარჯვების გადამწყვეტი ფაქტორი აღმოჩნდა. ამ დახმარების საბოლოო წერტილი კი იყო პრობლემის მთავარი მიზეზის – ზვიად გამსახურდიას ფიზიკური ლიკვიდაცია“.

შინაური მტრის ხატის ძიებამ, ხელისუფლების მოპოვების და მისი შენარჩუნების ავადმყოფურმა მისწრაფებამ, უცხო ძალების გამოყენების სურვილმა, შევარდნაძე და მისი რაზმი ტრაგიკულ და გამოუსწორებელ შეცდომამდე თუ დანაშაულამდე მიიყვანა. ის მიენდო „მშობლიური კრემლის“ მიერ დაპირებულ გარანტიებს, ხელი მოაწერა ქვეყნისთვის დამლუპველ შეთანხმებებს და ხელისუფლების შენარჩუნების სანაცვლოდ დაარღვია ტერიტორიული მთლიანობა.

შევარდნაძის მმართველობის დროს კრემლის მითითებით უმაღლეს თანამდებობებზე დანიშნეს თავდაცვის მინისტრად – ვ. ნადიბაიძე, შინაგან საქმეთა მინისტრად – შ. კვირიაა და უშიშროების უწყების ხელმძღვანელად – ი. გიორგაძე.

თავის დროზე შევარდნაძის თანამოაზრის და მხარდამჭერის გ. ლანჩავას მტკიცებით, ერთი პერიოდი ქვეყანას მართავდა რეუტი – ამიერკავკასიის ჯარების სარდალი, რომელთანაც ყოველ ორშაბათს ცხადდებოდა შ. კვირიაა და მითითებებს იღებდა.

ცხადია, ქვეყნის შინაგანი სისუსტის კომპენსირება მხოლოდ გარეშე ძალის ფაქტორით შეუძლებელია და ყოველგვარი ცდა, მოხდეს

მისი გადაფარვა უცხო ძალის გამოყენებით, მარცხისთვის არის განწინრული.

თანამედროვე ვითარებაში უცხო ძალის გამოყენება განსხვავებული ფორმითა და მეთოდებით ხორციელდება და მსოფლიოში „ახალი წესრიგის“ დამყარების პოლიტიკური კონცეფციის ჩარჩოში ვდება. „გამარჯვებული“ ქვეყნები ერთმანეთში თანხმდებიან, აერთიანებენ სამხედრო ძალებს და შლიან იმპერიებს, კოალიციებს თუ რეჟიმებს.

ახალი მსოფლიო მოწყობის ინიციატორების მიერ შემუშავებული პროექტი გულისხმობს ქვეყნების ახალ გადანაწილებას, თუმცა ამ იდეას ჰყავს მონინაალმდეგეები მცირე სახელმწიფოების მხრიდან, რომლებიც გამოდიან დიდი სახელმწიფოების „დინების წინააღმდეგ“ და, რომლებსაც ამის გამო საფრთხე ემუქრებათ „ვეშაპი“ ქვეყნებისაგან (ომები, სახელმწიფო გადატრიალებები, ეკონომიკური ბლოკადა და ა.შ).

სახელმწიფოთა შორის დაპირისპირებაში არაფერი არ არის არაბუნებრივი და ისტორიულად უპრეცედენტო, მითუმეტეს „პრობლემის“ მოსაგვარებლად გარეშე ძალებს ხელისუფლებაც იყენებს და ოპოზიციაც, მაგრამ ოპოზიციური პოლიტიკური კლასის „პუტჩისტური“ გზით ხელისუფლების სათავეში მოსვლა და ქაოსის გამონვევა ერის ღალატია. ასეთი მოქმედების შედეგს დღესაც იმკის ბევრი ქვეყანა და მათ შორის საქართველოც.

თუ ვირწმუნებთ, რომ სახელმწიფოებთან ურთიერთობების ოთხი ფორმაა გაზიარებული – მტრობა, დამორჩილება, განადგურება და პარტნიორობა – წარსულის თუ თანამედროვე რუსეთმა საქართველოსთან პირველი სამი აირჩია. თავისი წილი პასუხისმგებლობის ტვირთი ყველამ ზიდა. ზოგიერთი „სიზიფეს შრომას“ ეწეოდა და ამჟამად ირჯებოდა ურთიერთობების მოსაწესრიგებლად, ზოგმა მშვიდობას მიმართა და ზოგმაც ძალასაც. თუმცა, საბოლოოდ რეალობამ გვიჩვენა, რომ პრობლემა „ცასა და მიწას შუა დაეკიდა“ და საზოგადოება შიშით შეჰყურებს ერთი დიდი უცხო ძალის და მეორე მცირე სასიცოცხლო სივრცის მქონე ქვეყნის ურთიერთობების პერსპექტივას. მითუმეტეს თუ ბიბლიას მოვიხმობთ: „რაიც ყოფილა, უკვე არის დიდი ხანია; და რაც იქნება, ის უკვე იყო“.

არ ვიქნებით ობიექტური, თუ ვიტყვით, რომ სხვადასხვა ეპოქების ქართულმა საზოგადოებრივ-პოლიტიკურმა ელიტამ მკაცრი პასუხი არ გასცა საკუთარ სამშობლოში უცხო ძალის გამოყენების მცდელობას. ამ მხრივ კითხვები ქართველ ერს ჰქონდა გ. სააკაძესთან, ერეკლე მეორესთან, ი. სტალინთან, ს. ორჯონიკიძესთან და ცალკეული მათგანის ქმედებების მიმართ საზოგადოების მკვეთრად

ნეგატიური დამოკიდებულება მეტ-ნაკლებად ცნობილია. მაგალითად, ქართველმა ერმა ს. ორჯონიკიძე სამშობლოს მოღალატედ გამოაცხადა და ყველგან აიღო მისი ძეგლები თუ ბიუსტები. თუმცა, ეს თანამედროვე საქართველოს სინამდვილისთვის საკმარისი არ აღმოჩნდა, რომ პოლიტიკურ ლიდერებს არასოდეს გასჩენოდათ სურვილი ხელისუფლებაში მოსასვლელად უცხო ძალისთვის მიემართათ.

აღნიშნულის თვალსაჩინო მაგალითია შვეარდნაძის მიერ უცხო სახელმწიფოს მოხმობა, რომლის მძიმე შედეგები საქართველოსთვის საყოველთაოდ ცნობილია. შვეარდნაძემ ამისთვის პასუხი უნდა აგოს ქართველი ერის წინაშე. ჩვენ შორსა ვართ იმ აზრისაგან, რომ საკმაოდ ღრმად ასაკოვანი მოხუცი ციხის საკანში მოთავსდეს, მაგრამ ის, როგორც XX საუკუნის საქართველოს ისტორიის ერთ-ერთი „სირცხვილი“, უნდა დაისაჯოს სამოქალაქო განაჩენით – მისი ნაწერების, მემუარების და სხვა დოკუმენტების თავზე გადახვეით.

საქართველოში არც ერთმა პოლიტიკურმა ძალამ და მისმა ლიდერმა ვერ უნდა შესძლოს გაიმეოროს ორჯონიკიძის, შვეარდნაძის და სხვების დანაშაული და დიდი ზარზეიმით არ უნდა მოუხმოს უცხო ქვეყანას თავისი ხელისუფლების გადასარჩენად.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ნ. ბერძენიშვილი, საუბრები სტალინთან, ყურნალი: „საისტორიო ვერტიკალები“, №8, 2005.
2. გ. გაჩეჩილაძე, სამდღიანი დიალოგი პოლიტიკური ტექნოლოგიის მაესტროსთან, ყურნალი: „საისტორიო ვერტიკალები“, №8, 2005.
3. ჯ. იოსელიანი, მესამე განზომილება, თბილისი, 1998.
4. ა. ბენდიანიშვილი, ქართული ეროვნული სახელმწიფოს განვითარების ეტაპები, თბილისი, 2006.
5. მ. მჭედლიშვილი, საქართველო ბოროტების იმპერიის 500-წლოვან მარწუხებში, თბილისი, 2004.
6. უცხოელი მეცნიერები 90-იანი წლების საქართველოს შესახებ, თბილისი, 1998.
7. ი. კვესელავა, საქართველოს უახლესი ისტორიის ქრონიკები, II, თბილისი, 2008.

Igor Kveselava
*Professor of the Georgian
Technical University*

Subject of the Usage of Foreign Forces in the International and Georgian Policy

Summary

The tradition of the usage of foreign force in the own country was typical for the political and state organizational processes of different ages. Although, such kind of actions, met the severe answer and resistance in some countries (England, France).

It's impossible to compensate the internal weakness of State only by the usage of foreign factor and every such try is predestined for failure. In this field, it's worth to mention as an example the political activities of G.Saakadze, I. Stalin, S.Orjonikidze, E.Shevardnadze and etc.

E.Shevardnaze, is a product of crime and dishonor in a modern Georgia, which have marked off himself from freedom and with the help of foreign force has overthrown legitimate national government. As a tribute for the maintaining the power, he became a marionette in the Russia's hands. As a result, the Georgian territorial integrity was ruined, corruption became dominant, was established the mafia-clan government and the country had lost possibility to become a State at that period.

Confrontation between the States and using of foreign forces for solving inner and outer policy is not historically unprecedented fact, but to overthrown the legitimate government with such foreign help is considered as a treason, and its outcomes affects Georgia negatively till today.

„პარსკვლავური ომები“-ს ამერიკული იდეა და ბანიარაღების პროცესი

აშშ-საბჭოთა კავშირის ურთიერთობებში სტრატეგიული თავდაცვის ინიციატივას (შტრატეგიც ეფენსე ინიციატივე) იგივე „ვარსკვლავური ომების პროგრამას ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ადგილი უკავია რონალდ რეიგანისა და მისი ადმინისტრაციის საგარეო პოლიტიკაში. ეს გახლდათ ერთგვარი პოლიტიკური, სამხედრო და ფსიქოლოგიური ზენოლა საბჭოთა კავშირზე. 1983 წლის 23 მარტს, როცა აშშ-ს პრეზიდენტმა რეიგანმა ტელევიზიით გამოსვლისას განაცხადა თავისი SI-ს პროგრამის შესახებ, რომელიც უთუოდ ამერიკის სტრატეგიულ უპირატესობას მოასწავებდა, მან შემდეგი სიტყვებით მიმართა ამერიკელ მეცნიერებს: „მე მივმართავ ჩვენი ქვეყნის მეცნიერულ საზოგადოებას, მათ, ვინც მოგვცა ბირთვული იარაღი, რათა მათ ახლა თავისი უდიდესი ნიჭი მიმართონ ადამიანის გადარჩენისა და საყოველთაო მშვიდობის უზრუნველყოფისაკენ, რომ მოგვცეთ ჩვენ ისეთი საშუალება, რომელიც ბირთვულ იარაღს გადააქცევს უძლურად და მოძველებულად“. ეს ერთ-ერთი ყველაზე გახმაურებული და საინტერესო პოლიტიკური ნაბიჯი იყო გადადგმული ვაშინგტონის მიერ ცივი ომის ესკალაციის ფონზე. თუმცა, დღესაც არ წყდება დავა იმის შესახებ, რომ იყო თუ არა სტრატეგიული თავდაცვის ინიციატივა კარგად დაგეგმილი პროპაგანდისტული პროვოკაცია, თუ რეიგანის ადმინისტრაცია სინამდვილეში აპირებდა ამ, მართლაც, ფანტასტიკური პროექტის განხორციელებას.

1983 წელი ითვლება ერთ-ერთ ყველაზე დაძაბულ და დრამატულ დროდ ცივი ომის ისტორიაში. მარტის დასაწყისში აშშ-ს პრეზიდენტმა საბჭოთა კავშირს უწოდა „ბოროტების იმპერია“. ხოლო, უკვე ორი კვირის შემდეგ დირექტივა №119-ის ამოქმედებით შემოიტანა ცნება „სტრატეგიული თავდაცვის ინიციატივა“. ეს იყო ბრძოლის წარმოების სრულიად ახალი მათემატიკური მეთოდების დანერგვა, რაც გულისხმობდა ხმელეთზე და კოსმოსურ სივრცეში ისეთი ახალი რაკეტსაწინააღმდეგო სისტემის დაყენებას, რომელიც საიმედოდ დაიცავდა ჩრდილოეთ ამერიკის მთელ ტერიტორიას და დაფუძნებული იქნებოდა ახალ ფიზიკურ პრინციპებზე, მათ შორის ბირ-

თველი ენერჯის ლაზერულ სხივად გარდაქმნის პრინციპზე. ეს თავის მხრივ საშუალებას აძლევდა აშშ-ს გაენადგურებინათ ნებისმიერი საკონტინენტთაშორისო ბირთვული რაკეტა ნებისმიერ დისტანციაზე. აღნიშნული ინიციატივა უფრო თავდაცვითი ხასიათის იყო, ვიდრე შეტევითი, თუმცა იმდენად არარეალურად გამოიყურებოდა, (მისი მიზნებისა და მეთოდების გათვალისწინებით), რომ მასმედია მას „ვარსკვლავური ომები“-ს პროგრამა უწოდა, ჯორჯ ლუკასის ცნობილი ფანტასტიკური კინოპროექტის „ვარსკვლავური ომების“ სახელწოდების მიხედვით. [7] ამ პროგრამის წარმატებით განხორციელების შემთხვევაში, საბჭოთა კავშირის მთელი ომისშემდგომი ძალისხმევა, რომ ბირთვული იარაღის საშუალებით გამხდარიყო ზესახელმწიფო და შიშის ქვეშ ჰყოლოდა მთელი ევროპა და მსოფლიოც კი, არც მეტი არც ნაკლები, – კოტრდებოდა, ვინაიდან ძირითადად ბირთვული არსენალი ანიჭებდა საბჭოთა კავშირს ზესახელმწიფოს სტატუსს.

მოსკოვი პანიკამ მოიცვა. ინგეროდა სტრატეგიული პარიტეტი ამერიკის შეერთებულ შტატებთან. ნათელი ხდებოდა, რომ საბჭოთა კავშირს ტექნოლოგიურად აღარ შესწევდა უნარი პაექრობა გაენია ამ ურთულესი და უძვირესი პროექტისათვის. საბჭოთა ანალიტიკოსების მიერ გაკეთებული დასკვნები ფრიად შემამოფოთებლად უღერდა: შეერთებული შტატები მიიღებენ საშუალებას დაუსჯელად განახორციელონ პირველი ბირთვული დარტყმა, დაემხოზა მთელი სამხედრო-გეოპოლიტიკური სტაბილურობა, რომელიც დამყარდა ბოლო 10 წლის განმავლობაში, ბათილდებოდა 1972 წლის შეთანხმება რაკეტსანინალმდეგო (IIPO)-ს შესახებ, საბჭოთა კავშირი უბრალოდ დაკარგავდა ზესახელმწიფოს სტატუსს. საბჭოთა მეცნიერები ორჭოფობდნენ. მათი აზრით, სტრატეგიული თავდაცვის ინიციატივის პროგრამის განხორციელება ფაქტობრივად არარეალური იყო, მაგრამ თეორიულად 10-15 წლის შემდეგ მაინც შეიძლებოდა შექმნილიყო რაიმე მსგავსი სისტემა.

როგორც იხსენებს ოლეგ გრინევსკი (ანდროპოვთან დაახლოებული პიროვნება), ამ განცხადებას მოჰყვა სწრაფი რეაქცია მოსკოვში. უკვე 24 მარტს ანდროპოვმა თავისთან დაიბარა საგარეო საქმეთა სამინისტროსა და ძალოვანი სტრუქტურების წარმომადგენლები, რომელთაც მოკლედ მოახსენეს ლიდერს აშშ-ს გეგმების შესახებ. ანდროპოვმა განაცხადა შემდეგი: „სიტუაცია მეტად რთულია და მე არ მინდა იგნორირება გავუკეთო არც ერთ შესაძლებელ სცენარს – მათ შორის ეფექტური რაკეტსანინალმდეგო სისტემის შექმნის ვარიანტსაც. იმის მიუხედავად, შეიძლება თუ არა ამ სისტემის პრაქტიკული შექმნა, ში იქცა ამერიკული პოლიტიკის რეალურ ფაქტორად და ჩვენ

არ შეგვიძლია არ გავითვალისწინოთ მოვლენების ასეთი განვითარება.“ [2, 18]

სიტუაცია მართლაც ძალზედ დაძაბული იყო. 80-იანი წლების დასაწყისში ბირთვული ბალანსი ასე თუ ისე შენარჩუნებული გახლდათ. მიუხედავად იმისა, რომ აშშ-ს უპირატესობა გააჩნდა საბჭოთა კავშირთან შედარებით საკონტინენტთაშორისო ქობინების რაოდენობაში, მოსკოვმა ძირითადი აქცენტი გააკეთა ახალ სარაკეტო სისტემებზე გაყოფადი ქობინების გამოყენებით (CC-25, CC-24). ამ სახის რაკეტებს შეეძლოთ ერთდროულად გაენადგურებინათ რამდენიმე სამიზნე ობიექტი. თუმცა, რეიგანის ადმინისტრაციამ დაიწყო რამდენიმე ძვირადღირებული სამხედრო პროექტის განხორციელება, მათ შორის „ტრაიდენტის“ ტიპის ბირთვული წყალქვეშა ნაგებისა და „სტელსის“ ტიპის უჩინარი სტრატეგიული ბომბდამშენების შექმნა, ამავე დროს გადაწყდა ევროპაში განლაგებულიყო საშუალო რადიუსის ბირთვული რაკეტები „პერშინგ – 2“. ეს კი აიძულებდა საბჭოთა მხარეს განეხორციელებინა საპასუხო ღონისძიებები და გაცილებით მეტი ფინანსური საშუალებები დაეხარჯა თავდაცვაზე. [2, 19] თუ გავითვალისწინებთ იმ ფაქტსაც, რომ საბჭოთა კავშირი იმხანად უკვე ჩაბმული იყო საბრძოლო მოქმედებებში ავღანეთის წინააღმდეგ, გასაგები გახდება ის შემოფოთება, რომელიც გამოიწვია რეიგანის მხრიდან სტრატეგიული თავდაცვის ინიციატივის გამოცხადებამ.

საბჭოთა მედია გამუდმებით ამტკიცებდა, რომ SI არღვევდა უკვე არსებულ შეთანხმებებს, რომ ამერიკელები ომისთვის ემზადებოდნენ. პრესაში „გაჟონა“ ანდროპოვის სიტყვებმა – „რეიგანი არაპროგნოზირებადია“. როგორც მოგვიანებით გაირკვა, ეს „გაჟონვა“ შემთხვევითი არ ყოფილა. 1983 წლის ნოემბერში ნატოს წევრმა ქვეყნებმა სამხედრო წრთვნები ჩაატარეს დასავლეთ ევროპაში. წრთვნების მასშტაბურმა ხასიათმა საბჭოთა დაზვერვას შეუქმნა შთაბეჭდილება, რომ ნატო აპირებდა საბჭოთა კავშირზე თავდასხმას. მოსკოვში ეს საფრთხე რეალურად შეაფასეს და სამხედრო ძალები მზადყოფნაში მოიყვანეს. საბედნიეროდ, CI-ს აგენტურამ დროულად მოიპოვა ეს ინფორმაცია და პრეზიდენტი რეიგანი ჩააყენა საქმის კურსში. პრეზიდენტის ადმინისტრაცია დროულად დაუკავშირდა საბჭოთა ოფიციალურ პირებს და დაარწმუნა ისინი, რომ დასავლეთი ომს არ აპირებდა. სამხედრო წრთვნები კი დროზე ადრე დაასრულეს. [5, 186]

ამის მიუხედავად ამერიკული სტრატეგიული თავდაცვის ინიციატივა, მოსკოვს არ აძლევდა მშვიდი ძილის საშუალებას.

საბჭოთა კავშირმა SI-ს წინააღმდეგ დარაზმა თავისი ყველა მოკავშირე და მომხრე მთელ მსოფლიოში. დაიწყო სამშვიდობო მოძრა-

ობა ლოზუნგით „არა ვარსკვლავების ომს!“ მრავალსაათიანი დემონსტრაციები იმართებოდა ევროპისა და ამერიკის ქალაქებში.

აღსანიშნავია, რომ ამერიკული მხარე ბევრ ამ ფაქტორს ითვალისწინებდა ასეთი ამბიციური პროექტის გამოცხადებისას. ეს კარგად ჩანს ერთ-ერთ დოკუმენტში, რომელიც შეიქმნა 1983 წლის 12 სექტემბერს და ჰქვია „შესაძლო საბჭოთა საპასუხო სვლები აშშ-ში სტრატეგიული თავდაცვის ინიციატივაზე“ (ossible Soviet responses to the S Strategic Defence Initiative).

დოკუმენტში აღნიშნულია, რომ თუ საბჭოთა მხარე შეეცდებოდა სრულიად ახალი, ჯერ კიდევ დაუგეგმავი, სამხედრო სისტემების შექმნას და ამავე დროს არ შეწყვეტს უკვე არსებულ სამხედრო პროექტებს, ეს გამოიწვევს უზარმაზარ დანახარჯებს, რაც მძიმედ დაანგვება საბჭოთა ეკონომიკას და საბჭოთა ხელმძღვანელობა აღმოჩნდება რთული პოლიტიკური გადაწყვეტილებების წინაშე. აქვე მოცემულია მოსკოვის შესაძლო პოლიტიკური სვლების ანალიზი. მაგ: ცენტრალური სადაზვერვო სამმართველოს გათვლებით, ერთ-ერთი პირველი, რასაც მოიმოქმედებდნენ საბჭოთა ლიდერები, იქნებოდა განიარაღების მოლაპარაკებების განახლება, ამავე დროს ისინი აქტიურად ჩართავდნენ ამ პროცესში ნატოს. მოსკოვი პირდაპირ მიმართავდა ნატოს ხელმძღვანელობას და ამავე დროს განიარაღების პროცესში ჩართავდა მსოფლიო საზოგადოებას, მშვიდობის დამცავ მოძრაობებს, სამეცნიერო წრეებს. სამშვიდობო კამპანიის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პუნქტი გახდებოდა აშშ-ს დადანაშაულება, რომ სტრატეგიული თავდაცვითი ინიციატივის გამოცხადებით დაირღვეოდა სტრატეგიული შეიარაღების შემცირების შეთანხმებები ხელმოწერილი ჯერ კიდევ ბრეჟნევისა და ნიქსონს შორის 1972 წელს.

ანალიტიკოსების გათვლით, მოსკოვი აქტიურად დააყენებდა სტრატეგიული შეიარაღების ინიციატივის შეზღუდვის საკითხებს საერთაშორისო ფორუმებზე. მაგალითად, გაერო-ს განიარაღებისა და კოსმოსის კომიტეტების გენერალური ასამბლეის წინაშე, ევროპის განიარაღების კონფერენციაზე, რომელიც იგეგმებოდა 1984 წლის იანვარში. ასევე იყო ვარაუდი, რომ ანდროპოვი წამოაყენებდა კიდევ ერთ ახალ სამშვიდობო ინიციატივას, რომელიც იქნებოდა მის მიერ უკვე გამოცხადებული (1981 წელს) გეგმის გაგრძელება. 1981 წელს გენერალურმა მდივანმა იური ანდროპოვმა გაეროს წარუდგინა წინადადება, რომ აკრძალულიყო კოსმოსურ სივრცეში მოძრავი ნებისმიერი თანამგზავრის დაზიანება, განადგურება, ან მისი ფუნქციონირებისთვის ხელის შეშლა. ამერიკელების აზრით, სტრატეგიული შეიარაღების ინიციატივის გამოცხადების შემდეგ, მოსკოვი კიდევ უფრო

განავრცობდა ამ გეგმას და მოითხოვდა ნებისმიერი კოსმოსური ბაზირების სამხედრო სისტემის შექმნისა და მათი გამოცდის აკრძალვას.

ამერიკელი ექსპერტები ასკვნიდნენ, რომ მოსკოვის მიერ არჩეული აქტიური მოლაპარაკებების ტაქტიკა, მისცემდა მას საჭირო დროს, რათა შეექმნათ საკუთარი საპასუხო სისტემა აშშ-ს თავდაცვითი სისტემის წინააღმდეგ.

საინტერესოა, თუ რა იქნებოდა ძირითადი ბერკეტი საბჭოთა მხარისათვის, რათა მათ აერჩიათ უფრო აქტიური სამოქმედო გეგმა. პირველ რიგში ეს იყო ეკონომიკის სფერო, ვინაიდან შესაბამისი პროგრამის განხორციელება საბჭოთა კავშირში გამოინვევდა წარმოუდგენელ დანახარჯებს. ამავე დროს, ისინი იძულებულნი იქნებოდნენ ჩაედოთ ისედაც ძლიერ შეზღუდული ფინანსური ინვესტიციები ძალზე ძვირ ტექნოლოგიურ სფეროში, რათა სათანადო პასუხი გაეცათ ამერიკელებისთვის. ასეთი გადაწყვეტილება ძვირადღირებული იქნებოდა არა მარტო საბჭოთა თავდაცვითი ბიუჯეტისთვის, რაც ძალზე მნიშვნელოვანია, მოსკოვი იძულებული გახდებოდა მოეხდინა სტრატეგიული ძალების სრული სტრუქტურული რეკონსტრუქცია. ამას ემატებოდა ამერიკელთა მოსაზრება, რომ საბჭოთა გენშტაბი ნაკლებად მონადინებული იყო დაეწყო მასშტაბური ცვლილებები, ვინაიდან ისინი კარგავდნენ გაცილებით მეტს, თუ აირჩევდნენ არასწორ სტრატეგიას.

როგორც ვხედავთ, ამერიკელებს საკმაოდ კარგად ჰქონდათ გათვლილი მოსკოვის შესაძლო რეაქცია სტრატეგიული თავდაცვის ინიციატივის გამოცხადებაზე, რაც კიდევ ერთხელ მეტყველებს იმ ფაქტზე, რომ ეს პროექტი არ იყო მხოლოდ პროპაგანდისტული ფანდი და პროვოკაცია.

საინტერესოა, აგრეთვე თავად ამ გრანდიოზული პროექტის შექმნის ისტორია და რონალდ რეიგანის დამოკიდებულება „ვარსკვლავური ომების“ გეგმისადმი.

სხვადასხვა მეცნიერი განსხვავებულ მოსაზრებებს გამოთქვამს იმის შესახებ, თუ როგორ ჩაისახა ეს პროექტი. ბევრი ფიქრობს, რომ რეიგანის დაინტერესება ბირთვული შეკავების პოლიტიკით დაიწყო 1967 წელს. მაშინ, ჯერ კიდევ როგორც კალიფორნიის გუბერნატორი, რეიგანი სტუმრობდა ლივერმორსკის ლაბორატორიას, სადაც შეხვდა და ამ საკითხზე ესაუბრა ცნობილ ფიზიკოსს ედუარდ ტელერს, ამერიკული წყალბადის ბომბის შემქმნელს.

საინტერესოა, რომ ზოგიერთი მეცნიერი ითვალისწინებს რა კინემატოგრაფიის დიდ გავლენას რეიგანზე, თვლის, რომ SI-ს გეგმა

შეიძლება ჩამოყალიბებულიყო კინოს ზემოქმედებით. ჯერ კიდევ 1940 წელს რეიგანი თამაშობდა მხატვრულ ფილმში „მკვლევლობა ჰაერში“ საიდუმლო აგენტის როლს. სცენარის მიხედვით, მისი გმირი ებრძვის ჯაშუშს, რომელიც ცდილობს გაიტაცოს მონყობილობა, რომლითაც შეიძლება ნებისმიერი საჰაერო ობიექტის ჩამოგდება. როგორც აღწერილია ფილმში, ეს მონყობილობა „ახალი სუპერ იარაღი არა მარტო უზრუნველყოფს აშშ-ის უსაფრთხოებას, არამედ აქცევს მას მსოფლიო ისტორიაში ყველაზე ძლევაშემოსილ სახელმწიფოდ“.

როგორც აღნიშნავს მწერალი და ეკონომისტი მარტინ ანდერსონი 1988 წელს გამოცემულ წიგნში „რევოლუცია“, „ვარკვლავური ომების“ პროექტის სურვილი რეიგანს დაებადა 1979 წლის 31 ივლისს, როდესაც ის იმყოფებოდა ჩრდილოეთ ამერიკის საჰაერო-კოსმოსური თავდაცვის მართვის ობიექტზე, შაენის მთებში, კოლორადოში. ჯერ კიდევ გუბერნატორმა, რეიგანმა ჰკითხა გენერალ ჯეიმს ჰილს, თუ რა მოხდებოდა იმ შემთხვევაში, როცა საბჭოთა კავშირი მოულოდნელად ესროდა ამერიკულ ქალაქს ერთ-ერთ საკონტინენტაშორისო ბალისტიკურ რაკეტას. ამაზე გენერალმა უპასუხა, რომ გასროლა იმ წამს დაფიქსირდებოდა და ქალაქის ხელმძღვანელობას ექნებოდა 10 წუთი, რათა მოეხდინა მოსახლეობის ევაკუაცია. სხვა რამის გაკეთება ამერიკულ მხარეს არ შეეძლო. ეს მართლაც შოკი იყო რეიგანისთვის. „ჩვენ ვხარჯავთ უზარმაზარ თანხებს ბირთვული თავდასხმის შეტყობინების სისტემების განვითარებაზე, მაგრამ მაინც არ შეგვიძლია დავიცვათ ჩვენი მოსახლეობა თავდასხმისაგან“ - აღნიშნა მომავალმა პრეზიდენტმა.

ანდერსონმა მაშინვე ჩამოაყალიბა საიდუმლო მემორანდუმი, სადაც ასაბუთებდა ახალი „რაკეტ-სანიანალმდეგო სისტემის“ შექმნის აუცილებლობას და წარუდგინა იგი გუბერნატორს. რეიგანი დაინტერესდა ამ იდეით და პრეზიდენტად გახდომისთანავე თეთრ სახლში ჩამოაყალიბა ამ პროექტის მხარდამჭერი არაფორმალური ჯგუფი, რომელსაც სათავეში ჩაუდგა მარტინ ანდერსონი, ხოლო ჯგუფის ტექნიკურ კონსულტაციებს უზრუნველყოფდა თავად ედუარდ ტელერი, რომელიც ძალზე გაიტაცა ახალმა გრანდიოზულმა იდეამ. მიუხედავად ამისა დასახული გეგმა არ სარგებლობდა მხარდამჭერთ პენტაგონში. ამერიკელი სამხედროები ჩართულნი იყვნენ საკუთარი პროექტის (მობილური რაკეტები X)-ის ლობირებაში და არ სურდათ საკუთარი ძალები გაეფანტათ რალაც ნახევრად ფანტასტიკური იდეის განხორციელებაზე. შედეგად, ანდერსონის არაფორმალური სამუშაო ჯგუფი დაიშალა და მან დატოვა თეთრი სახლი.

სიტუაცია არსებითად შეიცვალა 1982 წლის დეკემბერში, როცა აშშ-ს კონგრესმა უარი უთხრა პენტაგონს ახალი X-ის ტიპის რაკეტების დაფინანსებაზე. ამიერიდან SI-ის ინიციატივა ხელში აიღო ეროვნული უსაფრთხოების მრჩეველის თანაშემწემ რობერტ მაკფარლანმა. პრეზიდენტის ადმინისტრაცია ახალ მიდგომებს ეძებდა ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფციისადმი, საჭირო იყო რაიმე ეფექტური და სინტერესო იდეა, რომელიც მოიპოვებდა საზოგადოების მხარდაჭერას და გაამართლებდა უზარმაზარ სამხედრო ხარჯებს.

რობერტ მაკფარლანი ჯერ კიდევ ჰენრი კისინჯერმა შეამჩნია და ნაიყვანა ეროვნული უსაფრთხოების საბჭოში. სწორედ კისინჯერისგან, რომელიც მისი ნამდვილი მასწავლებელი გახდა, რობერტმა აითვისა რთული სტრატეგიული კომბინაციების ხლართვა და მრავალვარიანტიანი მიდგომების შემუშავება. მაკფარლანი თვლიდა, რომ გეოპოლიტიკური სტაბილურობა სერიოზული საფრთხის წინაშე იყო. „შეიარაღების შეჯიბრი“, მისი აზრით, უფრო ადგებოდა საბჭოთა კავშირს, ვინაიდან, მიუხედავად იმისა, რომ შეერთებული შტატების ბირთვული შეიარაღება გაცილებით თანამედროვე იყო, საბჭოთა კავშირი ქმნიდა უფრო მძიმე რაკეტებს გაყოფადი ქობინების უფრო ეფექტური შეთავსებით. ამიტომ რაკეტსაწინააღმდეგო სისტემის შექმნა გადაიყვანდა „შეიარაღების შეჯიბრს“ მოწინავე ტექნოლოგიების სფეროში, სადაც შეერთებულ შტატებს ამკარა უპირატესობა ჰქონდა საბჭოთა ბლოკთან შედარებით.

მოვლენების ასეთი განვითარება, ვაშინგტონის აზრით, შეაშინებდა მოსკოვს. ხოლო იმის საფრთხე, რომ საბჭოთა კავშირი შეიძლება აღმოჩნდეს „განიარაღებული“, აიძულებს მათ დიპლომატებს გაცილებით მეტი დათმონ სტრატეგიული შეიარაღების მოლაპარაკებებზე.

SI-ის კონცეფციის შექმნაზე რეალური მუშაობა დაიწყო მას შემდეგ, რაც ამერიკის პრეზიდენტს თავდაცვის სამინისტრომ წარუდგინა საიდუმლო მემორანდუმი, სადაც ნათქვამი იყო, რომ ბირთვული ომის შემთხვევაში დაილუპებოდა 150 მილიონი ამერიკელი. ამის შემდგომ რეიგანმა მწვანე შუქი მისცა ამ პროექტის განხორციელებას.

მუშაობა ამ პროექტზე მიმდინარეობდა საიდუმლო ვითარებაში, ვინაიდან ემინოდან არა მარტო ინფორმაციის გაჟონვისა, არამედ პირველ რიგში კრიტიკისა საკუთარი სპეციალისტებისა და სამხედროების მხრიდან. „ვარსკვლავური ომების“ პროგრამის შექმნაზე მუშაობდა ეროვნული უსაფრთხოების საბჭოს ვინრო ჯგუფი ადმირალ

ჯონ პოინდექსტერის (ტერმინ ში-ის ავტორი), ბობ ლინჰარდის, რეი პალოკისა და ჯორჯ კეიუორტის ხელმძღვანელობით. [2, 24]

23 მარტის ცნობილი სიტყვა კი მაკვარლანმა დაწერა. აღნიშნული სიტყვა სამხედროებსა და სახელმწიფო მდივანს გასაცნობად გადასცეს 24 საათით ადრე. ყველანი ნამდვილ შოკში იყვნენ, განსაკუთრებით, სახელმწიფო მდივანი ჯორჯ შულცი, რომელსაც ემინოდა, რომ აშშ-ს მოკავშირეები ნატოში არასწორად აღიქვამდნენ ვაშინგტონის სურვილს მოეხდინათ ამერიკის რაკეტსანიანალმდეგო უსაფრთხოების უზრუნველყოფა მოკავშირეებთან შეუთანხმებლად. მაგრამ არც რეიგანმა და არც მისმა მრჩეველებმა უკან არ დაიხიეს და 23 მარტს პრეზიდენტმა გამოაცხადა სტრატეგიული თავდაცვითი ინიციატივა.

სპეციალისტები სხვადასხვა საწინააღმდეგო, თუ მხარდამჭერ აზრს გამოთქვამდნენ სტრატეგიული თავდაცვის პროგრამის მიმართ, რაც უკარგავდა მას პოლიტიკურ ასპექტს. თუმცა რეიგანი ყურადღებას არ აქცევდა მსგავს ტექნიკურ შენიშვნებს, ვინაიდან აღნიშნული პროგრამა მას არ წამოუყენებია მხოლოდ სტრატეგიული მიზნებისთვის, არამედ პირველ რიგში ბირთვული ომის თავიდან ასაცილებლად. მიუხედავად იმისა, რომ რეიგანმა მთელი თავისი პრეზიდენტობა შეაღწა ამერიკის სამხედრო ძლიერებას, მათ შორის ბირთვულისას, ამავე დროს იგი იყო პაციფისტი და ოცნებობდა მსოფლიოზე ბირთვული იარაღის გარეშე. მან, როდესაც გორბაჩოვმა 1986 წლის 15 იანვარს წამოაყენა 2000 წლამდე ბირთვული იარაღის ეტაპობრივი ლიკვიდაციის პროგრამა, წამოიძახა „რას უცადოთ ასე დიდხანს“.[1, 480]

რეიგანი თვლიდა, რომ ბირთვული ომი არავის არ შეუძლია მოიგოს. მაგრამ, „მაინც, ვიდრე ბირთვული იარაღი არსებობს, ყოველთვის იქნება რისკი მისი გამოყენებისა, როგორც კი პირველი ბირთვული ჭურვი აფეთქდება, არავინ არ იცის, ეს როგორ დამთავრდება. ამიტომ ჩემი ოცნებაა ისეთი მსოფლიოს არსებობა, რომელიც თავისუფალი იქნება ბირთვული იარაღისგან“. [1, 480]

რეიგანმა თავის გამოსვლებში არა ერთხელ აღნიშნა: „ამერიკა ცალმხრივი წესით ბოლოს მოუღებს სამიშროებას ბირთვული უბედურების წინაშე, თუ დაუყოვნებლივ შეუდგება სტრატეგიული თავდაცვის ინიციატივის პროგრამის შექმნას. ამერიკის მეცნიერები ბირთვულ იარაღს მოძველებურად აქცევენ“.

23 მარტის „ვარსკვლავური ომების“ სიტყვაში რეიგანმა მისთვის დამახასიათებელი დრამატიზმით, ყურადღება გაამახვილა ბოლო წლებში საბჭოთა კავშირის სამხედრო ძლიერების ზრდაზე. იგი

შეეხო ცენტრალურ ამერიკას, კერძოდ კუბას და „პატარა კუნძულ გრენადას“ სადაც საბჭოთა კავშირის დაწყებული ჰქონდა აეროდრომის მშენებლობა 3 კილომეტრიანი ასაფრენი ზოლით. პრეზიდენტმა დასვა კითხვა, თუ რა მიზნებისთვის ჭირდებოდა გრენადის აეროპორტს 3 კილომეტრიანი ასაფრენი ზოლი, ამ ქვეყანას ხომ არ გააჩნდა საკუთარი სამხედრო-საჰაერო ძალები. მინიშნება ნათელი იყო - რათქმუნდა შეერთებული შტატების დამუქრების მიზნით. (პრეზიდენტს არ უხსენებია ის ფაქტი, რომ აეროპორტი დაპროექტებული იყო და შენდებოდა ინგლისური კომპანიის მიერ სამოქალაქო ავიაციისთვის და რომ არც პროექტი და არც მშენებლობის პროცესი არ ითვალისწინებდა სამხედრო აეროდრომის მშენებლობისათვის საჭირო კომპონენტებს: მინისქვეშა სანვავის ავზებს, სარადარო დანადგარებს, მინისქვეშა არსენალს, პარარელურ აფრენა-დაფრენის ბილიკებს, სამხედრო თვითმფრინავების მასშტაბების ანგარებს და ა.შ.). [4, 306]

გრენადაზე ყურადღების გამახვილება გახლდათ მხოლოდ ნაწილი (არა მთავარი) პრეზიდენტის სიტყვისა. მისი არსი მიმართული იყო იმისკენ, რათა ამერიკელები დაერწმუნებინა შეიარაღების დაფინანსების გაზრდის აუცილებლობაში.

სწორედ ამ მიზანს ემსახურებოდა ჯორჯ ლუკასის მიერ კინოფანტასტიკის ჟანრში შექმნილი ფილმების „ვარსკვლავური ომებისა“ და „კოსმოსური ოდისეა“ გამოსვლა ფართო ეკრანებზე.

80-იანი წლების დასაწყისიდან ჰოლივუდის კინოპროდუქციამი მნიშვნელოვან ადგილს იკავებს სამეცნიერო ფანტასტიკა. ჯორჯ ლუკასის, სტივენ სპილბერგის ძვირადღირებულ ბლოკბასტერებს არც სხვა რეჟისორების ფილმები უდებენ ტოლს. „ვარსკვლავეთის ომები“, „კოსმოსური ოდისეა 2001“, „ჯიდაის დაბრუნება“, „უცხოპლანეტელი“, „უცხო“, აი მცირე ჩამონათვალი კინოფანტასტიკისა, რომლებიც შიშთან ერთად ახალი სივრცეების ათვისების ინტერესს და ამავე დროს თანამედროვე კოსმოსური შეიარაღების შექმნის აუცილებლობასა და სურვილს ალუძრავდნენ ამერიკელ მოქალაქეებს.

სამეცნიერო ფანტასტიკაზე შექმნილი ფილმები მასტიმულირებელ როლს ასრულებენ იმ თვალსაზრისით, რომ საზოგადოებას უჩენენ ინტერესს კოსმოსის ათვისების, ახალი ტექნოლოგიებისა და თუნდაც ცხოვრების ახლებური წესის დამკვიდრების კუთხით. კოსმოსის პრობლემებით დაინტერესებული და დამუხტული საზოგადოება შემდეგ უკვე სოციალურ დაკვეთას აძლევს მეცნიერებს გამოიკვლიონ და გაბატონდნენ კოსმოსზე, შეისწავლონ შორეული გალაქტიკები. კოსმოსიდან სავარაუდო თავდასხმის, გლობალური საფრთხის

თავიდან აცილების მიზნით კი სამხედრო უწყებამ უნდა განავითაროს თავისი პოტენციალი. ყოველივე ამას კი სამხედრო მიზნებისთვის გამოყოფილი თანხების პერმანენტული ზრდა სჭირდება. ხოლო მოსახლეობამ, ანუ გადასახადის გადამხდელებმა, უნდა იგრძნონ კოსმოსიდან მოსალოდნელი საშიშროება, გადასახადის გადამხდელი დარწმუნებული უნდა იყოს მის მიერ გადახდილი თანხის ხარჯვის სისწორეში, მოქალაქეები მუდმივად უნდა გრძნობდნენ თავდაცვისთვის გამოყოფილი თანხების ზრდის აუცილებლობას. მხოლოდ ათწლეულის გასვლის შემდგომ გახდა ცნობილი, რომ პენტაგონი დაეხმარა ლუკასს ძვირადღირებული ბლოკასტერების შექმნაში, რათა მათი ეკრანებზე გამოსვლის შემდგომ შეექმნათ მითი ვარსკვლავური ომების გარდაუვალობაზე და მიზანმიმართულად წარემართად საზოგადოებრივი აზრის ფორმირება. [3, 33]

ამრიგად, ერთი მხრივ პრეზიდენტმა უზარმაზარი სახსრები დახარჯა იმისთვის, რათა ამერიკული სტრატეგიული არსენალის მოდერნიზება მოეხდინა და ამავე დროს, დიდი წვლილი შეიტანა ამ იარაღის უკანონოდ გამოცხადების საქმეში. ამერიკელი ხალხი თავის პრეზიდენტის მოქმედებაში იმას ხედავდა, რომ იგი, საბჭოთა კავშირისგან წამოსული საფრთხის გამო, იძულებული შეიქნა აშშ-ს თავდაცვის ასეთი მასშტაბების სიძლიერე შეექმნა.

რეიგანის მორალური ხასიათის მოწოდებები არ ახდენდა მნიშვნელოვან შთაბეჭდილებებს საბჭოთა კავშირის ხელმძღვანელობაზე, მაგრამ ისინი იძულებულნი გახდნენ უპირველეს ყოვლისა მხედველობაში მიეღოთ ამერიკის ტექნოლოგიური პოტენციალი და სტრატეგიული შესაძლებლობანი ახალი თავდაცვის სისტემისა. SI-ს პროგრამამ აიძულა საბჭოთა ხელმძღვანელობა დაბრუნებოდნენ შეიარაღებაზე კონტროლის შესახებ მოლაპარაკებას ჟენევაში, რომელიც შეწყვეტილ იქნა ევროპაში საშუალო სისტემის რაკეტების განთავსების საკითხზე არსებული უთანხმოების გამო. სსრკ დათმობაზე წავიდა და დათანხმდა მოლაპარაკებების განახლებას, ვინაიდან მისთვის ნათელი გახდა, რომ იგი ვერ შეძლებდა აყოლოდა ამერიკას და წარმატება მიეღწია იმ ტექნოლოგიურ შეჯიბრში და გამონჯევაში, რასაც დღის ნესრიგში აყენებდა რეიგანის SI-ს პროგრამა. მაღალგანვითარებულ, ინდუსტრიულ ქვეყნებთან ახალი დაპირისპირება და მათგან გამონჯევის მიღება, კარგს არაფერს უქადდა საბჭოთა კავშირს. გასათვალისწინებელი იყო ის გარემოებაც, რომ 40-წლიანმა „ცივმა ომმა“ როგორც არასდროს ისე შეაკავშირა მაღალგანვითარებული ინდუსტრიული ქვეყნები საბჭოთა კავშირის წინააღმდეგ.

საბჭოთა კავშირის ერთდროს ყველაზე დიდი მოკავშირე ჩინე-

თი, მის მიმართ საბჭოთა კავშირის აგრესიულობის გამო, დასავლეთის სახელმწიფოების მხარეზე გადავიდა. აღმოსავლეთ ევროპის ხალხებიც უკმაყოფილონი იყვნენ საბჭოთა კავშირით და ელოდნენ ხელსაყრელ შემთხვევას, რათა დაემხოთ კომუნისტური რეჟიმი თავიანთ ქვეყნებში და თავი დაეღწიათ საბჭოთა მორჩილებისთვის. ძვირადღირებული და უპერსპექტივო იყო აგრეთვე კომუნისტური მმართველობის შენარჩუნება განვითარებად ქვეყნებშიც. ანგოლიდან დანყებული ნიკარაგუამდე ამერიკა საბჭოთა ექსპანსიონიზმს ძალზედ ძვირადღირებულს ხდიდა და მის საყოველთაო დისკრედიტაციას იწვევდა. ვერც ტექნოლოგიურ შეჯიბრს გაუძლო საბჭოთა კავშირის მოდუნებულმა და ცალმხრივად სამხედრო ყაიდაზე, მაგრამ აქაც ჩამორჩენაში და დაძაბულობაში მყოფმა საბჭოთა ეკონომიკამ. საერთაშორისო თვალსაზრისით, საბჭოთა კავშირის ავტორიტეტი გამოუსწორებლად იყო შელახული, საბჭოთა იმპერია და მისი გავლენის სფეროები კი მოდებული უკიდვგანო სივრცეს, რომლის მოვლა პატრონობის რესურსები აღარ არსებობდა. უდიდესი თანხები იხარჯებოდა მსოფლიოს სხვადასხვა რეგიონებში სატელიტური რეჟიმების დაფინანსებაზე. მხოლოდ ფიდელ კასტროს კუბას ყოველწლიურად 5-7 მილიონი დოლარი სჭირდებოდა საბჭოთა ბიუჯეტიდან დოტაციის სახით. საბჭოთა ბიუჯეტს სამხედრო ხარჯები აშშ-თან შედარებით სამჯერ მეტ ტვირთად აწვებოდა, მაშინ როცა სსრკ-ის შიდა ეროვნული პროდუქტი აშშ-ის მხოლოდ ერთი მეექვსედი იყო. საბჭოთა არმია კი 5,4 მილიონ (!) სამხედროს ითვლიდა. [5, 179] მაშინ როცა დასავლეთი იწყებდა სუპერკომპიუტერულ-მიკროჩიპულ რევოლუციას, საბჭოთა კავშირი ტექნოლოგიური განუვითარებლობის ჭაობში ეფლობოდა.

გორბაჩოვი მალე დარწმუნდა ამაში და შეეცადა შიდა რეფორმების გზით და ე.წ. „პერესტროიკით“ შეეჩერებინა სოციალიზმის მსოფლიო სისტემისა და სსრკ-ს დაშლის პროცესი. სანამ ტერმინი „პერესტროიკა“ ანუ „გარდაქმნა“ გაჩნდებოდა, გორბაჩოვმა ჯერ ქვეყნის განვითარებაზე გააკეთა აქცენტი. იგი ღიად ამბობდა, რომ საბჭოთა კავშირი ბევრი მიმართულებით ჩამორჩებოდა თანამედროვე მოთხოვნებს, ამიტომ უფრო სწრაფად იყო წინსვლა საჭირო და თუ როგორ უნდა განხორციელებულიყო სწრაფი წინსვლა, ამის გასარკვევად გორბაჩოვმა საზოგადოებას „გლასტნოსტი“ ანუ „საჯაროობა“ შესთავაზა.

1985 წლის 9 სექტემბერს გაზეთ „თაიმსისთვის“ მიცემულ ინტერვიუში გორბაჩოვმა შემდეგნაირად ჩამოაყალიბა სსრკ - აშშ-ს ურთიერთობაში ძვრების აუცილებლობა. მან აღნიშნა, რომ ამ ორ

სახელმწიფოს შორის ურთიერთობაში მთავარი არის ის უდავო ფაქტი, რომ იმის მიუხედავად, „მოგვწონს ეს ჩვენ თუ არა, ჩვენ შეგვიძლია გადავრჩეთ ან დავიღუპოთ ერთად“. [1, 481] ამიტომ იგი აყენებდა მოთხოვნას „სამხედრო საქმიდან მოქმედების გადატანას მშვიდობიან ლიანდაგებზე“. სულ უფრო ნათელი ხდებოდა, რომ მსოფლიოში იმდენი შეიარაღება იყო დაგროვილი, მისი გამოყენება პლანეტას სრული განადგურება-გაქრობით ემუქრებოდა. ასეთ ვითარებაში სსრ კავშირში გაიმარჯვა საღმა აზრმა, რომ ზესახელმწიფოებს შორის აუცილებელი იყო ურთიერთობის გაუმჯობესება და კონფრონტაციამზე უარის თქმა.

რეიგანმა წინადადებით მიმართა საბჭოთა კავშირს, შემდგარიყო რეგულარული შეხვედრები მინისტრებისა და კაბინეტის წევრების დონეზე, ამ ორი სახელმწიფოს წინაშე მდგარი ბარიერების ლიკვიდაციის საკითხების განსახილველად.

ამ ინიციატივის გაგრძელება იყო 1985 წლის 19-21 ნოემბერს გამართული რიგით პირველი, ისტორიული მნიშვნელობის შეხვედრა რეიგანსა და გორბაჩოვს შორის. ექვსი წელი იყო გასული, რაც ამ ორი ქვეყნის უმაღლესი ხელმძღვანელები არ შეხვედროდნენ ერთმანეთს.

ბირთვული განიარაღების საკითხზე საჭოთა კავშირთან მოლაპარაკების დროს ამერიკის მხარე და თვით პრეზიდენტი რეიგანი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ საიმედო კონტროლის დამყარებას შეიარაღებაზე და უარის თქმას შეიარაღების დარგში შეჯიბრზე.

1988 წლის 7 დეკემბერს გორბაჩოვმა გაეროს სხდომაზე წარმოთქმულ სიტყვაში განაცხადა, რომ საბჭოთა კავშირი შეიარაღებულ ძალებს ამცირებდა 500 ათასი კაცით და 10 ათასი ტანკით, მათ შორის ნატოსადმი დაპირისპირებული ტანკების ნახევრით. ცენტრალურ ევროპაში მყოფი დანარჩენი ძალების რეორგანიზაცია უნდა მომხდარიყო, როგორც წმინდა თავდაცვის ხასიათის ჯარებისა. ჩინეთთან ურთიერთობის გაუმჯობესების მიზნით გორბაჩოვმა გამოაცხადა საბჭოთა ჯარის „მნიშვნელოვანი ნაწილის“ მონღოლეთიდან გამოყვანის შესახებ. ამ შემცირებასაც გორბაჩოვმა ცალმხრივი უწოდა, მაგრამ დასავლეთს მოუწოდა, რომ მასაც მიეზღოდა სსრკ-სთვის. პეკინმა ურთიერთობების გაუმჯობესების სანაცვლოდ გორბაჩოვს წაუყენა სამი პირობა: ვიეტნამელების მიერ კამბოჯას ოკუპაციის შეწყვეტა, საბჭოთა ჯარების ავღანეთიდან გაყვანა და საბჭოთა ჯარების გაყვანა სსრკ-ჩინეთის საზღვრიდან. გორბაჩოვს 3 წელი დასჭირდა, თუმცა ეს პირობები მან შეასრულა.

1989 წლის ივლისში, იმის გამო, რომ ვითარება დაიძაბა პოლონეთში, უნგრეთში, ჩეხოსლოვაკიასა და აღმოსავლეთ გერმანიაში და გაძლიერდა ანტიკომუნისტური გამოსვლები, გორბაჩოვი არ წავიდა ძველი გზით და უარი თქვა „ბრეჟნევის დოქტრინაზე“, მან უარი თქვა „გავლენის სფეროებზე“, ამ ქვეყნების საშინაო საქმეებში ჩარევაზე და მათი სუვერენიტეტის შეზღუდვაზე. თუმცა, აღსანიშნავია ისიც, რომ გავლენის სფეროების ქვეყნების შენარჩუნება უკვე აღემატებოდა საბჭოთა შესაძლებლობებს და შექმნილ საერთაშორისო ვითარებაში „ბრეჟნევის დოქტრინის განხორციელება“ უკვე შეუძლებელი იყო.

1989 წელს გორბაჩოვი ჩავიდა ბერლინში, სადაც იგი შეეცადა დაეთანხმებინა ერიკ ჰონეკერი რეფორმებზე. ერთი თვის შემდეგ ბერლინის კედელი დაინგრა, ხოლო 10 თვის შემდეგ გორბაჩოვი დათანხმდა გერმანიის გაერთიანებასა და გაერთიანებული გერმანიის ნატოს წევრობაზე.

ამერიკას წინააღმდეგობა რომ არ გაენია და არ შეეჩერებინა თავდაჯერებული კომუნისტური იმპერია, რომელიც ისე მოქმედებდა თითქოს მას დიდი მომავალი გააჩნდა, როცა მთელი მსოფლიოს ხალხებს და ხელისუფალთ აიძულებდა ერწმუნათ ამ მომავლის სინამდვილე, მაშინ როცა ომის შემდგომ ევროპაში ცალკეული კომუნისტური პარტიები ერთიანობაში ანგარიშ გასაწევ ძალას წარმოადგენდა, შესაძლებელი იყო მათ მართლაც რაიმე გამოსვლოდათ. ბერლინის ირგვლივ არსებული კრიზისი ვერ გადაწყდებოდა, თუმცა შესაძლო იყო მსგავსი პრობლემათა რიცხვის გაზრდა. პოსტვიეტნამური ტრამვის მართებულად გამოყენებით, კრემლმა თავისი მარიონეტული ძალები გაგზავნა აფრიკაში, ხოლო საკუთარი ჯარი ავღანეთში შეიყვანა. საბჭოთა კავშირს შეეძლო კიდევ უფრო ამპარტავნული თავდაჯერებულებით ემოქმედა, რომ არა აშშ-ს მიერ გლობალური წონასწორობის დაცვა და დემოკრატიული საზოგადოების მიმართ დახმარების ხელის გამართვა. ვაშინგტონს თავის თავი რომ არ დაენახა ძალთა ბალანსის დაცვის ერთ ერთ შემადგენელ ნაწილად, პროცესი მეტად მტკივნეული და გართულებული გახდებოდა. თუმცა, ყოველივე ამან მოითხოვა ამერიკელების მხრიდან უპრეცედენტო თავდადება და ამავე დროს კრეატიულობაც. რეალობას შეესაბამება ის ფაქტი, რომ სწორედ ამერიკამ შეინარჩუნა ძალთა გლობალური წონასწორობა და შესაბამისად მშვიდობა მსოფლიოში. [6, 802]

ზბიგნევ ბუჟინსკის ანალიზით, 80-იანი წლების მასშტაბურმა ამერიკულმა სამხედრო მშენებლობამ და სტრატეგიული თავდაცვითი ინიციატივის გამოცხადებამ ძლიერ იმოქმედა მოსკოვზე და გამოიწვია

საბჭოთა რესურსების მნიშვნელოვანი დაძაბვა, სწორედ ამიტომ გორ-ბაჩოვი ასე აქტიურად ჩაერთო სამშვიდობო მოლაპარაკებებში. [2, 25]

მიუხედავად იმისა, რომ „ვარსკვლავური ომების“ პროგრამა განუხორციელებელი დარჩა და მეტიც, ვერც ვერასოდეს განხორციელდებოდა ისეთი სახით, როგორც თავდაპირველად იყო გამოცხადებული, მან მაინც მნიშვნელოვანი კვალი დატოვა ადამიანთა მეხსიერებაში და გავლენა იქონია მსოფლიო პოლიტიკურ მოვლენებზე. ში-ის პროგრამა შეიძლება ჩაითვალოს რონალდ რეიგანის რესპუბლიკური ადმინისტრაციის ერთ-ერთ უდიდეს დიპლომატიურ და პოლიტიკურ წარმატებად.

1989 წლის 11 იანვარს თავის გამოსათხოვარ სიტყვაში რ. რეიგანმა ამერიკელ ერს მიმართა შემდეგი სიტყვებით: „შეერთებულ შტატებს კვლავ პატივს ცემენ მსოფლიოში და მიმართავენ მას ხელმძღვანელობისთვის... ჩვენ გვინდოდა ჩვენი ქვეყნის შეცვლა, ამის მაგივრად კი მსოფლიო შევცვალეთ. ქვეყნები მთელ მსოფლიოში ახლა მიმართავენ თავისუფალ ბაზრებს და სიტყვის თავისუფლებას, ვინაიდან იდეოლოგიურ წარსულს ჩამოშორდნენ... დემოკრატია უზარმაზარი სიკეთეა – მას უდიდესი პროდუქტიულობა გააჩნია... ამ ათწლეულში ჩვენ დიდი გზა გავიარეთ, და ერთად ვიყავით ბოხოქარ ზღვაში. ბოლოს და ბოლოს ჩვენ ერთად უახლოვდებით დანიშნულებას... და მე შემიძლია ვთქვა, რომ ჩვენ შევცვალეთ მდგომარეობა.“ [1, 483] და მართლაც, რეიგანის წინასწარმეტყველება მალევე ახდა – დაიშალა სოციალიზმის მსოფლიო სისტემა და საბჭოთა კავშირი.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ვ. ნანიტაშვილი, ამერიკის შეერთებული შტატების ასწლიანი ისტორია, თბილისი, 2002.
2. ლ. ავალიშვილი, რონალდ რეიგანი და „ვარსკვლავური ომების პროგრამა“, რონალდ რეიგანი და 1980-იანი წლების ამერიკა, თბილისი, 2005.
3. ზ. ბარდაველიძე, რეიგანი – მითი და რეალობა, რონალდ რეიგანი და 1980-იანი წლების ამერიკა, თბილისი, 2005.
4. Э. Иванян, Рональд Рейган – Хроника жизни и времени, Москва, 1991.
5. ზ. აბაშიძე, ცივი ომი – წარსული თუ დღევანდელი?, თბილისი, 2009.
6. Kissinger, „iplomacy“, 1995.
7. en.wikipedia.org/wiki/sdi.

**„Star Wars“ – Beginning of the Disarmament Process Between the
United States of America and the Soviet Union**

Summary

This article analyzes the US government program that implied ground- and space-based systems to protect the nation from attack by strategic ballistic missiles. The initiative focused on strategic defense rather than the prior strategic offense doctrine of mutual assured destruction (MAD). The ambitious initiative was "widely criticized as being unrealistic, even unscientific" as well as for threatening to destabilize MAD and re-ignite "an offensive arms race".

On March 23, 1983, Reagan gave a speech on “peace and national security“ which was broadcast nationwide. With this speech Reagan proposed the Strategic Defense Initiative (SDI), popularly referred to as “Star Wars“.

Of course, preserving deterrence was not the only purpose of the program and it would be also incorrect to regard SDI as a ridiculous “Reagan fantasy“, in fact it supported national security, put the Soviet Union under technological, psychological and economic pressure and established an entirely new type of relationship between America and the Soviet Union.

Politically and diplomatically “Star Wars“ was successful. It brought Russians back to the strategic -arms talks, they had abandoned.

Judging from historical perspective, it should be mentioned, that the program achieved the ultimate goal of eliminating the threat posed by strategic nuclear missiles, nuclear war was prevented, and the first strategic weapons reduction treaty was signed shortly after the proposal of SDI. Moreover, relations between the Soviet Union and America improved significantly.

ნათუნა ქოქრაშვილი

ისტორიის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის ახალი და უახლესი ისტორიის განყოფილების უფროსი მეცნიერ-თანამშრომელი

ნატო-საქართველოს ურთიერთობის ძირითადი მომენტები

საქართველო-ნატოს ურთიერთობებს საფუძველი ჩაეყარა XX ს-ის 90-იანი წლების დასაწყისიდან, როდესაც 1992 წელს საქართველო შეუერთდა ნატოს პოსტსაბჭოთა ქვეყნებთან ურთიერთობის სპეციალურ პროგრამას და მის ფარგლებში შექმნილ (1991 წლის დეკემბერი) ჩრდილოატლანტიკური თანამშრომლობის საბჭოს (NACC). საქართველოსთვის, რომელმაც ის-ის იყო აღიდგინა სახელმწიფო სუვერენიტეტი, ჩრდილოატლანტიკური თანამშრომლობის საბჭოსთან, და საერთოდ, ნატოს სტრუქტურებთან ურთიერთობა წარმოადგენდა დასავლურ სამყაროსთან დაახლოების და დემოკრატიულ ფასეულობებთან ზიარების, ევრო-ატლანტიკურ სივრცეში ინტეგრაციის, ქვეყნის უსაფრთხოების, სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის შენარჩუნების ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს გზას.[3] 1994 წლიდან საქართველო შეუერთდა ნატოს პროგრამას „პარტნიორობა მშვიდობისთვის“ (PfP - Partnership for Peace), რის შემდეგაც იწყება ნატო-საქართველოს მჭიდრო თანამშრომლობა.

საქართველოს კონტაქტები ნატოსთან განსაკუთრებით გააქტიურდა „ვარდების რევოლუციის“ შემდგომ. ქვეყნის ახალი ხელისუფლების მიერ მკაფიოდ განისაზღვრა საგარეო პოლიტიკის ძირითადი პრიორიტეტი – საქართველოს ევროპულ და ევრო-ატლანტიკურ სტრუქტურებში ინტეგრაცია.[12, 250-251] 2004 წლის 29 ოქტომბერს ნატოს უმაღლესმა ორგანომ ჩრდილოატლანტიკურმა საბჭომ (NAC) დაამტკიცა საქართველოს „ინდივიდუალური პარტნიორობის სამოქმედო გეგმა“ (IPAP), რამაც საქართველოსა და ნატოს შორის ურთიერთობები კიდევ უფრო ინტენსიური გახადა. აღსანიშნავია, რომ საქართველო იყო პირველი სახელმწიფო, რომელთანაც აღიანსმა დაიწყო „ინდივიდუალური პარტნიორობის სამოქმედო გეგმა“. ნატოსთან თავსებადობის უმთავრესი პირობებია: ქვეყნის დემოკრატიული განვითარების შეუქცევადი კურსი, სახელმწიფოებრივი ინსტიტუტების

მდგრადობა და გამჭვირვალობა, ეკონომიკის საბაზრო პრინციპებით მართვა, სასამართლო სისტემის დამოუკიდებლობა და, რა თქმა უნდა, ნატოს სტანდარტების შესაფერი შეიარაღებული ძალების შექმნა. „ინდივიდუალური პარტნიორობის სამოქმედო გეგმა“ (IPAP) გულისხმობდა საქართველოში მიმდინარე რეფორმების და სახელმწიფოებრივი განვითარების კურსის ზემოთხსენებული მიმართულებით წარმართვას. 2005 წელს საქართველოს პრეზიდენტის გადაწყვეტილებით შეიქმნა სახელმწიფო კომისია, რომელსაც დაევალა ინდივიდუალური პარტნიორობის სამოქმედო გეგმის (IPAP) შესრულების კონტროლი და უწყებათაშორისი კოორდინირება. [28]

2006 წელს საქართველო ნატოში განწევრიანების საკითხებზე ინტენსიური დიალოგის ფაზაზე გადავიდა. 2006 წლის 26-30 მაისს პარიზში ნატოს საპარლამენტო ასამბლეამ ალიანსის წევრი სახელმწიფოების ხელისუფლებებს სპეციალური დეკლარაციით მოუწოდა, რომ დაწყებულიყო საქართველოსთან ნატოში განწევრიანების საკითხებზე ინტენსიური დიალოგის პროცესი. 2006 წლის 21 სექტემბერს კი, ნიუ-იორკში, ნატოს წევრი ქვეყნების საგარეო საქმეთა მინისტრების არაფორმალურ შეხვედრაზე ალიანსმა მიიღო გადაწყვეტილება საქართველოსთან დაეწყო „ინტენსიური დიალოგი განწევრიანების საკითხებზე“ (ID-Intensified Dialogue on Membership Issues).

ნატოში განწევრიანების საკითხებზე ინტენსიური დიალოგი არის მნიშვნელოვანი ნაბიჯი ქვეყნის პარტნიორობის ფორმატიდან წევრობის კანდიდატის ფორმატზე გადასასვლელად. ეს არის ალიანსსა და საქართველოს შორის ორმხრივი თანამშრომლობა, რომლის ძირითადი მიზანია, მოამზადოს საფუძველი საქართველოს ნატოში „განწევრიანების სამოქმედო გეგმაზე“, ანუ MAP-ის (Membership Action Plan), ფაზაზე გადასასვლელად.

აღსანიშნავია, რომ, უკვე, 2006 წლის 27-28 ნოემბერს რიგაში გამართული ნატოს სამიტი შეეხო მაკედონიის, უკრაინისა და საქართველოს ნატოში შესაძლო განწევრიანების თემას. ნატოს სამიტზე საქართველო და უკრაინა ერთ კონტექსტში განიხილებოდა. რიგის სამიტზე ნატოს გენერალური მდივნის, იაპ დე ჰოოპ სხეფერის განცხადებით: „საქართველოს გრძელი გზა აქვს გასავლელი ნატოსთან ინტეგრაციის შემდგომ ეტაპზე გადასასვლელად, თუმცა ეს საქართველოს გარდაუვალი მომავალია..... პირველი, რასაც საქართველო ნატოსგან უნდა ელოდოს, ტერიტორიული მთლიანობისადმი ალიანსის სრული პატივისცემაა.“[29] „... ნატო მხარს უჭერს საქართველოს ტერიტორიულ მთლიანობას. ჩვენ უნდა დავეხმაროთ მას ინტენსიური დიალოგის ფარგლებში რეფორმების განხორციელებაში“. [12, 253; 30]

საქართველოს ნატოში ინტეგრაციის საკითხზე განსაკუთრებული მხარდაჭერა იგრძნობოდა აშშ-ისა და ლატვიის დელეგაციებისგან. საქართველოს წარმომადგენლებთან მრგვალ მაგიდასთან გამართულ შეხვედრაზე მათი მხრიდან აღინიშნა, რომ საქართველოს ნატოში გაწევრიანების საკითხებზე ინტენსიური დიალოგი წარმატებით მიმდინარეობდა, რაც უახლოეს მომავალში მას მყარ საფუძველს შეუქმნიდა ალიანსში „გაწევრიანების სამოქმედო გეგმაზე“ (MAP – Membership Action Plan) გადასასვლელად.[13]

რიგის სამიტზე მიღებული დეკლარაციის 39-ე პუნქტი საქართველოს დაეთმო: „მივესალმებით საქართველოსთან ინტენსიური დიალოგის დანერგვას, ისევე, როგორც საქართველოს წვლილს საერთაშორისო სამშვიდობო და უსაფრთხოების კუთხით ჩატარებულ ოპერაციებში. ჩვენ კვლავაც აქტიურად დავუჭერთ მხარს საქართველოს რეფორმების გატარების პროცესში. მოვუწოდებთ საქართველოს, განაგრძოს წინსვლა პოლიტიკური, ეკონომიკური, და სამხედრო რეფორმების, ასევე სასამართლო სისტემის რეფორმირების და ქვეყნის ტერიტორიაზე არსებული კონფლიქტების მშვიდობიანი მოგვარების კუთხით.[12, 254; 30]

საქართველოს ნატოში ინტეგრაციის ინტენსიურმა ხასიათმა რუსეთის ხელისუფლებისა და პოლიტიკური წრეების განსაკუთრებული გაღიზიანება გამოიწვია. რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობების დაძაბვა მნიშვნელოვნად უკავშირდება საქართველოს ევრო-ატლანტიკურ მისწრაფებებს და ამ საკითხში ნატოსა და მისი წევრი სახელმწიფოების მხარდაჭერას. რუსეთისთვის მტკივნეული აღმოჩნდა იმის გაცნობიერება, რომ საქართველო სუვერენული სახელმწიფოა და მისი ევრო-ატლანტიკური სივრცისკენ მისწრაფება მყარი და შეუქცევადი პროცესია. 2005 წელს რუსეთის მხრივ ცალმხრივად შეწყდა საჰაერო მიმოსვლა საქართველოსთან, შეიზღუდა ვაჭრობა. 2006 წელს აღინიშნა რუსეთიდან ქართველების მასშტაბური დეპორტაციის ფაქტები და ა.შ.

2007 წლის მარტში საქართველოში ნატოს გენერალური მდივნის თანაშემწე ჟან ფურნიე ესტუმრა. შეხვედრა, ნატოს ზამთრის სკოლის ეგიდით, არასამთავრობო ორგანიზაციის „საქართველო ნატოში“ ინიციატივით მოეწყო. ნატოს გენერალური მდივნის თანაშემწემ ყურადღება გაამახვილა კონფლიქტების თემატიკაზე, შეეხო საქართველო-რუსეთის ურთიერთობებსაც. ჟან ფურნიემ რუსეთის ელჩის განცხადებას, თითქოს საქართველოს ნატოში გაწევრიანება უარყოფითად იმოქმედებდა აფხაზეთის კონფლიქტის მოგვარებაზე, „რუსული დიპლომატიისთვის დამახასიათებელი ტრადიციული პოზიცია“

უნოდა. მან მხარეებს მოუწოდა არსებული დაძაბული ვითარების მშვიდ და კონსტრუქციულ ვითარებაში გადაწყვეტა, ამასთანავე, ხაზი გაუსვა, რომ ჩრდილოატლანტიკური ალიანსი ყოველთვის მხარს დაუჭერს საქართველოს ტერიტორიულ მთლიანობას [14].

2006 წლის ბოლოდან და 2007 წლის ივლისის ჩათვლით, ინტენსიური დიალოგის ფარგლებში, ნატოს-ს შტაბ-ბინაში საქართველოს დელეგაციასა და ნატოს საერთაშორისო სამსახურს შორის, გაიმართა კონსულტაციების რამდენიმე რაუნდი ადამიანის უფლებების და ეროვნული უმცირესობების, კანონის უზენაესობის განმტკიცების, ენერგოუსაფრთხოების, კონფლიქტების მოგვარების, ტერორიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის, სამართლებრივ, ეკონომიკურ უსაფრთხოების, რესურსების და სხვა საკითხების შესახებ.

საქართველო-ნატოს ურთიერთობების ისტორიაში უდავოდ მნიშვნელოვანი ფაქტი გახლდათ, 2007 წლის ოქტომბერში, ნატოს გენერალური მდივნის იაპ დე ჰოოპ სხეფერის საქართველოში ვიზიტი. ვიზიტის ფარგლებში განიხილეს საკითხი საქართველოს ნატოში განწევრიანების სამოქმედო გეგმაზე ანუ „MAP“-ის ფაზაზე გადასასვლის შესახებ. იაპ დე ჰოოპ სხეფერმა განაცხადა, რომ „ნატოს გაფართოება შეუქცევადი პროცესია, თუმცა ეს სულაც არ ნიშნავს, რომ ახალი წევრებისთვის მისი კარი ავტომატურად გაიღება.“ მან განმარტა, რომ „MAP“-ზე საქართველოს გადასვლა ნატოს 26 წევრი ქვეყნის პოლიტიკური მოლაპარაკებებისა და დისკუსიის შედეგად უნდა მოხდეს [15].

MAP-ის მინიჭება უაღრესად მნიშვნელოვანი საკითხი იყო საქართველოს უსაფრთხოებისთვის. მისი განხილვა ნატოს ბუქარესტის სამიტის ფარგლებში დაიგეგმა, რომელიც 2008 წლის 2-4 აპრილს უნდა გამართულიყო. საქართველოს პრეზიდენტმა და მთავრობამ ნატოს წევრი ქვეყნების მხარდაჭერის მოსაპოვებლად არაერთი მოლაპარაკება და შეხვედრა გამართა.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოს ევრო-ატლანტიკურ სივრცეში ინტეგრაციას მხარი დაუჭირა ქვეყნის პოლიტიკური სპექტრის მნიშვნელოვანმა ნაწილმა: 2007 წელს გაფორმდა საქართველოს პარლამენტის ფრაქციების და პოლიტიკური პარტიების მემორანდუმი საქართველოს ნატოში განწევრიანების მხარდაჭერის შესახებ. საქართველოს ნატოში განწევრიანებას მიემხრო საქართველოს მოსახლეობის აბსოლუტური უმრავლესობა. 2008 წლის 5 იანვარს საპრეზიდენტო არჩევნების პარალელურად ალიანსში განწევრიანების თაობაზე პლემბისციტი ჩატარდა. კითხვას, „გსურთ თუ არა, რომ საქართველო გახდეს ჩრდილოატლანტიკური ალიანსის (ნატო) სრულუფლებიანი

წვერი“, პლებისციტის მონაწილეთა 77,5%-მა დადებითი პასუხი გასცა. ამ შედეგმა ნათელყო, რომ საქართველოს ნატოში გაწევრიანება არა მხოლოდ ხელისუფლების მიზანია, არამედ ეს ქართველი ხალხის აბსოლუტური უმრავლესობის არჩევანაცაა.[12, 275]

2008 წლის 3 მარტს, საქართველოს პრეზიდენტმა ვარშავაში თავის პოლონელ კოლეგასთან ლეხ კაჩინსკისთან ერთობლივ კონფერენციაზე განაცხადა, რომ მისი მიზანია ფართო კოალიციის შექმნა, რომელიც მხარს დაუჭერს 5 აპრილის სამიტზე, ბუქარესტში საქართველოსა და უკრაინისთვის ნატოს წევრობის სამოქმედო გეგმის (MAP) დამტკიცებას: „...ბუქარესტში... შეიძლება საბოლოოდ დაფიქსირდეს უკრაინის და საქართველოს ნატოში ინტეგრაციის შეუქცევადობა – ეს არის შანსი იმისა, რომ უკრაინა და საქართველო გახდნენ ნატოს წევრობის ოფიციალური კანდიდატები. ჩვენ გვრჩება 4 კვირა იმისათვის, რომ ყველა დავარწმუნოთ ამ ისტორიული ნაბიჯის გადადგმის აუცილებლობაში. საქართველოსთვის ნატო ნიშნავს დაბრუნებას მშობლიურ სახლში, ინტეგრირებას მსოფლიოს ისტორიაში ყველაზე მძლავრ სამხედრო-პოლიტიკურ ალიანსში, აქტიურ მონაწილეობას ამ ალიანსის საქმიანობაში და რა თქმა უნდა, ჩვენი წილი უსაფრთხოების გარანტიების მიღებას ჩვენ ძალიან რთულ რეგიონში... ჩემი ვიზიტის ძირითადი მიზანი ამ ეტაპზე არის საქართველოს ინტეგრაციისთვის ფართო კოალიციის შექმნა. პოლონეთი არის ამ კოალიციის წამყვანი წევრი, იმ ქვეყნების ლიდერი, რომლებიც ევროპაში მხარს გვიჭერენ ჩვენ ნატოში ინტეგრაციის საკითხში.“[16]

2008 წლის 3 აპრილს ბუქარესტის სამიტზე ალიანსის დეკლარაციაში ჩაინერა, რომ ნატო მიესალმება საქართველოსა და უკრაინის ევრო-ატლანტიკურ ლტოლვას. ნატოს ლიდერებმა მიიღეს განწყვეტილება, რომ საქართველო გახდება ნატოს წევრი ქვეყანა.[17] თუმცა ამჯერად, ნატო-მ საქართველოსა და უკრაინისთვის MAP-ის მინიჭებაზე თავი შეიკავა და ეს საკითხი 2008 წლის დეკემბრისთვის გადადო. მიუხედავად MAP-ის მინიჭების გადადებისა, ბუქარესტის სამიტზე (2008 წლის 2-4 აპრილი) განვითარებული პროცესები საქართველოსთვის მეტად მნიშვნელოვანი იყო. ქვეყანამ მიიღო დოკუმენტი, რომელშიც ალიანსის მხრივ საქართველოს ნატოში გაწევრიანებისთვის მზაობა ღიად დაფიქსირდა. საქართველომ მიიღო ოცამდე ნატოს წევრი ქვეყნის მოტივირებული მხარდაჭერა. [17]

ბუქარესტის სამიტის გადწყვეტილების შემდეგ რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობები კიდევ უფრო დაიძაბა. 2008 წლის 5 მაისს საქართველოს პარლამენტის ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენის საკითხთა დროებითმა კომისიამ გამოაქვეყნა განცხადება, რომლი-

თაც შეეცადა საერთაშორისო თანამეგობრობის ქვეყნების და საერთაშორისო ორგანიზაციების ყურადღება მიეპყრო საქართველოს მიმართ რუსეთის მხარედი აგრესიულობისთვის. კომისიის შეფასებით, აფხაზეთსა და ცხინვალის რეგიონში რუსეთის ამგვარი ქმედებების მიზანი იყო, სეპარატისტული რეჟიმების მხარდაჭერა და საქართველოს ნატოში ინტეგრაციისთვის წინააღმდეგობის განწევა: „... განსაკუთრებით შემამფოთებელია რუსეთის ფედერაციის (რომელიც ამავე დროს შუამავალია კონფლიქტის მხარეებს შორის) ქმედებები, რომლებიც ... ერთმნიშვნელოვნად აღიქმება აგრესიული სეპარატიზმის მხარდაჭერად.

რუსეთის ფედერაციის მიერ საქართველოს ცენტრალურ ხელისუფლებასთან შეუთანხმებლად და მისი ნების საწინააღმდეგოდ უფიზო რეჟიმის დანესება საქართველო-რუსეთის საზღვრის აფხაზეთისა და ე.წ. სამხრეთ ოსეთის მონაკვეთებზე, აფხაზეთსა და ყოფილ სამხრეთ ოსეთის ავტონომიურ ოლქში მცხოვრები საქართველოს მოქალაქეებისათვის რუსეთის ფედერაციის მოქალაქეობის მინიჭება, აფხაზეთში არსებული უძრავი ქონების უკანონო პრივატიზაცია, რუსეთის ფედერაციის ხელისუფლების ბოლოდროინდელი გადანყვეტილებები ... აფხაზეთისა და ყოფილი სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის სეპარატისტულ ანკლავებთან პირდაპირი კონტაქტების დამყარების თაობაზე, ოფიციალურ პირთა განცხადებები, რომ საჭიროების შემთხვევაში, დაიცავენ ამ ტერიტორიებზე რუსეთის მოქალაქეების ინტერესებს, ... სამშვიდობო ძალების დამატებითი კონტინგენტის შემოყვანა აფხაზეთში საქართველოს ხელისუფლების სრული უგულვებლყოფის ფონზე, ცალსახად აღიქმება აფხაზეთის – საქართველოს განუყოფელი ნაწილის ფაქტობრივი ანექსიის მცდელობად. ... საქართველოს პარლამენტის ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენის საკითხთა დროებით კომისია მთლიანად ეთანხმება საერთაშორისო თანამეგობრობაში დამკვიდრებულ აზრს იმის თაობაზე, რომ რუსეთის ფედერაციის ხელისუფლების ბოლოდროინდელი არაადეკვატური ქმედებები, რომლებიც საფუძველშივე ეწინააღმდეგება კონფლიქტის მხარეებს შორის შუამავალის ფუნქციის შესრულებას, განპირობებულია დასავლეთის მიერ კოსოვოს დამოუკიდებლობის ცნობითა და საქართველო-უკრაინის ჩრდილოატლანტიკურ ალიანსში გაერთიანებისკენ მისწრაფებით. კრემლის მცდელობები დაუფარავად არის მიმართული იქეთკენ, რომ ყველა არსებული საშუალებებით შეწინააღმდეგოს და არ დაუშვას მათი NATO-ში განწვრიანება.... კომისია მოელის, რომ საერთაშორისო თანამეგობრობა, გაერო, საქართველოს მეგობარი ქვეყნების წევრი სახელმწიფოები, ეუთო, ევრო-

კავშირი, NATO არ მისცემენ ვითარების ესკალაციით დაინტერესებულ ძალებს თავიანთი ზრახვების ცხოვრებაში გატარების საშუალებას.“[18]

რუსეთის მხრიდან კვლავ გაგრძელდა საქართველოს სუვერენიტეტისა და ტერიტორიული მთლიანობის წინააღმდეგ მიმართული ინციდენტები: რუსეთის სამხედრო-საჰაერო ძალების მიერ, არაერთხელ დაირღვა საქართველოს საჰაერო სივრცე და განხორციელდა სამხედრო აგრესიის აქტი; რუსეთმა საქართველოს ტერიტორიაზე (აფხაზეთში) საერთაშორისო ნორმებისა და ქვეყნის სუვერენიტეტის უგულვებლყოფით შემოიყვანა რეგულარული სამხედრო ნაწილები — ე. წ. სარკინიგზო ძალები და დაიწყო სამხედრო ინფრასტრუქტურის მშენებლობა. მან კონფლიქტის ზონაში განათავსა სადესანტო ნაწილები, მძიმე ტექნიკა და ისეთი ტიპის შეიარაღება, რომელიც არ იყო გათვალისწინებული სამშვიდობო ოპერაციის ფორმატით და ა.შ.

2008 წლის 11 ივლისს საქართველოს პარლამენტმა ამ ფაქტების თაობაზე მიმართა საერთაშორისო თანამეგობრობის, საერთაშორისო ორგანიზაციებისა და პარტნიორი ქვეყნების პარლამენტებს. მიმართვაში ხაზგასმული იყო, რომ რუსეთის ხელისუფლების ქმედებები აფერხებს ქართველებსა და აფხაზებს, ქართველებსა და ოსებს შორის ნდობის აღდგენისა და კონფლიქტების მშვიდობიანი მოგვარების პროცესს, ხდება კონფლიქტების შემდგომი ესკალაცია და საფრთხე ექმნება სტაბილურობას მთელ რეგიონში. საქართველოს პარლამენტი მიუთითებდა, რომ რუსეთის ფედერაცია იყო კონფლიქტის მხარე და მიზნად ისახავდა საქართველოს ტერიტორიების (აფხაზეთისა და ცხინვალის რეგიონის) სამხედრო ოკუპაციას და ანექსიას. საქართველოს პარლამენტი თხოვნით მიმართავდა საერთაშორისო თანამეგობრობას, საერთაშორისო ორგანიზაციებსა და პარტნიორი ქვეყნების პარლამენტებს: მკაცრი შეფასება მიეცათ რუსეთის ფედერაციის აგრესიული ქმედებებისთვის; შესაბამისი პოლიტიკური და საერთაშორისო სამართლებრივი ღონისძიებებით აღეკვეთად მისი მხრიდან საქართველოს მიმართ შესაძლო პირდაპირი სამხედრო აგრესია.[18]

რუსეთის ფედერაციის აგრესიულმა პოლიტიკამ კულმინაციას 2008 წლის აგვისტოში მიაღწია, როდესაც საქართველოს სახელმწიფოს საზღვრებში შემოჭრილმა რუსეთის სამხედრო შენაერთებმა სუვერენული სახელმწიფოს მთელ ტერიტორიაზე განხორციელეს შეიარაღებული აგრესია.

დღეს სრულიად ცხადია, რომ რუსეთ-საქართველოს შეიარაღებული კონფლიქტის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი საქართვე-

ლოს ჩრდილოატლანტიკურ ალიანსთან დაახლოების მისწრაფება იყო. უკრაინისა და საქართველოს მიმართულებით ნატოს გაფართოებას რუსეთის ფედერაციის პოლიტიკური ელიტა ქვეყნის ეროვნული ინტერესების საწინააღმდეგოდ მიიჩნევდა. 2008 წლის 8 ოქტომბერს აგვისტოს მოვლენების შესახებ რუსეთის პრეზიდენტმა დიმიტრი მედვედევმა საფრანგეთის ქალაქ ევიანში გამართულ მაღალი დონის კონფერენციაზე ნატოს გაფართოების შესახებ შემდეგი განცხადება გააკეთა: „საქართველოსა და უკრაინის ნატოში მიღების საკითხი რუსეთის წინააღმდეგ მიმართული ნაბიჯია. დღეს აქტიურად განიხილება ნატოში საქართველოსა და უკრაინის მიღების საკითხი... ალიანსი თავის სამხედრო ინფრასტრუქტურას ჩვენი ქვეყნის საზღვრებს უახლოვებს და ახალ გამყოფ ხაზებს ავლებს ევროპაში, ახლა უკვე ჩვენს დასავლეთ და სამხრეთ საზღვრებზე. საკმაოდ ბუნებრივია, რომ ... ჩვენ განვიხილავთ ამ ქმედებებს, როგორც ჩვენ წინააღმდეგ მიმართულს.“[24]

ეს თემა ღიად გაჟღერდა აგვისტოს მოვლენებიდან რამოდენიმე წლის შემდეგაც, 2011 წლის 23 ნოემბერს, ვლადიკავკაზში, რუსეთის 58-ე არმიის შტაბში (სწორედ ის არმია, რომელმაც განსაკუთრებული როლი შეასრულა 2008 წლის აგვისტოს შეიარაღებულ აგრესიაში) რუსეთის პრეზიდენტმა დიმიტრი მედვედევმა ოფიცრებთან საუბრისას აღნიშნა, რომ 2008 წლის ომმა ნატოს პოსტსაბჭოთა სივრცეში შემდგომი გაფართოების გეგმები ჩაშალა: „2008 წელს ჩვენ რომ შეემკრთალიყავით, გეოპოლიტიკური მოწყობა ახლა სულ სხვა იქნებოდა და მთელი რიგი ის ქვეყნები, რომელთა ჩრდილოატლანტიკურ ალიანსში შეთრევას ხელოვნურად ცდილობდნენ, უკვე იქ იქნებოდნენ.“ [19] იმავე დღეს, დონის როსტოვში ჟურნალისტებთან შეხვედრისას დიმიტრი მედვედევმა ეს აზრი კვლავ დაადასტურა: „... ეს, რა თქმა უნდა, ძალიან რთული გვერდი იყო ჩვენს უახლეს ისტორიაში, მაგრამ, სამწუხაროდ, აბსოლუტურად აუცილებელი. მაშინ რუსეთის ასეთმა პრინციპულმა მოქცევამ, საბოლოო ჯამში, ის სიტუაცია მოგვიტანა, რომ ჩვენ გარშემო, მიუხედავად გარკვეული სირთულეებისა, ახლა უფრო მშვიდი სიტუაციაა, ვიდრე იყო. ზოგიერთი მეზობელი ჩვენ, უბრალოდ, დავამშვიდეთ, ვაჩვენეთ რა, რომ სწორად უნდა მოიქცნენ რუსეთთანაც და მეზობელ პატარა სახელმწიფოებთანაც. ხოლო ზოგიერთი ჩვენი პარტნიორისთვის, მათ შორის ჩრდილოატლანტიკური ალიანსისთვის ეს იყო სიგნალი, რომ ვიდრე გაფართოების შესახებ გადაწყვეტილებას მიიღებდეს, გეოპოლიტიკურ სტაბილურობაზე უნდა იფიქროს. ეს არის ძირითადი გაკვეთილები იმისა, რაც 2008 წელს ხდებოდა.“ [19]

მედვედევის განცხადებები ნათლად მეტყველებს, რომ 2008 წლის აგვისტოს რუსეთ-საქართველოს შეიარაღებული კონფლიქტი რუსეთის ფედერაციას ძალის დემონსტრაციისთვის სჭირდებოდა. საქართველოს ტერიტორიების დაკავებით, აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთში სამხედრო ბაზების განთავსებით, მან მსოფლიოს სამხრეთ კავკასიაში თავისი ინტერესების აქტუალობა უჩვენა და ამით პროტესტი გამოხატა NATO-ს ამ მიმართულებით გაფართოების სურვილის გამო.

როგორ განვითარდა ნატო-საქართველოს ურთიერთობები 2008 წლის აგვისტოს ცნობილი მოვლენების შემდეგ?

2008 წლის 12 აგვისტოს, ბრიუსელში, ჩრდილოატლანტიკური ალიანსის შტაბ-ბინაში გაიმართა ნატო-საქართველოს შეხვედრა რუსეთ-საქართველოს შორის მიმდინარე შეიარაღებული კონფლიქტის საკითხებზე.[3; 4] შეთანხმდნენ, დახმარება გაენიათ საქართველოსთვის. შეხვედრაზე მიიღეს გადაწყვეტილება ნატო-საქართველოს კომისიის (NGC) შექმნის თაობაზე, რომელიც ზედამხედველობას გაუწევდა ბუქარესტის სამიტზე მიღებული გადაწყვეტილებების განხორციელებას და თვალს მიადევნებდა საქართველოს დახმარების ღონისძიებებს. 21-22 აგვისტოს შედგა ნატოს წარმომადგენელთა 15 კაციანი ჯგუფის ვიზიტი საქართველოში რუსეთის ფედერაციის შეიარაღებული ძალების სამხედრო ქმედებებით გამოწვეული ზარალის ადგილზე შეფასების მიზნით; ამავე დღეებში საქართველოში სამუშაო ვიზიტით იმყოფებოდა კავკასიასა და ცენტრალურ აზიაში ნატოს გენერალური მდივნის სპეციალური წარმომადგენელი რობერტ სიმონსი.

2008 წლის 15-16 სექტემბერს საქართველოს ოფიციალურად ეწვია ჩრდილოატლანტიკური საბჭო (NAC) და ნატოს გენერალური მდივანი. გაიმართა ჩრდილოატლანტიკური საბჭოს შეხვედრა საქართველოს პრეზიდენტთან და მისი კაბინეტის წევრებთან. ვიზიტის შედეგად, 2008 წლის 15 სექტემბერს, დაარსდა ნატო-საქართველოს კომისია. ამავე დღეს მხარეებმა ხელი მოაწერეს ნატო-საქართველოს კომისიის დამფუძნებელ ჩარჩო დოკუმენტს და ჩატარდა კომისიის პირველი სხდომა. გაკეთდა ერთობლივი განცხადება პრესისთვის, სადაც ალიანსის წევრებმა კვლავ დაადასტურეს საქართველოს სუვერენიტეტისა და ტერიტორიული მთლიანობის მხარდაჭერა და დაგმეს რუსეთის ფედერაციის გადაწყვეტილება, სამხრეთ ოსეთისა და აფხაზეთის დამოუკიდებლობის აღიარების შესახებ. ამასთან, დაფიქსირდა ნატოს მტკიცე ნება, გააგრძელოს საქართველოს დახმარება რეფორმების გაღრმავებისა და მათი შეუქცევადობის მიმართულებით. [18]

პრესკონფერენციაზე ნატოს გენერალურმა მდივანმა იაპ დე ჰოოპ სხეფერმა განაცხადა: „...ნატო-საქართველოს ურთიერთობაზე... აგვისტოში განვითარებულმა მოვლენებმა ...გავლენა არ უნდა მოახდინოს. ალიანსის 26 წევრს საკუთარი შეხედულება აქვს ყოველივე ამის მიმართ. ჩვენ სრულად ვუჭერთ მხარს იმ გადაწყვეტილებას, რომელიც საფრანგეთის მონაწილეობით იყო მიღწეული. ... ნატო და ევროკავშირი ერთ პოზიციაზე დგანან. ნატო არ მიისწრაფვის პოლიტიკური პროფილისაკენ. პოლიტიკური თვალსაზრისით, პროცესში აქტიურადაა ჩაბმული ევროკავშირი.“[10]

2008 წლის 15 სექტემბერს ნატო-საქართველოს კომისიის (NGC - NATO Georgia Commission) დაარსება საქართველოსა და ნატოს ურთიერთობებში კიდევ ერთი წინგადადგმული ნაბიჯი იყო. კომისიას მიენიჭა მთავარი სახედასხედველო ფუნქცია ნატოს ბუქარესტის სამიტზე დაწყებული პროცესის წარმართვაში. საქართველოს საშუალება მიეცა ნატო-საქართველოს კომისიის (NGC) ფარგლებში ალიანსთან პოლიტიკური კონსულტაციები აწარმოოს და მიიღოს დახმარება სხვადასხვა მიმართულებით.

2008 წლის 3 დეკემბერს, ნატოს შტაბ-ბინაში გაიმართა ნატო-საქართველოს კომისიის საგარეო საქმეთა მინისტრების შეხვედრა. მათი გადაწყვეტილებით, ალიანსს მაქსიმალურად უნდა გაეაქტიურებინა საქართველოსთან თანამშრომლობა ნატო-საქართველოს კომისიის ფარგლებში. ნატო-საქართველოს კომისიის ეგიდით, ალიანსის წევრთა საგარეო საქმეთა მინისტრები შეთანხმდნენ, რომ საქართველო შეიმუშავებს „წლიურ ეროვნულ პროგრამას“ (ANP - Annual National Programme), რომელშიც ასახული იქნება საქართველოს განვითარების მოკლე და გრძელვადიანი სტრატეგია. წლიური ეროვნულ პროგრამა მოიცავს შემდეგ საკითხებს: ქვეყანაში დემოკრატიის განვითარება, ცვლილებები თავდაცვისა და უსაფრთხოების სფეროებში, ეკონომიკის განმტკიცება; განათლების და მეცნიერების, გარემოს დაცვის, დემოკრატიული ინსტიტუტების გაძლიერება; თავისუფალი და დემოკრატიული საპარლამენტო, საპრეზიდენტო და ადგილობრივი თვითმმართველობის არჩევნების ჩატარება; ეკონომიკისა თუ სოციალურ სფეროში გატარებული ცვლილებები; კორუფციასთან ბრძოლის გაგრძელება; სასამართლოს, პოლიციის, სამხედრო და განათლების რეფორმები და სხვა. მოკავშირეები შეთანხმდნენ, რომ მოხდება ANP-ს ყოველწლიურად შეფასება, რაც ხელს შეუწყობს საქართველოს რეფორმების წარმატებით გატარებაში.

ANP არის ეროვნული დოკუმენტი და მისი შემუშავებისას ნატოსგან რაიმე ფორმალურ თანხმობას არ საჭიროებს, დოკუმენტის

პროექტს საქართველო ალიანსს წლის დასაწყისში წარუდგენს. ANP არის საქართველოსა და ნატოს შორის პრაქტიკული თანამშრომლობის მნიშვნელოვანი მექანიზმი, რომელიც საქართველოს დაეხმარება კიდევ უფრო გააღრმავოს დემოკრატიული რეფორმები, დააჩქაროს ნატოში ინტეგრაციისა და ალიანსის სტანდარტებთან მიახლოვების პროცესი. პროგრამის შემუშავება და განხილვა მიმდინარეობს ნატო-საქართველოს კომისიის ფარგლებში.[26] წლიური ეროვნული პროგრამა MAP-ის მქონე ყველა სახელმწიფომ გაიარა განვერიანების პროცესში. მნიშვნელოვანია მისი შესრულება, რათა ქვეყანა თანამედროვე, ძლიერ, ევროპული ტიპის სახელმწიფოდ ჩამოყალიბდეს.

აღსანიშნავია, რომ 2009 წელს საქართველომ წარმატებით შეასრულა პირველი წლიური ეროვნული პროგრამა (ANP). 2009 წლის მინისტერიალზე ნატოს საგარეო საქმეთა მინისტრები მიესალმნენ საქართველოს პროგრესს, რომელსაც მან ANP-ს ფარგლებში გათვალისწინებული რეფორმების რიგ სფეროებში მიაღწია, დადებითად შეფასდა ინდივიდუალური პარტნიორობის სამოქმედო გეგმიდან (IPAP) წლიურ ეროვნულ პროგრამაზე (ANP) საქართველოს გადასვლა. მათ საქართველოს სამთავრობო სტრუქტურებს რეფორმების კოორდინაციისთვის ეფექტური მექანიზმის შექმნა ურჩიეს.

ამგვარად, საქართველოს უკვე გააჩნია მეტად მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტები ნატოს სტანდარტების მისაღწევად, კერძოდ, ნატო-საქართველოს კომისია (NGC) და წლიური ეროვნული პროგრამა (ANP). ალიანსის მიერ ნატო-საქართველოს კომისიის (NGC) მუშაობისა და წლიური ეროვნული პროგრამის (ANP) შესრულების შეფასებებით, საქართველო 2008 წლის შემდეგ წარმატებულად და ეფექტურად იყენებს ამ ინსტრუმენტებს.

საქართველოს ნატოში ინტეგრაციის პროცესის შეუქცევადობა დადასტურდა 2009 წლის აპრილში ნატოს საიუბილეო სამიტზე მიღებული გადაწყვეტილებებით, რომლითაც ალიანსის წევრმა ქვეყნებმა კიდევ ერთხელ აღიარეს ბუქარესტის სამიტის ვალდებულებები. ნატო-საქართველოს ურთიერთობების გაღრმავების თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა, 2010 წლის 1 ოქტომბერს საქართველოში ნატოს გენერალური მდივნის ანდერს ფოგ რასმუსენის ოფიციალური ვიზიტი, რომლის ფარგლებში საქართველოში გაიხსნა ნატოს სამეკავშირეო ოფისი (ხელმძღვანელი – ზბიგნევ რიბაკი). საქართველოში ალიანსის წარმომადგენლობის გახსნამ ნათლად წარმოაჩინა ის განსაკუთრებული ურთიერთობები, რაც ბუქარესტის სამიტის შემდეგ საქართველო-ნატოს შორის ჩამოყალიბდა.[25]

საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის დაცვის თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი იყო, 2010 წლის 16 ნოემბერს, ნატოს საპარლამენტო ასამბლეის მიერ მიღებული რეზოლუცია. რეზოლუციის თანახმად რუსეთის ჯარების ყოფნა საქართველოს ტერიტორიაზე შეფასდა, როგორც 2008 წლის აგვისტოს ევროკავშირის ცეცხლის შეწყვეტის ხელშეკრულების დარღვევა და დამოუკიდებელი ქვეყნის ტერიტორიის ოკუპაცია. ნატოს საპარლამენტო ასამბლეამ ოფიციალურად ცნო რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაცია და ოკუპირებული რეგიონების მოსახლეობის განდევნა ეთნოწმენდის გზით.

ბუქარესტის სამიტის გადწვეტილება განმეორდა და განმტკიცდა, 2010 წლის 19-20 ნოემბერს, ქ. ლისაბონში ნატოს სამიტზე. ლისაბონის სამიტზე მიღებულ აღიარების ახალ სტრატეგიულ კონცეფციასა და დეკლარაციაში კვლავ აღინიშნა, რომ საქართველო გახდება ნატოს წევრი. რუსეთს მტკიცედ მოეთხოვა ცეცხლის შეწყვეტის ხელშეკრულებით აღებული ვალდებულებების შესრულება და საქართველოს რეგიონების – სამხრეთ ოსეთისა და აფხაზეთის დამოუკიდებლად აღიარების შეცვლა.[25]

მსოფლიო უსაფრთხოების განმტკიცებაში წვლილის შეტანის მიზნით, საქართველომ, თავის მხრივ, მხარი დაუჭირა ნატოს სამშვიდობო და ანტიტერორისტულ ოპერაციას „აქტიური ძალისხმევა“ (Active Endeavour) და მონაწილეობა მიიღო ავღანეთში მიმდინარე ISAF-ის (International Security Assistance Force) ოპერაციაში. ნატოს ეგიდით მიმდინარე კოსოვოს სამშვიდობო ოპერაციაში, 1999 წლიდან 2008 წლამდე, თურქული ბატალიონის შემადგენლობაში პირველი ქართული სამშვიდობო ოცეული, ხოლო 2003 წლიდან, კი გერმანული ბრიგადის შემადგენლობაში ერთი ქართული ასეული იღებდა მონაწილეობას. 2004 წელს ქართული კონტიგენტი მონაწილეობდა ავღანეთში უსაფრთხოების დამხმარე საერთაშორისო ძალების (ISAF) ოპერაციაში. საპრეზიდენტო არჩევნების უსაფრთხოების უზრუნველყოფის მიზნით, სამშვიდობო მისიას ქ. ქაბულში ასრულებდა საქართველოს 50 სამხედრო მოსამსახურე. უსაფრთხოებისა და სტაბილურობის საქმეში ნატოს სამშვიდობო ოპერაციების განსაკუთრებული მნიშვნელობის გამო, საქართველოს ხელისუფლებამ 2009 წლის ნოემბერში ავღანეთში საფრანგეთის სარდლობის დაქვემდებარებაში გაგზავნა ერთი სახმელეთო ასეული, ხოლო 2010 წლის მარტში ამერიკის შეერთებული შტატების სარდლობის დაქვემდებარებაში 1 ბატალიონი.[27]

2011 წლის 14-15 აპრილის ნატოს ბერლინის მინისტრიალის ფარგლებში საქართველოს საგარეო საქმეთა მინისტრმა, გრიგოლ ვაშაძემ, მონაწილეობა მიიღო ნატოს საგარეო საქმეთა მინისტრებისა

და ISAF-ის მონაწილე ნატოს არანევრი სახელმწიფოების საგარეო საქმეთა მინისტრების შეხვედრაში. შეხვედრაზე მან ისაუბრა ავღანეთში დაწყებული გარდამავალი ეტაპის პოლიტიკურ მნიშვნელობაზე, მხარი დაუჭირა ალიანსის სამხედრო კომიტეტის რეკომენდაციას ოპერაციის მე-4 ფაზაში (გარდამავალი ეტაპი) გადასვლის თაობაზე და დაადასტურა ქართული მხარის მზადყოფნა მოკავშირეებთან ერთად დაიცვას ევრო-ატლანტიკური უსაფრთხოება.[20]

2011 წლის 15 აპრილს, საქართველოსა და ნატოს შორის თანამშრომლობის პრიორიტეტების განხილვის მიზნით, ბერლინში, საგარეო საქმეთა მინისტრების დონეზე, ნატო-საქართველოს კომისიის სხდომა შედგა. მიიღეს ერთობლივი განცხადება, რომლითაც: „...ნატო-საქართველოს კომისიის მინისტრებმა დაადასტურეს ნატო-საქართველოს კომისიისა და ყოველწლიური ეროვნული პროგრამის წამყვანი როლი ბუქარესტის სამიტზე დაწყებული პროცესის ზედამხედველობაში. ამ თვალსაზრისით, ისინი მიესალმნენ საქართველოში ნატოს სამეკავშირეო ოფისის გახსნას, რომელიც გააძლიერებს ალიანსის მიერ საქართველოში მიმდინარე რეფორმების დახმარებას და მხარდაჭერას.

ნატოს მინისტრებმა განსაკუთრებული მადლიერება გამოხატეს ევრო-ატლანტიკურ უსაფრთხოებაში საქართველოს მნიშვნელოვანი წვლილის, მათ შორის ... დამხმარე საერთაშორისო ძალების ოპერაციაში საქართველოს, როგორც ნატოს არა წევრი ... მონაწილის ძალისხმევის განწევის გამო. მათ მადლობა გადაუხადეს აღნიშნულ ოპერაციაში მონაწილე ყველა ქართველ სამხედრო მოსამსახურეს და ღრმა მწუხარება გამოთქვეს ამ მისიაში დაღუპული და დაჭრილი ქართველი ჯარისკაცების ოჯახების მიმართ. ნატოს მინისტრები მიესალმნენ საქართველოს გადანყვებილებას ავღანეთში დამატებითი დახმარების აღმოჩენისა და ოპერაციის „აქტიური ძალისხმევა“ მხარდაჭერის შესახებ.

ნატო-საქართველოს კომისიის მინისტრებმა გამოხატეს მზაობა პრაქტიკული თანამშრომლობის გასაგრძელებლად, მათ შორის უსაფრთხოების ისეთი ახალი გამოწვევების საკითხებზე, როგორცაა ტერორიზმი, კიბერნეტიკული და ენერგეტიკული უსაფრთხოების რისკები. მათ დაადასტურეს მზადყოფნა ნატო-საქართველოს ურთიერთობის ყველა დონეზე პოლიტიკური დიალოგის წარმართვის თაობაზე... ნატოს მინისტრები მიესალმნენ ყოველწლიური ეროვნული პროგრამის განხორციელების პროცესში საქართველოს მიერ მიღწეულ პროგრესს და საქართველოს დემოკრატიული განვითარების პოზიტიურ დინამიკას.“ [21]

ნატო-საქართველოს ურთიერთობების მნიშვნელოვანი მომენტი იყო 2011 წლის 9-10 ნოემბერს, საქართველოში ნატოს გენერალური მდივნის, ანდერს ფოგ რასმუსენის ხელმძღვანელობით ჩრდილოატლანტიკური საბჭოს ვიზიტი, რომლის ფარგლებში შეხვედრები გაიმართა საქართველოს პრეზიდენტთან, საქართველოს პარლამენტის თავმჯდომარესთან, პარლამენტის წევრებთან, საქართველოს პრემიერ-მინისტრთან, საგარეო საქმეთა მინისტრთან, უნივერსიტეტის სტუდენტებთან და ა. შ. 9 ნოემბერს, თბილისში, ალიანსის 28 წევრი ქვეყნის მუდმივმა წარმომადგენელმა ნატოს უმაღლესი თანამდებობის პირებთან და საქართველოს პრემიერ-მინისტრთან ერთად ნატო-საქართველოს კომისიის სხდომა გამართეს. სხდომაზე მიღებული ერთობლივი განცხადებით, 29 ქვეყანა (28 ნატოს წევრი სახელმწიფო და საქართველო) მიესალმა საქართველოს მიღწევებს რეფორმების პროცესში. მოკავშირეებმა კიდევ ერთხელ დაადასტურეს ალიანსის ურყევი მხარდაჭერა საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობისა და სუვერენიტეტის მიმართ, აღნიშნეს საქართველოს აფხაზეთისა და ცხინვალის რეგიონების დამოუკიდებელ სახელმწიფოებად არაღიარების პოლიტიკისადმი ერთგულება, მოუწოდეს რუსეთს ნაკისრი ვალდებულებების შესრულებისკენ და ყურადღება გაამახვილეს საერთაშორისო დამკვირვებლების საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე შეუზღუდავი გადაადგილების აუცილებლობაზე. ერთობლივ განცხადებაში ასევე აღნიშნულია, რომ ალიანსი ბუქარესტის სამიტის გადაწყვეტილების ერთგული რჩება.

ალიანსის პოზიცია საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობისა და სუვერენიტეტის მიმართ, კიდევ ერთხელ, ნათლად გამოიხატა, 2011 წლის 14 ნოემბერს ნატოს გენერალური მდივანის განცხადებაში, რომ ნატო არ აღიარებს საქართველოს რეგიონში, სამხრეთ ოსეთში, 2011 წლის 13 ნოემბერს ჩატარებულ არჩევნებს: „ამგვარი არჩევნების ჩატარება ხელს არ უწყობს საქართველოში არსებული ვითარების მშვიდობიან და საბოლოო დარეგულირებას. ალიანსი კვლავ ადასტურებს საქართველოს სუვერენიტეტისა და ტერიტორიული მთლიანობისადმი სრულ მხარდაჭერას საერთაშორისოდ აღიარებულ საზღვრებში.“ აღსანიშნავია, რომ 2011 წლის 26 აგვისტოს აფხაზეთში ჩატარებული არჩევნები ნატომ ანალოგიურად შეაფასა.

2012 წლის მაისში დაგეგმილია ჩიკაგოს სამიტი, რომელიც საქართველოს ნატოს გაფართოების პროცესის აქტიურ საკითხებს შეეხება. ამდენად, ჩიკაგოს სამიტამდე, განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს, 2011 წლის დეკემბერში ბრიუსელში გამართული ნატოს საგარეო საქმეთა მინისტრების საბჭოს შემაჯამებელ კომუნიკეში

გაჟღერებული განცხადება: „ჩვენ მადლობას ვუხდით ჩვენს პარტნიორ-პრეტენდენტებს: მაკედონიას, ბოსნიას და ჰერცეგოვინას, ჩერნოგორიას და საქართველოს, მნიშვნელოვანი საოპერაციო მხარდაჭერისთვის, რომელიც მათ ნატოს აღმოუჩინეს.“ საქართველო პირველად იქნა მოხსენიებული ბალკანეთის რეგიონის MAP-ის მქონე ქვეყნებთან ერთად. ამ ქვეყნების ჯგუფს ეწოდა „ასპირანტი პარტნიორები“ და ამით მოხდა მათი გამოყოფა ნატოს „პარტნიორი“ ქვეყნების დიდი ჯგუფიდან (37 სახელმწიფო). ამ ქვეყნების დიფერენცირება მოხდა პოლიტიკურად და არა იურიდიულად, იმ ნიშნით, რომ ისინი წარმოადგენენ განსაკუთრებულ სახელმწიფოებს, რომლებიც აუცილებლად გახდებიან ალიანსის წევრები.[23] ვიცე-პრემიერ მინისტრის გიორგი ბარამიძის განმარტებით, „...ნატომ პირველად უწოდა საქართველოს „ასპირანტი“ ანუ პარტნიორი-პრეტენდენტი სახელმწიფო, ... ეს არის სპეციფიკური ტერმინი, საქართველო ნატოს ასპირანტი ქვეყანა ხდება, ანუ საქართველო დაჯგუფდა იმ ქვეყნებთან ერთად, რომლებიც მანამდე იყვნენ აღიარებული როგორც ნატოში განწევრიანების გზაზე მყოფი ქვეყნები, რადგან მათ ჰქონდათ მიღებული MAP. ეს ნიშნავს პრაქტიკულად ტოლობის ნიშანს. ალიანსში ჩვენი ქვეყნის განწევრიანების ინსტრუმენტები, ფაქტიურად, უტოლდება იმ ინსტრუმენტებს, რომელიც აქვთ ზემოთ ჩამოთვლილ სახელმწიფოებს“. [22]

ამგვარად, ევრო-ატლანტიკური უსაფრთხოების სტრუქტურებში ინტეგრაცია საქართველოს საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკის ერთ-ერთი პრიორიტეტია. საქართველო უსაფრთხოების და სტაბილურობის განმტკიცების საქმეში განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ნატოს ანიჭებს. ნატოში გაერთიანება, ამავდროულად, ქვეყანაში დემოკრატიული ფასეულობების და მართვის დემოკრატიული სისტემის განმტკიცებას განაპირობებს.

ნატო-საქართველოს ინტეგრაციის თვალსაზრისით გარკვეული ეტაპები საქართველომ უკვე გაიარა: 1994 წელს საქართველო შეუერთდა ნატოს პროგრამას „პარტნიორობა მშვიდობისთვის“, 2002 წელს საქართველომ სურვილი გამოთქვა მონაწილეობა მიეღო ნატოს პროგრამაში – „ინდივიდუალური პარტნიორობის სამოქმედო გეგმა“, რომელსაც ქვეყანა 2004 წელს შეუერთდა. 2006 წელს დასრულდა „ინდივიდუალური პარტნიორობის სამოქმედო გეგმა“ და საქართველო გადავიდა ალიანსში საქართველოს განწევრიანების ინტენსიური დიალოგის პროგრამაზე. მიუხედავად რუსეთ-საქართველოს კონფლიქტისა და ჩვენი ტერიტორიების ოკუპაციისა, საქართველო მყარად დგას ნატოში ინტეგრაციის გზაზე. რუსული აგრესიის შემ-

დეგ საქართველო-ნატოს ურთიერთობები ასე განვითარდა: წევრობის სამოქმედო გეგმის ნაცვლად გადავედით ინტენსიური დიალოგის რეჟიმზე, შეიქმნა ნატო-საქართველოს კომისია, თბილისში გაიხსნა ნატოს სამეკავშირეო ოფისი, ნატოს მაღალჩინოსნების მხრიდან შენარჩუნებულია საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობისა და სუვერენიტეტის მხარდამჭერი ტერმინოლოგია, საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობისა და რუსეთის მიერ 2008 წლის ცეცხლის შეწყვეტის შესახებ ხელშეკრულების შესრულების აუცილებლობის საკითხი მუდმივად დგას ნატო-რუსეთის დიალოგის დღის წესრიგში, ნატოსთან ყოველწლიური ეროვნული პროგრამების საფუძველზე მიმდინარეობს სამხედრო და დემოკრატიული ინსტიტუტების განვითარება. ნატო-საქართველოს კომისიისა და წლიური ეროვნული პროგრამის ფარგლებში მიმდინარე დემოკრატიული რეფორმები, ეფექტური დიპლომატიური მუშაობა კიდევ უფრო აღრმავებს ალიანსთან საქართველოს თავსებადობას.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. <http://www.nato.int>
2. <http://www.eu-nato.gov.ge/index.php?title=nato>
3. http://mfa.gov.ge/index.php?lang_id=GEO&sec_id=88
4. http://mfa.gov.ge/index.php?lang_id=GEO&sec_id=555
5. http://www.georgia.mid.ru/rg/rg_02.html
6. <http://www.civil.ge/geo/>
7. <http://www.nato.int/issues/nato-georgia/index-geor.html>
8. http://www.mfa.gov.ge/index.php?sec_id=90&lang_id=GEO
9. <http://www.nato.int/docu/update/2007/11-november/e1128b.html>
10. <http://www.president.gov.ge/?l=G&m=0&sm=1&id=278>
11. ს. ცინცაძე, ზ. აბაშიძე, ჯ. სამუშია, ი. მენაღარიშვილი, დ. ნარმანია, ბ. ქუთელია, საქართველო-ნატო, საწყისები, რეალობა, პერსპექტივები, თბილისი, 2007.
12. ნ. ჩიტაძე, ნატო ჩრდილოატლანტიკური ალიანსი მსოფლიოში მშვიდობისა და სტაბილურობის მთავარი გარანტი, თბ., 2008.
13. <http://www.nato.int/docu/other/ru/2006/pr06-150r.htm>
14. www.opentext.ge/resonance. მარტი, 2007.
15. www.24saati.ge. 2 ოქტომბერი, 2007.
16. <http://www.civil.ge/geo/article.php?id=17653>
17. <http://www.president.gov.ge/ge/PressOffice/News/Releases?p=3224&i=1>

18. <http://www.parliament.gov.ge>
19. <http://24saati.ge/index.php/category/news/2011-11-23/22100>
20. <http://www.mfa.gov.ge>
21. http://www.mfa.gov.ge/index.php?lang_id=GEO&sec_id=454
22. <http://www.eu-nato.gov.ge/>
23. <http://eu-nato.gov.ge/index.php?que=geo/news&info>
24. <http://www.civil.ge/geo/article.php?id=19716>
25. http://eu-nato.gov.ge/index.php?que=geo/NATO_W_I_N/Geo_N_P
26. http://eu-nato.gov.ge/index.php?que=geo/G_A_N_G/ANP
27. http://www.mfa.gov.ge/index.php?lang_id=GEO&sec_id=453
28. http://www.mfa.gov.ge/index.php?lang_id=GEO&sec_id=455
29. www.opentext.ge/resonance 30 ნოემბერი, 2006.
30. www.nato.int. Materials of the Riga Summit. November, 2006.

Khatuna Kokrashvili

Doctor of History, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Ivane Javakhishvili Institute of History and Ethnology, Senior Scientist-researcher of the Department of Modern and Contemporary History

The Main Points of NATO - Georgia Relations

Summary

On March 23, 1994, Georgia joined the Partnership for Peace (PFP) programme; On November 21-22, 2002, at the NATO Summit in Prague, Georgia made a declaration on its aspiration to NATO membership and expressed its desire to take part in the new programme "Individual Partnership Action Plan"; On October 29, 2004, the North Atlantic Council of NATO approved the Individual Partnership Action Plan of Georgia and Georgia moved on to the so-called second stage of Euro-Atlantic integration. Georgia became the first country, which started implementing the IPAP.

On September 21, 2006 an informal meeting of the Ministers of Foreign Affairs of the NATO member-states was held in New-York, which adopted a decision to launch the Intensified Dialogue with Georgia on NATO membership issues. Georgia's accession to the Intensified Dialogue is a sig-

nificant step in terms of transition from the format of partnership to that of candidate for membership; On April 3, 2008 on Bucharest Summit the Alliance made decision that Georgia will become NATO member country; On September 15-16, 2008 frame document establishing NATO-Georgia Commission was signed during official visit of North Atlantic Council and NATO Secretary General to Georgia and first meeting of the Commission was held; On December 3, 2008 meeting of Ministers of Foreign Affairs of NATO-Georgia Commission was held in NATO Headquarters, Brussels. NATO Ministers of Foreign Affairs made decision to further activate cooperation with Georgia through NATO-Georgia Commission. Annual National Program is being developed and discussed within the NATO-Georgia Commission; On 1 October 2010 NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen visited Georgia. During the visit Secretary General officially inaugurated NATO Liaison Office in Tbilisi; On 16 November 2010, NATO Parliamentary Assembly adopted a Resolution on the Situation in Georgia. The Resolution assessed the presence of Russian troops on the territory of Georgia as a violation of the EU-brokered Ceasefire Agreement of 12 August 2008 and an occupation of the territory of the sovereign country. NATO parliamentarians urged Russia "to reverse the results of ethnic cleansing" and allow the safe and dignified return of all internally displaced persons to their homes; Georgia has already successfully implemented its first ANP. Georgia perceives Annual National Programme as the practical tool for reflecting and implementing its strategy of advancing NATO-Georgia relations and getting closer to the NATO standards.

თემა ჯოჯუა

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტი; ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი

**თბილისის (კალას) წმ. თომა მოციქულის
(კვირაცხოვლის) ეკლესია
(ტაძრის ადგილმდებარეობა და ისტორია)¹**

1. წმ. თომა მოციქულის (კვირაცხოვლის) ეკლესიის ადგილმდებარეობა

წმ. თომა მოციქულის ეკლესია, ქართულ ისტორიოგრაფიაში დამკვიდრებული მოსაზრების თანახმად, ძველი თბილისის ერთ-ერთი ცენტრალური ნაწილის, ისტორიული კალას ტერიტორიაზე, ე. წ. ზემო უბანში, ქალაქის ჩრდილოეთიდან მომზლუდავი კედლის შორიახლოს, კვირაცხოვლის ქუჩაზე მდებარეობდა, რომელსაც სახელი აქ აღმართული ტაძრის (კვირაცხოვლის) მიხედვით ჰქონდა შერქმეული [1, 24-25; 2, 593].

წმ. თომა მოციქულის ეკლესიის ადგილმდებარეობა საკმაოდ ზუსტად არის მითითებული რუსეთის იმპერიის სამხედრო მოხელის, კაპიტან ჩუიკოს მიერ შედგენილ ქალაქ თბილისის 1800 წლის გეგმაზე, სადაც ტაძარი 34-ე ნომრით არის აღნიშნული. გეგმაზე ჩანს, რომ

¹ 2011 წლის თებერვალში თიანეთისა და ფშავ-ხევსურეთის ეპარქიის სოფელ მალაროსკარის ყოვლადწმიდა ღმრთისმშობლის მიძინების ეკლესიის წინამძღვარმა, მღვდელმა კახაბერ მესხმა დახმარებისათვის მოგვმართა და გვთხოვა, მოგვეძიებინა მასალა თბილისის (კალას) წმ. თომა მოციქულის (კვირაცხოვლის) ეკლესიის ადგილმდებარეობისა და ისტორიის შესახებ. ჩვენ შეძლებისდაგვარად სრული სახით მოვუყარეთ თავი სხვადასხვა წერილობით ძეგლებსა თუ სამეცნიერო პუბლიკაციებში გაბნეულ ცნობებს წმ. თომა მოციქულის ეკლესიის შესახებ, ისტორიულ-წყაროთმცოდნეობითი თვალსაზრისით დავამუშავეთ ეს არცთუ მდიდარი წერილობითი მასალა, შესრულებული სამუშაოების შედეგებს ერთგვარი სამეცნიერო გამოკვლევის სახე მივეცით და ეს გამოკვლევა 2011 წლის აპრილში მღვდელ კახაბერ მესხს გადავეცით. წინამდებარე ნაშრომი სწორედ ამ გამოკვლევის მცირედ გადაკეთებულ ვარიანტს წარმოადგენს.

თბილისის ჩრდილოეთი კედლის იმ მონაკვეთის პარალელურად, რომელიც ქალაქის შუა და ქვემო კარიბჭეებს შორის არის მოქცეული, საკმაოდ მოკლე, დაახლოებით, 150-200 მეტრის სიგრძის ქუჩა მიემართებოდა, რომელიც ამჟამინდელ შოთა ნიშნიანიძის (ყოფილი სინოდის, შემდგომში მილიციის („მილიციისკაია“), ბოლოს კი ილია ნაკაშიძის) ქუჩას ემთხვევა. ხსენებულ ქუჩას მის, დაახლოებით, შუა წელზე, ჯერ სამხრეთისაკენ მიმართული, ხოლო შემდეგ აღმოსავლეთისაკენ შებრუნებული პატარა, დაახლოებით, 50 მეტრის სიგრძის ჩიხი გამოეყოფოდა, რომელიც ამჟამინდელ შოთა ნიშნიანიძის ჩიხს შეესაბამება. ამ ჩიხის კიდურა აღმოსავლეთი, დაახლოებით, 15-20 მეტრიანი მონაკვეთის სამხრეთით, გეგმაზე, სავარაუდოდ, ოთხკუთხა გალავნით მოზღუდული №34 ნაგებობაა აღნიშნული, რომელიც გეგმისათვის დართული რუსულენოვანი ექსპლიკაციის ტექსტში „ნმ. თომა მოციქულის ქართულ ეკლესიად“ არის სახელდებული: „Грузинские церкви... 34. Святого апостола Фомы“ [1, 84, ჩანართი].

გარდა ამისა, ქალაქ თბილისის 1800 წლის გეგმაზე გარკვევით ჩანს ისიც, რომ №34 ნაგებობას ანუ ნმ. თომა მოციქულის ეკლესიას სამხრეთით დასავლეთიდან აღმოსავლეთისაკენ მიმართული, დაახლოებით, ამჟამინდელი შოთა ნიშნიანიძის ქუჩის პარალელურად მიმავალი კიდევ ერთი ქუჩა ესაზღვრებოდა [1, ჩანართი]. ეს ქუჩა ამჟამინდელ ილია და ნინო ნაკაშიძეების (ყოფილი ავლევის) ქუჩას ემთხვევა, რომელსაც, აქ მდებარე ნმ. თომა მოციქულის (კვირაცხოვლის) ეკლესიის სახელწოდებიდან გამომდინარე, თავდაპირველად, როგორც უკვე აღვნიშნეთ ზემოთ, კვირაცხოვლის, ხოლო მოგვიანებით, 1922 წლამდე, თომას ქუჩა, იგივე „ფომინსკაია“ ან „ფომინაია“ ეწოდებოდა [1, 24-25; 3, 196].

ამრიგად, კაპიტან ჩუიკოს მიერ შედგენილი ქალაქ თბილისის 1800 წლის გეგმისა და მისი რუსულენოვანი ექსპლიკაციების შესწავლის საფუძველზე, დგინდება, რომ ნმ. თომა მოციქულის (კვირაცხოვლის) ეკლესია მდებარეობდა, ერთი მხრივ, ამჟამინდელი შოთა ნიშნიანიძის ჩიხის კიდურა აღმოსავლეთ, დაახლოებით, 15-20 მეტრის სიგრძის მონაკვეთსა და მეორე მხრივ, ამჟამინდელი ილია და ნინო ნაკაშიძეების ქუჩის შესაბამის მონაკვეთს შორის ანუ დაახლოებით, იმ ადგილას, სადაც დღეს №191 საბავშვო ბაგა-ბაღის შენობა (ილია და ნინო ნაკაშიძეების ქუჩა, №26), ბაგა-ბაღის კუთვნილი ეზო და ამ

¹ თბილისის შუა კარიბჭე (იგივე დიღმისკარი) მდებარეობდა ამჟამინდელი ნიკოლოზ ბარათაშვილისა და ალექსანდრე პუშკინის ქუჩების შესაყარზე, ხოლო ქვემო კარიბჭე (იგივე წყლისკარი, დაბლაკარი) – ამავე ბარათაშვილისა და იოანე შავთელის ქუჩების კუთხეში [1, 5].

ეზოს ჩრდილოეთით მდებარე პატარა გამწვანებული ზონაა განთავსებული.

მიღებული დასკვნის მართებულობას, როგორც ჩანს, მთლიანად ადასტურებს აღნიშნული ტერიტორიის ვიზუალური დათვალიერების შედეგებიც. აქ, ბაგა-ბაღის ეზოს ჩრდილოეთ ნაწილში, რომელიც ამჟამინდელი შოთა ნიშნიანიძის ჩიხის დონიდან, დაახლოებით, 2 მეტრით უფრო ქვემოთ მდებარეობს, თვალნათლივ განირჩევა აგურითა და რიყის ქვით ამოყვანილი კედლის რამდენიმე მეტრის სიგრძის მონაკვეთი, რომელიც, სავარაუდოდ, წმ. თომა მოციქულის ეკლესიის ან ტაძრის მახლობლად მდებარე რომელიმე სხვა ნაგებობის ნაშთს უნდა წარმოადგენდეს¹.

¹ წინამდებარე ნაშრომის თავდაპირველ, მღვდელი კახაბერ მესხისათვის გადაცემულ ვარიანტზე მუშაობა უკვე დასრულებული გვექონდა, როცა ჟურნალ „საქართველოს სიძველენის“ 2010 წელს დაბეჭდილ მე-14 ნომერში გავცანით მია მანიას სტატიას „ავლევის შესახვევის ძველი სახლი და მისი მიკროუბანი“. მკვლევარი დასახელებულ პუბლიკაციაში საგანგებოდ ეხება წმ. თომა მოციქულის ეკლესიის ადგილმდებარეობის საკითხს. იგი №191 საბავშვო ბაგა-ბაღის კუთვნილი ეზოს ჩრდილოეთ ნაწილში გამოვლენილი კედლის მონაკვეთს, აქ გამოყენებული სამშენებლო მასალისა და კედლის წყობის ხასიათის გათვალისწინებით, XVIII საუკუნით ათარიღებს და მას კვირაცხოვლის ანუ წმ. თომა მოციქულის ეკლესიის ფრაგმენტად მიიჩნევს: „აღსანიშნავია და ფრიად საყურადღებო, რომ კვირაცხოვლის ეკლესიის საძირკვლის ნაწილმა დღევანდლამდე მოაღწია. ავლევისა და ნიშნიანიძის ქუჩებს შორის მოქცეული განაშენიანების ვიწრო ზოლში, XIX საუკუნის ძველ სახლებს შორის, საბავშვო ბაღის ახალი (1980-იანი წწ.) შენობა დგას. შენობის ეზო ორ დონეზე – ქუჩის და ქუჩის ნიშნულზე ორიოდ მეტრით დაბლა მოთავსებულ სიბრტყეზეა გაშლილი. ეზოს ქვედა ნიშნულის შუაგულიდან ამოზრდილია ძველი ნაგებობის კუთხე, ამოყვანილი ძველი აგურისა და რიყის ქვის მონაცვლეობითი წყობით. იგი ზედა მხარეს ახალი აგურის წყობით გრძელდება, ქვედა მხრიდან კი ბაზალტის ფილებით შემოსილ ცოკოლს ეყრდნობა. ჩვენს წინაშეა ძველი აგურისა და რიყის ქვის მონაცვლეობით (ქვევიდან ზევით – ორი რიგი რიყის ქვის, ორი რიგი ძველი აგურის, ერთი რიგი რიყის ქვის, ერთი რიგი აგურის) და ერთი რიგი რიყის ქვის) ნაგები კედლის წყობის ფრაგმენტი... ეს, კი XVIII საუკუნეში ამ ადგილას აშენებული კვირაცხოვლის ეკლესიის საძირკველი უნდა იყოს. კედლის ამ ფრაგმენტის თუნდაც თბილისის სხვა უბანში, ისანში, დედოფალ დარეჯანის სასახლის კომპლექსის ტერიტორიაზე არსებულ კედლებთან შედარება მათ შორის სიახლოვესა და მსგავსებას აშუღავნებს. კვირაცხოვლის ეკლესიის შემორჩენილი კედელი ანალოგიას საკუთრივ თბილისის და იმავე ისნის ქუჩათა ქსელში შემონახულ, ძველ, სავარაუდოდ XVIII საუკუნის, საცხოვრებელი სახლების ზურგებთანაც პოულობს. თვალშისაცემია ერთი და იგივე სამშენებლო მასალა – ძველი აგური და რიყის (და არა ფლეთილი ან თლილი ან ნატეხი!) ქვა და წყობის ხასიათი. კვირაცხოვლის ეკლესიის ზუსტი ადგილსამყოფელის დადგენა, არა მხოლოდ სიძველის გამოვლენის თვალსაზრისითაა მნიშვნელოვანი. კვირაცხოვლის ეკ-

2. ნმ. თომა მოციქულის (კვირაცხოვლის) ეკლესიის ისტორია

ნმ. თომა მოციქულის ეკლესიის დაარსების დროისა და ვითარების შესახებ რაიმე წერილობითი მითითება, ჯერჯერობით, არ მოგვეპოვება. დღეისათვის, პრაქტიკულად, არაფერი ვიცით ტაძრის XVIII საუკუნემდელი ისტორიის შესახებაც.

ამ ხარვეზს მხოლოდ ნაწილობრივ ავსებს ქართველი ისტორიკოსისა და სიძველეთმცოდნის პლატონ იოსელიანის (1809-1875 წწ.) მიერ 1866 წელს გამოქვეყნებულ ნიგნში „Описание древностей города Тифлиса“ შეტანილი ცნობა, რომელიც გვაუწყებს, რომ ნმ. თომა მოციქულის ძველი ეკლესია მონღოლმა სარდალმა თემურლენგმა (1336-1405 წწ.) დაანგრია, რომელმაც, ქართულ ისტორიოგრაფიაში დამკვიდრებული მოსაზრების თანახმად, ქალაქი თბილისი 1386 წელს ააოხრა: „Церковь Апостола Фомы (კვრა-ცხოველი). На развалинах древней, разрушенной при Тимуре...“ [5, 58; 6, 675-680].

სამწუხაროდ, პლატონ იოსელიანი თავის 1866 წლის პუბლიკაციაში არ აკონკრეტებს, თუ, სახელდობრ, რომელ წერილობით ძეგლსა თუ ზეპირ გადმოცემაში მიაკვლია აღნიშნულ ცნობას. შესაბამისად, ჩვენ, ამ ეტაპზე, ვერც ცალსახად გავიზიარებთ და ვერც ხელაღებით უარვყოფთ ნმ. თომა მოციქულის ძველი ეკლესიის 1386 წელს, თემურლენგის მიერ დანგრევის ფაქტს¹.

ნმ. თომა მოციქულის ეკლესიის XVIII საუკუნის დასაწყისის ისტორიის შესახებ საინტერესო ცნობებს გვანვდის პლატონ იოსელიანის მამის, კარის ნმ. გიორგის ეკლესიის დეკანოზის ეგნატე იოსელიანის (1767-1844 წწ.) მიერ 1837 წელს შედგენილი თხზულება, პირობითი სახელწოდებით „თბილისის ეკლესიათა აღწერა“². ამ თხზულების

ლესიის ზუსტი ადგილის მოძებნა შუასაუკუნეების თბილისის ურბანული ქსოვილის შესწავლისა და კვლევის თვალსაზრისითაც არის საყურადღებო. კვირაცხოვლის ეკლესია, შესაძლოა ზემო კალას ამ ნაწილში მდებარე სურბნიშნის ეკლესიასთან ერთად, თბილისის ძველ რუკებსა და გეგმებზე მუშაობისას ერთგვარ ორიენტირად განვიხილოთ“ [4, 207-208].

¹ ჩვენი დაკვირვებით, აღნიშნული საკითხის საბოლოოდ გარკვევისა და ზოგადად, ნმ. თომას ეკლესიის XVIII საუკუნემდელი ისტორიის რეკონსტრუირებისათვის უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ტაძრის ნაშთებისა და მისი მიმდებარე ტერიტორიის არქეოლოგიურ შესწავლას, რისი განხორციელებაც, სამეცნიერო თვალსაზრისით, უაღრესად საჭირო და მნიშვნელოვან საქმეს წარმოადგენს.

² დასახელებული თხზულების ტექსტში მისი ავტორის ვინაობა მითითებული არ არის [7, 83-96. შდრ.: 8, 255]. მიუხედავად ამისა, ეს ბუნდოვანი საკითხი სავსებით დამაჯერებლად არის გარკვეული ცაცა ჭანკიევის მიერ 1963 წელს გამოქვეყნებულ ნაშრომში „ეგნატე იოსელიანის ლიტერატურული მემკვიდრე“

თანახმად, 1703 წელს ქართლის მთავარეპისკოპოსმა ქრისტეფორე ამილახვარმა წმ. თომას ძველი ეკლესიის ნანგრევებზე ახალი ტაძარი ააგო და ის მცხეთის სამთავროს ტაძარში მოსაყდრე ქართლის მთავარეპისკოპოსთა მეტოქედ („ფოდვერიად“) ანუ დროებით სადგომად აქცია: „ტფილისსავე შინა არის პატარა ეკკლესია წმინდისა მოციქულისა თომას სახელსა ზედა... აღშენებული მთავარეპისკოპოსისა

რეობის შესწავლისათვის“, სადაც დადგენილია, რომ განსახილავი თხზულება ეგნატე იოსელიანის მიერ იყო შედგენილი [9, 57-66]. ყოველივე აღნიშნულის შემდეგ ერთგვარ გაკვირვებას იწვევს 2002 წელს დაბეჭდილ ენციკლოპედია „თბილისში“ შეტანილი სტატია „კვირაცხოვლის წმინდა თომას ეკლესია“, სადაც ეგნატე იოსელიანის მიერ 1837 წელს შედგენილი და ლეონ მელიქსეთ-ბეგის მიერ 1923 წელს გამოქვეყნებული თხზულება „დ. კარიჭაშვილის კატალოგის“ სახელით არის მოხსენიებული: „ეკლესია ხელახლა აღშენებისა მთავარეპისკოპოს ქრისტეფორეს... დ. კარიჭაშვილის კატალოგით – 1703: „ტფილისსავე შინა არის პატარა ეკკლესია წმინდისა მოციქულისა თომას სახელსა ზედა, ქვით-კირისა, უგუმბათო, აღშენებული მთავარეპისკოპოსისა ქრისტეფორე ამილახვარისაგან მეტოქედ ანუ ფოდვერიად თვსად წელსა 1703-სა. ამას შინა არის ერთი მლუდელი“ [2, 593]. როგორც ვხედავთ, ციტირებული საენციკლოპედიო სტატიიდან ავტომატურად გამომდინარეობს მცდარი აზრი, რომ განსახილავი თხზულების ტექსტი დავით კარიჭაშვილის „კატალოგშია“ შეტანილი. ამ მცდარ აზრს კიდევ უფრო ამყარებს დასახელებულ ენციკლოპედიაში გამოქვეყნებული კიდევ ერთი სტატია „კარიჭაშვილი“, სადაც, აგრეთვე, შეცდომით არის აღნიშნული, რომ დავით კარიჭაშვილის მიერ 1905 წელს გამოქვეყნებული „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების წიგნთსაცავის კატალოგი“ „შეიცავს მნიშვნელოვან ცნობებს თბილისში მდებარე ეკლესია-მონასტრების შესახებ“ [10, 587]. ხსენებული ორი საენციკლოპედიო სტატიისა და ამ სტატიებში დაშვებული შეცდომების საპასუხოდ, შევნიშნავთ, რომ დავით კარიჭაშვილის მიერ 1905 წელს გამოქვეყნებულ კატალოგში ჩვენთვის საინტერესო თხზულების შესახებ მხოლოდ რამდენიმე მშრალი ტექნიკური მონაცემია მოტანილი: „161. მონასტრები და ეკლესიები ტფილისსა და მის მიდამოებში. 35,8 X 22,1. გვ. №3034“ [11, 118]. შესაბამისად, საკუთრივ კატალოგი, საენციკლოპედიო სტატიების მითითების საპირისპიროდ, თბილისის ეკლესია-მონასტრებისა და მათ შორის, წმ. თომა მოციქულის ტაძრის თაობაზე არანაირ ცნობებს, არც მნიშვნელოვანს და არც უმნიშვნელოს, არ შეიცავს. ანუ სხვაგვარად რომ ვთქვათ, საენციკლოპედიო სტატიებში ნახსენები თუ ციტირებული ცნობები, სინამდვილეში, მოტანილია არა დავით კარიჭაშვილის კატალოგიდან, როგორც ეს საენციკლოპედიო სტატიებშია აღნიშნული, არამედ ამ კატალოგში დასახელებული ერთ-ერთი თხზულებიდან, რომელიც, ცაცა ქანკიევის დაკვირვებით, ეგნატე იოსელიანის მიერაა შედგენილი და რომლის ტექსტიც, მხოლოდ ერთხელ, 1923 წელს, ლეონ მელიქსეთ-ბეგის მიერ არის გამოქვეყნებული (ამ თხზულების დედანი დღეისათვის ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში ინახება და ქართული ხელნაწერი წიგნების S კოლექციაში 3034-ე ნომრით არის რეგისტრირებული [8, 255]).

ქრისტეფორე ამილახვაროვისაგან მეტოქედ ანუ ფოდვერიად თქსად წელსა 1703-სა [7, 84]¹.

ქრისტეფორე ამილახვრის მიერ ახალი ეკლესიის მშენებლობის ამბავი დღეისათვის დაკარგულ საქტიტორო ლაპიდარულ წარწერაში ყოფილა გადმოცემული, რომელიც 1866 წელს ჯერ კიდევ ტაძრის ერთ-ერთ კედელში იყო ჩადგმული და რომელიც პლატონ იოსელიანს საკუთარი თვლით ჰქონდა ნანახი: „*Церковь Апостола Фомы... На развалинах древней, разрушенной при Тимуре... построена настоящая малая церковь архиепископомъ (მთავარ-ეპისკოპოსი) Грузинскимъ Хриstoffоромъ** (**Онъ былъ изъ роду князей Амилахваровихъ*). *Это видно изъ надписи на камне, вложенномъ въ стену церкви*“ [5, 58-59]².

მთავარეპისკოპოს ქრისტეფორეს მიერ აგებული წმ. თომა მოციქულის ახალი ტაძარი, ეგნატე იოსელიანის ცნობით, ქვითკირით

¹ ქართლის მთავარეპისკოპოსის ქრისტეფორე ამილახვარის მოღვაწეობის პირველი პერიოდის (XVII ს.) ქრონოლოგიასთან დაკავშირებული საკითხები საფუძვლიანადაა შესწავლილი გურამ ჯანდიერის მიერ 1971 წელს გამოქვეყნებულ ნაშრომში „XVII საუკუნის აღმოსავლეთ საქართველოს ისტორიული ქრონოლოგიის საკითხისათვის (ეპისკოპოსთა ქრონოლოგიური რიგი)“. აღნიშნულ პუბლიკაციაში დადგენილია, რომ ქრისტეფორე ქართლის მთავარეპისკოპოსის წოდებით 1690, 1691, 1692, 1693, 1696 და 1698 წლებით დათარიღებული შვიდი ქართული ისტორიული დოკუმენტის ტექსტშია მოხსენიებული. პარალელურად ამისა, გურამ ჯანდიერის მიერ გარკვეულია ისიც, რომ 1697 წლის ერთი დოკუმენტის ტექსტში ქართლის მთავარეპისკოპოსად, ქრისტეფორეს ნაცვლად, ევდემოზ რატიშვილია მოხსენიებული. აღნიშნული გარემოებების გათვალისწინებით, მკვლევარი ასკვნის, რომ 1690-1696 წლებში ქართლის მთავარეპისკოპოსობას ქრისტეფორე ამილახვარი ფლობდა. 1697 წელს ქრისტეფორემ ქართლის მთავარეპისკოპოსის თანამდებობა დაკარგა და მის მაგივრად, ხსენებული საეპისკოპოსო კათედრა ევდემოზ რატიშვილმა დაიკავა, რომელიც მანამდე ჯერ ურბნელი (1666-1674 წწ.), ხოლო შემდეგ, მანგლელი (1676-1683 წწ.) ეპისკოპოსის თანამდებობას ფლობდა. ევდემოზის მთავარეპისკოპოსობა დიდხანს არ გაგრძელდა და 1698 წელს ქრისტეფორე ამილახვარმა ქართლის მთავარეპისკოპოსობა უკან დაიბრუნა [12, 334, 341-342, 344, 352-353].

² აქვე, საზგასმით აღვნიშნავთ იმ ფაქტს, რომ პლატონ იოსელიანი წმ. თომა მოციქულის ახალი ეკლესიის მშენებლობის თარიღს, ეგნატე იოსელიანისაგან განსხვავებით, არა 1703 წლით, არამედ XVII საუკუნის მიწურულით განსაზღვრავს: „*Церковь Апостола Фомы... въ конце XVII века построена архиепископомъ Грузинскимъ Хриstoffоромъ*“ [5, 58-59]. ჩვენ ამ ორი თარიღიდან უპირატესობას, პირობითად, 1703 წელს ვაძლევთ. მართალია, ეგნატე იოსელიანი იმ წერილობით ძეგლს არ ასახელებს, სადაც მან დასახელებულ თარიღს მიაკვლია, მაგრამ, ამ ქრონოლოგიური მონაცემის კონკრეტული ხასიათი (სახელდობრ 1703 წელი და არა, ვთქვათ, XVIII საუკუნის დასაწყისი), გვაფიქრებინებს, რომ ამ თარიღს რაიმე მყარი წერილობითი საფუძველი ჰქონდა.

ნაგები, მცირე ზომის უგუმბათო ეკლესია იყო: „*ტფილისსავე შინა არის პატარა ეკლესია წმიდისა მოციქულისა თომას სახელსა ზედა, ქვით-კირისა, უგუმბათო*“ [7, 84]. წმ. თომას ეკლესიას მცირე ზომის ტაძრად მოიხსენიებს პლატონ იოსელიანიც: „*Церковь Апостола Фомы... построена настоящая малая церковь архіепископомъ... Грузинскимъ Христофоромъ*“ [5, 58-59]¹.

ამავე პლატონ იოსელიანის ცნობით, წმ. თომა მოციქულის ეკლესიასთან, როგორც ჩანს, საერთო გალავნით მოზღუდულ ტერიტორიაზე, სავარაუდოდ, ტაძრის თანადროულად აშენებული, გემოვნებით ნაგები, ორსართულიანი საცხოვრებელი სახლი მდებარეობდა, რომელიც ქართლის მთავარეპისკოპოსთა დროებით რეზიდენციას წარმოადგენდა: „*Церковь эта съ домомъ, была подворьемъ архіепископовъ Самтаврійскихъ*“; „*И такъ изъ Домовъ, во вкусе Персидскомъ лучшими двухъ-этажными, существовали при последнихъ царяхъ следующие... в) Домъ Самтаврскихъ архіепископовъ (მთავარ-ეპისკოპოსი) как ихъ подворье*“ [5, 270; 7, 84].

სამწუხაროდ, ჩვენ, ჯერჯერობით, სხვა ბევრი არაფერის თქმა არ შეგვიძლია წმ. თომა მოციქულის ეკლესიის XVIII საუკუნის ისტორიის შესახებ. ვიცით მხოლოდ, რომ ტაძარს ამ პერიოდში, მისი მეპატრონეების, ქართლის მთავარეპისკოპოსების ტიტულიდან გამომდინარე, „მთავარეპისკოპოსის საყდარი“ ეწოდებოდა. მართლაც, წმ. თომა მოციქულის ეკლესია ქართლ-კახეთის სამეფოს მდივანბეგის იესე ოსეს ძე ბარათაშვილის (1728-1786 წწ.) მიერ 1768-1786 წლებში შედგენილ „ცხოვრება-ანდერძში“ სწორედ ამ სახელით არის მოხსენი-

¹ პლატონ იოსელიანის ცნობით, წმ. თომა მოციქულის ახლადაგებულ ეკლესიას იმდროინდელი თბილისის ერთ-ერთ ქალაქისპირა სოფელში, უუკიამი მდებარე წმ. თომა მოციქულის (კვირაცხოვლის) პატარა ეკლესია ექვემდებარებოდა („მასზე მიწერილი იყო“), რომელიც, თავის მხრივ, XVII საუკუნეში, ირანის შაჰის აბას I-ის (1587-1629 წწ.) შემოსევების (1614, 1616, 1617, წწ.) დროს იყო დაზარებული და გაპარტახებული: „*К нему же была приписана и другая малая, существовавшая въ Кукахъ до 1622 (?) года т. е. до разоренія Тифлиса Шахъ-Абасомъ великимъ** (**Она именуется ныне Русскимъ названіемъ: красная гора. Торжество празднованія во кругъ развалинь, совершается въ день Антипасхи*)“ [5, 59]. პლატონ იოსელიანის მიერ ნახსენებ ნითელ, იგივე კვირაცხოვლის გორაზე („*красная гора*“) აღმართული წმ. თომა მოციქულის (კვირაცხოვლის) ეკლესია, თეიმურაზ ბერიძის მართებული დაკვირვებით, მდებარეობდა არა ძველი კუკიის, არამედ ჩულურეთის ტერიტორიაზე, „დიდხევის მარცხენა ნაპირზე, რკინიგზის ხაზთან, შემალღებულ ადგილზე (დღეს მას დაკარგული აქვს ეკლესიის სახე, იგი გადაკეთებულია საცხოვრებელ შენობად)“ [13, 163. შდრ.: 14, 152].

ებული: „ან შემოკლებით აღვთვალო ჩემი მამული: ...სასახლე მთავარეპისკოპოსის საყდარსა და ქსნის ერისთავის სასახლეს შუა, აბაშიძეებისაგან მოსყიდული“ [15, 51-52]¹.

1803 წელს თბილელმა მიტროპოლიტმა არსენ ბაგრატიონმა (1794-1810 წწ.) წმ. თომა მოციქულის ეკლესიაში ქართლისა (სამთავროსა) და წილკნის მთავარეპისკოპოსი იოანე ქარუმიძე (1793-1803 წწ.) დაკრძალა. აღნიშნულ ცნობას XIX-XX საუკუნეების მნივნილოვანი მღვდლის, პოლიევეტოს კარბელაშვილის მიერ შედგენილი ნაშრომი „საქართველოს ეკლესიის მღვდელმთავართა სია 318-1819 წლამდე“ გვანვდის: „მცხეთის მთ.ეპისკოპოსნი: ...იოანე[,] † 1803[,] ქარუმიძე... ძე ონოფრე ბერისა, დავით გარესჯის მოღვაწისა. დაასაფლავა არსენ ტფილელმა კვირაცხოვლის ეკლესიაში“ [17, 38v].

აღნიშნულ ფაქტს საკმაოდ დიდი მნიშვნელობა აქვს წმ. თომა მოციქულის ეკლესიის ისტორიისათვის. მართლაც, ამ ფაქტიდან ირკვევა, რომ ტაძარი ქართლის მთავარეპისკოპოსებისათვის მხოლოდ მეტოქე ანუ დროებითი სადგომი კი არ იყო, არამედ, საჭიროების შემთხვევაში, მათი საძვალის ანუ სამუდამო განსასვენებლის ფუნქციასაც ასრულებდა.

რუსეთის იმპერიის მიერ ქართლის საკათოლიკოსოს ავტოკეფალიის გაუქმების (1810 წ.) შემდეგ წმ. თომა მოციქულის ეკლესია, აღმოსავლეთ საქართველოს სხვა ეკლესია-მონასტრების მსგავსად, რუსეთის ეკლესიის დაქვემდებარებაში გადავიდა.

1825 წელს წმ. თომა მოციქულის ეკლესიასთან მდებარე საცხოვრებელი სახლის ადგილას, რომელიც XVIII საუკუნეში ქართლის მთავარეპისკოპოსთა რეზიდენციას წარმოადგენდა, ახალი, ორსართულიანი სახლი ააგეს და ის საქართველო-იმერეთის სინოდალური კანტორის პროკურორს გადასცეს. ამ ამბავს პლატონ იოსელიანი შემ-

¹ სხვათა შორის, ჩვენამდე მოაღწია იმ კონკრეტული დოკუმენტის ტექსტმაც, რომლის ძალითაც იესე ბარათაშვილმა ქაიხოსრო აბაშიძისაგან წმ. თომა მოციქულის ეკლესიის მახლობლად მდებარე „სასახლე“ ანუ სახლის ასაშენებლად განკუთვნილი მიწა შეიძინა. აქ მხედველობაში გვაქვს ქაიხოსრო აბაშიძის მიერ იესე ბარათაშვილისათვის მიცემული 1769 წლის 10 ივნისის ნასყიდობის წიგნი, სადაც ნასყიდი მიწის ადგილმდებარეობის დასაზუსტებლად მითითებულია არა „მთავარეპისკოპოსის საყდარი“ ანუ წმ. თომა მოციქულის ეკლესია, როგორც ამას იესე ბარათაშვილის „ცხოვრება-ანდერძის“ ზემოთ ციტირებულ ფრაგმენტში ვხედავთ, არამედ „მთავარეპისკოპოსის სახლი“ ანუ წმ. თომა მოციქულის ტაძართან მდებარე ქართლის მთავარეპისკოპოსთა საცხოვრებელი რეზიდენცია: „ასე რომე ქალაქს მთავარეფფისკოპოზის სახლის პირდაპირ პაპას ჩემს არაგვის ერისთავის შვილის ზურაბ ეშვიკალასბაშისაგან სასახლე ყყიდნა.....ჩემი წილი ამ სასახლის ნახევარი შენთვის მოგვიყიდა“ [16, 331].

დეგი სახით მოგვითხრობს: *“...наместе дома, въ которомъ помещался Самтаврскій или Мцхетскій архіепископъ, построены около 1825 года двухъ-этажный домъ для помещения прокурора Грузино-Имеретинской Синодальной конторы”* [5, 60].

1830-იან წლებში წმ. თომა მოციქულის ეკლესია კვლავინდებურად მოქმედი იყო. ამასზე, ძველი თბილისის ისტორიის შესანიშნავი მკვლევრის, მამისა ბერძნიშვილის დაკვირვებით, აშკარად მიუთითებს ის ფაქტი, რომ ტავერნიცკის მიერ შედგენილ ქალაქ თბილისის 1833-1835 წლების გეგმაზე წმ. თომა მოციქულის ეკლესია მოქმედი ტაძრის სახით იყო აღნიშნული [1, 25]¹.

მამისა ბერძნიშვილის ამ დაკვირვებას მთლიანად ადასტურებს ეგნატე იოსელიანის „თბილისის ეკლესიათა აღწერა“, სადაც პირდაპირ არის ნათქვამი, რომ თხზულების შედგენის დროს ანუ 1837 წელს წმ. თომა მოციქულის ეკლესია ჯერ კიდევ მოქმედი იყო და აქ ერთი მღვდელი მსახურობდა: *„ტფილისსავე შინა არის პატარა ეკკლესია წმიდისა მოციქულისა თომას სახელსა ზედა... ამას შინა არის ერთი მღუდელი”* [7, 84].

დაახლოებით, ამავე 1830-იან წლებში წმ. თომა მოციქულის ეკლესიის მდგომარეობა, მისი სიძველისა თუ შეუქცებლობის გამო, თანდათანობით დამძიმდა, 1840 წელს კი ტაძარი იმდენად ავარიულ მდგომარეობაში აღმოჩნდა, რომ აქ ღმრთისმსახურება საერთოდ შეწყდა და ეკლესია დიდი ხნით დაიხურა. წმ. თომა მოციქულის ეკლესიის გაუქმების ამბავი მოკლედ აქვს გადმოცემული პლატონ იოსელიანს, რომელიც ამ მოვლენის თანამედროვე და უშუალო თვითმხილველი იყო: *„Церковь, строенная на развалинахъ древней во имя Ап. Фомы (Квრა-ცხოველი) за ветхостію запечатана съ 1840 года”* [5, 270]².

პლატონ იოსელიანისავე ცნობით, წმ. თომას ეკლესია, გაუქმების შემდეგ, „მასზე მიწერილ“ ჩუღურეთის კვირაცხოვლის ტაძართან

¹ მამისა ბერძნიშვილის მიერ ნახსენები ტავერნიცკის გეგმის დედანი, სავარაუდოდ, რუსეთში ინახება. რაც შეეხება ამ გეგმის ასლს, ის, მკვლევრის თქმით, „დაცულია თბილისის მუზეუმში, მაგრამ მას ექსპლიკაციები არ ახლავს“ [1, 25]. სამწუხაროდ, რიგი მიზეზების გამო, ჩვენ, ჯერჯერობით, ვერ მოვახერხეთ, პირადად გვენახა ტავერნიცკის გეგმის საქართველოში დაცული ასლი ან მისი ფოტო მაინც, რის გამოც, იძულებული ვართ, მასზე საუბრისას მთლიანად მამისა ბერძნიშვილის დაკვირვებებს დავეყაროთ.

² პლატონ იოსელიანის ამ ცნობის მართებულობას თითქმის მთლიანად ადასტურებს მარი ბროსე, რომელიც აღნიშნავს, რომ მისი საქართველოში მოგზაურობის დროს ანუ 1847-1848 წლებში, წმ. თომა მოციქულის ეკლესია უკვე დახურული იყო [22, 18].

ერთად, ანჩისხატის ეკლესიას დაუქვემდებარეს: *„И та и другая ныне приписаны къ Анчисхатскому Собору“* [5, 59].

1860-იანი წლებისათვის წმ. თომა მოციქულის ავარიულ მდგომარეობაში მყოფი ეკლესია ჩამოქცევის რეალური საფრთხის წინაშე აღმოჩნდა და რუსეთის იმპერიის საეკლესიო მმართველობის უმაღლესმა ორგანომ, უწმიდესმა სინოდმა ტაძრის დემონტაჟის გადაწყვეტილება მიიღო. აღნიშნული დადგენილება სინოდმა 1863 წლის 10 აგვისტოს გამოიტანა. ამ გადაწყვეტილების თანახმად, წმ. თომა მოციქულის ეკლესიის დაშლის შემდეგ მისი წმიდა ტრაპეზის ადგილას ან ნიში უნდა აეგოთ ან კიდეც, ჯვარი უნდა აღემართათ. გარდა ამისა, უნდა მოენესრიგებინათ ეკლესიის ეზოც. სინოდის ამ გადაწყვეტილების შესახებ მოკლედ გვაუწყებს გაზეთ „დროების“ 1884 წლის 27 ნოემბრის ნომერში დაბეჭდილი ერთი ხელმოუწერელი სტატია: *„უწმიდესი სინოდის უქაზით 1863 წ. აგვისტოს 10-დამ, ეკლესია... უნდა დაშლილიყო, მაგრამ ტრაპეზის ადგილზედ ან ნიში (часовня) უნდა აშენებულიყო, ან ჯვარი დადგმულიყო და წმიდად შენახულიყო სრულიად ეკლესიის ეზო“* [18, 1].

სინოდის ამ გადაწყვეტილებამ მაშინდელ ქართულ საზოგადოებაში, როგორც ჩანს, აშკარა უკმაყოფილება გამოიწვია. ამ უკმაყოფილების ერთ-ერთ გამოხატულებას წარმოადგენდა პლატონ იოსელიანის მიერ 1866 წელს გამოქვეყნებული, ზემოთ უკვე ნახსენები წიგნი *„Описание древностей города Тифлиса“*, რომელიც სინოდის მიერ წმ. თომა მოციქულის ეკლესიის დემონტაჟის გადაწყვეტილების მიღებიდან (1863 წლის 10 აგვისტო), სულ რაღაც, თოთხმეტი-თხუთმეტი თვის შემდეგ იყო დასაბეჭდად გადაცემული (1864 წლის 1 დეკემბერი) [5, 1]. წიგნში ავტორი საზოგადოებას, სინოდის დადგენილების საპირისპიროდ, განადგურების პირას მდგომი წმ. თომა მოციქულის ეკლესიის აღდგენა-განახლების იდეას სთავაზობდა. ამასთან, პლატონ იოსელიანი საგანგებოდ იხსენებდა რუსული მმართველობის გარკვეულ წრეებში არსებულ ერთ-ერთ პროექტს, რომელიც წმ. თომა მოციქულის ეკლესიასთან მდებარე ორსართულიანი საცხოვრებელი სახლის გადაკეთება-განახლებასა და ამ სახლის მაღალი რანგის საეკლესიო მოხელის, საქართველოს ეგზარქოსის ვიკარისათვის გადაცემას ითვალისწინებდა. ავტორის აზრით, ამ პროექტის დახმარებით, წმ. თომა მოციქულის ეკლესია დანგრევა-დემონტაჟს გადარჩებოდა და შთამომავლობას წინაპართაგან ნამოღვანარ-ნაჭირნახულევი ტაძარი აღარ დაეკარგებოდა: *„Нине церковь эта угрожает падениемъ, а наместе дома, въ которомъ помещался Самтаврскій или Мцхетскій архіепископъ, построенъ около 1825 года двухъ-этажный домъ для*

помещения прокурора Грузино-Имеретинской Синодальной канторы. Думали, кажется, исправить этот домъ для помещенія Викарія Грузинскаго. Можетъ быть и самая церковь получить новый видъ подъ своимъ же именемъ, чтобъ сохранить для потомства заветную святыню древнихъ, бурныхъ для края вековъ и воскресить память техъ святителей, которые такъ крепко стояли на страже православія, и такъ крепко охраняли его заветныя святыни“ [5, 60-61].

სამწუხაროდ, რუსეთის იმპერიის საეკლესიო მმართველობის უმაღლესმა წრეებმა პლატონ იოსელიანის მოწოდებას დუმილით უპასუხეს და სინოდის 1863 წლის 10 აგვისტოს დადგენილება ძალაში დატოვეს. მიუხედავად ამისა, სინოდის გადაწყვეტილების აღსრულება, ჩვენთვის უცნობი მიზეზების გამო, დიდი ხნით გადაიდო და წმ. თომა მოციქულის ეკლესიის დემონტაჟის პრაქტიკული სამუშაოები მხოლოდ 1875/1876-1884 წლებში განხორციელდა.

ამ ხანგრძლივი დროის განმავლობაში ჩამოქცევის პირას მყოფი ტაძრის ავარიული მდგომარეობითა და ადგილობრივი მოსახლეობის უსაფრთხოებით შეშფოთებული თბილისის საქალაქო ადმინისტრაცია წმ. თომა მოციქულის ეკლესიის დაშლას დაჟინებით მოითხოვდა და ამ მიზნით, საქართველო-იმერეთის სინოდალურ კანტორასთან ინტენსიურ მიმონერას აწარმოებდა. საბოლოოდ, სინოდმა, სავარაუდოდ, სინოდალური კანტორის შუამდგომლობის საფუძველზე, ტაძრის დემონტაჟისათვის აუცილებელი სამუშაოების ხარჯთაღიწვხვა დაამტკიცა და ამ სამუშაოების ჩატარება სინოდალური კანტორის ერთ-ერთ თანამშრომელს, ივანე სიმონოვს დაავალა, რომელიც, სხვა თანამოსამსახურეებთან ერთად, სწორედ წმ. თომა მოციქულის ეკლესიასთან მდებარე ორსართულიან სახლში ცხოვრობდა. ივანე სიმონოვმა სინოდის დავალება ჩინოვნიკისათვის დამახასიათებელი პედანტურობით აღასრულა და 1875/1876-1884 წლებში წმ. თომა მოციქულის ეკლესია საძირკვლამდე დაშალა¹.

¹ წმ. თომა მოციქულის ეკლესიის დემონტაჟის ფაქტის 1875/1876-1884 წლებით დათარიღებისას ორ კონკრეტულ ქრონოლოგიურ მონაცემს ვემყარებით: 1. გაზეთი „დროების“ 1884 წლის 27 ნოემბრის ნომერში დაბეჭდილ ხელმოწერილ სტატიაში აღნიშნულია, რომ წმ. თომა მოციქულის ეკლესიის დემონტაჟი („დაქცევა“) სინოდის მიერ 1863 წლის 10 აგვისტოს გადაწყვეტილების მიღებიდან თორმეტი-ცამეტი წლის შემდეგ ანუ 1875/1876 (1863+12=1875 წ. / 1863+13=1876 წ.) წლების შემდგომ პერიოდში განხორციელდა; 2. გაზეთი „Кавказ“-ის 1884 წლის 8 ნოემბრის ნომერში დაბეჭდილი ივანე სიმონოვის წერილიდან ჩანს, რომ ხსენებული წერილის დაბეჭდვის დროისათვის ანუ 1884 წლის ნოემბრის თვეში წმ. თომა მოციქულის ეკლესია უკვე დაშლილი იყო.

ტაძრის დაშლა-დემონტაჟის ამბები მეტნაკლები სისრულითაა გადმოცემული ორ საგაზეთო პუბლიკაციაში: 1. თავად ივანე სიმონოვის სტატიიში, რომელიც 1884 წელს გაზეთ „Кавказ“-ის 8 ნოემბრის ნომერში გამოქვეყნდა; და 2. ერთ ხელმოუწერელ სტატიიში, რომელიც ივანე სიმონოვის პუბლიკაციის საპასუხოდ, გაზეთ „დროების“ 1884 წლის 27 ნოემბრის ნომერში დაიბეჭდა.

გაზეთი „Кавказ“: *„Въ доме, где была церковь, въ числе другихъ живу и я... Действительно, мне было поручено разобрать по ветхости и совершенной негодности церковное зданіе, о которомъ несколько летъ шла переписка съ Тифлисскимъ губернаторомъ, настаивавшимъ разобрать его въ предупрежденіе несчастія. Составленная по этому поводу смета на разборъ зданія была утверждена святаѣйшимъ синодомъ“* [19, 3].

გაზეთი „დროება“: *„უწმიდესი სინოდის უქაზით 1863 წ. აგვისტოს 10-დამ, ეკლესია... უნდა დაშლილიყო... ამ უქაზის შემდეგ გავიდა თითქმის თორმეტ-ცამეტი წელიწადი და ეკლესია არ იქცეოდა. შემდეგ დაიქცა ეკლესია...“* [18, 1].

წმ. თომა მოციქულის ეკლესიის დაშლა-დემონტაჟის მიუხედავად, ადგილობრივი მოსახლეობა, ძველი ტრადიციის გავლენით, ნატაძრალზე სალოცავად მისვლას კვლავინდებურად აგრძელებდა, ყოველ შაბათ საღამოს ეკლესიის გალავანთან იკრიბებოდა და ვინაიდან ეზოში შესასვლელი მუდამ დაკეტილი ხვდებოდა, ანთებულ სანთლებს პირდაპირ ალაცაფის კარზე აკრავდა. თბილისის მოსახლეობის მიერ წმ. თომა მოციქულის ნაეკლესიარის თაყვანისცემის ამბავი, პრაქტიკულად, ერთი და იმავე სახით არის გადმოცემული გაზეთ „დროების“ 1884 წლის 1 და 27 ნოემბრის ნომერებში გამოქვეყნებულ ორ ხელმოუწერელ სტატიიში: *„ხალხი... დღესაც შაბათ-საღამოობით ანთებს სანთელს ეკლესიის გალავნის ქუჩის დაკეტილ კარებში, რომელიც ისეა გამურული სანთლის ალისაგან, გეგონებათ ძველი დარბაზის ერთაო“* [20, 3]; *„...დღესაც აუარებელი მლოცველნი მიდიან ყოველ შაბათობით და გალავნის ყრუ კარებზე ანთებენ წმიდა სანთელს და ფულსაც სწირვენ“* [18, 1].

თბილისის მოსახლეობის ამგვარი განწყობილების მიუხედავად, წმ. თომა მოციქულის ეკლესიის დაშლას, საზოგადოების მხრიდან, რაიმე დიდი წინააღმდეგობა, სავარაუდოდ, არ შეხვედრია. ასეთმა ვითარებამ ნატაძრალთან მდებარე სახლში მცხოვრებ ივანე სიმონოვს, როგორც ჩანს, დაუსჯელობის გრძნობა გაუჩინა და მან დაშლილი ეკლესიის ეზოში პირუტყვის სადგომი ფიცრული ნაგებობა ააშენა. ამ ამბავმა ქართული საზოგადოების მოთმინების ფიალა საბოლოოდ

აავსო და გაზეთ „დროების“ 1884 წლის 1 ნოემბრის ნომერში ხელმო-
უნერელი სტატია გამოქვეყნდა, რომლის ავტორიც ივანე სიმონოვის
(„ბ. ს-ს“) საქციელის გამო უკიდურეს აღშფოთებას გამოხატავდა.
ანონიმი ავტორი თვლიდა, რომ რუსი მოხელე, მის მიერ დაშლილი
ტაძრის ნანგრევებზე თავლის აშენებით, ქართული ისტორიული სიძ-
ველეებისადმი აშკარა უპატივცემულობას გამოხატავდა და თბილისის
მოსახლეობის რელიგიურ გრძნობებსა თუ საეკლესიო ტრადიციებს
აბუჩად იგდებდა: „აწჩის-ხატის ტაძრის ახლო იყო ერთი ეკლესია კვი-
რა-ცხოვლისა. ეს ეკლესია ძველად შეადგენდა მცხეთის სამთავროს
მთავარ-ეპისკოპოსების სამეტოქო ეკლესიას. დღეს ამ ეკლესიის სახ-
ლებში სამი თუ ოთხი სინოდალურის კანტორის ჩინოვნიკი სცხოვ-
რობს. ამათგან ბ. ს-მა ინება დანგრევა ეკლესიისა და იმ ადგილზედ
ააშენა თავლა. ხალხი კი დღესაც შაბათ-სალამოობით ანთებს სან-
თელს ეკლესიის გალავნის ქუჩის დაკეტილ კარებში, რომელიც ისეა
გამურული სანთლის ალისაგან, გეგონებათ ძველი დარბაზის ერდო-
აო: ამ ფაქტს განმარტება არ ეჭირვება“ [20, 3].

გაზეთ „დროების“ 1884 წლის 1 ნოემბრის ნომერში დაბეჭდილ-
მა ამ სტატიამ, როგორც ჩანს, დიდი ინტერესი გამოიწვია და ამიტომ
მისი ტექსტის რუსული თარგმანი გაზეთ „Кавказ“-ის 1884 წლის 3
ნოემბრის ნომერშიც გამოქვეყნდა. საგულისხმოა, რომ წერილის რუ-
სულენოვან თარგმანში ტექსტის დასაწყისი ნაწილი არსებითად შეც-
ვლილი თუ დამახინჯებული იყო. კერძოდ, „დროებაში“ გამოქვეყნე-
ბულ წერილში ნათქვამი იყო, რომ წმ. თომა მოციქულის ეკლესია
ძველად ქართლის („მცხეთის სამთავროს“) მთავარეპისკოპოსების მე-
ტოქს წარმოადგენდა, ხოლო „Кавказ“-ში გადაბეჭდილი ამავე ფრაგ-
მენტის რუსულენოვან თარგმანში აღნიშნული იყო, რომ წმ. თომა მო-
ციქულის ტაძარი „ქართლის მთავარეპისკოპოსების დროს“ (?), მცხე-
თის სვეტიცხოვლის ტაძრის („Мцхетскаго собора“) შემდეგ, მნიშვნე-
ლობით, მეორე ეკლესიად ითვლებოდა: *„Въ газете „Дрозда“ читаемъ:
Близъ Анчисхатскаго храма была одна церковь, которая считалась вто-
рою после Мцхетскаго собора во времена грузинскихъ архіепископовъ.
Теперь въ домахъ, принадлежавшихъ этой церкви, живутъ три или
четыре чиновника синодальной канторы. изъ нихъ некто г. С. изволилъ
разрушить церковь (?) и построить на томъ месте конюшню. Народ-
же, по привычке, и теперь продолжаетъ ходить по субботамъ къ
ограде храма и ставить свечки у запертыхъ дверей ея. Этотъ фактъ,
говоритъ газета, не требуетъ комментарій. Интересно было-бы
знать: неужели все это правда?“* [21, 1].

გაზეთ „დროებაში“ დაბეჭდილი სტატიის ამ დამახინჯებული რუსული თარგმანის გამოქვეყნების შემდეგ ივანე სიმონოვი გაზეთ „Кавказ“-ის რედაქტორს წერილობით მიმართა და გაზეთის რომელიმე მომდევნო ნომერში მისი საპასუხო წერილის გამოქვეყნება სთხოვა. აქ განმარტებული იქნებოდა „დროებიდან“ გადმობეჭდილ სტატიასში წამოჭრილი ყველა სადავო თუ ბუნდოვანი საკითხი. „Кавказ“-ის რედაქტორმა თხოვნა დააკმაყოფილა და ივანე სიმონოვის წერილი გაზეთის 1884 წლის 8 ნოემბრის ნომერში გამოაქვეყნა.

სტატიის ავტორი, პირველ რიგში, „დროებაში“ დაბეჭდილი სტატიის, უფრო ზუსტად კი, ამ სტატიის „Кавказ“-ში დამახინჯებული სახით გადაბეჭდილი რუსული თარგმანის იმ ნაწილზე ამახვილებდა ყურადღება, სადაც წმ. თომა მოციქულის ეკლესია, თავისი მნიშვნელობით, მცხეთის სვეტიცხოვლის ტაძრის შემდეგ, საქართველოში, მეორე ეკლესიად იყო გამოცხადებული. ამის შემდეგ ივანე სიმონოვი მკითხველს მოკლედ მოუთხრობდა წმ. თომა მოციქულის ეკლესიის დემონტაჟის საკითხის ისტორიას, რომელიც ზემოთ, ერთხელ უკვე გვქონდა ციტირებული. კიდევ უფრო ქვემოთ ავტორი ხაზგასმით აღნიშნავდა იმ ფაქტს, რომ არც მას და არც მის სხვა თანამოსამსახურეებს, რომლებიც მასთან ერთად ცხოვრობენ ნატაძრალთან მდებარე სახლში, ცხენები არ ჰყავდათ და შესაბამისად, თავლის აგება საერთოდ არ სჭირდებოდათ. სულ ბოლოს, ივანე სიმონოვი გაკვრით ეხებოდა წმ. თომა მოციქულის ნაეკლესიარის მდგომარეობას და იუწყებოდა, რომ ამ ადგილას ღობით მოზღუდული ბალი იყო გაშენებული და იქ არანაირი შენობა არ იდგა: *„М. г. г. редакторъ! Не откажите напечатать въ редактируемой вами газете настоящее мое письмо, въ опровержение известія, перепечатаннаго вами изъ газеты „Дрозба“ въ №246 „Кавказа“. Авторъ известія, говоря о разрушенной близъ Анчисхатскаго собора церкви, говоритъ, что „изъ числа трехъ или четырехъ чиновниковъ синодальной конторы, живущихъ въ церковномъ доме, некто г. С. изволилъ разрушить церковь, которая считалась второю после Мухетскаго собора, и построить конюшню“. „Въ доме, где была церковь, въ числе другихъ живу и я, фамилія моя начинается съ буквы С. Действительно, мне было поручено разобрать по ветхости и совершенной негодности церковное зданіе, о которомъ несколько летъ шла переписка съ Тифлисскимъ губернаторомъ, настаивавшимъ разобрать его въ предупрежденіе несчастія. Составленная по этому поводу смета на разборъ зданія была утверждена святѣйшимъ синодомъ. Что-же касается устройства конюшни, то для меня страннымъ кажется, для*

кого понадобилась-бы подобная постройка, такъ-какъ у чиновниковъ синодальной конторы вообще не имеется лошадей, следовательно, и конюшня совершенно не нужна. Место-же, где была церковь, огорожено и на немъ разводится садикъ, содержащійся довольно опрятно и никакого строения тамъ нетъ. Иванъ Симоновъ“ [19, 3].

ივანე სიმონოვის საპასუხო წერილმა ქართული საზოგადოება უფრო მეტად გააღიზიანა. ამ გაღიზიანების თვალსაჩინო გამოხატულებას წარმოადგენდა იმავე გაზეთ „დროების“ 1884 წლის 27 ნოემბრის ნომერში დაბეჭდილი საკმაოდ ვრცელი ხელმოუწერელი სტატია, სადაც კიდევ უფრო მკაცრად იყო გაკრიტიკებული ივანე სიმონოვი.

სტატიის პირველ ნაწილში ავტორი მოკლედ მიმოიხილავდა „დროებას“ და „Кавказъ“-ში გამოქვეყნებულ სტატიებს. ამის შემდეგ ავტორი ხაზგასმით აღნიშნავდა იმ ფაქტს, რომ იგი საგანგებოდ ეწვია წმ. თომა მოციქულის ნაეკლესიარს და საკუთარი თვალთა კიდევ ერთხელ ნახა იქ არსებული სურათი. ავტორის თქმით, დაშლილი ტაძრის ადგილას, უშუალოდ ნაეკლესიარზე, გალავანთან მიჯრით, ფიცრული ნაგებობა იყო აშენებული, სადაც ივანე სიმონოვს გარკვეული დროის წინ მენველი ძროხა ჰყავდა დაბმული. რაც შეეხება ივანე სიმონოვის მიერ ნახსენებ, ვითომდა ნატაძრალზე გაშენებულ ბაღს, ავტორის თქმით, იქ ბაღის ხსენებაც კი არ იყო. კიდევ უფრო ქვემოთ სტატიის ავტორი ყურადღებას ამახვილებდა სინოდის მიერ მიღებული 1863 წლის 10 აგვისტოს დადგენილების იმ ნაწილზე, რომლის თანახმადაც წმ. თომა მოციქულის ეკლესიის დემონტაჟის შემდეგ მისი ტრაპეზის ადგილას ან ნიში უნდა აეგოთ ან კიდევ, ჯვარი უნდა აღეშენებინათ. ავტორის თქმით, დადგენილების ეს ნაწილი დარღვეული იყო და თბილისის მოსახლეობას სრული უფლება ჰქონდა, კანონით მოეთხოვა წმ. თომა მოციქულის ნაეკლესიარზე ნიშის აგებისა და იქ ხატის დაბრძანების უფლება. დასასრულ, ავტორი შენიშნავდა იმასაც, რომ ნატაძრალს მრავალი მომლოცველი ჰყავდა და წმ. თომა მოციქულის ეკლესიის ადგილას სალოცავი ნიშის აგება, საჭიროების შემთხვევაში, თბილისის მოსახლეობის შემოწინააღმდეგობითაც კი მოხერხდებოდა: „ჩვენი გაზეთის მე-236 №-ში დაბეჭდილი იყო პატარა შენიშვნა ანჩის-ხატის მახლობლად დაქცეულ კვირაცხოვლის საყდრის გამო; შენიშვნაში მოხსენებული იყო, რომ ეს ეკლესია იყო მეტოქი მცხეთის მთავარეპისკოპოსის ეკლესიისა ძველადგანვე; სინოდალური კანტორის ჩინოვნიკმა ს-მა ინებაო დანგრევა ეკლესიისა და იმ ადგილზედ ააშენა თავლაო, მაგრამ ხალხი კი დღესაც ლოცულობს და სანთელს ანთებს დაკეტილ ქუჩის კარებზედაო. ამ შენიშვნამ გამო-

ინვია ბ-ნის ს-საგან „კავკაზის“, მე-250 №-ში გულის მღელვარებისა-გამო სიცრუით სავსე პასუხი. ბ. ს-ი ვითომ გვამტყუნებს და რაც ჩვენ არ გვითქვამს, მის თქმასა გვწამებს, მერმე აღიარებს თავს ნახევრად დანაშაულად და თან თავს იმართლებს[.] ს., – მე მომანდეს დანგრევა იმ დაძველებული, უვარგისი (!) ეკლესიის შენობისაო, რაზედაც რამდენსამე წელს მიწერ-მოწერა გამართული იყო თბ. გუბერნატორისა-გან, რომ უბედურება არა მოხდეს-რაო. თავლის აშენება კი მიკვირს – ვისთვის იქნებოდა საჭირო, რომ ჩვენ ცხენები არა გვყავსო. ნასაყდრალი ალაგი შემოზღუდულია და მასზედ შენდება ბალი, რომელიც სუფთად ინახებოდა და იქ არავითარი შენობა არ არისო“. ჩვენ თვით მივედით ნასაყდრალ ადგილზედ და ჩვენის თვალთა ერთხელ-კიდევ ვნახეთ: საკუთრად ეკლესიის ნაალაგევზე, გალავანზე მიშენებულია ფიცრული: თავლა, ბოსელი, გომი, საქონლის საბმელი, (რაც გნებავთ დაარქვით), სადაც ბ. ს-ეს ჰბმია მენველი ძროხა. საკუთრად ნასაყდრალზე ბალის ხსენება არც კი არის. გალავანი ძველივეა. უწმიდესი სინოდის უქაზით 1863 წ. აგვისტოს 10-დამ, ეკლესია მართალია უნდა დაშლილიყო, მაგრამ ტრაპეზის ადგილზედ ან ნიში (ящик) უნდა აშენებულიყო, ან ჯვარი დადგმულიყო და წმიდად შენახულიყო სრულიად ეკლესიის ეზო. ამ უკაზის შემდეგ გავიდა თითქმის თორმეტცამეტი წელიწადი და ეკლესია არ იქცეოდა. შემდეგ დაიქცა ეკლესია და მის ადგილზედ ძროხის დასაბმელი ფიცრული თავლა აიშენა!... უკაზის ძალით შეგვიძლიან მოვითხოვოთ, რომ ხსენებულს ნასაყდრალზე აგებულ იქმნას ნიში ხატის დასასვენებლად, მით უფრო, რომ საშუალებაც ადვილი მოსაპოვებელია, რადგან დღესაც აუარებელი მლოცველნი მიდიან ყოველ შაბათობით და გალავნის ყრუ კარებზე ანთებენ წმიდა სანთელს და ფულსაც სწირვენ“ [18, 1].

სამწუხაროდ, შესაბამისი მასალების უქონლობის გამო, ჩვენთვის უცნობია, კონკრეტულად, როგორ განვითარდა შემდგომი პერიოდის მოვლენები, განხორციელდა თუ არა გაზეთ „დროებაში“ დაბეჭდილი სტატიის ანონიმი ავტორის იდეა და მოახერხა თუ არა თბილისის მოსახლეობამ ნატაძრალზე წმ. თომა მოციქულის ხატის დასაბრძანებელი ნიშის აგება. სამაგიეროდ, ზუსტად ვიცით, რომ რუსეთის საეკლესიო მმართველობის უმაღლესი ორგანოს, სინოდის მიერ 1863 წლის 10 აგვისტოს მიღებული დადგენილების საფუძველზე, საქართველო-იმერეთის სინოდალური კანტორის თანამშრომლის ივანე სიმონოვის მიერ 1875/1876-1884 წლებში საძირკვლამდე დაშლილი წმ. თომა მოციქულის (კვირააცხოვლის) ეკლესია აღარ აღუდგენიათ და ძველი თბილისის ამ ერთი საინტერესო ტაძრის ნანგრევები დღემდე მინით არის დაფარული.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. მამისა ბერძნიშვილი, თბილისის გარეგანი სახე XVIII საუკუნეში (ქართული დოკუმენტური მასალის მიხედვით), გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 1965.
2. კვირაცხოვლის წმინდა თომას ეკლესია, წგნ.: თბილისი, ენციკლოპედია, საწარმოო-საგამომცემლო გაერთიანება „მეცნიერება“, თბილისი, 2002.
3. ავლევის ქუჩა, წგნ.: თბილისი, ენციკლოპედია, საწარმოო-საგამომცემლო გაერთიანება „მეცნიერება“, თბილისი, 2002.
4. მია მანია. ავლევის შესახვევის ძველი სახლი და მისი მიკროუბანი, ჟურნ.: საქართველოს სიძველენი, 14, [გამომცემლობა მითითებული არ არის], თბილისი, 2010.
5. Платон Юсселиани, Описание древностей города Тифлиса, Типография Главного Управления Наместника Кавказскаго, Тифлисъ, 1866.
6. კარლო ტაბატაძე, ქართველი ხალხის ბრძოლა უცხოელ დამპყრობთა წინააღმდეგ XIV-XV საუკუნეთა მიჯნაზე, წგნ.: საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტომი III, საქართველო XI-XV საუკუნეებში, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, თბილისი, 1979.
7. ლეონ მელიქსეთ-ბეგი, მასალები ტფილისისა და „სომხითის“ სიძველეთა ისტორიისათვის, კრებ.: ჩვენი მეცნიერება, I, ს.მ.უ.ს. პოლიგრაფიკული და მემორიალური 3-მე სტამბა, ტფილისი, 1923.
8. ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ყოფილი ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების (S) კოლექცია, ტომი IV, შედგენილია და დასაბეჭდად დამზადებული თამარ ბრეგაძის, ლია კიკნაძის, მიხეილ ქავთარიას, ლამარა ქაჯაიას, მზექალა შანიძის, ქრისტინე შარაშიძის და ცაცა ჭანკიევის მიერ, ელენე მეტრეველის საერთო რედაქციით, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 1965.
9. ცაცა ჭანკიევი, ეგნატე იოსელიანის ლიტერატურული მემკვიდრეობის შესწავლისათვის, კრებ.: ხელნაწერთა ინსტიტუტის მოამბე, V, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, თბილისი, 1963.
10. კარიჭაშვილი, წგნ.: თბილისი, ენციკლოპედია, საწარმოო-საგამომცემლო გაერთიანება „მეცნიერება“, თბილისი, 2002.

11. კატალოგი ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების წიგნთ-საცავისა, შედგენილი დავით კარიჭაშვილის მიერ, მსწრ.-მბეჭ. ა. ქუთათელაძისა, ტფილისი, 1905.
12. გურამ ჯანდიერი, XVII საუკუნის აღმოსავლეთ საქართველოს ისტორიული ქრონოლოგიის საკითხისათვის (ეპისკოპოსთა ქრონოლოგიური რიგი), კრებ.: მრავალთავი, ფილოლოგიურ-ისტორიული ძიებანი, I, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 1971.
13. თეიმურაზ ბერიძე, ძველი თბილისის გარეუბნების ისტორია, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 1977.
14. თეიმურაზ ბერიძე, ...და აღმოცენდა თბილისი, გამომცემლობა „ნაკადული“, თბილისი, 1977.
15. იესე ბარათაშვილის ცხოვრება-ანდერძი, ტექსტი გამოსცა შესავლით, შენიშვნებით, ლექსიკონითა და საძიებლებით ავთანდილ იოსელიანმა, კრებ.: მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის, ნაკვეთი 28, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, თბილისი, 1950.
16. დოკუმენტები თბილისის ისტორიისათვის (XVI-XIX სს.), წიგნი პირველი, შეადგინეს: ნიკო ბერძენიშვილმა და მამისა ბერძენიშვილმა, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, თბილისი, 1962.
17. საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს ეროვნული არქივის ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი 1461 (პოლიევეტოს კარბელაშვილის პირადი ფონდი), საქმე 17.
18. შინაური ქრონიკა, გაზ.: „დროება“, 27 ნოემბერი, №255, სტამბა არ. კალანდაძისა და ამხანაგობისა, თბილისი, 1884.
19. Иванъ Симоновъ, Письмо къ редактору, газ.: „Кавказъ“, 8 ноября, №250, Типографія Канцеляріи Главноначальствующаго гражданскою частію на Кавказе, Тифлисъ, 1884.
20. შინაური ქრონიკა, გაზ.: „დროება“, 1 ნოემბერი, №236, სტამბა არ. კალანდაძისა და ამხანაგობისა, თბილისი, 1884.
21. Хроника, газ.: „Кавказъ“, 3 ноября, №246, Типографія Канцеляріи Главноначальствующаго гражданскою частію на Кавказе, Тифлисъ, 1884.
22. Marie Brosset, Cinquieme rapport, in: Rapports sur un Voyage Archéologique dans la Géorgie et dans l'Arménie, exécute en 1847-1748 par Marie Brosset, membre de l'Académie Impériale des Sciences, 2° livraison, avec un Atlas de 16 planches lithographiées, Imprimerie de l'Académie Impériale des Sciences, St.-Pétersbourg, 1853.

Temo Jojua

*Ivane Javakhishvili Tbilisi State University,
Ivane Javakhishvili Institute of History and
Ethnology; National Center of Manuscripts*

**Church of St. Thomas the Disciple (Kviratskhoveli) in Tbilisi (Kala)
(The location of the church and its history)**

Summary

1. Georgian scientists (Mamisa Berdznishvili, Teimuraz Beridze) have already established that the Church of St. Thomas the Disciple (Kviratskhoveli) was located in one of the central parts of old Tbilisi, on the territory of historical Kala, so called Zemo Ubani (upper district), nearby the wall enclosing the town and supporting it from the North, on the street Kviratskhoveli that was named after the church erected here.

The location of the church is more precisely given in the work. On the basis of Tbilisi map made in 1800 by the Russian empire captain Chuiko it is stated that the church of St. Thomas the Disciple was erected nearly in that very place where now there is a garden of the daycare centre № 191 (Ilia and Nino Nakashidzes' street №26). Here, in the North part of the daycare centre garden there are some three meters remained fragments of a wall built with bricks and cobble-stones (Our article was already finished, when we read Maia Mania's article published in 2010, where the author expresses the same opinion about the location of St. Thomas the Disciple's church).

2. As far as it was possible the various written materials about the church of St. Thomas the Disciple are gathered completely. These materials are analyzed from the point of view of historical and source studies and different stages of the given church existence and history are established (One part of the written analyzed material is known from the works of Egnate Ioseliani, Platon Ioseliani, Mamisa Berdznishvili, Teimuraz Beridze, Maia Mania and the other part is brought in scientific circulation by us).

When the church of St. Thomas the Disciple was built and in which historical situation is unknown. We know only that the church was already existed in the II half of the 14th century and was destroyed by Mongol military leader Timur when he captured and ravaged Tbilisi in 1386. In 1703 on the remains of the old church archbishop of Kartli Kristepore Amilakhvari built a new, small stone church without dome and established it as a town residence of Kartli archbishops, as a place for short term residence. In 1803 metropolitan of Tbilisi Arsen Bagrationi buried Ioane Karumidze, archbishop of Kartli and

Tsilkani, in the church of St. Thomas the Disciple. In the 1830es, because of being old or because it had not underwent the restoration, the situation of the church of St. Thomas the Disciple became worse and in 1840 the church was in such an emergency condition that the service was stopped and the church was closed forever. For the 1860es the church of St. Thomas the Disciple was facing the real coming down. The supreme organ of the Russian empire church government Holy Synod in August, 10, 1863 decided to demount the church. The Georgian society was dissatisfied with the decision of the Synod. The specialist of antiquities, Platon Ioseliani propounded to carry on works for restoring the church of St. Thomas the Disciple and preserve one of the oldest churches of Tbilisi for the future generation. Unfortunately, Synod did not changed its decision and in 1875/1876 – 1884 Ivane Simonov, the staff member of Georgia – Imereti Synodic Office demounted the church of St. Thomas the Disciple to foundation. Georgian society perceived the fact of demounting of the church as a humiliation of religious and national dignity. In 1884 in the newspapers „Droeba“ and „Kavkaz“ even some articles protesting demounting of the church was published, but without result. The ruins of the church of St. Thomas the Disciple gradually was covered with ground.

ცაჯა ჩხარტიშვილი

ისტორიის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის ახალი და უახლესი ისტორიის განყოფილების მეცნიერ-თანამშრომელი

მღვდელ იოსებ ჩიჯავაძის უცნობი წერილები ეპისკოპოს კირიონისადმი (საარქივო მასალების მიხედვით)

წმინდა მღვდელმონაწმე კირიონ II-ის ეპისკოპალარული მემკვიდრეობიდან საგანგებო ყურადღებას იმსახურებს მღვდელ იოსებ ჩიჯავაძის მიერ კირიონ II-ისადმი გაგზავნილი წერილები, რომლებიც ჯერ გამოუქვეყნებელია და პირველად შემოდის სამეცნიერო მიმოქცევაში. ეს წერილები კირიონის პირად ფონდშია დაცული. მართალია, წერილების ნაწილს ფრაგმენტულად შეეხნენ ჩვენი მეცნიერები, მაგრამ სრულყოფილი სახით იგი პირველად ქვეყნდება ამ პუბლიკაციაში. წერილები დაცულია ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში, კირიონის ფონდში. კატალოგსა და მეცნიერულ აღწერილობაში თემატურადაა წარმოდგენილი მასალა. კირიონის ფონდი განყოფილებადაა დალაგებული. II განყოფილებაშია გაერთიანებული მინერ-მონერა, სწორედ აქ არის განთავსებული ჩიჯავაძის წერილები კირიონისადმი და პირიქით.

ამჟამად ჩვენს მიზანს შეადგენს, მიმოვიხილოთ ხელნაწერთა ინსტიტუტში დაცული იოსებ ჩიჯავაძის წერილები, რომლის ადრესატი არის ავტოკეფალიისათვის დაუცხრომელი მებრძოლი, საზოგადო მოღვაწე, მკვლევარ-მეცნიერი, კარგი მეგობარი და საქართველოს ავტოკეფალიისთვის თავგანწირული კირიონ II.

მღვდელ იოსებ ჩიჯავაძის წერილებით ვეცნობით იმ დროს გამოჩენილი ადამიანების მხარდაჭერას ავტოკეფალიისათვის ბრძოლაში. წერილებში უხვადაა წარმოდგენილი ის პირებიც, რომლებიც ხელს უშლიდნენ საქართველოს ეკლესიური დამოუკიდებლობის აღდგენას და ძალიან ბევრ დანაშაულს ჩადიდნენ სინოდის სახელით. სწორედ ასეთი ადამიანებია იოსების წერილებში მოხსენებული. ჩიჯავაძის წერილები შეიცავს მეტად საჭირო და საინტერესო მასალას მისი ცხოვრების ზოგიერთი დეტალის გასარკვევადაც. წერილებში საყურადღებო ცნობებია დაცული იმდროინდელი საზოგადოების, საეკ-

ლესიო, რუსეთის სინოდის პირთა შესახებ. ამ წერილებს ჩვენთვის წყაროს მნიშვნელობა აქვს, რომელიც სრულყოფილად აღადგენს მეცხრამეტე საუკუნის ბოლოსა და მეოცე საუკუნის დასაწყისის საქართველოს ეკლესიაში არსებულ სიტუაციას.

წერილები დათარიღებულია 1902-1915 წლებით. ზოგიერთი წერილი უთარიღოა. წერილებში ასახულია იმდროინდელი ქართული და რუსული ინტელიგენციის კულტურული ცხოვრება და რუსეთის სასულიერო მთავრობის საქმიანობა. მღვდელ იოსების წერილის ადრესატები არიან ქართველი, რუსი სასულიერო პირები და საზოგადო მოღვაწეები. არქივში კირონის 400-ზე მეტი წერილია დაცული.

„კარგა ხანია შენი წერილები არ მიმიღია. შენი უკანასკნელი წერილი სასონარკვეთილებით იყო სავსე, სად გაიზარდე, სად მიიღე სწავლა-განათლება, რომ ყველა უსამართლობას არ იყო შეჩვეული რუსეთის სახელმწიფოში. ვისთანაც დაიჩოქებს აქლემი უნდა მოთმინებით მიიღო წვალება, უსამართლობა, დევნა. შენ რომ თავავარდნილი, გამქცევი იყო რომელიმე ტერორისტი მაშინ დაიწყებდი გადახდას ბომბებით, ხოცვით და სხვა. შენ ვითარებაში მოთმინების მეტი არა გაეწყობა რა. ეგ მოთმინება შენ შემყურეთაც მოთმინებას ასწავლის. მთელი საქართველო შენ შემოგცქერის, შენზე ლოცულობს, იდეალს თვისას შენში ჰპოულობს და შენ კი იმედი დაგიკარგავს. ქართველი რომ ნაიქცევა მაინც მალე წამოხტება, რომ კვდებოდეს, მაინც ფეხებს აქნევს, იმედი აქვს ჯერ ცოცხალი ვარო. რუსი კი რომ ნაიქცეს ყარაულს უყვირის ამაყენეთო! ჯერ არ დაცემულა სულ საქართველო. რუსების უსვინდისობა, უსამართლობა თვითონვე დაუბრუნდებათ წინ. რუსებმა კი რა ქნას, რუსის მთავრობა უსვინდისოა, უსამართლოა, რუსი კი თვით ბუნებით კარგია, პატიოსანი. ვოსტორგოვის ჩარევითვილაც ლეჟავა წარუდგენიათ ეპისკოპოსობაზე. ნ. დურნოვი მწერს წერილს, რომ შენგან წერილები არა აქვს, არც სხვებისგან ვოსტორგოვის ძალიან გადაეკიდა. ამას წინათ მთხოვდა რედაქციის პოდლოგები ვოსტორგოვისა გამომიგზავნეო... მგონი ლეჟავას მისცემენ, რუსებს ლეჟავა უნდათ თურმე. გამოყვეყნებული დავითი არც ცოცხლებშია და არც მკვდრებში. გიგზავნი თავადაზნაურთა და მორწმუნეთა დაკლადნოი ზაპისს, ჯერ არ წარუდგენიათ ხელს აწერილებენ.

(საუბარია ხარკოვის უნივერსისტეტის დოცენტ ნიკოლოზ დურნოვზე. იგი ყოველთვის იყო ქართველთა გულშემატკივარი. ავტორია რამდენიმე წიგნისა, იცავდა საქართველოს ავტოკეფალიის ინტერესებს).

მოგიკითხა ყველამ შენი სოსო“ [1]

„ჩემო ეპისკოპოსობა!“

კარგა ხანია შენი წერილი არ მიმიღია, რათ შააყენე მოწერა არ მესმის. აქ ბევრი ამბები არის. ჯერ სემინარია გადაიტანეს და აკურთხეს ენკენის თვეს, ბლომათ ხალხი დაესწრო, ვორონცოვის თანაშემწენი იყვნენ... სასულიერო წოდების პირნი უფრო ხულიგნები და სხვ. გრიგორი ჩამოვიდა ჩუმათ წინა დღით, გიორგიც იყო, გრიგოლი თავს ედგა, სიტყვა რეკტორმა წარმოსთქვა უფერული. სადილად დარჩნენ ვორონცოვის თანაშემწენი და თითქმის ასი კაცი იქნებოდა. გრიგოლი თამაღობდა რა თქმა უნდა სხვისი მოკლე ჭკუა გამოიჩინა, ხულიგნებმა აიკლეს თავიანთი „რეჩებით“ ყველაფერი, გოროდცოვმა სისულელე წამოროშა, მგონი მალე ჭკუას გამოეთხოვება ისე იქცევა. ჩეტირკინმაც ბევრი არახუნა. მე მინდოდა მეთქვა, მაგრამ ვარჩიე სიჩუმე, რადგანაც ბევრს წამოვაკეცამდი და ტყუილად გავალიზიანებდი მკბენარებს, ვერც დავძლევდი და დარწმუნებითაც ვერვის დავარწმუნებდი. აქ მოგვივიდა ამბავი, რომ პენსია დაგინიშნეს, მგონი დროა, ან რაზე გტანჯავენ აქამდე არ მესმის. მე შევიტყვე, რომ შენზე კურიაჟში საჩივარი გენერალ გუბერნატორს შეუტანია, რომ თუ აქაურობას არ მათშორეთ მე ვერ ვიტვირთებ სიმშვიდეს ხარკოვისას, რადგანაც კირიონთან სტუდენტობა და ბევრი განათლებული პირები დაიარებიანო. ამ გენერალ გუბერნატორის დასმენის თანახმად გადაუბრძანებხარ სანაქსარასა შინა. რამდენად მართალია, რამდენად დამნაშავენი არიან სინოდის წევრები...

ამ თვის 5-ს ბაქოს ვიყავ რევიზიაზე. სანთლის საწყობში წერილი მომივიდა უსახელო და გავეშურე. სხვათა შორის იქ მოვნახე ხაზინადარი და საქმის მწარმოებელი ოდიშარია. მასზე მითხრეს და ვიპოვე საკვირველი ცნობები. თითქოს ორმოცამდე საჩივარი ყოფილა სოფლებიდან, მღვდლებიდან, მასწავლებლებიდან ქალების გახრწნაზე... ისე რომ ან იქვე თავდებოდა საჩივარი ან არქივლები აქრობდნენ. ოდიშარია გადაუყვანიათ ბაქოში, არ ვიცი როგორ მოუარო, რომ პირიქით გადავილო ან მოვიპაროთ საქმეები. ფული კარგა დამჭირდება, ადვილი საქმე არ არის, ოდიშარიას მაგივრათ ვილაც ხულიგანი დაუნიშნავს და აბა რას მამცემს. შენ უფრო გამოცდილი ხარ და მალე მომწერე. თუ დამითხოვეს რუსეთში წამოსასვლელათ რა საბუთები წამოვილო. აბა მაშინ იქნება საქმე... აქ ყველა საეჭვო პირათ მიმაჩნია. ამას წინათ მწერდი რომ გრძელიშვილმა შვიდასი თუმანი მიიტყაპუნა, ეგ მარაძალლი ეხლა ჩვენზე ჩივის, რა უსვინდისო და მოკლე ჭკუის კაცი ყოფილა. ნ. დ. (ნიკოლოზ დურნოვზე საუბრობს) მინდა მივწერო და არ ვიცი სად არის. სემინარიის შესახებ თუ გვაქვს რამე ცნობები შემეგროვე და მამანოდე. იყავი ყოჩაღათ, ამ-

ბობენ ტამბოველი ინოკეტის ნიშნავენ. როგორი კაცია, მაცნობე, ქალები უყვარსო.

შენი სოსო“ [2]

იოსები ჩვეულებრივი მწვავე სარკაზმით, გესლიანად საუბრობს თავის წერილში არსებულ მდგომარეობაზე. ყველა წერილი საოცრად თბილად იწყება „ჩემო ეპისკოპოსოზე“ და მთავრდება „შენი სოსო“.

„ჩემო ეპისკოპოსოზე!“

მეორე თვეა მონსატერში ვზივარ, ნიკონმა ეს შემძინა. თავისუფლება ბევრი მაქვს. ნება ავიღე ორ კვირაში ერთხელ ჩამოვიდე დასახედად ქარხნისა. სახლისა და სამსახურისა... მეც გული გამიტეხეს ამ შეჩვენებულებმა დაწყებული ეპისკოპოსის დავითისაგან ბოლო მედავითნემდის, ან სულ ჭკუაზე გადასულები არიან ან არაფერი სიყვარული მამულისა არა აქვთ. უპირობობას, ჯაშუშობას, ფლიდობას და სხვას. ნურა იტყვი, ყველაფერი საზოგადო ლაპარაკი და ინტერესები მარტო მოსალამაზებლად აქვთ. რას იზამ, „ბედაურები დაიხოცნენ, ვირებს დარჩათ მოედანი“... ნ. დურნოვი მწერს, შენ, ამბროსი და ჩვენც რა შუაში ვართ ნიკონის სიკვდილშიო, დავიჯერო აქამდის ვერ დარწმუნდნენ, რომ შენ და ამბროსი და ჩვენც არაფერ შუაში ვართ... ბევრჯერ ვფიქრობ და გონებით შენთან ვართ, მაგრამ რას იზამ მეც და შენც ტუსაღები ვართ... სტუმრები გვყავდა, შენზე ლაპარაკმა ისე გამიტაცა, როცა შენი სადღეგრძელო შეისვა, ბავშვით ავქვითინდი. წიგნები და ფული ტარასის გადავეცი. ჩვენმა თავადებმა დაიწუნეს შედგენა დოკლადნოს ზაპისკისა, გადააკეთებინეს, ისიც დაიწუნეს და ისე წაეთრივნენ შინ, რომ არაფერი გაუკეთებიათ ეკლესიისთვის. ვნახოთ რა იქნება... გიგზავნი ათ თუმანს წიგნებისას, ძველი დარჩა სამი თუმანი.

შენი სოსო“ [3]

ეს წერილი ეხება იმ პერიოდს, როცა კირიონს ჩამოართვეს ღვთისმსახურების უფლება და 1908 წლის მარტში, კურიაჟის (ხარკოვის მახლობლად) მონასტერში გაამწესეს, მაგრამ ათი თვის შემდეგ, იქიდან გადაიყვანეს განსაკუთრებით მძიმე რეჟიმის მონასტერში – სანაქსარის უდაბნოში (ტამბოვის გუბერნია), მაგრამ რეპრესიები კირიონის მომხრეებისა და მხარდამჭერების მიმართაც განხორციელდა. საქართველოში დარჩენილი თანამებრძოლებიდან კირიონის უახლოესი მეგობარი იყო იოსებ ჩიჯავაძე, რომელიც დაწვრილებით ატყობინებდა საქართველოში განვითარებულ მოვლენებს. იგი საშინელ გულისტკივილს გამოხატავდა არსებული მდგომარეობის გამო.

წერილში მოხსენიებული პირი ტარასი კანდელაკი (უახლოესი მეგობარი და თანამებრძოლო იყო კირიონისა). წერილში საუბარია აგრეთვე ნიკონზე (საქართველოს ეგზარქოსი 1906-1908 წ). 1908 წელს მოკლეს თბილისში და მკვლელობის ბრალდება კირიონს და იოსებ ჩიჯავაძეს წაუყენეს. ამოდ ცდილობდა ქართული საზოგადოება, ნ. დურნოვოვ სხვა რუსი მოღვაწეები და უცხოეთში ადამიანთა უფლებების დაცვის ლიგა კირიონის ხვედრი შეემსუბუქებინათ, მაგრამ ამოდ.

წერილში დიდ გაკვირებაა გამოთქმული ამ ბრალდების გამო. საოცარი სიყვარული, სინანული და ტკივილია გამოხატული იოსების სიტყვებში. საქართველოში არსებული გაუსაძლისი ყოფა და გულგრილობა ადამიანების მიმართ კარგად არის გადმოცემული შემდეგ წერილში.

„ჩემო ეპისკოპოსობა!

კარგა ხანია წერილი აღარ მომიწერა. ამის მიზეზი ავადმყოფობა იყო ჩემი. აი, ათი დღეა ლოგინში ვწევარ. დღეს უნდა ავდგე. მეტსიმეტი მამაძალღია გიორგი, ორპირი ცრუ. მე ვთხოვე რუსეთში გამიშვი მეთქი. საქმეები მაქვს, სენატში მამულის საქმე გვერჩევა, დამპირდა შევიტან თხოვნასო, მაგრამ ბოლოს უარი მითხრა... ბევრი ველაპარაკე, კიდევაც დავემდურე, მაგრამ არ მიშვებს. ახლა კანტორაში შევიტანე ქალაღი და მოწმობა წარვადგინე ავადმყოფობის. ვთხოვე გადამიდონ სასჯელი. ოთხი თვე მორჩენამდე მონასტერში რომ არ წავიდე, მაგრამ გრიგორიმ ყველა დაიბრძოვა და რასაც უნდა, იმას ჩადის... (წერილში საუბარია იმ პერიოდზე, როდესაც მამა იოსებს საქართველო იმერეთის სინოდალური კანტორის ბრძანებით, საეკლესიო წიგნების დარღვევის გამო, დროებით შეჩერდა მღვდელმოქმედება და რამდენიმე თვით გარეჯის წმინდა იოანე ნათლისმცემლის სახელობის მამათა მონასტერში გაამწესეს სასჯელის მოსახდელად.

“...ვინ არის ჩვენი პატრონი ან კანტორა რას წარმოადგენს, რომელი დამცველი ეგ არის საქართველოს ეკლესიის მის მომსამსახურეთა ინტერესებისა. ვაი დედასა... გრიგორის მამაძალღობამ ისეთი ძარღვების სისუსტე გამიჩინა, რომ ერთი პერიოდი ვაპირებდი შევსულიყავი და მეცემნა. რას იზამ, ბრძოლა ბრძოლას არ ჰგავს. ამათ ხელშია ძალაუფლება, ქონება, ყველაფერი აქვს და მე... არაფერი გარდა ჩემი გმირობისა. მაინც ვცდილობ წამოვიდე, იქნება მოვახერხო. ნუთუ სვინდისისგან ისე გადადგებიან, საოპერაციოდ არ გამიშვებენ.

შენი ძმა სოსო“ [4]

„ჩემო ეპისკოპოსობა!

ქრისტე აღსდგა – ჩემო ეპისკოპოსობა! ჰკარგა ხანია შენგან წერილი არ მიმიღია. მე უფრო იმას ვაბრალებ, რომ ქალაქი შორს არის და მიყრუებულ ადგილას ხსნიან წერილებს... აქ დიდი ყაყანია. შენ გადაყვანაზე დიდმა, პატარამ, ურწმუნომ, რწმენიანმა ხმა ამოიღო. თავადაზნაურობამ დიდი თანაგრძნობა გამოიჩინა ყველა მხრივ. გაზეთებიდან გაიგებდი, რომ ქუთაისში დიდი ლაპარაკი ჰქონიათ. მშვენიერი სიტყვა უთქვამს კიტა აბაშიძეს, დაუმთავრებია ასე, თუ ესენი უსვინდისო ფარულ დევნას გააგრძელებენ აღარ გვინდა მაგათებური მართმადიდებლობაო. ჩვენ სხვა სარწმუნოება მივიღოთ. კიტას შემდეგ უთქვამს კარგი სიტყვა დათა მიქელაძეს და ნიკო თავდგირიძეს. იმ კრებაზე, სულ 22 კაცი ყოფილა. მათ შორის ერთი ჯამში ვილაცა გაგნაძე თუ გაგნიძე დაუბეზლებია გენერალ გუბერნატორთან და სამივენი დაატუსაღეს. ახლა ეს გამოუშვეს, რადგანაც ვარანცოვმა მონანილეობა მიიღო ამ საქმეში. პროკურორს ქუთაისში უკითხავს ყველა მათთვის, მშვენივრად აუწერია ჩვენი გარემოება და დათა მიქელაძეს, რომელსაც უთქვამს, რომ რუსეთის მთავრობა და თვით ხელმწიფეები მართო დამრღვევნი არიან ყველა შეკრებულებისაო. მე რე აუწერია ეკლესიის გარემოება – შევიწროვება და მკვახეები უთქვამს ძალიან... ყველა მხრიდან დიდი მოძრაობაა, აქ კი რუსული გაზეთები სისულელეებს, უსვინდისობას წერენ. ნამდვილი ჯამშიები და ოხრანკები არიან. ტარასი ჩამოვიდა სოფლიდან. უკითხავს როდის ჩამოვიდა კირიონიო, სად იყო ნიკონის მკვლელობის დღესო, ვისთან აქვს მიწერ-მოწერაო, ნესტორ მაჭავარიანსაც უკითხავს ეს ამბავი. სამღვდელოება მოვალეა იპოვოს მღვდელები, რადგანაც ბრალი მას ედებაო, მას წარმოუთქვამს, რომ გამომძიებელი თქვენა ხართო, პოლიცია თქვენ ხელშია და ჟანდარმერია. იპოვეთ და ჩვენც მადლობლები ვიქნებითო... ვინ მოკლა და ვის აბრალებენ, რა შუაშია სამღვდელოება... ეგ უფრო ხულიგნების საქმეა.

„1908 წლის 28 მაისს, ეგზარქოს ნიკონის მკვლელობასთან დაკავშირებით, იმდროინდელ რუსულენოვან პრესაში, განსაკუთრებით გაზეთ „Кавказ“-ში, ათასგვარი ცილისმწამებლური სტატია დაიბეჭდა ქართული სამღვდელოებისა და საზოგადოდ ქართველი ენის მიმართ [10]. ეგზარქოს მკვლელობის საფუძვლად ისინი ქართველი სამღვდელოების მიერ გაგზავნილ საპროტესტო წერილს მიიჩნევდნენ, რომელიც 1906 წლის 8-16 ივნისს ქართლ-კახეთის სამღვდელოების დეპუტატთა კრებამ გაუგზავნა მთავარეპისკოპოსს ნიკონს საქართველოში ჩამოსვლამდე. ქართველი სამღვდელოების ეს პროტესტი და ეგზარქოსის მკვლელობა რუსეთის იმპერიის ხელისუფლებამ ქართველ და

რუს ხალხებს შორის ნაციონალური შუღლის გასაღვივებლად გამოიყენა. რუსი შოვინისტები ქება-დიდებას ასახავდნენ ეგზარქოს ნიკონის „ველიკოდერჟავულ“ საქმიანობას [11, 197].

“...აქ სრული გაზაფხულია. გულში კი სულ ზამთარი მიდგას. დღესაც ვერ მომისვენია, ისე გამაბრაზეს ჟანდარმერებმა. აბა რა დაამშვიდებს კაცის გულს რუსეთის მთავრობის ხელში, როცა იცი, რომ სამართლის მაგივრად, კანონის მაგივრად, უსამართლობა და ძალმომრეობა სუფევს. გენერალ-გუბერნატორი და ჟანდარმერია მოიცავს ყველა კანონებს, რასაც გინდა იმას მიზამენ, ათჯერ რომ მართალი და უმანკო იყო.

ახლა ძაან ეძებენ ჩვენს გაზეთებს საცენზურო კომიტეტში. გაუგზავნიათ იქიდან ნომრები... სამბეჭდაო ინსპექტორი ცალკე გამოძიებას აწარმოებდა ვინ მუშაობდნენ გაზეთში, ფული საიდან იშოვეს და სხვ. ხმები დადის 15 კაცი სასულიერო პირი უნდა გადაასახლონო. რას აპირებენ, რას აგვიანებენ. დავიდოვი ჯერაც ისევ სამსახურში ითვლება. (ლაპარაკია დავით დავიდოვზე – საქართველოს ეგზარქოს კანცელარიის მდივანი, კირონის ბიოგრაფიაში ავბედიტი როლის შემსრულებელი პიროვნება).

მგონი, სინოდი თავის ტუტუცურ დადგენილებას ვოსტორგოვის პროექტით შააყენებს. ნ. დურნოვი ხშირად მწერს, სანუგეშო კი არაფერია. ამბროსისგანაც არაფერია, გარდა ორი სიტყვისა – კარგად ვარო. ეტყობა სულს უხუთავენ. იყავი კარგად ნანამებო, საქართველოს ეკლესიის მოჭირნახულევ

შენი ძმა სოსო“ [5]

მართლაც, ეგზარქოში ნიკონის მკვლელობის შემდეგ, გაზეთებში ატეხილი აურზაურის გამო ქართველმა სამღვდელოებამ მოიწვია საგანგებო კრება, რომელმაც განიხილა სახელმწიფო სათათბიროს დეპუტატის პურიშკევიჩის ცილისწამება ქართველი სამღვდელოების მონაწილეობის შესახებ ეგზარქოსის მკვლელობაში და მოიტანა დადგენილება, აღძრულიყო საჩივარი დეპუტატ პურიშკევიჩის წინააღმდეგ. აღნიშნული საკითხის განხილვა დაევალა იოსებ ჩიჯავაძეს [12].

„ჩემო ეპიკოპოსობა

შენი წერილი მივიღე პეტრეს ქალაქიდან, აქამდე არ ვიცი მონასტერი შენ მფარვეობაში იქნება, თუ მარტო საცხოვრებელი მოგცეს. შენი რომ ვიყო პირდაპირ გადავჭრიდი საკითხს, ამდენი უსვინდისობა მოსაბეზრებელია, ან მივცემდი თხოვნას, რომ თუ დამნაშავე ვარ დამსაჯე და ჯერ საბუთები წარმოადგინეთ და თუ არა ვარ დამ-

ნაშავე ადგილი დამიბრუნეთ, ან მონასტერი მომეცით და უფლება დამინიშნეთ და თუ ეგეც არ გინდათ, გამიშვით ჩვენ ქვეყანაში ან საზღვარგარეთ. ვნახოთ რას იტყვიან. მაგათ სვინდისი და ადამიანობა სულ არ აქვთ და სამართალზე ლაპარაკიც ზედმეტია, ან პირდაპირ ხელმწიფეს მივმართავდი საჩივრით. შენ სულ ენდობი და ვიდრე რალაცა სამართალს ეძებ რუსეთის სახელმწიფოში. ეგენი კი ნელ-ნელა თავის ქებით და დაპირებით სულს გიხუთავენ. სოფრომმა თავი დაანება კანტორას, ან თავი დაანებებინეს. იმის მაგიერ სერგო წერეთელი ამოირჩიეს. გრიგოლს ვილაცა რუსები მიეყვანა, ახალმა პროკურორმა და ინოკენტიმ არ ქნეს და ქართველები ჩააყენეს სათავეში. ვნახოთ სხვა რა იქნება

შენი სოსო“ [6]

„ჩემი ეპისკოპოსობა

შენი სიჩუმე მაკვირვებს, ველი, ველი წერილს და არ ჩანს. დურნოვი მწერს, რომ პენსია დაუნიშნესო. შენ კი არაფერს არ იწერები... საზოგადოებრივ ცხოვრებაში რა არის ახალი. ამ 8-10 დღის წინ გაჩხრიკეს ბევრი მოწინავე ქართველები, რედაქცია „დროებისა“ – ვერაფერი იპოვეს და მაინც დააპატიმრეს: ილიკო ალლაძე, ლასხიშვილი, ფირცხალავა, ჯაბადარი საშა, ქაიხოსრო ქვათაძე, ზურაბიშვილი ოლიკო და სხვები. სულ ამბობენ 8 კაცია დაჭერილიო, მიზეზი არავინ იცის. ესე გავიგე, რომ ვილაცა გენერალ ჯორჯაძეს მისვლია პროკლამაცია, რომ მამულები თუ გაჰყიდო, ქართველ გლეხებს მიჰყიდეო, იმიტომ, რომ სომეხი და რუსები არ ჩამოასახლონო. პროკლამაცია ჟანდარმერიის უფროსისათვის გამოუგზავნია და მიუთითებია წერილით, რომ „დროების“ რედაქცია ბუდე არისო... მე დარწმუნებული ვარ, რომ ეს საქმე რედაქციის საქმე არ უნდა იყოს. ვოსტორგოვზე საჩივარი რით გათავდა ვერ გავიგე, იყო სამართალი თუ კიდევ გაძვრა ვოსტორგოვი.

იყავი ყოჩაღად, შენი სოსო. კახეთი.“ [7]

წერილში საუბარია იმ ვოსტორგოვზე, რომელიც სიამაყით აცხადებდა, რომ ის იყო კავკასიის სამრევლო-საეკლესიო სკოლების პირველი რუსი ეროვნების მზრუნველი. ვოსტორგოვი ამტკიცებდა, რომ ზემდგომმა ორგანოებმა იგი ამოირჩიეს, როგორც „რუსი პატრიოტი“, რათა მას ებრძოლა. პოლიტიკან ქართველ მღვდელმთავრებთან, ვინც ეგზარქოს ნიკონის მაგალითზე აჩვენეს, თუ რა შეუძლიათ. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ი. ვოსტორგოვი იყო საქართვე-

ლოში რუსული შავრაზმელი ორგანიზაციის „ნესრიგის მომხრეთა პარტიის“ ერთ-ერთი ორგანიზატორი [13,17].

ვოსტორგოვი შესანიშნავად მიხვდა ვინ იყო ქართველი ხალხის ინტერესთა უპირველესი და უკომპრომისო დამცველი სამღვდელთა წოდებაში. სწორედ ამიტომ ამოიღო ვოსტორგოვმა კირიონი მიზანში და მეთოდურად, ვერაგულად დაუწყო მას შევიწროვება და დევნა და შედეგსაც მიაღწია. სწორედ ვოსტორგოვის აშკარა მითითებით კირიონი საქართველოს მოაშორეს და შორეულ კამენეც-პოდოლსკში გადაისროლეს.

„ჩემო ეპისკოპოსობა!

კარგა ხანია წერილი არ მომიწერია. შენმა წერილებმა თვალები ამატიკვა, საქმე იმაშია, რომ რუსებს უყვართ ტკბილად დაძინება. ჰკარგს გვპირდებიან და მერე სიტყვას თვით ხელმწიფეები არღვევენ და ზავტრა, ზავტრას გაიძახიან და ჩვენც გვასწავლეს ეს ჩვეულება და უპირობა. ამას იმიტომ გწერ, რომ ჯერ-ჯერობით არაფერი არ არის დაპირების გარდა. ვოსტორგოვზე კიდევ ვერა გავიგე რა. რამდენადაც მართალია მისი დათხოვნა ან რისთვის დაითხოვეს. ალიევი და ვოსტორგოვი დიდი მეგობრები იყვნენ და შავ რაზმელებს სათავეში ედგნენ და საქართველოს ბედს ერთიანად სჭრიდნენ. რას იზამ, მაინც ღმერთი ავტომობლით თუ არა ურმით მაინც მოუნევა. სხვა რა ნუგეში დამრჩენია. ამ თვის 19-ში ვიყავი ცაგარელთან. ბევრი ველაპარაკე საზოგადო საქმეებზე და შენზე, ნაწყენია, რომ ზაქარია სარაჯიშვილის სიკვდილის თაობაზე ტელეგრამა თანაგრძნობისა არ გამოუგზავნე ქვრივს. ჰკირიონი მეგობრად ეთვლებოდა სარაჯიშვილს და რატომ დაივიწყაო. მე ვუთხარი, კირიონი კიევში გაემგზავრა და გზაში იყო, ამიტომ გვიან გაიგებდა – მეთქი და შემდეგ ჩემ წერილში გამოაცხადა მწუხარება – მეთქი.

აქ გავიგე, რომ ინოკეტზე დიდი საჩივრებია სინოდში და ცაგარელმაც სთქვა, ძაან ეჯავრებათო.

შენი სოსო. ნავთლული“ [8]

იოსები და სხვა ავტოკეფალისტები ყველანაირად ცდილობდნენ ინოკეტზე მამხილებელი საბუთები შეეგროვებინათ და როგორმე მოშორებინათ თავიდან იგი.

მღვდელ იოსებ ჩიჯავაძის ბრძოლა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენისათვის ცარიზმის პერიოდში ხასიათდება მკვეთრი რადიკალურობით და პრინციპულობით. მისი მოღვაწეობის აღნიშნულ პერიოდში თანაბარზომიერად იყო შეზავებული სიტყვა და

საქმე. იმპერიაში გამეფებული მკაცრი რეაქციის მიუხედავად, იგი აწარმოებდა როგორც ლეგალურ, ისე იატაკქვეშა ბრძოლას არსებული რეჟიმის წინააღმდეგ.

საქართველოს ეროვნული ეკლესიის ისტორიული საფუძველის აღდგენისათვის ბრძოლაში, იოსებ ჩიჯავაძე უპირატეს მნიშვნელობას ანიჭებდა მამაპაპისეული სჯულის აღდგენას და ეროვნული თვითშეგნების ჩამოყალიბება-განმტკიცების საკითხებს და მიიჩნევდა, რომ სწორედ ამ გზით უნდა მომხდარიყო ქართველი ერის შემობრუნება ტრადიციული ეროვნული ღირებულებებისაკენ. იგი აშკარა წინააღმდეგობას უწევდა რუსი ჩინოვნიკების მიერ გატარებულ ანტიქართულ პოლიტიკას და ხელს უწყობდა მომავალი თაობის ეროვნული თვითშეგნების ჩამოყალიბება-განმტკიცების პროცესს.

ამ მიმონერების საშუალებით ჩვენ ვეცნობით იმ მოვლენებს, რომელიც დანახულია იმ დროის თანამედროვის თვალთ. წერილებზე დაყრდნობით, შესაძლებელი გახდა ეკლესიის შიგნით ფეხმოკიდებულ რეფორმათა გაანალიზება, მასთან ერთად გაანალიზება იმ დროის ეკლესიაზე ხელისუფლების ზემოქმედების ხერხებისა და მეთოდებისა, რაც საშუალებას გვაძლევს ჩავწვდეთ ეკლესიის შიდა დაპირისპირებათა მიღმა მოქმედ იმ ფაქტორებს, რომელებიც რეალურად ამზადებენ და ინვევდნენ განხეთქილებას, ანდა მათ წარმოქმნაში კატალიზატორის როლს ასრულებდნენ.

მათი ანალიზისას აშკარა ხდება შეცდომებისა და დანაშაულებრივ ქმედების ორმხრივად არსებობა. მღვდელ იოსებ ჩიჯავაძის წერილებს ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს იმ პერიოდის საქართველოში განვითარებული მოვლენების კრიტიკულად შესწავლისათვის. მდგომარეობა ძალიან რთული იყო, რუსეთის რეაქციულმა რეჟიმმა და სინოდმა საქართველოს ყველა სფერო მოიცვა. სწორედ ეს სირთულეები, გაუსაძლისი პერიოდი და მის დასაძლევად არსებული ბრძოლაა წარმოჩენილი ამ მიმონერაში.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის არქივი, კირიონის ფონდი, "1239, 1909, 2 მაისი.
2. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის არქივი, კირიონის ფონდი, №1240. 9 ივნისი.
3. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, კირიონის ფონდი №1241, 1909, 14 ივნისი.
4. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, კირიონის ფონდი №1244, 1909, 10 ოქტომბერი.

5. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, კირიონის ფონდი №1238, 1909, 19 მარტი.
6. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, კირიონის ფონდი №1251, 15 მარტი.
7. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, კირიონის ფონდი №1251, 8 მაისი.
8. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, კირიონის ფონდი №1257, 1911, 25 ივნისი.
9. ს. კაკაბაძე – ქართველი ხალხის ისტორია, 1783-1921 წ.წ. თბილისი, 1997.
10. Газ. „Кавказ,“ № 250, Тифлис, 1908.
11. ნ. თორაძე, საქართველოს მართმადიდებელი ეკლესია მე-19 და მე-20 საუკუნეში, თბილისი, 1995.
12. სამღვდელოების კრება, გაზ. „ალი“, №43, 1908.
13. ვ. კიკნაძე, ეროვნული და საკაცობრიო პრობლემატიკა XIX ს. ქართველი სასულიერო მოღვაწეების შემოქმედებაში, თბილისი, 2009.

Tsatsa Chkhartishvili

Doctor of History, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Ivane Javakhishvili Institute of History and Ethnology, scientific researcher of the Department of Modern and Contemporary History

**Unknown Letters of the Monk Iosef Chijavadze to Bishop Kirion
(According to archive materials)**

Summary

In the epistolary heritage of St. Kirion II there are letters of special, particular interest that were sent to him by priest Iosef Chijavadze. The letters have not been published yet and are brought to the scientific circulation with the help of the given article. These letters are in the private fund of Kirion II preserves in The National Centre of Manuscripts. Though, our scientists, researchers fragmentarily discussed these letters, still their full versions are published for the first time in the given article. Iosef Chijavadze's letters are mostly dedicated to the autocephaly problems of The Church of Georgia: fighting for autocephaly, reigning cruelty of Russian synod. The letters contain very interesting and important material about the situation of those days.

ირინა არაბიძე

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნო-
ლოგიის ინსტიტუტის მეცნიერ-თანამშრო-
მელი

მოსკოვში არსებული ქართული ეროვნული ორგანიზაციების აღმასკომი და საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის საკითხი (1917 წ.)

საპატრიარქოს არქივში, დოკუმენტი №6465 გვ. 133-137, და-
ცულია მოსკოვში არსებული ქართული ეროვნული ორგანიზაციების
აღმასკომის მიმართვა რუსეთის I ადგილობრივი საეკლესიო კრები-
სადმი. მიმართვა გაკეთებულია 1917 წლის სექტემბერში და ხელმო-
წერილია აღმასკომის თავმჯდომარის მიხეილ ზანდუკელის მიერ. რე-
ზოლუცია: „დაცულ იქმნას სათანადო საქმეებში“ დადებულია კათო-
ლიკოს-პატრიარქ ამბროსის (ხელაია, 1921-1927 წწ.) მიერ 1926 წლის
25 თებერვალს. დოკუმენტში ქართული ეროვნული ორგანიზაციების
აღმასკომი გამოხატავს პროტესტს საქართველოს ყოფილ ეგზარქოს
პლატონისა (როჟდესტვენსკი) და აღსარებათა მინისტრის მოადგილის
კოტლიარევსკის მიერ 1917 წლის 25 აგვისტოს გაკეთებული განცხა-
დებების გამო. მათი განცხადებები ეხებოდა ქართველი ავტოკეფა-
ლისტების მიერ იმავე წლის 23 აგვისტოს ეგზარქოსთა ყოფილი სახ-
ლის დაკავების ფაქტს. თუმცა რეალურად მომხდარი მოვლენა ტენ-
დენციურად იყო გადმოცემული, თითქოს ქართველმა ავტოკეფალის-
ტებმა სახლის დაკავება დარბევითა და დაპატიმრებებით მოახერხეს.
მეუფე პლატონმა საქართველოს ეკლესია დაადანაშაულა მართლმა-
დიდებლობისაგან განდგომაში, ქართველი სამღვდელოება კი – რუსი
სასულიერო პირების მიმართ დაუნდობელ მოპყრობაში.

საეკლესიო კრებამ ქართველთა მოქმედებას პროტესტი განუც-
ხადა.

პროტესტს შეუერთდა აღსარებათა მინისტრის ამხანაგი კოტ-
ლიარევსკი და მთავრობას მოუწოდა, არ ეცნო ავტოკეფალიის გან-
ხორციელების გზა, რომელიც საქართველოს ეკლესიამ აირჩია (გაზ.
Кавказ, 29.08.1917, № 193, 2).

ჩვენ მიერ გამოსაქვეყნებლად შერჩეული დოკუმენტი წარმოა-
ჩენს მოსკოვში მოქმედი ქართული ეროვნული ორგანიზაციების
გულშემმატივრობას მშობლიური ეკლესიის ავტოკეფალიისადმი. ამ
ორგანიზაციების აღმასკომი რუსეთის საეკლესიო კრებას კიდევ ერ-

თხელ შეახსენებს უწმინდესი სინოდის თუ მისი ზოგიერთი წარმომადგენლის უკანონო ქმედებებს საქართველოს ეკლესიის მიმართ და 23 აგვისტოს თბილისში მომხდარი ფაქტის შესახებ რეალურ ინფორმაციას აწვდის.

ეგ ზარქოსთა ყოფილ სახლთან დაკავშირებით განვითარებულ მოვლენებს ვეხებით სტატიაში – ამიერკავკასიის განსაკუთრებული კომიტეტის („ოზაკომი“) წვლილი საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალურ უფლებათა განხორციელების საქმეში (დროებითი მმართველობის სხდომის ოქმების მიხედვით) ნაწილი I, ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები, 2007 (2), გვ. 251-255.

ახლა გვინდა გაგაცნოთ ზემოაღნიშნული დოკუმენტი და მისი ქართული თარგმანი.

На Всероссийский Поместный Церковный Соборъ
Отъ Исполнительнаго Комитета Грузинскихъ
национальныхъ организаций въ Москвѣ

З А И В Л Е Н И Е

Исполнительный Комитетъ Грузинскихъ иациональныхъ организаций въ Москвѣ имель 27 и 30 августа с.г. и 12 сего сентября суждения о заявленіяхъ, сделанныхъ 25 минувшаго августа Собору архиепископомъ Платономъ, бывшимъ экзархомъ Грузіи, и товарищемъ министра исповеданій профессоромъ Котляревекимъ. Содержание сделанныхъ заявленийъ заимствовано изъ отчётовъ, помещенныхъ въ газетахъ «Рус[ские] Вед[омости]» №195 и «Русск[ое] Сл[ово]» №195, и потому исполнительный Комитетъ ответственность за точность переданнаго въ названныхъ газетахъ не беретъ на себя. Архиепископъ Платонъ огласилъ перодъ Соборомъ полученную имъ изъ Тифлиса отъ протоиерея Михайловскаго телеграмму о произведенномъ «вооруженною толпою грузинъ при участіи милиціи, грузинскихъ епископовъ» захватѣ дома бывшаго экзарха Грузіи, объ опечатаніи имущества и пр. Оглашенный фактъ по телеграммѣ имель место въ Тифлисѣ 23 августа, но въ московскихъ газетахъ до сихъ поръ нетъ объ этомъ сообщеній, которыя осветили бы его. Поэтому исполнительный Комитетъ поджидалъ болѣе подробныхъ сообщеній объ этихъ событіяхъ, и вотъ въ полученныхъ Комтетомъ тифлисскихъ газетахъ «Сакартвело» №187 и «Республика» №44 какъ этотъ фактъ переданъ: «23 августа местоблюстителъ като-

ликоса-патриарха Грузии, митрополить тифлисский Леонидь переселился въ принадлежащий грузинскому духовенству домъ /въ покои бывшихъ экзарховъ Грузии/. Для принятия меръ къ охранѣ находящагося въ сихъ покояхъ частнаго имущества приглашена была городская милиция. Командированный для сего помощникъ начальника милиции нашель въ гостинной архиепископа Платона 5 портретовъ царствовавшей династии Романовыхъ: Александра III, царевича Алексея, бывшаго наместника Николая Николаевича и др., а въ другомъ отделении портреты бывшаго царя Николая Романова и матери его Марии Федоровны. Все портреты сданы на хранение вместе съ частнымъ имуществомъ бывшаго экзарха. При сдаче дома среди братии экзаршескаго дома оказались частныя лица и монахи (უნდა იყოს მონაშკი, ტექსტშივე ხელისათა ჩასწორებული – ი. ა.) Мамкодскаго женскаго монастыря, которыя после опроса были отпущены. На месте дома экзарха Грузии въ 17-18 в. находился дворець грузинскихъ царей, который былъ разрушенъ во время взятія Тифлиса Ага-Магомедъ-Ханомъ. Въ начале 19 в. на месте царскаго дворца былъ построень домъ для тифлискаго губернатора. Въ 1848 году администрация продала этотъ домъ духовному ведомству, причеиъ покупная сумма, по распоряжению императора Николая I и согласно указу Св. Синода, целикомъ была уплачена изъ суммъ, принадлежавшихъ грузинскому духовенству. Съ техъ поръ въ домъ имель пребывание экзархъ Грузии архиепископъ карталинский и кахетинский». – Исполнительный Комитеть не будетъ возражать противъ того, что за частной корреспонденцией не всегда можно признавать исчерпывающее и неопровержимое значение. Но вотъ въ №48 той же «Республики» помещенное официальное донесение начальника тифлисской милиции члену Особаго Закавказскаго Комитета: «Въ опровержение телеграфнаго сообщения Петроградскаго Телеграфнаго Агентства изъ Москвы отъ 23-го сего августа о томъ, «что толпа грузинъ во главе съ грузинскимъ епископомъ Леонидомъ при участии милиции захватила домъ экзарха, запечатала церковь, потребовала ключи отъ кассъ и арестовала некоторыхъ духовныхъ лицъ», считаю долгомъ донести: Въ два часа дня, 23-го сего августа, я получилъ отъ местоблюстителя католикоса-патриарха всея Грузии митрополита тифлискаго Леонида отношение за №909, следующаго содержания: «Г. начальнику тифлисской городской милиции. После утверждения Временнымъ Правительствомъ «Основныхъ началъ правового положенія грузинской церкви въ русскомъ государстве» должность экзарха Грузии упразднена, домъ, въ которомъ прожи-

валь экзархъ Грузии, освободился не только юридически, но и фактически, ибо никто въ немъ въ настоящее время не живетъ. Въ виду того, что домъ этотъ преобритенъ на средства грузинскаго церковнаго Казначейства /см. дело синодальной конторы за 1849 г. №5036/, Временное Управление грузинской церкви заняло этотъ домъ для помещения въ немъ местоблюстителя католикоса-патриарха, съ отведеніемъ нижняго этажа его для проживания, если того пожелаютъ, представители русской церкви въ Закавказьи до техъ поръ, пока русско-грузинские церковные интересы будутъ размежеваны. Доводя о семъ до Вашего сведения, Временное Управление покорнейше проситъ Васъ командировать правомочное лицо для составления необходимой описи чужого имущества, а также прислать достаточную для ограждения живущихъ ныне въ этомъ доме лицъ охрану. Местоблюститель католикоса-патриарха всея Грузии митрополитъ тифлисскій Леонидъ».

Въ пять часовъ вечера того же дня я командировалъ въ экзаршескій домъ, для составления описи чужого имущества и принятія соответствующихъ меръ, въ ограждение живущихъ въ доме лицъ, одного изъ своихъ помощниковъ, уведомивъ предварительно объ этомъ председателя краеваго центра советовъ рабочихъ, солдатскихъ и крестьянскихъ депутатовъ и уполномоченнаго члена Особаго Закавказскаго Комитета. Въ экзаршескомъ доме городская милиція приняла слѣдующія меры: въ целяхъ охраненія имущества, впредь до размежеванія русско-грузинскихъ церковныхъ интересовъ, опечатала Крестовую церковь при экзаршемъ доме, въ коей хранятся драгоценности, привела въ известность все имущество, принадлежащее лично бывшему экзарху Платону, сложило таковое въ отдельную комнату и также опечатала. Въ виду категорическаго отказа бывшаго эконома экзаршескаго дома, иеромонаха Серафима указать имущество, принадлежащее дому, представить приходо-расходныя книги и кассу съ деньгами и ценными бумагами, милиція опечатала также комнату, въ коей хранятся все документы и несгораемый сундукъ. Во время осмотра этой комнаты иеромонахъ Серафимъ покушался положить себе въ карманъ два большихъ свертка съ деньгами, вынутыхъ имъ изъ несгораемаго сундука, но былъ во время замеченъ. Такое поведение эконома вынудило милицію установить особенно бдительный надзоръ, въ целяхъ предупрежденія расхищенія церковнаго имущества. При осмотре помещения въ верхнемъ этаже, на стѣнахъ гостинной обнаружено 5 портретовъ Романовскаго дома, въ томъ числѣ Александра III, бывшаго наследника Алексея и

Николая Николаевича, а в нижнем этаже того же дома – портреты Николая II /снять съ наследникомъ/ и матери его Марии Романовыхъ. Въ моментъ появления представителя милиции въ квартире иеромонаха Серафима находились два гражданина и две монашки Мамкодскаго Монастыря. Указанныя лица сидели за столомъ и вместе съ монахами распивали вино. Засимъ, въ виду оффициальнаго сообщения митрополита Леонида о томъ, что въ архиве синодальной конторы замечается хищение ценныхъ документовъ, мною приняты меры къ охране архива, причемъ служащимъ синодальной конторы безпрепятственно выдаются нужные документы по особой росписке. После появления въ экзаршемъ доме городской милиции никто не былъ арестованъ и в семь находящимся въ доме лицамъ былъ предоставленъ свободный выходъ. 24-го августа ко мне явился Уполномоченный отъ председателя Особаго Закавказскаго Комитета Харламова съ письменнымъ предписаниемъ последняго объ оказании содействия въ составлении описи имущества экзаршескаго дома, при чемъ уполномоченное лицо заявило мне, что для составления описи будетъ образована особая согласительная комиссия изъ представителей русскаго и грузинскаго духовенства. Я сделалъ распоряжение объ оказании содействия, но къ описи не приступали, въ виду отказа русскаго духовенства принять участие въ согласительной комисси. Принятие милицией меръ и составление описи имущества санкционировано председателемъ Особаго Закавказскаго Комитета В. А. Харламовымъ».

Все приведенное ясно излагаетъ происшедшее въ Тифлисе 23 минувшаго августа и изъ всего этого кроме того видно, что представители грузинскаго духовенства были вполне лояльны въ своихъ действияхъ, предупредительны къ русскому духовенству, и, избравъ законный путь, не сошли съ него, а черезъ начальника тифлисской милиции действовали съ ведома какъ представителей Временнаго Правительства, такъ и местныхъ общественныхъ организаций. Грузинское духовенство ничего не захватило, а только лишь заняло то, что ему принадлежитъ, принявъ законныя меры къ охране чужого имущества. Телеграмма протоиерея Михайловскаго явно извращаетъ описанный фактъ, а Соборъ, не имея ничего более достовернаго, иначе и не могъ отнестись. Но архиепископъ Платонъ не удовлетворился оглашениемъ телеграммы и пошелъ дальше, и это приводитъ исполнительный Комитетъ грузинскихъ национальныхъ организаций въ Москве въ крайнее изумление и даже негодование. Владыко Платонъ доложилъ Собору, что «Грузия отдели-

ла сь оть православной церкви и автокефалируется»... Но въ чемъ же архипастырь видить отделение Грузии оть православной церкви. Архиепископу Платону, пробывшему въ должности экзарха Грузии слишкомъ два года, пользующемуся репутацией ученаго, хорошо должно быть известно, что «Грузия приняла христианство въ конце (sic.) IV века и сь техъ поръ вплоть до присоединения къ России, т. е. въ продолжение слишкомъ 14 столетий никогда не уклонялась оть православия, соблюдала ее въ неприкосновенной чистоте, установленном Вселенскими Соборами, и за свою ревнительность къ православной религии вела непрерывную борьбу сь окружающими нехристианскими народами. Не уклонилась оть православия грузинская церковь и после того, какъ русский Святейший Снодь распространиль на нее свою власть.

И не теперъ автокефалируется грузинская церковь: она была автокефальной сь VII века (sic.) и не переставала считать себя автокефальной после присоединения Грузии къ России: русский Снодь не вправе быть безъ постановления Вселенскихъ Соборовъ, уничтожать автокефалию грузинской церкви, и грузинская церковь считала себя только вдовствующей, но автокефальной. Сь падениемъ стараго строя и представителей старой власти православная грузинская церковь не могла мириться сь навязанной ей этимъ строемъ властью экзарха, а такъ какъ самостоятельная церковь не можетъ оставаться безъ возглавляющей ее власти, то грузинский народъ во главе со своимъ православнымъ духовенствомъ возстановилъ еще 14 марта (12 მარტი უნდა იყოს, ტექსტშივე ხელითაა გასწორებული – ი. ა.) с.г. грузинский католикосать и решилъ избрать католикоса. Это не есть отделение оть православия, а является актомъ, основаннымъ на канонахъ Вселенскихъ Соборовъ, такъ какъ упразднение русскимъ Синодомъ кафедры грузинскихъ католикосовъ актъ неканонический. Поэтому нельзя считать отделениемъ оть православия то, что грузинская православная церковь возвращаетъ себе автокефалию въ первоначальномъ виде. Провозглашено было возстановление автокефалии грузинской православной церкви 14 марта (12 მარტი) с. г. Сь техъ поръ прошло пять месяцевъ, и Временное Правительство и русский Снодь убедились, что нечего противозаконнаго, крамольнаго или сепаратистическаго въ этомъ нетъ, Правительство и Снодь привыкли къ этому факту и признали возстановленную автокефальную православную грузинскую церковь. 1-го августа (25 ივლისი უნდა იყოს, ტექსტშივე ხელითაა გასწორებული – ი. ა.) состоялось постановление Временнаго Правительства о признании грузинской

православной церкви автокефальной. В п. 3 временных правил этого постановления говорится: «Священнослужители грузинской церкви могут обслуживать религиозные потребности православных не принадлежащих к Грузинской национальности; равно православные [русские] священники могут обслуживать потребности грузин». Надо полагать, что постановление Временного Правительства о грузинской православной церкви состоялось не без участия министра исповедания и не без ведома русского Синода; а приведенный п. 3 категорически опровергает заявление архиепископа Платона: об отделении грузинской церкви от православия.

Исполнительный Комитет решительно отказывается принять жалобы архиепископа Платона на то, что Грузины его «лишили кафедрального собора». В Тифлисе кафедральный собор один, Сионский собор, построенный грузинским царем Гурамом Багратидом, который скончался в 600 г., таким образом Сионский собор построен в VI в. и в продолжении 12 столетий служил кафедральным собором грузинских католикосов. Спрашивается, кто у кого отнимает этот собор: грузины у архиепископа Платона, или архиепископ Платон пытается отнять его у грузин.

Исполнительному Комитету кажется странным также заявление архиепископа Платона о насилиях, который якобы чинили Грузины над русскими монахами. Об этих насилиях ни словом не обмолвился владыка раньше; ничего не было об них и в повременной печати, хотя по словам архипастыря, эти факты должны были иметь место давно — еще в марте. Комитет со своей стороны категорически утверждает, что этих фактов не было. Архиепископ Платон пытается поставить Грузинам в вину их неприязненное отношение к представителям русской православной церкви. Правда, не пользовались уважением грузин протоиерей Восторгов и Городцов, но деятельность этих лиц достаточно известна и русскому обществу. Не будем говорить и о некоторых непопулярных экзархах и непорядках в грузинском экзархате, на что в печати обращалось внимание в таком авторитетном органе, как «Русь» И.С. Аксакова /см. напр. статьи Фадеева в 80 г.г./ Но грузины умели ценить и уважать достойных иерархов: экзарха Иоанникия до сих пор вспоминают грузины с уважением.

Что же касается того, как «трудно жить русскому человеку на окраине, имя которой – Кавказ» /Слова архиепископа Платона по газет-

нымъ сообщенiямъ/, то исполнительный Комитетъ имеетъ многочисленныя свѣденiя отъ приезжающихъ съ этой окраины, и изъ частной переписки, и изъ прессы и даже отъ русскихъ обывателей. Изъ этихъ свѣдений ясно видно, что на Кавказѣ /или вернее во всемъ Закавказьи/ новый строй водворяется спокойно и планомерно, безъ эксцессовъ. Видимо, местное разноплеменное, разноговорящее и разноверующее население мыслить одинаково о новомъ строе: въ сознании опасности происходящихъ внешнихъ событiи и продолжающейся грозной войны, въ сознании важности происшедшаго внутренняго переворота, въ сознании важности единыхъ общегосударственныхъ интересовъ Закавказское население занято творческой созидательной работой, каждый народъ вырабатываетъ планъ устройства своей новой жизни въ согласiи, съ общегосударственную жизнь и жизнью соседнихъ народовъ.

Архиепископа Платона на Соборѣ поддержалъ, товарищъ министра исповѣданiй профессоръ Котляревскiй. Онъ говорилъ о «положенiи, въ которомъ очутилось теперь православное население Закавказья». По свѣденiямъ исполнительнаго Комитета положенiе православнаго населенiя Закавказья безъ различiя национальностей нисколько не изменилось: только вместо несоответствующаго установленiя Вселенскихъ Соборовъ и ихъ канонамъ грузинскаго экзархата возстановленъ грузинскiй католикосатъ, власть котораго единственно каноническая въ православной Грузiи.

Далее, товарищъ министра исповѣданiй говорилъ, что «путь, избранный Грузiей, не можетъ вызывать одобренiя». Если эти слова относятся къ провозглашенiю автокефалии, то г. Котляревскому, какъ ученому и занимающему высокiй постъ, должно быть известно, что логическая необходимость и историческiй смыслъ всякаго переворота въ томъ именно и заключается, что къ нему прибегаютъ тогда, когда все другiе пути, которые до переворота могли признаваться законными и могли вызывать «одобренiе», оказываются исчерпанными, почему и Временное Правительство признало автокефальную грузинскую церковь. Что касается особой согласительной комисси, то это мнение не г. Котляревскаго, а Временное Правительство въ своемъ постановленiи отъ 1-го минувшаго августа (25 აგვისტო) въ п. 2 предредило образованiе такой комисси. И мы веримъ, что эта комиссиа, если и не сможетъ сама размежевать церкви грузинскую и русскую, то во всякомъ случае найдеть путь къ этому размежеванiю и обратится, если будетъ нужно, къ другому более авторитетному, безпристрастному органу.

Проживающим в Москве грузинам особенно тяжело слышать отъ архиепископа Платона, состояващаго, по воле русскаго Синода, экзархомъ Грузиин, обвинение, взводимое имъ на грузинъ въ отделении отъ православной церкви, здесь въ Москвѣ, центре русскаго православия и на Православномъ Церковномъ Соборе. Грузины привыкли къ наветамъ о.о. Восторговыхъ, но это было въ старой России, а въ новой свободной России, где во имя братства и равенства всехъ призываютъ къ любви, мы не ожидали слышать этого.

Въ такие дни, когда, все стремятся къ сохранению государственной целосности России, когда грузины остаются вполне лояльными и ни о какомъ сепаратизме или отделении они не поднимають речи, и заявляютъ лишь о своихъ законныхъ правахъ устроить свою церковную и светскую внутреннюю жизнь самостоятельно, какъ этого требуютъ ихъ мировоззрение, ихъ национальныя нужды и бытовья особенности, такая выступления представителей русскаго православной церкви и русскаго власти могутъ возстановить противъ грузинъ не только русскій Поместный Церковный Соборъ, но и русское общественное мнѣние. Но это – не въ интересахъ пропаганды русскаго государственной целости, и при этомъ условиин, конечно, не можетъ наладиться внутри нарождающейся обновленной России солидарная созидательная работа разноплеменнаго государства.

Въ виду всего изложеннаго исполнительный Комитетъ Грузинскихъ национальныхъ организации въ Москвѣ протестуютъ противъ взводимаго архиепископомъ Платономъ обвинения на Грузию въ отделении ея отъ православной церкви и признаетъ на Сионскій кафедральный соборъ право лишь православнаго грузинскаго католикосата, а также протестуетъ противъ неодобрения г. Котляревскаго поведенія Грузиин въ церковномъ вопросе.

Москва, Сентября ----- дня 1917 года.

Председатель исполнительнаго Комитета ხელმონწერილია მიხეილ ზანდუკელის მიერ.

Товарищи председателя ხელმონწერები არ არის

Члены исполнительнаго Комитета " _ "

Секретарь " _ "

რუსეთის ადგილობრივ საეკლესიო კრებას
მოსკოვში არსებული ქართული ეროვნული
ორგანიზაციების აღმასკომის

გ ა ნ ც ხ ა დ ე ბ ა

კათოლიკოს-პატრიარქ ამბროსის მიერ დადებული რეზოლუცია:
„25/II.266. დაცულ იქმნას სათანადო საქმეში“.

მოსკოვში არსებული ქართული ეროვნული ორგანიზაციების აღმასკომს 27, 30 აგვისტოს და 12 ამა სექტემბერს ჰქონდა მსჯელობა მთავარეპისკოპოს პლატონის, საქართველოს ყოფილი ეგზარქოსის და აღსარებათა მინისტრის ამხანაგის პროფესორ კოტლიარევსკის მიერ 25 ამა აგვისტოს გაკეთებული განცხადებების შესახებ. განცხადებების შინაარსი აღებულია ანგარიშებიდან, რომლებიც მოთავსებულია გაზეთებში: «Рус[ские] Вед[омости]» №195 და «Русск[ое] Сл[ово]» №195, ამიტომ აღმასკომი თავის თავზე არ იღებს პასუხისმგებლობას დასახელებულ გაზეთებში მოთავსებული ცნობების სიზუსტესთან დაკავშირებით. მთავარეპისკოპოსმა პლატონმა კრებაზე გაახმოვანა თბილისიდან დეკანოზ მიხაილოვსკისაგან მიღებული დეპეშა „ქართველთა შეიარაღებული ბრბოს მიერ მილიციისა და ქართველი ეპისკოპოსების მონაწილეობით“ საქართველოს ყოფილი ეგზარქოსის სახლის ხელში ჩაგდების, ქონების დალუქვისა და სხვათა შესახებ. ხსენებულ ფაქტს თბილისში ადგილი ჰქონდა 23 აგვისტოს, მაგრამ მოსკოვის გაზეთებში იგი დღემდე არ გაშუქებულა. აღმასკომი ელოდებოდა ამ მოვლენების შესახებ უფრო დანვრილებით ცნობებს; კომიტეტში გადმოგზავნილ თბილისურ გაზეთებში – „საქართველო“ № 187-სა და „რესპუბლიკა“ № 44-ში ეს ფაქტი შემდეგნაირად არის გადმოცემული: „23 აგვისტოს საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მოსაყდრე, თბილისის მიტროპოლიტი ლეონიდი გადასახლდა ქართველი სამღვდელოების კუთვნილ სახლში (საქართველოს ყოფილ ეგზარქოსთა სამყოფელი). იქ არსებული კერძო ქონების დასაცავად ზომების მისაღებად მონვეული იყო ქალაქის მილიცია. ამისათვის მოვლენილმა მილიციის უფროსის თანაშემწემ მთავარეპისკოპოს პლატონის სასტუმროში ნახა რომანოვების სამეფო დინასტიის წარმომადგენელთა 5 პორტრეტი: ალექსანდრე III-ის, უფლისწულ ალექსის, ყოფილი მეფისნაცვლის ნიკოლოზ ნიკოლოზის ძის და სხვათა, სხვა განყოფილებაში კი ყოფილი მეფის ნიკოლოზ რომანოვის და მისი დედის მარია თევდორეს ასულის პორტრეტები. ისინი

შენახულია ყოფილი ეგზარქოსის პირად ქონებასთან ერთად. სახლის ჩაბარებისას საეგზარქოსო სახლის ძმებთან ერთად იმყოფებოდნენ კერძო პირები და მამკოდის დედათა მონასტრის მონაზვნები, რომლებიც დაკითხვის შემდეგ გაუშვეს. საქართველოს ეგზარქოსთა სახლის ადგილზე XVII-XVIII საუკუნეებში ქართველი მეფეების სასახლე იყო, რომელიც ალა-მაჰმად-ხანის მიერ თბილისის ალების დროს დაინგრა. XIX ს. დასაწყისში სამეფო სასახლის ადგილზე აიგო თბილისის გუბერნატორის სახლი. 1848 წ. ადმინისტრაციამ ეს სახლი მიჰყიდა სასულიერო უწყებას. იმპერატორ ნიკოლოზ I-ის განკარგულებით და სინოდის ბრძანებით თანხა მთლიანად გადაირიცხა ქართველი სამღვდელთა კუთვნილი სახსრებიდან. ამის შემდეგ იქ ბინადრობდნენ საქართველოს ეგზარქოსები, ქართლისა და კახეთის მთავარეპისკოპოსები“. აღმასკომი იზიარებს იმ აზრს, რომ კერძო კორესპონდენცია ყოველთვის არ შეიძლება იყოს ამომწურავი და სანდო, მაგრამ აი, იმავე გაზეთ „რესპუბლიკის“ № 48-ში მოთავსებულია თბილისის მილიციის უფროსის ოფიციალური პატაკი ამიერკავკასიის განსაკუთრებული კომიტეტის წევრისადმი: „პეტროგრადის დეპუტათა სააგენტოს მიერ მოსკოვიდან გავრცელებული ცნობის უარსაყოფად, შესახებ იმისა, რომ ამა აგვისტოს 23-ს ქართველების ბრბომ ქართველი ეპისკოპოსის – ლეონიდის მეთაურობით მიიტაცა ეგზარქოსის სახლი, დალუქა ეკლესია, მოითხოვა სალაროს გასაღები და დააპატიმრა ზოგიერთი სასულიერო პირი, თავს მოვალედ ვთვლი, მოგახსენოთ: ამა აგვისტოს 23-ს დღის 2 საათზე მივიღე სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მოსაყდრის, თბილელ მიტროპოლიტ ლეონიდის შემდეგი შინაარსის მიმართვა № 909: „ბ. თბილისის მილიციის უფროსს: დროებითი მთავრობის მიერ „რუსეთის სახელმწიფოში საქართველოს ეკლესიის უფლებრივი მდგომარეობის ძირითადი წესების“ დამტკიცების შემდეგ ეგზარქოსის თანამდებობა გაუქმებულია, სახლი სადაც ცხოვრობდა საქართველოს ეგზარქოსი, გამოთავისუფლებულია არა მარტო იურიდიულად, არამედ ფაქტობრივადაც, რადგან მასში ახლა აღარავინ ცხოვრობს. იმის გამო, რომ ეს სახლი შექმნილია საქართველოს საეკლესიო ხაზინის სახსრებით (იხ. სინოდის კანტორის საქმე №5036, 1849 წ.), საქართველოს ეკლესიის დროებითმა მმართველობამ დაიკავა იგი კათოლიკოს-პატრიარქის მოსაყდრის დასაბინავებლად. სურვილისამებრ, მის ქვედა სართულში ცხოვრება შეუძლიათ ა/კავკასიაში რუსული ეკლესიის წარმომადგენლებს, მანამ, სანამ მოხდება რუსულ-ქართული ეკლესიის ინტერესების საბოლოო გამიჯვნა. გაცნობებთ ამის შესახებ და გთხოვთ, მიავლინოთ იქ უფლებამოსილი პირი სხვისი ქონების აღსა-

წერად და აგრეთვე – საკმარისი დაცვა ამჟამად იქ მცხოვრებ პირთა უსაფრთხოებისათვის. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის მოსაყდრე, თბილელი მიტროპოლიტი ლეონიდი“.

იმავე დღეს, საღამოს 5 საათზე ეგზარქოსის სახლში მივავლინე ჩემი ერთ-ერთი თანაშემწე სხვისი ქონების აღსაწერად და სახლში მცხოვრებ პირთა დასაცავად ზომების მისაღებად, რის შესახებაც წინასწარ ვაცნობე მუშათა, ჯარისკაცთა და გლეხთა დეპუტატების სამხარეო საბჭოს თავმჯდომარეს და ამიერკავკასიის განსაკუთრებული კომიტეტის უფლებამოსილ წევრს. ეგზარქოსის სახლში ქალაქის მილიციამ შემდეგი ზომები გაატარა: რუსულ-ქართული საეკლესიო ინტერესების გამიჯვნამდე, ქონების დაცვის მიზნით, დალუქა ეგზარქოსის სახლთან არსებული ჯვრის სახელობის ეკლესია, რომელშიც ძვირფასეულობა ინახებოდა, აღნუსხა ყოფილ ეგზარქოს პლატონის მთელი პირადი ქონება, მოათავსა ცალკე ოთახში და ისიც დალუქა. ეგზარქოსის სახლის ყოფილი ეკონომის მღვდელმონაზონ სერაფიმის კატეგორიული უარის გამო, მიეთითებინა ქონება, რომელიც სახლის საკუთრებას წარმოადგენდა, ასევე შემოსავალ-გასავლის წიგნი და ფულისა და ფასიანი ქაღალდების საღარო, მილიციამ დალუქა ის ოთახიც, სადაც ინახება საბუთები და ცეცხლგამძლე სკივრი. ამ ოთახის დათვალიერების დროს მღვდელმონაზონმა სერაფიმმა სცადა, ჯიბეში ჩაედო ცეცხლგამძლე სკივრიდან ამოღებული ფულის 2 მსხვილი შეკვრა, მაგრამ დროულად იქნა შემჩნეული. ეკონომის ასეთმა ქცევამ აიძულა მილიცია დაენესებინა განსაკუთრებული მეთვალყურეობა საეკლესიო ქონების დატაცების აღსაკვეთად. შენობის დათვალიერებისას მისი ზედა სართულის სასტუმროს კედლებზე აღმოჩნდა რომანოვთა სახლის 5 პორტრეტი, მათ შორის: ალექსანდრე III-ის, ყოფილი მემკვიდრის ალექსის და ნიკოლოზ ნიკოლოზის ძის, ამავე სახლის ქვემო სართულზე კი – ნიკოლოზ II-ის პორტრეტები მემკვიდრესთან და დედასთან – მარია რომანოვასთან ერთად გადაღებული. მღვდელმონაზონ სერაფიმის ოთახში მილიციის წარმომადგენლის შესვლისას იმყოფებოდნენ: 2 მოქალაქე და მამკოდის მონასტრის 2 მონაზონი. ისინი ისხდნენ მაგიდასთან და ბერებთან ერთად სვამდნენ ღვინოს. შემდგომ, მიტროპოლიტ ლეონიდის ოფიციალური განცხადების შესაბამისად, რომ არქივიდან შეიმჩნეოდა ფასეული დოკუმენტების დატაცება, მივიღე ზომები არქივის დასაცავად, ამასთანავე, სინოდალური კანტორის თანამშრომლებზე დაუბრკოლებლად გაიცემა საბუთები სპეციალური სიის მიხედვით. ეგზარქოსის სახლში ქალაქის მილიციის წარმომადგენელთა მიერ არაფინ ყოფილა დაკავებული და ყ ვ ე ლ ა ი ქ მ ყ ო ფ ს მი ე ც ა შე ნ ო ბ ი ს თ ა -

ვისუფლად დატოვების საშუალება. 24 აგვისტოს ჩემთან გამოცხადდა ამიერკავკასიის განსაკუთრებული კომიტეტის თავმჯდომარის ხარლამოვის რწმუნებული მონერილობით, გამენია დახმარება ეგზარქოსის სახლის ქონების აღწერის საქმეში. მანვე ამავე დროს განმიცხადა, რომ აღწერის შესადგენად ჩამოყალიბდებოდა განსაკუთრებული შემთანხმებელი კომისია რუს და ქართველ სასულიერო პირთაგან. გავეცი განკარგულება დახმარების აღმოსაჩენად, მაგრამ შემთანხმებელ კომისიაში მონაწილეობაზე რუსი სამღვდელოების უარის გამო აღწერა აღარ ჩატარებულა. მილიციის მიერ გატარებული ზომები და ქონების ნუსხის შედგენა სანქცირებულია ამიერკავკასიის განსაკუთრებული კომიტეტის თავმჯდომარის ვ.ა. ხარლამოვის მიერ“.

ზემოთქმული ნათლად გადმოგვცემს თბილისში ამა აგვისტოს 23-ს მომხდარს, ამას გარდა ჩანს, რომ ქართველი სასულიერო წოდების წარმომადგენლები თავიანთი ქმედებით იყვნენ სავსებით ლოიალურნი, თავაზიანნი რუსი სამღვდელოების მიმართ და არჩეული კანონიერი გზიდან არ გადაუხვევიათ, თბილისის მილიციის უფროსის მეშვეობით მოქმედებდნენ როგორც დროებით მთავრობასთან, ისე ადგილობრივ საზოგადოებრივ ორგანიზაციებთან შეთანხმებით. ქართველ სამღვდელოებას არაფერი მიუტაცნია, დაიკავა მხოლოდ ის, რაც ეკუთვნოდა და იმავდროულად, მიიღო ზომები სხვისი ქონების დასაცავად. დეკანოზ მიხაილოვსკის დეპეშა აშკარად ამახინჯებს აღწერილ ფაქტს. საეკლესიო კრებას სხვანაირად მოქცევა არ შეეძლო, რადგან უფრო სარწმუნო ინფორმაცია არ ჰქონდა. მაგრამ მთავარეპისკოპოსი პლატონი არ დაკმაყოფილდა დეპეშის გახმოვანებით, კიდევ უფრო შორს წავიდა და ეს ყველაფერი ინვეეს მოსკოვში არსებული ქართული ეროვნული ორგანიზაციების აღმასკომის განცვიფრებასა და აღშფოთებას.

მეუფე პლატონმა მოახსენა კრებას, რომ საქართველო განუდგა მართლმადიდებელ ეკლესიას და ავტოკეფალურობს... მაგრამ რაში ხედავს მღვდელმთავარი ქართველთა განდგომას მართლმადიდებელი ეკლესიისაგან? მთავარეპისკოპოს პლატონისათვის, რომელიც საქართველოს ეგზარქოსის თანამდებობაზე იმყოფებოდა 2 წელზე მეტი ხნის განმავლობაში და სარგებლობს მეცნიერის რეპუტაციით, კარგად უნდა იყოს ცნობილი, რომ საქართველომ ქრისტიანობა მიიღო IV ს-ის ბოლოს (sic.) და მას შემდეგ, რუსეთთან შეერთებამდე, ე.ი. 14 საუკუნეზე მეტი ხნის განმავლობაში არასდროს გადაუხვევია მართლმადიდებლობისაგან და მსოფლიო კრებათა დადგენილებისამებრ წმინდად იცავდა მას. მართლმადიდებელი რელიგიისადმი თავისი

თავდადების გამო საქართველო განუწყვეტელ ბრძოლას ეწეოდა გარშემო მცხოვრებ არაქრისტიან ხალხებთან. საქართველოს ეკლესია მართლმადიდებლობისაგან მას შემდეგაც არ გამდგარა, რაც მასზე უწმიდესმა სინოდმა გაავრცელა თავისი ძალაუფლება.

საქართველოს ეკლესია ახლა კი არ ავტოკეფალურობს, ავტოკეფალური იყო VII საუკუნიდან (sic.) და თავის თავს ავტოკეფალურად თვლიდა რუსეთთან საქართველოს შეერთების შემდეგაც; რუსეთის სინოდს არ ჰქონდა უფლება მსოფლიო კრებათა დადგენილების გარეშე გაეუქმებინა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალია. საქართველოს ეკლესია თავს თვლიდა მხოლოდ დაქვრივებულად, მაგრამ მაინც ავტოკეფალურად. ძველი წყობისა და ძველი ხელისუფლების წარმომადგენელთა დამხობასთან ერთად საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიას არ შეეძლო მოეთმინა ამ წყობისაგან თავსმოხვეული ეგზარქოსის ხელისუფლება და, რადგან დამოუკიდებელი ეკლესია არ შეიძლება არსებობდეს მეთაური ხელისუფლების გარეშე, ქართველმა ხალხმა თავისი სამღვდელოების მეთაურობით ჯერ კიდევ ამა წლის 14 მარტს (უნდა იყოს 12 მარტი, ტექსტშივე ხელითაა გასწორებული – ი. ა.) აღადგინა საქართველოს საკათოლიკოსო და გადანყვიტა საკუთარი პატრიარქის არჩევა. ეს არის არა მართლმადიდებლობისაგან განდგომა, არამედ – მსოფლიო საეკლესიო კრებათა კანონებზე დაფუძნებული აქტი, რამეთუ რუსული სინოდის მიერ ქართველი კათოლიკოსების კათედრის გაუქმება იყო არაკანონიკური. სწორედ ამიტომ, მართლმადიდებლობისაგან განდგომად არ შეიძლება ჩაითვალოს ის, რომ საქართველოს ეკლესია იბრუნებს ავტოკეფალიას საწყისი ფორმით. საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენა ამა წლის 14 მარტს (12 მარტს – შესწორებულია იქვე – ი. ა.) გამოცხადდა. მას შემდეგ 5 თვე გავიდა. დროებითი მთავრობა და რუსული სინოდი დარწმუნდნენ, რომ ეს არაა ამბოხი, მასში უკანონო და სეპარატისტული არაფერია. მთავრობა და სინოდი შეეგუენ ამ ფაქტს და საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალია აღდგენილად ცნეს. 1 აგვისტოს (უნდა იყოს 25 ივლისი, იქვე ხელითაა გასწორებული – ი. ა.) დროებითმა მთავრობამ გამოსცა დადგენილება საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღიარების შესახებ. ამ დადგენილების დროებითი წესების §3-ში ნათქვამია, რომ „საქართველოს ეკლესიის მღვდელმსახურთ შეუძლიათ დააკმაყოფილონ არაქართველი მართლმადიდებლების სარწმუნოებრივი მოთხოვნილებანი. ასევე რუს მართლმადიდებელ მღვდლებსაც შეუძლიათ დააკმაყოფილონ ქართველი მორწმუნეების მოთხოვნილებანი. უნდა ვივარაუდოთ, რომ დროებითი მთავრობის დადგენილება საქართველოს ეკ-

ლესიის შესახებ მიღებული იყო აღსარებათა მინისტრის მონაწილეობითა და სინოდის ნებართვით. ხოლო, მოყვანილი §3 კატეგორიულად უარყოფს მთავარეპისკოპოს პლატონის განცხადებას საქართველოს ეკლესიის მართლმადიდებლობისაგან განდგომის შესახებ.

აღმასრულებელი კომიტეტი გადაჭრით ეწინააღმდეგება მთავარეპისკოპოს პლატონის საჩივრის მიღებას, რომ ქართველებმა „წაართვეს საკათედრო ტაძარი“. თბილისში საკათედრო ტაძარი ერთია, ქართველი მეფის გუარამ ბაგრატიდის მიერ აშენებული სიონის ტაძარი. მეფე 600 წელს გარდაიცვალა, ასე, რომ სიონის ტაძარი აშენებულია VI საუკუნეში და 12 ს-ის განმავლობაში ქართველ კათოლიკოსთა საკათედრო ტაძარი იყო. საკითხავია, ვინ ვის ართმევს ამ ტაძარს: ქართველები მთავარეპისკოპოს პლატონს თუ – ეს უკანასკნელი ცდილობს მის მიტაცებას ქართველებისაგან.

აღმასკომს ასევე უცნაურად მიაჩნია მთავარეპისკოპოს პლატონის განცხადება ქართველების მიერ რუს ბერებზე განხორციელებული ძალადობის შესახებ, საგულისხმოა, რომ ამ ძალადობის თაობაზე მეუფე პლატონს ადრე არაფერი წამოსცდენია, არც თანადროულ პრესაში დაბეჭდილა რამე, თუმცა მღვდელმთავრის თქმით, ეს დიდი ხნის წინ – ჯერ კიდევ მარტში ხდებოდა. აღმასკომი კატეგორიულად ამტკიცებს, რომ ასეთი ფაქტები არ ყოფილა. მთავარეპისკოპოსი პლატონი ცდილობს, ქართველები დაადანაშაულოს რუსული ეკლესიის წარმომადგენლებისადმი მტრულ დამოკიდებულებაში. მართალია, ქართველების პატივისცემით არ სარგებლობდნენ დეკანოზები ვოსტორგოვი და გოროდცოვი, მაგრამ მათი მოღვაწეობა საკმაოდ აცნობილი რუსული საზოგადოებისთვისაც. არ ვისაუბრებთ არც რამდენიმე არაპოპულარულ ეგზარქოსზე და არც საქართველოს საეგზარქოსოში არსებულ უწესრიგობებზე, რის შესახებაც იბეჭდებოდა პრესაში, ისეთ პოპულარულ ორგანოში, როგორიცაა ი. ს. აქსაკოვის «Русь» (იხ. მაგ. ფადეევის სტატიები 80-იანი წლებში). მაგრამ ქართველებს შეეძლოთ დაფასება და პატივისცემა ღირსეული იერარქებისა: დღემდე პატივისცემით იხსენებენ ეგზარქოს იოანიკეს.

რაც შეეხება იმას, თუ რაოდენ „ძნელია რუსისათვის ცხოვრება იმ განაპირა მხარეში, რომელსაც კავკასია ჰქვია“ (მთავარეპისკოპოს პლატონის გამონათქვამი საგაზეთო ცნობების მიხედვით), აღმასკომს აქვს მრავალრიცხოვანი ცნობები ამ განაპირა მხარიდან ჩამოსულთა, პირადი მიმოწერების, პრესისა და თვითონ რუს მცხოვრებთაგანაც კი, საიდანაც ჩანს, რომ კავკასიაში (უფრო სწორად მთელ ამიერკავკასიაში) ახალი წყობა მშვიდად და გეგმაზომიერად, ექსცესების გარეშე მყარდება. ჩანს, ადგილობრივი სხვადასხვატომელები, სხვადას-

ხვა ენაზე მოლაპარაკე და სხვადასხვა აღმსარებლობის მოსახლეობა ახალ წყობაზე ერთნაირად ფიქრობს: აცნობიერებს მიმდინარე საგარეო მოვლენებისა თუ გაჭიანურებული მრისხანე ომის საფრთხეს, ამავდროულად შეგნებული აქვს მომხდარი საშინაო გადატრიალების მნიშვნელობა. ერთიანი საერთო-სახელმწიფოებრივი ინტერესების გათვალისწინებით ა/კავკასიის მოსახლეობა დაკავებულია შემოქმედებითი შრომით. ყოველი ხალხი ცდილობს შეიმუშაოს ახალი ცხოვრების მონყოფის გეგმა საერთო-სახელმწიფოებრივი ინტერესებისა და მეზობელი ხალხების მდგომარეობის გათვალისწინებით.

მთავარეპისკოპოს პლატონს კრებაზე მხარი დაუჭირა აღსარებათა მინისტრის ამხანაგმა კოტლიარევსკიმ. მან ისაუბრა „იმ მდგომარეობის შესახებ, რომელშიც ამჟამად აღმოჩნდა ა/კავკასიის მართლმადიდებელი მოსახლეობა“. აღმასრულებელი კომიტეტის ხელთ არსებული ცნობების მიხედვით ა/კავკასიის მართლმადიდებელი მოსახლეობის მდგომარეობა ეროვნების მიუხედავად სრულებით არ შეცვლილა: გარდა იმისა, რომ საეკლესიო კრებათა დადგენილებებთან და კანონებთან სრულიად შეუსაბამო საქართველოს საეგზარქოსოს ნაცვლად აღდგა საქართველოს საკათოლიკოსო, რომლის ხელისუფლებაც მართლმადიდებელ საქართველოში ერთადერთი კანონიკურია.

აღსარებათა მინისტრის ამხანაგმა ისაუბრა, რომ „საქართველოს მიერ არჩეულმა გზამ არ შეიძლება მოწონება დაიმსახუროს“. თუ ეს საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის გამოცხადებას შეეხება, ბ. კოტლიარევსკისათვის, როგორც მეცნიერისა და მაღალი თანამდებობის ადამიანისათვის, ცნობილი უნდა იყოს, რომ ყოველგვარი გადატრიალების ლოგიკური აუცილებლობა და ისტორიული აზრი იმაში მდგომარეობს, რომ გადატრიალება ხდება მაშინ, როცა არსებული ყველა გზა, რომელიც გადატრიალებამდე კანონიერად იყო მიჩნეული და შეიძლებოდა „გამართლებული“ ყოფილიყო, ამოიწურა, ამიტომაც დროებითაა მთავრობამ ცნო საქართველოს ავტოკეფალური ეკლესია. რაც შეეხება განსაკუთრებულ შემთხვევებელ კომისიას, ეს ბ. კოტლიარევსკის კი არა, დროებითი მთავრობის აზრია: 1 აგვისტოს (25 ივლისი) დადგენილების §2-ში წინასწარაა განსაზღვრული ასეთი კომისიის ჩამოყალიბება. ჩვენ გვჯერა, თუ ეს კომისია ვერ შექმნის საქართველოს და რუსეთის ეკლესიათა გამიჯვნას, საამისოდ გზას მაინც იპოვის და თუ საჭირო იქნება, მიმართავს სხვა, უფრო კომპეტენტურ და მიუკერძოებელ ორგანოს.

მოსკოვში მცხოვრები ქართველებისათვის განსაკუთრებით სამძიმოა რუსული მართლმადიდებლობის ცენტრში – მოსკოვში და თა-

ნაც მართლმადიდებელ საეკლესიო კრებაზე რუსეთის სინოდის ნებით საქართველოს ეგზარქოსად დანიშნული მთავარეპისკოპოს პლატონის მიერ გამოთქმული მოსაზრების მოსმენა მართლმადიდებელი ეკლესიისაგან განდგომაში ქართველების დადანაშაულების თაობაზე. ქართველები მიჩვეული არიან მ. მ. ვოსტორგოვების ცილისწამებებს, მაგრამ ეს იყო ძველი დრო. ახალ, თავისუფალ რუსეთში, სადაც ძმობისა და თანასწორობის სახელით ყველას მოუწოდებენ სიყვარული-საკენ, ამას არ მოველოდით.

იმ დროს, როდესაც ყველა ცდილობს რუსეთის ერთიანობის შენარჩუნებას, როცა ქართველები კვლავაც სრულიად ლოიალურნი რჩებიან და არავითარ სეპარატიზმსა და გამოყოფაზე სიტყვას არ ძრავენ, აცხადებენ მხოლოდ თავიანთ კანონიერ უფლებებს – მონაწილეობა საქართველოში და საშინაო ცხოვრება დამოუკიდებლად, როგორც ამას მოითხოვს მათი მსოფლმხედველობა, ეროვნული საჭიროებანი და ყოფითი თავისებურებანი, რუსეთის ეკლესიისა და რუსული ხელისუფლების წარმომადგენელთა ასეთ გამოსვლებს შეუძლიათ ქართველების წინააღმდეგ განაწყონ არა მარტო რუსეთის ადგილობრივი საეკლესიო კრება, არამედ რუსული საზოგადოებრივი აზრიც. მაგრამ ეს რუსული სახელმწიფოს ერთიანობის პროპაგანდის ინტერესებში არ შედის. ასეთ პირობებში, რა თქმა უნდა, შინაგანად განახლებულ რუსეთში არ შეიძლება მონესრიგდეს მრავალეროვნული სახელმწიფოსათვის დამახასიათებელი სოლიდარული შემოქმედებითი მუშაობა.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, მოსკოვში არსებული ქართული ეროვნული ორგანიზაციების აღმასრულებელი კომიტეტი აპროტესტებს მთავარეპისკოპოს პლატონის ბრალდებებს საქართველოს მიმართ მართლმადიდებელი ეკლესიისაგან განდგომაში და სიონის საკათედრო ტაძარზე ცნობს მხოლოდ ქართული მართლმადიდებელი საკათოლიკოსოს უფლებას. აგრეთვე პროტესტს გამოთქვამს საეკლესიო საკითხთან დაკავშირებით კოტლიარევსკის მიერ ქართველების გაკიცხვის გამო.

1917 წ. ----- სექტემბერი, მოსკოვი

აღმასრულებელი კომიტეტის თავ-რე მ. ზანდუკელი, (ხელმოწერილია)

თავმჯდომარის ამხანაგი (ხელმოწერილია)

აღმასრულებელი კომიტეტის წევრები " – "
მდივანი " – "

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. სრულიად საქართველოს საპატრიარქოს არქივი, საქმე №6465.
2. გაზეთი «Кавказъ», 29.08.1917, № 193.

Irina Arabidze

Doctor of History, Ivane Javakishvili Tbilisi State University, Ivane Javakishvili Institute of History and Ethnology, Research scientist of the Department of Modern and Contemporary History

The Executive Committee of Georgian National Organizations in Moscow and the Autocephaly Problems of the Church of Georgia (1917)

Summary

Document published with comments (Patriarchate Archive of All Georgia, case № 6465 p. 133-137) is an appeal of the executive committee of the Georgian national organizations in Moscow to the first local Church council. The appeal is dated to September, 1917 and is signed by the head of the executive committee Mikheil Zandukeli.

The executive committee of the national organizations expresses protest against the announcement made by former Exarch of Georgia Platon (Rozhdestvenski) at the council of the Church of Russia in August, 25 in 1917.

The announcement was about „the apostasy of the Church of Georgia“ from the Orthodox faith and the fact of occupation of Exarchs' former house by Georgian defenders of autocephaly that, as if, was carried on by pogrom and arrests. In his tendentious evaluation of the real situation in the Church of Georgia Archbishop Platon was supported by Kotliarevski, a friend of the minister of denominations.

The former house of Exarchs and the building of the Synodic Office without contradiction was a property of the Church of Georgia as it was bought by local money. Enemies of the Church of Georgia were spreading various kinds of rumors about the behavior of the Georgian clergy and were slandering fighters for freedom.

The Moscow executive committee of the Georgian national organizations with the appeal sent to the Church Council of Russia expressed its atti-

tude towards the restoration of the Church autocephaly rights and in fact informed the Church council in Georgia about the real situation.

მერაბ კალანდაძე

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი

ამერიკის აღმოჩენა და ქართული ისტორიოგრაფია

წინამდებარე ნაშრომი ისტორიოგრაფიულ ხასიათს ატარებს და მიზნად ისახავს, გააშუქოს ერთი საინტერესო თემა: ამერიკის აღმოჩენის შესწავლა საქართველოში. ეს საკითხი ისტორიოგრაფიაში შესწავლილი არ ყოფილა და ამიტომ ჩვენ მიზანშეწონილად ვცანით, მასზე საგანგებოდ შევჩერებულიყავით.

ამ პრობლემის ობიექტურად წარმოჩენისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს სწორი კრიტერიუმის შერჩევას. რა კრიტერიუმით უნდა შევაფასოთ აღიშნული საკითხის შესწავლის საქმეში ქართული ისტორიოგრაფიის წვლილი?

პირველ ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს, რომ ამ მემკვიდრეობის შეუფასებლობა არ ივარგებს და ამ პრობლემისადმი გულგრილი, ნიჰილისტური დამოკიდებულება სწორი არ იქნებოდა. წინააღმდეგ შემთხვევაში ის მცირე ინფორმაციაც არ გვექნებოდა, რაც ამ საკითხზე გაგვაჩნია ქართულ ენაზე.

ამ თემის მკაცრი მეცნიერული კრიტერიუმებით შეფასება მართებულად არ მიგვაჩია. ეს ადვილი გზით სიარული იქნებოდა და აღიშნული საკითხის რეალისტურ სურათს როდი იძლევა. მით უმეტეს, რომ ქართული ისტორიოგრაფიის წინაშე მოკრძალებული ამოცანა იდგა და მიზნად ისახავდა ამერიკის აღმოჩენის პოპულარიზაციას. მას უმთავრესად შემეცნებითი დატვირთვა გააჩნდა. ამ კულტურტრეგერულ მისიას ქართულმა ისტორიოგრაფიამ, შეიძლება ითქვას, ურიგოდ როდი გაართვა თავი. ეს იყო მთავარი. სწორედ ამამი მდგომარეობდა მისი მნიშვნელობა.

* * *

ამერიკის აღმოჩენამ ქართული საზოგადოების ყურადღება მიიპყრო მე-19 საუკუნის ბოლოს. მაშინ საქართველოს სკოლებში ახალი ისტორია რუსული სახელმძღვანელოების მიხედვით ისწავლებო-

და. უპირატესად ეს იყო კაიდანოვის და დ. ილოვაისკის სახელმძღვანელოები. მათი გვერდის ავლა გამართლებული არ უნდა ჩანდეს და აღნიშნულ საკითხზე სრულ წარმოდგენას როდი შეგვიქმნის. ამ სახელმძღვანელოებში ამერიკის აღმოჩენას, ბუნებრივია, ყურადღება ექცევა და ქართულ საზოგადოებას მასზე გარკვეულ ინფორმაციას აწვდის.

დ. ილოვაისკის წიგნში ახალი ისტორია დიდი გეოგრაფიული აღმოჩენებით იწყება, ხოლო პ. რადაშევის და ნ. კარეევის ახალი ისტორიის სახელმძღვანელოებში ახალი დრო რენესანსით და რეფორმაციით იწყება. ამ თვალსაზრისში მიუღებელი არაფერია და მას გააჩნია მოქალაქეობის უფლება. პირადად ჩვენ მიგვაჩნია, რომ დ. ილოვაისკის თვალსაზრისი შეიძლება უფრო ახლოს იყოს რეალობასთან [1]. ცნობილი რუსი ისტორიკოსი კარეევი ჯერ ვასკო და გამას ექსპედიციას ეხება (1498), ხოლო შემდეგ კი კოლუმბის მიერ ამერიკის აღმოჩენას (1492).

ზოგიერთი მოსაზრება, რომელიც ამ დროის ისტორიოგრაფიაში მიღებული იყო, შემდგომში გადასინჯულ იქნა, უფრო დაზუსტდა. ასე მაგალითად, პ. არდაშევის სახელმძღვანელოში კოლუმბის დაბადების თარიღად სახელდება 1436 წელი, ხოლო შემდგომი პერიოდის ისტორიულ-სამეცნიერო ლიტერატურაში უფრო დამკვიდრდა თარიღი 1451 წელი. ცარიზმის დროს არსებული ახალი ისტორიის სახელმძღვანელოები უპირატესად მემარჯვენე-კონსერვატორული პოზიციებიდანაა დაწერილი. ასეთია დ. ილოვაისკის და პ. არდაშევის სახელმძღვანელოები. არის ლიბერალურ ღირებულებებზე ორიენტირებული სახელმძღვანელოები: ნ. კარეევი, რ. ვიპერი, პ. ვინოგრადოვი.

საქართველოში მსოფლიო ისტორიის პოპულარიზაციის საქმეში თავისი წვლილი მიუძღვის წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას. ამ მხრივ, ბუნებრივია, კოლუმბის მიერ ამერიკის აღმოჩენა გამონაკლისს არ წარმოადგენდა. ყურადღებას იპყრობს რაფიელ ერისთავის მიერ შედგენილი პატარა წიგნაკი კოლუმბი, რომელიც 1887 წელს გამოვიდა [2]. ამ ბროშურამ თავისი მოკრძალებული წვლილი შეიტანა საქართველოში კოლუმბის მოღვაწეობის პოპულარიზაციის საქმეში და ქართულ საზოგადოებას საერთო წარმოდგენა შეუქმნა დიდ ზღვაოსანზე. მისი მნიშვნელობაც სწორედ ამაში მდგომარეობდა. კოლუმბის ბიოგრაფიის ეს პრიმიტიული მარტივი, მიაშიტური გადმოცემა, იმდროინდელი ქართული ისტორიოგრაფიის ფონზე წინგადადგმული ნაბიჯი იყო. საკითხის უფრო სრულყოფილად წარმოჩენის თვალსაზრისით, კარგი იქნებოდა, გაცილებით მეტი თქმულიყო კოლუმბის მეორე, მესამე და მეოთხე მოგზაურობაზე.

არის ზოგიერთი ფაქტობრივი უზუსტობა. ასე, მაგალითად, ახალი მინა პირველმა დაინახა არა კოლუმბმა, არამედ როდრიგო ტრიანამ. იმდროინდელ ისტორიოგრაფიაში მიღებული აზრი იყო, რომ კოლუმბი დაიბადა 1436 წელს, თუმცა შემდგომში ისტორიოგრაფია უფრო იმ აზრისკენ იხრება, რომ კოლუმბი 1451 წელს დაიბადა.

ამრიგად, ისტორიულმა მონაკვეთმა 1918 წლამდე საქართველოში ამერიკის აღმოჩენის ისტორიით დაინტერესების უვერტიურად გაიჟღერა და, ჩვენი აზრით, ამ პრობლემით დაინტერესების შესავლად, წინაისტორიად შეიძლება მივიჩნიოთ.

* * *

საქართველოში ამერიკის აღმოჩენით დაინტერესებას მძლავრი სტიმული მისცა ორმა გარემოებამ. 1918 წლის 26 იანვარს (ახ. სტ. 8 თებერვალი) თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დაარსებამ და 1918 წლის 26 მაისს საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებამ. გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ ამერიკის აღმოჩენის შესწავლის, პოპულარიზაციის, აკვანი დამოუკიდებელ საქართველოში დაიწა. ამიტომ ეს პატარა მონაკვეთი ამ პრობლემით დაინტერესების, პოპულარიზაციის, პირველ ეტაპად შეიძლება მივიჩნიოთ. ამ თვალსაზრისით ყურადღებას იპყრობს დამოუკიდებელ საქართველოში 1918-21 წლებში გამოსული ახალი ისტორიის პირველი ეროვნული სახელმძღვანელოები.

საინტერესო ტრანსფორმაციას ჰქონდა ადგილი ამერიკის აღმოჩენის განხილვის დროს დამოუკიდებელ საქართველოში. ეს იმით გამოიხატებოდა, რომ აღნიშული თემა დამკვიდრდა სასკოლო სახელმძღვანელოებში, რომელიც ჰაერივით ესაჭიროებოდა სუვერენულ რესპუბლიკას. ეს სახელმძღვანელოები წარმოადგენს კიდევ ერთ მნიშვნელოვან ნაბიჯს ამერიკის აღმოჩენის პოპულარიზაციის საქმეში.

რა თქმა უნდა, დღევანდელი გადასახედიდან ეს სახელმძღვანელოები ღიმილს იწვევს, მარტივია და ისტორიოგრაფიის განვლილ ეტაპს წარმოადგენს. მათი მნიშვნელობა იმაში მდგომარეობდა, რომ ქართველ მკითხველს, პირველ რიგში მოსწავლეებს, საერთო წარმოდგენას შეუქმნიდა ამერიკის აღმოჩენაზე.

ამერიკის აღმოჩენას სათანადო ყურადღება ეთმობა თ. ჭუმბურიძის და ალ. წერეთლის ახალი ისტორიის სახელმძღვანელოებში. მათ კარგად უნდა ჰქონოდათ გაცნობიერებული ამერიკის აღმოჩენის ისტორიული მნიშვნელობა: სახელმძღვანელოებში შუა საუკუნეებისა და ახალ ისტორიას შორის ზღვარი გადის დიდ გეოგრაფიულ აღმო-

ჩენებზე. აქ მოვიხივებთ მოკლე ინფორმაციას კოლუმბზე და მის მოგზაურობაზე. ყურადღება ექცევა დიდი გეოგრაფიული აღმოჩენების მიზეზებს. ჩვენი აზრით, შედარებით მკრთალადაა გაშუქებული კოლუმბის მეორე, მესამე და მეოთხე მოგზაურობა. ეს შინაარსობრივად კიდევ უფრო გაამდიდრებდა მონაკვეთს და სახელმძღვანელოები მხოლოდ მოიგებდნენ.

დ. უზნაძისა და ი. გველესიანის სახელმძღვანელოში ახალი ისტორია იწყება რენესანსით და რეფორმაციით, მაგრამ ეს სულაც არ ამცირებს ამერიკის აღმოჩენის ისტორიულ მნიშვნელობას და მას სახელმძღვანელოში ჯეროვანი ყურადღება ექცევა. აქ მოთავსებული ინფორმაცია საინტერესოა და ქართველ მკითხველს ამერიკის აღმოჩენაზე საერთო წარმოდგენას შეუქმნიდა. ეს ძალიან კარგია. ალბათ, უფრო უპრიანი იქნებოდა, აღნიშნული პრობლემის ცალკე მონაკვეთად გამოყოფა და მისი საგანგებოდ განხილვა. სახელმძღვანელოში ჯერ ვასკო და გამას მოგზაურობას განიხილავენ (1498) და მერე კოლუმბის მიერ ამერიკის აღმოჩენას (1492). მოკლედ არის გადმოცემული კოლუმბის ბიოგრაფია, ხაზგასმულია ტოსკანელის გავლენა კოლუმბზე, ესპანეთში კოლუმბის ჩასვლა. ვფიქრობთ, სასურველი იყო სახელმძღვანელოში მითითებული ყოფილიყო კოლუმბის (1493), მესამე (1498) და მეოთხე (1502) მოგზაურობის თარიღები.

ს. ავალიანის და ა. ვულფიუსის სახელმძღვანელოებში ახალი ისტორია იწყება რენესანსით. აქ ამერიკის აღმოჩენა განიხილება გავრით და გაშუქებულია მეტად მკრთალად, სუსტად. თავად განსაჯეთ, ა. ვულფიუსის სახელმძღვანელოში ის მოთავსებულია მონაკვეთში გამოგონებები და აღმოჩენები, ხოლო ს. ავალიანთან კი რეფორმაციასთან ერთად [5]. პირველი მიდგომა უფრო ლოგიკურია, ვიდრე მეორე. ალბათ, უფრო უპრიანი იქნებოდა დიდი გეოგრაფიული აღმოჩენების ცალკე მონაკვეთად გამოყოფა და განხილვა.

ამრიგად, დამოუკიდებელ საქართველოში 1918-21 წლებში აღნიშნული საკითხის პოპულარიზაციის თვალსაზრისით გარკვეული ნაბიჯი იქნა წინ გადადგმული. ეს იმდროინდელი ქართული ისტორიოგრაფიის წარმატებად უნდა მივიჩნიოთ. ამ მხრივ საყურადღებოა დამოუკიდებელ საქართველოში გამოსული ახალი ისტორიის პირველი ეროვნული სახელმძღვანელოები. ეს იმდროინდელი ქართული ისტორიოგრაფიის მნიშვნელოვან წარმატებას წარმოადგენდა და ამაზე თვალის დახუჭვა, როგორც ამას ჩადიოდა საბჭოთა, კომუნისტური რეჟიმი, გამართლებული არ უნდა იყოს. სახელმძღვანელოებმა, პირველად ქართულ სინამდვილეში, საზოგადოებას ამერიკის აღმოჩენაზე საერთო წარმოდგენა შეუქმნა. ეს არ არის ამერიკის აღმოჩენის ის-

ტორიის უბრალო თხრობა. აქ სათანადო ყურადღება ექცევა მიზეზების დადგენას. სახელმძღვანელოებში განსახილველი საკითხების წრე მეტ-ნაკლებად ადეკვატურია და ამერიკის აღმოჩენის საერთო სურათს იძლევა. ზოგიერთი საკითხის შემდგომი სრულყოფა, დახვეწა, ჩვენი აზრით, გამორიცხული არ უნდა იყოს.

* * *

საქართველოში გასაბჭოების შემდეგ ამერიკის აღმოჩენით დაინტერესებამ მკვეთრი მეტამორფოზა განიცადა და თვისობრივად ახალ ფაზაში შევიდა. ეს არის საინტერესო პრობლემა. ამერიკის აღმოჩენის შესწავლა საბჭოთა ეპოქის ქართულ ისტორიოგრაფიაში ფაქტობრივად ეს იყო აღნიშნული პრობლემით დაინტერესების მეორე ეტაპი.

თავდაპირველად ხაზი უნდა გავუსვათ იმას, რომ საბჭოთა პერიოდში ამერიკის აღმოჩენით დაინტერესების სამეცნიერო პოპულარიზაციის ხასიათი შეუქცევადი ხდება. საბჭოთა პერიოდში ამერიკის აღმოჩენის პოპულარიზაციისათვის ბევრი რამ გაკეთდა. ეს უზნინარესად იმით გამოიხატებოდა, რომ ამ შრომებში თავმოყრილი იქნა მეტად მდიდარი და მრავალფეროვანი მეცნიერული ინფორმაცია, შეგროვდა უხვი ფაქტობრივი მასალა. ამ მხრივ წინგადადგმული ნაბიჯი აშკარაა და ამაზე თვალის დახუჭვა სწორი არ იქნებოდა. მაგრამ ამ დაინტერესებამ ცალმხრივი ხასიათი მიიღო. დამყარდა ერთი – მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიის მონოპოლია, დიქტატი. ეს მკვეთრი ფერისცვალება ყველაზე რელიეფურად მულავნდება მსოფლიო ისტორიის პერიოდიზაციის საკითხში, სახელდობრ, მსოფლიო ისტორიაში ამერიკის აღმოჩენის ადგილის განსაზღვრის დროს. საბჭოთა ისტორიოგრაფია ამერიკის აღმოჩენას ადგილს მიუჩენდა არა ახალ დროში, როგორც ეს დამოუკიდებელ საქართველოში გადმოცემულ სახელმძღვანელოებშია, არამედ შუა საუკუნეების ისტორიაში. ამიტომ წმინდა კონცეპტუალური თვალსაზრისით რაიმე პროგრესზე, წინსვლაზე, საუბარი მართებული არ უნდა ჩანდეს.

ქართულ სინამდვილეში ამერიკის აღმოჩენის შესახებ ერთ-ერთ პირველ სერიოზულ-სამეცნიერო-პოპულარულ ნარკვევს წარმოადგენს ცნობილი მეცნიერის, გეოგრაფის, პროფ. გიორგი გეხტმანის წიგნი „ნარკვევები გეოგრაფიულ აღმოჩენათა ისტორიიდან“ [6]. ნაშრომის დასაწყისში ავტორი მკაფიოდ აცალიბებს თავის ამოცანას. „ქართულ ენაზე მეტად მცირე რაოდენობით მოიპოვება წიგნები, რომლებსაც მიკუთვნილი აქვს დედამიწის ზურგის შეცნობის ისტორიული განვითარების საკითხი და ადამიანის მიერ გეოგრაფიული

სფეროს დაპყრობის ისტორია. წინამდებარე ნარკვევი... მიზნად ისახავს ცოტათი მაინც შეავსოს ეს ხარვეზები ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში. ვიმედოვნებთ, რომ მიუხედავად ყველა თავისი ნაკლისა, ეს წიგნი უსარგებლო არ იქნება ქართველი მკითხველისათვის“ [6, 3]. აქ ის ხაზს უსვამს ამ თემის შესწავლის დროს ქართული ისტორიოგრაფიის მიზანს. ამ მოკრძალებულ მისიას შეიძლება ითქვას, რომ ავტორმა ურიგოდ როდი გაართვა თავი. პროფ. გ. გეხტმანის ნარკვევის მეცნიერული მნიშვნელობა მდგომარეობს მის შემეცნებით დატვირთვაში.

ავტორი განიხილავს შემდეგ საინტერესო თემებს: ზოგადი მიმოხილვის შემდეგ ის საუბრობს გეოგრაფიულ ცოდნაზე XV საუკუნეში. ეხება იმ თვისებრივ ნახტომს, რომელსაც ადგილი ჰქონდა ამ სფეროში რენესანსის დროს. განიხილავს კოლუმბის მოგზაურობის წინაისტორიას. შედარებით ვრცლად ეხება კოლუმბის მოგზაურობას. ხაზს უსვამს კოლუმბის მიმონერას ტოსკანელთან. ეს აზრი დიდი ხნის განმავლობაში მიღებული იყო ისტორიულ-სამეცნიერო ლიტერატურაში და ბევრი მომხრეები ჰყავდა, მაგრამ ამერიკელმა ისტორიკოსმა ვინიომ ამ ფაქტს ეჭვის თვალით შეხედა და ის უფრო შეთხზულად მიიჩნია.

გ. გეხტმანის ნარკვევი აღნიშნული პრობლემის პოპულარიზაციის გზაზე კიდევ ერთ წინგადადგმულ ნაბიჯს წარმოადგენს და იმდროინდელი ქართული ისტორიოგრაფიის მნიშვნელოვან შენაძენად გვევლინება. რა თქმა უნდა, ეს წიგნი დღეს უკვე მოძველებულია და ისტორიოგრაფიის განვლილ ეტაპს წარმოადგენს.

პროფ. ალექსანდე ნამორაძის საინტერესო ნარკვევი „კოლუმბი და ამერიკის აღმოჩენა“ [7] ქართულ ისტორიოგრაფიაში ამ თემაზე დანერილ ერთ-ერთ საუკეთესო ნაშრომად უნდა მივიჩნიოთ. „ალ. ნამორაძის წიგნი პირველი მონოგრაფიული ხასიათის შრომაა ქართულ ენაზე სპეციალურად მიძღვნილი კოლუმბისა და ამერიკის აღმოჩენისადმი. ნაშრომის ძირითადი თემა ერთდროულად ისტორიულიცაა და გეოგრაფიულიც; ავტორს დიდმა ერუდიციამ საშუალება მისცა თითქმის ერთნაირი ვირტუოზობით გაეშუქებინა თავისი წიგნის უმთავრესი პრობლემის ეს ორივე მხარე“ [8, 185,161]. პროფ. ალ. ნამორაძის ეს წიგნი დანვრილებით არის განხილული ჩვენს მონოგრაფიაში „დასავლეთ ევროპის შუა საუკუნეების და ახალი ისტორიის შესწავლა საქართველოში მე-20 საუკუნის პირველ ნახევარში“ [9, 197, 201] და ამიტომ მასზე სიტყვას მეტი აღარ გავაგრძელებთ.

რა თქმა უნდა, ალ. ნამორაძის ეს წიგნი დღეს უკვე მოძველებულია, ისტორიოგრაფიის განვლილ ეტაპს წარმოადგენს. ამიტომ მი-

ზანშენონილი იქნებოდა აღნიშნულ თემაზე ქართულ ენაზე შეიქმნას ახალი სერიოზული სამეცნიერო-პოპულარული ხასიათის ნარკვევი, სადაც გათვალისწინებული იქნებოდა თანამედროვე ისტორიოგრაფიის მიღწევები.

სამეცნიერო-პოპულარულ ხასიათს ატარებს პროფ. გიორგი ზარდალიშვილის ნარკვევი „კოლუმბამდელი ამერიკა“ [10]. აქ საინტერესოდ არის მოთხრობილი კოლუმბამდე ამერიკის აღმოჩენის ცდებზე. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია. თუმცა, უნდა ითქვას, რომ წიგნის სათაური ცოტა სხვა ასოციაციებს იწვევს. ალბათ, უფრო უპრიანი იქნებოდა სხვა, შედარებით ადეკვატური სათაური.

ამერიკის აღმოჩენას, ბუნებრივია, დიდი ადგილი ეთმობოდა შუა საუკუნეების ისტორიის საბჭოთა სახელმძღვანელოებში, თუმცა რამდენად მართლზომიერი იყო ამ პრობლემის აღნიშნული ეპოქისათვის მიკუთვნება, ძნელი სათქმელია და საკამათო ჩანს [1908 წელსაა გამოცემული 11]. საქმე ისაა, რომ ფაქტობრივად, საბჭოთა ისტორიოგრაფია იყო ერთადერთი სკოლა, რომელიც არ ცნობდა დიდ გეოგრაფიულ აღმოჩენებს, როგორც ზღვარს შუა საუკუნეებსა და ახალ ეპოქას შორის. საინტერესოა აღინიშნოს, რომ საბჭოური, მარქსისტული პერიოდიზაცია იზოლაციაში აღმოჩნდა და საერთაშორისო საზოგადოებამ ძალზე ცივად მიიღო, არ გაიზარა.

მეცნიერები დღემდე დაობენ კოლუმბის აღმოჩენის ირგვლივ და ეს დავა, ალბათ, კიდევ დიდხანს გასტანს. მე-20 საუკუნის ცნობილი ჰოლანდიელი ისტორიკოსის პიტერ ჰეილის თქმით, „ისტორია დაუსრულებელი პოლემიკაა“. რა იყო კოლუმბის აღმოჩენა „უდიდესი შეცდომა, რომელმაც უდიდეს აღმოჩენამდე მიგვიყვანა“ თუ პირიქით, კოლუმბმა ყველაფერი კარგად იცოდა. პირველს გააჩნია რალაც რომანტიკული შარმი, ხოლო მეორე გაცილებით უფრო პროზაულად გამოიყურება, მაგრამ ეს არაფერს ამტკიცებს, ნიშნავს.

ქართულ ისტორიოგრაფიაში დომინირებს ტრადიციული თვალსაზრისი, რომლის თანახმად, კოლუმბის აღმოჩენა, ფრანგი გეოგრაფის ჟან ანვალის სიტყვებით რომ ვთქვათ, იყო „უდიდესი შეცდომა, რომელმაც უდიდეს აღმოჩენამდე მიგვიყვანა“ – ეს არის ერთი ვერსია. არსებობს სხვა ვერსიაც, რომელსაც ქართული ისტორიოგრაფია უპირატესად, სკეპტიკურად ეკიდებოდა. ამ ვერსიის მიხედვით, კოლუმბმა მარშრუტი ძალიან კარგად იცოდა. გერმანელმა მწერალმა პაულ ვერნერ ლენგემ, რომელმაც დაწერა საინტერესო წიგნი დიდ ზღვაოსანზე, ყურადღება მიაპყრო ერთ გარემოებას. კოლუმბი დასავლეთის გზისადმი დიდ ინტერესს იჩენდა 1479 წლის შემდეგ [12, 17]. არაფერს არ ვამტკიცებთ, მხოლოდ გამოვთქვამთ მეტად

ფრთხილ ვარაუდს, რომ შესაძლოა, ეს თვალსაზრისი გაცილებით უფრო ანგარიშგასანევი ჩანდეს, ვიდრე ეს დიდი ხნის მანძილზე ეგონათ ქართველ მეცნიერებს. ოსკარ პეშელის თქმით: „კოლუმბის აღმოჩენა იყო ნაპერწკალი, საიდანაც წარმოიშვა ალი“. გერმანელი მწერლის პაულ ვერნერ ლენგეს აზრით „კოლუმბის დამსახურება ის კი არაა, რომ თამამად გადააცურა ატლანტის ოკეანე და აღწერა ახალი ქვეყნები, არამედ არის მისი აღმოჩენების ისტორიული შედეგები“ [12, 3].

ამრიგად, საბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში ამერიკის აღმოჩენით დაინტერესება, პოპულარიზაცია მკვეთრად გამოკვეთილ სამეცნიერო-პოპულარულ იერს იძენს. ამ შრომებში გამოვლენილი ძალზე მდიდარი და მრავალფეროვანი მეცნიერული ინფორმაცია, უხვი ფაქტობრივი მასალა, საინტერესოა. ამავე დროს უნდა ითქვას, რომ ამ დაინტერესებამ, პოპულარიზაციამ ცალმხრივი ხასიათი მიიღო და ერთ მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიის ჩარჩოებში მოექცა. დამყარდა ერთი მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიის მონოპოლია. განსხვავებული აზრი სასტიკად იდევენობდა. მარქსისტული მიდგომა იყო ერთი ხედვა, რომელსაც გააჩნდა თავისი ღირსებები და ნაკლი და სულაც არ წარმოდგენდა ჭეშმარიტების უკანასკნელ ინსტანციას, როგორც ამას დიდი ხნის მანძილზე გვიმტკიცებდნენ. აქ აისახა სავსებით რეალური ვითარება. მათ აირჩიეს მეცნიერული პრობლემა და მოგვცეს მისი მარქსისტული გადაწყვეტა. ისტორიას არ ხელეწიფება ერთი ჭეშმარიტება. მარქსისტული მიდგომა საბოლოოდ ჩიხში მოექცა. პერიოდიზაციის საკითხი მარქსისტული კონცეფციის აქილევსის ქუსლად მიგვაჩნია. მარქსისტული ისტორიოგრაფია დიდ გეოგრაფიულ აღმოჩენებს შუა საუკუნეების ისტორიაში მიუჩენდა ადგილს. ასეთი მიდგომა კარგად გამოხატავდა ერთი სკოლის თვალსაზრისს და არადადამაჯერებლად უნდა ჩანდეს და აშკარად არ შეესატყვისება საერთაშორისო ისტორიოგრაფიის სტანდარტებს.

* * *

1991 წლის დეკემბერში დაიშალა საბჭოთა კავშირი. საქართველომ აღადგინა დამოუკიდებლობა. ამას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა. ქართულმა ისტორიოგრაფიამ შვებით ამოისუნთქა. მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიის მონოპოლიას წერტილი დაესვა. ქართულ ისტორიოგრაფიას შეეძლო თავისუფალი არჩევანი გაეკეთებინა. ეს, ცხადია, სერიოზული წინგადადგმული ნაბიჯი იყო. შეიქმნა წინამძღვრები ისტორიული მოვლენებისადმი მრავალვარიანტული მიდგომის. პრაქტიკულად აქედან იწყება საქართველოში ამ თემატიკით და-

ინტერესების, პოპულარიზაციის მესამე პერიოდის ათვლა, რომელიც დღესაც გრძელდება.

პირველყოფლისა საჭირო იყო აღნიშნული თემატიკის მარქსიზმისაგან განმეწინა. ამ მიმართულებით გადადგმულ პირველ მოკრძალებულ ნაბიჯად მე-8 კლასის ახალი ისტორიის სახელმძღვანელო მიგვაჩნია [3].

პირველყოფლისა, დიდი მნიშვნელობა აქვს პერიოდიზაციის საკითხს. უნდა ითქვას, რომ ამ თემაზე ქართულ ისტორიოგრაფიაში სერიოზული აზრთა სხვადასხვაობა არსებობს, რომელიც პრინციპულ ხასიათს ატარებს. ერთ შემთხვევაში ადგილი აქვს მარქსისტული პერიოდიზაციის კატეგორიულად უგულებელყოფას, ხოლო მეორე შემთხვევაში ის უფრო დეკლამაციურ ხასიათს ატარებს.

მე-8 კლასის სასკოლო სახელმძღვანელოში შუა საუკუნეებისა და ახალ ისტორიას შორის ნიშანსვეტად აღებულია დიდი გეოგრაფიული აღმოჩენები. აქ, ფაქტობრივად, კატეგორიულადაა დაგმოხილი მსოფლიო ისტორიის მარქსისტული პერიოდიზაცია.

სულ სხვაგვარადაა გადანწყვეტილი ეს თემა ბეჟან ჯავახიასა და აკაკი გეთიაშვილი მე-7 კლასის შუა საუკუნეების ისტორიის სახელმძღვანელოში. აქ შუა საუკუნეების ისტორია მთავრდება მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარებით და დიდი გეოგრაფიული აღმოჩენებით [14]. ასეთი კომპრომისული თვალსაზრისი პალიატიურად, ზედაპირულად მიგვაჩნია და მთლად დამაჯერებელი არ უნდა იყოს.

ქართველ ისტორიკოსთა ერთი ნაწილი ამერიკის აღმოჩენას კვლავინდებურად შუა საუკუნეების ისტორიაში მოიაზრებს და ამ ეპოქის ისტორიას ასრულებს მე-17 საუკუნის შუა ხანების ინგლისის რევოლუციით [15]. აქ მარქსისტული პერიოდიზაციის დაგმოხილება მხოლოდ დეკლამაციურ დონეზე ხდება [16].

დიდმა გეოგრაფიულმა აღმოჩენებმა სათავე დაუდო საოკეანო ცივილიზაციაზე გადასვლას. ეს იყო თვისებრივი ხასიათის სიახლე, რომელიც აშკარად არ თავსდება შუა საუკუნეების ისტორიაში. ახალი დროის სიომ ძალუმად დაბერა. ამიტომ საერთაშორისო ისტორიოგრაფია შუა საუკუნეებსა და ახალ ისტორიას შორის ნიშანსვეტად იღებს XV-XVI საუკუნეების მიჯნას; დიდი გეოგრაფიული აღმოჩენებს, რენესანსს, რეფორმაციას.

კოლუმბის ექსპედიციაში ქართველების შესაძლო მონაწილეობას ეხება პროფ. გრეტა ჩანტლადის საინტერესო ნაშრომის „ქრისტეფორე კოლუმბისა და მისი ექსპედიციის მონაწილეების შესახებ პირინეისა და კავკასიის იბერიიდან“ [17]. კატეგორიულად რაიმეს მტკიცება ან უგულებელყოფა ძნელია და როგორც ავტორი დასძენს, მო-

მავალი კვლევა გვიჩვენებს რა არის რეალობა და რა მითი.

კოლუმბის მიერ ამერიკის აღმოჩენის შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმულ ზოგიერთ ჰიპოთეზას მიმოიხილავს პროფ. ლეილა ხუბაშვილი ნაშრომში „კოლუმბი და ამერიკის აღმოჩენის ჰიპოთეზა“ [18].

* * *

ამრიგად, ქართულ სინამდვილეში ამერიკის აღმოჩენით დაინტერესების, პოპულარიზაციის გარკვეული ტრადიცია არსებობს. ეს მცირე მასალა საინტერესოა და მისი ნაყრუება, მიჩუმაება, გამართლებული არ უნდა ჩანდეს. ცხადია, სავსებით მართლზომიერი იყო, რომ ამერიკის აღმოჩენის ისტორიის საკითხებით დაინტერესებამ უმთავრესად ასახვა ჰპოვა სახელმძღვანელოებში. ძირითადად ეს იმით აიხსნება, რომ უპირატესად აქცენტი კეთდებოდა ამერიკის აღმოჩენის პოპულარიზაციაზე. აღნიშნული საკითხის შესწავლის საქმეში ქართული ისტორიოგრაფიის მთავარ ღირსებად ამ თემის გაშუქებისადმი რეალისტური, პრაგმატული დამოკიდებულება მიგვაჩნია. ის ამ პრობლემის მეცნიერულ შესწავლას კი არ ისახავდა მიზნად, არამედ მის პოპულარიზაციაზე აკეთებდა აქცენტს. ეს იყო სწორი გზა. ამიტომ ამ მემკვიდრეობისადმი მკაცრი მეცნიერული საზომით მიდგომა სუპერკრიტიკული იქნებოდა. ამ ინფორმაციის მეცნიერულ მნიშვნელობას მისი შემეცნებითი დატვირთვა განსაზღვრავს. ქართულმა ისტორიოგრაფიამ ამ კულტურტრეგერულ მისიას შეიძლება ითქვას, რომ ურიგოდ როდი გაართვა თავი და ქართულ საზოგადოებას ამერიკის აღმოჩენაზე საინტერესო ინფორმაცია მიაწოდა, რომელიც ამ თემაზე საერთო წარმოდგენას შეუქმნიდა.

საქართველოში ამერიკის აღმოჩენით დაინტერესებამ, პოპულარიზაციამ საინტერესო ევოლუცია განიცადა. თავდაპირველად ის პუბლიცისტიკის ჩარჩოებს არ სცილდებოდა და უმთავრესად თარგმნილი ლიტერატურით შემოიფარგლებოდა. მას წმინდა შემეცნებითი მუხტი გააჩნდა. მკვეთრი მეტამორფოზა ხდება დამოუკიდებელ საქართველოში. ამ პრობლემით დაინტერესებამ მეცნიერული ელფერი შეიძინა და ასახვა ჰპოვა ახალი ისტორიის პირველ ეროვნულ სახელმძღვანელოებში. ეს პოპულარიზაციის უფრო მაღალი საფეხურია. გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ ამ საკითხის გაშუქებისას ქართულ ისტორიოგრაფიას სწორი კურსი ჰქონდა არჩეული, რაც იმით გამოიხატებოდა, რომ უმთავრესად ევროპულ რეალიებზე, პროგრესულ ლიბერალურ ღირებულებებზე იყო ორიენტირებული (ძირითადად ეს არის რუსული სახელმძღვანელოები). უნდა ვიფიქ-

როთ, რომ თუ არა პოლიტიკური კატაკლიზმები, ეს ხაზი გაგრძელდებოდა, მაგრამ 1921 წლის თებერვალში საქართველოში გასაბჭოების შემდეგ მორიგი მკვეთრი სახეცვლილება ხდება. ამ საკითხით დაინტერესებამ მეცნიერული ხასიათი მიიღო, თუმცა ერთი მარქსისტული იდეოლოგიის ყალიბში იქნა მოქცეული. აქ აისახა სავსებით რეალური ვითარება. მყარდება ერთი მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიის მონოპოლია, დიქტატი. განსხვავებული მიდგომა სასტიკად იდევენბოდა, მიუღებელი იყო. ეს არის ამ საკითხისადმი ერთი მიდგომა, რომელიც სულაც არ წარმოადგენს ჭეშმარიტების უკანასკნელ ინსტანციას, როგორც ამას დიდი ხნის მანძილზე გვიმტკიცებდნენ. ისტორიას არ ხელენიფება ერთი ჭეშმარიტება. ამიტომ ამ პრობლემის მარქსისტული გაშუქება ბოლოსდაბოლოს ჩიხში მოექცა. ახალ შემობრუნებას ადგილი აქვს 90-იანი წლების დასაწყისში, როდესაც დაიშალა საბჭოთა კავშირი. ქართულმა ისტორიოგრაფიამ სუვერენობა დაიბრუნა. ახლა მას შეეძლო საკუთარი არჩევანი გაეკეთებინა. ამას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა. თანამედროვე ქართულმა ისტორიოგრაფიამ კურსი აიღო ამ თემის მარქსიზმისაგან განმეინდაზე და ორიენტირებულია საკითხისადმი მრავალვარიანტულ მიდგომაზე. ეს უნდა იყოს სწორი გზა, რომელიც ევროპული რეალების რეანიმაციის მცდელობად გვევლინება. ეს მხოლოდ დასაწყისია, პირველი ნაბიჯებია და ამ მიმართულებით გასაკეთებელი კიდევ ბევრია. აქ პირველყოვლისა, ცხადია, ვგულისხმობთ იმას, რომ ფართოდ უნდა გაიშალოს ამ საკითხის პოპულარიზაცია და უნდა დაინეროს თანამედროვე მოთხოვნების შესატყვისი ისტორიული ნარკვევი კოლუმბზე და ამერიკის აღმოჩენაზე.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. Д. Иловаский, Новая история, Москва П. 1908 Ардашев, Курс Новой историй, Спб; 1915. Н. Кареев, Учебная книга Новой историй. Спб. 1907 (არსებობს ამ სახელმძღვანელოს მრავალი გამოცემა).
2. კოლუმბი, შედგენილი რაფიელ ერისთავის მიერ, ტფილისი, 1887.
3. თ. ჭუმბურიძე, ახალი ისტორია, ქუთაისი, 1920. აღ. წერეთელი, მსოფლიო ისტორია, ნაწ. 3, ახალი ისტორია ტფ. 1920.
4. დ. უზნაძე, ი. გველესიანი, ახალი ისტორია ნაწ. 1, ქუთაისი, 1918.
5. ს. ავალიანი, მსოფლიო ისტორია (XV-XVIII საუკუნეები), ტფილისი, 1920, ვულფიუსი, ახალი ისტორია, ქუთაისი, 1919.
6. გ. გეხტმანი, ნარკვევები დიდ მოგზაურობათა და დიდ გეოგრა-

- ფიულ აღმოჩენათა ისტორიიდან. თბილისი, 1940.
7. ალ. ნამორაძე, კოლუმბი და ამერიკის აღმოჩენა, თბილისი, 1961.
 8. კ. ანთაძე, სამეცნიერო-პოპულარული მონოგრაფია ამერიკის აღმოჩენის შესახებ – უნივერსიტეტის შრომები, ტ. 78, თბილისი, 1963; კ. ანთაძე, ალექსანდრე ნამორაძის ცხოვრება და მოღვაწეობა – ქართული ისტორიოგრაფია, ნაწ. 1, თბილისი, 1968 წ.
 9. მ. კალანდაძე, დასავლეთ ევროპის შუა საუკუნეების და ახალი ისტორიის შესწავლა საქართველოში მე-20 საუკუნის პირველ ნახევარში, თბილისი, 1999.
 10. გ. ზარდალიშვილი, კოლუმბამდელი ამერიკა, თბილისი, 1969.
 11. შუა საუკუნეების ისტორია, ა. უდალცოვის, ე. კოსმინსკის და ო. ვაინშტაინის რედაქციით, ტ. 2, თბილისი, 1949; ე. აგიბალოვა, გ. დონსკოი, შუა საუკუნეების ისტორია, მე-6 კლასის სახელმძღვანელო, თბილისი, 1970; გ. ტივაძე, შუა საუკუნეების ისტორია, ტ. 2, 1970; გრ. ჩხარტიშვილი, შუა საუკუნეების ისტორია, თბილისი, 1968.
 12. П. Ленге, Великий скиталец – Жизнь Христофа Колумба, Т, 1984.
 13. კ. ანთაძე, ნ. მამუკელაშვილი, ახალი ისტორია, მე-8 კლასის სახელმძღვანელო, თბილისი, 2001 (პირველი გამოცემა, 1992 წ.).
 14. ბ. ჯავახია, ა. გეთიაშვილი, შუა საუკუნეების ისტორია, მე-7 კლასის სახელმძღვანელო, თბილისი, 2003 წ. შეადარეთ კ. ანთაძე, ლ. ფირცხალავა, შუა საუკუნეების ისტორია, მე-7 კლასის სახელმძღვანელო, თბილისი, 2001. (პირველი გამოცემა 1996 წ.).
 15. ნ. გომართელი, შუა საუკუნეების ისტორია, ნაწ. 2, თბ., 1996 წ. შუა საუკუნეების ისტორია, თბილისი, 2004 წ.
 16. მ. კალანდაძე, მსოფლიო ისტორიის პერიოდიზაცია ქართულ ისტორიოგრაფიაში, თბილისი, 2007; მ. კალანდაძე, ამერიკის შეერთებული შტატების ისტორიის პერიოდიზაცია – კლიო, 25, თბილისი, 2005 წ.
 17. გ. ჩანტლაძე-ბაქრაძე, ქრისტეფორე კოლუმბისა და მისი ექსპედიციის მონაწილეობის შესახებ პირინეისა და კავკასიის იბერიიდან კრებულში: ამერიკის შესწავლის საკითხები, ნაწ. IV, თბილისი, 2006.
 18. ლ. ხუბაშვილი, კოლუმბი და ამერიკის აღმოჩენის ზოგიერთი ჰიპოტეზა, კრებულში: ამერიკის შესწავლის საკითხები, ნაწ. III, თბილისი, 2005.

Merab Kalandadze

Doctor of History, Professor of Ivane Javakhsvili Tbilisi State University

Discover of the America and Georgian historiography

Summary

This historiography study aims to research very interesting issue – the study of discovering the America in Georgia. Till now this subject is not researched and our topic will try to fill this gap.

Concerning to this problem the history of the studies can be divided on several periods.

First interest in that issue was appeared from the end of 19th century and continue will 1918th when was published Rafael Eristavi's popular research about Christopher Columbus.

The beginning of the popularization in this studies can be deemed 1918 – 1920th when was edited the first manuals of modern history in Georgia.

During the soviet period, interest in history of discovering the America became more scientific. In compare to the Georgian historiography of that period it was the great step forward, but ongoing process became under control of Marxist-Leninism ideology. Besides that, during this period, professor Alexander Namoradze published very interesting research „Columbus and discover of America“.

The contemporary Georgian historiography tries to free itself from the ideological chiché s of Marxism ideology. First steps toward the new epoch can be fixed in newest manuals of history for school and universities press.

გიორგი გოცირიძე

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის მთავარი მეცნიერთანამშრომელი

**გიორგი ჩიტაიას მეცნიერული აღზრდის
მეთოდები (სემინარები)**

აკადემიკოსი გიორგი ჩიტაია ჩემი მასწავლებელი და მოძღვარი იყო. დღეს, როცა ქართულ ეთნოლოგიას უჭირს, თვალწინ მისი დაღლილი სახე წარმომიდგება, მთელი ცხოვრება რომ შეაღია ამ დარგის შექმნას და განვითარებას. ჩემმა კოლეგებმა და განსაკუთრებით უფროსმა თაობამ კარგად უნყის თუ რა დიდი პატივია ითვლებოდა ამ გენიალური მეცნიერის მოწაფედ, ყოფილიყავი მისი ასპირანტი, დისერტანტი და შემდეგ წლების მანძილზე თანამშრომელი.

პირველ რიგში მინდა გავიხსენო მისი დამოკიდებულება დამწყებ ეთნოგრაფებთან, ასპირანტებთან, მაძიებლებთან, ახალგაზრდა კოლეგებთან. ის იმ გამორჩეულ ადამიანთა რიცხვს ეკუთვნოდა, ვისაც შეეძლო ერთი შეხვედრისთანავე მოეხიზლე თავისი უშუალოებით, სისადავით, უკიდევანო ერუდიციითა და თავაზიანობით.

საბაზო განათლებით ეთნოგრაფი არ ვიყავი, ამიტომაც ვთვლი რომ ჩემი ამ დარგში მოსვლა ბედისწერის შედეგი იყო მხოლოდ. დავამთავრე თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის აღმოსავლეთმცოდნეობის ფაკულტეტი – ირანისტიკის განხრით, და იმის გამო რომ ჩემს სპეციალობაში ასპირანტურაში მიღება არ გამოცხადდა, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტში ეთნოგრაფიის სპეციალობაზე გადავწყვიტე სწავლის გაგრძელება, სადაც ასპირანტურაში ერთი ადგილი იყო გამოყოფილი, იმ მიზნით, რომ აღმოსავლურ ეთნოგრაფიაში ვიმუშავებდი. რჩევისათვის ბატონ გიორგისთან უნდა მივსულიყავი. რეკომენდაცია ქალბატონმა რუსუდან გოგოლაშვილმა და ჯუღიევა რუხაძემ გამიწია, რეფერატი კი, რომელიც მაშინ აუცილებელი იყო ასპირანტურაში ჩასაბარებლად

პროფ. მიხეილ გეგეშიძესა და ცნობილ ირანისტ ოთარ გვილავასთან მიღებული კონსულტაციების შედეგად დაწერე. თემა ირანში მცხოვრები ბახთიარების ყოფასა და კულტურას ეხებოდა და ჩემს არჩევანს შეესაბამებოდა.

ბატონმა გიორგიმ ყურადღებით მომისმინა, ნახა ჩემი ავტორეფერატი, და გადაწყვეტილება მომიწონა. მას შემდეგ კი, რაც გამოცდები ჩავაბარე და ასპირანტი გავხდი, სამეცნიერო ხელმძღვანელობაც თავად იტვირთა. მცირე ხნის შემდეგ თავისთან დამიბარა ბინაზე, სემინარების მოსასმენად. მაშინ მისი ოჯახი ოპერის უკან, ბორის ძნელაზის ქუჩაზე ცხოვრობდა, ძველ სახლში, კედლები რომ ჰქონდა დაბზარული. მე გამაოცა იმ სისადავემ და უბრალოებამ რაც იქ დამხვდა, ვერ წარმოვიდგინე რომ აკადემიკოსები ასე ჩვეულებრივად, მოკრძალებულად ცხოვრობდნენ.

სემინარი საღამოს 8 საათზე იწყებოდა, მანამდე კი როგორც გაგონილი მქონდა, ბატონი გიორგი ორი საათით ისვენებდა. ასეთი იყო მისი სამუშაო რეჟიმი. საუბრები წინა ოთახში – კაბინეტში იმართებოდა, უამრავი წიგნების გარემოცვაში. აქ მოვისმინე მისი პირველი ლექცია ეთნოგრაფიის შესავალში (რომელიც მანამდე არ მქონდა მოსმენილი), მივიღე რჩევა-დარიგებანი და სემინარის მომზადების კონკრეტული მითითებები. მოგვიანებით აქვე შეირჩა ჩემი საკანდიდატო დისერტაციის თემაც („ქორწინება ფერეიდნელ ქართველებში“), რომელიც მაშინ ირანიდან ჩვენი თანამემამულეების რეპატრიაციის გამო ძალზე აქტუალური გახლდათ. მე როგორც აღმოსავლეთმცოდნეს – ირანისტს, ეს გარემოება განსაკუთრებულ მოვალეობას მაკისრებდა. სწორედ ამან განაპირობა ისიც, რომ ბატონი გიორგის მოთხოვნით, საკანდიდატო მინიმუმისთვის დამატებით სავალდებულო მეოთხე საგანი – სპარსული ენა უნდა ჩამეებარებინა, ასეც მოვიქეცი.

მე აქ აღარაფერს ვიტყვი გიორგი ჩიტაიას, როგორც სამეცნიერო ხელმძღვანელის მუშაობის სტილსა და მეთოდზე, რადგან ეს ცალკე მსჯელობის საგანია და ძალიან ბევრს კარგად მოეხსენება, მაგრამ ვიტყვი მხოლოდ, იმას რომ ის ამ მხრივაც გამორჩეული ადამიანი იყო. არასოდეს ერეოდა ღრმად ასპირანტის სამუშაო პროცესში, ტექსტის შედგენაში, არ ასწორებდა დაწერილს და სხვ. ისმენდა და კითხულობდა მხოლოდ ზოგიერთ გარკვეულ ნაწილებს და იძლეოდა ერთ-ორ ისეთ შენიშვნას, რომელსაც შეეძლო საფუძვლიანად შეეცვალა შენი წინასწარი „ზრახვები“, ამასთან იგი იმთავითვე მოითხოვდა გეგმას, კონკრეტულად განერილს და ჩამოყალიბებულს, მისი სავარაუდო დასკვნებით. არ უყვარდა საქებარი სიტყვების თქმა და თუ ამას აკეთებდა ისიც რალაც განსაკუთრებულ შემთხვევაში.

დავუბრუნდები სემინარებს. მოგეხსენებათ რომ ყველა მეცნიერს სემინარული მუშაობის თავისი საკუთარი მეთოდი გააჩნია. გიორგი ჩიტაიას სემინარები არ იყო ჩვეულებრივი, სალექციო კურსისა თუ პროგრამის (ახლა რომ სილაბუსს უწოდებენ) მიხედვით გამართული მსჯელობის ასპარეზი, არამედ ეს იყო ზოგადთეორიული და პრაქტიკული მეცადინეობები – გაკვეთილები, რომელსაც ცნობილმა ეთნოგრაფმა ანდრო ლეკიაშვილმა მეცნიერული აღზრდის სკოლა უწოდა. ეს სკოლა თითქმის ყველა მისმა მოწაფემ გაიარა. სემინარების ძირითადი მიზანი ეთნოლოგიის პრობლემებში ღრმად გარკვევა იყო, რომელთა მიზანიც დარგის სპეციფიკის, არსისა და დანიშნულების, მისი თავისებურებების ახსნა გახლდათ, უმარტივესი ცნებებიდან რთულ სისტემამდე, თითოეული მოვლენის განვითარების ისტორიული დინამიკის გათვალისწინებით. ეს იყო ნამდვილი შემოქმედებითი პროცესი, ლაბორატორიული მუშაობა, როცა ფაქტის მხოლოდ კონსტატაცია კი არ ხდებოდა, არამედ მისი შინაგანი ბუნების ანალიზი, ეთნოგრაფიული რეალიის ახსნა ადამიანის ფაქტორის წარმოჩენით, იმ ძირითადი მიმართულებების გამოვლენით, რომლებიც მოცემულ ეთნოსოციალურ სივრცეში თუ ეკოლოგიურ გარემოში, სიცოცხლის უზრუნველყოფის კულტურის თვითმყოფადობას განსაზღვრავდა. ასეთი იყო საერთოდ გიორგი ჩიტაიას ეთნოგრაფიული კვლევის პრინციპები, მეთოდი, რომელიც შემდეგ, მისი მოწაფეების მიერ იქნა გაგრძელებული. ეს ის დროა, როცა ამერიკული სკოლის მიერ ევროპაში მიღებული სახელწოდების – ეთნოლოგიის ნაცვლად სამეცნიერო მიმოქცევაში ანთროპოლოგია შემოდის. ევროპაში და საერთოდ უცხოეთში დამკვიდრებული სკოლების და მიმართულებების შესახებ კი ჩვენი მასწავლებელი, ჯერ კიდევ ადრე თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში მოღვაწეობის დროს, თავის ცნობილ სალექციო კურსში „სვეტებში“ წერდა. მაშინ ეს ნაშრომი ხელნაწერის სახით ვრცელდებოდა. გავიდა წლები, მეცნიერება განვითარდა, ეთნოგრაფიას ეთნოლოგია ჩაენაცვლა, ანთროპოლოგია კი კვლავ ამერიკელ მეცნიერთა პრეროგატივად დარჩა. თუმცა ამ საკითხზე მსჯელობა, თუ რომელს უნდა მიენიჭოს უპირატესობა, საკამათოა და აზრთა სხვადასხვაობას იწვევს.

პოლემიკის დროს არ უნდა დაგვაინწყდეს ის გარემოებაც, რომ თავად ბატონი გიორგი გახლდათ ყოველი სიახლის მომხრე, მან პირველმა შემოიტანა ჩვენში ცნება ეთნოლოგია (დარგის სახელწოდებად), მაგრამ შემდეგ საბჭოთა კავშირში მიღებული ტრადიციის გამო ეთნოგრაფია არჩია. ეთნოგრაფიასა და ეთნოლოგიას შორის განსაკუთრებული პრინციპული განსხვავება არ არსებობს; ვფიქრობთ ან-

თროპოლოგიაც ეთნოლოგიას უნდა ემყარებოდეს, რადგან ადამიანის ფაქტორი („ანთროპოს“) „ეთნოსის“ ანუ ხალხის გარეშე წარმოუდგენელია. გიორგი ჩიტაიას სკოლა უდიდეს მემკვიდრეობას ფლობს და ეს მემკვიდრეობა ეროვნული კულტურული მემკვიდრეობაა დარგისა რომელმაც დიდი ისტორიული გზა განვლო და რომელიც ხალხურ ყოფასა და კულტურას ისეთი სიღრმით სწავლობს, რასაც თანამედროვე ეთნოლოგიოლოგები ვერ წვდებიან. აქედან გამომდინარე საქართველოსთვის უპრიანი ეთნოლოგიაა და ის ასეთი სახელწოდებით უნდა დარჩეს.

ზემოთ უკვე ითქვა, რომ სემინარს ბატონი გიორგი ეთნოგრაფიის შესავლით და ისტორიით იწყებდა და მისი მეცნიერული და პრაგმატული მნიშვნელობის შესახებ საუბრობდა. პირველი წიგნი, რომელიც ჩვენ უნდა წაგვეკითხა, იულიუს ლიპსის „საგანთა ბუნებისათვის“ იყო. არაერთგზის მსმენია რომ ზოგიერთი მკვლევარი ამ ნაშრომს სერიოზულ მეცნიერულ ნაშრომად არ თვლიდა და უფრო მეტიც, საყმანვილო ლიტერატურად მიაჩნდა. დრომ კი ნამდვილად გვიჩვენა რომ ეს ასე არაა. ლიპსი ანთროპოლოგი იყო და თავის დაკვირვებებს საზოგადოების განვითარების ადრეულ საფეხურებზე მყოფი ადამიანების, სხვადასხვა ტომების ემპირიული გამოცდილების მიხედვით ახდენდა.

ლიპსის წიგნში პრაქტიკული ცოდნის თითქმის ყველა სფეროა ნაჩვენები: ადამიანი და ბუნება, გარე სამყაროს შეცნობა, დასახლებისა და განსახლების ფორმები, მეურნეობის ხასიათი, იარაღები, სულიერი და მატერიალური კულტურის სფეროები. დამწყები ეთნოგრაფისათვის ყოველივე ამის დროსა და სივრცეში გააზრებაა საჭირო, იგი საჭიროა ზოგადი კანონზომიერებების დასადგენად, სპონტანური და დიფუზიური მოვლენების, მათი გავრცელების არეების და კერების გამოსავლინებლად.

ლიპსი არ იყო ერთადერთი სასემინარო წიგნი; დროდადრო ბატონი გიორგი სხვა ლიტერატურასაც გვისახელებდა. თვალს ადევნებდა იმას თუ რა გვქონდა წაკითხული და რა უნდა წაგვეკითხა. ერთგვარად ამონებდა ჩვენს ინტელექტს. განსაკუთრებით მოითხოვდა ახალი ლიტერატურის ცოდნას. სიახლე კი მას არასდროს გამოორჩენია. პირიქით, იგი სისტემატურად იღებდა წიგნებს, ჟურნალებს, ბიულეტენებს და პირველ ინფორმაციას თავად გვანვდიდა. ჟურნალებიდან განსაკუთრებით უყვარდა „Akta Ethnografica“, „В мире науки“, „Вокруг света“ და „Советская этнография“, რომელსაც ახლა „Этнографическое обозрение“ ჰქვია და ჩვენს ეროვნულ საჯარო ბიბლიოთეკაშიც კი აღარ შემოდის. რაც შეეხება ეთნოგრაფიის ისტორი-

ას, მსოფლიოში მოქმედ ეთნოლოგიურ სკოლებს, ამას ჩვენ მისი ცნობილი „სვეტები“-დან ვეცნობოდით, რომელიც მაშინ ხელნაწერის ან ფოტო ასლების სახით ვრცელდებოდა. ვფირქობ მისი გამოცემა დღესაც სასარგებლო იქნება სტუდენტებისათვის.

სემინარების დროს ჩვენი მასწავლებელი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა არა მხოლოდ ამა თუ იმ წიგნის, კრებული, მონოგრაფიის, არამედ ცალკეული სამეცნიერო სტატიის შინაარსზე საუბარს, ამ მიმართებით საკუთარი აზრის გამოთქმას და დამოკიდებულებას. ხშირად მართავდა დიალოგს: გვისვამდა კითხვებს, რომელზეც პასუხი უნდა გაგვეცა. იყო შემთხვევები, როცა ამის გამო არა ერთი ჩვენგანს „თავსატეხი“ გაგვჩენია და უხერხულ მდგომარეობაში ჩავვარდნილვართ, მაგრამ რთული სიტუაციიდან ისევ მას გამოვუყვანივართ, მოკლედ და ლაკონურად გვიხსნიდა იმას, რაც ასე რთულად გვეჩვენებოდა. ზოგჯერ „მტკივნეულ“ შენიშვნასაც გვაძლევდა, მაგრამ ის უნდა მიგელო და ღირსეულად აგეტანა.

სემინარული მუშაობის ერთ-ერთ საკვანძო მომენტს ტექსტის შინაარსისა და კომენტარის გარდა, ლექსიკაზე, ტერმინებზე, გარკვეულ ცნებებზე და განმარტებებზე საუბარი შეადგენდა. დიდი ყურადღება ეთმობოდა სამეცნიერო აპარატის (სქოლიოს რომ ვუნოდებთ) და დამონმებული ლიტერატურის სწორად გამოყენების წესს, წერის სტილსა და ორთოგრაფიას. თუ ახალგაზრდა მკვლევარი ამას თავიდან არ დაეუფლებოდა, მერე ძალიან გაუჭირდებოდა. ამიტომაც ეს მოთხოვნა პრინციპული და აუცილებელი იყო. თამამად შემიძლია ვთქვა, რომ თუ მე დღეს, რაღაცნაირად ვახერხებ და შედარებით სწორად ანუ მართებულად ვწერ, ეს ბატონი გიორგის დამსახურებაა. შეცდომებს ის ასე ადვილად არ გაპატიებდა, მაგრამ ამას საოცარი ტაქტით აკეთებდა.

კიდევ ერთი. სემინარზე ბატონი გიორგი ზოგჯერ ისეთი დამოუკიდებელი სამუშაოს შესრულებასაც მოითხოვდა, რომელიც შემდეგ სტატიისათვის ან მოხსენებისათვის იყო საჭირო. დიდი პატივი იყო კონფერენციაზე, სესიაზე და მეტადრე გაფართოებული მნიშვნელობის ფორუმებზე მოხსენების წაკითხვა. ეს განსაკუთრებულ პასუხისმგებლობასთან იყო დაკავშირებული და ამ მხრივ განებივრებულები არ ვიყავით, თანდათან ვეჩვეოდით.

ბატონი გიორგი ახალგაზრდა კადრებისაგან მოითხოვდა საერთო განათლების დონის ამაღლებას, ენების ცოდნას, ერუდიციის გაფართოებას და მუდმივ ძიებას, საზოგადოების ცხოვრებაში მიმდინარე პროცესებისადმი თვალის დევნებას. არა ერთხელ უთქვამს და ურჩევია, რომ თეატრშიც უნდა გვევლო და კინოშიც, დავსწრებოდით

ღირსშესანიშნავ ღონისძიებებს, როგორც მეცნიერულს ისე სხვას და რაც ყველაზე მთავარია, დროს არ უნდა ჩამოვრჩენილიყავით. უყვარდა ასეთი გამოთქმა „კვერცხის ნაჭუჭში ნუ ჩაიკეტებით“. ყურადღებას აქცევდა თითოეული ჩვენგანის ზნეობრივ მხარეს, პირად ცხოვრებასაც, მაგრამ არასოდეს არ დაურღვევია ურთიერთობისას ეტიკეტი და ეთიკური ზღვარი, რაც ესოდენ აუცილებელი იყო მასწავლებელსა და მოწაფეს შორის. იყო თემები, რომელზედაც ის არასდროს არ ლაპარაკობდა.

სემინარებზე ხშირად საუბრობდა საველე-ეთნოგრაფიული მუშაობის შესახებ. საველე პრაქტიკას ის განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობდა. ეს იყო ერთგვარი აუცილებელი „გამოცდა“, რომელიც ყველა ჩვენგანს უნდა გაეკლო. ბატონი გიორგი დეტალურად გვეკითხებოდა იმას თუ სად ვიყავით, რომელ ექსპედიციაში მივიღეთ მონაწილეობა, რა ვნახეთ, როგორი მასალა შეგვკრიბეთ, შევადგინეთ თუ არა კითხვარები და სხვ. გვირჩევდა რომ მასალა საველე დღიურებში სრულად შეგვეტანა, ჩაგვეწერა, იგი ყურადღებით, გაგვეკეთებინა გრაფიკული ჩანახატებიც, დაგვეერთო ფოტო ილუსტრაციები და სხვა. თუ შესაძლებლობა მოგვეცემოდა მოგვეპოვებინა „სამუზეუმო ნივთებიც“ და გადაგვეცა ის ადგილობრივი მხარეთმცოდნეობის მუზეუმებისათვის. გამოგვეყენებინა ამავე მუზეუმებში დაცული ჩანაწერები, საფონდო მასალები.

ჩვენთვის ცნობილი იყო გიორგი ჩიტაიას საველე-ეთნოგრაფიული მუშაობის კომპლექსურ-ინტელექტური მეთოდი და პრინციპები, რომელიც მეთოდურ ლიტერატურაში დღემდე ერთ-ერთ აღიარებულ მეთოდს წარმოადგენს და რომელსაც ვერცერთი თანამედროვე მკვლევარი გვერდს ვერ აუვლის. ვიცოდით ისიც, რომ თავად გიორგი ჩიტაია ვერა ბარდაველიძესთან ერთად იყო დიდი, ლეგენდარული ექსპედიციების ავტორი და ხელმძღვანელი, სადაც თანამშრომლებთან ერთად ასპირანტები და სტუდენტებიც კი მიჰყავდა. ამ ექსპედიციების ანგარიშების უმეტესი ნაწილი გამოქვეყნებულია, იქ მოპოვებული მასალები კი ცალკეულ მკვლევართა ნაშრომებს უდევს საფუძვლად და თავისთავად უნიკალურია.

ბატონი გიორგის რჩევით საველე მასალის ჩანაწერის დროს მთხრობელის მიერ ნათქვამ ყველა წვრილმანისათვის უნდა მიგვექცია ყურადღება. მასხოვს ერთხელ ასეთი რამ მითხრა: ყველა ფაქტი დაწვრილებით უნდა აღწერო, ეს კულტურის ყველა ელემენტისთვისაა საჭირო. ავიღოთ მაგალითად ნიახური, ქონდარი ან ქინძი, როგორც მცენარე, დაუჟვირდი მათ აგებულებას, კვებაში გამოყენებულია როგორც ძირი, ღერო, ისე ფოთოლი და ნაყოფი – თესლი. მოიხ-

მარება ნედლად, უმად, გადამუშავებული სახით, სანელებლად, მზადი ფორმით და სხვ. ხალხმა კარგად იცის მისი თვისებები, გემო, სუნი, სამკურნალო დანიშნულება. არჩევენ ამ მცენარეთა ველურ და ბალის – კულტურულ სახეობებს, რასაც ქართული კვების კულტურის ისტორიისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს. ეს ეპიზოდი შემთხვევით არ გავიხსენე. ამით იმის თქმა მინდოდა, რომ გიორგი ჩიტაიას სემინარებზე მე გავაცნობიერე კიდევ ერთი ჭეშმარიტება – ეთნოგრაფიკისათვის თეორიები და მეცნიერული ინტერპრეტაციები კი არის მთავარი (როგორც ამას ხშირად ეთნოსოციოლოგიაში ან ანთროპოლოგიაში აქვს ადგილი), არამედ ის ემპირიული მასალა, რომელსაც უშუალოდ ხალხში კრებ და რომელსაც ემყარები, როგორც პირველწყაროს.

ბატონი გიორგი ხაზგასმით გვირჩევდა, რომ ესა თუ ის საკითხი, პრობლემა კულტურულ-ისტორიულ ჭრილში განგვეხილა, დროში მომხდარი ცვლილებების გათვალისწინებით, გადმონათქვამების, რუდემენტების, კონსტანტების ცნებათა შესატყვისად და ზოგადკავკასიურ თუ საერთოდ ზოგადკულტურულ ღირებულებათა ფორმატში, საკუთრივ ქართულის – ეროვნულის როლი და ადგილი წარმოგვეჩინა. ეს ხომ მეცნიერული კვლევის ძირითადი ამოცანაა. ამიტომაც რომ გიორგი ჩიტაიას ყველა ნაშრომი დროს უძღვებ, ის ჭეშმარიტების ძიების სრული დასტურია. სამართლიანად თვლიან მისი ბიოგრაფები, რომ ამ ბუმბერაზი მკვლევრის ნებისმიერი სტატია, თუნდაც მცირე მოცულობისა, ახალი სიტყვაა და არეალური კვლევის სამაგალითო ნიმუში, მონოგრაფიის დონეზე შესრულებული, თანადროული. ავიღოთ თუნდაც მისი „ჭვინტიანი ფეხსაცმელი“, „ქართული თონე“, „რაჭული სახვნელი“ და სხვ.

საგანგებოდ მინდა ხაზი გავუსვა კიდევ ერთ ფაქტს. როცა მე ბატონი გიორგის სემინარებს ვისმენდი, 1975-1979 წლები იყო. მაშინ XX საუკუნის მინირულს, მის ნაშრომებს ცალკე კრებულებში ვკითხულობდი. დღეს კი, საბედნიეროდ, „ხუთტომეული“ გამოცემულია, რაშიაც დიდი წვლილი მის მონაფეებს ქ-ნ თამილა ცაგარეიშვილს და მხატვარ ზურაბ წერეთელს მიუძღვის. შექმნილია გიორგი ჩიტაიას სახელობის ეთნოგრაფიული მემკვიდრეობის ფონდი; ყოველივე ეს საეტაპო მნიშვნელობის მოვლენებია. ასევე მნიშვნელოვან მოვლენად მიმაჩნია, დაბადებიდან 120 წლისთავზე მის მიერვე დაარსებული, ღია ცისქვეშ მუზეუმში მემორიალური კაბინეტის გახსნა. ამით ქართველი ერი და ქართული მეცნიერება კიდევ ერთ პატივს მიაგებს დიდი მეცნიერის ხსოვნას.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. გ. ჩიტაია, სვეტები, ზოგადი ეთნოგრაფიის კურსი, შრომები, IV, თბილისი, 2001, გვ. 1253.
2. პ. ყიფიანი, ეთნოლოგიის პრობლემები, თბილისი, 1995; ლ. მელიქიშვილი, ეთნოგრაფია თუ ეთნოლოგია, თბილისი, 2000; იხ. აგრეთვე კრებული „ანთროპოლოგია მომავლის მეცნიერება“, რედაქტორი ქ. ხუციშვილი, თსუ, თბილისი, 2008.
3. გ. ჩიტაია, ქართული ეთნოლოგია (1917-1926), მიმომხილველი, 1926, ტ. I, გვ. 247-261. მისივე რუსეთის ეთნოლოგია და ეთნოგრაფიული მუშაობის პრაქტიკა სსრკ მუზეუმებში, შრომები, ტ. III, 2001, გვ. 33-44.
4. Липс Ю., Происхождение вещей, Москва, 1954.
5. ჯ. რუხაძე, შტრიხები აკადემიკოს გიორგი ჩიტაიას პორტრეტი-სათვის, თბილისი, 1993, გვ. 21.
6. გ. ჩიტაია, საველე ეთნოგრაფიული მუშაობის მეთოდი, შრომები, IV, 2001, გვ. 78-86.
7. გ. გეგეშიძე, გიორგი ჩიტაია, თბილისი, 1980; თ. ცაგარეიშვილი, გიორგი ჩიტაია, 100, თბილისი, 1993; ვ. შამილაძე, ო. მიმინოშვილი, საქართველოს ეთნოლოგიის ისტორია, თბილისი, 2009, გვ. 438.
8. გ. ჩიტაია, შრომები ხუთ ტომად, რედაქტორი თ. ცაგარეიშვილი, თბილისი, I, 1997; ტ. II, 2000; ტ. III, 2001; ტ. IV, 2001; ტ. V, 2001.

Giorgi Gotsiridze

Doctor of Historical Sciences, associated professor of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Ivane Javakhishvili Institute of History and Ethnology senior research scientist of the Department of Georgian Ethnology

Giorgi Chitaia's Methods of Scientific Upbringing (Seminars)

Summary

The article is of the autobiographical character. It is dedicated to the founder of the Georgian Ethnological School, the outstanding scientist and public figure of the 20th century, academician Giorgi Chitaia; to the recalling of his methods of teaching, supervising and evaluating it from the modern

perspective. The seminars carried on by the supervisor are widely discussed in the article as the laboratory process. The author underscores those main principles and demands the teacher had towards young scientist, postgraduate students and applicants of the scientific degree, who were just starting their scientific career.

The author of the article is focused on different aspects of the process of perception, the theoretical and practical meanings of the discussed problems, personal features, character of the teacher, his attitude towards saving national folk heritage and his contribution in the system of the common cultural values.

მზია მაგლობლიშვილი

ლელა მიქიაშვილი

ისტორიის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახე-
ლობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის
ინსტიტუტის ახალი და უახლესი ისტორიის გან-
ყოფილების უფროსი მეცნიერ-თანამშრომელი

ქუთაისი და მისი მოსახლეობა
(ფრედერიკ დიუბუა დე მონპერეს ნაშრომიდან
„მოგზაურობა კავკასიაში“)

ქუთაისის მოახლეობას, რომელიც 2 000 სულს აღემატება (სამ-
ხედრო პირების გამოკლებით), შეადგენენ ქართველები, სომხები, ებ-
რაელები და რუსები; აქ მცირე რაოდენობით ცხოვრობენ აგრეთვე
თურქები და ბერძნები.

თითქმის ყველა აქაური სომეხი ვაჭრობას მისდევს; ზოგიერთი
მათგანი ლაიფციგშიც კი ჩადის. ბაზარში მათ ბევრი დუქანი აქვთ,
სადაც ძირითადად ევროპულ, რუსულ და თურქულ მანუფაქტურულ
ნაწარმს ყიდიან. ისინი ორი კონფესიის მიმდევარნი არიან: უდიდესი
ნაწილი კათოლიკე სომხები არიან და მათ ეკლესიას, რომელიც სად-
ღესასწაულო დღეებში მუდამ ხალხით სავსეა, მომსახურებას უწევენ
კაპუცინი მამები; ეს უკანასკნელნი ასევე ზრუნავენ სკოლაზეც.
ერთ-ერთ კვირადღეს, მესის დასრულების შემდეგ, ეკლესიიდან გა-
მოსვლისას გამაოცა სომეხი ქალიშვილების ხილვამ, რომლებიც ნა-
ხევრად პირბადეჩამოფარებულები ბრუნდებოდნენ შინ. როგორც წე-
სი, მათ ქართველი ქალების მსგავსი მდიდრული ტანისამისი ეცვათ,
თუმცა გარეგნობით, სახის ნაკვთებით, მათგან განსხვავდებოდნენ:
სომეხ ქალებს კუპრივით შავი თმა და წარბები აქვთ, შედარებით ნა-
თელი სახე, და შავი ფერის დიდრონი, სიცოცხლით სავსე თვალები.
სახის ოვალი მათ არა აქვთ ისეთი ლამაზი, როგორც ქართველებს;
ისინი ადრეულ ასაკშივე საგრძნობლად იმატებენ წონაში. სომხური
ჯიშისათვის დამახასიათებელია აგრეთვე სქელი და მკვრივი კისერი.
კათოლიკე სომეხთა შორის ბევრია ბუნებით კეთილი ადამიანი.

სომხურ რიტზე მდგომი მათი თანამოდმენი კი, როგორც ამბო-
ბენ, ამგვარ ქებას არ იმსახურებენ: მათ მიიჩნევენ ხელმოძვირენ, ან-

გარებიან და თაღლით ადამიანებად, რომლებიც სახელს იმით იხვეჭენ, რომ ბევრ მუშტარს იზიდავენ. ეს სრულებითაც არ არის გადაჭარბებული შეფასება ისინი, ვინც ჩემზე ადრე წერდა ამ ხალხის შესახებ, ამ მხრივ გაცილებით უფრო მკაცრი იყვნენ; უბედურია ხალხი, რომელიც დიდი ხნის მანძილზე განიცდის ჩაგვრას, აღიარებს მისთვის საძულველ რელიგიას, მას, როგორც წესი, დევნიან, აბუჩად იგდებენ და ავიწროვებენ დამპყრობლები საბოლოოდ ასეთი ხალხი აუცილებლად მხდალ, უნამუსო და თაღლით ერად ჩამოყალიბდება. ამ ჭეშმარიტების სავალალო მაგალითებს წარმოადგენენ ებრაელები ქრისტიანთა ბატონობის ქვეშ, ბერძნები, რომლებიც უკანასკნელ ხანებამდე თურქების ზეგავლენას განიცდიდნენ და სომხები – სპარსელები უღელქვეშ.

იაკობიტ[1] სომხებს ქუთაისში საკმაოდ ღარიბული ეკლესია აქვთ, რომელიც მმართველის სახლის გვერდით მდებარეობს. ეკლესიის გარშემო ძველი სასაფლაოა, რომელსაც ვაზის ტალავერი ფარავს, ეს უკანასკნელი კი რიონის ნაპირებამდეა გადაჭიმული და ამ ადგილებს დიდ სიგრილეს ფენს.

ქუთაისის ბაზრის დიდი ნაწილი უჭირავთ ებრაელებს, რომლებიც სინამდვილეში მხოლოდ გარეგნულად გვანან საკუთარ ხალხს. მათ დუქნებს რომ ჩაფუარე, გავოცდი, როცა მათ სახეებში იგივე ნაკვთები, ამ ერისათვის დამახასიათებელი იგივე თვისებები აღმოვჩინე, რაც პოლონელ ან ლიტველ ებრაელებში, თუმცა ჩაცმულობით ისინი ამ უკანასკნელთაგან საგრძნობლად განსხვავდებიან. ეს იმდენად შესამჩნევია, რომ ყოველ წუთს გგონიათ, თითქოს ნაცნობ სახეებს ხედავთ და ძალზე გიკვირთ, რომ ისინი გერმანულად არ საუბრობენ. უფრო ხშირად მათ არწივისებრი ცხვირი აქვთ, წაგრძელებული პირისახე, შავი ან წითური თმა-წვერი, რაც ესოდენ დამახასიათებელია ლიტველი ებრაელებისათვის. თვალები შავი ფერისა აქვთ, ტანით კი არც ძალიან მალღები არიან და არც ახოვანებით გამოირჩევიან. ატარებენ ქართულ ან სომხურ სამოსს, შავი ბატკნის ბენვის სპარსულ ქუდს. წვერს უშვებენ და საფეთქლებზე ორივე მხარეს თმის თითო გრძელი კულული აქვთ ჩამოშვებული. მათი უმრავლესობა ძველმანებისა და სოფლის მეურნეობის პროდუქტების გადაცვლით არის დაკავებული და ა. შ. არ უყვართ არც მძიმე შრომა, არც — საველე სამუშაოების შესრულება. ისინი თავის წინ დახვავებული წვრილმანი საქონლის შუაში ფეხმორთხმით მოკალათდებიან, თან კითხულობენ ბიბლიას და ბავშვებს ებრაულ ენას ასწავლიან, თუმცა ერთმანეთში მხოლოდ ქართულად საუბრობენ. მათ ქუთაისის ბაზრის თითქმის მთელი ერთი უბანი უჭირავთ. ევროპელი, რომელიც მიჩვეულია საკუ-

თარ თავზე დიდი წარმოდგენის მქონე პოლონელი ებრაელების სიც-ქვიტეს, ხმაურიანობას, სისწრაფეს, მონურ ქედმოხრილობას, აბეზარ ქცევას, დიდად გაკვირვებულია, რომ აქაური ებრაელები ძალზე წყ-ნარნი და მშვიდნი არიან და სხვა დანარჩენი ვაჭრებისაგან ნაკლებად გამოირჩევიან.

ერთ საუკუნეზე მეტი ხნის წინ ებრაელები, რომელნიც მანამდე იმერეთში საერთოდ არ იყვნენ, აქ მოიზიდეს მეფეებმა, ანუ “ცარებ-მა” (tzars), რომლებიც მათ მფარველობდნენ. ისინი ძირითადად ახალ-ციხიდან გადმოვიდნენ. ქუთაისის ეკლესიამ მათ მიწის ნაკვეთი გა-მოუყო მმართველის სახლთან ახლოს, სადაც ისინი დამკვიდრდნენ და სანაცვლოდ რენტას უხდიან ეგზარქოსს. მათ ძალიან ღარიბული სინაგოგა აქვთ, სადაც მხოლოდ რამდენიმე მერხი დგას კათედრის ირგვლივ. ინტერიერი ჩაბნელებულია, კედლები კი შეუღესავი. სხვა მხრივ იგი ძალზე წააგავს ლიტვურ სინაგოგებს.

ქვემოთ მე ვისაუბრებ ებრაელების სახელწოდების შესახებ, რომელიც ქართულად ისტორიულ ფენომენს წარმოადგენს.

იმერელი ქართველები ქუთაისის ბაზარში უმცირესობას წარმო-ადგენენ, ისინი მეტწილად მარკიტანტები, ანუ როგორც მათ ადგი-ლობრივები უწოდებენ მედუქნეები არიან, ყიდიან ღვინოს, სხვადასხვა ხილს, შაქარლამას, ყველს. მათ სავაჭრო დუქნებში ორი ან სამი დიდი ქვევრია (რამდენიმე სეტიეს[2] ტევადობისა), რომლებიც კედელში, უფ-რო ხშირად კი თიხიან მიწაშია ჩამარხული, ღვინის სიგრილეში შენახ-ვის მიზნით. ქვევრებიდან ღვინოს დიდი და ღრმა ჩამჩებით ამოხაპვენ ხოლმე და ასხამენ დიდ კათხებში. შორ მანძილზე ღვინო გადააქვთ თხის ტყავისაგან დამზადებული ტიკებით, რომლებიც შიდა მხრიდან ბაქოს ნავთით არის შემოგლესილი, რაც ღვინოს თავისებურ, მომწარო გემოს აძლევს, მაგრამ მას ადვილად ეჩვევიან. საკმაოდ ხშირად ქუთა-ისში იაფად იყიდება კარგი წითელი ღვინო, რომელიც ბალდათიდან, გურიიდან ან იმერეთის ვაკე ადგილებიდან მოაქვთ.

ერთი ნაწილი იმერლებისა ხელოსნები არიან.

ტაძრის გარდა, რომელსაც ეგზარქოსი უწევს მომსახურეობას, მათ კიდევ სამი ეკლესია აქვთ.

იმერლების ტანისამოსი ქართულია, გამონაკლისს წარმოადგენს თავსაბურავი: ქუდის ნაცვლად ისინი ატარებენ ყავისფერი მაუდის ოდნავ მომრგვალებულ ნაჭერს, რომელიც ნიკაპქვეშ მაგრდება და რომელსაც ისინი “ქუდს” ეძახიან. მას ზუსტად თავსახვევის ფორმა აქვს. თმები წამოზრდილი აქვთ და უკან გადავარცხნილი, რათა ქუ-დი კარგად დაეხუროთ. მისალმებისას ქუდს წინ გამოსწევენ და ისე იხდიან.

ყველა ატარებს ყვითელი ფერის ხამი აბრეშუმის ნაჭრისაგან შეკერილ პერანგს. ამ ქსოვილს ქალები შინ ამზადებენ, ძაფს მათ მიერვე გამოყვანილი აბრეშუმის ჭიის ყაჭისგან ართავენ. ბაზარზე იყიდება ასეთი აბრეშუმის პატარ-პატარა ნაჭრები, ზუსტად იმ ზომისა, რაც ერთი პერანგის შესაკერად არის საჭირო და 4-5 აბაზი ღირს (4 ფრანგული ფრანკი), შედარებით უფრო მაღალი ხარისხის ქსოვილის ფასი კი 6 ფრანკამდე აღწევს. ქალები ამ ქსოვილს თვითონვე ღებავენ კარგ ნითელ ფერში.

ამ ხალხს ჩვეულებად აქვს, ერთხელ რომ ჩაიცვამენ ახალ პერანგს, მანამ არ გაიხდიან, სანამ იგი არ დაიძონძება. ამიტომაც არის, რომ იმერლებს თავისებური სუნი აქვთ; ამას ემატება მთელი ხროვა პარაზიტებისა, რომლებიც ასეთი თბილი კლიმატის პირობებში სწრაფად მრავლდებიან. ეს გახლავთ ამ მხარის ქვეყნების ერთ-ერთი დიდი უსიამოვნებათაგანი, რადგან ამ პატარა არსებებისაგან ვერაფრით დაიცავთ თავს: ისინი ყოველი მხრიდან გადმოდიან შეტევაზე და ყველგან იბუდებენ – როგორც წარჩინებულ ბატონებთან, ისე ღარიბებთან. გაზონებზე, გალერეებში, სახლების ინტერიერში – ისინი ყველგან არიან მოკალათებულნი და მათი მხრიდან შემოტევის საშიშროება მუდამ მოსალოდნელია.

იმერლები, მეგრელები და ქართველები ზამთარში სიამოვნებით მიირთმევენ ღორის ხორცს. ისინი დიდი რაოდენობით აშენებენ ღორებს, რომლებიც მათი სახლების გარშემო დახეტილობენ და იკვებებიან ლელვით, ნაბლით, ფეტვით და ყველანაირი ჯიშის ტყის ხილით. ეს არის ალთქმული ქვეყანა, სადაც ყველაფერია ღორებისათვის, ამიტომ მათ, თავიანთი მოკლე და ჩამოკიდებული ყურებით, თითქოს რაღაც ქედმაღლური იერიც კი აქვთ. თავის დროზე ჰომეროსმა შეძლო ზუსტად შეეფასებინა მათი ბედნიერი ყოფა, რადგან სწორედ ამ ადგილას მოხდა ულისეს თანამგზავრთა ცნობილი მეტამორფოზა[3]. ეს ღორები, რომლებიც კოლტებად დასეირნობენ ქალაქებში, მათ შორის ქუთაისშიც, თავისებურად ასუფთავებენ კიდეც ქუჩებს ნაგვისაგან. ამის გამო სულაც არ არის გასაკვირი, რომ აღმოსავლეთის ხალხები, კავკასიელების გამოკლებით, ღორს უწმინდურ ცხოველად მიიჩნევენ და ეზიზღებათ.

ქუთაისის რუსულ მოსახლეობას ძირითადად ჯარისკაცები, ოფიცრები და სამოქალაქო სამსახურში მყოფი მცირე რაოდენობით მოხელენი შეადგენენ. ჯარისკაცებს აქ ერთი ყაზარმა და ერთი ცაზარეთი აქვთ. ჩემი იქ ყოფნისას მათ შორის ბევრი პოლონელი იყო. არ შეიძლება იმის თქმა, რომ ჯარისკაცები ზარმაცები არიან: ჯარისკაცი ყველაფერია და აკეთებს ყველაფერს. როდესაც იგი

წერთნას არ გადის, ბევრითად ასრულებს პოლკისათვის საჭირო სამუშაოებს; მას გზავნიან შეშის მოსაჭრელად, ბალახის სათიბად, ტვირთის გადასაზიდად; საჭიროებისამებრ, იგი ამზადებს აგურებს, აშენებს, ასრულებს სადურგლო სამუშაოებს; ერთი სიტყვით, იშვიათია ჯარისკაცი, დროს რომ უქმად კარგავდეს.

ქუთაისში მცირე რაოდენობით თურქებიც ცხოვრობენ. ისინი ძირითადად ქვისმთლელები, კალატოზები და დურგლები არიან და აქ აჭარიდან და ტრაპიზონიდან ჩამოდიან.

აქაური ბერძნები ხაბაზებად მუშაობენ და აცხობენ დაბალ, ბლანტ პურს, რომელიც იმას წააგავს, ყირიმში რომ ყიდიან. აცხობენ, აგრეთვე, არცთუ ისე ცუდ სიმინდის ღვეზელებს, რგოლისებური ფორმის ბლითებს, რომლებსაც თოკზე აცმულებს ყიდიან, ცხვრის ცხიმისაგან დამზადებულ პატარ-პატარა ფენოვან ღვეზელებს და ასევე ცხვრის შიგნეულის ღვეზელებს და სხ. ყველაფერი ეს კი საკმაოდ იაფად იყიდება.

ქუთაისის მთელი ამ აზიური მოსახლეობის ცხოვრება ძველ ბერძენთა ცხოვრებას წააგავს: მამაკაცები მთელ დღეს თავიანთ დუქნებში ატარებენ, სხვა უსაქმურებიც ასევე ბაზარში იკრიბებიან, მსჯელობენ ცხენებზე, ახალ ამბებზე, სასამართლო საქმეებზე. აქაც, ისევე, როგორც ათენში, ეს არის ცხოვრებისა და მოქმედების ცენტრალური ადგილი. ხელოსანსაც აქვე აქვს გამოფენილი თავისი ნაწარმი და ხალხის თვალწინ საქმიანობს. ყველაფერი ნათლად ჩანს: ცომი, რომელიც იზილება, პური, რომელიც ცხვება, წვნიანი, რომელიც იხარშება მედუქნესთან; ასევე იჭედება ნალები, იღესება დანები, იკერება ჩექმები, იპარსება გასაპნული თავები. დუქანი და სახელოსნო ღია ლოჟებია, სადაც არაფერია ხალხის თვალისაგან დამალული. ამგვარი ბაზარი მოხეტიალე ევროპელისათვის თავისებურად მომხიბვლელია; ეს ჯგუფური თავშეყრა, განსხვავებული ყოფა, ხელოსნობის საიდუმლოებანი, რომელიც მაყურებლის თვალწინ იხსნება ეს ყველაფერი ნებისმიერ ევროპელში დიდ ცნობისმოყვარეობას აღვიძებს.

კიდევ უფრო საინტერესოა ბაზრობის დღე. კავკასიის მაღალ ხეობებში მცხოვრები სხვადასხვა ხალხების წარმომადგენლები ჩამოდიან აქ და ავსებენ ბაზრის ქუჩებს.

ოსებს, რომლებიც ჩერქეზულ ქუდეებს ატარებენ, აქ ჩამოაქვთ თავიანთი ყველი; სვანებს და ზემო რაჭის მცხოვრებთ გამოფენილი აქვთ დიდი, შვიდი ფუტის სიგრძისა და სამი-ოთხი ფუტის[4] სიგანის ნაცრისფერი ან შავ-თეთრად შეღებილი თექა, რომელსაც კეცავენ და ისე აფენენ ცხენს უნაგირის მაგივრად. მოგზაურები მას დასაწოლადაც იყენებენ, როცა ღამისთევით ჩერდებიან სადმე; მისი ფასი 5-7

აბაზი, ანუ 4-6 ფრანკია. მათვე ჩამოაქვთ აგრეთვე ხურჯინები, ანუ დიდი ორმაგი ჩანთები, რომლებიც მატყლითა და ძუით არის მოქსოვილი; მათ ცხენის უნაგირზე გარდიგარდმო გადაკიდებენ ხოლმე და შიგ სამგზავროდ საჭირო საგზალს აწყობენ. მათ შორის ლამაზი ნახატებითა და სხვადასხვა ფერის არშიებით მორთულ ხურჯინებსაც ვხვდებით, რომელთა ფასი 5-დან 7 ფრანკამდეა. მთიელებს ჩამოაქვთ აგრეთვე ჩერქეზული ჩოხა, მეტწილად – ნაცრისფერი ან ხმელი ფოთლებისფერი და იგი ულაპარაკოდ იყიდება 10-15 ფრანკად.

ახლომდებარე სოფლებისა და ქვემო რაჭის მცხოვრებთ ჩამოაქვთ ხილი, ჩამოჰყავთ დაბალტანიანი ჯიშის საქონელი, რომელიც ისე ხერგავს ქუჩებს, რომ შეუძლებელი ხდება გავლა. მათვე მოაქვთ გასაყიდად თაფლი, სიმინდი, ქათმები და შესანვავად ვარგისი ვარიები. ისინი პირდაპირ ქუჩაში აწყობენ ღვინით სავსე ტიკებს, რომელთაც ოთხივე ფეხი გაშვერილი აქვთ; ისმის ჟივილ-ხივილი, ჩოჩქოლი, სხვადასხვა ენაზე საუბარი და, ვფიქრობ, ყოველივე ამის აღწერა ბევრად უკეთეს კალამს იმსახურებს, ვიდრე ჩემია.

ბაზრის საჩიხში, კუთხეში შეჯგუფულ რუს ჯარისკაცებს გასაყიდად აქვთ გამოტანილი ძველი, დაკერებული, ან ახალი ჩექმები ორნახევარ ან სამ ფრანკად; აგრეთვე ქვედა საცვლები, უხეში ქსოვილის პერანგები, ძველი ტანსაცმელი და ყველაფერი ის, რის მოგროვებასაც მოახერხებენ.

სანახევროდ რიდეჩამოფარებული ღარიბი იმერელი ქალები, რომლებიც საკუთარი შრომით ირჩენენ თავს, ერთ კუთხეში არიან მოკალათებულნი და ყიდიან თავსაფრებს, ზონრებს, პატარ-პატარა მოქარგულ ქისებს და სხ.

დღის ბოლოს დუქნებს კეტავენ და ყველა თავის სახლს მიაშურებს სავახშმოდ; ცხოვრობენ კარჩაკეტილი პირადი ცხოვრებით. ქალები იშვიათად გამოდიან გარეთ, ისინი არანაირად არ მონაწილეობენ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, თუმცა დღესასწაულების დროს ხშირად თავის ოჯახთან ერთად მიდიან სასეირნოდ სახლიდან მოშორებით. ხვამლის[5] პირდაპირ, ციხის ფრიალო კლდეების ზემოდან, ფაზისის ნაპირებზე გადაშლილ ამ პატარა, ნახევრად ტყიან ხეობებში მათ დიდი ინტერესით ვადევნებდი თვალს, ვმონაწილეობდი მათ დროსტარებაში, სეირნობებში; მესმოდა, როგორ ყვიროდნენ დაჭეობანას თამაშის დროს და ცდილობდნენ ხელიდან გასხლტომოდნენ გამარჯვებულს. მათ მხიარულებაში მშობლები და ძმებიც მონაწილეობდნენ.

რაც შეეხება ახალგაზრდა მამაკაცებს, უფრო ხშირად მათ ვხედავდი ხოლმე კვირაობით, როცა ისინი გასართობად, ძირითადად – ფერხულის საცეკვაოდ იკრიბებოდნენ ქუთაისის ლამაზი ხეების

ჩრდილქვეშ. ოცი-ოცდაათი ხელჩაკიდებული ყმანვილი სიმღერით ინ-
ყებდა წრეში ტრიალს; მათ შორის შედარებით ახალგაზრდები ქალის
ხმით იმეორებდნენ მისამღერს, ხოლო უფრო მონიფულნი მათ გუნ-
დურად პასუხობდნენ დაბალი, მამაკაცური ხმით შესრულებული მი-
სამღერით.

მე გადმოვიღე იმერული ფერხულის ეს სიმღერა და მომეყვას
მისი თარგმანი, რომელიც ალბათ ნაკლებად გასაგებია ევროპელი-
სათვის:

იმერული ფერხული

ახალგაზრდების მისამღერი
ასაკოვანთა მისამღერი

ქალი ლამაზი...	ძალიან ლამაზი,
მოციმციმე თვალებით,	“ ----- “
მოსიყვარულე მზერით	
ტანად მშვენიერი	
მზეთუნახავის ცხვირი, სადედოფლო შუბლი,	“ ----- “
აბანოზის წარბები,	
შროშანის ნიკაპი,	
ნახევრად გაპოხილი ბაგეები,	
სადაც ორ მწკრივადაა	
სპილოს ძვლისფერი კბილები,	
გაფურჩქნული ვარდები,	
ფუმფულა მკლავები,	
ინით შეღებილი თითები,	
თოვლივით პირბადე,	
თავაზიანი ეშმაკობა,	
ელეგანტური იერი,	
ნაზი გოგმანი,	
მომხიბლავი ღიმილი,	
გრაციოზული ხმა;	
გნებავთ?	
ისეთი სასიამოვნოა,	
იყო მისი მეუღლე.	
მაგრამ ლამაზ ქალს	ოჰ, დიას
ლამაზი ლენტები უნდა,	“ ----- “
დიდი ბრილიანტები	

მდიდრული და ახალი

სალამოს კაბები,

“-----“

თბილისური შალი.

“-----“

ლამაზი ქალი ჭირვეულობით

საზრუნავს უჩენს მეგობრებს,

ხრიკები და კაპრიზები

გნებავთ?

არა

ისეთი ტკბილია, იყო მისი მეუღლე,

“-----“

მაგრამ არის ისეთიც,

მოვძებნოთ

ვისთანაც ცხოვრება სასიამოვნოა,

“-----“

ვისაც აღმერთებ მისი

“-----“

კეთილი გულის გამო, კარგი ხასიათის გამო,

“-----“

და განთიადს ადარებ;

ლამაზები ფერ-უმარილის გარეშე,

დახვენილები ხელოვნურობის გარეშე,

ყოველთვის მოსიყვარულენი,

ყოველთვის მომხიბვლელნი,

მიუხედავად ასაკისა

სიცოცხლით სავსენი, მხიარულნი,

როგორც თექვსმეტი წლისანი,

ყოველთვის რომ გიყვარს.

გნებავთ?

ოჰ, დიას

ისეთი სასიამოვნოა

“-----“

იყო მისი მეუღლე!

“-----“

ასე შეუსვენებლად, ფერხულში გრძელდება სიმღერა; გამარჯვება ეკუთვნის მათ, ვინც ბოლომდე შერჩებიან საცეკვაო მოედანს და ცეკვავენ მანამ, სანამ აქოშინებულნი და ქანცგანყვეტილნი ძირს არ დაენარცხებიან. დაღლილობის მიუხედავად, ცეკვას აგრძელებენ, მოძრაობენ ლასლასით, ისმის მხოლოდ ხრინწიანი, ჩახლეჩილი ხმები. ეს მაგონებს ობერონის[6] ცეკვას, როცა მან თავის პატარა ბუკს ჩაბერა. ბოლოს მოედანზე მხოლოდ ორი-სამი მოცეკვაველა რჩება და მალე ისინიც დანარჩენებივით ძალაგამოლეულები ეცემიან მიწაზე.

ძველი და თანამედროვე ქუთაისის აღწერა

თანამედროვე ქუთაისი თავის ძველ ნანგრევებთან ერთად მოიცავს პროკოპისთან¹ მოხსენიებულ[7] ორ, ერთმანეთისაგან ძალზე

¹ II, 536, Ed. Bon.

განსხვავებულ ადგილს – უქიმერიონსა და ქუთათისიუმს[8].

უქიმერიონი ძლიერი ციხესიმაგრე იყო ჩრდილოეთით, ფაზისის მარჯვენა ნაპირზე. ქუთათისიუმი კი მოიცავდა თანამედროვე ქალაქის ფარგლებს, ფაზისის სამხრეთით – ვაკეზე, მდინარის მარცხენა ნაპირზე.

უქიმერიონი სამ ნაწილად იყოფოდა: აკროპოლისი (A) – გაშენებული იყო ციცაბო კლდის აღმოსავლეთ კუთხეში, მის უმაღლეს მწვერვალზე; ზედა, გამაგრებული ქალაქი (B) მდებარეობდა აკროპოლისიდან დასავლეთით, მთის პლატოზე, ხოლო ქვემო ქალაქი (C), რომელიც პლატოს კლდის ციცაბო ფერდობებზე იყო გადაჭიმული და ეს პლატო კი ფაზისის ანუ რიონის ნაპირებამდე აღწევდა.

კარგა მოშორებით, ამ გამაგრებული ციხის დასავლეთით, უსწორმასწორო ლაღმაფტზე განლაგებული იყო გარეუბნები, ბაზრები და ა.შ.

ჩემს მონათხრობში რომ კარგად გაერკვეთ, უნდა თვალი მიადევნოთ ჩემს გეგმას, რომელიც გამოვხაზე ატლასის I სერიაში, ფურც. 18. ადგილის რელიეფისათვის გამოვიყენე მთავრობის მითითებით სულ ახლახან შედგენილი ქუთათისის გარეუბნების გეგმა. აქ მე დანვრილებით აღვნიშნე ანტიკური ხანის ყველა ძეგლი თუ ნანგრევი, რომელთა დაზუსტებაზეც ინჟინერს თავი არ შეუწუხებია. ამ გეგმის თაობაზე ზოგიერთ მნიშვნელოვან განმარტებასაც აქვე მოვიყვან.

ქუთათისის გეგმის განმარტება

A. ციტადელი, ანუ აკროპოლისი, ეჭვგარეშეა, პროკოპისდროინდელი უქიმერიონია და მისი დაარსება ადრეულ ანტიკურ ეპოქაში უნდა ვივარაუდოთ: იგი ფაზისის დონიდან დაახლოებით 250 ფუტის სიმაღლეზეა აღმართული. გარე კედლები კირქვის უზარმაზარი კვადრებითაა მოპირკეთებული. კლდის შვერილებზე განლაგებული ნაგებობების დათარიღება დიდ სირთულეს არ წარმოადგენს. ჩრდილო და აღმოსავლეთი მხარეები მიუვალია. ეს ციტადელი იმ დროს დაინგრა, როცა 1769 წელს გენერალი ტოტლებენი[9] ოსეთისა და რაჭის გავლით აქ მოვიდა იმერთა მეფის – სოლომონ I-ის[10] მხარდასაჭერად, რომელსაც იმერლები აუჯანყდნენ. ამბოხებულებმა დახმარებისათვის თურქებს მიმართეს, რომლებიც ამ ქვეყნის მთავარ ციხეებს ფლობდნენ. იმერეთში რუსების შემოსვლისას აჯანყება უკვე ჩამცხრალი იყო, ასე რომ რუსთა ჯარის ამოცანას წარმოადგენდა თურქების გამოძევება მათ მიერ დაკავებული ყველა ციხე-სიმაგრეიდან. რუსულმა არტილერიამ ქუთათისში მალლობზე მდებარე სასაფლაოდან ცეცხლი

დაუშინა თურქებს და აიძულა ისინი, იქაურობა დაეტოვებინათ; ასევე ადვილად გაათავისუფლეს ვარციხე, ბაღდათი[11] და სხ. ხოლო თურქებისათვის რომ საბოლოოდ მოესპოთ უკან დაბრუნების საშუალება, გენერალმა, სოლომონ მეფესთან შეთანხმებით, ბრძანა, რომ ეს ციხე-სიმაგრეები დაენგრიათ ან აეფეთქებინათ. ყველაზე ძლიერი შეტევა მიიტანეს ქუთაისზე, როგორც ყველაზე მნიშვნელოვან პუნქტზე; უზარმაზარი ნამსხვრევები ყველა მხარეს მიმოიფანტა და მთის ერთი ნაწილი დაფარა. ჩამოქცეული ქვის გროვის გამო შეუძლებელია ძველი ციტადელის ერთი ნაწილის გეგმის გარჩევა; ახალი ციხესიმაგრე დაახლოებით ძველის მსგავსადაა ნაგები, იმ განსხვავებით, რომ იგი უფრო პატარა ზომისაა და ძველი ციხის საძირკველზეა აღმართული.

1. ციტადელში შემორჩენილ ძველ ნაგებობათა შორის ყველაზე კარგად არის შემონახული ეკლესია. მისი კარი ქართულ სტილში შესრულებული რელიეფებით არის დაფარული და იგი XII საუკუნით თარიღდება. 1671 წელს, როდესაც ამ ციხე-სიმაგრეს თურქები დაეპატრონენ, იგი მეჩეთად გადაკეთდა. ჩრდილოეთის კარზე თურქული წარწერაც ყოფილა, რომელიც 1772 წელს უნახავს გიულდენ-შტედტს[12], მე კი ვეღარ მივაკვლიე. ციხე-სიმაგრე აღუდგენიათ და აქ თოფის წამლის საწყობი გაუკეთებიათ.

2. ეკლესიის კარის მოპირდაპირე მხარეს კიბე ადიოდა ვრცელ შენობაში, რომელიც უამრავი დიდი განყოფილებისაგან შედგებოდა და ციტადელის ყველაზე ამაღლებული ადგილი ეჭირა. ეს იყო ლაზთა მეფეების გამაგრებული სასახლე; აქედან საუცხოო ხედი იშლებოდა მთელ ამ თვალუწვდენელ სივრცეზე: ერთ მხარეს მზერით კოლხეთის აუზში ეფლობით, მეორე მხარეს კი – რიონის ხეობებში და გელათს იქით მდებარე პატარა ხეობებისა და პორფირიტული კრატერების ქაოსში (აქაური ცარცოვანი ნიადაგი მეტწილად ამ კრატერებით არის დასერილი). ჩრდილოეთით ფასისმთისა და კედელას[13] თეთრი მწვერვალებიც კი მოჩანს. ეს მთები ქუთაისს რაჭისაგან გამოჰყოფს და მათ შორისაც ჩანს ხვამლი თავისი მკრთალი და ციცაბო ფერდობით¹.

3. აგურით ამოშენებული მიწისქვეშა გვირაბი, ისევე როგორც ამ ქვეყნის სხვა ციხეებში – აწყურში, ზედა თმოგვში, დარიალში[14] და სხ., – ძალიან მკვეთრი დაქანებით თითქმის იმ კლდის ძირში გადიოდა, რომელიც ციტადელის საყრდენს წარმოადგენს. აქ გამუდმებით მოჩუხჩუხებს საუკეთესო წყარო², რომელიც მოყვითალო კლდის

¹ იხილეთ ქუთაისის ორი ხედი, მე-2 სერია, ფურც. 13 a, 13 b.

² მისი ტემპერატურაა $10^{\circ} \frac{3}{4}$ რეომიურით, იგი რიონს ზემოთ 50 ფუტის სიმაღლეზეა.

სქელ და მჭიდრო ფენებს შორის გამოედინება... ეს საიდუმლო გზა მტრის ისრებისაგან იცავდა ციხიდან წყლის ამოსატანად ჩასულ ადამიანებს. აქვე, მიწისქვეშ, ტერაკოტის ცილინდრული მილებით ჩაშენებულმა აკვედუკმა მაფიქრებინა, რომ ამ წყაროს არტეზიული წნევა გამოიყენებოდა იმისათვის, რათა კალაპოტი დავეინროვებინათ და წყლის დონე აენიათ. ასეთი გამოგონებები ანტიკურ ხანაშიც კი არსებობდა, ამის ნიმუშია ტირის[15] აკვედუკები¹.

4. ზემო გამაგრებული ქალაქი: იგი გადაჭიმული იყო მთის პლატოზე, აკროპოლისის დასავლეთით. უზარმაზარი კედელი (4), რომელიც მრგვალი კოშკიდან ციტადელის სამხრეთ-აღმოსავლეთ კუთხეში (S.O.) გადიოდა, ზედა ქალაქს ქვედასაგან გამოჰყოფდა და ამავე დროს – ტერასისებური ვრცელი ადგილის საყრდენ კედელს წარმოადგენდა, სადაც ამჟამად საარქიეპისკოპოსოს ხის შენობებია განლაგებული. აქ, ძველი ცაცხვებისა და კაკლის ხეების ქვეშ, რომელთა ჩრდილიც შორ მანძილზეა განფენილი, ერთ-ერთ იმ ულამაზეს ადგილს იხილავთ, სადაც გული ხარობს, როცა უამრავ სიცოცხლით სავსე საცხოვრებელს ზემოდან გადაჰყურებ, იკარგები შემოქმედის ქმნილებათა ვრცელ პანორამაში და ამ ყოველივეს ჭვრეტით უზომოდ ბედნიერი ხარ! ეს სანახაობა დღის ყოველ მონაკვეთში ერთნაირად მომხიბვლელია. ქუთაისის ტერასა მხოლოდ ბერნისა და ბალის ტერასებს, ან შვეიცარიაში – ფრიბურის[16] კაპუცინების ბაღს თუ შეედრება. მისი გალავანი დიდი რუდუნებით არის ნაგები და თავიდან ბოლომდე კარგად დამუშავებული ქვათლილებით არის შემოსილი.

5. იგივე სტილშია შესრულებული მრგვალი კოშკი, რომელიც ტერასის კუთხეს ქმნიდა; ახლა იგი ნანგრევებად არის ქცეული და გვერდით სკოლა ეკვრის.

6. ძველი, მასიური ციხე-სიმაგრე გადაკეთებულია სემინარიად. ეს ორი მოპირდაპირე ნაგებობა იხილეთ სურათის წინ, მე-2 სერია, ფურც. 13 ა.

7. ზედა ქალაქის მთავარი კარიბჭე. ეს ის შესასვლელი გახლავთ, სადაც 1663 წელს მოკლეს ცნობილი დარეჯანი[17], რომლის შესახებაც შარდენი თავის “მოგზაურობაში” შემზარავ ისტორიას გადმოგვცემს.

8. ქალაქის გალავნის ნანგრევები. ოდესღაც ეს გალავანი ირგვლივ ერტყა ზედა ქალაქს და მასზე დაშენებული იყო კვადრატული

¹ Volney, Voyage en Syrie, etc., X[18].

ფორმის მტკიცე, მასიური კომპეკები. თეთრი თლილი ქვისაგან დიდი სიზუსტით ნაგები ეს კომპეკები ერთობლიობაში ციხის უძველეს კონსტრუქციას განეკუთვნებიან. ადვილი შესამჩნევია, რომ გალავნის ერთი ნაწილი უწინ გარღვეული ყოფილა და უხეშად ამოუშენებიათ პატარა, ცუდად დამუშავებული ქვათლილებით: აქა-იქ კედელი ახლაც ასეთივე სახით იყო ამოშენებული. ქუთაისის მცხოვრებთ, როგორც ჩანს, არ სურდათ ამ ძველი ნანგრევების მიტოვება, ზოგი მათგანი ამ კომპეკი დაბინავდა, ზოგმა კი მის კედელზევე მიაშენა ხის გამოშვერილი სახლები და ამგვარად შეიქმნა ხეებში ჩაფლული ეს ულამაზესი ანსამბლი.

9. კარიბჭეები.

10. თიხის მიღებით გაყვანილი წყალსადენები, რომელთა მემკვიდრეობითაც ციხეში შემოედინებოდა ახლომდებარე წყარო.

11. ნაწილობრივად კლდეში მოქცეული, ქვებით ამოშენებული ჭები.

12. ზედა ქალაქის ქუჩა და სხ.

13. ზედა ქალაქის ცენტრში მედიდურად აღმართული ტაძარი – ამ ქვეყნის ულამაზესი ნაგებობა.

ქვემოთ, ჩემ მიერ გადმოცემული კოლხეთის ისტორიის დასკვნით ნაწილში¹, მკითხველი ნახავს, რომ X საუკუნის ბოლომდე ლაზიკისა და აფხაზეთის მეფეები თითქმის ყოველთვის აღმოსავლეთის იმპერატორების გავლენის ქვეშ, ან სულაც – მათთან ვასალურ დამოკიდებულებაშიც კი იმყოფებოდნენ. ქართლის, ანუ საქართველოს მეფეები სშირად სომხების ბედს იზიარებდნენ. ქართველთა მოქცევა 300 წელზე უფრო ადრე მოხდა[19] – სომხების მიერ ქრისტიანობის მიღებიდან ცოტა ხნის შემდეგ; ქრისტიანობა კი აქ სომხეთის გზით შემოვიდა. ლაზებმა და აფხაზებმა კი ქრისტიანობა კონსტანტინოპოლიდან მიიღეს და წმინდა გრძნობით აღსავსე იმპერატორები, რომლებიც დაუყოვნებლივ შეუდგნენ მათ მოქცევას, არ დაკმაყოფილდნენ იქ მხოლოდ მღვდლებისა და ბერ-მონაზვნების გაგზავნით: შავი ზღვის მთელ სანაპიროზე მათ უამრავი ეკლესია აღმართეს. მათ შორის ერთ-ერთი ულამაზესი – ბიჭვინთის ტაძარი მე ზემოთ აღვწერე; იგი წმინდა ღვთისმშობლის სახელზეა ნაკურთხი და იმპერატორ იუსტინიანეს[20] მიერ დაახლოებით 550 წელს არის აგებული. თუმცა ლაზებს მანამდეც ჰქონდათ ეკლესიები: წმ. სტეფანეს სახელობის ეკლესია ხონში ან ონში (ონოგურისში)[21], რომელიც აგებულია V საუ-

¹ იხ. ტ. II.

კუნეში, ჰუნებზე გამარჯვების აღსანიშნავად¹. პროკოპი იმასაც მოგვაგონებს, რომ იუსტინიანემ აღადგინა აგრეთვე მათი უძველესი, მაგრამ დანგრეული ეკლესია; ეს, უდავოდ, ის ეკლესია უნდა იყოს, რომლის ნახატიც მაქვს მოცემული; იგი მდებარეობდა არქეოპოლისში[22] – დღევანდელ ნოქალაქევი², ლაზების მეფეთა სასახლის შესასვლელის პირდაპირ.

ამ მხარეში ჩემ მიერ მოხსენიებული ყველა უძველესი ეკლესია ბიზანტიური სტილის კვალს ატარებს, რომელიც ყოველთვის ბერძნული სტილის უხემ და დამახინჯებულ მიბაძვას წარმოადგენდა.

ყველაზე დიდი ნაგებობებისათვის გადმოღებულია ჯვრის ფორმა; ცენტრი განათებულია გუმბათით, რომელიც კვადრატულ სვეტებს ან მარმარილოს კოლონებს ეყრდნობა. ეს უკანასკნელნი, თავის მხრივ, კორინთული ან იონიური ორდერების[23] ასლს წარმოადგენდნენ და თითოეულის ტანი ან კაპიტელი ჯვრით იყო მორთული. აქ ძველი ეკლესიების კოლონებიც არის გამოყენებული. თითქმის ერთადერთი ნიმუში, რომელიც დაუზიანებელი სახით შემოგვრჩა ამგვარი არქიტექტურული კომპლექსიდან, გახლავთ ქერჩის ამჟამინდელი ეკლესია, რომელიც ქრისტეშობიდან 757 წელს (ანუ ქვეყნის დასაბამიდან 6265 წელს) არის აგებული, როგორც ეს გუმბათის ერთ-ერთ კოლონაზე ამოკვეთილ წარწერაშია აღნიშნული. ყირიმში – ქერსონესის და აიუ-დალის ეკლესიები, ასევე აფხაზეთის ეკლესიები ძირითადად ერთი და იგივე სტილშია ნაგები. ყველა ამ ეკლესიას მომსახურებას უწევენ მაღალი სასულიერო იერარქიის წარმომადგენლები – არქიეპისკოპოსები და არქიმანდრიტები.

ქალაქებისა და სოფლების ეკლესიები იგივე გეგმით არის აშენებული და გამოირჩევიან სისადავითა და მარტივი ფორმებით.

აფხაზეთსა და კოლხეთში გადმოღებულია მშენებლობის რომანული თუ ბიზანტიური სტილი, რომელიც არ უნდა ავურიოთ სპარსულ სტილთან; აქ ერთმანეთს ორიგინალურად უხამებდნენ აგურსა და თლილ ქვას, მათ მონაცვლეობით, ფენებად აწყობდნენ; ან კიდევ – შენობის ინტერიერს აგებდნენ აგურით, ხოლო ქვებს კი ექსტერიერისათვის იყენებდნენ. მასალის ეს თავისებური აღრევა, რომელიც ძალზე იშვიათია სპარსელებთან, მხოლოდ ბიზანტიური სტილის კუთვნილებაა დასავლეთ კავკასიაში და ყოველთვის მხოლოდ XI საუკუნის წინა პერიოდის ნაგებობათათვის იყო დამახასიათებელი. ამ კატეგორიაში მე მოვიაზრებ აფხაზეთის, ნოქალაქევის, შემოქმედის

¹ Agathius, I, გვ. 77.

² იხილეთ ატლასი, მე-2 სერია, ფერნერა, ფურც. 9.

ეკლესიებს, ციხე-დარბაზის (გეგუთის — ლ.მ.) სასახლეს და სხ. არქეოპოლისის ძველი გალავანიც კი ამ სტილშია აგებული.

მეფე მირიანის[24] მიერ საქართველოში დაახლოებით 300 წელს აგებული უძველესი ეკლესია ხისა იყო. მხოლოდ 370 წელს შეცვალეს იგი ქვის ეკლესიით. კარგა ხნის განმავლობაში ქართველები თავიანთ ნაგებობებში სომხების სტილს ბაძავდნენ, რამდენადაც ეს უკანასკნელნი მათი მასწავლებლები იყვნენ[25]. ხანგრძლივი დროის მანძილზე დიდი არმენია[26] ძლიერ და აყვავებულ სამეფოდ ითვლებოდა. აქ იყო ყველანაირ სტილში აგებული ძეგლები. თრდატს — კონსტანტინეს თანამედროვეს და დიდ მეგობარს რომაელებისა, რომელთა შორისაც იგი აღიზარდა, სომხეთში ბერძნული ხუროთმოძღვრების დამკვიდრება უნდოდა [მან თავის დას — ხოსროვიდუხტს აუშენა მშვენიერი იონიური ორდერის ტაძარი ანუ სასახლე, რომლის დიდებული ნანგრევები გარნიში[27] დღესაც აღტაცებას იწვევს; სომხეთის პირველი ეკლესიის (რომელიც ასევე თრდატის დროს აშენდა, როცა წმ. გრიგოლ განმანათლებელმა[28] დაახლოებით 275 წლის ახლოს ქვეყანა ქრისტიანობაზე მოაქცია) ფრონტონები და კარნიზები კესონებით იყო დამშვენებული, მაგრამ მითრიდატეს შემდეგ ეს სტილი გაქრა; სომხები ერთგულნი დარჩნენ იმ ძველი აღმოსავლური სტილისა, უხვი ორნამენტებისა და ჩუქურთმებისა, მასიური ფორმებისა, რომელსაც ვხვდავთ პერსეპოლისის[29] პორტიკებზე თუ მეფეთა აკლდამებზე და რომელიც, ალბათ, ეგვიპტური ძეგლების გამოძახილი უნდა იყოს. თავიანთი ეკლესიების მოთხოვნებთან და გარეგნულ ფორმებთან ამ სტილის მისადაგებით სომხებმა შექმნეს საკუთარი საკულტო ხუროთმოძღვრება. წმ. რიფსიმესა და წმ. გაიანეს ეკლესიები ვალარშაპატში[30], რომელთა აგებასაც VI საუკუნეში ვარაუდობენ, სწორედ ამ სტილის პროტოტიპებს წარმოადგენენ. ისინი განსაკუთრებულ შთაბეჭდილებას ახდენენ თავიანთი პროპორციების გრაციოზულობითა და სისადავით. მოგვიანებით აგებული ეკლესიები ყოველთვის უფრო მდიდარია ქანდაკებებითა და ჩუქურთმებით, მაგრამ ყველა ამ ეკლესიისათვის თლილი ქვა ერთადერთ სამშენებლო მასალას წარმოადგენს როგორც ინტერიერის, ისე ექსტერიერისათვის: არსად არაა გამოყენებული აგური, რადგან ფოროვანი და მკვრივი ლავის, ქვიშაქვის, კირქვისა და იურული კლდეების სიუხვის გამო სომხებს სხვა სამშენებლო მასალა არ სჭირდებოდათ [...]

[...] მაგრამ, ამასთანავე, ქართველები ყოველთვის როდი ბაძავდნენ სომხებს: აქა-იქ, კავკასიის ყველაზე შორეულ ხეობებში ან უძველეს ქართულ ქალაქებში ვხვდებით ისეთ ეკლესიებს, რომელთა ფორმაც სრულიად თავისთავადია და რომლებიც ძეგლების ცალკე

წყებას ქმნიან. ასეთია პატარა უგუმბათო ეკლესიები მარტივი ფრონტონებით აღმოსავლეთისა და დასავლეთის მხრიდან; მთელ მათ მორთულობას წარმოადგენს ფრონტონების ფონზე ნახევარწრიული თაღის ერთ ან რამდენიმე ნიშაში უხეშად გამოქანდაკებულ ფიგურათა ჯგუფები და სხ. ვფიქრობ, ეს გახლავთ ის, რასაც უძველესი ქართული საკულტო ხუროთმოძღვრება გვთავაზობს. რუისის, ლომისის[31] და ინგუშეთის გალიერტის[32] ეკლესიები სწორედ ამ სტილის დამახასიათებელი ნიმუშებია.

ქართლის სამეფოსა და აფხაზეთის ალორძინების შედეგად საქართველოში განვითარდა არა მხოლოდ მწერლობა, არამედ ხუროთმოძღვრებაც. ბაგრატ III-მ ქუთაისში წამოიწყო ტაძრის მშენებლობა, რომელიც ბაგრატ IV-მ დაასრულა. როდესაც ბაგრატმა ცოლად შეირთო ელენე რომაელი იმპერატორის – არგირის ძმისწული[33], მან სიმამრისაგან ხუროთმოძღვრები და მშენებლები გამოითხოვა ტაძრის დასამთავრებლად. რადგანაც მშენებლობა ქართველმა ხუროთმოძღვრებმა დაიწყეს, ხოლო ბერძნებმა კი დაასრულეს, ამ ნაგებობის სტილი სომხურ-ბიზანტიურია და აქ გამოყენებულია ყველაფერი ის, რაც საუცხოო და ელეგანტურია ამ ორივე ქვეყნის არქიტექტურულ სტილში; სწორედ ამიტომ იგი საქართველოს ერთ-ერთ უბრწყინვალეს ძეგლს წარმოადგენს.

ამ ტაძარს ბიზანტიური თუ რომანული ჯვრისებრი ფორმა აქვს¹. მისი დიდი ნავი (საკურთხეველთან ერთად) სიგრძით 112 სამეფო ფუტია, ხოლო სიგანით 26. ეკვდერის სიგრძეა 41 ფუტი, სიგანე

¹ ასე უწოდეს ბიზანტიურის მინაბად სტილს, რომელიც გავრცელებული იყო IX-XII საუკუნეებში და რომელიც წინ უძღოდა გოტიკურ სტილს. ამ სტილის საუკეთესო ნიმუშებია დედოფალ ბერტას მიერ ბაიერნში 960 წელს დაარსებული ეკლესია, შვეიცარიაში ნეშატელის კოლეგიუმი, რომელიც მასზე რამდენიმე წლით უფრო ადრეულია, ასევე X საუკუნის სენ-ჟერმენ-დე-პრე[36], მაიენსის[37] ტაძარი, წმ. ელენეს ეკლესია ბონში, წმ. გერიონის[38] ეკლესია კოლონში, გელი-ჰაუზენის ტაძარი და სხ. რა გულდასაწყვეტია, რომ პაიერნის მფლობელები (სენიორები) ასე ნაკლებად აფასებენ მშვენიერ ძეგლებს, რომლებიც მათი კუთვნილებაა. რატომ ვკითხულობდი გაკვირვებულნი, აღარ იყენებენ მას, როგორც ტაძარს? იგი ძალზე ლამაზიაო მპასუხობდნენ; ამასობაში კი პორტიკი საპყრობილედ გადააკეთეს, ტაძრის კორპუსი დიდ და პატარა ბელად, საკურთხეველი სახაზინო ტვირთის შესანახად, სამკვეთლო საჯინოობებად და შემის ფარდულებად და ადგილი რომ არ დაეკარგათ, ბელლების ზემოთ დარჩენილ სივრცეზე თამბაქოს, თივის და სხ. ორი დიდი საწყობი განათავსეს.

კი 10-12 ფუტი. საკურთხეველი, რომელიც დიდ ნავს ეკვრის, ნახევარწრიული ფორმისაა, ისევე როგორც ორივე სამკვეთლო[34], რომლებიც ეკვდერებს უკავშირდებიან. ჯვრის მკლავები, რომელთა ზომაც ეკლესიის ყველაზე ფართო ადგილზე 83 ფუტს აღწევს, მთავრდება ორი დიდი, საკურთხევლის ზედმიწევნით ზუსტი პროპორციების მქონე ნახევარწრიული შეღრმავებით¹.

გუმბათი ჯვრის ცენტრში ოთხ რვაკუთხა სვეტს ეყრდნობოდა და მისი დიამეტრი მხოლოდ 26 ფუტი იყო. შვიდი ფუტისა და სამი დიუიმის[35] დიამეტრის მქონე უზარმაზარი გუმბათის ყელი ამოყვანილი იყო შვიდი ფუტის სიმაღლის ცილინდრულ კვარცხლბეკებზე. თითოეულ კვარცხლბეკზე მოდიოდა ორი ფუტი სიმაღლის ნამდვილი ბაზა, რომელიც შორიდან, ერთი შეხედვით იონიურ ბაზას წააგავდა. ზემოთ აღმართული იყო ორი ფუტისა და სამი დიუიმის სიგანის და ჩვიდმეტი ფუტი სიმაღლის მქონე სვეტის რვაკუთხა ღერძი, რომელსაც აგვირგვინებდა ორი ფუტისა და სამი დიუიმის სიმაღლის კაპიტელი; ეს ყველაფერი კი მთელ კოლონას ოცდარვა ფუტისა და ორი დიუიმის სიმაღლეს აძლევდა².

კაპიტელები (ფურც. 15, ნახ. 5 და 6) ყველაზე თვალსაჩინო მხარეს მორთული იყო ცხოველთა ფიგურებით, უპირატესად – ვეფხვების გამოსახულებებით, რომლებიც ებრძვიან ირმებს, გარეულ ვირებს და სხ. შედარებით ნაკლებად თვალსაჩინო კუთხეებზე გამოხატული იყო სფინქსების მსგავსი ფრინველები, რომელთაც ფართო ყელსაბამებით მორთული ადამიანის თავები ჰქონდათ, ბრჭყალებით კი გველები და მტრედები ეჭირათ. ნაკლებად თვალმისაწვდომ ადგილებში კი მხოლოდ არაბესკები იყო გამოქანდაკებული.

ამ კოლონებზე აყოლებული იყო 22 ფუტის სიმაღლის მარტივი პილასტრები; მათ ეყრდნობოდა ოთხი დიდი ნახევარწრიული თალი, რომელზეც გუმბათი იდგა. ამ თალების მრუდის საჭეჭი მიწიდან 62 ფუტის სიმაღლეზეა.

31 ფუტის სიმაღლის ეკვდერები, ისევე როგორც ბიჭვინთაში, გაყოფილი იყო ორად: აქ იწყებოდა კათაკმეველების გაღერები..

ინტერიერის ყველა თალი ნახევარწრიულია. მთავარი საკურთხევლის ორივე კუთხე წინა მხრიდან ეყრდნობოდა საკმაოდ მდიდრულად მორთულ პატარა კოლონებს, იხილეთ ბაზა, ფურც. 15, ნახ. 7.

როგორც ჩანს, თაბაშირით ძალზე მარტივად შელესილი ეკლე-

¹ იხილეთ ატლასი, მე-3 სერია, არქიტექტურა, ფურც. 15.

² იხილეთ ატლასი, მე-3 სერია, ფურც. 17, ნახ. 5.

სიის შიგა სივრცე ოდესღაც ფრესკებით იყო დაფარული; ახლა კი მხოლოდ რამდენიმე მათგანის ნაშთიღაა შემორჩენილი.

ფაქტიურად, ინტერიერში როგორც ფორმის, ისე ორნამენტების მხრივ, ბიზანტიური სტილი ქარბობდა.

მაგრამ ამ ნაგებობისათვის ძირითადად ექსტერიერის სტილი და პროპორციები იყო უფრო მეტად დამახასიათებელი. წინა ფასადის ორივე მხარეს აღმართული იყო ფლიგელის თუ ოთხკუთხა კოშკის მსგავსი ორი ნაგებობა, ისევე როგორც ეს ამშვენებს კიევის ლავრისა და წმინდა სოფიოს ეკლესიებს. მათ შორის დარჩენილ სივრცეში ჩასმული იყო კარიბჭე, რომელიც სამი თალით იხსნებოდა: ყველაზე დიდი იყო შუა თალი, გვერდებზე კი — პატარები. კარიბჭე განსაკუთრებული არქიტექტურული ბრწყინვალეობით იყო მორთული. 1833 წლის გაზაფხულზე (ქუთაისში ჩემ ჩასვლამდე რამდენიმე თვით ადრე) დიდი წვიმების შედეგად იგი ჩამოინგრა¹.

ყველაზე უჩვეულო გახლავთ ის, რომ მაშინ, როცა მთელ ნაგებობაში ნახევარწრიული თალებია გამოყენებული, კარიბჭისა და შესასვლელის თალები შეისრულია, რაც, ორმაგ და სამმაგ ნამახვილებულ კოლონებთან ერთად (გოტიკურს რომ ვუნოდებთ), გვაფიქრებინებს, თითქოს ერთ-ერთი ჩვენი ეკლესიის წინ ვიმყოფებით². კამარებზე, კარნიზებზე, შესასვლელების შუა ლილვებზე და პილასტრების ზედაპირზე გამოკვეთილი სხვადასხვაგვარი არაბესკები და ფოთლოვანი ჩუქურთმები უაღრესად დახვეწილი ოსტატობით არის შესრულებული.

მაგრამ როგორც ჩანს, ხუროთმოძღვრების მთელი სიდიადე საკურთხევის ფასადისათვის შემოინახეს. ბიზანტიურ და რომანულ ეკლესიებში სამი ნახევარწრიული საკურთხევის მშენებლობისას ექსტერიერსა და ინტერიერს ერთმანეთს უხამებდნენ და აქედან გამომდინარე, ისევე როგორც პაიერნის, ნევშატელის, ბიჭვინთის თუ გელათის ტაძრებში, ეს სამი ნახევარწრიული შვერილი აღნიშნული

¹ ჩამონგრევამდე ამ პორტიკის წარმოსადგენად მე არ მეგულება სხვა ნახატი, გარდა იმისა, რომელიც ბ-ნ გამბას ატლასშია მოცემული ბარონ ფრიქსის (რომელსაც ბ-ნი გამბა ფრიცს უწოდებს)[40] ესკიზის მიხედვით. პორტიკის ამჟამინდელი მდგომარეობის შესახებ შეიძლება წარმოდგენა იქონიოთ ჩემი ატლასის მიხედვით – იხ. ფურც. 13 და 16, მე-3 სერია, არქიტექტურა.

² შესაძლოა, შემედავონ, რომ ეს შესასვლელი ეკლესიის მშენებლობის შემდეგდროინდელია, მაგრამ შემიძლია დარწმუნებით ვთქვა, რომ იგი მშენებლობის თანადროული პერიოდით თარიღდება და აქ შეკეთების რაიმე ნიშნის აღმოჩენა შეუძლებელია.

ნაგებობებისათვის მხოლოდ და მხოლოდ სამკაულს წარმოადგენდა.

უკვე სომხეთის უძველეს ეკლესიებში შეძლეს თავიდან აეცილებინათ ეს ნაკლი: გამონახეს საშუალება, საკურთხევლები და სამკვეთლოები ერთ ხაზზე განეთავსებინათ, ხოლო ცარიელ ადგილებში დიდი ნიშები ჩაესვათ. ვალარშაპატის წმ. რიფსიმეს სახელობის ეკლესიაში ეს ფორმა ჯერ კიდევ ძალზე უხეშია, გარნის ნანგრევებში მას უფრო გაუმჯობესებული სახე აქვს, ხოლო ბაგრატ IV-ს უკვე ჰქონდა შესაძლებლობა, სრულად გამოეყენებინა მორთულობის ეს ელემენტი და მისთვის ულამაზესი პროპორციებიც მიეცა.

მას შემდეგ, რაც სამი აბსიდი ფასადის ერთ სიბრტყეში მოაქცია, მან იგი 7,5 ფუტი სიგანისა და 40 ფუტი სიმაღლის ორი სამკუთხა ნიშით დაამშვენა, რომელთაგან თითოეული წმ. იაკობის ორნამენტიანი თაღით ბოლოვდებოდა. ფასადის დანარჩენი ნაწილი წვრილი და ნაგრძელებული სამმაგი სვეტებით სამი დიდი დეკორატიული თაღედით არის დანაწევრებული. ეს ყველაფერი ისე იყო შესრულებული რომანულ და გოტიკურ სტილში^[39], რომ გეგონებოდათ, რომელიღაც ჩვენი, დასავლური ნაგებობიდან გადმოუღიათ.

წინა და გვერდითი ფასადები ასეთივე სტილში, სიმეტრიულადაა მორთული, ყველგან ორნამენტების სიუხვე იგრძნობა, თითქმის ყველა პატარა კაპიტელი, ყველა ჩუქურთმა სხვადასხვაგვარია, ისევე, როგორც ჩვენს ძველ ნაგებობებზე.

ამ დეკორატიული თაღედის ყველაზე დიდი ნაწილი, რომელიც 65 ფუტი სიმაღლის მქონე მთავარი საკურთხეველის ფრონტონის წვერამდე აღწევდა, გახსნილი იყო მხოლოდ ერთი სარკმლით, რომლის ჩარჩოც ლამაზი სკულპტურული არაბესკებით იყო დამშვენებული. მეორე თაღზე, რომელიც სარკმელს აგვირგვინებდა Ω ფორმით, ამოკვეთილი იყო წარწერა. მე იგი გადმოვხატე (ფურც. 18, ნახ. 1, მე-3 სერია) და მომყავს მისი თარგმანი, რომელიც ჩემთვის შეასრულეს სამეგრელოს მემკვიდრე მთავარმა და ბ-ნმა ბროსე-უმცროსმა:

„ღვთის ნყალობით, ბაგრატმა უფლის [შენევნით], მეფე აფხაზთა და ქართველთა, ააგო ეს წმინდა ... თავისი [დედისათვის] დედოფალ გურანდუხტისათვის“.

ფრჩხილებში მოთავსებულია სიტყვები, რომლებიც ავსებენ წარწერის რამდენიმე ნაწილს ადგილს.

მეორე წარწერა მოთავსებულია ქვაზე, რომელიც ჯვრის მკლა-

¹ თავის ატლასში ბ-ნ გამბას მოცემული აქვს ქუთაისის ტაძრის გეგმა: საკურთხეველის ფასადი აქ მთლიანად შეცდომით არის გამოსახული; ამასთანავე, მასშტაბი ძალზე შემცირებულია.

ვის კუთხეში, საკურთხევლის მარცხნივ გაჭრილი ლამაზი სარკმლის ბაზას წარმოადგენს; წარწერა ორ ნაწილადაა გაყოფილი¹, სარკმლის ერთ მხარეს იკითხება:

„ო, მეუფეო, რომელიც მბრძანებლობ ყველა მეფეზე, ადიდე მძლეთა-მძლე ბაგრატ კურაპალატი, მეფე აფხაზთა და ქართველთა, აგრეთვე მისი მამა, დედა, დედოფალი (მისი მეუღლე) და მისი ძე, ამინ“.

მეორე მხარე:

„როცა მშენებლობა დასრულდა, იყო 223 წელი აღდგომის წელთაღრიცხვიდან“.[41]

ეს თარიღი ჩვენი წელთაღრიცხვის 1003 წელს შეესაბამება. ბ-ნი ბროსე, ისევე როგორც მე და როგორც ბევრი ფრანგი სწავლული,

გაკვირვებული იყო, როცა არაბული ციფრები ??? ფორმით გამოხატული ნახა; ეს ამ ციფრების ერთ-ერთი უძველესი ცნობილი ფორმაა; იმის ახსნა, თუ რატომ გამოიყენეს იგი, ადვილად შეიძლება, რამდენადაც საქართველოს მეფეებს მუდმივად ჰქონდათ ურთიერთობები სპარსეთის დამპყრობელი არაბების შთამომავლებთან; რაოდენ უცნაურიც არ უნდა იყოს ეს ფაქტი, ამ ციფრებს სულაც რომ არ მივაქციოთ ყურადღება, ეს წარწერები მაინც შეიძლება ეკუთვნოდეს მხოლოდ და მხოლოდ ბაგრატ III-ს ან ბაგრატ IV-ს, რომლებმაც პირველებმა მიიღეს აფხაზთა და ქართველთა მეფის ტიტული.

ჩემს მიერ აღწერილი კოლხეთისა და საქართველოს მოკლე ისტორიის² გაცნობისას მკითხველი ადვილად გაერკვევა, თუ რატომ იწყებდა ბაგრატი თავის ტიტულატურას აფხაზთა მეფის წოდებით: აფხაზეთი კავკასიის ის ნაწილია, რომელიც დღეს თითქმის სრულიად უგულებლყოფილი და მიტოვებულია.

უცნაურია, რომ ერთსა და იმავე ეპოქაში და თითქმის ერთსა და იმავე წლებში რუს მთავრებს კიევში და ქართველ მეფეებს ქუთაისში დიდებისა და ძლიერებისაკენ სტიქიური სწრაფვა ჰქონდათ და ცდილობდნენ, მონუმენტური ნაგებობების შექმნით გაეთქვათ სახელი. თუ ქუთაისის ტაძარი აგებული იყო ბაგრატ III-ისა და ბაგრატ IV-ის დროს – ანუ XI საუკუნის დასაწყისში და შუახანებში, – ნმ. სოფიოს ტაძარი კიევში აშენდა 1037 წელს, ხოლო ლავრის ეკლესიის მშენებლობა 1054 წელს დაიწყო და 1077 წელს დასრულდა; კონსტანტინოპოლის ერთი და იგივე იმპერატორმა მშენებლები გამოუგზავნა

¹ იხილეთ ატლასი, მე-3 სერია, არქიტექტურა, ფურც. 18, ნახ. 2.

² იხ. II ტ.

რუს მონარქს – იაროსლავს[42] და აფხაზთა მეფეს – ბაგრატ IV-ს.

მაგრამ ჩემი აზრით, სილამაზითა და მოხდენილობით კიევის ეკლესიები ქუთაისის ტაძარს ვერ შეედრებიან: ამ პირველი რუსული ნაგებობების ინტერიერის სიმძიმესა და ფასადების გარეგნულ სახეს ქართული ტაძრის გრანდიოზულობასა და დიდმშვენიერებას ვერ შევადარებთ!

ჩემ მიერ მოყვანილი წარწერები შესრულებულია ქართულად, ხუცური ანბანით, რომელთა სილამაზეს, სისადავესა და გამომსახველობას თავისუფლად შეუძლია მეტოქეობა გაუნიოს ბერძნებისა თუ რომაელების მშვენიერ წარწერებს. სომხური გადმოცემის თანახმად, ქართული ანბანი V საუკუნის დასაწყისში უნდა იყოს შემოღებული სწავლულ მესროპის[43] მიერ, რომელიც ასევე სომხური ანბანის შემქმნელიც გახლავთ.¹ მე უფრო სარწმუნოდ მიმაჩნია, რომ მესროპმა შეცვალა და შეასწორა ასოების ძველი ფორმა, რადგან ცნობილია, რომ ქართველებს ჯერ კიდევ ალექსანდრე მაკედონელის დროიდან ჰქონდათ ანბანი (გაკრული ხელი) – მხედრული. ახალ დამწერლობაში მესროპმა კუთხოვანი ფორმა მისცა მთავრული ასოების სიმრგვალებს, რომელიც თავისუფლად შეიძლება ზენდური წარმოშობისა იყოს, როგორც ამას ბ-ნი ბროსე-უმცროსი აღნიშნავს.² ისევე როგორც უმეტეს სემიტურ ენებში, როგორიცაა ებრაული, არაბული და სხ., აქაც მე შევნიშნე, რომ ხშირად ამ წარწერებში სიტყვების ძირითადი ნაწილიდან ამოგდებული იყო ხმოვნები; ასე მაგალითად, ბაგრატის სახელი და ტიტული ხმოვნებითურთ შემდეგნაირად უნდა დაიწეროს: “ბაგრატ კურაპალატი, მეფე აფხაზთა და ქართველთა”; ხმოვნების გარეშე კი წერდნენ: “ბგრტ კრპლტი მფ აფხზთა და ქრთვლთა”.

ბაგრატის ამ სამი წარწერის გარდა მე აღმოვაჩინე აგრეთვე მეოთხეც, რომელიც ამოკვეთილია საკურთხევლის ხელმარჯვნივ, სამხრეთისაკენ მიმართულ კარნიზის ქვაზე; თუმცა იგი არ არის ამოკვეთილი ისეთივე ლამაზი ასოებით, როგორც დანარჩენები. აი მისი თარგმანი, შესრულებული ბ-ნ ბროსე-უმცროსის მიერ:³

“ამ ეკლესიის ხუროთმოძღვარი აგრეთვე აღსდგება. ღმერთმა შეინდოს მისა”.

ამის გარდა სხვა წარწერები აქ არ არის. ქართული ძეგლების

¹ მოვსეს ხორენაცი, III, 52-54, მოხსენიებული სენ-მარტენის მიერ Journ. Asiat., ივნისი, 1823, გვ. 322.

² იხილეთ მისი გრამატიკა, ხელნაწერი, გვ. 1, 5 და 7.

³ იხილეთ ქართული ორიგინალი მე-3 სერიამი, არქიტექტურა, ფურც. 18, ნახ. 13.

ეს ზომიერება თვალში საცემია სომხურისათვის ესოდენ ჩვეული სიჭარბის გვერდით, რომელთა კედლებსაც თითქმის მთლიანად ფარავენ ვრცელი წარწერები.

რაც შეეხება ბარელიეფს, იგი მხოლოდ ერთია, პატარა ნიშაში, წინა ფასადის ყველაზე ამაღლებული და მდიდრულად მორთული სარკმლის თაღზე. გამოსახულია ანგელოზი, რომელსაც ხელი აქვს ჩაჭიდებული ბაგრატიანთის, თითქოს მისი წარდგინების მიზნით. ამ ნიშის ზემოთ, კედელზე, ამოკვეთილია ლამაზი ჯვარი.¹

სარკმლის ჩარჩოზე ამოკვეთილი ბასილისკოსა და გრიფონის მსგავსი ფრინველებს უცნაური განლაგება აქვთ – თავები ხელმარჯვნივაა, კუდები კი – ხელმარცხნივ. ეს გრიფონი, რომელიც მე ჩავხატე (მე-3 სერის, ფურც. 18, ნახ. 5) აღმოსავლურ ძეგლებში ყველგან გვხვდება, დაწყებული პანტიკაპეის და დამთავრებული პერსეპოლისის საფლავთა რელიეფებით.

ამ დიდებულ ნაგებობაზე საუბრის დასასრულს მინდა სინანულით აღვნიშნო, რომ დროჟამის გარდა მას ადამიანებისაგანაც დიდი ზიანი მიადგა: იგი ხომ იმისათვის შეიქმნა, რომ კიდევ მრავალი საუკუნისათვის გაეძლო მის მყარ, ყვითელი იურული ცარცის მშვენიერ ქვათლილებს. თურქებმა მისი ნგრევა 1691 წელს^[44] დაიწყეს – დააქციეს და ააფეთქეს იმ პერიოდში, როცა მას ფლობდნენ². ჯერ კიდევ 1772 წელს, თავისი მოგზაურობისას გიულდენშტედტმა^[45] იხილა ინტერიერის რამდენიმე უვნებლად გადარჩენილი სვეტი³. დღეს კი აღარაფერია შემორჩენილი არც გუმბათიდან და არც თაღების უმრავლესობიდან; ინტერიერი განმედილია და იქ ასაფლავებენ იმათ, ვინც კარგ გასამრჯელოს გადაუხდის მღვდლებს, მათ კი მოაგროვებს რაც კი რამ კარგი იყო ამ ნანგრევებს შორის, ასე თუ ისე მოახერხეს მათი ერთმანეთზე დანყოფა და სამხრეთის გრძელ კედელზე პატარა ეკვდერი მიაშენეს, სადაც ეგზარქოსი მესას ასრულებდა. ერთხელ, სწორედ ღვთისმსახურების დროს, მის ახლოს ქვა ჩამოვარდა. შემდგომში, მსგავსი უბედურების თავიდან ასაცილებლად, მან მთავრობისაგან ითხოვა ნებართვა, მოენგრიათ ტაძრის გადარჩენილი ერთი კედლის მოზრდილი ნაწილი, რომელიც საშიშროებას უქმნიდა ეკვდერს. ნებართვის მიღების შემდეგ კედლის ეს ნაწილი მართლაც

¹ იხილეთ ატლასი, მე-3 სერია, ფურც. 18, ნახ. 3.

² *Cronique armenienne*, რომელიც ბ-მა შულცმა გაუგზავნა ბ-ნ სენ-მარტენს და რომელიც გადმომცა ბროსე-უმცროსმა.

³ *Guldenstadt, Reisen nach Georgien, etc.*, გვ. 164, კლაპროტის გამოც.

მოანგრიეს¹. ჩამონგრეულ კედლებზე ყველგან სურო მოედო: იგი სულ ზემოთ მიიწევს, როგორც საფარველი და კარნიზებზე ამოსულ ბუჩქებს ებლაუჭება.

ჯერ კიდევ 1772 წელს ქუთაისის მიტროპოლიტის (ქუთათელის) ადგილსამყოფელი იყო. ეს უკანასკნელი ემორჩილებოდა აფხაზეთის პატრიარქს, რომელიც ჩვეულებრივ, გელათში იჯდა. დღეს პატრიარქისა და მიტროპოლიტის ფუნქციები შეთავსებული აქვს ერთ სასულიერო პირს, რომელიც იმერეთის არქიეპისკოპოსის ხარისხშია და ემორჩილება საქართველოს ეგზარქოსს, რომლის რეზიდენციაც თბილისშია. ამგვარ დამოკიდებულებას სულაც არ შეუძლია ხელი იმისთვის, რომ ქუთაისის ამ არქიეპისკოპოსს ყველა ძველი ტიტული შეენარჩუნებინა².

ბაგრატ III და ბაგრატ IV საქართველოსა და იმერეთში ხუროთმოძღვრების ახალი სტილის დამფუძნებლებად გვევლინებიან; XI საუკუნეში დავით II-მ, მისმა შვილიშვილმა, გელათის აგებისას ბიჭვინთის თითქმის ზუსტი ასლი გადმოიღო, ორნამენტები კი ქუთაისის ტაძრისას გვაგონებს. დაახლოებით იმავე პერიოდით თარიღდება ნიკორწმინდისა და მარტვილის საეპისკოპოსო ტაძრები, აგრეთვე — კაცხის[46] ეკლესია; რაც შეეხება მცხეთის ტაძარს, ზემოთ ვნახეთ, რომ იგი მტრის მიერ მთლიანად იქნა დანგრეული და 1414 წელს მეფე ალექსანდრემ აღადგინა და დაამშვენა ლამაზი გუმბათით, რომელიც, სამწუხაროდ, 1656 წელს ჩამოინგრა; მაგრამ იგი იმავე წელს

¹ ტაძრის ახლანდელი მდგომარეობის მის პირვანდელ სახესთან შესადარებლად იხილეთ ატლასი, მე-3 სერია, ფურც. 13-14: მე-13-ზე მე მოცემული მაქვს ამ ნანგრევების ორი ხედი, ხოლო მე-14-ზე აღვადგინე საკურთხევლის ფასადი.

² 1772 წელს გიულდენშტედტს კოლხეთის სასულიერო იერარქიის შემდეგი სურათი აქვს აღწერილი: იმერეთს ჰყავდა პატრიარქი ანუ კათალიკოსი, რომელიც ბიჭვინთისა და აფხაზეთის პატრიარქის ტიტულს ატარებდა; მისი იურისდიქციის ქვეშ იყო ქუთაისის საარქიეპისკოპოსო, ხონის, ნიკორწმინდის, ეპარქიები; მას ემორჩილებოდნენ აგრეთვე შემოქმედისა და ჯუმათის ეპარქიები გურიაში. ბ-ნი ბროსე-უმცროსის ქრონიკის მიხედვით, იმერეთის სამ ეპარქიად დაყოფა მოხდა 1529 წელს (გვ.7). გიულდენშტედტის ჩამოსვლამდე ცოტა ხნით ადრე, იმერეთის მეფესა და დადიანს შორის დაპირისპირების შედეგად, სამეგრელომ მიაღწია იმას, რომ საკუთარი პატრიარქი, ანუ კათალიკოსი ჰყოლოდა; მანამდე კი ოდიშის, ლეჩხუმისა და სამეგრელოს სამივე ეპისკოპოსი ასევე აფხაზეთის პატრიარქს ემორჩილებოდა[49].

ალადგინა როსტომმა[47] – საქართველოს მუსლიმმა მეფემ. მთლიანობაშიც და დეტალებშიც აქ იმიტირებულია ქუთაისის ტაძარი¹.

მე აქ ქუთაისის ტაძარზე დიდ ხანს შეეჩერდი არა მხოლოდ იმის გამო, რომ ეს უაღრესად საინტერესო ისტორიული ძეგლია, არამედ იმიტომაც, რომ ეს გახლავთ საუკეთესო ხუროთმოძღვრების უძველესი ნიმუში. ვაგრძელებ ჩემ მიერ მოცემული გეგმის განმარტებას:

14. მიტროპოლიტის და მღვდლების საცხოვრებელი – ეს ის შენობებია, რომლებიც ტაძრის გარშემოა განთავსებული; ხელმარცხნივ, პორტიკის პირდაპირ მდებარე დიდი კიბე ტაძარს უკავშირდებოდა.

C. – ქვედა გამაგრებული ქალაქი:

15. ექვსი-შვიდი ფუტის სისქის მქონე, მდინარესთან კუთხის დიდი მრგვალი კოშკით დაბოლოებული კედელი, რომელიც მას დასავლეთიდან იცავდა, რომაელების jus-ის[48] მსგავსად იყო აგებული, ანუ გარედან კლდის ლოდებით ან კვადრებით. შესაძლოა იგი იუსტინიანეს დროს ბერძნების მიერ უქიმერიონის მშენებლობის პერიოდს განეკუთვნება. მიუხედავად ქვის ამგვარი უხეში წყობისა, ეს კედელი იმდენად მტკიცე იყო, რომ როდესაც სოლომონ მეფემ 1770 წლის 6 აგვისტოს ეს ციხე ტოტლებენისაგან მიიღო (რომელმაც იგი თურქთაგან გაანთავისუფლა), და მისი დანგრევა მოისურვა, რათა მონავალში მტრისათვის მისი გამოყენების საშუალება მოესპო, ეს თითქმის შეუძლებელი აღმოჩნდა. ბოლოს იძულებულნი გახდნენ, რომ იგი 100-130 ფუტის დაშორებით მდგარი ქვემეხიდან ნასროლი ყუმბარებით დაენგრიათ. ამ კედლის ნაწილი, უზარმაზარი ნამსხვრევების სახით, მიწაზე დაენარცხა, დანარჩენი კი ნახევრად ჩამოიქცა და გადმოკიდებულ მდგომარეობაში დარჩა. ორი ოთხკუთხა, დიდი და კარგად გამაგრებული კოშკი, რომელიც კედელს მდინარის მხრიდან იცავდა, ასევე შუაზე გაიპო და სანახევროდ ჩამოიქცა.

16. ამ კედელში ჩაჭრილი იყო თლილი ქვის დიდი შესასვლელი კარი, რომელიც თავის დროზე გიულდენშტედტსაც უნახავს[50], დღეს კი იგი მთლიანად დანგრეულია; ამ კარით შიგ კედელში ნაკვეთი საფეხურებისაკენ გადიოდნენ.

17. ქვედა ქალაქის ქუჩა, ოდესღაც ორივე მხარეს ჩამწკრივებული სახლებით.

18. პატარა ეკლესია.

¹ მე-2 სერია, ფერწერა, ფურც. 6.

19. დიდი ეკლესია რამდენადმე დაქანებულ ფერდობზე, ამჟამად მხოლოდ მისი ნანგრევებია შემორჩენილი. ირგვლივ მოფენილია თლილი ქვის ნამსხვრევები, რომლებსაც ისეთივე ჩუქურთმები და ორნამენტები ამშვენებენ, როგორც ტაძარზეა.

20. ქვედა ქალაქის აღმოსავლეთი კედელი, რომელიც კლდეებს მიუყვება და რიონამდე ჩადის.

D. ფაზისის ანუ რიონის ნაპირზე მდებარე დაბლა-ციხის პლაცდარმი;

21. მისი გალავანი, ისევე როგორც ზედა-ციხე, თლილი ქვით არის ნაგები და ძალზე მტკიცეა. მე ვერ აღმოვაჩინე ხიდის ბურჯების კვალი: ალბათ აქ ოდესღაც ხის ხიდი იყო; ყოველ შემთხვევაში, ვერ კიდევ ნათლად ჩანს კლდეში გამოკვეთილი ხვრელები, რომლებშიც ბაგირებს ამაგრებდნენ ბორნებისათვის. სავარაუდოდ, აქ ოთხიხუთი ბორანი უნდა ყოფილიყო.

22. კარიბჭე, რომლის ნაშთები თეთრი ფასმინით არის დაფარული.

23. გამაგრებული კოშკი, რომელსაც მამა კაპუცინებმა თავიანთი სასწავლებელი მიაშენეს; თითქმის მთელი ეს პლაცდარმი ამჟამად მათი საკუთრებაა. შუაში ხის ეკლესია იყო აღმართული, დღეს კი აპირებენ იგი შეცვალონ ქვის ეკლესიით, რომელიც ალბათ დაიტევს კათოლიკე სომხების მრავალრიცხოვან მრევლს; ეს უკანასკნელი კი ქუთაისში დღითი დღე იზრდება. ამ ეკლესიის საძირკველი უკვე მზად არის; მისი გათხრის დროს მიწაში იპოვეს ვერცხლის მონეტებით სავსე ქოთანის წმ. ევგენის (Eugene) გამოსახულებითა და ბერძნული წარწერით.

E. გაუმაგრებელი ქალაქი, რომელიც აღმოსავლეთით, უსწორმასწორო ფერდობებზე და პლატოზე იყო გადაჭიმული. აქ რამდენიმე ქუჩა და ძველი გზები ადვილად ამოსაცნობია. ვხდებით გზის პირას ჩამწკრივებული უამრავი ქვის სახლის ნანგრევებს ან საძირკვლის ნარჩენებს. №24-ით აღნიშნული სახლი ერთადერთია, რომელიც კარგად არის შემონახული.

25. უძველესი და ნანგრევებად ქცეული წმ. გიორგის ეკლესია; იგი არაფრით არ არის მნიშვნელოვანი. მის გარშემო ძველი ლედვის ხეებითა და ბალის ფრთათეთრათი დაბურული სასაფლაოა.

26. კიდევ ერთი დანგრეული ეკლესია, მრავალრიცხოვანი მიწაშენების ნაშთებით. სწორედ ამ ადგილიდან გავაკეთე ძველი ქუთაისისა და ფაზისის ხეობების ხედის ჩანახატები – ატლასი, II სერია, ფურც. a.

27. დიდებული სახლი, ციხის მსგავსად – მტკიცე, თლილი ქვით

ნაშენი გალავნით გარშემოვლებული.

28. ძველი ბაზარი.

29. ხის ქალაქის ადგილი.

30. აგურით ნაშენი ყველაზე ძველი უბანი; ამჟამად აქ შენობები თითქმის გამქრალია, ჩანს აგურების გროვა ქვების გარეშე; ზოგიერთი მათგანი ძალზე დიდი ზომისაა.

31. მთლიანად დანგრეული ქვის ძველი ეკლესიები თუ სამლოცველოები; ისინი ულამაზეს ადგილას იყვნენ განლაგებულნი. ერთ-ერთი ამ სამლოცველოს ძირში, გზისპირას, მთის პლატოდან ძნელად მისადგომი, ღრმა უფსკრული ეშვებოდა; წვიმის წყალი სწორედ ამ უცნაურ ძაბრში ჩაედინებოდა, რომელიც ცარცოვან კლდეში გაჩენილ უზარმაზარ ნაპრალს წარმოადგენდა.

32. მარცხენა ნაპირზე მოჩანს რიყის ქვით ნაგები ხიდის ბურჯის ნაშთები, რომლის ბოლოშიც, აღმოსავლეთით, თურქული აბანო იყო.

33. აქვე ჩანს მეორე ხიდის ბურჯებიც; ეს ხიდი პირდაპირ ციხისკენ მიმავალი ფენილი ქუჩით ბოლოვდებოდა.

34. ძველ ბურჯებზე დაშენებული ახალი ხიდი.

35. მეოთხე ხიდის ბურჯები; ამ ხიდით ერთი ნაპირიდან მეორეზე ისე გადადიოდნენ, რომ მდინარისპირა კლდეებზე ასვლა აღარ სჭირდებოდათ.

F. რიონის მარცხენა ნაპირზე გაშენებულია დაბლა-ქალაქი. იგი თითქმის მთლიანად ხით იყო ნაგები. ჩანს მხოლოდ ხუთი-ექვსი ხის ეკლესიისა თუ სამლოცველოს ნანგრევები. ერთ-ერთ მათგანში დღეს სახელმწიფო ბაღის მეზღვე ცხოვრობს, მეორე კი მმართველის სასახლის სამზარეულოდ არის გადაკეთებული.

ახალი რუსული ქალაქი ძველი ქალაქის ადგილზე გაშენდა: a არის სამხედრო ჰოსპიტალი, b – ყაზარმები, c – ბაზარი, d – დიდი მოედანი, e – სახელმწიფო ბაღი, f – მმართველის სახლი, g – ებრაელთა უბანი სინაგოგით.

G. ომერეთის მეფეთა ძველი რეზიდენცია (მანამ, სანამ ამ მხარეს რუსეთი დაეპატრონებოდა). აქ უამრავი ნაგებობა გარშემოვლებული იყო უძველესი კედლებით და ერთი თხრილით, მათგან დღეს მხოლოდ ნაკვალევია შემორჩენილი. გიულდენშტედტის დროს ამ ადგილს „ოქროს ჩარდახს“ (ანუ გალერეას) უწოდებდნენ[51]. პროკოპის თხზულების მიხედვით, ეს უბანი იყო პირვანდელი ქუთაისი, – ბერძნების კუტაია, აიეტის სამშობლო, რომელიც ლაზებმა (მას რომ „ქუთათისიუმს“ უწოდებდნენ) მეფე გუბაზის დროს დაანგრიეს, რათა

სპარსელებისათვის არ ჩაებარებინათ; მაგრამ სპარსელებმა 551 წელს, მერმერეოსის[52] დროს, აღდგინეს ქუთათისიუმი, რათა იგი თავიანთ ძირითად ადგილსამყოფელად ექციათ. შემდგომში, როდესაც ლაზებმა კვლავ უკან დაიბრუნეს ქალაქი, ადგილობრივ მეფეები აქ ხშირად იწყობდნენ საკუთარ რეზიდენციას.

36. ამ რეზიდენციის ძირითადი ნაგებობა დღეს მთლიანად დანგრეულია; პირველი სართული წარმოადგენდა გადახურულ საცხოვრებლებს, მათ ზემოთ კი ხის სართული იყო დაშენებული. 1650 წელს, როდესაც რუსეთის მეფის – ალექსი მიხეილის ძის[53] ელჩები ნიკიფორე ირზახის (ჩოლოყაშვილის)[54] მეთაურობით იმერეთის მეფე ალექსანდრეს[55] ეახლნენ, ამ დიდი ოთახების ყველა კედელი დაფარული იყო ნახატებით, რომლებზეც ალექსანდრეს წინაპარ მეფეთა საბრძოლო სცენები იყო ასახული. სასახლის უკან გადაჭიმული იყო ხეებით დაბურული დიდი ბაღი.

37. მეორე, ქვის სასახლე, ნაწილობრივად რიონზეა გადმოკიდებული, სამი თალით ანუ არკადით. მას უფრო ბელელის შესახედაობა აქვს.

38. სამეფო ეკლესია, რომელიც დღეს რუსულ ეკლესიად არის გადაკეთებული.

39. საკმაოდ ლამაზი ფორმის იზოლირებული სამრეკლო; უნინ იგი მეფის რეზიდენციის შესასვლელ კარს წარმოადგენდა. შემორჩენილია რამდენიმე მშვენიერი ხე, რომელთა ჩრდილიც სამრეკლოს ფარავს.

H. ქუთაისის განსაკუთრებულად გამორჩეული და ქალაქიდან მოშორებით მდებარე უბანი, რომელიც ბუნებრივადაც და გალავნითაც არის დაცული. აქ არანაკლებ ოთხი ეკლესიის ნანგრევებია შემორჩენილი. ეს უბანი, სავარაუდოდ, რომელიღაც დიდებულს ეკუთვნოდა, რადგან №40 – ერთ-ერთი იმ კვადრატულ, გადახურულ კოშკთაგანია, რომელიც მტრის შემოსევის დროს თავდაცვისათვის გამოიყენებოდა: თაღოვანი ლიობით ხალხი კოშკში ადიოდა და იქ აფარებდა თავს.

41. ქალაქის ამ ნაწილს წყლით ამარაგებდა მშვენიერი წყარო (წყალსადენით), მისი ტემპერატურა რეომიურით 8,5⁰-ია.

42. დაბოლოს, ფაზისისაკენ ჩამავალ კლდის ფერდობზე, ძალიან ლამაზ გარემოში, მომწვანო ქვიშაქვისაგან ნაგები პატარა სამლოცველოს ნანგრევებია[56]. დასავლეთისაკენ მიმართულ მის შესასვლელს ნახევარწრიული თალი აქვს. დიდ ქვაზე, რომელიც მის ზედაპირს ფარავდა, უნინ წარწერა იყო მოთავსებული. ახლა ქვა კლდის ძირში ეგდო და მეც ჩავედი წარწერის გადმოსაღებად; რადგან ქვის

კუთხეები უკვე ჩამომტვრეული იყო, წარწერის სრული მნიშვნელობა ვერ გავარკვიე, ყოველი შემთხვევისათვის, გადმოვიღე ის, რაც გადარჩა. ჩემი თხოვნით, მისი თარგმანი ბ-მა ბროსე-უმცროსმა შეასრულა:

“...[ძე]... მეფე ბაგრატიდმა [ააშენა} მთავარანგელოზების ეს წმინდა ეკლესია, გაბრას მონაწილეობით 6617 წელს“.

ეს თარიღი, რომელიც ჩვენი ნელთალრიცხვის 1109 წელს შეესაბამება[57], ადასტურებს, რომ ეს პატარა ეკლესია აგებული ყოფილა სახელოვანი დავით III დროს, რომელსაც მეტსახელად აღმაშენებელი უწოდეს. მანვე ააგო წმინდა ღვთისმშობლის ტაძარი გელათში. მისი ზეობა 1089 წლიდან 1124 თუ 1126 წლამდე გრძელდებოდა[58]. ბაგრატიდის სახელის წინ, რომლითაც, როგორც აღვნიშნე, ეს ნაკლები წარწერა იწყებოდა, დატოვებული იყო მხოლოდ ოთხი ასოს ადგილი, სავარაუდოდ – აქ იმ ბაგრატიდის სახელი იგულისხმება, რომლის შესახებაც წარწერაშია საუბარი. ამ ასოებიდან შემორჩენილია მხოლოდ “რ“, რომელიც დემეტრეს[59] – დავით III-ის ძისა და მემკვიდრის სახელის ბოლო ასო უნდა იყოს. იგი ჯერ კიდევ მამის სიცოცხლეში იყო ჩართული სახელმწიფო საქმიანობაში და ცნობილი იყო თურქ-სელჩუკთა წინააღმდეგ ბრძოლებში გამოჩენილი გმირობით. შესაძლებელია, ეკლესიის ქვემოთ განლაგებული, გალავანშემოვლებულ ნაგებობათა მთელი ეს ანსამბლი მისი, როგორც მეფის ძის, საუფლისწულო მამული და რეზიდენცია იყო.

ამ ეკლესიის ქვემოთ, კლდეში ამოკვეთილია მრავალი მღვიმე და სავარაუდოა, რომ აქ გადიოდა მიწისქვეშა გზა, რომლის მეშვეობითაც უკავშირდებოდნენ ეკლესიის პატარა ეზოს; შემორჩენილია მისი კვალიც... ეკლესიის გვერდით, კლდის უკანა მხარე დაფარულია უზარმაზარი კვადრატული საფლავის ქვებით, ისევე, როგორც ეს ბრეტანშია. შვიდი-რვა ფუტის სიგანის ფილები ქმნიან კვადრატს, რომელიც ასევე სხვა ფილებით არის დაფარული. ასეთი სახის საფლავის ქვები კავკასიის უძველეს მოსახლეობას ჰქონდა და მოგვიანებით მე ის ზემო რაჭის მცხოვრებლებთანაც აღმოვაჩინე.

კომენტარები

[1] **იაკობიტები** — მონოფიზიტების ერთ-ერთი შტო; დაარსებულია ეპისკოპოს იაკობ ბარადეის (ზანზალეს) მიერ, რომელიც VI ს. შუა ხანებში განუდგა მართლმადიდებლურ ეკლესიას. ეს მიმდინარეობა გავრცელებული იყო ჩრდილო-აღმოსავლეთ აფრიკაში, დასავლეთ აზიასა და სამხრეთ ინდოეთში (დიუბუას ნაშრომის შესახებ იხ.

ჩვენი წერილები: ჟურნ. “ანალები“, №2, 2000, №1-2, 2002; კერბ. “Casucasica“, №7, 2003; კრებ. “ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები“, №2, 2009, №1-2, 2010).”

[2] **სეტიე** — ძვ. ფრანგული სითხისა და მარცვლეულის საზომი ერთეული, დაახლ. 150-იდან 200 ლიტრამდე.

[3] იგულისხმება კირკეს (ცირცეს) მიერ შინისაკენ მიმავალი ოდისევსის თანამგზავრების ღორებად გადაქცევის ეპიზოდი.

[4] **ფუტი** – სიგრძის საზომი ერთეული ინგლისურ სისტემაში (0,3048 მ.).

[5] **ხვამლი** — მთა ცაგერის რ-ნში, რაჭა-ლეჩხუმის კავკასიონზე.

[6] **ოპერონი** – (მით.) ელფების მეფე ძვ. ფრანგული ლეგენდიდან, ფერიების დედოფლის — ტიტანიას ქმარი. ამ გმირის სახელს ვხვდებით არაერთ ცნობილ ავტორთან; განსაკუთრებული პოპულარობა მოიპოვა შექსპირის პიესისა (“ზაფხულის ღამის სიზმარი”) და ვებერის ოპერის (“ოპერონი”) წყალობით. ლეგენდის თანახმად, ოპერონი ჯადოსნური ბუკის მფლობელია.

[7] **პროკოპი კესარიელი** – VI ს. ბიზანტიელი ისტორიკოსი, ავტორი ნაშრომისა “იუსტინიანეს ომების ისტორია“.

[8] ანტიკური ხანის ავტორებთან ქუთაისი სხვადასხვა ფორმით მოიხსენიება: კუტაია, კუტაიონი, კუტატისიონი, ქუთათისიუმი, ქუთათისი, კვიტაიონი და სხ.

ისტორიული ციხესიმაგრის – **უქიმერიონის** ადგილმდებარეობის შესახებ ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში აზრთა სხვადასხვაობაა; ერთ-ერთი ვერსიით, ეს არის ქუთაისში, არქიელის გორაზე დღემდე ნანგრევების სახით შემორჩენილი ძველი ციხესიმაგრე. აკად. ს. ყაუხჩიშვილის აზრით, უქიმერიონი ძველი ქუთაისის ციხეა, ხოლო პროკოპის მიერ მოხსენიებული უქიმერიონი რიონის მარჯვენა ნაპირზე – ლეჩხუმისა და სვანეთისაკენ მიმავალ გზაზე უნდა მდებარეობდეს (ამის თაობაზე ვრცლად იხ. გეორგიკა, II, გვ. 203; ვ. ჯაოშვილი, ქუთაისი, თბ., 1989, გვ. 65-66; ვ. ჩაკვეტაძე, ქუთაისის ისტორიიდან, თბ., 1960).

[9] **ტოტლებენი** გოტლიბ კურტ ჰაინრიხ ფონ (1715-1778) – რუსეთის არმიის გენერალ-მაიორი, 1761 წ. ლალატის ბრალდებით დააპატიმრეს და სიკვდილი მიუსაჯეს, მაგრამ იმპერატორ პეტრე III-ს სიკვდილის შემდეგ ეკატერინე II-მ შეიწყალა; საქართველოში, კერძოდ კი იმერეთში ტოტლებენის ჩამოსვლა 1768-1774 წწ. რუსეთ-თურქეთის ომს უკავშირდება: რუსეთი თავად იყო დაინტერესებული ამ ომში საქართველოს ჩაბმით. თავის მხრივ, სოლომონ I-იც გარკვე-

ული მოსაზრებით ჩაერთო საომარ მოქმედებებში: იგი იმედოვნებდა, რუსეთის ჯარის დახმარებით დაემორჩილებინა ურჩი მთავრები, დაებრუნებინა თურქთა მიერ მიტაცებული ტერიტორიები და საბოლოოდ განედევნა ისინი იმერეთიდან. ამ შემთხვევაში დიუბუას თვალსაზრისი სოლომონის წინააღმდეგ “იმერლების აჯანყების” თაობაზე რეალურ საფუძველს მოკლებულია.

[10] **სოლომონ I** (ალექსანდრე V-ს ძე) – იმერეთის მეფე 1752-1784 წწ.

[11] **ვარციხე** (ვარდციხე, ადრეული შუასაუკუნეების როდოპოლისი) – სოფელი იმერეთის დაბლობზე, მდ. ხანისწყლისა და რიონის შესართავთან; პირველად მოიხსენიება VI ს. ბიზანტიურ წყაროებში (გეორგიკა, ტ. III, ს. ყაუხჩიშვილის გამოც., თბ., 1936). გვიანდელ შუასაუკუნეებში – იმერეთის მეფეთა ერთ-ერთი რეზიდენცია.

ბაღდათი (1940-1990 წწ. – მაიაკოვსკი) – ქალაქი იმერეთის დაბლობზე, მდ. ხანისწყლის ნაპირას. 1703 წ. იგი ოსმალებმა დაიკავეს და აქ ჯერ ხის (ე.წ. თხმელის-ციხე), მოგვიანებით კი – ქვითკირის ციხე ააგეს, სადაც თურქული გარნიზონი იდგა. 1770 წ. სოლომონ I-მა და ტოტლებენმა ერთობლივი ძალებით ალყაში მოაქციეს და ბრძოლით აიღეს ბაღდათის ციხე.

[12] იხ. გიულდენშტედტის მოგზაურობა, გვ. 139.

[13] **ფასისმთა** – მწვერვალი რაჭის კავკასიონის მთავარ ქედზე, მდ. რიონისა და ცხენისწყლის სათავეებთან; კედელა – ქედი ონის რ-ნში, შოდა-კედელას აღმოსავლეთი ნაწილი.

[14] **ანყურის ციხე** – ფეოდალური ხანის ცისესიმაგრე მტკვრის მარჯვენა ნაპირზე, სოფ. ანყურთან, ბორჯომიდან 30 კმ-ზე; ზედა თმოგვი/თმოგვის ციხე – ისტორიული ციხე-ქალაქი ჯავახეთში, მდ. მტკვრის მარცხენა ნაპირზე, ახლანდ. ასპინძის რ-ნის სოფ. თმოგვში; წყაროებში პირველად იხსენიება X ს-ში. დარიალის ციხე – გადმოცემის თანახმად, დარიალის ხეობაში პირველი სიმაგრე მეფე მირიანს აუგია, V ს-ში კი იგი ვახტანგ გორგასალს აღუდგენია.

[15] **ტირი** (ახლანდ. სური – ლიბანში) – ფინიკიელთა ქალაქ-სახელმწიფო ხმელთაშუა ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე; მდებარეობს კლდოვან კუნძულზე (“ტირ” – კლდე).

[16] **ბალი** (გერმ. ბაზელი) – ქალაქი ჩრდ. შვეიცარიაში, საფრანგეთისა და გერმანიის საზღვართან, დაარსებულია რომაელთა მიერ და ცნობილია თავისი არქიტექტურული ძეგლებით. ფრიბურგი – ქალაქი დას. შვეიცარიაში, მდ. სარინზე, ფრიბურის კანტონის ადმინისტრაციული ცენტრი.

[17] იგულისხმება თეიმურაზ I-ის ასული დარეჯანი – ზურაბ

არაგვის ერისთავის, შემდეგ კი იმერეთის მეფის ალექსანდრე III-ის ცოლი.

[18] **ვოლნი** კონსტანტინე ფრანსუა დე შანსებეფი (1757-1820) – ფრანგი ფილოსოფოსი და მწერალი; იმოგზაურა ახლო აღმოსავლეთში და გამოაქვეყნა ნაშრომი “მოგზაურობა ეგვიპტესა და სირიაში” (1787 წ.).

[19] ქართულ ისტორიოგრაფიაში ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადების თარიღად აღიარებულია 326 წ.

[20] **იუსტინიანე I დიდი** (483-456) ბიზანტიის იმპერატორი 527-565 წწ., იბრძოდა სასანიანთა ირანის წინააღმდეგ და ამ ბრძოლის ასპარეზი იყო ლაზიკის (ეგრისის) სამეფო. არაზუსტი ცნობა იმის შესახებ, რომ აფხაზებმა იუსტინიანეს დროს მიიღეს ქრისტიანობა, და რომ მან აფხაზთა ქვეყანაში ღვთისმშობლის ტაძარი ააშენა, მომდინარეობს პროკოპი კესარიელისაგან. სინამდვილეში **ბიჭვინთის ცნობილი ტაძარი** X-XI სს. ნაგებობაა, რესტავრირებულია XIX ს-ში, 1866 წ. ვორონოვის მიერ (ლ. რჩეულიშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 281). პროკოპისეულ ლეგენდას ზოგიერთი ქართული წყაროც იზიარებს: მაგ. ვახუშტი წერს რომ “ამ მუნის-წყალის დასავლით არს ბიჭვინტას ეკლესია დიდი, დიდშენი, კეთილ ფრიად, გუმბათიანი, ზღვის კიდეცა ზედა. ეს აღაშენა იუსტინიანე კეისარმან შემეკობითა დიდითა. პირველ იყო საეპისკოპოპო, ჟამსა აფხაზთა მეფეთათა იქმნა საკათალიკოზოდ, და აწ არს საყდარი აფხაზთა კათალიკოზისა, არამედ აწ ხუცის ამარად, ვინადგან აფხაზნი არლარა მონებენ რჯულსა და სარწმუნოებასა” (ვახუშტი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, ს. ყაუხჩიშვილის გამოცემა, თბ., 1973, გვ. 171). ტაძრის მხატვრულ-სტილისტური ანალიზით დადგენილია, რომ იგი არა უადრეს X ს-ისაა. მისი პირველი ვრცელი აღწერილობა ეკუთვნის დიუბუას, მან თავის ნაშრომს დაურთო ჩანახატები და აზომვები, რომელთაც დღესაც არ დაუკარგავთ მნიშვნელობა (იხ. ლ. რჩეულიშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 284).

[21] VI ს-ის ბიზანტიელი ისტორიკოსის – აგათია სქოლასტიკოსის ცნობით “ონოგურისი” მარტვილისა და ხონის რ-ნების საზღვარზე მდებარე უნაგირას მთას შეესაბამება: “ეს სახელი [ონოგურისი] ძველადვე შეერქვა ამ ადგილს, სესაძლებელია, იმის გამო, რომ ჰუნნები, რომელთაც ონოგურები ეწოდებოდათ, ამ ადგილას შებმინ კოლხებს წარსულ წლებში და დამარცხებულან, და ამ გამარჯვების ნიშნად და ძეგლად აქაურ მცხოვრებთ ეს სახელი შეურქმევიათ ამ ადგილისათვის. ამჟამად ბევრი ასე კი აღარ უწოდეს, არამედ, რადგან აქ დაფუძნებულია იმ წმინდა სტეფანეს ტაძარი, რომელიც, როგორც ამბობენ, საკუთარი ნებით შეება მტერს საუკეთესო ქრისტიან-

თა გულისათვის და ჩაქოლილ იქნა მონინაალმდეგეთა მიერ, მისი სახელი ეწოდა ამ ადგილს“ (ვრცლად იხ. გეორგიკა, III, გვ. 59-62).

[22] იგულისხმება არქეოპოლისში (ნოქალაქევში) დღემდე შემორჩენილი ორმოც მონამეთა ეკლესია, რომელიც V ს-ში აუგიათ, მაგრამ ომიანობის პერიოდში დაზიანებულია და პროკოპი კესარიელის ცნობით, VI ს-ში იმპერატორ იუსტინიანეს განუახლებია (იხ. გეორგიკა, II, გვ. 220).

[23] **არქიტექტურული ორდერი** — დგარულ-კოჭოვანი სისტემის სტრუქტურა და მხატვრული დამუშავება, რომელიც ცნობილი იყო ძველი ეგვიპტის, ბაბილონურ-ასურულ და სპარსულ ხუროთმოძღვრებაში. ორდერების მზიდი ნაწილებია სვეტი, კაპიტელითა და ბაზისითურთ. კლასიკურ სისტემად ეს სტილი ჩამოყალიბდა ძველ ბერძნულ არქიტექტურაში (ძვ. წ. აღ. V ს.): კორინთული ორდერი ძვ. წ. აღ. V ს-ის II ნახევარში შეიქმნა და ფართოდ გავრცელდა რომაულ არქიტექტურაში; იონიური ორდერი შედარებით მსუბუქი პროპორციებითა და მდიდრული დეკორით გამოირჩევა.

[24] ქართლის მეფის მირიანის ზეობის ზუსტი თარიღი დაუდგენელია; ქართული და სომხური წყაროების მონაცემებით, იგი სომეხთა მეფის – თრდატ III-ის (298-330 წწ) და რომის იმპერატორ კონსტანტინეს (306-337 წწ.) თანამედროვეა და, ამავე დროს, ჯერ კიდევ ცოცხალია 361 წელს (ვრცლად მის შესახებ იხ. საქართველოს ისტორია უძველესი დროიდან XX საუკუნის ბოლომდე, ტ. II, თბ., 2012, გვ. 10-18). წმ. ნინოს მითითებით მირიანს IV ს. 30-იან წლებში ხის ეკლესია აუშენებია, რომელიც აღარ გადარჩენილა. მეორე, ქვის ეკლესიისაგან, რომელიც იქვე ააგო ვახტანგ გორგასალმა (V ს. მეორე ნახევარში), გადარჩა მხოლოდ ცალკეული ნაწილები, ამჟამად ჩართული სვეტიცხოვლის ტაძრის დღევანდელ კორპუსში: 1970-1971 წწ-ში ჩატარებული არქეოლოგიური სამუშაოების შედეგად, ცალკეულ ფრაგმენტებთან ერთად, გორგასლისეული ეკლესიის მთელი მოხაზულობა და მირიანისეული სამლოცველოს კვალიც გამოვლინდა (ვ. ბერიძე, ძველი ქართული ხუროთმოძღვრება, თბ., 1974, გვ. 21-22)

[25] ქართული ხუროთმოძღვრების სომხურიდან წარმომავლობის დიუბუასეული მცდარი კონცეფციის შესახებ იხილეთ ჩვენი წერილი “ფრედერიკ დიუბუა დე მონპერეს კონცეფცია ქართული ხუროთმოძღვრების შესახებ“ (კრებულში “ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები“, №2, 2010).

[26] **დიდი არმენია (დიდი სომხეთი)** – ძველი სომხეთის სახელმწიფო. წარმოიშვა მას შემდეგ, რაც ძვ. წ. აღ. 220 წ. სელევკიდმა ანტიოქე III-მ დაიპყრო არარატის სამეფო და იგი სომხეთის სატრაპი-

ეს შეუერთა. დიდი სომხეთი მოიცავდა ურარტუს სახელმწიფოს თითქმის მთელ ტერიტორიას. განსაკუთრებულ ძლიერებას მიაღწია ტიგრან II დიდის ზეობისას (ძვ. წ. არ. 95-55 წწ.); 387 წელს დიდი არმენია დაეცა, მისი ტერიტორია გაიყვეს ბიზანტიამ და ირანმა, ხოლო 428 წ. აქ საბოლოოდ მეფობაც გააუქმეს.

[27] **გარნი** – (ქართ. წყაროებში გარნისი), ერევნის აღმოსავლეთით (27 კმ-ზე), გელამის მთების ძირას მდებარეობს; სავარაუდოდ, ციხე აგებულია ძვ. წ. აღ. II ს-ში. IV ს-ის პირველ მესამედში თრდატ III-ის მიერ ჩატარებული მშენებლობის შესახებ მოგვითხრობს 1945 წ. არქეოლოგიური გათხრების შედეგად აღმოჩენილი ბაზალტის ქვაზე მოთავსებული ბერძნული წარწერა. ხოსროვიდუხტის სასახლე არწერილის აქვს სომეხ მემკვიდრეებს მოვსეს ხორენაცს (იხ. მოვსეს ხორენაცი, სომხეთის ისტორია, გამოსცა ალ. აბდალაძემ, თბ., 1984, გვ. 176).

[28] **გრიგოლ განმანათლებელი** (დაახლ. 2390326) – სომეხთა განმანათლებელი და კათალიკოსი (302-326 წწ.). მისი სახელის მიხედვით სომეხთა ეკლესიას ეწოდა გრიგორიანული.

[29] **პერსეპოლისი** – დარიოს I-ის მიერ (ძვ. წ. აღ. VI ს. მიწურულს) დაარსებული აქემენიდების ირანის ძველი სატახტო ქალაქი.

[30] **ვალარშაპატი** – ქალაქი არარტის დაბლობზე, სომხური გრიგორიანული ეკლესიის ცენტრი კათალიკოსის რეზიდენციით. ვალარშაპატის რაიონში მდებარეობს ერმიადინი, რის გამოც მას ამ სახელითაც მოიხსენიებდნენ (1945 წლამდე). წმ. რიფსიმეს ტაძარი (ერმიადინის აღმოსავლეთ მხარეს) აგებულია 618 წ. კათალიკოს კომიტასის დროს. წმ. გაიანეს ტაძარი მდებარეობს ერმიადინის სამხრეთ ნაწილში და აგებულია კათალიკოს ეზრას მიერ 630 წელს.

[31] **რუისი** – დაბა შიდა ქართლში (ქარელის რ-ნი); რუისის ტაძარი VIII-IX სს-ის ძეგლია, XI ს-ში იგი მნიშვნელოვნად გადაუკეთებიათ (ვრცლად იხ. გ. ჩუბინაშვილი, რუისის ტაძრის ისტორია, ენიშვის მოამბე, V-VI, 1940).

ლომისა – უძველესი სალოცავი, წმ. გიორგის სახელობის ეკლესია (VIII-IX სს.) მდ. ქსნისა და არაგვის წყალგამყოფი ქედის უღელტეხილზე; გეგმით – მარტივი სამეკლესიანი ბაზილიკა. ტრადიციის თანახმად, მისი სახელწოდება ლომა-ხარს უკავშირდება. სავარაუდოდ, ლომისა თავდაპირველად მთვარის საკულტო ტაძარი ყოფილა, მოგვიანებით კი წარმართული ტაძრის ადგილზე აუგიათ ქრისტიანული ეკლესია, რომელიც ქსნის ხეობის მოსახლეობის უპირველეს სალოცავად იქცა (იხ. ჯ. გვასალია, ქსნის ხეობის ისტორიული გეოგრაფიის საკითხები, საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიის

კრებული, ტ. III, თბ. 1967).

[32] **გალ-ერდი** – ქრისტიანული საკულტო ნაგებობა ინგუშეთში, სოფ. ეგენტის მახლობლად (იხ. ლ. ხუციშვილი, გალ-ერდი – ქრისტიანობისდროინდელი ძეგლი ინგუშეთში, ძეგლის მეგობარი, 64, თბ., 1988).

[33] **ბაგრატ III** – გაერთიანებული საქართველოს პირველი მეფე (975-1014); **ბაგრატ IV** – საქართველოს მეფე 1027-1072 წწ., გიორგი I-ის ძე. მას ცოლად ჰყავდა ბიზანტიის იმპერატორის რომანოზ III-ის ძმის – ბასილის ასული ელენე, რომელიც მალევე გარდაიცვალა და ბაგრატმა ცოლად შეირთო ოსთა მეფის ასული ბორენა. ბაგრატის ტაძრის მშენებლობა X ს-ის ბოლო მეოთხედში დაიწყო და, წარწერის თანახმად, 1003 წელს დასრულდა. დიუბუა ცდება, როდესაც ტაძრის დასრულებას ბაგრატ IV-ს მიაწერს. ასევე მცდარია მისი მსჯელობა ტაძრის სომხურ-ბიზანტიურ არქიტექტურულ სტილზე (იხ. აქვე, 25-ე კომენტ.).

[34] სავარაუდოდ, აქ დიუბუა, როგორც კათოლიკე, სათანადოდ ვერ გაერკვა დეტალებში: საკურთხევის მარცხნივ იყო სამკვეთლო, ხოლო მარჯვნივ – სადიაკვნე.

[35] **დიუიმი//დუიმი** – ძვ. სიგრძის საზომი ერთეული, 2,54 სმ.

[36] **სენ-ჟერმენ-დე-პრე** – 990-1014 წწ. აგებული ტაძარი პარიზში.

[37] **მაიენსი** – ქალაქი და პორტი გერმანიაში. მაიენსის ეკლესია X-XIII სს-ით თარიღდება დაშერეული სტილით არის ნაგები (რომანული, გოტიკური და ბაროკო).

[38] **კოლონი** – ქალაქი გერმანიაში, რაინის მარცხენა ნაპირზე, მნიშვნელოვანი ინდუსტრიული ცენტრი. აქ შემორჩენილ ბრწყინვალე მონუმენტურ ძეგლთა შორის არის წმ. გერიონის ეკლესია, აგებული IV ს-ში.

[39] **რომანული სტილი** – X-XII სს-ში დას. ევროპაში გაბატონებული მხატვრული სტილი. ტერმინი შემოღებულ იქნა XIX ს-ში.

გოტიკა, გოტიკური ხელოვნება – (იტალ. gotiko – გუთური), პირობითი სახელწოდება სტილისა, რომელიც ევროპულ ხუროთმოძღვრებასა და სახვით ხელოვნებაში ბატონობდა XII ს. მიწურულიდან XV (ზოგან XVI) ს-მდე.

[40] გამბას მიხედვით **ფრიცი** ლივორნელი ბარონია, გზის მშენებელი, კაპიტანი. გამბა მას ახასიათებს როგორც “დაულაღვ, სიცოცხლით სავსე, გულდინჯ” ადამიანს, “მას უნდა უმადლოდნენ ქუთაისსა და სურამს შორის დღეს არსებული მშვენიერი გზისა და მისი თავდასავლელის გაყვანას” (იხ. ჟაკ ფრანსუა გამბა, მოგზაურობა

ამიერკავკასიაში, მ. მგალობლიშვილის თარგმანი, თბ., 1987, გვ. 167).

[41] პირველი წარწერა ბაგრატის ტაძრის აღმოსავლეთ ფასადზე, სარკმლებს ზემოდან შემოყოლებული ჩუქურთმიანი კამარის ქვედა ნახნაგზეა მოთავსებული და შემდეგნაირად იკითხება: “ქ. შეწვენითა ღმრთისაჲთა, ბაგრატისაგან – ნებითა ღმრთისაჲთა აფხაზთა და ქართველთა მეფისა და კურაპალატისა და დედისა მათისა გუჲრანდუხტ დედოფლისა, აღეშენა წმიდაჲ ესე საყდარი, ჰელითა...”

მეორე წარწერა ამოკვეთილია ტაძრის ჩრდილოეთის კედელში, სარკმლის ქვემოთ ჩასმულ ქვის ფილაზე და მასში განდიდებულია ბაგრატი III: “ქ. ჰოი მეუფეო, მფლობელო ყოველთა სუფევათო, უმეტესად ადიდე ძლიერი ბაგრატი კურაპალატი, აფხაზთა და ქართველთა მეფეჲ, თანა: მამით, დედით, დედოფლით და ძით მათით, ამენ” (იხ. ქართული ლაპიდარული წარწერების კორპუსი, II, დასავლეთ საქართველოს წარწერები, გამოსცა ვ. სილოგავამ, ნაკვ. I, თბნ., 1980, გვ. 52-54).

მესამე წარწერა გვამცნობს: “ქ. ოდეს განამტკიცნა იატაკი, ქრონიკონი იყო 223” (ვ. ცინცაძე, ბაგრატის ტაძარი, თბ., 1964, გვ. 8).

[42] იგულისხმება **იაროსლავ ბრძენი (978-1054)** – კიევის დიდი მთავარი 1019 წლიდან; მისი მმართველობისას, 1037 წელს დაიწყო კიევის სოფიოს ტაძრის მშენებლობა. **კიევ-პეჩორის მონასტერი** 1051 წ. დაარსდა, 1598 წლიდან კი მას ლავრა ეწოდა.

[43] **მესროპ მაშტოცი** – V ს. სომეხი მოღვაწე, სომხური ტრადიციის თანახმად – სომხური ანბანის შემქმნელი. ცნობა მაშტოცის მიერ ქართული დამწერლობის შექმნის თაობაზე ძირეულად მცდარია (იხ. ეპისტოლეთა ნიგნი, ზ. ალექსიძის გამოცემა, თბ., 1968, 030-047).

[44] ბაგრატის ტაძარი 1692 წელს “შემუსრეს ოსმალთა, და წარიღეს სვეტნი მისნი და მარმარილონი სამცხეს” (ვახუშტი., აღწერა..., გვ. 157).

[45] გიულდენშტედტის მოგზაურობა, ტ. I, გვ. 141.

[46] **ნიკორწმინდა** 1010-1014 წწ. თარიღდება; რაც შეეხება **მარტვილს** (ჭყონდიდის ტაძარი), დღეისათვის დადგენილია, რომ იგი VII ს. პირველ ნახევარშია აგებული, ხოლო X ს-ში აფხაზთა მეფის გიორგი II-ს დროს (922-957 წწ.) საფუძვლიანად იქნა გადაკეთებული; სწორედ ამიტომაც გარეგნულად იგი აღარ გავს ჯვრის ტიპის ძეგლს. ამრიგად, გაუგებარია, რის საფუძველზე მიიღო დიუბუამ ასეთი დასკვნა. თუმცა, როგორც ირკვევა, მას მხედველობიდან გამორჩა კიდევ ერთი წარწერა იმავე ტაძრის დასავლეთ ფასადზე, რომელსაც, მარ-

თალია ჩვენამდე არ მოუღწევია, მაგრამ თავის დროზე იგი ბროსეს მიერ იქნა გამოცემული. სწორედ ამ წარწერის ტექსტშია მოცემული თარიღი – 996 წელი (იხ. ჩვენი წერილი “ფრედერიკ დიუბუა დე მონპერეს კონცეფცია...“, გვ. 7). **კაცხის ეკლესია X-XI სს.** მიჯნაზეა აგებული.

[47] **როსტომი** – ქართლის მეფე 1632-1658 წწ., დავით XI-ის (დაუთ-ხანის) ძე.

[48] დიდი მცდელობის მიუხედავად, ჩვენ ვერ მივაკვლიეთ ამ ტერმინის ზუსტ განსაზღვრებას. სავარაუდოდ, აქ იგულისხმება სამართალდამცავი დაწესებულების რომელიმე ნაირსახეობა (jus – ლათ. სამართალ; კანონთა კრებული, სასამართლო სისტემა; დახმარებისათვის დიდ მადლობას მოვახსენებთ ბ-ნ ლ. გორდენიანს).

[49] იხ. გიულდენშტედტის მოგზაურობა, ტ. I, გვ. 209.

[50] იქვე, გვ. 141.

[51] “ოქროს ჩარდახი“ XVII ს. პირველ ნახევარში აუგია იმერეთის მეფეს გიორგი III-ე (1605-1639). შენობა შემორჩა XIX ს-მდე, როდესაც იგი საცხოვრებელ სახლად გადააკეთეს. იმავე საუკუნის შუა წლებში ჯერ კიდევ იდგა უძველესი კარის ეკლესია, რომელიც ჯერ რუსეთის ჯარის საგარნიზონო საყდრად ითვლებოდა, ხოლო 1850 წლიდან კლასიკურ გიმნაზიას გადაეცა. იქვე იდგა სასახლის ყოფილი კედლის შესასვლელთან აღმართული კოშკი-სამრეკლო, რომლის დანგრევის ნება არ მიუცია კავკასიის მეფისნაცვალ მ. ვორონცოვს. ამჟამად აღარ არსებობს არც კოშკი და არც ეკლასის (ვრცლად იხ. ვ. ჯაოშვილი, ქუთაისი..., გვ. 302-303).

[52] **გუბაზ II** – ეგრისის მეფე VI.ს. 40-50-იან წლებში; **მერმეროსი (მერმეროე)** – ირანელი სარდალი, იბრძოდა ბიზანტიელთა წინააღმდეგ.

[53] **ალექსი მიხეილის ძე** (1629-1676) – რუსეთის მეფე 1645-1676 წწ. მის დროს იმერეთის სამეფომ რუსეთის მფარველობა მიიღო. ახლო ურთიერთობა ჰქონდა კახეთის მეფე თეიმურაზ I-თან, რომლის შვილოშვილი – ერეკლე (შემდგომში ერეკლე) 1652 წლიდან მის კარზე იმყოფებოდა.

[54] იგულისხმება 1650-1652 წწ. მოსკოვის სახელმწიფოს მიერ იმერეთში გამოგზავნილი ელჩობა ნიკიფორე ტოლოჩანოვისა და ალექსი იევლევის შემადგენლობით. მათ მიერ შედგენილი საანგარიშო მოხსენება XVII ს. შუახანების იმერეთის სამეფოს ისტორიის ამსახველ მნიშვნელოვან ცნობებს შეიცავს (იხ. ტოლოჩანოვის იმერეთში ელჩობის მუხლობრივი აღწერილობა, 1650-1652 წწ., რუსული ტექსტი ქართული თარგმანითა და მიმოხილვით გამოსცა ი. ცინცა-

ქემ, თბ., 1970; აქვეა მოცემული იმერეთის მეფის ალექსანდრეს საცხოვრებლის აღწერილობაც, იხ. გვ. 109). ნიკიფორე ირბახთან (ნიკოლოზ ჩოლაყაშვილთან) დაკავშირებით დიუბუა იმეორებს იმ მცდარ მოსაზრებას, რომელიც ქართულ ისტორიოგრაფიაში იყო გაბატონებული მის მოგზაურობამდეც და მომდევნო პერიოდშიც: კერძოდ, თეიმურაზის მიერ მოსკოვში ელჩად გაგზავნილი ნიკიფორე ეპისკოპოსი (წარმოშობით ბერძენი) სულ სხვა პიროვნებაა და მას არაფერი აქვს საერთო ნიკიფორე ირბახთან; სინამდვილეში ალექსი მიხეილის ძის ელჩი ტოლოჩანოვი მართლაც შეხვედრია ნიკიფორე ირბახს, ოღონდ ეს მოხდა იმერეთში მისი დიპლომატიური ვიზიტის დროს – 1650-1652 წწ. (ვრცლად ამ საკითხზე იხ. გ. აკოფაშვილი, ქართველი დიპლომატი ნიკოლოზ ჩოლაყაშვილი – ნიკიფორე ირბახი, თბ., 1977, გვ. 8-15).

[55] **ალექსანდრე III** – იმერეთის მეფე 1629-1660 წწ.

[56] საუბარია ქუთაისის ჩრდილო-აღმოსავლეთ ნაწილში განლაგებულ მწვანე ყვავილას ისტორიულ-არქიტექტურულ კომპლექსზე; აქ არის ძველი ეკლესიის ნანგრევები. ირგვლივ უამრავი მღვიმეა, რომლებსაც მტრის შემოსევისას ტავშესაფრად იყენებდნენ. აქვე ყოფილა ძველი სასაფლაოც. დიუბუას მიერ მოყვანილი წარწერები დღეს აღარ არსებობს, ამჟამად კი ამ ტერიტორიაზე ქუთაისის საზოგადო მოღვაწეთა პანთეონია (ვ. ჯაოშვილი, ქუთაისი..., გვ. 301).

[57] ეს თარიღი ბიზანტიური წელთაღრიცხვის (ე.წ. დასაბამის) მიხედვით არის გამოთვლილი: 6617-5508=1109.

[58] საუბარია დავით IV აღმაშენებელზე, რომლის ზეობის წლებია 1089-1125.

[59] **დემეტრე I** – დავით აღმაშენებლის ძე, საქართველოს მეფე 1125-1155/1156 წწ.

* არქიტექტურული ტერმინოლოგიის დასაზუსტებლად განეუ-ლი დახმარებისათვის დიდ მადლობას მოვახსენებთ პროფ. თ. სანიკიძეს.

Mzia Mgaloblishvili

Lela Mikiashvili

*Doctor of history, scientific researcher, the
Department of Modern and Contemporary
History,*

The Ivane Javakhishvili Institute of History and Ethnology

Kutaisi and Its Population

(From “Travel in The Caucasus“ by Frederic Dubois de Monpere)

Summary

Frederic Dubois de Monpere is a scientist-traveler, whose works promoted the development of European Kartvelology. Frenchman by origin, born in Switzerland, he was an outstanding geologist, naturalist and archeologist. He traveled a lot, including Transcaucasian countries and Georgia among them (1833-1834) which resulted in his extensive work (in 6 volumes) “Travels around the Caucasus, at Circassians and Abkhazians, in Kolkhida, in Georgia, Armenia and the Crimea“. The work is written in the genre of keeping a diary, where he described everything heard and seen in detail, precisely defining the information on antique, medieval and his contemporary authors about this region. The striking illustration of this very important work is the honorary reward – the gold medal of French Geographical society, awarded to him in 1838.

The importance of “Travels“ for Georgian original source studies should be especially noted: because of the known political events, a certain gap has appeared in Georgian historiography, concerning the description on the history of the first half of the 19-th century (after the conquest of Georgia by Russia). Hence, Dubois’ “Travels“ acquires the significance of primary source in many historical aspects of the given period.

One part of Dubois’ work, completely dedicated to the description of Kutaisi and its population, is published in the given article.

გია გელაშვილი

ისტორიის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის ახალი და უახლესი ისტორიის განყოფილების უფროსი მეცნიერ-თანამშრომელი

ლაზისტანის სანჯაყი

Wardr.15.4

ტრაპიზონი, 1872.24.X

(მოსხენება შედგენილია ბრიტანეთის კონსულის მიერ თავისი მთავრობისთვის და დაცულია ქ. ოქსფორდში, ბოდლის ბიბლიოთეკის უორდროპთა კოლექციის ფონდში)

ეს სანჯაყი, ანუ ოლქი მესამეა კომერციული თვალსაზრისით, ხოლო პოლიტიკურით და ეთნოგრაფიულთ პირველი მნიშვნელობის იმ ოთხს შორის, რომლებიც ქმნიან ტრაპიზონის ვილაეთს. იგი მოიცავს ვილაეთის აღმოსავლეთ ნაწილს – რიზედან რუსეთის საზღვრებამდე. მისი უშუალო გუბერნატორია ფაშა – მუთესერეფის რანგით; ის იმყოფება ბათუმში.

სანჯაყი დაყოფილია სამ კაიმ-მაკამლიკად (kaim-makamliks). პირველს, ალბათ შეცდომით, უწოდებენ ლაზისტანს – ესაა სახელი, რომელიც, თუ მართალს ვიტყვით, ეკუთვნის მეორე კაიმ-მაკამლიკს. ის ვრცელდება რუსული საზღვრიდან – ნიკოლაევიდან ანუ შეკვეთილადან ჩრდილო-აღმოსავლეთით, ჭოროხის შესართავამდე სამხრეთ-დასავლეთით. [ოლქის] შიდა ნაწილი შემოსაზღვრულია ფოცხოვისა (Poskow) და არტაანის (Ardahan) მხარეებით, რომლებიც მიეკუთვნებიან ერზრუმის ვილაეთს. იგი შედგება ოთხი ნაწილისგან:

პირველი – ყაზა (kaza) ანუ ბათუმის იურისდიქცია. ქალაქ ბათუმის გარდა ამ ყაზაში არის 52 სოფელი 13.388 მცხოვრებით; ამ უკანასკნელთაგან 12.370 მაჰმადიანია, 804 ბერძენი და 214 სომეხი. აღწერის სიას, რომელშიც ადგილობრივი მაცხოვრებლებია მხოლოდ შეტანილი, ახლა უნდა დაემატოს ჩერქეზთა კოლონიები, რომლებიც განსახლდნენ ყაზას საზღვრებში. ისინი შემდეგნაირად განისაზღვრებიან: ჩერქეზები და აფხაზები პირველი, ანუ დიდი ემიგრაციის დროს 1864 წელს გადმოსახლებული – 9500 სული; აფხაზები მეორე, ან უფრო მცირე ემიგრაციისას 1867 წელს – 1200; სულ 10.700 სული. ეს მიგრანტები სოფლებად არ განიხილებიან: მეტწილად შემოინახეს

სახლების შენების თავისი წესი – დიდ ფართებზე ცალცალკე და გაფანტულად. ყველა მაჰმადიანია. ამათ თუ მივუმატებთ ზემოდასახელებულთა რიცხვს, ამ მხარეში გამოდის 24.088 მაცხოვრებელი.

ბერძნებისა და სომხების გამოკლებით, რომლებიც შედარებით ახალი ჩამოსულები არიან (პირველები ტრაპიზონის მეზობლად, მეორენი ლივანას-Liwaneh), ამ ყაზას მოსახლეობა თითქმის ყველა ქართულ-გურული მოდგმისაა; ისინი არიან ლამაზი, შრომისმოყვარე (მეურნე) და უფრო მშვიდი ბუნების, ვიდრე საკუთრივ ქართველები. თუმცა მათ მეთაურებს, რომლებიც ცხოვრობენ ბათუმსა თუ მის ახლოს, ამბობენ, უღალატეს რუსებმა.

ძველთაგან მტრობა (შური) არსებობდა ქართველებსა და ჩერქეზებს შორის, რაც, როგორც სხვაგანაც ხდება, შემორჩა და გაძლიერდა უბედურებისა და გადასახლების გამო; აქედან გამომდინარე, ადვილია ჩხუბის გაჩაღება ძირითად მაცხოვრებლებსა და ახალ მიგრანტებს შორის, რომლებიც ერთად შეჯგუფულან ბათუმის ყაზას საზღვრებში. ამ ვითარებაში რუსული ინტრიგები, ცხადია, მოქმედებდნენ.

ამ მხარის დაბალი ადგილები მდიდარია სიმინდით და ბრინჯით; მალღობები – ტყეებით.

მეორე ნაჰიე (nahija) ანუ რაიონი, არის აჭარა-ულია, ანუ ზემო აჭარა. ის ვრცელდება მალაღი მთაგრეხილის სამხრეთი კალთის გასწვრივ, რომელიც გამოჰყოფს თურქულ საქართველოს რუსულისგან. მალაღმთიანეთი ხუთი თვის მანძილზე – მაისი-სექტემბერი – წარმოადგენს იალალს (Yaila), ანუ ზაფხულის საძოვრებს; შვიდი თვე კი ის თოვლითაა დაფარული. მთის ფერდები, განსაკუთრებით ჩრდილოეთის, ანუ ზღვის მხარეზე, უხვადაა შემოსილი გიგანტური სოჭის, ფიჭვის, წიფელის და სხვა ხეთა ტყეებით. მთელი მხარე მდებარეობს ზღვის დონიდან 3.500-7.500 ფუტის სიმაღლეზე. ჩრდილოეთით მდებარეობენ ქვაბლიანისა (Kaboulian) და ახალციხის(Achizka) რუსული პროვინციები; აღმოსავლეთით – ფოცხოვის; სამხრეთით არიან შავშეთის (Showshat) გიგანტური მწვერვალები, რომლებზეც თოვლი მთლიანად არასოდეს დნება.

მკაცრად რომ განვსაჯოთ, ამ მხარეში არაა სოფლები. ადგილობრივთა ხის ქოხები აქა-იქ არიან გაფანტული ხეებს შორის; ზოგჯერ რამდენიმე სახლი ერთად შეჯგუფულად დგას მიწის მცირე ნაკვეთზე, სადაც მთის ფერდის კუთხე იძლევა საშუალებას მოიყვანონ ხორბალი, სიმინდი, შვრია; ასევე აქვთ ცოტა ხეხილი. მუდურ-ი (Mudeer) ანუ გუბერნატორი წარმოშობით ძლიერი და მემკვიდრეობითი ქართველი ბეგია; მისი რეზიდენცია სამფლობელოს თითქმის ცენტრშია და ეწოდება კულაჰი (Kulah).

ზემო აჭარაში სახლთა რაოდენობა დაახლოებით 2.700-ია. ის ითვლის 14.000 სულს; ყველა მაჰმადიანია და ქართულ-გურული წარმოშობის. ყოველი მამაკაცი შეიარაღებულია. ამ მთიელებს უკავიათ აღმოსავლეთ ანატოლიის ე.წ. კარის გასაღები, მისი მთავარი შესასვლელი, ანუ წინა კარი, ყარსის მხრიდან. ერთადერთი გამოყენებული გზა ბათუმიდან მძლავრ რუსულ ციხესა და სავაჭრო ცენტრ ახალციხემდე (Achiska), გადის ამ არეალის შუა ხეობაში – აჭარა-სუ-დერეზე (Ajarah-Soo-Dere) და ეხება რუსულ საზღვარს ვალი-ელიასთან (Wali-Elias), ზედ უმაღლეს თხემზე. ამ გზის ნაწილი მემკვიდრეობითი მუდურის, ანუ გუბერნატორის – შერიფ ბეგის (Shereef Beg) იშვიათი მონდომებითა და ოსტატობით მოყვანილია საუკეთესო მდგომარეობაში, რაც იძლევა მძიმე არტილერიის გატარების საშუალებას. სხვა ადგილას გზა ვიწრო გასასვლელით გადის ზედ უფსკრულის პირას – იგი ერთნაირად თვალწარმტაცია და საშიში.

არსებულ ტრასაზე (სასურველია უკეთესი) ბევრი ტრანსპორტი გადის, თუმცა უამრავი დაბრკოლებით; გაივლის რა აჭარის საზღვარს, ნაწილი მიემართება ახალციხისკენ, ნაწილი, ფოცხოვისა და არსიანის გადასასვლელით, არდაჰანისკენ. სარგებელი მცირე შემოდის ამ მხარის საუცხოო ხე-ტყიდან და ასეც იქნება, სანამ გზა გაუმჯობესდება.

მესამე ნაჰიე (nahija) ანუ რაიონი, არის აჭარა-სუფლა (Ajarah-Supla), იგივე ქვემო (Lower) აჭარა. მას უკავია მთების დაბალი ნაწილი ქვემოთ ბათუმის ყაზამდე, სადაც აჭარა-სუ ერთვის ჭოროხს და ჩანს ზღვა.

ძირითადი რელიეფით, პროდუქტით და მცხოვრებთა ხასიათით ეს მხარე ძალზე გვაგონებს ზემო აჭარას; მხოლოდ განსხვავდება დაბალი მდებარეობით და უფრო რბილი ჰავით. სახლები აქ ერთმანეთის ახლოსაა და იმსახურებენ სოფლის სახელს. დამრგვალებული გამოთვლით აქ 37 სოფელია და 11.000 მცხოვრები. ყველა მაჰმადიანია. ყოველთვის შუღლის მსგავსი ჩნდება ამათსა და წინა ნაჰიას შორის.

მუდური ანუ გუბერნატორი, მემკვიდრე ბეგი ზის ქედაში (Kedah) და ძალზე მკაცრად განაგებს გადასასვლელს.

მეოთხე ნაჰიე, ანუ რაიონი არის ჩოროკ-სუ (Chorook-Soo). იგი მდებარეობს ზღვის სანაპიროს გასწვრივ, ბათუმიდან ჩრდილო-აღმოსავლეთის მიმართულებით, ზემოთ სასაზღვრო მდინარე ჩოროკამდე (Chorook), რომელიც არ უნდა ავუროთ ჭოროხში (Chorok). ეს უკანასკნელი არის დიდი მდინარე, რომელიც სათავეს იღებს ლაზისტა-

ნის მთებში ბალაჰორის ახლოს, ბეიბურთის იქითა მხარეს, შორს დასავლეთისკენ.

ის მოედინება დასავლეთიდან აღმოსავლეთისკენ ზღვის ნაპირის პარალელურად, ოღონდ ძალზე დაშორებით ქვეყნის შიგნით; ბოლოს მკვეთრად უხვევს ჩრდილოეთისკენ, გაივლის ლივანას (Livaneh) და ბათუმთან დაახლოებით 8 მილზე დასავლეთით ერთვის ზღვას. ამასთან, სულ თურქეთის ტერიტორიაზე მიედინება. ჩორუკი (Chorook) კი არის მცირე, სათავეს იღებს გურიის მთებში და მოედინება აღმოსავლეთიდან დასავლეთისკენ; მის ერთ მხარეს რუსული სამფლობელოა, მეორეზე – თურქული. მის შესართავთან არის პატარა სოფელი, რომელსაც ადგილობრივები შეკვეთილს (Shefkatil), რუსები კი ნიკოლაევს ეძახიან. ჩორუკ-სუს რაიონი თავის მხრივ გურიის დაბალი მხარის ნაწილია, სადაც პირველად აღიმართებიან აჭარის მთები. მისი მთავარი სოფელია ჩორუკ-სუ; ის ძვეს საზღვრიდან დაახლოებით 9 მილზე სამხრეთით, ზღვის ახლოს. აქ დგას ფეხოსანთა ბატალიონი.

„მუდური“ ანუ გუბერნატორი არის მემკვიდრე ბეგი. მოსახლეობა მთლიანად მაჰმადიანია, წარმოშობით გურულები, ოტომანთა ერთგული, მიუხედავად რუსთა ინტრიგებისა, რაც შესუსტდა. აქ 50 სოფელია და 21.000 მოსახლე. მოჰყავთ სიმინდი და ბრინჯი; სხვა სამეურნეო პროდუქცია თითქმის გამორიცხულია; მნიშვნელოვანია ზღვაში თევზჭერა. მთელ კაიმ-მაკამლიკში, ბათუმის გამოკლებით, არის დაახლოებით 176 სოფელი და 70.088 მცხოვრები. ამათგან 69.070 მაჰმადიანია, 1.018 – არამაჰმადიანი. მოსახლეობის საშუალო სიმჭიდროვე დაახლოებით 27-ია ერთ კვადრატულ მილზე.

მეორე კაიმ-მაკამლიკი არის არხოვა (Arkhowa). ესაა ნამდვილი ლაზისტანი, ყველგან მკვიდრი ლაზური მოსახლეობით. ის ზღვის ნაპირს მისდევს ჭოროხის შესართავიდან აღმოსავლეთით, რიზეს საზღვრებისკენ დასავლეთით; ქვეყნის შიგნით მას აკრავს ძალიან მაღალი ქედი, ცნობილი ლაზისტან დაღლერის (Daghler), ანუ ლაზისტანის მთების სახელით. ამ სამფლობელოს მთლიანი სიგრძე დაახლოებით 80 მილია, განი – 25, უდიდესი კი 50. აქ ჩვენ გვაქვს ხუთი ქვედანაყოფი.

პირველი – არხოვას ყაზა, ანუ იურისდიქცია. მთავარი სოფელი, სადაც თვით კაიმ-მაკამი ზის, არის არხოვა (Arkhova) ზღვის ნაპირზე, მაგრამ უნავსადგუროდ. ის ძვეს თითქმის ნახევარ გზაზე ბათუმსა და რიზეს შორის. სანაპირო კლდოვანია; ნიადაგი, სადაც არაა ტყე და ბუჩქნარი, ნაყოფიერია. მთავარ მოსავალს იძლევა სიმინდი და ხეხილი. მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილი მეთევზეა. ნუსხით აქ 51 სოფელია 19.551 მაცხოვრებლით. ამათგან 18.115 მაჰმადიანია, 1.436 „ბერძენი“. უნდა შევნიშნოთ, რომ „ბერძენები“ სხვა არაფერია,

თუ არა „ლაზი“, რომლებმაც ბიზანტიის ხანაში მიიღეს ქრისტიანობა და ახლაც გარკვეულწილად ახსოვთ (შეინარჩუნეს). ეს ყაზა კარგად ამარაგებს ოტომანთა მამაცი მეზღვაურებით.

მეორე „ნაპიე“ არის ჰამშინი (Hamsheen). ის მთლიანად ქვეყნის შიგნით მდებარეობს, ლაზისტანის მთების გარე და შიდა ქედებს შორის ზეგანზე, სადაც იწყება დიდი მდინარე ორთანაჰ-სუ (Ortanah-Soo); იგი გადაკვეთს მხარეს და ათინესთან ახლოს ჩაედინება ზღვაში. მთავარი სოფელია ჰამშინი. გვერდითი გზა, რომელიც ზამთარში გაუვალია, აქედან მიემართება რიზეს ტრასისკენ და შემდეგ ერზრუმისკენ.

ამ მხარეს, რომელიც ჯერ პირადად არ მომინახულებია, ამბობენ, რომ აქვს განსაკუთრებული იაილა (Yaila – იალაღი-გ.გ.), ანუ საძოვრები, გარშემორტყმული ტყიანი მთებით. ჰამშინში არის სომხური კოლონია; ალბათ ესენია თურქმანული ამბების დროს გამოქცეულები. გამოთვლით და დამრგვალებით აქ არის 40 სოფელი და 20.000 მოსახლე. ამათგან 17.000 მაჰმადიანია, 3.000 – სომეხი. არცერთი „ბერძენი“ არაა აქ რეგისტრირებული.

მესამე „ნაპიე“, ანუ რაიონი არის ათინე (Atineh). მას უკავია ზღვის სანაპირო ზოლი არხოვადან რიზემდე. სახელწოდება ბერძნულია: ათინე იდენტურია ათენის. იქ არის ბერძნული ნანგრევები; პატარა კონცხი და გასაჩერებელი ადგილი (პირეუსის იმიტაცია) გამოშვერილია ზღვისკენ; მისი კლდის ბოლოზე აღმართულია საინტერესო (თავისებური) ბიზანტიური ციხე, რომელიც ამჟამად წყლითაა გამოყოფილი, რაც ნელა, მაგრამ თანდათან აღწევს ამ ნაპირს. ერთ ლიეზე აღმოსავლეთით არის ესკი-ტრაპეზუნის (Eski-Trabezun), ანუ „ძველი ტრაპეზონდის“ ნანგრევები; ეს უნდა იყოს კლასიკური ხანის ბერძნების ტრაპეზუნტი. აქ ათი ათასმა [იგულისხმება ქსენოფონტის „ანაბაზისი“ – გ.გ.], რომელიც მისდევდა მთის ფერდებს თორთუმიდან, გადაკვეთა ჰარპასუსი, ანუ ჭოროხი ბეიბურთს ქვემოთ; პირველად დაინახეს ზღვა დემირ-დაღიდან, ანუ „რკინის მთიდან“ ჰამშინის ახლოს, და ასე დაეშენენ ნაპირისკენ მამინ არსებულ ტრაპეზუნდისკენ. თანამედროვე ტრაპიზონი უმთავრესად რომანულ-ბიზანტიური ქმნილება უნდა იყოს და ქსენოფონტის დროს იყო უმნიშვნელო. ესკი-ტრაპეზუნი უეჭველად ბერძნულია.

ათინე, არხოვას მსგავსად, თევზჭერის მხარეა; მაგრამ ნაპირი უფრო დაბალია და ბევრგან აქვს ადგილები ლუზის ჩასაშვებად და მცირე ზომის ნავსადგომისთვის. მხარე, რომელიც არაა დაფარული ხშირი ბუჩქნარით, იელით და შქერით, ნაყოფიერია სიმინდისა და სე-

ლისთვის. აღწერით აქ 22 სოფელია და 8.328 მოსახლე; ამათგან 7.828 მაჰმადიანია, 500 – „ბერძენი“.

მეოთხე „ნაჰიე“ არის გონიო (Konieh). იგი მდებარეობს ქოროხის მარცხენა ანუ დასავლეთ ნაპირსა და სანაპიროს შორის კუთხეში, ბათუმთან ახლოს. თავად გონიო, ამ მცირე „რაიონის“ მთავარი სოფელი, ძვეს მდინარის შესართავთან. მას გააჩნია ფორტი (სიმაგრე), მაგრამ განიარაღებული. აქ დიდი თევზჭერაა; მხარის მოსავალია სიმინდი და ბრინჯი. აქვს 19 სოფელი 6.212 მოსახლით. ამათგან მაჰმადიანია 5.150, ბერძენი – 626, სომეხი – 436. ეს უკანასკნელი არის ახალი კოლონია ლივანადან.

მეხუთე „ნაჰიე“, ანუ რაიონი (სეგმენტი) არის ხოფა (Khopah). მას უკავია ზღვის სანაპირო ზოლი გონიოდან არხოვამდე. მისი მთავარი სოფელია ხოფა. აქ არის მშვენიერი ყურე, სადაც საკაბოტაჟო გემები აფარებენ თავს. ხოფაშია საკარანტინო სადგური და საბაჟო შენობა. ჯანმრთელი ჰავისა და გარემოს სილამაზის გამო ხოფა გახდა საყვარელი საზაფხულო კურორტი მდიდარი ბათუმელებისათვის. სახლების რაოდენობა თვით ხოფაში 120-ია, მაცხოვრებელი – 800.

ხოფასა და გონიოს შორის მთებზე სახლობენ კახაბერის ქურთები (Kakhaber Curdes) – შემანუხებელი და ხანდახან საშიში მეზობლები. მათთან ითვლიან 150 კარავს. სხვა ქურთები თავიანთ საქონელს აძოვებენ უფრო მაღლა მთებში. ზემოთ დასახელებულთა გარდა, დიდი რაოდენობით გადმოსახლებული ჩერქეზები და აფხაზები გაფანტულები არიან ყველგან კაიმ-მაკამლიკში. მათი ზუსტი რაოდენობა უცნობია; ალბათ, სადღაც 10.000-მდე უნდა იყვნენ.

სასოფლო და ზღვის პროდუქტები ხოფას რაიონში(სექციასში) მსგავსია არხოვასა და ათინესი. აქ აღრიცხულია 20 სოფელი და 8.000 მოსახლე. ამათგან 7.700 მაჰმადიანია, 300 – ბერძენი.

ყველა რომ შევაჯამოთ, არხოვას მთელ კაიმ-მაკამლიკში არის 152 სოფელი და 78.091 მოსახლე. აქედან 27.793 იყო მაჰმადიანი; არამაჰმადიანი – 6.298. მოსახლეობის სიმჭიდროვე ერთ კვადრატულ მილზე დაახლოებით 26-ია. მთლიანად მხარე თხლადაა დასახლებული, მაგრამ, რაც მათ მაცხოვრებლებს სჭირდებათ, ასრულებენ ხარისხიანად, რადგან არიან ანატოლიაში ყველაზე საუკეთესო და ენერგიული მოდგმის წარმომადგენლები. სანაპირო სოფლები მრავალმხრივ ჰგავს აღმოსავლეთ ნორფოლკის სანაპიროს მეთევზეებისას (პორტის მტვირთავებისას).

მესამე კაიმ-მაკამლიკი არის ლივანა (Livaneh). ის მთლიანად შიდა ქვეყანაში მდებარეობს, დიდი მდინარის – ქოროხის ორივე ნაპირის გასწვრივ, რომელიც აქ მიედინება თითქმის პირდაპირ ჩრდილო-

ეთით. მხარეს ქმნის მდინარის ხეობა (ველი); აღმოსავლეთით მას აკრავს შავშეთისა (Showshat) და არტანუჯის (Ardanooch) მთები, დასავლეთით ლაზისტანისა, ხოლო სამხრეთით ოლთის (Olti) მხარე. განაპირა სამხრეთით ხეობა იყოფა: ერთი ტოტი მიემართება დასავლეთით ბებურთისკენ, მეორე სამხრეთ-აღმოსავლეთით ოლთისკენ, საიდანაც გზას მივყევართ ე.წ. „საქართველოს კარით“ ერზერუმისკენ. ეს კაიმ-მაკამლიკი უნინ ეკუთვნოდა ერზერუმის „ვილაეთს“, მაგრამ გასულ ზაფხულში ჩატარებული ტერიტორიული გადანაწილებისას ის გადაეცა, და სამართლიანადაც, ტრაპიზონს, რომელთანაც უფრო მეტადაა დაკავშირებული ტერიტორიულად და პოლიტიკურად, ვიდრე ერზერუმთან.

ის იყოფა ორ რაიონად (სექციად): პირველია თვით ლივანას ყაზა, ანუ იურისდიქცია. მთავარი ქალაქი იმავე სახელისაა, თუმცა სომეხი მოსახლეობის მიერ იწოდება ართვინად (Artween). ამ ყაზას უჭირავს კაიმ-მაკამლიკის სამხრეთი ნაწილი: ესაა ჭოროხის ხეობის ზემო მიმართულება.

ლივანა, ანუ ართვინი მცირე მანძილზე ძვეს ჭოროხის კალაპოტიდან დასავლეთ მხარეზე და დაახლოებით 200 ფუტზე წყლის დონიდან; ამით დაცულია დაბლობის უსიამოვნებებისგან (დახუთვა, ციება—fevers). ბათუმიდან წასულს მდინარის აღმა აყოლებით იქამდე სჭირდება 24 საათი, ხოლო დაღმართით – 8 საათი. იქ არის სახმელეთო გზაც, რომელიც მდინარის მარცხენა ნაპირს მიუყვება და ძალზე ჰგავს უმნიშვნელო საბუქსირო სავალს. ამ გზას ნაკლებ იყენებენ.

ქალაქის მოსახლეობას შეადგენენ – 3.520 მაჰმადიანი, 2.810 კათოლიკე სომეხი, 840 ქართველი სომეხი. სულ – 7.170 სული. აქ არ არიან ბერძნები. მაჰმადიანები ქართველებია; კაიმ-მაკამი, ანუ ლეიტენანტ-გუბერნატორი თითქმის აქამდე იყო ქართული წარმოშობის ბეგი.

ლივანაში ხდება სელის (ტილოს) მნიშვნელოვანი რენვა. აქ დამზადებული შალის მაგვარი სარტყელი ცალი 50 პიასტრად იყიდება და კარგად მოიხმარება. იგივე საქმიანობა ყვავის ისეთ დიდ სოფლებში, როგორცაა ბოჩხა (Botjeh), მარადიტი და ყიზილ-თოფრაკი ჭოროხზე დაბლა ქვემოთ. მაგრამ ლივანას მთავარი სავაჭრო საქონელია აბრეშუმი, რომლის დიდი რაოდენობა აქ ირთვება და საექსპორტოდ გადის. ეს ახალი შემოღებულია.

მთების ორივე მხარეზე მოიპოვება ბენვეული, თაფლი, ცვილი და ხეტყის მასალა. ამ უკანასკნელს ტივებად აცურებენ მდინარეზე. ხეხილი, სიმინდი და ბრინჯი კარგად მოდის ხეობაში.

ყაზას ნუსხა ასახელებს 92 სოფელს და 62.800 მოსახლეს. ამათგან მაჰმადიანი იყო 57.448, არამაჰმადიანი –5.352.

ლივანადან აღმა მდინარე კვლავ სანაოსნოა მოკლე მანძილზე ფაშა-კიოპრიმდე (Pasha-Kopri). აქ გზა უხვევს აღმოსავლეთისკენ, არტანუჯისა და არდაზანისკენ. ეს უკანასკნელი 12 საათის სავალზე, ან 42 ინგლისური მილითაა დაშორებული.

მეორე ნაპიე ანუ რაიონი (სექცია) არის მაჭახელი (Majakal). ის მისდევს ჭოროხის დაბალ დინებას მის მარჯვენა მხარეზე, ანუ აღმოსავლეთის ნაპირზე, ლივანას საზღვრებიდან ქვემოთ, აჭარა-სუს ჭოროხთან შეერთებამდე, დაახლოებით 6 მილზე ზღვიდან.

მთავარი სოფელია მაჭახელი, უკვე ნახსენები მდინარის შერთვის ახლოს. მხარე მთიანია და ხშირტყიანი; ძალზე წააგავს აჭარას, რომლის ნაწილსაც წარმოადგენს გეოგრაფიულად. მაცხოვრებლები ქართველებია, ყველა მაჰმადიანი; სოფლები პატარაა და გაფანტული. აღწერით 25 სოფელია და 9.520 მოსახლე. ძირითადი პროდუქტი აქ კარგი ხარისხის ხე-ტყეა, განსაკუთრებით კაკლის ხე.

ლივანას კაიმ-მაჰამლიკში გვაქვს 118 სოფელი 72.320 მოსახლით. აქაც კვლავ მაჰმადიანია 66.968 სული, არამაჰმადიანი – 5.352. ეს გახლავთ ყველაზე კარგად დასახლებული მხარე ლაზისტანის „სანჯაყში“; ერთ კვადრატულ მილზე მოდის დაახლოებით 82 მოსახლე.

რომ შევაჯამოთ „სანჯაყის“ მონაცემები, მივიღებთ შემდეგს: 446 სოფელი, 220.499 მოსახლე; ამათგან 208.831 მაჰმადიანი და 12.668 არამაჰმადიანი. მოსახლეობის სიმჭიდროვე დაახლოებით 45-ია ერთ კვადრატულ მილზე.

ბათუმი

ეს ქალაქი ძვეს ღრმა ყურის დასავლეთ მხარეს, დაახლოებით 17 მილზე სამხრეთ-დასავლეთით ჩორუქ-სუდან. 20 წლის წინ ის იყო უბრალო სოფელი, სანამ რუსული „შავი ზღვის სანაოსნო ხაზების“ დაფუძნებამ და ფოთის მეზობლობამ მისი კომერციული მნიშვნელობა არ გაზარდა, და ზოგი მხრივ აღემატა ამ სანაპიროთა სხვა ნავსადგურებს.

ახლა ის არის მუთესერეფის, ანუ ვიცე-გუბერნატორის რეზიდენცია, რომლის იურისდიქცია ტრაპიზონის დაქვემდებარებით ვრცელდება თურქული საქართველოს დიდ ნაწილზე და მთელ ლაზისტანზე. ბათუმის ბაზარი მოიცავს 385 დუქანს (მაღაზიას), რომელთაგან ზოგი საკმაოდ კარგად მარაგდება სურსათით, ალკოჰოლური სასმელით, თუ მანჩესტერული საქონლით. სახლების რიცხვი 246-ია; მუდმივად ჩამოსახლებული-1.383, რომელთა ერთი-მეთორმეტედი ბერძენია, ერთი-მესამედი გადმოსახლებული ჩერქეზები. ამათ შიქ-

ლება მიემატოს 400-მდე მოძრავი მოსახლე, როგორებიც გვხვდებიან საზღვაო ნავსადგურებში.

ქალაქში არის შელანძღული და დაუმთავრებელი კონაკი, ანუ მთავრობის სახლი, ტელეგრაფის სადგური მხოლოდ თურქული გზავნილებისათვის, იმავე ჯურის ფოსტა, საკარანტინო უწყების შენობა ლაზარეთის გარეშე, ორი მეჩეთი, პატარა საჯარო აბანო, საბაჟო, რუსული საკონსულო და სანაოსნო სააგენტო, ბერძნული ეკლესია. ქალაქის მდებარეობა დაბალია და არაჯანმრთელი; ქუჩები უქვაფენილოა; ქალაქი ძალზე ჭუჭყიანია.

ნავსადგური (მის გეგმას ვურთავ) თუმცა პატარაა, საუკეთესოა და დაცულია ქარებისგან, გარდა ჩრდილო-ჩრდილო-აღმოსავლეთისა, რომელიც ხშირია აქ და გამოწვეულია მეზობელი კავკასიის ქედის მიმართულებით. ნაპირის ახლოს ღრმაა და ღუზის ჩასაშვები ფსკერი მყარი.

კონსტანტინოპოლის შუქურათა ფრანგულმა კომპანიამ ნავსადგურის შესასვლელის დასავლეთ პირას რკინის ბოძზე დააყენა ორმაგი ნათურა (ფარანი). ხის ნავმისადგომი და ჩასაჯდომი ზოლი, აგრეთვე გემმისაბმელი სამაგრი ააგო რუსულმა კომპანიამ. თურქულ მთავრობას ყოველივე არ მოსწონდა, ხოლო თვით არაფერი გააკეთა არც უსაფრთხოებისთვის, არც პორტის სარგებლიანობისთვის და ხშირად აბრკოლებდა და ცდილობდა შეცვლას.

ბათუმის მნიშვნელობა ეფუძნება იმ ფაქტს, რომ ქერჩიდან სურმენემდე, ან სინამდვილეში სინოპამდე, მრავალი ასეული მილის სანაპირო ზოლზე არ არსებობს სხვა უსაფრთხო ნავსადგური, ან ისეთი, სადაც სანაოსნო ოპერაციები ხელშეუშლელად ტარდება ყოველ ამინდში.

მართალია, მარტო რუსებმა გაიგეს, როგორ ესარგებლათ ამ უპირატესობებით. მათ ბათუმი გადააქციეს შავი ზღვის ორი სანაოსნო ხაზის შემხვედრ პუნქტად – ოდესა და ქერჩი ჩრდილოეთით, ტრაპიზონი სამხრეთით – აქ ისინი ასრულებენ ჩატივრთვა-ჩასხდომას, გადმოტივრთვა-გადმოსხდომას, რასაც ფოთის ღია რეიდი უსაფრთხოდ ვერ აკეთებს. ამას გარდა, ბათუმის პორტი არის თავშესაფარად მოხერხებული ნავსადგური. ფოთის ბუნებრივი ნავსადგური ახლა ყველაზე მეტად აქტიური კომერციის პუნქტია შავი ზღვის მთელ აღმოსავლეთ სანაპიროზე; ამის მიზეზია ნაწილობრივ ნავიგაცია მდინარე რიონზე, უფრო მეტად კი ტფილისის დასრულებული რკინიგზა. ამრიგად, ყოველ კვირას რუსული ხომალდების ხუთი რეგულარული შემოსვლაა ბათუმში – ერთი ოდესიდან, ერთი ტრაპიზონიდან და სამი პირდაპირ ფოთიდან; ამას გარდა იშვიათი გემებისაც.

ასევეა მრავალი გასვლაც. ინგლისური გემებიც ხშირად სტუმრობენ ბათუმს თავის გზაზე ფოთისკენ, ან ფოთიდან: უამინდობა, დატვირთვის საქმე აიძულებს მათ რამდენიმე დღე გაჩერდნენ აქ. მაგრამ ყველაფერი რუსულ სანაოსნო კომპანიასთან, ანდა ფოთთან შეთანხმებით ხდება. დაბოლოს, ბათუმი არის ქერჩიდან სამხრეთისკენ მიმავალი ორთქლისა და იალქნიანი ყველა გემის თავშესაფარი ცუდ ამინდში, რაც ხშირია ამ ზღვაში.

ეს გარემოებები, მეზობელ საზღვრებს გაღმა ხმელეთითაც და ზღვითაც ხშირ შიდა ურთიერთობებთან ერთად ქმნის იმის საფუძველს, რომ ბათუმის ნამდვილი ცხოველმყოფელობა, რუსული სანაოსნო-სააგენტოსა და საკონსულოს არყოფნისას, უცბად დაუბრუნდებოდა იმ მდგომარეობას, რაშიც ახლო წარსულში იმყოფებოდა – გახდებოდა არაჯანმრთელი პატარა სანაპირო სოფელი, როგორიცაა ჩორუკ-სუ, ან უფრო ნაკლები.

თურქების სანაოსნო კომპანია კონსტანტინოპოლში ასევე გზავნის თავის გემებს ბათუმში, მაგრამ არაპუნქტუალობა და დეფექტური პირობები ხელს უშლიან მათ სერიოზული კონკურენცია გაუწიონ რუსებს. ის რეზოლუცია, რომელიც ოტომანურმა მთავრობამ მიიღო ბათუმის გამაგრების თაობაზე – იყოლიოს დიდი ბატარეა 80 ქვემეხით, აგერ უკვე სამი წელია შესრულების პროცესშია დასავლეთის სასაზღვრო პუნქტში. მსგავსი დანიშნულების და აღმსრულებლობის მეორე დივიზიონი გამწესებულია ყურის უკიდურეს განაპირა სამხრეთისკენ; მესამე კი განიხილება აღმოსავლეთის შემოსასვლელთან.

თვით ბათუმის ადგილობრივი იმპორტი და ექსპორტი (იმისგან ცალკე, რაც დეპოზიტზეა) არაა დიდი. ბუნებრივი კავშირები, სახელდობრ, სამხრეთ საქართველოსა და რუსეთის კავკასიასთან დაკეტილია, რადგან თურქული ანატოლიის მხარეს მას ძალიან სუსტი კომერციული მნიშვნელობის მხოლოდ ორი სატრანსპორტო გზა აქვს. მაგრამ კარგი შარაგზა თავისუფალი მიმოსვლით, ისეთი, როგორც უკვე არსებობს რუსეთ-საქართველოს ტერიტორიაზე – როგორც ფოთის, ისე შემოვლით ოზურგეთისკენ და ამრიგად ტფილისისკენაც – ასევე დამატებითი ხაზი, დამაკავშირებელი ფოთი-ტფილისის რკინიგზასთან, უცბად მისცემდა ბათუმს ნავაჭრის 9/10-ს, რასაც ამჟამად იყოფენ ტრაპიზონი და ფოთი და რომლიდანაც ლომის წილი ამ უკანასკნელზე მოდის. ამით ბათუმი გახდებოდა კავკასიისა და სპარსეთის საზღვაო ნავსადგური და შავი ზღვის პორტებიდან მნიშვნელობით მეორე ოდესის შემდეგ. მაგრამ ეს ძნელად თუ ასრულდება, რადგან შენარჩუნებულია ამჟამინდელი საზღვარი რუსეთსა და ოტომანთა სამფლობელოებს შორის. ბათუმის ფაქტიური ექსპორტი და

იმპორტი მათივე გამოთვლით და მთელი მხარის მიმატებით, ვფიქრობ, სავსებით გაუტოლდება წლიურად 40.000 ფუნტს. მაგრამ მთელი ტრანსპორტირება (ვაჭრობა) ისე მჭოდროდაა დაკავშირებული კონტრაბანდულ საქმიანობასთან, რომ შეუძლებლად მიმაჩნია სწორი და საიმედო ვითარების არსებობა.

სანაპიროს გასწვრივ ბათუმის რაიონი (district), ეს ვაკე და ჭაობიანი ზოლი, ვრცელდება დაახლოებით 10 მილზე ჭოროხის შესართავამდე. ქვეყნის შიგნით ის ადის აჭარის ტყიან მთებამდე და სწრაფი აჭარა-სუს ჭოროხთან შეერთებამდე. იგი მოიცავს 18 სოფელს – 1.057 სახლს ან ოჯახს, რომელთაგან 300 ჩერქეზებია; ესენი ეკუთვნიან 1864 და 1867 წლებში აფხაზურ ემიგრაციას. აქ არ არიან ადგილობრივი ქრისტიანები. მოსახლეთა მთლიანი რაოდენობა 7.616-ია.

ჩერქეზები უმთავრესად ცხოვრობენ ბათუმის ახლოს ჭაობიან მინებზე. დანარჩენი მოსახლეობა ქართველებია, ასევე მცირე შერევით ლაზები, მეგრელები და ოსმალოები (Osmanlee). აფხაზები მიდრეკილები არიან ქურდობისკენ; აგრეთვე ჰყიდიან თავის ბავშვებს, რისთვისაც პრივატულად (კერძოდ) პოულობენ მზადმყოფ მყიდველებს თურქთა შორის. ამ მანკიერებას თუ გამოვრიცხავთ, ისინი არიან ასატანი მეზობლები, კარგი მეურნეები, ენერგიულები და საერთოდ გონიერები. სხვა ადგილობრივები ხასიათითა და ჩვევებით ძალიან ჰგვანან თავის ქართველ ნათესავებს ჩორუკ-სუდან. მათი სახლებია ხის ქოხები, ერთმანეთისგან საკმაოდ დაშორებულები. ჩერქეზთა სახლები, ამის საპირისპიროდ, ერთადაა შეჯგუფული.

ბრინჯი აქ უხვად მოდის და უკეთესი ხარისხისაა, ვიდრე ჩორუკ-სუსთან; შემდეგ მოდის სიმინდი. აგროკულტურების სიას ავსებენ: ცოტა სელი, ბალ-ბოსტნეული, არც თუ კარგი ხილი და გოგრა. გორაკები დაფარულია ბუჩქნარითა და ხეებით. კაკლის ხის გამოკლებით, ტყეს შეშის გარდა სხვა დანიშნულება არ აქვს. დელფინების(?) თევზჭერა (porpoise-fishery) ამ ნაპირზე იძლევა უამრავი თევზის ზეთის (ქონის) ექსპორტის საშუალებას.

ოფიციალური მონაცემები პირდაპირი გადასახადებისა ქალაქისა და მხარისათვის შემდეგია:

ქონების გადასახადი-----48.703 პიასტრი
 სასოფლო-სამეურნეო მოსავლის მეათედი-----121.000 “
 ცხვარზე გადასახადი----- 4.434 “
 „ბედელი“ (Bedel), ანუ სამხედრო სამსახურიდან
 განთავისუფლება, მხოლოდ ქრისტიანებისთვის-----1.021 “
 განუსაზღვრელი რაოდენობა (სხვადასხვა)----- 213.349 “
 ამას უნდა დაემატოს –

დამატებითი ქონების გადასახადი----- 24.200 “
საგზაო გადასახადი ფულით, ან ფულის რაიმე
რეალური საფასით-----22.140 “
ჯამი დამატებიადად შეადგენს-----436.707 პიასტრს,
ან თითქმის 3.971 ფუნტ სტერლინგს; საშუალო რიცხვი წლიუ-
რე გადასახადისა ოჯახზე დაახლოებით 3 ფუნტია.

ცვლილებები რაოდენობაში, რომლის მიხედვითაც თითოეული მხარე იბეგრება, დაკავშირებულია თვით მხარის საერთო (მთავარ) მახასიათებლებზე....

სანაპირო გზა ბათუმიდან ჭოროხის შესართავამდე წარმოადგენს სოფლის შარაგზას, გამავალს ვაკე ქაობიან არეზე. ჭოროხზე ფონით გასვლა შეიძლება მხოლოდ რამდენიმე კვირა განსაკუთრებით მშრალ სეზონში; სხვა დროს მასზე გადასვლა მხოლოდ ბორანით (ტროსით, თოკით) ხერხდება, ხოლო წყალუხვობისას, როგორც გაზაფხულზე, საერთოდ შეუძლებელია. შესართავთან არის საგუშაგო. ქვეყნის შიგნით ვინრო შარაგზა მიემართება ბათუმიდან სამხრეთ-აღმოსავლეთით აჭარის მხარეში, რომელშიც შედის მთავარი ხეობით. მეორე ბილიკი, რომლის ტრასად გადაქცევას ცდილობს თურქეთის მთავრობა, მიჰყვება მთების ძირს, სანამ შევა ჭოროხის ხეობაში და აივლის უფსკრულსა და სწრაფ ნაკადს შორის ლივანას მხარეში. მთელი ეს რეგიონი ეკუთვნის გურჯისტანს და ექვემდებარება ბათუმის გუბერნატორობას. მასში შედის 4 ოლქი, რომლებიც მე მოვიარე და ახლა ავლენრ....

ბათუმი

[აქ ჩვენ მოვიტანთ ბათუმის შესახებ გაგზავნილ მეორე მოხსენებასაც, რადგან ის იძლევა საშუალებას შეივსოს ზემომოტანილი მასალა ქალაქის მდგომარეობასთან და მის მნიშვნელობასთან დაკავშირებით – გ.გ.].

ბათუმს აქვს საუცხოო ნავსადგური დასავლეთ მხარეზე. ის თავისი კარგი ხარისხით მესამეა შავ ზღვაზე: პირველია სევასტოპოლი, მეორე სინოპი. ნავსადგურს თითქმის წრის ფორმა აქვს; მისი ბაზა სამხრეთითაა, შესასვლელი კი ჩრდილო-ჩრდილო-აღმოსავლეთით. თავშესაფარი ისე სრულყოფილად არის დაცული – დასავლეთით შუქურადან, აღმოსავლეთით მის საპირისპირო მხარეს მდებარე პუნქტამდე, რომელსაც ეწოდება „სერეი“, რომ არც ერთი მხრიდან მონაბერი ქარი ვერ იწვევს სერიოზულ შედეგს ნავსადგურის შიგნით. ლუზის ჩასაშვები მშვენიერია, ხოლო ნავსადგურის სივრცე იძლევა

საშუალებას, რომ იქ უსაფრთხოდ დადგეს 20-მდე დიდი გემი (იალქნიანი).

ქალაქი ბათუმი აქამდე იყო ცოტათი დიდი, ვიდრე ლაზისტანის სანაპირო სოფელი, ძირითადად დასახლებული მეთევზეებითა და კონტრაბანდისტებით. მაგრამ ბევრმა გარემოებამ გამოიწვია მისი სწრაფი ზრდა, რაც ახლაც მიმდინარეობს. ახლანდელი აღწერით აქ 4.500 მაჰმადიანია, 350 ბერძენი, 120 სომეხი – სულ 4.970 მოქალაქე. ქალაქის ბაზარი მოიცავს 150 მაღაზიას და კიდევ 50 ახლახანს აშენებულს ნავმისადგომის მეზობლად.

ამას გარდა ბათუმში არის: ვრცელი და კარგად განლაგებული საბაჟო; ქალაქის საზღვრებს შიგნით უხერხულად მდებარე კარანტინი; გუბერნატორის დიდი და ცუდად ნაგები სასახლე; ორი ბატარეის ნარჩენები, თითო მათგანი ნავსადგურის შესასვლელის ორივე მხარეზე; პორტის ორმაგი ლამფიონი (ფარანი) – შუქურადან ერთ ლიეზე. არის ასევე პატარა ყაზარმა (ბარაკი), სადაც ჯარისკაცთა როტაა განთავსებული. საუკეთესოადაა განლაგებული რუსული საკონსულო. რუსი კონსული, რომელიც ამავე დროს ორთქლის გემების სააგენტოს წარმომადგენელია, ისე მოქმედებს, როგორც სხვა ყველა ნაციონალების (ბრიტანელთა ჩათვლით) კონსული. მხოლოდ სპარსელებს ჰყავთ თავისი ცალკე საკონსულოს წარმომადგენელი.

ნავმისადგომიდან, რუსული საკონსულოს ახლოს, გამოდის ხის გრძელი ჯებირი; მის პირდაპირ დამაგრებულია უზარმაზარი ტივტივა, რომელიც ეკუთვნის „რუსულ სანაოსნო კომპანიას“. ეს ტივტივა ბაგირითაა დაკავშირებული ნაპირთან და ისეა მოთავსებული, რომ რუსულ ხომალდებს მისცეს შუა და რაც შეიძლება მოხერხებული დასაყენებელი ნავმისადგომთან. ამასთან, მხოლოდ მათ აქვთ მისი გამოყენების ნება, მაშინ როცა იმავე დროს ის მატერიალურად უქმნის უხერხულობას სხვებს, განსაკუთრებით მცირე საკაბოტაჟო გემებს, რომლებიც ძლიერი ქარისას შემოდიან ნავსადგურში; მათ ხელს უშლიან იგივე რუსული ტივტივა და მისი ბაგირი, რაც არც თუ იშვიათად ხდება მათი ავარიის მიზეზი. ბევრი ნავი და სიცოცხლეც დაიკარგა ასე. ისიც მართალია, რომ ამ ხელისშემშლელი პირობების წინააღმდეგ ნავსადგურის თურქი მფლობელისა და მოსახლეობის სერიოზულ და განმეორებულ პროტესტს მოჰყვა ფირმანი კონსტანტინოპოლიდან ამ დაბრკოლების მოშორების შესახებ. მაგრამ რუსების გავლენა იმდენად დიდია ბათუმში, თუ სხვაგანაც, რომ ფირმანი მკვდარ წერილად აქცია.

ბათუმის მოსახლეობა ძალზე ნარევიანია; აქ არიან თურქები, ლაზები, ქართველები, ჩერქეზები, აფხაზები და ზანგებიც კი. იმპერა-

ტორის ბრძანებით ყველა შავი გაასახლეს კავკასიიდან. „ბერძნები“, საექვო აღწერის მიხედვით, შავი ზღვის პორტებში არიან გავრცელებული. ისინი უმთავრესად არიან მცირე სურსათის მომწოდებლები, ან სპირტიანი სასმელების ცალობით მოვაჭრენი. სომხები ბათუმში არიან ახალი კოლონისტები; ისინი მოვიდნენ ერზრუმის სანახებიდან.

შემჩნეულია ალბათ, რომ აღმოსავლეთის ქალაქში სომხების მატება ძალზე ნააგავს მნიშვნელობით ევროპის ებრაელთა მოძრაობას. ესაა ბარომეტრი, რომ აღნიშნო ადგილის მზარდი კეთილდღეობა და მისი ფულადი გარიგებების გაფართოება.

რაც შეეხება ჰავას: მიუხედავად ზოგან ამოშრობითი სამუშაოების წარმოებისა, ჭაობიანი ნიადაგი ქალაქის დასავლეთით ჭოროხისკენ, ბათუმს გარკვეულწილად ციებიანს ხდის. მას შემდეგ, რაც მეზობლად ჩერქეზ-აფხაზთა გადმოსახლება და შედეგად კულტივაციის (მინის დამუშავების) ზრდა მოხდა (უმთავრესად სიმინდის და ბრინჯისა), კლიმატი წლიდან წლამდე უმჯობესდება.

[კომერცია]

ტრაპიზონიდან აღმოსავლეთისკენ და ირგვლივ ოდესამდე, შავ ზღვაზე გარდა რუსულისა, სხვა ტრასები (ხაზები) ორთქლის გემებისთვის არ არსებობს. შარშანდელ აგვისტომდე ფრანგული „ორთქლის კომპანია“ ანხორციელებდა ცურვას ფოთსა და ტრაპიზონს შორის,.. მაგრამ ახლა ტრასაც და ორთქლის ხომალდებიც მიჰყიდეს რუსეთს...

რაპორტი ეხება ორთქლის ხომალდების სამ სხვადასხვა ტრასას; სამივე რუსულია: პირველი – ყოველკვირეული ტრასა კონსტანტინოპოლიდან ბათუმამდე და უკან. აქეთ-იქით გზაზე შედიან ტრაპიზონში. მეორე – მარშრუტი ოდესიდან ბათუმამდე (სევასტოპოლის, იალტის, ქერჩის და შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროს მოვლით). ხომალდები, რომლებიც ამ მარშრუტით დაცურავენ ორ კვირაში ერთხელ, უმეტესად დიდი ზომისაა. რუსულ „შავი ზღვის სანაოსნო კომპანიას“ მოქმედ სამსახურში აქვს 55 ორთქლის გემი, მეტწილად დიდები და შეუძლია იქონიოს 6 ქვემეხი; ესაა უზარმაზარი ფლოტი სავაჭრო სახელით. მეთაურები და ოფიცრები აყვანილია მხოლოდ რუსული სამხედრო-საზღვაო ფლოტიდან.

მესამე – მოკლე გზა ფოთიდან ბათუმამდე. აქ ცურავენ კვირაში ორჯერ მცირე ზომის მსუბუქი ორთქლის გემებით, რომლებსაც შეუძლიათ ფოთის გარეთ, რიონის შესართავთან გადალახონ თავთხელი და გაიარონ 34 მილი იქიდან ბათუმამდე. ხანდახან მესამე გე-

მიც გამოდის კვირის განმავლობაში; ეს დამატება იმისთვის ხდება, რომ დააბალანსოს შემთხვევითი ნაკლებობა ცუდი ამინდის დროს...

შემოსვლა-გასვლის წლიური რაოდენობა 182-ია, ხოლო ტონაჟი – 61.028.....

ინგლისური ორთქლის გემების დანახვა შავ ზღვაში და განსაკუთრებით ბათუმსა და ფოთში, ყველაზე მეტად ამინებს „რუსულ სანაოსნო (სახომალდო) კომპანიას“. აქედან გამომდინარე, ბუნებრივია მათი მხრივ მცდელობა, რომ შეიკავონ თავი მათთვის საწინააღმდეგო იდეის ნახალისებისგან...

ბათუმი წარმოადგენს პირველ შემკრებ პუნქტს არა მარტო საყოველთაოდ ცნობილი ემიგრაციისა, არამედ მრავალი ინდივიდუალური ემიგრანტისაც, რომლებიც, საზღვრის ფარულად გადმოკვეთის შემდეგ, აქედან მიდიან თურქეთის სხვა პუნქტებში.

ბათუმს ხმელეთით კავშირებისა და კომერციისთვის აქვს ორი გზა. პირველი აჭარის მთებით აღმოსავლეთისკენ მიჰყვება საზღვარს თურქეთის მხარეზე, ჩადის ფოცხოვის ხეობაში და კვეთს საზღვარს ბადელაკ-თან, ბათუმიდან 80 მილზე; აქედან გზა მიდის ახალციხისკენ, სამხრეთ საქართველოსა და ტფილისისკენ. გზის განშტოებას მიყვავართ ერევნამდე... სპარსელი ვაჭრები თავრიზიდან ჩვეულებრივ ამ უმოკლესი გზით მოდიან.

მეორე მარშრუტი მისდევს ჭოროხის ხეობას სამხრეთით ლივანასკენ; შემდეგ უხვევს არდაჰანისკენ, საიდანაც სამხრეთ-დასავლეთით უკავშირდება ოლთის და ერზერუმს, სამხრეთ-აღმოსავლეთით ყარსს. ამ მარშრუტს ერთგვარად ამსუბუქებს სამდინარო გზა დაბლა ჭოროხზე ლივანადან ბათუმისკენ...

სუხუმ-კალადან ჩრდილო-აღმოსავლეთით – ტრაპიზონამდე სამხრეთ-დასავლეთით, კარგი კომერციული ნავსადგურის არარსებობისას, ბათუმი აღმოცენდა როგორც დიდი მნიშვნელობის საკაბოტაჟო და თავშესაფარი სადგური.

ერთი სიტყვით, ტრაპიზონისა (თავისი სპარსული ტრანზიტით) და სინოპის შემდეგ (თავისი განთქმული პორტით), ბათუმი მესამე ადგილზეა სამხრეთ შავ ზღვაზე. საუცხოო ნავსადგური, შიდა გზების განახლება, ახლახანს მის მეზობლად ჩერქეზული კოლონიის გაჩენა – ყოველივე მის სასიკეთოდაა და ქალაქი სწრაფად და მყარად იზრდება თავისი მნიშვნელობით.

[ზოგადი შენიშვნები ტრაპიზონის ვილაეთის შესახებ]

(ჩვენ ამოვიღეთ მხოლოდ ის ნაწილი, რაც ეხება მოსახლეობას –გ.გ.)

...ეთნოგრაფიული თვალსაზრისით რეგიონი იყოფა სამ განსხვავებულ ნაწილად; სახელდობრ, თვით ტრაპიზონის, ლაზისტანისა და

გურჯისტანის მხარეებად, რომელთაგან თითოეული დასახლებული ერთმანეთისგან წარმოშობით, გარეგნობით, ხასიათითა და საქმიანობით განსხვავებული ხალხით.

დავინწყოთ ქართველებით, რომლებმაც მისცეს თავისი სახელი გურჯისტანს. გამოჩენულად ლამაზია როგორც კაცი, ისე ქალი; სიამოვნების მოყვარული, მხიარული, გულღია და ცვალებადი ხასიათისაა. მათი ჩვეულებრივი საქმიანობაა მინათმოქმედება და ხელოსნობა; ორივეში გამოირჩევიან, განსაკუთრებით მეორის დეკორატიულ დარგში. მწყემსობისადმი ნაკლები მიდრეკილება აქვთ და უფრო ნაკლები ვაჭრობისადმი, მედუქნეობისა და კომერციისადმი (მსგავსი რამ მათ ნათესავებშია გავრცელებული რუსულ-საქართველოში, ისიც მაგალითის ძალით). მედუქნეები, რომლებიც გვხვდება თურქულ გურჯისტანში, არიან უცხოელები, უმთავრესად სომხები. ქართველებს უყვართ თავისი ქვეყანა, არ არიან სამოგზაუროდ განწყობილი. იშვიათად შეხვდები მთელ ანატოლიაში, ან ისე შორს, როგორც კონსტანტინოპოლია სახლიდან წასულს, გარდა საეჭვო სამსახურისა საზოგადო აბანოებში. ისინი გაცილებით ძლიერ მგრძნობიარენი არიან ცივილიზაციის კარგი თუ მავნე სოციალური გავლენისადმი, ვიდრე მცირე აზიის სხვა მაჰმადიანი ხალხები.

ლაზი, რომლის ნაციონალობის შესახებ არსებობს მრავალი, ძველთაგან საეჭვო (ყურით მოთრეული) ვარაუდი, სინამდვილეში არიან მეგრელები – წარმოშობითაც და ენითაც, ჰგვანან თავის ნათესავებს რუსეთის სამეგრელოდან. ისინი არიან ქართველებზე მუქი სახის ფერის და უფრო უხეში ნაკვთების, მაგრამ კარგი და მოქნილი აღნაგობის; ამტანნი, მაგრამ უხალისო მწყემსები; კარგი მედუქნეები და მოვაჭრენი; პირველხარისხოვანი მეთევზეები და მეზღვაურები. არ აკლიათ ტექნიკური ოსტატობა, მაგრამ ქართველებზე დაბლა დგანან. მინათმოქმედების მხრივ მცირე მიღწევები აქვთ. დაბოლოს, ენერგიულობით, გამბედაობით და გაქნილობით აღემატებიან პატიოსან და მორიდებულ ქართველებს. ამასთან, ნაკლებ არიან მიდრეკილი სოციალური პროგრესის გაკვეთილებისადმი; გარკვეულწილად ფანატიკურები არიან რელიგიურ შეხედულებებში. მოგზაურობენ ხშირად და შორს, მაგრამ იმავე აზრითა და ჩვევებით ბრუნდებიან, როგორითაც წავიდნენ.

ორივე მოდგმა გარკვევით არიო-კავკასიურია. თავის თურანელ მმართველებს – თურქებს უყურებენ როგორც უცხოებს და არ არიან მათდამი განწყობილი. საერთო სახელწოდება ისლამი არის ერთადერთი კვანძი, ამასთან ძალზე ძლიერი, რომელიც აიძულებს მათ მორჩილებას. მხოლოდ გარეშეებთან ურთიერთობისთვის იყენებს

ორივე თურქულ ენას; ერთმანეთში უცვლელად ლაპარაკობენ თავი-
ანთ დიალექტზე – ქართულად ან მეგრულად. რა თქმა უნდა, გლე-
ხობამ ხშირად სხვა ენა არც იცის.

ტრაპიზონის მხარის აღმოსავლეთის მასახლეობაში ბიზანტიურ-
მა სისხლმა და წყობამ დატოვა კვალი, რომელიც ოთხი საუკუნის
მანძილზე არ წაშლილა. მათი შთამომავლობა შეერია ოტომანურ,
სომხურ და თურქმანულ წარმომავლობას, თუმცა, თუ სწორად ვუშ-
ვებ, შენარჩუნებულია აბორიგენული პონტური სუბსტრატი. ახლა ნა-
რევ ელემენტს ეძახიან „ბერძენს“, რაც ჭარბობს აქ მაჰმადიანებსა
და ქრისტიანებს შორის და რომლებიც ჰგვანან შესახედავად, ფორმე-
ბით და ხასიათით. მაღაზიები და ყველა სახის დატარებითი ვაჭრობა
არის მათი უძლიერესი საქმე, მინათმოქმედება კი უსუსტესი. არიან
საკმაოდ კარგი მწყემსები. განსაკუთრებით დაოსტატებულან რთვა-
ში; საუკეთესოდ იციან ქვის და აგურის წყობა....

...ტრაპიზონის მთელი პროვინციის მოსახლეობა ოფიციალური
მონაცემებით არის 938.140 სული. აქედან მაჰმადიანია 768.200, ბერ-
ძენი 131.074 და სომეხი 38.866....

Gia Gelashvili

*Doctor of History, Ivane Javakhishvili Tbilisi
state University, Ivane Javakhishvili Institute of
History and Ethnology, Senior scientist-research-
er of the department of modern and Contem-
porary History*

Lazistan and Batumi

Summary

In the following article there is given a Georgian translation of the Re-
port by British Consul at Trebizond on the population, trade, agriculture of
Lazistan and Batumi during the years 1864-69.

In this Report we find valuable information about present conditions of
Lazistan and Batumi, their political and economic situation.

This Report is registered in the Wardrop collection of Bodleian Library
(Oxford).

გია გელაშვილი

ისტორიის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერ-თანამშრომელი.

ინგლისელი ჟურნალისტი ბენჯამინი ბათუმის შესახებ (1919-1920 წლები)

შესავლის მაგიერ

კარლ ერიკ ბენჯამინი (1894-1949) დაიბადა ლონდონში. სკოლაში განსაკუთრებული ინტერესი გამოავლინა ჰუმანიტარული მეცნიერებებისადმი. მამამ 15 წლისა გაგზავნა გერმანიაში, სადაც სწავლობდა გერმანიის უნივერსიტეტის კლასიკური ფილოლოგიის ფაკულტეტზე. უკვე სტუდენტობისას უგზავნიდა ის წერილებს ყოველკვირეულ „The New Age“-ს. 17 წლისამ მოისურვა მსოფლიოს გაცნობა. 1911 წელს გაემართა მსოფლიოს გარშემო სამოგზაუროდ. მან მთელი ათი წელი გაატარა მოგზაურობაში; მოინახულა ჩინეთი, იაპონია, ინდოეთი, ჩრდილოეთი აფრიკა და სხვ. ის ორჯერ იმყოფებოდა რუსეთში (1917 წლის რევოლუციამდე და მის შემდეგაც; კარგად შეისწავლა რუსული ენა და ცოლიც რუსი შეირთო). ყოველივე მან აღწერა სხვადასხვა წიგნებში: „რუსეთი გზაჯვარედინზე“ (1916), „დენიკინის რუსეთსა და კავკასიაში 1919-1920“ (1921), „მოშიშვლილ რუსეთში“ (1921), „მოგზაურის ტვირთი ინდოეთში, შორეულ აღმოსავლეთში, რუსეთში და ა.შ“ (1922) და სხვა. სამოგზაურო ჩანაწერებს გარდა მან უამრავი ნაშრომი შექმნა, როგორც ბიოგრაფიული ხასიათის (უინსტონ ჩერჩილის, 1927), ასევე ლიტერატურული (ლიტერატურული რენესანსი ამერიკაში -1923; რუსული ანთოლოგია, ინგლისურად -1917); აგრეთვე გამოაქვეყნა რუსი და უკრაინელი მწერლების ნაწარმოებთა ინგლისური თარგმანები (ჩეხოვი, ბლოკი, გუმილიევი, ლესია უკრაინკა და სხვა). ხსენების ღირსია მისი ურთიერთობა სპირიტუალის მიმდევართა ლიდერ გ.ი. გურჯიევთან, რომელსაც გაეცნო ტფილისში 1919 წელს. ამ ურთიერთობის შედეგია ბენჯამინის ნაშრომი – „ჭეშმარიტება სპირიტუალისმის შესახებ“ (1932).

ამ მოკლე მიმოხილვიდან ჩანს ავტორის განათლება და მოღვაწეობის ფართო ინტერესები.

როგორც ზემოთ ითქვა, ბერჰოფერი ორჯერ იმყოფებოდა რუსეთში: 1914 წელს ჩავიდა როგორც არმიის თარჯიმანი; 1915 წელს რამდენიმე თვე დაჰყო ბათუმში. მეორედ რუსეთი და კავკასია მოინახულა 1919 წლის ზამთარსა და 1920 წლის გაზაფხულზე როგორც თავისუფალმა ჟურნალისტმა და პრივილეგირებულმა ბრიტანელმა კორესპონდენტმა. „ჩემმა მარშრუტმა ბათუმისა და ტფილისის გავლით მიმიყვანა როსტოვსა და ტაგანროგში – გენერალ დენიკინის[1] მთავარ შტაბში. მოხალისეთა არმიის უკანდახევის მერე, გარკვეული ხანი ვიმყოფებოდი ეკატერინოდარსა და ნოვოროსიისკში... ყირიმის თეოდოსიიდან ხელმეორედ ვესტუმრე ბათუმსა და ტფილისს... შემდეგ ერევანსა და ბაქოს“.

ამ მოგზაურობას შედეგად მოჰყვა ბერჰოფერის წიგნი – „დენიკინის რუსეთსა და კავკასიაში 1919-1920“ (ლონდონი, 1921). წიგნის ათი თავიდან თხრობა ბათუმის შესახებ მოცემულია I თავში – „ბრიტანელები ბათუმში“ (გვ.3-38) და VIII თავში – „ყირიმსა და კვლავ კავკასიაში“ (გვ.236-251).

ტექნიკური მიზეზების გამო ჩვენ მთელ ამ მასალას ამჟამად სრულად ვერ წარმოვადგენთ, მაგრამ ვცდებით მისი გარკვეული ნაწილის თარგმანის მოწოდებას ავტორისეული აღწერითა და კომენტარებით. (ტექსტის გამოტოვებულ ადგილებს ავლნიშნავთ მრავალწერტილით).

ბერჰოფერი პოლიტიკური შეხედულებებით ბრიტანეთის მთავრობის მიზნების გამომხატველია. ისიც ბათუმის ოლქს თავიანთ საკუთრებად მიიჩნევს და წინააღმდეგია ქართველთა იქ შესვლის. ამიტომაც, როგორც თვით ამბობს, ტფილისური პრესა მას უწოდებს „მატყუარას, რუსეთის სამსახურის აგენტს, სპეკულანტს, ჟანდარმს და დენიკინელს“.

მართალია საკამათო და საკომენტარო საკმაოადა, მაგრამ ჩვენი სტატიის ძალზე განვრცობას და კომენტირებას მოვერიდეთ და გადავწყვიტეთ ამ ცნობათა მოწოდება ავტორის მიერ შემოთავაზებული სახით. როგორც წყაროს, მას შესაბამისი პერიოდის სპეციალისტები გამოიყენებენ და სათანადოდ შეაფასებენ. ამ შემთხვევაში ჩვენთვის მთავარია ავტორის მიერ დანახული ფაქტების ხელუხლებლად წარმოჩენა. როგორც პროფესორი ალფრედ ციმმერნი ბერჰოფერის წიგნს დართულ შესავალში წერს, „ბ-ნი ბერჰოფერი შეყვარებულია რუსეთში. ამიტომ, რასაც ის ამბობს ბრიტანეთის პოლიტიკის შესახებ რუსეთსა და ამიერ-კავკასიაში, შეიძლება ბევრი რამ უსიამოვნო იყოს თავისი ქვეყნის პატივისმცემელი მკითხველისთვის, მაგრამ ესენია ისტორიული დოკუმენტები, რომლებიც შემორჩებიან, თუკი ისტორია

დაიკარგება. დროა ბრიტანელმა ხალხმა სინამდვილეს თვალი გაუსწოროს“.

[ბათუმი. თავი I]

სამხრეთ რუსეთში 1915 წელს ჩემი ვიზიტის პირველი პუნქტი იყო ბათუმი, სადაც დაგყავი რამდენიმე თვე, როცა ვსწავლობდი რუსულს. ბევრმა ინგლისელმა არ იცის, რომ ბათუმი არის ნავსადგური შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე, რომელიც რუსეთს გადასცა თურქეთმა 40 წლის წინ, რუსეთ-თურქეთის ომის შემდეგ[2]. ის არის ბაქო-ტფილის-ერევნიდან მომავალი რკინიგზის ბოლო სადგური, აგრეთვე აზერბაიჯანის, საქართველოს, სომხეთისა და ჩრდილო-დასავლეთ სპარსეთის ნავსადგური. ნავთობის მილი მოწყვება რკინიგზას ბაქოდან ბათუმამდე, საიდანაც ის გემებით გააქვთ ევროპაში. თვით ბათუმის პროვინცია მდიდარია, მცირეა და შედარებით აუთვისებული. ის არის გასაღები კასპით სპარსეთისკენ: შაჰმა გაიარა ის ევროპაში თავისი ახლანდელი ვიზიტისას. ბათუმი ამიერკავკასიის ჭიმკარია ევროპისკენ; რომ არა ეს, იგი არ იქნებოდა დიდად საინტერესო მხოლოდ მაცხოვრებლების არაჩვეულებრივი სიჭრელითა და ირგვლივ მიდამოს სიმშენიერით. ბათუმის პროვინციის მოსახლეობა დასტურია შორს მიმავალი კავშირ-ურთიერთობებისა. პირველ რიგში ესაა რუსები – გადარჩენილები და იმათი მემკვიდრეები, ვინც ბათუმი წაართვა თურქებს 70-იანის ბოლოს და რამდენიმე ასეული მოსახლიანი მეთევზეთა საბრალო სოფლიდან გადააქცია აყვავებულ ნავსადგურად. მას შემდეგ რაც მას რუსები დაეუფლნენ, ბათუმი იქცა გამაგრებულ პუნქტად, ხოლო მისი მოსახლეობის დიდი ნაწილი შეადგინეს რუსმა სამოქალაქო და სამხედრო პირებმა. ამათ და კიდევ სხვა რუს კოლონისტებს ზღვის სანაპირო ზოლზე ეკუთვნით ფორთოხლისა და ჩაის პლანტაციები, რაც საკუთარი ხელით გააშენეს იმ ტყეთა ადგილზე, სადაც უწინ თურქული და ქურთული ქოხები იყო გაფანტული. ომის წინ[3], ვითომ მხოლოდ სამხედრო მიზნებისთვის, მიიღეს სანაპირო ზოლის დასაკუთრების უფლება; სინამდვილეში დაიბევეს უკეთესი მდგომარეობისა და ნათესავებისთვის....სასახელოა მათი ჩაის, ფორთოხლის, ლიმონის, მანდარინის, ბამბუკის პლანტაციები და ყვავილები...

თურქული საზღვარი ქალაქიდან სამხრეთითაა 40 მილზე ; ამიტომ ბათუმის პროვინციაში ყოველთვის იყო თურქთა გარკვეული რაოდენობა. ომის დაწყებისას თურქთა არმია შემოვიდა პროვინციაში იმ იმედით, რომ ბათუმს დაიბრუნებდნენ. ამ წარუმატებელი შეტევისას მათ ადგილობრივი თურქები ეხმარებოდნენ. მე მახსოვს ით-

ქვა, რომ ხუთი წლის წინ ჩაისა და ფორთოხლის პლანტაციების საუკეთესო მებაღე ყველა თურქი გაქრა ომის გამოცხადების ერთი-ორი დღით ადრე და როგორ მალე დაბრუნდნენ პროვინციაში რაზმების მეთაურებად – ზოგი მათგანი პოლკოვნიკებად, ხოლო ერთი მთავრადაც (პრინცად)!

რუსებისა და თურქების გარდა იქ არიან ქართველები (უძველესი ქრისტიანები), რომლებსაც ახლა აქვთ საკუთარი სახელმწიფო, დედაქალაქით ტფილისში... ყველაზე მრავალრიცხოვანი ხალხი ბათუმის პროვინციაში, უმთავრესად მთებში, არიან აჭარლები – შერეული სისხლის მაჰმადიანები. ახლახანს მათ გამოავლინეს ეროვნული თვითშეგნების მცირე მაგალითი; მაგრამ მეტწილად ისინი თავის თავს ჯიუტად უწოდებენ და თვლიან თურქებად.

შემდეგ იქ ბევრი სპარსელია; ხილის ყველა გამყიდველი ბათუმში სპარსელია, რომლებიც გამოირჩევიან გრძელი მოსასხამით, თავზე არახჩინით და ინით შეღებილი წვერით. აქ ცხოვრობენ ქურთები და ის აჭარლები, რომლებიც თავს ქურთებს უწოდებენ, ამ ველური და დიდებული ორიგინალების აღმამფოთებლად. ყოველ გაზაფხულზე ეს ხალხი იკრიბება გვარებად და ადიან მთებში თავიანთ საძოვრებზე... ყველა პლანტატორი ყურადღებით უნდა იყოს ქურთების გადაადგილებისას. ისინი არიან ურცხვი ქურდები და ყოველივე ჯოჯოხეთად იქცევა მათი მოძრაობის გზაზე.

ბათუმში ცხოვრობენ: ათასობით ბერძენი – ქალაქში ვაჭრები, მთებში გლეხები; სომხები – მდიდარი საქმოსნები და ღარიბი მუშები; თათრები, ასირიელები, ებრაელები; ჩინელები მანჯურიიდან, რომლებიც ლაპარაკობენ წამხდარი რუსულით; გურულები, ლეკები, ჩერქეზები და კავკასიური მოდგმის სხვა მრავალი წარმომადგენელი – როგორც ქრისტიანები, ისე მაჰმადიანები. დღეს, შუა აღმოსავლეთის გაუკაცურების შემდეგ, ბათუმში ვხვდებით მრავალი ხალხების ათასობით ლტოლვილს.

ბათუმის სიმშვენიერე ცნობილია. ადგილობრივი თქმით ის მსოფლიოში მესამეა თავისი სილამაზით; მე არ ვიცი, სად არის დანარჩენი ორი, რადგან ბათუმი არაჩვეულებრივად აღმაფრთოვანებულია. მწვანე ნაყოფიერი მთები ეშვებიან დაბლა ზღვისკენ და განსაცვიფრებელ ნახევარმთვარისებურად შემოზღუდავენ ბათუმის ნახევარკუნძულს. აქ იზრდება მსოფლიოს ყველა მცენარე და ხე-კეთილშობილი, თუ მავნე. ბუნებამ თუ პლანტატორებმა აქ გაამრავლეს მრავალი ჯიში; ზაფხულსა და შემოდგომაზე მიდამო დაფარულია ვარდებით, რაც ადვილი გასამრავლებელია...

ბათუმში ჩამოვედი 1919 წლის ნოემბრის დასაწყისში. მთელ

გზაზე ლივერპულიდან კონსტანტინოპოლამდე გარკვევით ვერავინ მითხრა, ვინ მართავდა ბათუმს. ზოგი ქართველებს ასახელებდა, ზოგი დარწმუნებული იყო, რომ იქ იდგა ინგლისელთა გარნიზონი. კონსტანტინოპოლიდან ვიმგზავრე ამერიკული საესკადრო ნაღმოსნით; შესაბამისად არ გამივლია საპასპორტო შემოწმება. სანაპიროდან, სადაც ნაღმოსანი ნავთობით იტვირთებოდა, დავეშვი ქალაქისკენ.

იქ იყო იგივე ბაზრები, მრავალფეროვანი და ლამაზი ხალხი, ისევე ნაკლებ დასაქმებული, როგორც ყოველთვის; იგივე რუსი მოხელეები უნიფორმებით და ქუდებით. დამხვდა ისეთივე წვიმა, რომელიც საბედნიეროდ მალე წყდება, ისეთივე სითბო – როგორც 5 წლის წინ. რკინიგზის სადგურზე შევნიშნე ინგლისელი ჯარისკაცები. გზისპირა კაფეში შევხვდი ძველ ნაცნობს. ის არის გურული (ე.ი. ქართველთაგანი), რომელსაც რკინიგზის სადგურისკენ გზისპირას ჰქონდა პატარა მაღაზია, სადაც პლანტატორები ყოველდღიურად ყიდულობდნენ პურსა და ხორცს. ბოლო ცხრა თუ ათი წლის მანძილზე ის გამდიდრდა და დღეს მაღაზიის გარდა ფლობს ორ პლანტაციას; ასევე მართავს კიდევ სამ-ოთხს, რომელთა მეპატრონეები ან რუსულ ფრონტზე იმყოფებიან, ან ძალზე დაკავებული არიან ქალაქში, ანდა საერთოდ აღარც არსებობენ – გარდაიცვალნენ სადაც ბოლშევიკური რუსეთის ბნელ საპრობილეებში. მან იყიდა სახერხი მანქანა, ჭრის ტყეებს და ყიდის ძელებსა და ფიცრებს. ამასთან მას აინტერესებს მეზობლად წარმოებული ყველა გარიგება. იგი სრულად იმკის წარმატების შედეგებს: ყველაზე მარჯვე კაცია მთელ შემოგარენში. თუ ვინმეს სურს საქმის მოგვარება, იტყვის „გამოგზავნილია ამბროსისთვის, მან იცის, როგორ მოიქცეს“... მას არასდროს არ ავიწროებენ მმართველები. „არაფერი შეცვლილა“ – მითხრა მან, „აქ ჩვენ გვყავს ბოლშევიკების ნაირსახეობა და ირგვლივ საკმაო ყაჩაღები. მდგომარეობა გაფუჭდა (მანეთი წახდა – ძველ კაპიკამდე დაეცა), მაგრამ კვლავ უნდა გამოკეთდეს, რადგან ბრიტანელები არიან აქ“. „მათ დატოვეს ტფილისი და ბაქო, მაგრამ ბათუმის პროვინცია ბრიტანელების მიერაა ოკუპირებული“. მან მიმითითა კაფეს კედელზე გაკრულ უწყებაზე, რომელიც გვამცნობდა, რომ ბათუმის პროვინცია ამჟამად ბრიტანეთის საოკუპაციო მხარეა, ხოლო თვით ქალაქი ბათუმი სამხედრო მდგომარეობაშია. მალე გავიგე ყოველივე სიახლე. რუსეთის 1917 წლის რევოლუციის შემდეგ ამიერკავკასიის რუსული არმიები, რომლებმაც სამი წლის მანძილზე დაამარცხეს თურქები ამ ბოზოქარ ქვეყანაში, უწესრიგო უკანდახევით გაბრუნდნენ ევროპულ რუსეთში. მე ვფიქრობ, რომ ჯარისკაცების საბჭოს მსგავსი არსებობდა ბათუმში ცოტა ხანს, მაგრამ მას არ უნდა ჰქონოდა მოქმედების დიდი შესაძლებლობები. როცა ჯარისკაცები

გზა-და-გზა ძარცვით გავიდნენ, ქართულმა ნაწილებმა დაიკავეს პროვინცია... 1918 წლის თებერვალში ამიერკავკასიაში ქვეყნის საქმეთა მისაგვარებლად შეიქმნა „სეიმი“, ანუ პარლამენტი. მოხდა თურქებთან დაზავება, თუმცა მალე დაარღვიეს სხვადასხვა მიზეზების გამო. ამას მოჰყვა ბრესტ-ლიტოვსკის საზავო ხელშეკრულება^[4] ბოლშევიკებსა და მთავარ სახელმწიფოებს შორის, რომლის ძალითაც ბათუმის, ყარსის და არდაგანის მხარეები გადაეცა თურქეთს. სეიმი უარი თქვა ხელშეკრულების აღიარებაზე, მაგრამ მისმა წინააღმდეგობამ მარცხი განიცადა. ქართველთა ჯარები ბათუმიდან გაეცალნენ გაცილებით მცირე თურქულ მონინავე ძალებს. ამას გარდა ადგილობრივ გავრცელდა ხმა, რომ ქართველმა პოლიტიკოსებმა ქალაქი თურქებს მიჰყიდეს. 1918 წლის 26 მაისს სეიმი დაიშალა და შეიქმნა რამდენიმე ახალი რესპუბლიკა: საქართველო (დედაქალაქი ტფილისი), აზერბაიჯანი (დედაქალაქი ბაქო) და სომხეთი (დედაქალაქი ერევანი). ბათუმის დაკავების შემდეგ თურქები წამოვიდნენ ტფილისისკენ. ქართველმა პოლიტიკოსებმა პრო-გერმანული მხარე დაიჭირეს. გერმანელთა მისია გამოჩნდა ტფილისში, ხოლო ქართული ჩავიდა ბერლინში. საქართველომ გამოაცხადა რუსეთისგან დამოუკიდებლობა და აღიარა ბრესტ-ლიტოვსკის საზავო ხელშეკრულება¹, როგორც პირობა გერმანელებთან კავშირისა... თურქები აღმოსავლური მეთოდებით იცავდნენ წესრიგს; ისინი ჯოხით ქუსლებში სცემდნენ ყველა სოფლის თავს, რომლებიც რაიმე სადავიდარაბოს უჩენდნენ. ამით მათ მჩქეფარე ბათუმი და პროვინციაც მკვდარ არედ აქციეს. ვინც შეძლო, გაიქცა ქვეყნის სიღრმეში; ვინც არა, ჩაიკეტა თავიანთ სახლებში და ელოდა განთავისუფლებას. ბათუმის მთავარი ქუჩები იქცნენ ცხენებისა და ცხვრების საძოვრებად. დაიკეტა ყველა დუქანი და ქალაქი ენითაუნერლად გაბინძურდა... ამასობაში აღმოსავლეთის ფრონტზე ომი ჩვენს სასარგებლოდ შემობრუნდა. ბოლოს გაიმარჯვა ანტანტამ და თურქებთან გაფორმებული დაზავებით ბრიტანული ჯარები შემოვიდნენ ამიერკავკასიის დასაკავებლად². ბათუმში მათ ნახეს 20.000 თურქი. ამათი დიდი ნაწილი ზღვით გაგზავნეს კონსტანტინოპოლში. თურქმა ოფიცრებმა მიითვისეს ამათი კუთვნილი ფული და პროდუქტები და

¹ 1918 წლის 10 აპრილს ტრაპიზონის კონფერენციაზე მოხდა ეს აღიარება. იქ იყო გამოქვეყნებული შეთანხმება ქართველებსა და გერმანელებს შორის-დამოუკიდებლობის გამოცხადების მომენტიდან გერმანელთა მხრივ მხარდაჭერის სანაცვლოდ...

² პირველივე კვირას, როცა ბრიტანელთა ჯარები შევიდნენ ბათუმში, ნასვამმა შოტლანდიელმა ქუჩაში მოკლა რუსი გენერალი (ძალზე უსიამოვნო დასაწყისი).

საწყლებს რამდენიმე მუჭა თხილი დარჩათ საჭმელად; ისინი ბუზები-
ვით იხოცებოდნენ კონსტანტინოპოლისკენ მთელ გზაზე. დანარჩენი
თურქები ხმელეთით გააბრუნეს ტრაპიზონისკენ.... საბოლოოდ გერ-
მანელებიც გავიდნენ და დაიწყო ამიერკავკასიის ოკუპაცია ბრიტანე-
ლების მიერ.... თურქთა განდევნის მერე ამიერკავკასიის რესპუბლი-
კებმა დაიწყეს ნამდვილი დამოუკიდებელი სახელმწიფოებოვით არსე-
ბობა.... საქართველოსა და აზერბაიჯანის მთავრობები კულისებში
ენერგიულად მუშაობდნენ გენერალ დენიკინის წინააღმდეგ, საჯა-
როდ კი ნეიტრალიტეტს აღიარებდნენ მისი ბრძოლის მიმართ ბოლ-
შევიკთა წინააღმდეგ.... თავის მხრივ დენიკინი უარს ამბობდა მათი
დამოუკიდებლობის აღიარებაზე. სამაგიეროდ, მხარს უჭერდა სომხე-
თისას და მასთან მეგობრულ ურთიერთობაში რჩებოდა.... ბრიტანულ-
მა ჯარებმა ბაქო დატოვეს 1919 წლის ივნის-ივლისში, ტფილისი –
ივლის-აგვისტოში. აგვისტოშივე გაიცა ბრძანება ბათუმის მიტოვების
შესახებაც.... ყველა სამზადისი ჩატარდა პროვინციიდან გასასვლე-
ლად. ტრანსპორტი იდგა ბათუმის ნავსადგურში; დარჩენილი მარაგი
და საქონელი გაყიდეს. უკანასკნელ წუთს მოვიდა ტელეგრამა, რომე-
ლიც წინა ბრძანებას აუქმებდა. ასე დარჩნენ ბრიტანელები¹. თავდა-
პირველად ბათუმის ადმინისტრაცია დარჩა ადგილობრივი საბჭოს
(მუნიციპალიტეტის) ხელში, რომელიც არჩეული იყო, რათა მოსახლე-
ობის სხვადასხვა ელემენტების ნარევთან შეძლებისდაგვარად გამოე-
ნახათ საერთო ენა. მალე საბჭო იქცა არაეფექტურ ცენტრად. ადგი-
ლობრივი დოკის მუშების გაფიცვის შემდეგ, რაც მოჰყვა ბრიტანული
სამხედრო მმართველობის მიერ პროვოკაციულად ანტი-ბრიტანული
გაზეთის დახურვას; საბჭომ და ბრიტანელმა სამხედრო გუბერნა-
ტორმა იდავეს, თუ ვინ წარმოადგენდა მთავარ მმართველს პროვინ-
ციაში. საკითხის მოსაგვარებლად ბრიტანელი ოფიცრების ჯგუფი
(უმეტესობა გუბერნატორივით ირლანდიელი) ერთ მშვენიერ დილას
მიადგა ადმინისტრაციის სხვადასხვა სამსახურებს და საბჭოს წევრე-
ბი გაათავისუფლეს იოლ, მაგრამ შემოსავლიან თანამდებობებიდან.
ეს ოფიცრები არ იყვნენ პროფესიონალი ადმინისტრატორები; ისინი
წარმოადგენდნენ ბრიტანული ჯარის უბრალოდ შერჩეულ ოფიცრო-
ბას, რომლებსაც ამიერკავკასიაში წესრიგი უნდა დაეცვათ. ჩემდა გა-

¹ ბათუმის გარნიზონს შეადგენდა მე-80-ე ქვეითი ბრიგადა, რომელსაც ბრი-
გადის გენერალი კუკ-კოლლისი მეთაურობდა; ის იყო ასევე სამხედრო გუ-
ბერნატორი. შეიარაღებულ ძალებს წარმოადგენდა 27-ე დივიზიის ბრიგადა
და შავი ზღვის არმიის ნაწილი, რომლის მთავარი შტაბი იყო კონსტანტინო-
პოლში. ეს პუნქტი კი იყო ინგლისთან მაკავშირებელი. სულ იქ იყო დაახლ.
800 ინგლისური და 1200 პენჯაბის ნაწილი.

საკვირად გავიგე, რომ, სხვადასხვა მიზეზების გამო, ბრიტანული ადმინისტრაცია საკმაოდ არაპოპულარული გახდა. მე მყავდა ერთი-ორი ნაცნობი ბრიტანელ ოფიცერთა შორის ბათუმში და გაცხადებულ ვიყავი იმ ურთიერთ გაუგებრობით, რაც არსებობდა მათსა და რუსებს შორის. ბრიტანელი ოფიცრები საერთოდ იყვნენ წესიერი და ნიჭიერი ადამიანები, მაგრამ, ზოგი მიზეზის გამო, ხალხის თვალში ჩანდნენ როგორც ქურდები და არამზადები. ასევე არაპოპულარული იყო სამოქალაქო გუბერნატორი; როგორც ამბობდნენ, მისი ებრაელობის გამო. ყველას სურდა ჩვენი დარჩენა ბათუმში, მაგრამ ყველას, ან თითქმის ყველას მრავლად ესმოდა ხმები ჩვენი ადმინისტრაციის ნაკლოვანებების შესახებ. როგორც მე დავიდგინე, დანაშაულთა უმეტესობას არ ჰქონია ადგილი ბრიტანელი მმართველების მხრიდან.... არც ერთმა ბრიტანელმა ოფიცერმა, რომლებსაც ასე მოულოდნელად დაევალებათ ბათუმის პროვინციის მმართველობის ჩამორთმევა ადგილობრივი კორუმპირებული და ზოზინა ადმინისტრაციისთვის, არ იცოდა რუსული ენა და რუსული ცხოვრების ხასიათი. თარჯიმნები უნდა ენახათ ადგილობრივ: იქ თავმოყრილი ლეგანტინელები და ებრაელები, ასევე მცირე რუსი ყოფილი ოფიცრები წარმოადგენდნენ დამაკავშირებელ რგოლს კეთილგანწყობილ ადმინისტრაციასა და ძალზე უკმაყოფილო მოსახლეობას შორის. ისეთ ადგილას, როგორც ბათუმში და ასეთ დროს საკმაოდ მეტი იყო ცდუნება შუამავლისთვის, რათა დაეცვათ ინგლისური ეთიკა მოვალეობის შესრულებისას.... [შემდეგ საუბარია გავრცელებულ მექრთამეობაზე, თუნდაც სამხედრო მოსამსახურეების მხრიდან, რომლებიც ყიდდნენ ნანილის კუთვნილ საბნებს და სხვა. - გ.გ.]

იმისთვის, რომ ჩვენი ადმინისტრაცია ნამდვილად წარმატებული და პოპულარული გახდეს, საჭიროა ბათუმში ჩაიყვანონ რუსული ენისა და ყოფის მცოდნე პიროვნებები. ბათუმში მყოფ ბრიტანელებს ეს არ შეუძლიათ, ხოლო მაღალი მმართველობა, რომელმაც გადანყვიტა ბათუმის შტაბად ქცევა, არ ჩანს, რომ იყოს საკმაოდ დაინტერესებული ოკუპაციაში, რათა გაგზავნოს საექსპერტო დახმარება. ძალზე მცირე, ან არაფერი გაკეთდა კუკ-კოლლის და მისი ქვემდგომების დასახმარებლად. არც სათანადო კავშირების, არც მომარაგების და დახმარების ღირსად არ თვლიდნენ კონსტანტინოპოლიდან. შედეგად, ამათი საქმიანობის უმეტესობა უქმი იყო და მათი მცდელობა მეტწილად წყალში გადაიყარა იმ სისაძაგლის გამო, რომლის გვერდის ავლაც ვერ შეიძლეს. ბათუმში, გენერლიდან დაწყებული, დაბალ ოფიცრებამდე, საკმაოდ მარჯვე გამოდგნენ მათთვის უჩვეულო საქმიანობაში. მხოლოდ მცირე, მაგრამ მძიმე შეცდომებმა გააფუჭეს მა-

თი რეპუტაცია. არავინ იცოდა, როდემდე ვრჩებოდით ბათუმში, ან ვის გადაეცემოდა პროვინცია.... ვითარება ცუდიდან უარესისკენ მიდიოდა. მე მქონდა უპირატესობა დამენახა ვითარება ბრიტანული და ადგილობრივი თვალთ; ეს იყო გაუგებრობების და ხშირად არასწორი მითითებების ნაღვლიანი სპექტაკლი.... მაინც ბრიტანულმა ოკუპაციამ, ნაკლოვანებების მიუხედავად, მშვიდობა მოიტანა.

მე მალე შევიცვალე პირველი შთაბეჭდილება, რომ ბათუმში ჩემი ბოლო ყოფნის შემდეგ ხუთი წლის მანძილზე თითქოს მცირედი სხვაობა დავინახე. იქ იყო საკმაოდ განსხვავებული ატმოსფერო. სულს ხუთავდა ის, რასაც რუსეთში უწოდებენ „სპეკულაციას“. მაღაზიის ვიტრინებში ნაკლებად იდო საქონელი, მაგრამ მათზე გაკრული იყო სარეკლამო (მისანვევი) განცხადებები ხიზილალას, ჩაის, ქინაქინას, მანდარინის, ტანსაცმლის და ა.შ., რაც მიღებული ჰქონდათ გასაყიდად რეკომენდატორის სანყოფნებში....სპეკულაცია იყო ადგილობრივ მთავარი ინდუსტრია. გარიგება ხდებოდა ყველაფერზე....შემოტანილი საქონელი კვლავ და კვლავ იყიდებოდა, სანამ მიაღწევდა მომხმარებლამდე. ოდესის ვაჭართა ნახევარი ბათუმში იმყოფებოდა.... კონსტანტინოპოლიდან ბათუმისკენ გზაზე კაფეში შემხვდა ლონდონში გაცნობილი რუსი. როცა შევთავაზე, ხომ არაფერს (წერილს და სხვას) გამატანდა ბათუმში, ჩემდა გასაოცრად მიპასუხა – „მაქვს პაკეტი წამლებით, მაგრამ ხომ იცი, დღეს ძმა ძმას არ ენდობაო“.

ფულის კრიზისი ბათუმში ქმნიდა საუკეთესო ასპარეზს სპეკულაციისთვის. რათა გაიგოს ვითარება, მკითხველმა უნდა გაიაზროს, რომ მთელ სამხრეთ რუსეთსა და ამიერკავკასიაში არ არსებობდა ერთი საერთო ვალუტა. ხმარებაში არსებული მთელი ფული, რა თქმა უნდა, იყო ქალაქის. ძველი რუსული იმპერიული მანეთი, ე.წ. „ნიკოლოზის“, იყო არასაკმარისი (იშვიათი) და გაცილებით მეტად ფასობდა, ვიდრე ყველა ახალი გამოშვების. არც ისე ძვირი, მაგრამ სხვებზე უკეთესი იყო „კერენსკის“ ბანკნოტები, გამოშვებული 1917 წელს კერენსკის მთავრობის მიერ. ბათუმში ძირითადად იხმარებოდა ქალაქის ორი ფული, რომელთა ფასიც ცვალებადობდა. ეს იყო „დონის მანეთები“, გამოშვებული გენერალ დენიკინის სამფლობელოში სამხრეთ რუსეთში და ე.წ. „ამიერკავკასიური ბონები“, გამოშვებული ამიერკავკასიის სეიმის მიერ და ერთობლივად გარანტირებული საქართველოს, აზერბაიჯანისა და სომხეთის მიერ, როგორც მათი ვალუტა. მაგრამ ამ საერთო ბანკნოტების ბეჭდვა შეწყდა და თითოეულმა ამ სახელმწიფომ დაიწყო თავისი საკუთარი ვალუტის გამოშვება. ამიერკავკასიის ბონები ყველა ადგილობრივზე მეტ პატივში იყო.

ბრიტანულმა მთავრობამ სცადა მოენესრიგებინა გაცვლა – დონისა და ამიერკავკასიის მანეთები იქნებოდა ლეგალური და ექვივალენტური საფასი. მაგრამ ზამთარში, დონის მანეთების გაუფასურების გამო, ეს სამზადისი ჩაიშალა და შეწყდა თვით მმართველთა მხრიდან¹. ქართული, სომხური და აზერბაიჯანული ვალუტა იხმარებოდა მხოლოდ თავიანთ ქვეყნებში.

გარემო სუნთქავდა გაცვლით ან მასზე საუბრით. ქალაქის მაღაზიების ნახევარი გადაკეთდა ვალუტის გადამცვლელად. სპეკულანტები ბათუმში იაფად ყიდულობდნენ „დონის მანეთებს“, მიდიოდნენ ნოვოროსიისკუმი (დენიკინის ტერიტორიაზე), სადაც დონის მანეთები ძვირად ფასობდა, ხოლო ამიერკავკასიურს არ იცნობდნენ. ისინი იძენდნენ ინგლისურ ფუნტებს და მოიჩქაროდნენ უკან ბათუმისკენ და ამას კვლავ დონურ მანეთებზე ცვლიდნენ. ასე იმეორებდნენ ამ ოპერაციებს. ხანდახან სარგებლიან გაცვლას ენეოდნენ კონსტანტინოპოლში (თურქულ ფუნტებზე), ან ტფილისში (ქართულ მანეთზე) ქვეყნის შიგნით. რაც დაემართა მანეთს, იგივე მოუვიდა საქონელსაც.... კაპიკი (მანეთის ეს მეასედი ნაწილი), რა თქმა უნდა, გაქრა სცენიდან. ამჟამად მანეთი იყო უმცირესი სავალუტო ერთეული. მანეთი კაპიკის ძველ საფასზე დაბლა დაეცა – ის გახდა ერთ ფართინგზე (=1/4 პენსი – გ.გ.) ნაკლები. ამ ვარდნის შედეგი, რაც ყოველდღიურად გრძელდებოდა, საშინელი იყო. ამან გამოიწვია ძველი ფუნების სრული მოხრჩობა და ახალი პლუტოკრატიის აღსვლა, რომლის სიმდიდრეს უმეტეს შემთხვევაში მათი მოშიმშილე მეზობლების საკვებით და სხვა აუცილებელი საქონლით სპეკულაცია წარმოადგენდა. წარმოიდგინეთ რუსული ოჯახი, რომლის დანაზოგი მანეთებში იყო 700 ფუნტი, რაც ამჟამად მხოლოდ 7 ფუნტის ეკვივალენტურია!.... ცხოვრება 20-ჯერ გაძვირდა.... შედეგად ბათუმში მცხოვრები რუსები გაღატაკდნენ.... ყველა რესტორანში ნახავდი კარგი ოჯახის

¹ მოხალისეთა არმიის დამარცხების შემდეგ, „დონის მანეთები“ პრაქტიკულად უხმარი გახდა ბათუმში. 1920 წლის იანვარში ბრიტანეთის სამოქალაქო გუბერნატორმა, პოლკოვნიკმა ჰარრისმა მოულოდნელად გააუქმა ამ ფულის ხმარება პურის საყიდლად, რაც წარმოადგენდა მთავრობის მონოპოლიას. რადგან ადმინისტრაციის ყველა მომსახურე ამ ფულით იხდიდა, ამან მიიყვანა ამბოხებამდე 12 იანვარს. დოკერებისა და მტვირთავთა ბრბოები თავს დაესხნენ სამოქალაქო ადმინისტრაციის ოფისებს. ბრიტანელი ჩინოვნიკები, რომლებსაც მეგობრები „ქალაქის მამებად“ იცნობდნენ, შენობის უკანა კარებებიდან და ფანჯრებიდან გავიდნენ ქვებისა და საბეჭდი მონოპოლიზაციების სროლის თანხლებით. მთავარ ქუჩებზე აღებული იქნა ზოგი მაღაზია. საჭირო გახდა ჯარის ნაწილების გამოძახება. დააპატიმრეს 45 პიროვნება; თითოეულს მიუსაჯეს სამი თვის მიძიმე სამუშაო.

განათლებულ ქალბატონებს, რომლებიც ელოდებოდნენ სპეკულანტებს და მეძავ კომპანიონებს; გარეთ წვიმაში კი—რუს ოფიცერს (ან მოხელეს), რომელიც ეზიდებოდა ოდესელი მსუქანი ვაჭრის ჩემოდანს, რომელსაც ჩამოეტანა ვალუტის საკმაო სპეკულატიური რაოდენობა, პროდუქტები, ტანსაცმელი ან მედიკამენტები.

მცირე რაოდენობა ბედნიერი ხალხისა ტივტივასავით მოექცა დინებაზე....,რუსები კი დაიძირნენ....მე ვიცნობდი პლანტატორს, რომელიც ქრისტეშობისას 120.000 დონურ მანეთად (=120 ფუნტს) ყიდდა მანდარინის წლიურ მოსავალს, რაც ზაფხულამდე ყოფნიდა. მაგრამ ეს მანეთი ისე გაუფასურდა, რომ ბათუმში 20 ფუნტამდე ერგო.

საოცარი რამ გამომჟღავნდა ოკუპაციის ადრე დღეებში. ინგლისური ფულის მანეთებზე გასაცვლელად ჰქონდათ ოფიციალური სარმიო ტარიფი. მმართველები წუხდნენ, რომ ამიერკავკასია არ წაელეკა ინგლისურ ფულს; ამიტომ მათ ნაწილებისთვის შემოიღეს გადახდა მანეთებით ოფიციალურ ტარიფთან შესაბამისობაში, რაც ამასთან ყოველთვის დაბალი იყო საბაზროსთან შედარებით. ბაზარზე შეგეძლო ერთ ფუნტში აგელო 1000 მანეთი, მაშინ როცა არმიის ხაზინადარი შენ ხელფასად მოგცემდა ფუნტში 400 მანეთს. სანამ სამხედრო გუბერნატორმა შეწყვიტა ეს პრაქტიკა, საზრიანი ბრიტანელი ჯარისკაცები თავიანთ ნათესავეებს ინგლისიდან აგზავნიდნენ ცოტა ფუნტებს, რომელსაც ბაზარზე ცვლიდნენ სპეკულაციურ ფასად. ამ მანეთებით ისინი მიდიოდნენ არმიის ფოსტაში და იძენდნენ ბრიტანულ ფულად გზავნილს გადასაცვლელად. ამგვარად მათ შეეძლოთ ნათესავეებისთვის ვალის დაბრუნება და თითქმის 100%-იანი მოგების ჩადება საქმეში. თვეების მანძილზე, სანამ ოფიციალური ტარიფი არ მოვიდა შესაბამისობაში საბაზრო გაცვლების ნიხრებთან, არც ერთი მოხელე (ოფიცერი) თუ პერსონალი ბათუმში არ ხარჯავდა პენსს არმიის ხელფასიდან. ის აგროვებდა მას და უეცარი საჭიროებისას ანაღდებდა ჩეკს ან ფუნტებს. საუბედუროდ, ყალბი ჩეკების გაჩენამ დათრგუნა გაცვლა. ჩემდა სამწუხაროდ, აღმოვაჩინე, რომ ჩემმა სავსებით კარგმა ჩეკებმა იმის ნახევარი მომცა, რაც საფულიდან ამოღებულ ერთ-ორ ფუნტში მერგო.

ერთადერთი ეფექტური გზა ამ სიძნელეთა თავიდან ასაცილებლად იქნებოდა გარანტირებული ვალუტის გამოყენება. მე ვიცი, რომ გუბერნატორმა გენერალმა კუკ-კოლლისმა დაბეჯითებით მოითხოვა ეს კურსი, მაგრამ ოკეანისგალმელმა ავტორიტეტებმა ჩაშალეს. ყოველ შემთხვევაში, როცა არავინ იცოდა, რამდენ ხანს გაგრძელდებოდა ბრიტანელთა მიერ ბათუმის ოკუპაცია, არ არსებობდა საბაზი ბრიტანელთაგან გარანტირებული ვალუტის გამოყენებისა. კონსტან-

ტინოპოლელი მამები ითვლებოდნენ ბათუმში ჯარების დარჩენის მონინალმდეგეებად....

მე შევეხე ზოგიერთ უხერხულ ვითარებას ამიერკავკასიის ცხოვრებიდან. არც ზღვაზე იყო უკეთესი მდგომარეობა. შემდეგი ინცინდენტები ტიპიურია, რაც ყოველდღიურად გვესმოდა ბათუმში ჩემი ყოფნისას: ბათუმისკენ სანაპიროს გასწვრივ მიცურავდა გემი; უცბად ქართველი მგზავრების ჯგუფმა, რომლებსაც რევოლვერები პურში ჰქონდათ დამალული, დააკავეს ეკიპაჟი და მგზავრები. ნიჩბიანი ნავი მოცურდა ქართული ნაპირიდან და წაიყვანა ყაჩაღები, ხოლო უბედურმა მგზავრებმა უკაპიკოდ გააგრძელეს გზა....

მდიდარი სომეხი ვაჭარი კომპანიონთან ერთად ჯდებოდა თავის ავტომობილში სასტუმრო პალასთან (ესაა ბათუმის ერთი უმთავრესი სასტუმროთაგანი), როცა კაცების ჯგუფი მივარდა, ჩაცხრილა ის და გაეცალა იქაურობას დიდი რაოდენობის ფულით, რომელიც გარდაცვლილს ბანკში მიჰქონდა....

ერთი ქართველი პოლიტიკოსი ჩამოვიდა ბათუმში პარიზიდან, სადაც, როგორც თქვა, ეხმარებოდა საქართველოს საქმის გატანას სამშვიდობო კონფერენციაზე[5]. ბრიტანელი სამხედრო გუბერნატორის მონახულების შემდეგ, გაემართა სადგურისკენ ტფილისის მატარებელში ჩასაჯდომად. პლატფორმაზე ბრიტანეთის საბაჟო სამსახურში მყოფმა რუსმა ოფიცერმა შეამჩნია, რომ ქართველს საეჭვოდ დიდი მოცულობის ბარგი ჰქონდა; ამიტომ მოსთხოვა ჩემოდნების შესამოწმებლად გახსნა; ისევე, როგორც ყველა მგზავრს მოეთხოვებოდა, რომლებიც ასეთ დროს ჩვეულებრივ ეწეოდნენ კონტრაბანდას. იმან განუცხადა, რომ იყო „ქართველი დიპლომატი“ და უარი უთხრა ბარგის ჩვენებაზე. როცა რუსმა ოფიცერმა დაიჟინა, ქართველმა გასცხო სახეში. რუსული დანერილი თუ დაუნერელი კანონია, რომ ოფიცერს ნება აქვს უზღოს მსგავსი შეურაცხყოფისათვის; ოფიცერი გამოუდგა ქართველს სადგურზე და ესროლა. ტყვიამ მსუბუქად გაკრა მკერდზე. ქართველი დაეცა. ბრიტანელმა პატრულმა დაურეკა პოლიციის უფროსს... მან ნახა მოსაცდელში მყოფი მკვნესარე ქართველი, რომელსაც გარს ეხვივნენ ქართველი კონსული, ქართველი სამხედრო ატაშე, ქართველი საზღვაო ატაშე (ქართულ საზღვაო ძალას წარმოაჩენდა დროშა, რამდენიმე იალქნიანი გემი და რუსი მეპატრონეებისგან ჩამორთმეული ერთი-ორი ბუქსირი და ა.შ.) და სხვა ქართველი ოფიციალური პირები. რუსი ოფიცერი უძრავად იჯდა დიპლომატის ჩემოდნებზე და უცდიდა მათ გასახსნელ გასაღებებს. პოლიციის უფროსმა იყნოსა ხიფათი და მაშინვე გაემართა სამხედრო გუბერნატორისკენ.... ამან უბრძანა რუსი ოფიცრის დაპატიმრება და

ქართველის წაყვანა ბრიტანულ ჰოსპიტალში...რუსს, მისდა გასაკვირ-
რად, ექვსთვიანი პატიმრობა მიუსაჯეს, მაგრამ მთელი ვადა არ შე-
უსრულებია, რადგან ბათუმის ციხეები არ იყო ისე ვრცელი, რომ
მათში მოსათავსებელ კანდიდატთა მეთაფედიც კი შეეფარებინათ; იქა-
ური საკნები ძლივს ყოფნიდა ურიცხვ ნაძირალას, რომლებმაც ბათუ-
მი აქციეს ბოროტმოქმედების ბუდედ. ტფილისელ და ქუთაისელ
ქართველ ხელმძღვანელობას ჩვევად აქვთ ბათუმის ხარჯზე გან-
ტვირთონ თავისი ქალაქები ბოროტმოქმედებისა და მეძავებისგან და
ამით გაურთულონ საქმე ბრიტანელებს.... ბათუმში მომხდარი ყველა
დანაშაულის 90% ბრიტანული ოკუპაციის დროს ჩაიდინეს ქართვე-
ლებმა....

ბოროტმოქმედთა დასაშინებლად ბათუმის პროვინციაში ბრიტა-
ნელმა ხელმძღვანელებმა მიმართეს საჯარო ეგზეკუციას. ეს ძალზე
მკაცრი ღონისძიებაა, მაგრამ გამართლებული შედეგებით. სამჯერ
გამოიყვანეს პატიმართა მცირე ჯგუფი ციხიდან და ხალხის თვალწინ
დახვრიტეს. სასჯელმა ქალაქში ჯადოსავით იმოქმედა დამნაშავე
ელემენტებზე. ყოველი ეგზეკუციის შემდეგ დანაშაული საგრძნობ-
ლად კლებულობდა რამდენიმე კვირის მანძილზე.

[თავი VIII]

ბათუმის პროვინციაში დამხვდა პოლიტიკური ციებ-ციხელება...
1920 წლის თებერვალში ბრიტანულმა ნაწილებმა, რომლებსაც ეკა-
ვათ და მართავდნენ მხარეს, მოსახლეობის სამწუხაროდ, უეცრად
მიიღეს ევაკუაციის ბრძანება. შემდეგ, როგორც წინა წელს, უკანას-
კნელ წუთს გააუქმეს ის. ბრიტანული ნაწილები დარჩა, მაგრამ არც
მათ, არც სხვა არავინ იცოდა, თუ ამჟამად როდემდე გაგრძელდებო-
და მათი აქ ყოფნა. მალე ცნობილი გახდა ანტანტის უმაღლესა საბ-
ჭოს გადაწყვეტილება (სან-რემო, 1920 წლის 20 აპრილი), რომლის
საფუძველზეც ბათუმი და მის გარშემო განუსაზღვრელი მცირე ზო-
ნა უნდა გამხდარიყო „პორტო ფრანკო“- ერთა ლიგის ქვემდებარედ.
ფრანგების აფრიკულ და იტალიურ ბატალიონებს უნდა ჩაენაცვლე-
ბინათ ჩვენი ნაწილები, ოღონდ დარჩებოდა ბრიტანული ადმინისტრა-
ცია. ეს ღონისძიება შევიდოდა ძალაში, „სანამ რუსული საკითხი
მოგვარდებოდა“.

პროვინციის მოსახლეობა აღფრთოვანდა უმაღლესი საბჭოს გა-
დაწყვეტილებით, რაც მათთვის ორ სასურველ მომენტს მოიცავდა:
ბრიტანული ნაწილები რჩებოდნენ და ქართულ ჯარებს ეკრძალებო-
დათ პროვინციაში შესვლა. ფრანგებისა და იტალიელების მოსალოდ-
ნელ ჩასვლას ყურადღებას არ აქცევდნენ – უკვირდათ და არ იყვნენ

დარწმუნებული, თუ როგორ უნდა განსახლებულიყვნენ ასეთ გაუგებარ ვითარებაში ბათუმში..... პესიმისტები ამბობდნენ, რომ ბათუმი გადაეცემოდა ბოლშევიკებს ან ქართველებს, თუკი ჩვენ აღარ მოვისურვებდით იქ ყოფნას. როგორც შემდგომმა მოვლენებმა დაადასტურა, ეს მყვირალები სავესებით მართლები აღმოჩნდნენ.

სარწმუნო წყაროებიდან შევიტყვე, რომ ევაკუაციის შეჩერების მიზეზს ქართული მთავრობის დაჟინებული მოთხოვნა წარმოადგენდა, რომ ბრიტანელები დარჩენილიყვნენ ბათუმში, იმის შიშით, რომ ბრიტანელთა გასვლის შემდეგ არა მარტო ბათუმს, არამედ საქართველოსაც დაიპყრობდნენ. მოგვიანებით, როცა ტფილისში ჩავედი, იგივე განმარტება ჩავინიშნე, როგორც ქართული პოლიტიკის ასპექტი.... ქართველი შოვინისტები გაცოფდნენ, როცა დაინახეს, რომ უკანასკნელ წუთს ბათუმი უსხლტებოდათ ხელიდან. თავიანთი რისხვა გამოხატეს ანტანტის სანინაალმდეგო დემონსტრაციებით, მონოდებებით და საგაზეთო წერილებით.... მათ, მთავრობის უსიტყვო თანხმობით, განაცხადეს, რომ ბათუმის პროვინციას დაიკავებდნენ სამხედრო ძალით. მართლაც მალე ქართული ჯარის სამი დამოუკიდებელი შენაერთი გადავიდა ბათუმის პროვინციის საზღვრებზე. ერთი ჯავშნოსანი მატარებლით გაჩერდა ნატანებში (პირველი სადგური ბათუმის პროვინციაში), ორი დანარჩენი გადავიდა მთებზე, სადაც ინგლისური საგუშაგოები იყო. ბათუმის ოპერაციის ქართველი სარდალი ჩავიდა ბათუმში. მაშინვე ბრიტანელმა მმართველობამ გააფრთხილა ქართული მთავრობა, რომ მათი ეს შემოსვლა ნიშნავდა ომის გამოცხადებას მათთან, როგორც საოკუპაციო ძალასთან და დაბეჯითებით მოსთხოვა ჯარების უკან გაყვანა....მე ავედი სასაზღვრო სოფლებისკენ მთაში, სადაც ქართველების ძალები იდგნენ.... ბათუმის სამხედრო გუბერნატორი კუკ-კოლლისი ბათუმიდან ავიდა [ხულოში] შტაბის რამდენიმე წევრთან ერთად და სათათბიროდ მოუხმო ქართველ სარდალს და ჰკითხა-„ხომ არ აპირებდა ომს ბრიტანელებთან“, რაზეც, რა თქმა უნდა, უარი მიიღო...

ჩემი ზოგი სტატია, დაწერილი ლონდონის გაზეთებისთვის, ჩამოვიდა ამიერკავკასიაში და ძალზე განარისხა ტფილისის ოფიციალური თუ არაოფიციალური გაზეთები. მაგ.: „ბრძოლა“-სოციალ-დემოკრატების რუსული გაზეთი უხეშად მიწოდებდა გამოუხსნორებელ მატყუარას; „ერთობა“-მშობლიურ ენაზე ეუბნებოდა თავის მკითხველს, რომ მე ვიყავი რუსეთის სამსახურის აგენტი, სპეკულანტი ან ჟანდარმი![6] ყველა კი ერთხმად „დენიკინელს“ მიწოდებდა; ეს იყო უმკაცრესი საგინებელი ტერმინი ქართულ პოლიტიკურ ლექსიკონში...

ტფილისი ამტკიცებდა, რომ ჰქონდა ახალი არგუმენტი ბათუმის დაკავების სასარგებლოდ – ეს იყო ბათუმის საქალაქო საბჭოს მიმდინარე არჩევნები, სადაც ნახევარზე მეტი ადგილები მიიღეს ქართველმა კანდიდატებმა¹. მაგრამ მრავალი წყაროდან (ადგილობრივი და ბრიტანული) გავიგე, რომ ეს არჩევნები ძნელად თუ ჩაითვლებოდა ადგილობრივი განწყობის მიუკერძოებელ საზომად. არჩევნები ჩატარდა სწორედ მაშინ, როცა ბრიტანელები უდროოდ ემზადებოდნენ ევაკუაცი-ისთვის.... როგორც კი გახდა ცნობილი, რომ ბრიტანელები დარჩებოდნენ, ბერძნულმა პარტიამ მაშინვე მიუთითა სიეზის დეფექტებზე, ხოლო რუსებმა გააპროტესტეს არჩევნების კანონიერება.... ის რაც უმეტესმა ჯგუფებმა დაივიწყეს, იყო ის, რომ არჩევნები არ წარმოადგენდა „ნამდვილ რეფერენდუმს, თუ ვის უნდა ჰქონოდა ბათუმი“, როგორც ამას ტფილისის ოფიციალური გაზეთი აუწყებდა; ეს სხვა არაფერი იყო, თუ არა ქალაქის ადმინისტრაციის არჩევნები, რომლიდანაც, რა თქმა უნდა, პროვინციის მთელი მაცხოვრებლები გამორიცხული იყვნენ. მთელი მხარის რეფერენდუმი რომ ჩატარებულიყო მშვიდობიან დროს, ისინი ეტყოდნენ ქართველებს „დაიცადეთ, სანამ ქართული მთავრობა მოვა აქ!“ – შედეგი, ვფიქრობ, შოკის მომგვრელი იქნებოდა ყველა ქართველისთვის, რომლებიც პატიოსნად ფიქრობდნენ, რომ ბათუმის პროვინცია დასახლებული იყო „ჩაგრული ქართველებით“, რომელთა ერთადერთ სურვილს წარმოადგენდა „შეერთებოდნენ თავიანთ სისხლით ძმებს“ ტფილისიდან.

ტფილისში ჩავედი მარტის ბოლოს და კარგად ვნახე, რომ ქალაქი დაკავებული იყო ოფიციალური აგიტაციით ბათუმის შესახებ.. ქალაქში ჩატარდა „პროლეტარიატის“ და მოსწავლეთა დემონსტრაცია-მანიფესტაციები; მივიდნენ უცხოელთა მისიებში, რათა ეცნობებინათ „ერთსულოვანი სურვილი“ ბათუმის საქართველოსთვის დათმობის შესახებ. ამერიკის, საფრანგეთისა და იტალიის მისიების უფროსები „სახლში არ დახვდნენ“ და რეზოლუციები კონვერტით დაუტოვეს. ინგლისის საგანგებო წარმომადგენელმა ბ-ნმა უორდროპმა[7] არაკეთილგონივრულად მიიღო დეპუტაცია.... მეორე თუ მესამე დღეს ტფილისის გაზეთებმა ამცნეს, თითქოს ბ-ნი უორდროპი „დაპირდა“, რომ უმაღლესი საბჭოს დადგენილება ბათუმის შესა-

¹ ქართველთა შაბლონური არგუმენტი იმის დასამტკიცებლად, რომ ბათუმი ქართული ქალაქია, იყო ის ფაქტი, რომ ქალაქის მერი (მუნიციპალიტეტის თავი) ყოველთვის იყო ქართველი. სამწუხაროდ, ამ მკიცების „საფუძვლიანობას“ გვიჩვენებს საქართველოს დედაქალაქის ტფილისის მერად 10 წლის მანძილზე 1918 წლამდე სომეხი მხატვისიანის ყოფნა, რომელიც შემდეგ სომხეთის რესპუბლიკის პრეზიდენტი გახდა.

ხებ ხელახლა განიხილებოდა საქართველოს სასარგებლოდ. ერთი გაზეთი („განახლება“) ასე იწყებდა სტატიას: „ბრიტანეთის მთავარი წარმომადგენელი ამბობს, რომ ზოგი ბრიტანელი ოფიცრის საქციელს ჩიხში შეჰყავს ის“...სტატიის მიზანი იყო ეჩვენებინა, რომ გენერალი კუკ-კოლლისი და მისი შტაბის წევრები დადიოდნენ პროვინციაში და მოუწოდებდნენ საქართველოს სურვილების წინააღმდეგ...“ ტფილისელი და ბათუმელი რუსები და სომხები გაოგნებული იყვნენ... გენერალი სასწრაფოდ ჩავიდა ტფილისში. მეორე დღეს ტფილისის გაზეთებში რუსულად გამოქვეყნდა საგარეო საქმეთა მინისტრის გეგეჭკორისადმი ბ-ნ უორდროპის უარყოფელი წერილი (1920. 21 მარტი).....

პოლიტიკურ წრეებში ორი პარადოქსი შევნიშნე – ერთი ის იყო, რომ ტფილისში გაბატონებული აზრის მიხედვით, ბოლშევიკები ერთ თვეში ან 6 კვირაში შევიდოდნენ ბაქოში, რადგან დენიკინისა და მოხალისეთა განადგურების შემდეგ გზა გაეხსნათ ამიერკავკასიისკენ. მეორე პარადოქსი იყო ბათუმთან ურთიერთობა. მთავრობა გარეგნულად ყველაფერს ცდილობდა, რომ ბათუმი წაერთმია ბოროტი ბრიტანელი იმპერიალისტებისთვის, რომლებსაც თავისდა დიდად საუხერხულოდ ეკავათ ის. მაგრამ, რაც მეტი ხალხი ხდებოდა საქმეში ჩახედული, ქართველი მმართველები უფრო დაჟინებით გამოდიოდნენ ბრიტანული შენაერთების ბათუმში დასარჩენად. მეორე პარადოქსი ის იყო, რომ, ტფილისში გაბატონებული აზრის მიხედვით, ბოლშევიკები ერთ თვეში, ან 6 კვირაში შევიდოდნენ ბაქოში, რადგან, დენიკინისა და მოხალისეთა განადგურების შემდეგ, გზა გაეხსნათ ამიერკავკასიისკენ.

მცირე კომენტარები

- [1] დენიკინი (1872-1947) თეთრგვარდიელი გენერალი რუსეთის სამოქალაქო ომის დროს (1918-1920). კონტრრევოლუციის ერთ-ერთი მთავარი ხელმძღვანელი. 1917 წელს გენერალ კორნილოვთან ერთად შექმნა მოხალისეთა არმია.
- [2] იგულისხმება რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომი.
- [3] იგულისხმება 1914-1918 წლების მსოფლიო ომი.
- [4] ბრესტ-ლიტოვსკის საზავო ხელშეკრულება დაიდო 1918 წლის 3 მარტს რუსეთსა და გერმანია-ავსტრია-უნგრეთ-ოსმალეთ-ბულგარეთს შორის.
- [5] იგულისხმება ერთა ლიგა, რომელიც შეიქმნა 1918 წელს ხალხთა შორის თანამშრომლობის განვითარებისა და მათი უშიშროების

უზრუნველყოფის მიზნით. იურიდიულად გააფორმა მსოფლიო ომის შემდეგ გერმანიისა და თურქეთისთვის ჩამორთმეული კოლონიების განაწილება ანტანტის ქვეყნებს შორის.

- [6] „ერთობა“ – ქართული გაზეთი, გამოდიოდა თბილისში 1917-21 წლებში. 1918 წლის 26 ნოემბრიდან იყო საქართველოს სოც.-დემოკრატიული (მენშევიკური) მუშათა პარტიის ცენტრალური ორგანო.
- [7] ჯონ ოლივერ უორდროპი (1864–1948) ინგლისელი დიპლომატი, ქართული კულტურის მოამაგე, ქართველთა მეგობარი.

Gia Gelashvili

Doctor of History, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Senior-scientist researcher of Ivane Javakhishvili Institute of History and Ethnology.

**English Journalist Bechhofer about Batumi
(1919 – 1920)
Summery**

Carl Eric Bechhofer (1894-1949), journalist and British correspondent, visited Russia and Caucasus in 1914 and 1919-20. His privileges were knowledge of Russian and experience of the country and people. After his last journey he published in 1921 in London a work „In Denikin’s Russia and the Caucasus, 1919-1920“. The first and the eighth chapters dedicate to Batumi and Caucasus.

In the following article there is given a Georgian translation and comments of Bechhofer’s material about Batumi. He describes everything he saw himself – Population of Batumi Province, its social-economic and political situation in 1919-1920.

ავთანდილ სონულაშვილი

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის ახალი და უახლესი ისტორიის განყოფილების გამგე

მნიშვნელოვანი გამოკვლევა სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს შესახებ

რ ე ც ე ნ ზ ი ა

ო. თ უ რ მ ა ნ ი ძ ი ს მონოგრაფიაზე „საადგილმამულო ურთიერთობანი და აგრარული მოძრაობა სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში (1878-1928 წწ.), ბათუმი, 2009

ბოლო წლებში ქართველ მეცნიერთა ყურადღება ჩვენი სამშობლოს პოლიტიკური ისტორიის საკითხებზე იყო გამახვილებული. ბუნებრივია, ეს პროცესი სავსებით კანონზომიერ მოვლენას წარმოადგენდა. საარქივო დოკუმენტური წყაროების განსაიდუმლოება და ისტორიული მოვლენების ობიექტურად შეფასების შესაძლებლობა საქართველოს წარსულის თეთრი ლაქების გაშუქებას მოითხოვდა.

კარგად მოქცეულა ღვანლმოსილი მეცნიერი პროფესორი ოთარ თურმანიძე, რომ საქართველოს ძირძველი კუთხის, აჭარის აგრარული ისტორიის მეტად რთული საკითხის შესწავლა განუზრახავს, რაც წარმატებით განახორციელა კიდეც.

სარეცენზიო ნაშრომი 389 გვერდს მოიცავს. იგი შედგება ოთხი თავისა და 12 პარაგრაფისგან. თან ერთვის რუსული და ინგლისური რეზიუმეები. შესავალ ნაწილში დასაბუთებულია თემის აქტუალობა და 50 წლიანი საკვლევი პერიოდის ოთხ ეტაპად დაყოფა. ავტორმა თემის ეტაპებად დაყოფას საფუძვლად დაუდო ის თავისებურებანი, რაც საკვლევი ხანის თითოეულ მონაკვეთში არსებობდა. მისივე სამართლიანი შენიშვნით მხარის კოლონიზაციისათვის ცარიზმმა XIX საუკუნის 80-90-იან წლებში „სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში შეინარჩინა მინათმფლობელობა-მინათსარგებლობის ოსმალური ფორმები, საადგილმამულო გადასახადები და საგადასახადო სისტემა“ (გვ. 7).

იქვე, სიღრმისეულად არის გაანალიზებული წყაროთმცოდნეობითი ბაზა. მკვლევარს მოძიებული და შესწავლილი აქვს, როგორც გამოქვეყნებული დოკუმენტური წყაროები, ასევე საარქივო მასალები, რომლებიც პირველად შემოაქვს სამეცნიერო ბრუნვაში და სრულიად ახალ წარმოდგენას გვიქმნის თითქოსდა კარგად ცნობილ საკითხებზე.

ფართოდ არის გამოყენებული ქართული და რუსული ჟურნალ-გაზეთები, სტატისტიკური კრებულები, მოსახლეობის აღწერის მასალები, თვითმხილველი მოგზაურების, მემუარული ლიტერატურისა და თავად მეცნიერის საველე-ეთნოგრაფიული მასალა.

ყოველმხრივ არის დამუშავებული და სათანადოდ შეფასებული სამეცნიერო ლიტერატურა და საერთოდ, კრიტიკულად არის წარმოდგენილი, როგორც პირველადი წყაროები, ასევე საკითხის გარშემო არსებული ისტორიოგრაფია.

რუსეთმა თურქეთთან ომის შემდეგ აჭარის იმპერიის შემადგენლობაში შემოსვლისთანავე რუსული ადმინისტრაციული მმართველობა შემოიღო. თანამდებობებზე მხოლოდ რუსი მოხელეები ინიშნებოდნენ. დაიწყო რუსული ენის დანერგვის პროცესი. „მმართველობის ყველა რგოლში – აღნიშნულია გამოკვლევაში - საქმის წარმოება რუსულ ენაზე მიმდინარეობდა, რაც მკვიდრი მოსახლეობის მდგომარეობას კიდევ უფრო ამძიმებდა“ (გვ. 43).

მაღალ მეცნიერულ დონეზე არის შესწავლილი აჭარაში მიმდინარე აგრარული ურთიერთობანი, ოსმალური მინათსარგებლობის წესიდან იმპერიის ცხოვრების წესზე გადასვლის მტკივნეული პროცესები.

საინტერესოდ არის ახსნილი აჭარიდან მუჰაჯირობის მიზეზები. ერთი შეხედვით ხალხი მშობლიური კუთხიდან თითქოს თავისი ნებით მიდიოდა. ფაქტობრივი მასალის მოხმობით დადასტურებულია, რომ ეს იყო მძიმე სოციალურ-ეკონომიკური პირობების, რელიგიური ფანატიზმის, წამქეზებლობის, მოსახლეობაზე პოლიტიკური და ფსიქოლოგიური ზეწოლის, რუსული სამხედრო-პოლიტიკური აპარატის აღვირახსნილობის შედეგი.

სარეცენზიო ნაშრომის ავტორის სამართლიანი შეფასებით „სამხრეთ-საქართველოდან მოსახლეობის ემიგრაციით დაინტერესებული იყო როგორც რუსეთის, ისე ოსმალეთის მთავრობები“. რუსეთი ამ მიწებს სახაზინო მიწებად აქცევდა. ამავე დროს კოლონიური მიზნებისათვის იყენებდა (გვ. 73). ყურადღება გამახვილებულია ცარიზმის განსაკუთრებულ ინტერესებზე ბათუმის ოლქის ზღვისპირეთის სოციალურ-ეკონომიკური ათვისებისათვის, საკუთარი ინტერესებიდან

გამომდინარე ჩასა და სუბტროპიკული კულტურების განვითარებისათვის (იხ. გვ. 79).

ავტორმა ყურადღება მიაქცია მხარის კოლონიზაციის საკითხებს. რუსი და სხვა ეთნიკური ელემენტების საქართველოში და კერძოდ აჭარაში ჩასახლებით მკვიდრი ეროვნების წინააღმდეგობაც ძალას დაკარგავდა და მათი დამორჩილება ადვილად მოხერხდებოდა (გვ.85).

საარქივო წყაროებზე დაყრდნობით წარმოჩენილია გლეხობის სოციალური სტრუქტურა, მიწათმფლობელობის ევოლუცია და მესაკუთრეთა ჯგუფების დახასიათება. ამ მეტად საინტერესო და რთული საკითხის დახასიათებას ნაშრომის ცალკე თავი ეძღვნება.

საინტერესოა, რომ ბათუმის ოლქში ხიზნების ორი კატეგორია არსებობდა: ადგილობრივი ქართველები და უცხო ქვეყნებიდან შემოხიზნულნი. ხიზანთა მეორე კატეგორიაში ირიცხებოდნენ ქურთები, ბერძნები და ბოშები (გვ.110).

სათანადოდ არის გაშუქებული მიწათსარგებლობის ფორმები. მიწის იჯარით გაცემა და სხვ. მიმოხილულია სოფლის მეურნეობის კულტურები, რაც დამახასიათებელია აჭარის რელიეფისათვის. ავტორის პირადი დაკვირვებისა და სპეციალური ეთნოლოგიური სამეცნიერო ლიტერატურის გათვალისწინებით შესწავლილია შრომის იარაღები, ტრანსპორტი და ა.შ.

ისტორიული ექსკურსის მოხმობით ნაჩვენებია ალა-ბეგების მიწათმფლობელობის თავისებურებანი, რაც აჭარის ოსმალეთის იმპერიაში ყოფნის დროს არსებობდა. მათ კერძო საკუთრებაში ყმა-მამულები აღარ ჰქონდათ. იმპერიის შემადგენლობაში შესვლის შემდეგ ქართველები, რომლებიც გავლენიან ბეგებად ითვლებოდნენ არანაკლებ უკმაყოფილონი იყვნენ ცარიზმის ხელისუფლებისადმი (გვ. 125).

სარეცენზიო ნაშრომის ავტორმა სათანადოდ გააშუქა საკულტო ნაგებობები, ეკლესიებისა და მეჩეთების მიწათსარგებლობის პრობლემები, სავაჭორო მიწების საკითხები (გვ. 160-169).

კაპიტალიზმის განვითარებას გარკვეული უარყოფითი შედეგებიც ჰქონდა. კერძოდ, ადგილობრივი ქართველი მოსახლეობის ნაწილი იძულებული ხდებოდა საუკეთესო სავარგულები უცხო ტომელებზე გაეყიდა. ეს იყო ეროვნული ტრაგედია, თითქმის დანაშაულის ტოლფასი. ამ მტკივნეულ პროცესებს ფაქტობრივი მასალით გამოსცემს ავტორი და სამართლიანად ასკვნის, რომ „მიწის კაპიტალიზაციის შედეგად არამარტო დემოგრაფიული, არამედ სოციალური სურათიც შეიცვალა. ჩამოყალბდა მიწისმფლობელთა ახალი ჯგუფი, რომელიც ძირითადად უცხოელებისაგან შედგებოდა“ (გვ.193). ქარ-

თული მიწის მფლობელები ხდებიან ჩინელი ლაუ ჯონ-ჯაუ, სომეხი გაიტურ მეგოვორიანი, რუსი მ. სინიკინი, გერმანელი პ. პანცერი და ა.შ. მთლიანობაში ეროვნული კუთვნილების მიხედვით მოახალშენე მიწისმფლობელთა უმრავლესობას რუსები წარმოადგენდნენ. მეორე ადგილი ეკავათ სომხებსა და ბერძნებს. აჭარაში მიწისმფლობელთა შორის გვხვდებიან ფრანგები, ინგლისელები, გერმანელები, იტალიელები, დანიელები, ჩეხები, ლატვიელები, უკრაინელები, თურქები, სპარსელები, პოლონელები, ბელორუსები და სხვა ერის წარმომადგენლები. 1925 წლის მონაცემებით, 22 მოახალშენე საზღვარგარეთის სახელმწიფოს ქვეშევრდომი იყო (გვ. 197).

ფართო ხასიათის მასშტაბები მიიღო აგრარულმა მოძრაობამ აჭარაში XIX საუკუნის ბოლოს და განსაკუთრებით 1905-1907 წლების რევოლუციის დროს. ამ ფონზე აღსანიშნავია ქვემო აჭარის გლეხთა 1905 წლის თებერვლის აჯანყება, რის შესახებ მასალები გამოაქვეყნეს, როგორც კავკასიის, ისე რუსეთისა და ევროპის პრესამ. აღნიშნულ მოვლენებზე საინტერესოდ არის გამახვილებული ყურადღება გამოკვლევაში. საადგილ-მამულო გადასახადების გაზრდა რეაქციის პერიოდში მოსახლეობას აიძულებდა საპროტესტო გამოსვლების სხვადასხვა ფორმა ეძებნა. 1907-1917 წლებში პროტესტის პასიური ფორმა – მოსახლეობის აყრა-გაქცევა ფართოდ გავრცელდა აჭარაში (გვ. 290).

პირველი რესპუბლიკის პერიოდში პოლიტიკური კატაკლიზმების ფონზე სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო ევროპა-ოსმალეთის ინტერესების ერთ-ერთი მთავარი პოლიგონი გახდა. ამას მოჰყვა ახალი ოკუპაცია საბჭოთა რუსეთის მხრიდან და ბილშევიკური აგრარული ექსპერიმენტის განხორცილება აჭარაში, ისევე, როგორც მთელ საქართველოში. ეს საკითხები საარქივო დოკუმენტებით არის შეჯერებული და მრავალ სიახლეს გვთავაზობს.

ჩვენის აზრით, სარეცენზიო ნაშრომის მაღალი დონე ერთდროულად რამდენიმე ფაქტორმა განაპირობა: 1. ავტორის პროფესიონალიზმი; 2, სპეციალური და მომიჯნავე სამეცნიერო ლიტერატურის საფუძვლიანი ცოდნა; 3. ეპოქის ისტორიული პროცესების სიღრმისეული გააზრება; 4. ახალი საარქივო დოკუმენტური წყაროების კრიტიკული ანალიზი და სამეცნიერო ბრუნვაში შემოტანა.

აქვე აღვნიშნავთ არაარსებითი ხასიათის შენიშვნასა და სურვილს: 1. ნაშრომის 92-ე გვერდზე ნათქვამია, რომ 1914 წელს ახალსოფელსა და დონგუზადაში “ძირითადად სექტანტები და ბაპტისტები ცხოვრობდნენ”. გამოდის, რომ სექტანტი და ბაპტისტი სხვადასხვა ცნებაა. რეალურად კი ბაპტისტები იგივე სექტანტები არიან. 2. სა-

სურველი იყო ყოველი თავი მოკლე დასკვნებით შეეჯამებინა ავტორს, ან ნაშრომის დასასრულს პუნქტობრივად ჩამოეყალიბებინა კვლევის შედეგები.

დასკვნის სახით აღვნიშნავთ, რომ პროფ. ო. თურმანიძის მონოგრაფია მნიშვნელოვანი გამოკვლევაა და ქართული ისტორიოგრაფიის მდიდარი შენაძენია.

Avtandil Songulashvili
Doctor of Historical Sciences,
Professor

Review on Otar Turmanidze's Monograph: „Land Relations and Agrarian Movement in The South – West Georgia (1878 - 1928)“, Batumi, 2009

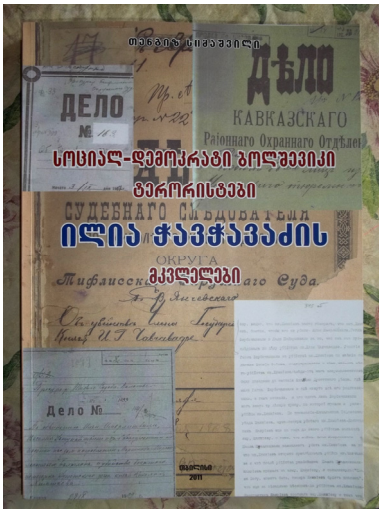
Summary

Otar Turmanidze's Monograph: „Land Relations and Agrarian Movement in The South – West Georgia (1878 - 1928)“, Batumi, 2009 is evaluated in the article. It is said that the current agrarian relations in Ajara in 1878 - 1928 are monographically studied in the work. The reasons of population Mukhajirism from Ajara are very interestingly explained. The colonization problems of the region are given in the work as well.

დოდო ქუმბურიძე

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის ახალი და უახლესი ისტორიის განყოფილების მთავარი მეცნიერთანამშრომელი

ახალი გამოკვლევა ილია ჭავჭავაძის მკვლელობაზე

2011 წლის ბოლოს გამოვიდა თელავის იაკობ გოგებაშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორის თენგიზ სიმაშვილის მონოგრაფიული გამოკვლევა – „სოციალ-დემოკრატი ბოლშევიკი ტერორისტები – ილია ჭავჭავაძის მკვლელები“. წიგნის ავტორი დიდი ხანია იკვლევს რუსეთის იმპერიის საიდუმლო-პოლიტიკური პოლიციისა და რევოლუციურ-ტერორისტული ორგანიზაციების საქმიანობას, ასევე, თანამედროვე რადიკალურ ისლამურ მიმდინარეობებს კავკასიასა და საქართველოში, ევროპასა და ამერიკის შეერთებულ შტატებში.

მისი კვლევებით დაინტერესდნენ საზღვარგარეთის სამეცნიერო ცენტრები და რამდენჯერმე მიიწვიეს ახალგაზრდა ქართველი მეცნიერი ერთობლივ პროექტებზე სამუშაოდ. რუსეთის ჟანდარმერიისა და ოხრანკის საქმიანობის პარალელურად, თენგიზ სიმაშვილმა შეისწავლა ილიას მკვლელობაზე შექმნილი ყველა სახის ლიტერატურა, სარქივო და პრესის მასალები და 2008 წელს „ახალი და უახლესი ისტორიის ნარკვევებში“ პირველად გამოთქვა მოსაზრება, რომ ილიკო იმერლიშვილი, იგივე „იმერელი“ ცნობილი სოციალ-დემოკრატი ბოლშევიკი ტერორისტი, დუშეთის მაზრაში მოქმედი სოციალ-დემოკრატების მცხეთის „წითელი რაზმის“ მეთაური, ილია ჭავჭავაძის მოსაკლავად განხორციელებული ტერორისტული აქტის მთავარი ორგანიზატორი და ილიას ფიზიკური მკვლელობის უშუალო მონაწილეა.

აქამდე ბევრი მკვლევარი ამ ფსევდონიმის იქით სერგო ორჯონიკიძეს მოიაზრებდა. რამდენიმე ხნის შემდეგ, დამოუკიდებლად, იგივე დასკვნამდე მივიდა ლიტერატორი ნოდარ გრიგალაშვილი და ამ საკითხზე გამოსცა კიდევ საინტერესო წიგნი. თემის ირგვლივ პოლემიკა გააქტიურდა, რის გამოც თენგიზ სიმაშვილმა საკითხის დასაზუსტებლად მოძიებული უამრავი საარქივო დოკუმენტის ანალიზით, ტერორისტული ორგანიზაციების სპეციფიკის და საქართველოში რუსეთის პირველი რევოლუციის დროს მოქმედ წითელ რაზმებზე არსებული ინფორმაციებით შეძლო შეექმნა ვრცელი მონოგრაფია, სადაც დანვრილებითაა განხილული თემასთან დაკავშირებული ყველა საკითხი.

მკვლევარი უამრავი წყაროსა და ლიტერატურის, სასამართლო ექსპერტიზებისა თუ დაკითხვის ოქმების, იმ დროის საზოგადოებრივი ვითარების, პარტიული და კლასობრივი ინტერესების ანალიზით, ადგენს, რომ ილია ჭავჭავაძის ფიზიკური მკვლევები იყვნენ: გიგლა ბერბიჭაშვილი, ვანო (ივანე) ინაშვილი, პავლე ფშავლიშვილი (აფციაური) და ილიკო (ილია) იმერლიშვილი. მათ ეხმარებოდნენ და მკვლევლობაში მონაწილეობდნენ: დიმიტრი ჯაში და ლადო ფეიქრიშვილი. მკვლევლობის დამკვეთი იყო რსდმპ (ბოლშევიკების) კავკასიის კომიტეტი. ორგანიზაციის ერთ-ერთ კრებაზე მიღებული დადგენილება გადასცეს ორგანიზაციის მითითებით მოქმედ მცხეთის „წითელ რაზმს“, რომლის წევრებმაც ეს დავალება „პირნათლად“ შეასრულეს.

მონოგრაფიას ახლავს ექვსასამდე გამოყენებული წყაროსა და სამეცნიერო ლიტერატურის დასახელება, ოთხასამდე საარქივო დოკუმენტის ფოტოპირი, რაც ნათელს ხდის მკვლევრის მიერ ჩატარებულ შრომასა და კვლევის შედეგად მიღებული მეცნიერული დასკვნების ობიექტურობაში გვარანმუნებს.

წიგნის პრეზენტაცია მოეწყო ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტსა და იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის უნივერსიტეტში. სიტყვითა და მოხსენებებით გამოვიდნენ ისტორიკოსები, მწერლები, საზოგადოების წარმომადგენლები, მათ შორის – ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის თანამშრომლები.

Dodo Chumburidze

Doctor of Historical Sciences, Ivane Javakishvili Tbilisi State University, main research scientist of Ivane Javakishvili Institute of History and Ethnology.

The New Study About Ilia Chavchavadze's Murder

Summary

In the monograph of Tengiz Simashvili, Professor of Telavi University, on the basis of new archive materials it is documentary proved that Ilia Chavchavadze was killed by the group of Mtskheta „Red Detachment“, the head of which was Ilia Imerlishvili. The members of the detachment were: Gigla Berbichashvili, Vano Inashvili and Pavle Pshavlishvili. Killer was Imerlishvili himself. Participants of this murder were: Dmitri Jashi and Lado Peiqrishvili. Murder was ordered by the Caucasian committee of LPRSD.

ბულდასმით ნასაკითხი ნიშნი

მიმდინარე წელს ქართველმა მკითხველმა საზოგადოებამ უდავოდ კარგი საჩუქარი მიიღო – გამოვიდა მსცოვანი მეცნიერისა და შესანიშნავი საზოგადო მოღვაწის, პროფესორ იოსებ ჩიქავას მონოგრაფიული გამოკვლევა: **„ჟორდანის მთავრობის და ეროვნული ძალების მოღვაწეობა საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენისათვის (1921-1933 წწ.)“**. ნიგნი, რომელიც 300-ზე მეტ გვერდს მოიცავს, შედგება შესავლის, რვა თავისა და დასკვნისაგან.

ასეთი გამოცემის საჭიროებაზე ავტორი თავადვე მიუთითებს ნიგნის წინათქმაში, რომელშიც ვკითხულობთ: „წინამდებარე მონოგრაფიას ვაქვეყნებთ აზრთა შეჯერების და ჭეშმარიტების დადგენის მიზნით. ვინაიდან აღნიშნულ პრობლემაზე არსებობს საქართველოს მთავრობის ავტორიტეტული კომისიის დასკვნა და არაერთი მეცნიერის კომპეტენტური ნაშრომი, რომლებშიც მოცემულია მეტ-ნაკლებად განსხვავებული მოსაზრებები და დასკვნები“ [გვ. 3].

ავტორისავე მითითებით, ეს „მოსაზრებები და დასკვნები“ მისთვის მისაღები და გასაზიარებელი ყოფილა, თუმცა ზოგიერთ საკითხთან დაკავშირებით გადაუწყვეტია „ერთგვარად განსხვავებული მოსაზრებების“ გამოთქმა და ახლებური ფორმულირების გაკეთება... გამომდინარე აქედან, იგი მოუწოდებს „მეცნიერებს, პოლიტიკოსებს და სხვა კომპეტენტურ პირებს“, რომლებიც ამ პრობლემით არიან „დაინტერესებულნი, ერთხელ კიდევ დააფიქსირონ დოკუმენტებზე დაფუძნებული არგუმენტირებული მოსაზრებები და გააკეთონ უფრო სარწმუნო და დამაჯერებელი დასკვნები“ [იქვე, გვ. 3].

ამ განცხადების შემდეგ ნათელი ხდება ავტორის პოზიცია იმასთან დაკავშირებით, თუ რა საქმიანობას ენეოდა საზღვარგარეთ, ემიგრაციაში გახიზნული დამოუკიდებელი საქართველოს კანონიერი მთავრობა პირველი ათწლეულის მანძილზე, ანუ მანამ, სანამ მისი ლეგიტიმური არსებობა საბოლოოდ არ გაუქმდებოდა“ (1933 წ.).

აღნიშნულ პრობლემასთან დაკავშირებით, მართლაც, არაერთი მეცნიერული გამოკვლევა თუ პირველწყაროს მნიშვნელობის მოგო-

ნებანი არსებობს, რომელთა ავტორებიც როგორც ქართველი, ისე საზღვარგარეთელი მკვლევრები, საზოგადო და სამხედრო მოღვაწეები, ცნობილი მწერლები და პუბლიცისტები არიან. სარეცენზიო ნაშრომიდან სჩანს, რომ ავტორი კარგად იცნობს ამ ლიტერატურას და უფრო მეტსაც: სამეცნიერო მიმოქცევაში დღემდე შემოუტანელ სარქივო დოკუმენტებსაც; ახდენს მათში მოხმობილი მოსაზრებების ციტირებას, გამოთქვამს თავის დამოკიდებულებას ამა თუ იმ ფაქტისა და მოვლენის გამო საკუთარი პოზიციის დაფიქსირებას...

განსაკუთრებით საყურადღებოდ და თანამედროვე მკვლევართათვის სასარგებლოდ მიგვაჩნია წიგნში არაერთი ისტორიული ღირებულების დღემდე უცნობი ან, ნაკლებადცნობილი დოკუმენტის სრული ტექსტის მთლიანად მოტანა... მათ შორის აღსანიშნავია: გენერალ ჰეკერის 1920 წლის დეკემბრის საიდუმლო მოხსენება [გვ. 43-47]; ნოე ჟორდანიას ადიუტანტის კოტე იმნაძის „დღიურებში“ 1921 წლის თებერვალში, თბილისის დატოვებასთან დაკავშირებით გაკეთებული ჩანაწერები [გვ. 55-60]; ნ. მა-ლის „ნაამბობი“ ტაბახმელასთან ომის შესახებ [გვ. 61-69]; ნიკ. თოხაძის მიერ წარმოთქმული სიტყვა 1971 წლის 19 მარტს პარიზში, ქართული სათვისტომოს კრებაზე [გვ. 69-72]; შალვა აბდუშელის მოგონება „თებერვლის დღეები“ [გვ. 72-78]; ვალ. ჩუბინიძის „მოგონებები“ [გვ. 78-86]; საქართველოს მთავრობისა და საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული პარტიის 1921 წლის 27 მარტის მიმართვა მსოფლიოს სოციალისტური პარტიებისადმი [გვ. 111-119]; ფილ. მახარაძის 1921 წლის 6 დეკემბრის საიდუმლო მოხსენება რუსეთის კომპარტიის ცეკასადმი... [გვ. 144-155]; ნოე ჟორდანიას მოხსენება სხვადასხვა პარტიების წარმომადგენელთა კონფერენციაზე, 1922 წლის თებერვალში [გვ. 157-162]; შ. ამირეჯიბის მოხსენება ქართული სათვისტომოს სხდომაზე 1924 წლის აგვისტოს აჯანყების შესახებ [გვ. 245-265] და სხვ.

ავტორს, ასეთი ტექსტების სრულად მოტანასთან დაკავშირებითაც ნათლად აქვს დაფიქსირებული თავისი პოზიცია შალვა ამირეჯიბის ნააზრვეისადმი გაკეთებულ მოკლე კომენტარში, სადაც წერს: ვინაიდან, ეს ახალი და მდიდარი მასალა სამეცნიერო მიმოქცევაში გვიან იქნა შემოტანილი, მისი გამოყენების შესაძლებლობა ამ პრობლემაზე მომუშავე სხვა მკვლევრებს არ ექნებოდათ, ამიტომ გამართლებულად ვთვლი ამ პრეცედენტის დაშვებას, რათა მომავალი მკვლევრები მაინც შეეშვან სხვათა მიერ მოძიებული ციტატების გადმოციტირებას და სხვათა ნამუშაყარის გათავისებას.

ავტორს თავისი სათქმელი განფენილი აქვს წიგნის რვა თავში შემდეგი თანმიმდევრობით:

- I. რევოლუციის ექსპორტი, საქართველოს გასაბჭოება;
- II. საქართველოს გასაბჭოება;
- III. დემოკრატიული მთავრობის ღონისძიებანი დამოუკიდებლობის შესანარჩუნებლად;
- IV. ბრძოლა საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენისათვის;
- V. გენუის საერთაშორისო კონფერენცია და საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის პრობლემა;
- VI. 1924 წლის აგვისტოს აჯანყება – ქვეყნის დამოუკიდებლობის აღდგენისათვის ბრძოლის გმირული ფურცელი;
- VII. ერთა ლიგის როლი და დემოკრატიული ძალების მხარდაჭერა საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენისათვის ბრძოლაში;
- VIII. ლეგაციის გაუქმება.

კვლევის კონკრეტული შედეგები კი გამოტანილი აქვს საკმაოდ ვრცელ დასკვნაში, რომელშიც არა მხოლოდ წარსულის, არამედ სადღეისოდ გამოსადეგი შეხედულებებიც აქვს ჩამოყალიბებული.

ავტორი თავის მონოგრაფიაში ვრცლად მიმოიხილავს ჩვენი ქვეყნის დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის პერსპექტივებს. რა თქმა უნდა, ისტორიული მნიშვნელობის მოვლენად თვლის 1918 წლის 26 მაისს აღსრულებულ ფაქტს – საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებას, მის როლს ქვეყნის პოლიტიკური, ეკონომიკური, კულტურული თუ სამხედრო მშენებლობის გზაზე; დამოუკიდებელი, დემოკრატიული მთავრობის მიერ გატარებულ ღონისძიებებს სახელმწიფოებრივი მშენებლობისათვის; დიდ ტრაგედიად მიიჩნევს მის ხელახლა ოკუპაციასა და ანექსიას, მოძალადე ჩრდილოეთელი მეზობლის მხრიდან. მიაჩნია, რომ „1921 წლის 25 თებერვალს საქართველო გასაბჭოებულ იქნა ძირითადად გარეშე ძალების მიერ – ეს იყო საბჭოთა რუსეთი და მისი წითელი არმია [გვ. 306-307]. მაგრამ იქვე შეგვახსენებს, რომ „აქ შავი თეთრისაგან უნდა განვასხვავოთ“, ანუ უნდა გავითვალისწინოთ თუ „რა ვითარება შეიქმნა საქართველოში 1801 წელს რუსეთის მიერ ქვეყნის მიერთების შემდეგ, რა იყო მისი ფაქტობრივი შედეგები (კოლონიზაცია) და რა ასპარეზი გადაუშალა საბჭოთა ხელისუფლებამ ახალ საქართველოს... [იქვე, გვ. 307]. კერძოდ, „მიუღებელ მწვავე რეპრესიებთან და სხვა შეუწყნარებელ უარყოფით მოვლენებთან ერთად ბევრი სასიკეთოც მისცა საბჭოთა ხელისუფლებამ ჩვენს ხალხს...“ [იქვე].

სწორედ აქ არის საჭირო ავტორის მოსაზრებათა ზუსტად გაგება და არა იმის დაუფიქრებლად წამოძახილი – პროფ. ი. ჩიქავას საბჭოთა ხელისუფლების ნოსტალგია გასჩენიაო. თუ მოვლენებს „დროსა და სივრცეში“ განვიხილავთ, დავინახავთ, რომ ცარიზმი დიდი

გულმოდგინებით ცდილობდა იმპერიაში შემავალი მცირე ერების, ე. წ. „ინოროდცების“, ყოველმხრივ ასიმილაციას, მამულისა და ენის წართმევას, რწმენის შეურაცხყოფას, რის წინააღმდეგაც საუკუნეზე მეტი ხანის მანძილზე იბრძოდა ქართველი ხალხიც და რომ არა XIX საუკუნის 60-ნელთა – ილიასა და მის თანამოაზრეთა თავგადადებულნი წინააღმდეგობა, ვინ იცის რა მოხდებოდა?!

თვითმპყრობლური რუსეთის მემკვიდრე – საბჭოთა კავშირმა და მის სათავეში გადატრიალების გზით მოსულმა ბოლშევიკებმა, ერთა თვითგამორკვევის უფლების საქვეყნოდ გაცხადებით, თავი იძულებული გაიხადეს, რათა რიგი უფლებები და თავისუფლებები მიეცათ საბჭოთა იმპერიაში მცხოვრები ერებისათვის. ამან შექმნა შესაძლებლობა იმისა, რომ საქართველოს მცხოვრებთ გარკვეული შეღავათები მიეღოთ საკავშირო (ანუ საიმპერიო) ხელისუფლებისაგან; ამასთან ერთად ცენტრალური ბიუჯეტიდან სოლიდური ასიგნებანი გამოეყოთ რესპუბლიკის ეკონომიკური და კულტურული აღმშენებლობისათვის... აღსანიშნავია ისიც, რომ აქ მიმდინარე პროცესებს გაკონტროლების თვალთ გამუდმებით უყურებდა ემიგრაციაში გახიზნული დამოუკიდებელი საქართველოს მთავრობის წარმომადგენლები. ამან შესაძლებელი გახადა ბევრი ისეთი რამ აშენებულებიყო თუ გაკეთებულებიყო საბჭოთა წლებში, რაზეც მანამდე ოცნებაც კი წარმოუდგენელი იყო. (მაგ. „დინამოს“ სტადიონის, რუსთავ-ქალაქის, მეტროპოლიტენის, ენგურჰესის და ა. შ. გახსენებაც საკმარისია), აღარას ვამბობთ სოფლის მეურნეობის, მეცნიერების, კულტურის, განათლების სფეროებში მიღწეულ წარმატებებზე... შემოქმედებითი ნიჭისა და შრომისმოყვარე ქართველი ხალხის მშვიდობიანი საშუალებებით შეჩერება ვინაიდან შეუძლებელი იყო, ამიტომ მიმართავდნენ ბოლშევიკები რეპრესიებსა და სისხლისღვრას. განა მიზანმიმართული გენოციდი არ იყო საქართველოსათვის, უკმაყოფილების გამომთქმელი ადამიანების ციხე-დაპატიმრებები, მასობრივი დახვრეტები, სამილიონ ნახევარი რესპუბლიკიდან 700 ათასი ადამიანის მეორე მსოფლიო ომის (1941-1945) ფრონტებზე განვევა და სხვ.

ავტორს, ესა აქვს მხედველობაში, როცა წერს: „მონოგრაფიაში მოტანილი დიდძალი საბუთები და საარქივო დოკუმენტები უფლებას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ 1921 წლის 25 თებერვლის აქტი არ იყო ქვეყნის ტიპიური ოკუპაცია, რომელიც მიზნად ისახავდა სხვისი ტერიტორიის დაპყრობას და მისი მოსახლეობის დამონებას, არამედ იყო ქვეყნის გასაბჭოება, რუსული წითელი არმიის მეოხებით, რომელსაც ქვეყნად ჰყავდა მხარდამჭერი ძალები...“ [გვ. 307].

ავტორის აზრით, შემდგომში განვითარებულმა მოვლენებმა დაადასტურა, რომ „საბჭოთა ხელისუფლების პირობებში ყველა ცდა საქართველოს დაკარგული დამოუკიდებლობის აღსადგენად განწირული და უპერსპექტივო იყო“ [გვ. 308], ხოლო „1991 წლის 9 აპრილს – ქვეყნის დამოუკიდებლობის აღდგენა სსრ კავშირის ნგრევის შედეგი იყო. იგი ერთგვარად დააჩქარა დამოუკიდებლობისათვის მებრძოლი შიდა ძალების აქტიურობამ და მძლავრმა ეროვნულმა მოძრაობამ“ – დაასკვნის ავტორი.

თანამედროვე ეტაპზე, დამოუკიდებლობის შენარჩუნებისა და ქვეყნის შემდგომი განვითარების საკითხებზე როცა ფიქრობს, პროფ. ი. ჩიქავას უპირველეს მოსაგვარებლად ხელმძღვანელ ადგილებზე მყოფი პოლიტიკური და სამეურნეო კადრების პროფესიული და ზნეობრივი პროფილი მიაჩნია; რომ „ხელისუფლებაში ახალგაზრდებთან ერთად უნდა იყვნენ საღად მოაზროვნე, გამოცდილი, ეროვნული, წინდახედული მოღვაწეები“, მაგრამ ქვეყნისა და საზოგადოებისათვის საზიანოდ მიაჩნია ის, რომ „ორი ათეული წლის მანძილზე, ქვეყნის სათავეში, პარლამენტსა და მთავრობაში, საკრებულოებში, გუბერნატორებად და გამგებლებად, მოკალათებულნი არიან ყოფილი მეკუჭნავე-მესაწყობეები, საქმოსნები და ა. შ., რომლებსაც სხვადასხვა გზით იშოვეს კაპიტალი და ახლა პოლიტიკაში ეძებენ თავშესაფარს... ასეთმა ვაიხელმძღვანელებმა გაკოტრებამდე მიიყვანეს ქვეყანა და ხალხი“, – დასძენს ავტორი.

იგი გამოსავალს ხედავს იმაში, თუ ქვეყნის სათავეში იქნებიან – ბრძენი, დაღვინებული პატიოსანი პოლიტიკოსები, საზოგადო მოღვაწეები და არა შემთხვევითი თვითმარქვია ლიდერები... რომ „მხოლოდ და მხოლოდ საღი აზრი, გონიერება, სამშობლოს სიყვარული და ერთიანობა გადაარჩენს ქვეყანას“ [გვ. 311].

ნათქვამია: „მითხარი ვინაა შენი მეგობარი და გეტყვი ვინა ხარ შენ“. ამ გამოთქმის პასუხი პროფ. ი. ჩიქავას თავისი წიგნის წინათქმაში აქვს გაცხადებული, როცა ფართო მკითხველ საზოგადოებას თავად აუწყებს იმ გამოჩენილ მამულიშვილთა სახელებს, რომლებიც მისი **განუყრელი** მეგობრები ყოფილან და კონკრეტულად ასახელებს მათ: მირიან ნარმანია, გიგლა ჯვებენავა, შოთა დარასელია, შოთა მესხია, დამიანე გოგოხია, იური კაჭარავა, ირაკლი ანთელავა, ილია ტაბაღუა, ჟორა სურმავა, მიხეილ ღვინჯილია, კოლია სტურუა, დავით გვრიტიშვილი, გივი კილურაძე, ნიკო ქორთუა, ბექირბი ხასია, გიორგი ცანავა, გივი გვენეტაძე, შოთა ჯღამაძე, ლავრენტი და შოთიკო სოტკილავეები, დურუ მაქაცარია, ვალოდია გულორდავა. არავითარი და სხვა და ასე შემდეგ! სწორედ მათ ნათელ ხსოვნას უძ-

ღვნის წლებით დამძიმებული პიროვნება თავის ბოლოდროინდელ ნაშრომს.

გულისყურიან მკითხველს ალბათ არც ეს ფაქტი დარჩება ყურადღება მიუქცეველი. წიგნში არაერთი პიროვნების ღვანლსა და დამსახურებაზეა ობიექტური მსჯელობა, წარმოჩენილია მათი „საქმენი საგმირონი“, თუმცა თითქმის უგულებელყოფილია ისეთი საზოგადო და პოლიტიკური მოღვაწის სახელი, როგორც იყო გენერალი კონსტანტინე აფხაზი... ისტორიაში დასარჩენად შესაძლოა დიდი ილიას დისწულობაც ყოფნოდა, მაგრამ, ცნობილია, რომ ამ უპირატესობით მას არასდროს უსარგებლია, როგორც საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებამდე, ისე დამოუკიდებლობის წლებში. მან თავისი პიროვნული თვისებებით და მამულიშვილური ღვანლით დაიმსახურა აღიარება თავის თანამედროვეთა შორის. იგი როგორც სამხედრო, გამოირჩეოდა თავისი სიმამაცით და გმირული შემართებით საბრძოლო მოქმედებების დროს, ღირსეულად ედგა სათავეში აღმოსავლეთ საქართველოს თავად-აზნაურობას, როგორც მათი წინამძღოლი (მარშალი). იყო რუსეთის სახელმწიფო საბჭოს არჩეული წევრი, თავისი ქვეყნის და ხალხის ინტერესების დამცველი... ცარიზმის დამხობის შემდეგ, სხვა მამულიშვილების მხარდამხარ მონაწილეობდა ყველა საეროვნო საქმის გადანვეტაში, იყო საქართველოს ეროვნული ყრილობის მოწვევის ინიციატორი, მხარში ედგა ივ. ჯავახიშვილის ქართული უნივერსიტეტის დაარსების საქმეში, იყო საქართველოს „დამოუკიდებლობის აქტის“ ერთ-ერთი შემოქმედი, საქართველოს პარლამენტის წევრი, „უპარტიოთა პარტიის“ დამფუძნებელი და ხელმძღვანელი, საქართველოს პარლამენტის სამხედრო კომისიის წევრი, ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის ყრილობის ერთ-ერთი თავმჯდომარე, მოგვიანებით საქართველოს დემოკრატიული პარტიის თავმჯდომარე. ემიგრაციაში არ წავიდა, რადგან თვლიდა, რომ გაჭირვების ჟამს სამშობლოს მიტოვება უღირსი საქმე იყო სამხედრო პირისათვის, მითუმეტეს ღენერლისათვის... ზნეობრივ შეგონებად გამოდგება მისი სიტყვები: „სად გაგონილა ღენერლები ბრძოლის ველიდან გარბოდნენ მაშინ, როცა სამშობლო განსაცდელშია“-ო. აქ კი თავის 14 თანამოაზრესთან ერთად „ჩეკისტების“ ტყვია მიიღო შუბლში. იგი ნამდვილად ზნეობრივი გმირი უნდა გახდეს მომავალი თაობებისათვის.

ჩვენი აზრით, ნაშრომი მაღალ პროფესიულ დონეზეა დაწერილი, თუმცა ასეთ მშვენიერ წიგნში არც თუ იშვიათად გვხვდება დასანანი სტილისტური და კორექტურული შეცდომები...

ამასთან ერთად გვაქვს ერთი სერიოზული შენიშვნაც: არა თუ კარგი, არამედ აუცილებელი იყო ნაშრომს თან დართოდა ვრცელი რეზიუმე, რომელიმე უცხო ენაზე, რაც მას რამდენადმე ხელმისაწვდომს გახდიდა საქართველოს ისტორიითა და ქართველი ხალხის ბედით დაინტერესებული მკითხველისათვის, მითუმეტეს დღევანდელ საერთაშორისო ვითარებაში.

P.S. თავს უფლებას მივცემთ და ბატონ იოსებს, 90 წელს გადაცილებულ მსცოვან მეცნიერს, ომგადახდილ ჯარისკაცს, მშრომელი ხალხის სამსახურში დამაშვრალ საზოგადო მოღვაწეს, ყველასთვის მისაბაძ ზრდილ კოლხს, ვუსურვოთ ჯანმრთელობა და კიდევ დიდხანს სიცოცხლე, რათა კიდევ არაერთი ღირებული ნაშრომით გაამდიდროს ქართული ისტორიული მეცნიერება.

Gela Saitidze

*Doctor of the Historical sciences,
Professor*

Avtandil Songulashvili

*Doctor of the Historical sciences,
Professor*

A Book that Should Be Red Thoroughly

Sammary

Sometimes ago readers had a pleasure to have a new, comprehensively interesting monograph written by a well-known professor, doctor of historical sciences and public figure in years Iosef Chikava. The book, „Activities of Jordania’s Government and National Forces For Restoring Georgia (1921-1933)“, consists of preface, eight chapters and conclusion. The author in his preface mentions that there is not a single scientific work, resolutions of authoritative state commissions, archive materials that are in scientific circulation, memoires of the famous public figures about the mentioned problem where „you can find more or less various viewpoints and conclusions“. But however the author still decided to express „different opinions and new statements“ about some problems.

Professor I. Chikava successfully fulfills his promise and clearly formulates his position about the activity of forcedly exiled abroad legal government of the independent Georgia during the first ten years. The concrete results of the research are given in a quite big conclusion, where not only the results of the past are evaluated but are given some viewpoints that must be taken into consideration today.

Worthy of note is the author's viewpoint when he evaluates historical facts objectively, from the point of view of science without propaganda. Of course he believes the act of announcing the independence of Georgia in May, 26, 1918 and the measures that government carried on for the benefit of the country creation were great historical events. He believes that reoccupation and annexation of the country by Bolsheviks Russia and etc. was a great tragedy. But he writes: „here we should make difference between black and white“, it means we should „realize what kind of situation was in Georgia from 1801 when Russia joined the country and what Soviet government proposed to the new Georgia“.

According to author's opinion „besides intolerable, harsh repressions and other intolerable negative events Soviet government gave our people many benefits... “

Professor I. Chikava mentions that the act of February, 25, 1921 was not a typical occupation of the country that aimed capturing territory of other country and enslavement of the people, but it was a Sovietisation of the country with the help of red army, which had supporters in the country“, that Soviet Union and its Bolshevik leaders who came to their ruling positions by coup d'état announcing publicly the right of nations' self-determination obliged themselves to give nations living in the Soviet Union some rights and independence. Among them were Georgians. Creative and industrious Georgian people manage to do in those conditions the things that were unimaginable before.

By showing the concrete facts and analyzing them professor I. Chikava gives readers interesting and special conclusions. In our opinion this is the reason of the author's victory.

ნოდარ ლატიბაშვილი

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი

**ბრძოლა საქართველოში პირველი
მრავალპარტიული არჩევნებისთვის**

1989 წლის 9 აპრილის ტრაგიკულმა მოვლენამ გარდამტეხი როლი შეასრულა ქართველი ხალხის ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობაში.

9 აპრილის ტრაგედია იყო ის მიჯნა, როცა მთელი ქართველი ერი რუსეთის იმპერიის წინააღმდეგ ერთიანად გამოვიდა. საქართველოს კომუნისტურ ხელისუფლებას საბოლოოდ გაუტყდა სახელი. **საქართველოში ფაქტობრივად ორხელისუფლებიანობა დამყარდა.**

რადიკალურმა პოლიტიკურმა პარტიებმა შექმნეს **ეროვნული ხსნის კომიტეტი**. მისი უმთავრესი მიზანი იყო საქართველოს საბჭოთა კავშირის შემადგენლობიდან გამოყვანა და დამოუკიდებლობის მოპოვება, რაც ეტაპობრივად უნდა განხორციელებულიყო.

ამგვარი მოქმედება ითვალისწინებდა საბჭოთა ხელისუფლების სტრუქტურების თანდათანობით გაუქმებას, ბრძოლის საშუალებად საპროტესტო მშვიდობიანი მოძრაობის (გაფიცვები, მიტინგები, შიმშილობა) გამოყენებას.

ეროვნული ხსნის კომიტეტის ინიციატივით, 1989 წლის ოქტომბერში, თბილისში, სპორტის სასახლესთან, ქართველი ახალგაზრდების მჯდომარე აქცია გაიმართა. ისინი საბჭოთა არმიაში სამსახურზე უარს აცხადებდნენ. ხელოვნების მუზეუმთან, აფხაზეთიდან ჩამოსული ქართველებიც, პროტესტის ამ ფორმით რეგიონში არსებული პრობლემების მოგვარებას მოითხოვდნენ.

1989 წლის ოქტომბერ-ნოემბერში ეროვნული ხსნის კომიტეტის წევრები რამდენჯერმე შეხვდნენ საქართველოს პარტიული ხელისუფლების წარმომადგენლებს სხვადასხვა მოთხოვნებით. ისინი საზღვარგარეთის ქვეყნების პოლიტიკურ ორგანიზაციებთან ურთიერთობას, საერთაშორისო ფორუმებზე დასწრების უფლებას, იმ წვე-

ვამდელების დაუსჯელობას ითხოვდნენ, რომლებიც უარს ამბობდნენ საბჭოთა არმიაში სამსახურზე.

გაფიცულთა მოთხოვნებში ასევე სხვა პრობლემების სასწარაფოდ გადაჭრის მოთხოვნაც შედიოდა: სოხუმში 1989 წლის ივლისში მომხდარი სისხლიანი შეტაკების მოთავეების დასჯა; აფხაზეთის რამდენიმე რაიონში საბჭოთა კავშირის შინაგანი ჯარების ნაცვლად ქართული მილიციის შეყვანა; ე.წ. „სამხრეთ ოსეთის“ ავტონომიური ოლქის სახელწოდების შეცვლა ცხინვალის ოლქით; როკის გვირაბის გაუქმება; გარდაბნის, მარნეულის, დმანისის რაიონებსა და ფონიჭალაში უკანონოდ მიტაცებული მიწების დაბრუნება კანონიერ მფლობელთათვის; კოლმეურნეობებისა და საბჭოთა მეურნეობების დაშლა და მათ მიერ მიკუთვნებული მიწების გლეხობის ხელში გადაცემა; საერთო დრო ტელევიზიაში, რადიოში, ალტერნატიული ადგილი რესპუბლიკის ცენტრალურ გაზეთებში და ა.შ.

ოპოზიციური პოლიტიკური პარტიების ზეგავლენით, 1990 წლის მარტში, საქართველოს უზენაესმა საბჭომ მიიღო სპეციალური დადგენილება, რომლითაც 1921 წლის თებერვალში, საქართველოს წინააღმდეგ საბჭოთა რუსეთის სამხედრო მოქმედება შეფასებული იყო, როგორც ქვეყნის ოკუპაცია და ფაქტობრივი ანექსია. იმავე უზენაესმა საბჭომ 1990 წლის მარტში უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანოს არჩევნების ჩატარების შესახებ გადაწყვეტილებაც მიიღო. არჩევნების მიმართ საქართველოში არსებულმა პოლიტიკურმა პარტიებმა არაერთგვაროვანი პოზიცია დაიკავეს.

1990 წლის 13-15 მარტს რადიკალური ძალების ინიციატივით თბილისში, ფილარმონიის დიდ დარბაზში, ეროვნული მოძრაობის საგანგებო კონფერენცია – ეროვნული ფორუმი ჩატარდა. ეროვნული ხსნის მთავარმა კომიტეტმა თვითლიკვიდაცია გამოაცხადა. მასში ეროვნული მოძრაობის ყველა ძირითადი ძალა მონაწილეობდა. კერძოდ, მასში შედიოდნენ: 1. ჰელსინკის კავშირი; 2. ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია; 3. მონარქისტული პარტია; 4. წმინდა ილია მართლის საზოგადოება; 5. დემოკრატიული პარტია; 6. ეროვნული დამოუკიდებლობის პარტია; 7. ქრისტიანულ-დემოკრატიული კავშირი. მათგან ფორუმში 3-3 წევრი შედიოდა, სულ 21 წევრი. ახალი ორგანიზაციებიდან ფორუმში თითო-თითო წევრი შევიდა. ამრიგად, თავდაპირველად ფორუმში 42 წევრი შედიოდა. [1, 114]

ფორუმმა ბოიკოტი გამოუცხადა 1990 წლის 25 მარტის არჩევნებს და საერთოდ უკანონოდ სცნო საბჭოთა სისტემა. ეროვნულმა ფორუმმა შეურიგებელი პოზიცია დაიკავა არსებული ხელისუფლების

მიმართ. ეროვნული მოძრაობის რადიკალური ახალგაზრდული ფრთა მაქსიმალურად უპირისპირდებოდა საბჭოთა სისტემას, მის სახელმწიფოებრივ სტრუქტურებს. მათი აზრით, ეროვნულ მოძრაობას უნდა მიეღწია საქართველოს კოლონიური მდგომარეობის აღიარებისათვის და დაუმორჩილებლობის გზით ებრძოლა დეკოლონიზაციისათვის.

მომავალი არჩევნებისადმი ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის დამოკიდებულების გასაცნობად საინტერესოა 1990 წლის 12 მარტს სახალხო ფრონტის მიერ გამოქვეყნებული მიმართვა. [2]

მიმართვა საზოგადოებას შეახსენებდა, რომ საპარლამენტო ბრძოლა მხოლოდ ერთ-ერთი საშუალება იყო დამოუკიდებლობისკენ მიმავალ გზაზე და არა ერთადერთი. დამოუკიდებლობისკენ მიმავალ გზაზე ისეთი პარლამენტის გამოყენება, როგორც საქართველოს ჰქონდა, შესაძლებელი იყო. რადიკალური ბანაკი სრულიად უარყოფდა საბჭოთა არჩევნებში მონაწილეობის შესაძლებლობას. „სად გაგონილა, – აცხადებდნენ ქრისტიან-დემოკრატები, – ერთპარტიული სისტემის არსებობისას ჭეშმარიტად დემოკრატიული არჩევნები. ამ საქმის აყოლა ჩვენი საერთო-საერო საქმის დასამარებას ხომ არ ნიშნავს? მოვუხმით გონებას, მხარი დაუჭიროთ ბოიკოტს!“ [3]

25 მარტის არჩევნების ჩაშლა გამოიწვია რადიკალური მოძრაობის იმჟამინდელმა გაერთიანებამ და ერთ თვალსაზრისზე დადგომამ, რაც მისასაღმებელი და ნაყოფიერი იყო.

13-15 მარტის კონფერენციამ იურიდიული ძალის არმქონედ გამოაცხადა კომუნისტური სტრუქტურები და იგი დე-ფაქტოდ არსებულად მიიჩნია. მიღებული იქნა 6-პუნქტიანი დადგენილება: 1. საქართველო გამოცხადდა ოკუპირებულ ქვეყნად; 2. საბჭოთა საქართველო გამოცხადდა ფიქციად; 3. საბჭოთა ხელისუფლება აღიარებული იქნა „დანაშაულებრივად“; 4. უზენაესი საბჭო აღარ იყო ქართველი ერისა და კანონიერი მოსახლეობის ნების გამომხატველი იურიდიული ორგანო; 5. გამოცხადდა „უფართოესი სამუშაო“ გარდამავალი ოპოზიციური ხელისუფლების ასარჩევად, რომელიც იქნებოდა ქართველი ერის ნების გამომხატველი და საერთაშორისო სამართლის წინაშე დააყენებდა საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის საკითხს; 6. ამ პუნქტში დასტურდებოდა ეროვნული ფორუმის შექმნა.

საბჭოთა იმპერიული ხელისუფლების იურიდიულ გაუქმებას ასე აფასებდა ირაკლი წერეთელი: „ჩვენი გადანყევტილება რადიკალურია, მაგრამ ეს არის ხსნის ერთადერთი გზა... რა თქმა უნდა, გარდამავალ პერიოდში საქართველოს კანონიერ მოსახლეობას გაუ-

ჭირდება, მაგრამ საქართველოს თავისუფლებისათვის საჭიროა ყველაფერი მოვითმინოთ.“[4]

ეროვნულმა ფორუმმა თავისი დაგენილებით კონკრეტულად უკარნახა ხალხს, რა უნდა გაეკეთებინა არჩევნების ჩასაშლელად. უზენაესი საბჭოს დეპუტატობის ყველა კანდიდატი „მორალურად ვალდებული“ იყო მოეხსნა საკუთარი კანდიდატურა; არჩევნების დღეს, 25 მარტს, ყველა „პატიოსანი ადამიანი“ უნდა გამოცხადებულიყო საარჩევნო უბანზე და უნდა ამოეშალა საკუთარი გვარი საარჩევნო სიიდან, დაენერა განცხადება, რომ პოლიტიკური მოსაზრებების გამო, ბოიკოტს უცხადებდა საბჭოთა არჩევნებს, ეს განცხადება უნდა გაეტარებინა რეგისტრაციაში.

საქართველოს ამდროინდელი პარტიული ნომენკლატურა და საბჭოთა ხელისუფლება გამოუვალ მდგომარეობაში აღმოჩნდა. თუ არჩევნები ჩატარდებოდა, ადვილი შესაძლებელი იყო, ხალხის დიდი ნაწილი, ელექტორატის ნახევარი მაინც, არ მოსულიყო და არჩევნები ჩაიშლებოდა. ამიტომ, მათ დაასწრეს მოვლენებს და 1990 წლის 20 მარტს მოიწვიეს საქართველოს სსრ XI მოწვევის უზენაესი საბჭოს რიგგარეშე XIV სესია. სესიამ ორი მნიშვნელოვანი დადგენილება მიიღო: **1. არჩევნები გადაიტანეს ოქტომბრისათვის: 2. არჩევნები გახდა მრავალპარტიული.**

მრავალპარტიულობა დემოკრატიული საზოგადოების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ატრიბუტია და საქართველოში მისი დამკვიდრება ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის დიდი წარმატება იყო.

ეროვნულ ფორუმში გაერთიანებულმა რადიკალთა უმრავლესობამ 1990 წლის 27 მარტის სხდომაზე დაადგინა, რომ ქართველი ერის და საქართველოს კანონიერი მოსახლეობის სახელით შეიძლება უფლებამოსილი იყოს მხოლოდ და მხოლოდ საყოველთაო კენჭისყრით არჩეული ოპოზიციური ხელმძღვანელობა. ეს ახალი დემოკრატიული სტრუქტურა უნდა ყოფილიყო **ეროვნული კონგრესი**, რომელიც ბოიკოტს გამოუცხადებდა ყოველგვარ საბჭოთა სტრუქტურასა და მის მიერ ორგანიზებულ არჩევნებს. უფრო რეალისტურ პოზიციაზე აღმოჩნდნენ ეროვნული მოძრაობის უფროსი თაობის წარმომადგენლები.

მათ შესაძლებლად მიიჩნიეს ავტორიტეტდაკარგული და ხალხისთვის მიუღებელი კომუნისტური სისტემის პირობებში მიეღწიათ ჯარში სამსახურის ბოიკოტისთვის, ან ქართველი ახალგაზრდები ეროვნულ დანაყოფებში გაერთიანებულიყვნენ.

ეროვნული ფორუმის სახით ორად გაითიშა რადიკალთა ჯგუფი, რამაც კიდევ უფრო მწვავე და საბედისწერო ხასიათი შეიძინა. გათიშვის საბაზი გახდა 24 აპრილს იმელის წინ, ეროვნული ფორუმის სხდომის მიმდინარეობისას ატეხილი სროლა, რომელიც „მხედრიონის“ (ხელმძღვანელი – ჯაბა იოსელიანი) და „თეთრი გიორგის“ (ხელმძღვანელი თენგიზ მანაგაძე) რაზმელებს შორის გაიმართა. გიორგი ჭანტურია ამ ინციდენტს უშიშროების კომიტეტის პროვოკაციად თვლიდა და მიიჩნევდა, რომ ამ ორ სამხედრო ფორმირებას, რომლებიც ფორუმში ერთიანდებოდნენ, არაფერი ჰქონდათ დასაპირისპირებელი. [5]

ჭანტურიას ეს მოსაზრება შესაძლოა მცდარიც იყო, რადგან „მხედრიონს“ ხელს აძლევდა მოძრაობის დისკრედიტაცია. ეს კარგად გამოჩნდა შემდეგში (დაახლოებით სამნახევარი წლის შემდეგ) გია ჭანტურიას მკვლელობაში მისი მონაწილეობის დამადასტურებელი მასალებით. [6]

თავად ეს ინციდენტი, იმელის წინ მომხდარი სროლა შედეგი იყო იმ წინააღმდეგობისა, რაც ფორუმში შეინიშნებოდა. დაპირისპირების მთავარი მიზეზი იდეურ-პოლიტიკური ხასიათის იყო და ცალკეული დასის პოლიტიკურ პლატფორმებს შორის განსხვავებაში იდო. ჯერ კიდევ აპრილის დასაწყისში მერაბ კოსტავას საზოგადოების სხდომაზე გამოსულმა ზვიად გამსხურდიამ წამოაყენა ახლი გაერთიანების შექმნის იდეა, რომელიც შედგებოდა „ერთი სტრატეგიის, ტაქტიკისა და მიზნმიმართულების“ მქონე პარტიებისაგან. ეს სიტყვა და განცხადება 17 აპრილს გამოქვეყნდა „ახალგაზრდა ივერიელში“, რამაც ფორუმში მყოფი იმ პარტიებისა და ორგანიზაციების უკმაყოფილება გამოიწვია, რომლებიც არ მოიზარებოდნენ გამსახურდიას ბანაკში და მომავალ ახალ გაერთიანებაში.

ამრიგად, იდეურ-პოლიტიკური განსხვავებები გახდა ეროვნული ფორუმის დაშლის მიზეზი. 24 აპრილის პირველმა შეიარაღებულმა დაპირისპირებამ, რაც კიდევ უფრო გაღრმავდა, გამოიწვია ზვიად გამსახურდიასა და მისი მომხრეების გასულა ფორუმიდან, ფორუმის გახლეჩვა-დაშლა. დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლა საქართველოში ურთიერთდაპირისპირებით, ბრძოლითა და პირველობის მოპოვების სურვილით წარიმართა.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. დიმიტრი შველიძე, პოლიტიკური დაპირისპირებები და ეროვნული ხელისუფლების დამხობა საქართველოში (1987-1992 წწ.), თბილისი, 2008.
2. საქართველოს სახალხო ფრონტის საარჩევნო მიმართვა ქართველი ხალხისადმი, 1990, 12 მარტი.
3. ბადრი მაჭავარიანი, მე და გარდაქმნა, გაზეთი „ქრისტიან-დემოკრატი“ 1990 წლის იანვარი.
4. გაზეთი „ქართული ფილმი“ 1990, 21 მარტი.
5. გ. ჭანტურია, არ დავუშვებთ კოალიციას!, გაზეთი „ქრისტიან-დემოკრატი“, 1990 წლის მაისი.
6. გაზეთი „ასავალ-დასავალი“, 2007, 18-24 ივნისი.

ინსტიტუტის თანამშრომელთა სამეცნიერო მივლინება შვედეთში

2011 წლის 24-25 ნოემბერს შვედეთის დედაქალაქ სტოკჰოლმში და საუნივერსიტეტო ქალაქ უფსალაში (სტოკჰოლმიდან ჩრდილოეთით 70 კმ-ზე) ჩატარდა სამეცნიერო კონფერენცია, რომელიც მიეძღვნა შვედურ-ქართულ ურთიერთობებს XI ს-ში.

კონფერენცია შვედეთში საქართველოს საელჩოს ეგიდით ჩატარდა. მის ორგანიზებაში დიდი წვლილი მიუძღვის პირადად საქართველოს ელჩს შვედეთში, კონსტანტინე ქავთარაძეს.

კონფერენციის მუშაობაში აქტიური მონაწილეობა მიიღო თსუ ივ. ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის დირექტორმა, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორმა, პროფესორმა ვაჟა კიკნაძემ; ასევე, ინსტიტუტის შუა საუკუნეების საქართველოს ისტორიისა და წყაროთმცოდნეობის განყოფილების უფროსმა მეცნიერ-თანამშრომელმა, ისტორიის დოქტორმა გიორგი ჭეიშვილმა.

ინსტიტუტის დირექტორმა კონფერენციაზე ორი მოხსენება წარადგინა: „საგა ინგვარ მოგზაურის შესახებ და ქართული წყარო („მატიანე ქართლისა“)“ და „ბაგრატ IV, ლიპარიტ ბაღვაში და ვარანგები ანუ ვიკინგები საქართველოში“.

საინტერესოა, რომ კონფერენციის ერთ-ერთი სხდომა ჩატარდა სტოკჰოლმის ეროვნულ ისტორიულ მუზეუმში (ე.წ. „ვიკინგების მუზეუმში“). მუზეუმის დარბაზში შვედეთის 50-მდე წამყვანი მეცნიერი იყო წარმოდგენილი. ვაჟა კიკნაძისა და გიორგი ჭეიშვილის მოხსენებებმა დიდი ინტერესი გამოიწვია. კონფერენციას განუმეორებელი ელფერი შესძინა ბატონი კოტე ქავთარაძის მიერ გამართულმა პრეზენტაციამ და მიღებამ. მიღება გაიმართა ვიკინგების მუზეუმის ოქროს ფონდში, სადაც ჩვეულებრივ, არც ფოტო და არც კინო გადაღება არ შეიძლება და მნახველთა ვიზიტის დროც მკაცრად განსაზღვრულია. ქართველებისათვის ოქროს ფონდში გამონაკლისი დაიშვა და მიღებამ საღამოს 5 სთ-დან 11 სთ-მდე გასტანა.

შვედი კოლეგებისათვის ნამდვილი აღმოჩენა იყო ოქროს ფონდში გამართულ პრეზენტაციაზე წარმოდგენილი ქართული სამზარეულოს დელიკატესები და ქართული ღვინო, ასევე, საჩუქრად მირთმეული სვანური ქუდები. პრეზენტაციას ესწრებოდნენ ქართველი მასპინძლები შვედეთში საქართველოს საელჩოს წარმომადგენლები, ქარ-

თველი მეცნიერები, აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის კულტურისა და ტურიზმის დეპარტამენტის თანამშრომლები, რომლებიც სწორედ ამ დროს ეწვივნენ სტოკჰოლმს და შვედი მეცნიერები. ოვალური დარბაზის ცენტრში მდებარე აუზი სავსე იყო საქართველოდან ჩამოსული ტურისტების მიერ წყალში ჩაყრილი ასეულობით მონეტით.

კონფერენციაზე დაისახა შვედურ-ქართული სამეცნიერო ურთიერთობების გაგრძელების პერსპექტივები. 2012 წლის გაზაფხულზე, საპასუხო ვიზიტით, თბილისს ეწვევა შვედ მეცნიერთა ჯგუფი პროფესორ გუნილა ლარსონის ხელმძღვანელობით. ზაფხულისათვის კი, სვარაუდოდ, დაიწყება დაზვერვითი არქეოლოგიური სამუშაოები საქართველოს იმ რეგიონებში, რომელთაც XI ს-ში ვიკინგები ესტუმრნენ.

პროფესორ ნიკო ჯავახიშვილის სამეცნიერო მივლინება პოლონეთში

2011 წლის 7-27 სექტემბერს პოლონეთის რესპუბლიკაში სამეცნიერო მივლინებით იმყოფებოდა ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის პროფესორი, ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის ახალი და უახლესი ისტორიის განყოფილების მთავარი მეცნიერ-თანამშრომელი, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი **ნიკო ჯავახიშვილი**. იგი მიწვეული იყო ამ ქვეყანაში გამართულ ორ საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციაში მონაწილეობის მისაღებად.

9-11 სექტემბერს, ვარმია-მაზურის საგოევიდოს ადმინისტრაციული ცენტრის – ქალაქ ოლშტინის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ორგანიზებით, ქ. რამსოვოში გაიმართა საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია თემაზე: „პოლონელი და მსოფლიოს სამართალმცოდნეები“. მასში მონაწილეობდნენ როგორც პოლონეთის ცალკეული სამეცნიერო-სასწავლო დაწესებულებების წარმომადგენლები, ასევე უცხოეთის სახელმწიფოებიდან ჩასული მეცნიერები.

კონფერენციის პირველ სამუშაო დღეს, ნ. ჯავახიშვილმა წაიკითხა ორი მოხსენება შემდეგ თემებზე:

1) „ქართული სამეფო ტახტის მემკვიდრე უფლისწული დავით ბაგრატიონი (1767-1819), როგორც სჯულმდებელი“;

2) „უფლისწული იოანე ბაგრატიონი (1768-1830) – სჯულმდებელი და ავტორი ქართული სახელმწიფო ჯილდოების პროექტისა“.

22-25 სექტემბერს, ლუბლინის საგოევიდოს ადმინისტრაციული ცენტრის – ქალაქ ლუბლინის მარია კიური-სკლოდოვსკაიას სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ორგანიზებით, ქ. კაზიმეჟ-დოლნიში გაიმართა საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია თემაზე: „პოლონეთი და პოლონელები – უცხოელთა თვალთ. უცხოელები – პოლონელთა თვალთ“. სამეცნიერო კონფერენციაში მონაწილეობდნენ როგორც პოლონეთის სამეცნიერო-სასწავლო დაწესებულებების წარმომადგენლები, ასევე საზღვარგარეთის ქვეყნებიდან მიწვეული მკვლევარები.

კონფერენციის გახსნის დღეს, ნ. ჯავახიშვილმა წაიკითხა მოხსენება თემაზე: „პოლონეთი და პოლონელები გამოჩენილ ქართველ მოღვაწეთა თვალთ (XX საუკუნის ოციან წლებამდე)“.

ზემოხსენებულ კონფერენციებში მონაწილეობის მიღების გარდა, ნ. ჯავახიშვილმა ქალაქ გდანსკის სახელმწიფო უნივერსიტეტში წაიკითხა ლექციათა მოკლე კურსი თემაზე: „ქართულ-პოლონური ურთიერთობის ისტორიიდან“ (12-27 სექტემბერს).

ნიკო ჯავახიშვილის გამოსვლა სამეცნიერო კონფერენციის გახსნაზე

*მარცხნივ – კონფერენციის ორგანიზატორი, პროფესორი ლეხ დუბელი
(22 სექტემბერი, 2011 წელი, ქალაქი კაზიმეჟ-დოლნი)*

ქრეტიული „ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები“

2007-2011 წლებში გამოქვეყნებული ნაშრომების ბიბლიოგრაფია

2007, №1

ვაჟა კიკნაძე, ახალი საარქივო მასალა ვაჟა-ფშაველას ოჯახური ბიოგრაფიისათვის (პავლე რაზიკაშვილი)

გელა საითაძე, შალვა ამირეჯიბი — გაზეთ „საქართველოს“ პუბლიცისტი **მზია ტყავაშვილი**, რუსეთის სამხედრო ექსპედიცია ოსების წინააღმდეგ და ოსთა საქართველოში მიგრაციის ზოგიერთი საკითხი

მზია ტყავაშვილი, კავკასიის ომისა და მუჰაჯირობის ზოგიერთი საკითხი **დოდო ჭუმბურიძე**, დიმიტრი ნაზარიშვილი

შოთა ვადაჭკორია, რუსეთის დემოკრატიულ-ფედერაციულ

სახელმწიფოდ მოწყობის იდეა ქართულ პოლიტიკურ აზროვნებაში (1917 წელი)

ნიკო ჯავახიშვილი, ესპანეთის სამოქალაქო ომი და საქართველო (1936-1939 წწ.)

ალექსანდრე ოთარაშვილი, ქართული მეფრინველეობის პროდუქტების ექსპორტი XIX საუკუნის II ნახევარსა და XX საუკუნის დასაწყისში

თენგიზ სიმაშვილი, „ოხრანკის“ „საიდუმლო თანამშრომლები“ — აგენტები 1905-1907 წლებში

ნუნუ მიქელაძე, საზოგადოებრივ-პოლიტიკური საკითხები გაზეთ „ამირანში“

ასმათ ჯიქია, რამდენიმე დაკვირვება სულხან-საბა ორბელიანის „სამოთხის კარზე“

მერაბ კალანდაძე, კონსტანტინე გამსახურდიას ნოველა „ნაპოლეონი“

ლელა სარალიძე, საფრანგეთის როლი თანამედროვე მსოფლიოში და საქართველო

შორენა მურუსიძე, სომხეთ-აზერბაიჯანის ტერიტორიული

პრეტენზიები ბათუმის ოლქზე (1919-1920)

მანანა დარჩაშვილი, 1991 წლის 9 აპრილი — საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენა

ბ ე ლ ი გ ი ა

ავთანდილ სონღულაშვილი, რელიგიური სექტების ისტორიიდან საქართველოში

ელდარ ბუბულაშვილი, რუსი ეგზარქოსების მოღვაწეობის

ისტორიიდან (XIX ს-ს I ნახევარი)

ხათუნა ქოქრაშვილი, ქართული საეკლესიო ისტორიოგრაფიის ძირითადი ტენდენციები (XIX ს-ის ბოლო — XX ს-ის დასაწყისი)

ირინე არაბიძე, ახალი წყაროები საქართველოს ეკლესიის

ავტოკეფალიის აღიარებასთან დაკავშირებით (1920 წ.)

ცაცა ჩხარტიშვილი, საეკლესიო პრესის ისტორიიდან; ჟურნალი „ჯვარი ვაზისა“ (1978 1, 2)

წ ე ა რ თ ი მ ტ ო ღ ნ ე თ ბ ა

გია გელაშვილი, XIX საუკუნის 10-30-იანი წლების ბრიტანელი მოგზაურები საქართველოს შესახებ (მოკლე მიმოხილვა)

მზია მგალობლიშვილი, ლელა მიქიაშვილი, მეტროლოგიურ ერთეულთა სისტემა XIX ს. პირველი ნახევრის საქართველოში ჟაკ ფრანსუა გამბას მასალების მიხედვით

ე თ ფ ა ღ ა ტ ზ ა დ ი ც ი ე ბ ი

გიორგი გოცირიძე, ტრადიციული ქართული სუფრის კულტურულ-ისტორიული პარადიგმები

კ რ ი ტ ი კ ა ღ ა ბ ი ბ ლ ი თ რ ზ ა ფ ი ა

აკაკი მათიაშვილი, გელა საითიძის ნაშრომი — ქართული პოლიტიკური აზრის ისტორიიდან

2007, №2

გელა საითიძე, ილია ჭავჭავაძე რუსეთის სახელმწიფო საბჭოში ვაჟა კიკნაძე, ილია ჭავჭავაძე და მე-19 საუკუნის სამღვდელოება ავთანდილ სონღულაშვილი, ისტორია — ყალბი და ჭეშმარიტი მზია ტყავაშვილი, კაზაკთა ყოფა-ცხოვრება ჩრდილო კავკასიაში და მათი გადასახლების სისტემა

დოდო ჭუმბურიძე, კიკია აბაშიძე (მოღვაწეობისა და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური აზროვნების ზოგიერთი ასპექტის შეფასებისათვის)

ვაჟა ჩოჩია ინგლისის პოლიტიკა და ანტანტის შექმნა(1904 - 1907)

ნიკო ჯავახიშვილი, რუსეთის უკანასკნელი იმპერატორი და ქართველები ლელა სარალიძე, საქართველოს პირველი რესპუბლიკა (1918-1921 წ.წ.) და ოსეთის საკითხი

შორენა მურუსიძე, ბათუმის ოლქის საკითხი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის საგარეო პოლიტიკაში (1918-1920 წ.წ.)

ნუგზარ ზოსიძე, ირაკლი მანველიძე, საქართველო 1921 წლის თებერვალ-მარტში

შოთა ვადაჭკორია, "დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის" საკითხი და ქართული პოლიტიკური აზრი 1991- 1994 წლებში

ი ს ტ ო ზ ი ა ღ ა ე თ ნ ო ს ო ტ ი თ ღ ო რ ი ა

ხათუნა ქოქრაშვილი, სამხრეთ საქართველოდან 1944 წელს გასახლებული მოსახლეობა და სამცხე-ჯავახეთის მკვიდრთა კოლექტიური მენსიერება

ზ ე ლ ი გ ი ა

ელდარ ბუბულაშვილი, „ოსეთის სასულიერო კომისიის“

მოღვაწეობის ისტორიიდან

ირინე არაბიძე, ამიერკავკასიის განსაკუთრებული კომიტეტის („ოზაკომი“) წვლილი საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალურ უფლებათა განხორციელების საქმეში (დროებითი მმართველობის სხდომის ოქმების მიხედვით)

ცაძა ჩხარტიშვილი, ქართული მართლმადიდებლური ეკლესია საქართველო-ს ერთიანობისათვის ბრძოლაში

ლეილა მჭედლიშვილი-ნაკუდაიძე, დუხობორების ისტორიიდან ამერიკა-ში

თენგიზ სიმაშვილი, **თეიმურაზ ვახტანგიშვილი**, რადიკალური ისლამური მიმდინარეობა ვაჰაბიზმი და საქართველო

წყაჩოთქოღნეთბა

გია გელაშვილი, გერმანელი მოგზაურები საქართველოში (XVIII - XIX ს.ს.)

მზია მგალობლიშვილი, **ლელა მიქიაშვილი**, ჟაკ ფრანსუა გამბა ვაჭრობის განვითარების პერსპექტივებისა და გარანტიების შესახებ XIX ს. პირველი ნახევრის საქართველოში (თბილისის სტრატეგიული ადგილმდებარეობის ანალიზი)

ისტორიული დეკორაფია

დავით ჯავახიშვილი, ქართლ-კახეთის მეფეთა ოჯახები და მათი თანამედროვე შთამომავლები

ანზორ სახვაძე, იმიგრაციული პოლიტიკის სამართლებრივი საფუძვლები საქართველოში რუსეთთან შეერთების შემდეგ

ქიტიქა და ბიბლიოტეკა

ვოიცეხ მატერსკი, რეცენზია პროფესორ ნიკო ჯავახიშვილის ნიგნზე: „Грузины под российским флагом“

მერაბ კალანდაძე, მარკ ბლოკის ნიგნი „ფეოდალური საზოგადოება“

გახსენება

მერაბ კალანდაძე, კოტე ანთაძის გახსენება

2008, № 1(3)

ავთანდილ სონღულაშვილი, ვინ არის ეროვნული უმცირესობა?

მზია ტყავაშვილი, რუსეთის სამხედრო ექსპედიცია „ოსეთის ვილაიეთ დვალეთში“ (1821 წელი)

ნიკო ჯავახიშვილი, ქართულ-ფინური ურთიერთობის ისტორიიდან **გელა საითიძე**, XX საუკუნის 10-იანი წლების ქართული ეროვნულ-დემოკრატიული პრესა და ჟურნალი „ნიშადური“ (1907-1908)

დოდო ჭუმბურიძე, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის იდეოლოგიური საფუძვლები XX საუკუნის საქართველოში

გიორგი გოცირიძე, ილია ჭავჭავაძე აფრიკის კოლონიური დაყოფის შესახებ

ოთარ გოგოლიშვილი, პრესის როლი სოციალური და ეროვნული მოძრაობის გააქტიურების საქმეში (ბათუმის ოლქი, 1911-1913 წწ.)

თეიმურაზ ვახტანგიშვილი, იაკობ გოგებაშვილის ერთი სტატიის გამო („დიდი ვარამის შესახებ“)

თენგიზ სიმაშვილი, სოციალ-დემოკრატი – ბოლშევიკი ტერორისტები ილიას მკვლელობის შემსრულებლები

ლელა სარალიძე, დასავლურ-დემოკრატიული ღირებულებები და ქართული ემიგრაცია

ნიკო ჯავახიშვილი, ქართველთა ქორწინებანი რომანოვთა დინასტიის წარმომადგენლებზე

მადონა ქებაძე, იუზეფ პილსუდსკი — პოლონელი ხალხის სახელოვანი შვილი

მერაბ კალანდაძე, რუსეთის ისტორიის პერიოდიზაცია

ბ ო ლ ი ტ ი კ ა

Кикнадзе В. И., Проблемы становления гражданского общества в современной Грузии

თენგიზ გრიგოლია, ევროკავშირის კონსტიტუცია — უტოპია თუ რეალობა
შოთა ვადაჭკორია, რუსეთის საჯარისო შენაერთების საქართველოდან გაყვანის საკითხი და ქართული სინამდვილე (1918-2006 წწ.)

ჯემალ არიხოვი, საქართველო-აზერბაიჯანს შორის ურთიერთობის ზოგიერთი ასპექტები (1990-2007 წლებში)

ზ ე ლ ი გ ი ა

ელდარ ბუბულაშვილი, „კავკასიაში მართლმადიდებელი ქრისტიანობის აღმდგენელი საზოგადოების“ მოღვაწეობის ისტორიიდან

ხათუნა ქოქრაშვილი, კათოლიკოს-პატრიარქის კირიონ II-ის ეროვნული და საზოგადოებრივი პოზიცია

ცაცა ჩხარტიშვილი, ქართული მართლმადიდებლური პრესა („შინაური საქმეები“, „განთიადი“)

სოფიო ანდლულაძე, სვანეთის მეცნიერული შესწავლის საკითხისათვის დეკანოზ პოლიევქტოს კარბელაშვილის შემოქმედებაში

ირინა არაბიძე, საქართველოს საეკლესიო საქმეთა გადამწყვეტი კომისიის პროფესორ ბენეშევიჩის მოღვაწეობა და საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის საკითხი (1917 წ.)

წ ყ ა ზ ო თ მ ტ ო დ ნ ე თ ბ ა

გია გელაშვილი, გოტფრიდ მერცბახერი საქართველოს მთის მოსახლეობის შესახებ

გია გელაშვილი, სამი ინგლისური დოკუმენტი საქართველოს შესახებ

ყ ო ფ ა დ ა ტ ზ ა დ ი ტ ი ე ბ ი

ნინო ღამბაშიძე, „ენა, მამული, სარწმუნოება“ დმანისის რაიონის აზერბაიჯანელი მოსახლეობის ცხოვრებაში

ი ს ტ ო ზ ი უ ლ ი დ ე მ ო გ ზ ა ფ ი ა

დავით ჯავახიშვილი, ქართლ-კახეთის უფლისწულთა საქორწინო ასაკი

დავით ჯავახიშვილი, კახეთის ბატონიშვილთა მეუღლეები

კ ზ ი ტ ი კ ა დ ა ბ ი ბ ლ ი თ ო გ ზ ა ფ ი ა

ალექსანდრე ბენდიანიშვილი, საყურადღებო ნაშრომი ბოლო ბაგრატიოვანი ხელმწიფის შესახებ

2008, № 2(4)

ს ა ქ ა რ თ ე კ ე ლ ო ს ი ს ტ ო რ ი ა

ნიკო ჯავახიშვილი, დიპლომატიური ეტიკეტი და ნადიმის ტრადიციები ქართულ სამეფო კარზე (XVI–XVIII საუკუნეები)

ნიკო ჯავახიშვილი, ლეჩხუმის სარდალ-მოურავები, (XVIII საუკუნის მიწურული – XIX საუკუნის დასაწყისი)

დოდო ჭუმბურიძე, საინგილო (ისტორია და თანამედროვეობა)

მზია ტყავაშვილი, ოსების 1810-11 წლების აჯანყება ლეონ ბატონიშვილის ხელმძღვანელობით

ედიშერ ნარიმანიძე, ქართველ მაჰმადიანთა აჯანყება და სამცხე-ჯავახეთი (1917 წ. ნოემბერი-1918 წ. ივნისი)

შოთა ვადაჭკორია, ბრესტის საზავო ხელშეკრულება და ქართული პოლიტიკური აზრი 1918 წელს

დოდო ონიკაძე, „სამუსლიმანო საქართველოს“ საკითხისათვის 1918-1921 წლებში

მალხაზ ცირეკიძე, „დაჰყავ და იბატონეს“ დამპყრობლური დოქტრინა მოქმედებაში (ზაქათალის ოლქის მაგალითზე)

დოდო ჭუმბურიძე, მიხეილ ჯავახიშვილის ერთი წერილი საქართველოს საზღვრების შესახებ

ცაცა ჩხარტიშვილი, პოლონეთ-საქართველოს ურთიერთობის ზოგიერთი საკითხი

ვახტანგ ფერაძე, რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიიდან

ნათელა ჯორჯიკია, ეპიზოდები საქართველოს ავტონომიების ისტორიიდან (1938-1952 წწ.)

ლელა სარალიძე, ცხინვალის რეგიონის ისტორიიდან (1990-1991 წწ.)

უ ნ ი ე კ რ ს ი ტ ე ტ ი ს 90 წ ლ ი ს ი უ ბ ი ლ ე

გელა საითიძე, უნივერსიტეტის დაარსების ისტორიისთვის

მ ს ო ფ ლ ო ო ს ტ ო რ ი ა

ზაურ გუმაშვილი, ჩეჩნეთი 1816-1819 წლებში

ვაჟა ჩოჩია, ინგლისის პოლიტიკა სარაევოს მკვლელობის შემდეგ

ვასილ კაჭარავა, ცივი ომი, პრეზიდენტი ეიზენჰაუერი და რასიზმი 1950-იანი წლების ამერიკაში

ვასილ კაჭარავა, დუაიეტ ეიზენჰაუერი და 1956 წლის აჯანყება უნგრეთში

ედიშერ გვენეტაძე, ირანის ისლამური რევოლუცია და მსოფლიო

ბ ო ლ ო ტ ო კ ა

მაია ამირგულაშვილი, გვჭირდება თუ არა იდეოლოგია

ჩ ე ლ ო გ ი ა

ავთანდილ სონღულაშვილი, სომხური ეკლესიის პრეტენზიები საქართველოში

ელდარ ბუბულაშვილი, ეგზარქოსობის პერიოდში არსებული სასულიერო სასწავლებლები (ზოგადი დახასიათება)

სოფიო ანდლულაძე, საერო და სასულიერო განათლების სინთეზის საკითხი ეპისკოპოს სტეფანე ბოძელის (ვასილ კარბელაშვილი) შემოქმედებაში

ი ს ტ ო ზ ი ო გ რ ა ფ ი ა

ოთარ გოგოლიშვილი, ჩეხეთის 1618 წლის აჯანყების საისტორიო წყაროებისა და ლიტერატურის მიმოხილვა

ხათუნა ქოქრაშვილი, საქართველოს ისტორიის პრობლემატიკა კათოლიკოს-პატრიარქის კირიონ II-ის ნააზრევში

შორენა მურუსიძე, ქართული ემიგრაციის ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის კვლევის პრობლემები

მერაბ კალანდაძე, პროფესორი ვარლამ დონაძე

წ ყ ა ზ ო თ ე ტ ო დ ნ ე ბ ა

ლელა მიქიაშვილი, იოანე ქართველიშვილის “მემუარების“ მნიშვნელობა ქართულ ისტორიოგრაფიაში

დავით ჩოჩიშვილი, იეჰუდა ჩორნის მოგზაურობა დასავლეთ საქართველოში

გია გელაშვილი, ინგლისელი ჟურნალისტი ჰენრი ნევისონი საქართველოს შესახებ (1906)

ი ს ტ ო ზ ი უ ლ ო დ ე ქ ო გ რ ა ფ ი ა

დავით ჯავახიშვილი, ქართველ მეფეთა მეუღლეები (ბაგრატიონთა დინასტიის კახეთის შტო)

დავით ჯავახიშვილი, ქართველ მეფეთა შვილების რაოდენობა (ბაგრატიონთა დინასტიის კახეთის შტო)

გ ა ხ ს ე ნ ე ბ ა

მიხეილ ქავთარაძის მოსაგონარი

2009, № 1(5)

ს ა ქ ა ზ ო ე ე ლ ო ს ი ს ტ ო ზ ი ა

ნიკო ჯავახიშვილი, ქართულ-ლატვიური ურთიერთობის ისტორიიდან **ნუნუ მიქელაძე**, განათლების საკითხი გაზეთ „ისარში“

ალექსანდრე მოსიაშვილი, გაზეთში „ხმა კახეთისა“ გამოქვეყნებული პუბლიკაციების ავტორთა ბიოგრაფიისათვის

ალექსანდრე მოსიაშვილი, გაზეთი „ხმა კახეთისა“ თერგდალეულთა თვალსაჩინო წარმომადგენლების შესახებ

შოთა ვადაჭკორია, ტრაპიზონის საზავო კონფერენცია და ქართული პოლიტიკური აზრი 1918 წელს

ოთარ გოგოლიშვილი, ახალი საარქივო მასალები ბათუმის წყალმომარაგებისა და საეკლესიო მშენებლობის შესახებ **XX** საუკუნის პირველ მეოთხედში

დალი ზერაგია, ეროვნული პრობლემის შალვა ნუცუბიძისეული ხედევა

მაკა შავგულიძე, თელავის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის ისტორია და მისი განვითარების პერსპექტივები

ი ს ტ ო ზ ი უ ლ ო ბ ო ზ ტ ლ ე ტ ე ბ ო

დოდო ჭუმბურიძე, „უჩინარი, მაგრამ დიადი“ – ალექსანდრე გარსევანიშვილი (1864-1936)

ცაცა ჩხარტიშვილი, იოსებ ჩიჯავაძის ბიოგრაფიის ზოგიერთი საკითხი
იგორ კვესელავა, სტალინიზმი, სტალინის პიროვნულ-პოლიტიკური შტრი-
ხები

ქ ა ლ ი ე მ ი გ ზ ა ც ი ი ს ი ს ტ თ ზ ი ი ლ ა ნ

ნიკო ჯავახიშვილი, ქართული ლეგიონის ბონები (1916-1917 წწ.)
მზია ტყავაშვილი, ქართული დიასპორა და 1917 წლის რევოლუციური
პროცესები რუსეთის იმპერიაში (პრესის მასალების მიხედვით)
ლელა სარალიძე, საქართველოს ემიგრაციული მთავრობის მოღვაწეობის
ისტორიიდან (1921-1922 წწ.)
რუსუდან დაუშვილი, ქართული ემიგრაციის კავკასიური პოლიტიკა (1920-
1930-იან წლები)

ბ თ ლ ი ტ ი კ ა

ჯემალ გახოკიძე, რუსეთ-საქართველოს ომის პოლიტიკური ფაქტორები
ვაჟა შუბითიძე, **რეზო რუხაძე**, საქართველოს პოლიტიკური ორიენტაცია
თენგიზ გრიგოლია, **მაია ამირგულაშვილი**, საქართველოს ინტეგრაციის
მიმზიდველი და რისკ-ფაქტორები ბისეკისა და სუამის ფარგლებში
მაია ამირგულაშვილი, გლობალიზაცია და საქართველოს სამომავლო
განვითარების პერსპექტივები
ედიშერ გვენეტაძე, ბალკანეთის კრიზისიდან – კოსოვოს დამოუკიდებლო-
ბამდე
სულიკო გრიგალაშვილი, არქტიკა - ახალი გეოპოლიტიკური არენა

ჩ ე ლ ი გ ი ა . ე კ ლ ე ს ი ი ს ი ს ტ თ ზ ი ი

ავთანდილ სონღულაშვილი, ქართველი ებრაელების რელიგია და ყოფა-
ცხოვრება
ქეთევან პავლიაშვილი, ქართული მართლმადიდებლობის დენაციონალი-
ზაციის პროცესი და რუსული ბიზანტიზმის შედეგები საქართველოს მარ-
თლმადიდებელ სამოციქულო ეკლესიაში (XIX-XXს-ის დასაწყისი)
ელდარ ბუბულაშვილი, იმერეთის ეპარქია ეგზარქოსობის პერიოდში
ირინა არაბიძე, მისიონერი იგნატევი საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფა-
ლიის შესახებ
სოფიო ანდლულაძე, სრულიად საქართველოს სამოციქულო მართლმადი-
დებელი ეკლესიის მეოთხე კრება (1927 წლის 21-27 ივნისი) და ეპისკოპოსი
სტეფანე ბოდბელი (ვასილ კარბელაშვილი)

წ ყ ა ზ თ თ ე ტ თ ღ ნ ე თ ა

მზია მაგლობლიშვილი, **ლელა მიქიაშვილი**, ჟაკ ფრანსუა გამბა ქარ-ბე-
ლაქნელი ლეკებისა და ინგილოების შესახებ
გია ველაშვილი, ჰაქსტჰაუზენის ცნობები ოსების შესახებ
გოჩა საითიძე, ახალი მასალები წმინდა მღვდელმონაშე არქიმანდრიტ გრი-
გოლ ფერაძის ცხოვრება-მოღვაწეობის ისტორიიდან

ი ს ტ თ ზ ი ე ლ ი დ ე მ ი გ ზ ა ფ ი ა

დავით ჯავახიშვილი, ქართლ-კახეთის უფლისწულთა შთამომავლობა
(XVIII-XXI საუკუნეები)

კ რ ი ტ ი კ ა ლ ა ბ ი ბ ლ ი თ გ რ ა ფ ი ა

გელა საითიძე, მნიშვნელოვანი ლირებულების წიგნი
ჯონი კვიციანი, სალომე ბახია-ოქრუაშვილი, ისტორიის გაკვეთილები
(დაკვირვება ზაურ მარგიევის წიგნზე „Батум во времена Османской империи“, ბათუმი, 2008 წ.)

გ ა ს ს ე ნ ე კ ბ ა

თამარ ანთაძე, მერაბ კალანდაძე, ნოდარ კიკვაძე – ენციკლოპედიურად განათლებული პიროვნება

2009, № 2(6)

9 ა პ რ ი ლ ი

ავთანდილ სონღულაშვილი, 9 აპრილის ტრაგედიის პოლიტიკური შეფასებისათვის

ცაცა ჩხარტიშვილი, 9 აპრილის ლებედისეული ხედავა

ს ა ქ ა რ თ ე ე ლ თ ს ი ს ტ თ რ ი ა

ნიკო ჯავახიშვილი, ოთხი ეტიუდი ბალტიის ქვეყნებთან საქართველოს ურთიერთობის ისტორიიდან

ნიკო ჯავახიშვილი, თავად აფხაზთა საგვარეულოს ისტორიისათვის **აპოლონ თაბუაშვილი**, სახელმწიფო გადასახადების შეკრების ორგანიზების საკითხისათვის XVIII საუკუნის II ნახევრის ქართლ-კახეთის სამეფოში

დოდო ჭუმბურიძე, „თანამედროვეობის ყველაზე დიდი მეცნიერი“ და „საქართველოს ლომონოსოვი“ – ვასილ პეტრიაშვილი (1845-1908)

შოთა ვადაჭკორია, ოსების 1918 წლის აჯანყებების თავისებურებები და ოსი სეპარატისტების განიარაღების მცდელობის ასახვა ქართულ პოლიტიკურ აზროვნებაში

ნატო სონღულაშვილი, ქართული ერთობის ჰომოგენიზაციის პროცესი და მისი ასახვა XX საუკუნის პირველი ოცნლეულის ბეჭდურ მედიაში

ლელა სარალიძე, საქართველოში ეუთოს მისიის მოღვაწეობის ისტორიიდან

ქ ა რ თ უ ლ ი ე მ ი გ რ ა ტ ი ი ს ი ს ტ თ რ ი ა

შორენა მურუსიძე, ერეკლე შველიძე, „ქართველ მხედართა დარაზმულობის“ ისტორიიდან

მ ს თ ფ ლ ი თ ი ს ტ თ რ ი ა

ვასილ კაჭარავა, მაკარტიზმის შუქჩრდილები 1950-იანი წლების ამერიკაში **თენგიზ სიმაშვილი**, რუსული სპეცსამსახურების ისტორიიდან

ვასილ კაჭარავა, 1954 წლის სახელმწიფო გადატრიალება გვატემალაში და ცენტრალური სადაზვერვო სააგენტო

ბ თ ლ ი ტ ი კ ა

თორნიკე შურღულაია, აშშ-ის საგარეო დაზვერვის სტრატეგია

ზურაბ კვეციანიძე, რუსეთის როლი და ადგილი გლობალურ გეოპოლიტიკაში

კორნელი კაკაჩია, ამერიკული დიპლომატიის „ახალი ტონი“ და საქართველო

ვანტანგ რჩეულიშვილი, საქართველოს საგარეო-პოლიტიკური ფუნქციების შესახებ

სულიკო გრივალაშვილი, გლობალური ეკონომიკური კრიზისი და ავტოკრატიის მომავალი

ქეთი ჯიჯეიშვილი, შიო სანაძე, გიორგი ჩხიკვიშვილი, საბედისწერო პოლიტიკური პარალელები

ბ ე ლ ი გ ი ა . ე კ ლ ე ს ი ი ს ი ს ტ ო რ ი ა

ელდარ ბუბულაშვილი, საინგილოს ქრისტიანი მოსახლეობა XX საუკუნის 20-40-იან წლებში

მზია ტყავაშვილი, ქსნის ერისთავების მამულების საკითხი დოსითეოს ფიცხელაურის „ოსეთის სასულიერო კომისიის“ პროექტში

გელა საითიძე, „სული დასდევს ცხოვართა თვისთათვის...“ (ახალმონამეთა ხსოვნისათვის)

ირინა არაბიძე, ივანე ჯავახიშვილის ღვანლი საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალურ უფლებათა განხორციელების საქმეში (1917 წ.)

ქეთევან პავლიაშვილი, საბჭოთა იმპერიის საეკლესიო პოლიტიკა მახლობელ აღმოსავლეთში XX ს-ის 20-60-იან წლებში („სტალინის პროექტი“ და ე. წ. „ფორთოხლის გარიგება“)

ი ს ტ ო რ ი ა ო გ რ ა ფ ი ა , მ ე თ ო დ ი და მ ე თ ო დ ო ლ ო გ ი ა

მერაბ კალანდაძე, ისტორია, ისტორიოგრაფია, ისტორიის ფილოსოფია, მეთოდოლოგია

ხათუნა ქოქრაშვილი, „ქალთა ისტორია“ და გენდერული კვლევები სასიტორიო მეცნიერებაში

წ ყ ა რ ო თ მ ტ ო დ ნ კ ო ბ ა

მზია მგალობლიშვილი, **ლელა მიქიაშვილი**, XIX ს. 30-იანი წლების რაჭა ფრედერიკ დიუბუა დე მონპერეს „მოგზაურობის“ მიხედვით

გია გელაშვილი, რამდენიმე წერილი ოლივერ უორდროპის კოლექციიდან

გია გელაშვილი, ბოლშევიკების შეჭრა საქართველოში

მ უ ზ ე უ მ ე ბ ო

მაკა შავგულიძე, ალექსანდრე ჭავჭავაძის სახლ-მუზეუმის ისტორია და მისი განვითარების პერსპექტივები

ი ნ ფ ო რ მ ა ტ ო ა

ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის დელეგაციის მონაწილეობა პოლონელ ისტორიკოსთა XVIII საერთო-ეროვნულ ყრილობაში

პროფესორ ნიკო ჯავახიშვილის მივლინება ლატვიაში

2010, № 1(7)

ბ ლ ა ტ ო ნ ი ო ს კ ე ლ ი ა ნ ი - 2 0 0

გელა საითიძე, პლატონ იოსელიანი – რედაქტორი, პუბლიცისტი
(დაბადების 200 წლის გამო)

ხათუნა ქოქრაშვილი, პლატონ იოსელიანი – საეკლესიო ისტორიის მკვლევარი (ზოგადი მიმოხილვა)

ს ა ქ ა წ თ ე კ ე ლ ო ს ი ს ტ ო წ ი ა

დოდო ჭუმბურიძე, რუსული კოლონიზაცია აფხაზეთში და დასახლება პარნაუთი

ცაცა ჩხარტიშვილი, აფხაზეთის თეატრალური ცხოვრება XIX საუკუნის 80-90-იან წლებში და ისტორიული მეხსიერება

ოთარ გოგოლიშვილი, აჭარა უცხოელი ისტორიკოსის თვალთ (XIX ს-ის 80-იანი წლები)

ილია ვადაჭკორია, გაზეთი „ივერია“ საქართველოს ისტორიის წყაროებისა და გამოქვეყნებული მეცნიერული ლიტერატურის შესახებ (1886-1889 წწ.)

ქეთევან მანია, ქართული ნაციონალური იდენტობის წრთობის პროცესი „ივერიის“ (1887) მიხედვით

ნატო სონღულაშვილი, იდენტობრივი ავტონომიურობის იდეალი: თავისუფლების იდეა და მისი კულტივაცია ბეჭდური მედიის საშუალებით XX საუკუნის 10-იანი წლების ქართულ ერთობაში

ირინა არაბიძე, დამატებითი ცნობები ექვთიმე თაყაიშვილის 1917 წლის ექსპედიციასთან დაკავშირებით

ლელა სარალიძე, ე. წ. „სამხრეთ ოსეთის“ ავტონომიური ოლქის შექმნის ისტორიიდან (1917-1922 წწ.)

შოთა ვადაჭკორია, შიდა ქართლის მთის ოსების საგადასახლებო პოლიტიკა და ქართული პოლიტიკური აზრი (XX საუკუნის 20-იანი წლები)

ნუგზარ ზოსიძე, ბათუმის ოლქი 1920 წლის პირველ ნახევარში

ნინო ლამბაშიძე, ვახტანგ ლამბაშიძე – ცხოვრება და მოღვაწეობა

თამარ თამარაშვილი, განათლების ისტორიიდან საქართველოში (თელავის პედაგოგიური ტექნიკუმი (1924-1939))

ს ა ქ ა წ თ ე კ ე ლ ო დ ა მ ს ო ფ ლ ი ო

ნიკო ჯავახიშვილი, ქართველთა კვალი ბალტიისპირეთში (XVII საუკუნის მიწურულიდან – XIX საუკუნის შუა ხანებამდე)

გიორგი ბეჟიტაშვილი, პოლონეთში ქართული სამხედრო ემიგრაციის ისტორიის ზოგიერთი ასპექტი

ავთანდილ სონღულაშვილი, საქართველოს ურთიერთობა დასავლეთ ევროპასა და ამერიკის შეერთებულ შტატებთან XX საუკუნის პირველ მეოთხედში

ნოდარ ხორბალაძე, საქართველოში რუსეთის იმპერიული პოლიტიკის ისტორიიდან

მალხაზ მაკარაძე, დამოუკიდებელი ქართული სახელმწიფო და რუსეთის აგრესიული პოლიტიკა

სოფიკო დავლაშერიძე, საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენა და აშშ-ის პოლიტიკა პოსტსაბჭოურ სივრცეზე

კორნელი კაკაჩია, აშშ-საქართველოს სტრატეგიული თანამშრომლობის ქართია: იცავს თუ არა ის საქართველოს უსაფრთხოებას?

კ ა კ ე ს ი ა ს ი ს ტ ო ზ ი ა

მზია ტყავაშვილი, მოტლანდიელთა ახალშენის ისტორიიდან ჩრდილო კავკასიაში (XIX საუკუნის დასაწყისი)

მ ს ო ფ ლ ი ო ს ტ ო ზ ი ა

თამარ ანთაძე, უილიამ III ორანელი

ვასილ კაჭარავა, 1952 წლის საპრეზიდენტო არჩევნები ამერიკის

შეერთებულ შტატებში

ვასილ კაჭარავა, პოლიტიკური პარტიების იდეოლოგია და პლატფორმები აშშ-ის 1952 წლის საპრეზიდენტო არჩევნებში

ბ ო ლ ი ტ ი კ ა

თენგიზ გრიგოლია, რუსეთი და ირანი ახლო აღმოსავლეთის რეგიონალურ გეოპოლიტიკაში

თორნიკე შურლულაია, აშშ-ს ნაციონალური უსაფრთხოების სააგენტო („შავი ოთახი“)

მაია ამირგულაშვილი, გლობალიზაციის თანამედროვე ტენდენციები

ს ა მ ხ ე ჯ ზ ო ს ტ ო ზ ი ა დ ა ნ

თეიმურაზ დალაქიშვილი, *ხათუნა თოდაძე*, *დავით მამულაიშვილი*, ტრადიციული კავკასიური საბრძოლო იარაღის

წარმოების ისტორიულ-გეოგრაფიული მიმოხილვა

(ძირითადი ტიპები და სახეები)

ზ ე ლ ი გ ი ა . ე კ ლ ე ს ი ა ს ი ს ტ ო ზ ი ა

ელდარ ბუბულაშვილი, უცნობი მასალები სასულიერო განათლების შესახებ XX ს.-ის 20-იანი წლების საქართველოში

სოფიო ანდლულაძე, ქართველი სამღვდლოება საბჭოთა ტოტალიტარული რეჟიმის დამყარების პერიოდში და ეპისკოპოსი სტეფანე ბოდბელი (ვასილ კარბელაშვილი)

ი ს ტ ო ზ ი ო გ ზ ა ფ ი ა

მერაბ კალანდაძე, დასავლეთ ევროპის ახალი ისტორიის საკითხები

XX საუკუნის ქართულ ისტორიოგრაფიაში

წ ყ ა ზ ო თ მ ტ ო ჯ ნ ე თ ა

ნიკო ჯავახიშვილი, ტომონიმ „თბილისის“ ისტორიისათვის

ხათუნა ქოქრაშვილი, „ოსეთის სასულიერო კომისიის“ არქიმანდრიტი ნიკიფორე შიდა ქართლში ოსების განსახლების შესახებ (1817-1818 წწ.)

მზია მგალობლიშვილი, *ლელა მიქიაშვილი*, მასალები XIX ს. 30-იანი წლების აფხაზეთის სამთავროს ისტორიიდან (ფრედერიკ დიუბუა დე მონპერეს „მოგზაურობის“ მიხედვით)

გია გელაშვილი, სამი დოკუმენტი საქართველოს შესახებ

ნ უ ქ ი ზ ქ ა ტ ი კ ა

ირაკლი ფალავა, თბილისური მონეტების წონითი სტანდარტი, ნომინალთა სისტემა და მოჭრის ტექნიკა (ავშარიანთა დინასტიის პერიოდი)

თ კ ა ლ ს ა ზ ნ ი ს ი

ზურაბ კვეციანიძე, საჭიროა თუ არა საქართველოს ისტორიის „ხელახლა დანერა“

ქ ი ტ ი კ ა ლ ა ბ ი ბ ლ ი თ გ ნ ა ფ ი ა

ნიკო ჯავახიშვილი, სოლიდური სამეცნიერო ნიგნი

გ ა ხ ს ე ნ ე ბ ა

დოდო ჭუმბურიძე, ალექსანდრე ბენდიანიშვილი

2010, № 2(8)

ს ა ქ ა ნ თ ე ე ლ თ ს ი ს ტ თ ნ ი ა

ვასტანგ სონღულაშვილი, აღმოსავლეთ საქართველოს ცენტრალური ხელისუფლების ორგანიზაცია XVIII საუკუნეში (მეფე)

ილია ვადაჭკორია, ფეოდალური საქართველოს პოლიტიკური და სოციალური ისტორიის საკითხები გაზეთ „ივერია“-ს მიხედვით (1886-1889 წწ.)

ოთარ გოგოლიძე, საზოგადოებრივი მოძრაობა და პოლიტიკური ვითარება ბათუმის

ოლქში მე-20 საუკუნის დასაწყისში

დოდო ჭუმბურიძე, რუსული დასახლებები აფხაზეთში XIX საუკუნის ბოლოს და XX საუკუნის დასაწყისში

ნუგზარ ზოსიძე, კიდევ ერთხელ ტრაპიზონის საზავო კონფერენციის შესახებ

შოთა ვადაჭკორია, შიდა ქართლის მთის ოსების „დამოუკიდებლობის“ საკითხი

და ქართული პოლიტიკური აზრი (1918-1920 წწ.)

ელდარ ბუბულაშვილი, რაფიელ ივანიცკი-ინგილოს ბიოგრაფიისათვის

ს ა ქ ა ნ თ ე ე ლ თ ლ ა მ ს თ ფ ლ ი თ

გელა საითიძე, პოლონეთის საკითხი გაზეთ „ივერიაში“

ნიკო ჯავახიშვილი, ქართულ-ბალტიური ურთიერთობის ისტორიიდან (XIX საუკუნის დასაწყისიდან – XX საუკუნის დასაწყისამდე)

ქ ი მ ი გ ნ ა ტ ი ი ს ი ს ტ თ ნ ი ი დ ა ნ

ნიკო ჯავახიშვილი, ქართულ-ბალტიური ურთიერთობა ემიგრაციაში. ბალტიის ქვეყნები ქართველ ემიგრანტთა თვალსაწიერში (1921-1991 წწ.)

რუსუდან დაუშვილი, ქართველ ემიგრანტთა პოლიტიკური საქმიანობა ამერიკაში XX საუკუნის 20-50-იან წლებში

შორენა მურუსიძე, „ბოლშევიზმის წინააღმდეგ მებრძოლი ამერიკული კომიტეტი“

კ ა კ კ ა ს ი ს ს ი ს ტ ო ზ ი ა

გია გელაშვილი, დ. ლამბაშიძე, კავკასია (მისი ხალხი, ისტორია ეკონომიკა და თანამედროვე მდგომარეობა) (ლონდონი, 1918)
მზია ტყავაშვილი, დალესტნელთა მუჰაჯირობა XIX საუკუნის 60-იან წლებში

მ ს ო ფ ლ ო ო ს ტ ო ზ ი ა

ედიშერ გვენეტაძე, ისრაელის სახელმწიფოს ჩამოყალიბების ისტორიიდან **ვასილ კაჭარავა**, კუბის რევოლუცია და ეიზენჰაუერის ადმინისტრაცია **თორნიკე შურლუაია**, დიდი ბრიტანეთის სპეცსამსახურები

ბ ო ლ ო ტ ო კ ა

ავთანდილ სონღულაშვილი, ადამიანის უფლებები — ისტორიული „შტრიხები“

ლელა სარალიძე, ევროკავშირი და საქართველო (კონფლიქტების მოგვარების

ევროპული გზა)

გელა ცაავა, რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობები: რუსეთის ფაქტორი აფხაზეთის კონფლიქტთან მიმართებაში

ზურაბ კვეციანაძე, რუსეთის საგარეო პოლიტიკა და ნატოს აღმოსავლეთით გაფართოების საკითხი

მაია ამირგულაშვილი, რელიგიების როლი თანამედროვე გლობალიზებულ პოლიტიკურ სივრცეში

ს ა მ ხ ე ჯ ზ ო ო ს ტ ო ზ ი ა ო დ ა ნ

გიორგი კოკოშაშვილი, ისარი როგორც სასრული იარაღი საქართველოში

ზ ე ლ ო გ ი ა . ე კ ლ ე ს ი ს ს ი ს ტ ო ზ ი ა

ხათუნა ქოქრაშვილი, რუსეთის საეკლესიო-ადმინისტრაციული და რელიგიური პოლიტიკის ისტორიიდან შიდა ქართლის მთიანეთში (XIX ს-ის 10-20-იანი წლები)

ირინა არაბიძე, საქართველოს საკათოლიკოსოს რუსული მართლმადიდებელი სამრევლოების მმართველობა (XX ს. 20-30-იანი წლები)

ცაცა ჩხარტიშვილი, ბათუმი-ლაზეთის ეპარქიის ისტორიიდან

ი ს ტ ო ზ ი ო ტ ო ზ ი ა

მერაბ კალანდაძე, ისტორიული მეცნიერების ისტორია

წ ე ა ნ ო თ ო მ ც ო ღ ნ ე ო ბ ა

მზია მგალობლიშვილი, **ლელა მიქიაშვილი**, ფრედერიკ დიუბუა დე მონპერეს კონცეფცია ქართული ხუროთმოძღვრების შესახებ

ნ უ მ ი ს ქ ა ტ ო კ ა

ირაკლი ფალავა, ავშარიანთა დინასტიის საფასე კავკასიის ფულად მიმოქცევაში

კ ო ო ტ ო კ ა ღ ა ბ ი ბ ლ ო ო ტ ო ზ ი ა

ელდარ ბუბულაშვილი, „საინტერესო ნაშრომი“

მზია ტყავაშვილი, რეცენზია მ. მ. ბლიევისა და ს. ს. ბზაროვის წიგნზე

თ ე ა ლ ს ა ზ რ ი ს ი

ბადრი ცხადაძე, უამთაღმწერლის „ასწლოვანი მატთანის“ ერთი ადგილის გაგებისათვის

ი ნ ფ ო რ შ ა ტ ი ა

პროფესორ ნიკო ჯავახიშვილის სამეცნიერო მივლინება ლატვიაში

გ ა ხ ს ე ნ ე ბ ა

ნიკო ჯავახიშვილი, მიხეილ ქურდიანის მოსაგონარი

2011, № 1(9)

ს ა ქ ა რ თ ე ე ლ ო ს ი ს ტ ო რ ი ა

ოთარ გოგოლიშვილი, გურამ ხაჯიშვილი, კარლო ჩხეიძე ბათუმში (1885-1906 წწ.)

შოთა ვადაჭკორია, შიდა ქართლის მთის ოსების 1920 წლის აჯანყება და ქართული პოლიტიკური აზრი

ს ა ქ ა რ თ ე ე ლ ო ღ ა მ ს ო ფ ლ ი ო

ნიკო ჯავახიშვილი, ქართველი გენერლები ბალტიისპირეთში (XVIII საუკუნის მიწურულიდან – XX საუკუნის ოციან წლებამდე)

ჯული ბანკანაშვილი, ალექსანდრე ნიკურაძე – ევროპულ-ქართული ურთიერთობებისა და პარალელების შესახებ

ე მ ი გ რ ა ტ ი ი ს ი ს ტ ო რ ი ი დ ა ნ

ლელა სარალიძე, ქართული ანტისაბჭოთა ემიგრაციის მოღვაწეობის ისტორიიდან (XX საუკუნის 20-30-იანი წლები)

ნინო უჩავა, ქართველი ემიგრანტები ამერიკის შეერთებულ შტატებში

კ ა ე კ ა ს ი ი ს ი ს ტ ო რ ი ა

გელა საითიძე, გოჩა საითიძე, „კავკასიის პირველი ყოველმხრივი მეცნიერი-მკვლევარი“ (გუსტავ რადეს დაბადების 180 წლისთავის გამო)

მზია ტყავაშვილი, ეროვნებათაშორისი ურთიერთობები და მიგრაციული პროცესები ჩრდილო კავკასიაში 1917 წელს (ქართული პრესის მიხედვით)

მ ს ო ფ ლ ი ო ი ს ტ ო რ ი ა

ზურაბ კვეტენაძე, იყო თუ არა გარდაუვალი განხეთქილება მოკავშირეებს შორის მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ

მარიკა მამფორია, ბასკური სეპარატიზმის პრობლემა XXI საუკუნეში

ბ ო ლ ო ტ ი კ ა

ავთანდილ სონღულაშვილი, პოლიტიკური ლიდერის იმიჯი

გელა ცაავა, კონფლიქტი აფხაზეთში და საქართველო-რუსეთის ურთიერთობების ასპექტები

თამარ დარჩია, რონალდ რეიგანის პოლიტიკური პორტრეტი
თორნიკე შურღულაია, ძალის დიპლომატია ამერიკის შეერთებული შტატების საგარეო პოლიტიკის არსენალში

ს ა მ ხ ე ლ ზ ი ს ტ თ ზ ი ი დ ა ნ

დოდო ჭუმბურიძე, რუსული არმიის გენერალი ივანე ანდრონიკაშვილი (1798-1868)

გ ა ნ ა თ ლ ე ბ ა ღ ა კ უ ლ ტ უ ზ ა

ედიშერ გვენეტაძე, ანზორ სიჭინავა, დღევანდელი ვანის რაიონის ტერიტორიაზე მდებარე ეკლესია-მონასტრების და სამრევლო სკოლების ისტორიიდან (XX ს-ის 20-იან წლებში)

ცაცა ჩხარტიშვილი, აფხაზეთის განათლების ზოგიერთი საკითხი 1900-1913 წლებში (პრესის მასალების მიხედვით)

თამარ თამარაშვილი, განათლების ისტორიიდან თელავში – XX საუკუნის 20-იან წლებში (ვაჟთა გიმნაზია და სომხური შერეული გიმნაზია)

ეკა ბუხრაშვილი, გაზეთი „დამოუკიდებელი საქართველო“ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დაარსების შესახებ

მაკა შავგულიძე, კახეთის რეგიონის მუზეუმების პრობლემები და მათი განვითარების პერსპექტივები

ზ ე ლ ი გ ი ა . ე კ ლ ე ს ი ი ს ი ს ტ თ ზ ი ა

ირინა არაბიძე, „განათლების მოძრაობა“ რუსეთის ეკლესიაში XX საუკუნის 20-იან წლებში (ბროშურის „Что такое обновленчество“ მიხედვით)

ი ს ტ თ ზ ი თ გ ზ ა ფ ი ა

მერაბ კალანდაძე, საქართველოში დასავლეთ ევროპის ახალი ისტორიის ისტორიოგრაფიის შესწავლა

წ ყ ა ზ თ თ მ ტ თ ღ ნ ე თ ბ ა

გია გელაშვილი, იოჰან კოლის ცნობები ოსების შესახებ

გია გელაშვილი, ვარლამ ჩერქეზიშვილის რამდენიმე წერილი ოლივერ უორდროპისადმი

გოჩა საითიძე, შორენა მურუსიძე, ახალი დოკუმენტები ქართული პოლიტიკური ემიგრაციის ისტორიიდან (XX საუკუნის 50-იანი წლები)

კ მ ი ტ ი კ ა ღ ა ბ ი ბ ლ ი თ გ ზ ა ფ ი ა

დოდო ჭუმბურიძე, ქართულ-ბალტიური ათასწლოვანი ურთიერთობის მატიაზე

ბადრი ცხადაძე, უცხოელი ავტორები სომხურ-თურქული გენოციდის შესახებ

თ ე ა ლ ს ა ზ ზ ი ს ი

იგორ კვესელავა, სახელმწიფო გადატრიალების პერიპეტეიები აღმოსავლეთ

საქართველოში (XIX საუკუნის დასაწყისი)

გ ა მ თ ს ა თ ს თ კ ა ზ ი

მალხაზ სიორიძე (1957-2011)

გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0179, ი. ჭავჭავაძის გამზ. 19, ☎: 22 36 09, 8(99) 17 22 30
E-mail: universal@internet.ge